

აკიანე

მითრიდავას ომების ისვორია

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანით გამოცემა
და შესავალი და საძიებლები დაურთო
თ. შაუხჩიშვილმა

შინაარსი

33.

წინასიტყვაობა	6 — 8
შესავალი	9 — 40
ტექსტი	41 — 232
საძიებლები	233 — 270
პირთა სახელები	234 — 253
ხალხთა და ტომთა სახელები	254 — 258
გეოგრაფიული სახელები	259 — 270
შეცდომათა გასწორება	271

წინასიტყვაობა

ძველი ბერძენი მწერლების ცნობები ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიისათვის ერთ-ერთი ძირითადი წერილობითი წყაროა.

ბერძენ მწერალთა შორის ახ. წ. II ს-ის რომაელ მოქალაქეს და ისტორიკოსს, აპიანეს უმნიშვნელო ადგილი არ უჭირავს. მისი „რომის ისტორია“ რომის საგარეო პოლიტიკასა და შინაურ სა-მოქალაქო ომებს ასახავს, ხოლო ამ ნაშრომის XII წიგნი, „მითრიდატიკა“ მთლიანად პონტოს ცნობილი მეფის, მითრიდატე ევპატორის ომების ისტორიას გადმოსცემს.

პონტოს სამეფოსა და მითრიდატე ევპატორის ისტორია უეჭველად საინტერესოა საქართველოს ისტორიის მკვლევართათვის—იმიტომ, რომ პონტოს სამეფო არა მარტო ტერიტორიულად იყო ახლოს ანტიკურ საქართველოსთან, არამედ მისი დიდი ნაწილი ქართველური ტომებით იყო დასახლებული და ამ ნაწარმოებში მოიპოვება ცნობები უშუალოდ ქართველური ტომების შესახებაც.

წინამდებარე ნაშრომში მოცემულია აპიანეს „მითრიდატიკის“ სრული ტექსტი, გადმობეჭდილი თითქმის უცვლელად, ძირითადი ვარიანტული კითხვა-სხვაობებით უკანასკნელი კრიტიკული გამოცემიდან (Appiani, *Historia Romana*, vol. I, ediderunt P. Viereck et A. G. Roos, Lipsiae, 1939), და მისი ქართული თარგმანი. ტექსტს წინ უძღვის „შესავალი“, რომელშიც მოცემულია სხვა დასხვა ცნობები თვით აპიანესა და მისი „ისტორიის“ შესახებ და ამას გარდა განხილულია მის თხზულებასთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი, კერძოდ მსჯელობაა იმ ცნობების შესახებ, რომლებიც საქართველოს შეეხება.

ტექსტს ახლავს საძიებლები — პირთა, ხალხთა და გეოგრაფიულ სახელთა. თარგმანში სახელთა მართლწერისას შეძლებისდაგვარად დაცულია დედნის წაკითხვები და ბერძნულ სახელთა ქართულად გადმოცემის ნორმები.

ქართულ თარგმანში ხშირად ვხვდებით კვადრატულ ფრჩხილებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ ეს სიტყვა ბერძნულ დედანში არ არის, იგი თარგმანს აზრის სიტყვადისათვის აქვს დართული.

აქვე მომყავს ბერძნული ტექსტის სქოლიოებში ნახმარ შემოკლებათა ახსნა:

- a: Codex Parisinus № 1681
b: Codex Parisinus № 1682
d: Codex Vratislavensis Rhedigeranus № 14
f: Codex Laurentianus LXX 33
- } i XV—XVI სს-ის
ხელნაწერები.
- B: Codex Venetus Marcianus № 387, 1441 წლის
[A: Codex Monacensis graecus № 374] XV ს. } 0
V: Codex Vaticanus graecus № 134, XIV—XV სს.
- C: Candidi translatio (კანდიდუსის თარგმანი).
Gel.: Sigism. Gelenius (აპიანეს ტექსტის განმარტება 1554 წლისა).
C. Steph.: Carolus Stephanus (აპიანეს გამოცემა 1551 წლისა).
H. Steph.: Henricus Stephanus (აპიანეს გამოცემა 1592 წლისა).
Musgr.: Sam. Musgrave, რომლის ჩანაწერებითაც ისარგებლა შვადგ-
ჰოფერმა.
Reiske: Ioh. Iac. Reiske, რომლის შენიშვნებითაც ისარგებლა
შვადგჰოფერმა.
Schw.: Iohannes Schweighaeuser (აპიანეს გამოცემა 1785 წლისა).
Bk: Imman. Bekker (აპიანეს გამოცემა 1852, 1853 წლისა).
Mend: Ludovicus Mendelssohn (აპიანეს გამოცემა 1879, 1881 წლი-
სა).
Nauck: Augustus Nauck, რომლის კონექტურებითაც ისარგებლა
მენდელზონმა.
Emph.—აღნიშნავს Emphyliorum libri-ს („სამოქალაქო ომების ის-
ტორიას“).
Berg H. De participii temporum usu Appiano. Diss. Bonn.
1884.
Bitschofsky R. Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien
33 (1882), p. 440—447 (რეცენზია მენდელზონის გამო-
ცემაზე).
Boiss(evain) U. Ph., Cassii Dionis Cocceiani historiarum Roma-
narum quae supersunt. Vol. I—V, Berolini, 1895—1931.
Borghesi B. Oevres complètes. T. I—X, Paris, 1862—1897.
Cobet C. G. Ad Appianum. Mnemosyne N. S. 10 (1882) p.
211—238.

- Drumann W.** Geschichte Roms in seinem Übergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung, 2. Aufl. besorgt von P. Groebe, Band 1—6. Berlin, 1899—1929.
- Emperius Ad.** Emperius' marginalien zum Appianos. Philologus 10 (1855) p. 242.
- L. Goetzeler.** Quaestiones in Appiani et Polybii dicendi genus etc. Wirceburgi, 1890. Pars I. De Appiano p. 1—74.
- H. van Harwerden,** Lectiones Rheno-Traiectinae, Lugduni Batav., 1882.
- Kratt G.** De Appiani, Diss. Heidelb. 1886.
- Kromayer I.** Antike Schlachtfelder. Band I, II, III 1 und (bearbeitet von G. Veith) III 2, IV (bearbeitet von Kromayer und Veith). Berlin, 1903—1931.
- Loesch K.** Philologischer Anzeiger 14 (1884) p. 514—522 (გენზია მენდელზონის გამოცემაზე).
- Loesch K.** Sprachliche und erläuternde Bemerkungen zu Appian. Beilage zum Jahresbericht des K. Neuen Gymnasiums in Nürnberg, 1892.
- Palmerius I.,** Exercitationes in optimos fere auctores graecos. Lugduni Batav., 1668 (Traiecti ad Rhenum, 1694), p. 151—167.
- Zeiss G.** Appians römische Geschichte übersetzt. Teil 1. 2. Leipzig, 1837, 1838.
- Zerdik A.** Quaestiones Appianeae, Diss. Kiliae 1886, I, De Appiano Herodoti imitatore, II, De Appiano hiatus vitandi studioso.

შესავალი

ბურჟუაზიულ ისტორიოგრაფიაში გავრცელებული აზრის თანახმად აპიანე (Ἀππιανός) ვიწრო ჰორიზონტის მწერალია, რომელიც ვერ დაიჩემებს რაიმე ორიგინალურის შექმნას, რომელმაც ვერ გაართვა თავი წყაროებს, და რომ მისი შრომა მხოლოდ ამ წყაროების გადამუშავებას წარმოადგენს. მისი განსწავლულობა გეოგრაფიისა და ისტორიის სფეროში ზოგჯერ საექვოდაც კი არის ჩათვლილი¹.

სინამდვილეში, აპიანე ერთი მეტად საინტერესო ბერძენ მწერალთაგანია, რომელსაც გვერდს ვერ უხვევენ პირველ რიგში საკუთრივ რომის ისტორიის შემსწავლელნი და შემდეგ — ამ ისტორიასთან რამენაირად დაკავშირებული სხვა ქვეყნების წარსულით დაინტერესებული პირებიც. ამ ისტორიკოსის შესახებ კ. მარქსი წერდა: „სალამობით, დასასვენებლად, ვერთობოდი აპიანეს „სამოქალაქო ომებით რომში“ ბერძნულ ორიგინალში, მეტად ძვირფასი წიგნია... შლოსერი ამბობს, რომ მას „სული არა აქვს“. ალბათ იმიტომ, რომ იგი ცდილობს ჩასწვდეს ამ სამოქალაქო ომების მატერიალურ საფუძვლებს“². მართლაც, აპიანე დიდ დაკვირვებულობას იჩენს მის მიერ აღწერილი და გადმოცემული ფაქტების მიმართ და კარგად ერკვევა პოლიტიკურ სიტუაციებში. რომის სამოქალაქო ომების პოლიტიკურ-ეკონომიურ მიზეზებში.

აპიანეს ბიოგრაფიის შესახებ ცნობები საკმაოდ ძუნწად არის შემონახული. ამ ბიოგრაფიის დასადგენად ბევრეგრებს მასალის ამოკრეფა უხდებოდა თვით მისი თხზულებიდან და ფოტიოსის შრომიდან. იგი ალექსანდრიელი ბერძენი იყო, დაიბადა და ცხოვრობდა ტრაიანეს დროს (Civil. II, 90). მომსწრეა იუდეველთა აჯანყებისა (ფრ. 19), ყვაოდა ადრიანეს მეფობისას (რასაც მოწმობს Civil. II, 89; Syr. 50 და ფოტიოსი), ბევრი ისტორიულად ცნო-

¹ Hannak, Em., Appianus und seine Quellen, Wien, 1869, S. 9.

² „მარქსი და ენგელსი ანტიურობის შესახებ“, თბილისი, 1937. გვ. 242.

ბილი და უკვე დათარიღებული ფაქტის შესახებ წერს— $\xi\pi'$ $\xi\mu\sigma\iota\sigma$ -ო (ე. ი. ჩემს დროს მოხდა) და გარდაიცვალა ადრიანეზე უფრო გვიან (წერს — $\mu\epsilon\tau'$ $\alpha\upsilon\tau\acute{\omicron}\nu$ -ო, ე. ი. ესა და ეს ამბავი მოხდა მის, ადრიანეს, შემდეგად). ამგვარად, აპიანეს შემსწავლელ სპეციალისტთა აზრის თანახმად, იგი ცხოვრობდა დაახლოებით 90—170 წლებში.

იგი ჯერ რომში მოსამართლეობდა, იმპერატორის ხელქვეითი ვეილი იყო, ე. წ. *advocatus fisci* ($\delta\iota\kappa\alpha\iota\varsigma \xi\nu$ $\text{P}\acute{\alpha}\mu\eta$ $\sigma\upsilon\nu\alpha\gamma\omicron\rho\epsilon\sigma\sigma\alpha\varsigma \xi\pi'$ $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\acute{\epsilon}\alpha\nu$). ხოლო შემდეგ ადრიანეს დროს ეგვიპტის პროკურატორად იქნა დანიშნული. ამავე ადრიანეს დროს ებოძა მას რომაელი მხედრის (*equus romanus*) წოდება.

ამგვარად, თავისი მოღვაწეობით აპიანე რომაელი მოქალაქე იყო და ბუნებრივია, რომ ლათინური ენა საკმაოდ კარგად იცოდა. განათლება უპირატესად გრამატიკული და რიტორიკული ჰქონდა.

აპიანეს სახელით ცნობილია მის მიერ დაახლოებით 160 წელს დაწერილი $\text{P}\alpha\mu\alpha\lambda\acute{\alpha}$ („რომის ისტორია“), რომელიც თავის დროზე თურმე 24 წიგნისაგან შედგებოდა (ტრადიციული დაყოფა ნაწარმოებისა ბერძნული ანბანის რაოდენობის მიხედვით). ამ ნაშრომში უარყოფილი იყო აპიანეს წინამორბედი ცნობილი ისტორიკოსების ბიერ გაზიარებული ქრონოლოგიური მეთოდი და იგი ეთნოგრაფიული მეთოდის მიხედვით იყო გამართული: ავტორი მიზნად ისახავდა ფართო, არარომაელი საზოგადოებისათვის წარმოდგინა რომის ისტორია, განსაკუთრებით კი რომის პოლიტიკა აღმოსავლეთის ქვეყნებში, რისთვისაც აგვიწერდა რომის მიერ დაპყრობილი ცალკეული ქვეყნების ისტორიას იმ თანრიგით, როგორითაც რომი მათ იპყრობდა. თხზულებაში გადმოცემული იყო რომის ისტორია რომის დაარსებიდან ახ. წ. II ს-ის პირველ მეოთხედამდე (დაახლოებით). ნაწარმოების მიზანი რომის პოლიტიკის პოპულარიზაცია, ერთგვარი პროპაგანდა იყო.

შრომის შედგენილობა ასეთი იყო: I წიგნი—მეფეთა, სადაც აღწერილი იყო რომაელ მეფეთა ისტორია, დაწყებული ენეასის მოსვლიდან იტალიაში. II წიგნი ეხებოდა იტალიის, ხოლო III—სამნიტთა ისტორიას II—III წიგნებში მოთხრობილი იყო იტალიის გაერთიანების შესახებ რომის მეთაურობით. IV წიგნი—კელტების, ე. ი. გალიის ისტორიას გადმოსცემდა. V—სიცილიისას, VI—იბერიისა, ესპანეთის ისტორიას ეხებოდა. VII—ჰანიბალისა, VIII—ლიბიისა (ეს უკანასკნელი 4 წიგნი ეხებოდა რომისა და კართაგენის ბრძოლებს).

IX—მაკედონიისა და ილირიისა. X—საბერძნეთისა და იონიისა. XI წიგნში სირიის ისტორია იყო. XII-ში—მითრიდატეს ომების ისტორია. XIII—XVII წიგნებში—სამოქალაქო ომების ისტორია; დაწყებული გრაკუსების დროიდან ვიდრე ძვ. წ. 37 წლამდე. XVIII—XXI წიგნები ეგვიპტეს ეხებოდა და განიხილებოდა ძვ. წ. 37—31 წლების ამბები. XXII წიგნს 'Εχχτονταετις („ასი წელი“) ეწოდებოდა და შეიცავდა იმპერიის ისტორიას ავგუსტუსის დროიდან ტრაიანემდე. XXIII წიგნი დაკიის შესახებ იყო, ხოლო XXIV—არაბეთის. ამ ორ წიგნში მოთხრობილი იყო იმ ომების შესახებ, რომელთაც აწარმოებდა ტრაიანე დაკიასა და არაბეთში. როგორც ჩანს, აპიანეს პართიის შესახებაც ჰქონია წიგნი, რომელიც ამავე თხზულებაში ჯნდა შესულიყო.

დღესდღეობით აპიანეს თხზულებიდან მთლიანად არის მოღწეული: VI—VIII (ესპანეთის, ჰანიბალის და ლიბიის წიგნები) და XI—XVII (სირიის, მითრიდატეს და სამოქალაქო ომების წიგნები). XVIII—XXIV წიგნები მთლიანად დაკარგულია, ხოლო დანარჩენები შემონახულია ნაწილობრივ ან ფრაგმენტულად.

იმის შესახებ თითქოს არ არის დავა, რომ აპიანეს რომისა და მისი პროვინციების ისტორიის დამოუკიდებელი კვლევა-ძიება და მეცნიერული შესწავლა არ უწარმოებია. საერთო აზრი ისეთია, რომ აპიანეს უნდოდა ფართო საზოგადოებისათვის მიეწოდებინა კარგად დამუშავებული ნაწარმოები, რომელიც ჩააგონებდა მას რომის ძლევა-მოსილებას. 'Ρωμαϊκά ერთგვარად, დღევანდელი ტერმინოლოგიით, პოპულარულ-მეცნიერულ შრომად არის აღიარებული. ისინიც კი, ვინც ასეთად სცნობენ აპიანეს ნაწარმოებს, არ უარყოფენ იმას, რომ ავტორი სხვადასხვა წყაროებით სარგებლობდა, და სცნობენ იმასაც, რომ ბევრ შემთხვევაში აპიანეს მიერ დაცული ცნობები უფრო საყურადღებოა, ვიდრე სხვა ავტორებისა. მაგალითად, ერთ-ერთ უახლეს წერილში პირდაპირ წერია, რომ აპიანესა და პოლიბიოსის მოთხრობათა შედარებამ ცხადჰყო, რომ პოლიბიოსი არც იმდენად სანდოა, როგორც იყო მიჩნეული უკანასკნელ დრომდე¹. ნ. ნოვოსადსკი კი წერს: „В рассказе об этой битве (ბრძოლა ნიკოპოლისთან — თ. ყ.) я следовал Плутарху и Аппиану, которые, расходясь в некоторых частностях, в общем согласны между собой. Т. Моммзен рекон-

¹ W a l s e r, L. Die Ursachen des ersten römisch-illyrischen Krieges: Historia, II, 1954. S. 308--318.

сформулировал описания этой битвы по Диону Кассию, но рассказ Диона вызывает некоторые недоумения и поэтому едва ли соответствует действительности* 1.

ამგვარად, ზემოთ მოყვანილის მიხედვით ნათელია, რომ ზოგ შენთხვევაში უპირატესობა ენიჭება აპიანეს, ისეთ ავტორიტეტულ ისტორიკოსებთან შედარებითაც კი, როგორებიც არიან დიონ კასიოსი და პოლიბიოსი. აპიანეს წყაროების კვლევა გაძნელებულია იმიტომ, რომ ავტორი კი მიუთითებს იმაზე, რომ ესა თუ ის აზრი სხვისია, მაგრამ იმ პირს ვარკვეულად არ ასახელებს (როგორც ამას სჩადიოდა მაგ., სტრაბონი).

აპიანეს Πρωμυξός-ს წყაროთა შესახებ საგანგებო გამოკვლევა აქვს ჰანაკს, რომელიც იმ აზრისაა, რომ ავტორი საკუთარ ფეხზე სუსტად დგას. მეტიმეტად არის დამოკიდებული თავის წყაროებზე. ასეთ წყაროებად მიჩნეულია: დიონისიოსი, პოლიბიოსი, კვინტუს ფაბიუს პიქტორი, ლივიუსი, იულიუს კეისარი, პლუტარქოსი, სალუსტიუსი, დიოდორე და ზოგი სხვა.

ეს ავტორები სხვადასხვა ნაწილების წყაროებად არიან ჩათვლილი. მაგ., გალიის შესახებ ცნობები — გამოკრეფილია იულიუს კეისრისა და პლუტარქოსისაგან, ნუმიდიის შემთხვევაში გამოყენებულია სალუსტიუსი და დიოდორე, მაკედონიისათვის შესაძლოა სხვა რამ წყაროც არსებობდა, მაგრამ ძირითადი მაინც პოლიბიოსი იყო. მეფეთა წიგნისათვის მასალად გამოყენებული იყო დიონისიოსი, ხოლო რაკი-ლა ლივიუსთან დიდ მსგავსებას იჩენს აპიანე ამ ნაწილში, ამიტომ მკვლევრის აზრით მასა და ლივიუსს ერთი საერთო წყარო ჰქონდათ — ეს იყო კვინტუს ფაბიუს პიქტორი 2.

ე. შვარცს ეკუთვნის ერთ-ერთი საუკეთესო გამოკვლევა აპიანეს შესახებ, სადაც მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს აპიანეს წყაროთა საკითხს. ე. შვარცის აზრით პირველი წიგნების (I—V) ფრაგმენტების შესწავლა იმას გვიჩვენებს, რომ აპიანეს ტექსტი უახლოვდება დიონისიოსის, ლივიუსის, კასიუს ჰემინას და ვალერიუსის შრომებში დაცულ ცნობებს; ნაწილობრივ დიოდორესას და პოლიბიოსისას. შემდეგი წიგნები (VI—XII) მსგავსებას იჩენენ: პოლიბიოსის, ლივიუსის, პოსიდონიოსის, სალუსტიუსის, თეოფა-

* Н. И. Новосадский, Последние годы борьбы Митридата с Римом. (Труды секции археологии. IV, Минск, 1928, стр. 349).

2 Appianus und seine Quellen von Dr. Emanuel Hannak. Allgemeines über Appianus und sein Werk. Die fragmentarisch überlieferten Bücher. Wien, 1869. გვ. 29, 40, 44, 67 და სხვ.

ნეს, სტრაბონის შრომებთან და სულას იემუარებთან. უკანასკნელი წიგნებისათვის წყაროდ შეიძლება ჩაითვალოს პლუტარქოსი, აზინიუს პოლიონი, იულიუს კეისარი (არა უშუალოდ) და სხვა ავტორები.

საერთო აზრი, რაც შვარცის წერილშია გატარებული, ისაა, რომ აპიანემ კარგად იცის ლათინური და ძირითადად ლათინურ წყაროებს იყენებს, ხოლო რაც შეეხება ორ ბერძენ ავტორს, დიონისიოსსა და პოლიბიოსს, მიუხედავად იმისა, რომ აპიანეს თხზულებაში ბევრი ადგილი ემსგავსება მათი ნაწარმოებებიდან მთლიან ადგილებს, მაინც იმ აზრისაა შვარცი, რომ ეს ორი ავტორი აპიანეს უშუალოდ არ გამოუყენებია¹. შვარცი საფუძვლიანად უარყოფს იუდეიხისა და სხვათა აზრს, რომ თითქოს აპიანეს ერთი მთლიანი ბერძნული წყარო ჰქონდა და ეს წყარო იყო სტრაბონი². სტრაბონს მიიჩნევს ძირითად წყაროდ I ტრიუმვირატისა და შემდეგი ხანის ისტორიისათვის ჰინციცი, ხოლო სტრაბონის *Ἰστορίαι*-ში თავისთავად აზინიუს პოლიონის შრომა იყო ასახული³.

ვ. ენსლინის მიზანი იყო დაედგინა, თუ რა ჰქონდა აპიანეს წყაროდ პირველი სამოქალაქო ომისათვის. ვრცელი მსჯელობისა და მრავალი პარალელური ტექსტის მოშველებით ავტორი მიდის დასკვნამდე, რომ თუ რომელიმე ცალკეული ადგილისათვის პოსიდონიოსია წყაროდ ჩასათვლელი, ძირითადად ამ ნაწილისათვის აპიანესთან ერთად განსახილველია ლივიუსის ისტორია. აპიანე ძველ ბერძნულ მასალას კი არ იყენებდა უშუალოდ, არამედ ლივიუსის ეპიტომე ჰქონდა ხელთ, რომლითაც სარგებლობდა. ხოლო თუ რომელიმე კონკრეტულ შემთხვევაში აპიანე სიახლოვეს იჩენს რაიმე ძველ ბერძნულ წყაროსთან და განსხვავდება ლივიუსისაგან, ეს იმას ნიშნავს, რომ ეს ადგილი თვით აპიანეს წყაროში იყო უკვე გადაშუშავებული⁴.

ერთ-ერთი უკანასკნელი გამოცემის წინასიტყვაობაში ჩამოთვლილი არიან ავტორები, რომელთაც იყენებს აპიანე დასახელებით, დაუსახელებლად, უშუალოდ და სხვათა შრომების მიხედ-

¹ E. Schwartz. Appianus: RE, II, 1896, გვ. 216 და შმდ.

² იქვე, გვ. 235 და შმდ.

³ C. H. Hinz, Zur Beurteilung Appians und Plutarchs. Jena, 1891, გვ. 8.

⁴ Ensslin, W., Appian und die Liviustradition zum ersten Bürgerkrieg: Klio, 20. Band, Leipzig, 1926. SS. 415—416.

ვით. ასეთ ავტორებად ჩანან: პოლიბიოსი, პავლუს კლავდიუსი. აულიუს კეისარი, ავგუსტუსი, აზინიუს პოლიონი. არ არიან. 'Ραμαχῆς-ში დასახელებული, შემდეგი ავტორები, მაგრამ გამომცემელს უეჭვოდ მიაჩნია მათ შრომებთან აპიანეს ნაცნობობა: ლივიუსი, სალუსტიუსი, დიონისიოსი, დიოდორე. 'Ραμαχῆς-ში იხსენებიან, მაგრამ ეს კიდევ იმას არ მოწმობს, რომ აპიანემ მათი შრომებით უეჭველად ისარგებლა, შემდეგი ავტორები: ვარონი, ფაბიუს პიქტორი, კასიუს ჰემინა და რუტილიუს რუფუსი¹.

აპიანეს „მითრიდატეს ომების ისტორიისა“ და „სირიის წიგნის“ რუსულ თარგმანს, რომელიც ВДИ-ში გამოქვეყნდა, დართული აქვს ო. სევასტიანოვას წინასიტყვაობა, ხოლო ამავე ავტორის წერილი მისი საკუთარი სხვა წიგნების თარგმანითურთ მოთავსებულია ВДИ-ს სხვა წლის ნომერში. ო. სევასტიანოვა აპიანეს წყაროების შესახებ შემდეგს წერს: „...Аппиан привлек при составлении своего труда целый ряд сочинений, различных по характеру и достоинствам. „Римская история“ свидетельствует о том, что ее автор был хорошо знаком и с греческими и с римскими авторами. Некоторых он называет сам: Гиеронима из Кардии, Полибия, Цезаря, Варрона и т. д., ссылается на какой-то очень обширный труд по римской истории, ... возможно, Ливия. Аппиан использовал труды анналистов, мемуары, биографии политических деятелей и т. д., иногда непосредственно, иногда через третьих лиц“². ამავე ავტორის აზრით 'Ραμαχῆς-ს პირველი ოთხი წიგნის წყაროდ უნდა ჩაითვალოს: კვინტუს კლავდიუს კვადრიგარიუსი და ლუციუს კასიუს ჰემინა; მათთან ერთად იულიუს კეისარი (თვით კეისრის დაშქრობათა აღწერილობებისას)³.

უფრო ადრე, როდესაც ო. სევასტიანოვა მიმოიხილავს „მითრიდატეს ომების ისტორიას“, მისი წყაროების შესახებ შემდეგს ამბობს: „საყოველთაოდ გაზიარებულად უნდა ჩაითვალოს ის აზრი, რომ „მითრიდატეს ომების ისტორიის“ შედგენისას აპიანე პირველწყაროებით კი არ სარგებლობდა, არამედ იყენებდა ძეგ. I სს-ის ავტორებს“.

¹ Appian's Roman history with an english translation by Horace White, I, 1928. Introduction.

² О. И. Севастьянова, Аппиан и его „Римская история“, ВДИ 1950, № 2, стр. 258.

³ იქვე, გვ. 261—262.

მითრიდატეს I ომის აღწერისას იგი ეყრდნობოდა ტიტუს ლივიუსს (ეს კი თავის მხრივ იყენებდა როგორც ბერძნულ, ასევე ლათინურ წყაროებს: პოსიდონიოსს, თეოფანეს, კლავდიუს კვადრიგარიუსს, ვალერიუს ანციასს, სიზენას, ვარონს, სალუსტიუსს...). ამას გარდა სხვა წყაროს მეშვეობით აპიანე სარგებლობდა პოსიდონიოსის ცნობებით.

მითრიდატეს II ომის აღწერისას აპიანესათვის წყარო სალუსტიუსი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ უშუალოდ სალუსტიუსის შრომით მას არ უნდა ესარგებლოს. სპეციალისტთა აზრით, ნიკოლოზ დამასკელი იყო ის ავტორი, რომლის მეშვეობითაც აპიანე პოსიდონიოსისა და სალუსტიუსის ცნობებს იყენებდა.

მითრიდატეს III ომის წყაროდ ისევ პოსიდონიოსი არის აღიარებული. დაბოლოს, ო. სევასტიანოვა დაასკვნის: „Таким образом, мы с уверенностью можем сказать, что источниками Аппиана по истории Митридатых войн были авторы сравнительно поздние и второстепенные. Кроме того, это—авторы проримской ориентации“...¹ ამ დასკვნის მიმართ ის მაინც უნდა შეინიშნოს, რომ ვერ დავეთანხმებით მკვლევარს ლივიუსის, პოსიდონიოსისა და სალუსტიუსის მეორეხარისხოვან ავტორებად გამოცხადებაში.

თ. რენაჟის მონოგრაფიაში „Mithridate Eupator roi de Pont“ (Paris, 1890) სხვა საკითხებთან ერთად დასმულია მითრიდატეს ისტორიის წყაროების საკითხი. ერთ-ერთ წყაროდ, ავტორად, როგორც მოსალოდნელიც იყო, აპიანეც არის გამოცხადებული და თვით აპიანეს წყაროებია გარკვეული ამ ასპექტში. სახელდობრ: მითრიდატეს სულასთან ომი ტიტუს ლივიუსზე დაყრდნობითაა გადმოცემული; ომი მურენასა და მითრიდატეს შორის ნიკოლოზ დამასკელის მიხედვითაა მოთხრობილი; ლუკულუსთან ომის წყაროდ ავტორს იგივე ნიკოლოზ დამასკელი ჰყავს დასახელებული, მხოლოდ არა დაბეჭდვით. პომპეუსისა და მითრიდატეს ომები გადმოცემულია ან ისევ ნიკოლოზ დამასკელის (ეს კვლავ საეგებისოდ) ან პოსიდონიოსის თხზულებათა გათვალისწინებით (გვ. 452).

ასე ესახება თ. რენაჟს აპიანეს წყაროები მითრიდატეს ისტორიის საკითხში, თუმცა ვრცელი მსჯელობა (და, მაშასადამე, სა-

¹ О. И. Севастьянова, Аппиан, Митридатовы войны, Сирийские дела, Введение: ВДИ, 1946, № 4, стр. 233—235.

განგებო კვლევა) ამ ამბებისა მას არ აქვს. რაც შეეხება „მითრიდატიკის“ წყაროებს საზოგადოდ, მართალია ამ ნაწარმოებით ისეთი ავტორიტეტული სპეციალისტები იყვნენ დაინტერესებული, როგორც რეინაკი და შვარცია, მეგრამ საგანგებო კვლევა სწორედ ამ ნაწილის წყაროებისა არავის უწარმოებია და ასეთი რამ რომ გაკეთდეს, ეგებ აოც ის დარჩეს საეკვო, რომ აპიანეს თუ მთლად წარწერებითა და საარქივო დოკუმენტებით არა, შემოწმებული და პირველხარისხოვანი მასალით მაინც უსარგებლია.

აპიანეს *Ῥωμαίων*-დან, როგორც ზემოთაც ითქვა, მთლიანადაა მოღწეული VI—VIII და XI—XVII წიგნები. IX-დან მთლიანად მხოლოდ ილირიის შესახები ნაწილია. რაც შეეხება დანარჩენ წიგნებს, IX-დან ეპიტომე და I წიგნის დასაწყისი დაცული აქვს ფოტიოსს და *cod. Paris. suppl. Gr. 607 A-s*, XXIV წიგნიდან ნაწყვეტი არის აქვე (ეს ათონური წარმოშობის ხელნაწერია). II—V და IX წიგნის ნაწყვეტები დაცულია კონსტანტინე პორფიროგენეტის ექსცერპტებში. ზოგიც სვიდასთან და სხვა ლექსიკოგრაფებთან.

უძველესი ხელნაწერი, რომელიც აპიანეს თხზულების ერთ მთლიან ნაწილს შეიცავს, არის XI ს-ისა, ვატიკანის ხელნაწერი № 142. აქ არის წიგნები: იბერიისა, ჰანიბალისა და ლიბიის შესახებ (ე. ი. VI, VII, VIII). ამ წიგნებისათვის სხვა ხელნაწერი არ არსებობს, ეს ერთადერთია. რაც შეეხება დანარჩენ მოღწეულ წიგნებს, ისინი O ჯგუფის, არქეტების ხელნაწერების სახით არიან მოღწეული, ესენია: *Venetus Marcianus 387, Monacensis 374* და *cod. Vaticanus 134*. ამას გარდა არის კიდევ ამ ნაწილების შემცველი სხვა ხელნაწერებიც, მაგრამ ისინი უფრო მდარე ხარისხისად არიან გამოცხადებული.

„მითრიდატეს ომების ისტორიის“ შემცველი ეს უძველესი ხელნაწერი XV ს-ით არის დათარიღებული.

ბერძნული ტექსტი პირველად 1551 წელს გამოიცა *Carolus Stephanus*-ის მიერ პარიზში. ხელნაწერები პირველად შეისწავლა და კრიტიკულად მოეკიდა მათ *J. Schweighäuser*-ი, შტრასბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი, რომელმაც თავისი შრომა 1785 წელს გამოაქვეყნა.

Ῥωμαίων-ს პირველი საყურადღებო გამოცემა (1879—1882 წლებისა), რომელიც ტოლმენერის სერიაშია შესული, ეკუთვნის დორპატის უნივერსიტეტის პროფესორს, *L. Mendelssohn*-ს. არსებითად აქედანვე არის გადაბეჭდილი *Loeb*-ის სერიაში შესული აპიანეს თხზულების

ტექსტი, ინგლისური თარგმანი თურთ, რომელიც H. White-ს ეკუთვნის და რომელიც პირველად 1912—1913 წლებში გამოქვეყნდა (იგივე გადაიბეჭდა რამდენჯერმე და უკანასკნელად—1955 წელს).

P. Viereck-მა 1905 წელს გამოსცა აპიანეს 'Ραμαξίχ-ს მეორე ნაწილი (სამოქალაქო ომები), ხოლო 1939 წელს მან A. G. Roos-თან ერთად გამოაქვეყნა ამავე შრომის პირველი ნაწილი (სადაც შესულია „მითრიდატეს ომების ისტორიაც“). ეს გამოცემა, განსხვავებით მასზე უწინ არსებული გამოცემებისაგან, სქოლიოებში შეიცავს ხელნაწერთა კითხვა-სხვაობას, ამდენად, დღესდღეობით აპიანეს ტექსტზე მომუშავე პირთათვის მისი გავალისწინება აუცილებელია.

აპიანეს 'Ραμαξίχ-ს სხვა გამოცემებიც არის ცნობილი, მაგალითად ისინი საინტერესოს არაფერს შეიცავენ.

მიუხედავად იმისა, რომ ბურჟუაზიულ მეცნიერთა შორის აპიანეს დიდი გასავალი არ ჰქონდა, მისი თარგმანი არსებობს სხვადასხვა ენებზე. მაგალითად, ლათინური თარგმანი Petrus Candidus Decembris-ისა; გერმანული თარგმანი — დილენიუსისა (რომელიც 1822 წელს გამოქვეყნდა), ინგლისური თარგმანი—H. White-ისა და სხვა. H. White-ის თარგმანი ერთ-ერთ საუკეთესოდ შეიძლება ჩაითვალოს.

რუსულად აპიანე მხოლოდ ჩვენს დროს ითარგმნა: პირველად გამოქვეყნდა „Гражданские войны“, თარგმნილი კოლექტივის მიერ, ს. ვებელჟოვისა და ო. კრეჟგერის რედაქციით (Л. 1935). შემდეგ „Митридатовы войны“ და „Сирийские дела“, ს. პ. კონდრატიევის თარგმანი (ВДИ, 1946, № 4). ყველა დარჩენილი წიგნები და ფრაგმენტები, რაც არ შევიდა ზემოთ დასახელებულ ორ შრომაში, რუსულად თარგმნა ო. სევასტიანოვამ და გამოაქვეყნა 1950 წელს Аппиан, Римская История: ВДИ, 1950, №№ 2, 3, 4. სხვა თარგმანთა განხილვას არ გამოვეკიდებით. რაც შეეხება ს. კონდრატიევის „მითრიდატეს ომების ისტორიის“ თარგმანს, მასთან სადავო ბევრი გვაქვს, რაც აღნიშნულიც არის ქართულ თარგმანთან სათანადო ადგილებში. ერთი, რაც უნდა ითქვას ზოგადად, ეს ისაა, რომ იგი არ არის ზედმიწევნით ზუსტი და ხშირად ახდენს ნაჩქარევისა და სასხვათაშორისოდ გაკეთებულის შთაბეჭდილებას. აქ მოვიყვან მხოლოდ ამის რამდენიმე ნიმუშს: I, 15 Κόλχους, ἔθους ἀπειμαγῆς племя, помешанное на войне. ქართ. არის „კოლხები კარგი მეომარი ხალხია“.

92 ἐπ' ἔργους δένειμένους — რუსულად არის *насильно при- ставленных*. ქართულად ეს ნიშნავს: „რომლებიც სამუშაოთი იყენენ შებოროკილებით“.

93 καὶ ἡ γῆ τῶν ἔργων ἐνδεῆς διὰ τῆν ἀνεπιμύξιν — რუს. а вследствие отсутствия обмена страна стала нуждаться в изделиях ремесла. სწორი თარგმანი არის:

„მიწას, [ხალხთა შორის] ურთიერთობის უქონლობის გამო დამუშავება აკლდა“.

101 ἐς τῆν Χωτηνήν Ἀρμενίαν ἐνέβαλεν вторгся в Хотенейскую Армению, უნდა იყოს:

„შეიჭრა ხოტენეში, არმენიაში“.

ტიგრანე, არმენიის მეფე, სინამდვილეში სიძე იყო მითრიდატესი, რუს. თარგმანში (§ 15) ის სიმამრად (тесть) არის გამოცხადებული. რამდენჯერმეა „Дарий Гистасп“ იმის მაგივრად, რომ იყოს: „Дарий сын Гистаспа“ (§§ 112, 115).

არაა გარჩეული „ბარიონი“ და „პაროსი“, ორი სხვადასხვა გეოგრაფიული სახელწოდება (§ 76). „Ближняя Армения“, ნაცვლად Малая Армения-სი (§ 115). „Кеосцы“ რამდენჯერმე, „косцы“-ს მაგივრად (§ 115) და სხვ.

როდესაც მიზნად დავისახეთ აპიანეს შესწავლა, ძირითადი ის იყო, რომ გამოვევლინებინა, რა ცნობები შემოგვინახა ამ ავტორმა ძველი საქართველოს შესახებ. სკვითიისა და კავკასიის შესახები ცნობები როგორც სხვა ბერძენ-რომაელი ავტორებისა, აგრეთვე აპიანესიც, გამოჰკრიფა და რუსულად თარგმნა ვ. ლატიშევიმა (SC I, გვ. 526—539), რითაც მან დიდი სამსახური გაუწია, სხვაზედ რომ არაფერი ვთქვათ, ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიისათვის მასალის დაგროვებას. მაგრამ, როგორც ცნობილია, ვ. ლატიშევის კრებული თხზულებათაგან გამოკრეფილი ნაწყვეტებისაგან შედგება, რა დროსაც შეიძლება ზოგი რამ უნებურად იყოს გამოტოვებული და ზოგიც ისეთი იყოს შიგ შესული, რასაც უშუალოდ საქმესთან კავშირი არ ჰქონდეს. ამდენად, საჭიროდ დავნახეთ აპიანეს ამ ვრცელი თხზულებიდან მისი ერთი, საქართველოს ისტორიასთან ყველაზე ახლოს მდგომი თავის, „მითრიდატეს ომების ისტორიის“ სრული ქართული თარგმანის შესრულება. როგორც დასათაურებიდანაც ჩანს, აპიანეს მიზანი ამჯერად იყო მითრიდატეს ომების აღწერა და ნაწარმოებში იმდენად არის ცნობები საქართველოს შესახებ, რამდენადაც მითრიდატე პონტოს მეფეა, ე. ი. მეფეა საქართველოს ერთ-ერთი უახლოესი მეზო-

ბელი ქვეყნისა, და მისი სხვადასხვა საქმიანობა რამდენადმე ეხებოდა საქართველოს ტერიტორიასაც და მასზე მცხოვრებ ქართველურ ტომებსაც.

„მითრიდატიკაში“ ბევრი რამ არის ისეთი, რასაც საქართველოსთან უშუალო კავშირი არა აქვს (მაგ. მთელი პირველი ომის აღწერილობა ასეთია), მაგრამ რამდენადაც მითრიდატე ევპატორი ჯერ საერთოდ და მერე კერძოდ საქართველოს წარსულისათვის საინტერესო პიროვნება იყო, ამდენად მის შესახებ არსებული შრომის სრული ქართული თარგმანის არსებობა ზედმეტ საქმედ არ ჩაითვლება.

მითრიდატე ევპატორის შესახებ ლიტერატურა დიდია. სხვათა შესახებ რომ არაფერი ვთქვათ, არ შეიძლება აღუნიშვნელად დავტოვოთ 1890 წელს პარიზში გამოსული მონოგრაფია Theodore Reinach-ისა „Mithridate Eupator roi de Pont“. მიუხედავად იმისა, რომ ამ შრომის გამოსვლიდან თითქმის 70 წელია გასული, მას ჯერ არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა და ჯერაც შეიძლება იმისი თქმა, რომ ყველაზე სრულად მასალა მითრიდატეს შესახებ ამ წიგნშია თავმოყრილი. ცხადია, რეენაკი ვერ გაითვალისწინებდა იმ მასალას, რაც მის შემდეგ აღმოჩნდა (მაგ., ზოგიერთ წარწერას), შესაძლოა ზოგი საკითხის რეენაკისეული გაშუქება დღესდღეობით არ იყოს გაზიარებული, მაგრამ ჯერჯერობით ეს მონოგრაფია ერთი იმ ძირითად შრომათაგანია, რასაც გვერდს ვერ აუხვევს მითრიდატეს ისტორიით დანიტერესებული პირი¹.

მოკლედ მითრიდატეს ისტორია ასე წარმოგვიდგება²: პონტოს მეფე მითრიდატე VI ევპატორი ცხოვრობდა დაახლოებით 130—63 წლებში. მამის მხრივ ის აქემენიდთა ჩამომავალი იყო, ხოლო დედის მხრივ — სელევკიდთა. თუმცა მას საგანგებო განათლება არ მიუღია, მაგრამ როგორც უაღრესად ნიჭიერმა ადამიან-

¹ ქართულ ენაზე ყველაზე კრცლად მითრიდატეს შესახებ უწერია ლ. სანციკიძეს, რომელმაც 1936 წელს გამოაქვეყნა წიგნი „პონტოს სამეფო“. აღნიშნული წრომა მეცნიერულ-პოპულარული ხასიათისა და კარგად ემსახურება იმ ამოცანას, რომელსაც მას ავტორი უსაბავს—მოსწავლე ახალგაზრდობას, სტუდენტობას და ცოდნის გაფართოების სურვილის მქონე პირებს აცნობს შორეული ისტორიის გარკვეულ მონაკვეთს (კვ. 3).

² რაკილა წინამდებარე შრომის უშუალო მიზანს არ წარმოადგენს მითრიდატე ევპატორის ისტორიის კვლევა. ამიტომ მასალას წარმოვადგენ არსებული ლიტერატურის მიხედვით (შდრ. რეენაკის დასახ. შრომა; Машкин, Н. А. История древнего Рима; Т. Моммзен, История Рима და სხვ.).

მა იცოდა ბევრი რამ, მათ შორის, უამრავი ენები (ასახელებენ 22-ს), თვითონაც ჰქონდა ბუნებისმეტყველებიდან რალაც თხზულებები დაწერილი, ურთიერთობაში იყო მისი დროის გამოჩენილ პირებთან და მფარველობდა მეცნიერებასა და ხელოვნებას. ამავე დროს ის იყო ცრუმორწმუნე, ვერაგი და უღმობელი, ჰქონდა არაჩვეულებრივი ფიზიკური ძალა. მისი მკვლევრების განსაზღვრით, ის იყო ტიპური აზიელი დესპოტი.

მამისაგან მას პატარა ქვეყანა დარჩა მემკვიდრეობით, რაც მან თავისი დამპყრობლური პოლიტიკის შედეგად დიდ სახელმწიფოდ აქცია, მან პონტოს სატრაპიად გახდა კოლხიდა (დაახლოებით 110—107 წლის ახლო ხანებში)¹, ხელთ იგდო ბოსფორის სამეფო და სხვ. იგი არ ეპუებოდა თვით რომის მმართველობასაც. რასაც შედეგად მოჰყვა მისი სამი ომი, რაც დაახლოებით 25 წელს გრძელდებოდა ინტერვალებით². პირველი ომი 89—84 წლებში მიმდინარეობდა (უშუალო მიზეზი კაპადოკიისა და ბითინიის ტახტისთვის ცილობა იყო). მითრიდატეს ჯერ მანიუს აკვილიუსი ებრძოდა, რომელიც მითრიდატემ დაამარცხა, ხოლო შემდეგ ლუციუს კორნელიუს სულა. სულამ ჯერ (87 წ.) მითრიდატეს სარდალი, არქელაოსი, დაამარცხა, ხოლო შემდეგ, ორი დიდი ბრძოლა მოუგო მას—ერთი ქერონეაში და მეორე ორქომენში (86 წ.). 85 წელს მითრიდატე იძულებულა გახდა მოლაპარაკება ეწარმოებინა სულასთან, რაც დამთავრდა დარდანის ზავით. ეს ზავი რომისთვის კომპრომისული იყო, რადგან სულამ მხოლოდ 3000 ტალანტი მიიღო და პონტოს ფლოტის ნაწილი და არ იყო არაფითარი გარანტია, რომ მითრიდატე ამიერიდან მაინც მოისვენებდა, მაგრამ სულა იმიტომ აჩქარდა, რომ მას სხვა, მისი თვალსაზრისით უფრო მნიშვნელოვანი, საქმეები მოელოდა და მალე უნდოდა მითრიდატესთან ომისათვის ბოლო მოელო.

მითრიდატეს მეორე ომი 83—82 წლებში იყო. დარდანის ზავის შემდეგ მითრიდატემ მალე მოიხედა. ამასობაში დაუნათე-

¹ შდრ. მ. ინაძე. ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიისათვის (ფლავიუს არიანე და მისი ცნობები საქართველოს შესახებ). თბილისი. 1953 წ. გვ. 87. მანქანაზე გადაბეჭდილი. ინახება საქ. მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის ბიბლიოთეკაში, № 89.

² თვითონ „მითრიდატიკაში“ წერია: „რომანელებს 40 წლის მანძილზე გაცხარებით ეომებოდაო“ (§, 112). აქ უთუოდ იგულისხმება ის სამხედრო ოპერაციები, რომელთაც მითრიდატე აწარმოებდა ამ პირველი ომის წინ რომაელთა მიმართ 110-იანი წლებიდანვე.

სავდა არმენიის ძლევამოსილ მეფეს, ტიგრანს (მას თავისი ქალი შერთო ცოლად). ლუციუს ლიცინიუს მურენამ, იმ საბაბით, რომ თითქოს მითრიდატე ზავის მიხედვით ნაკისრ ვალდებულებებს არ ასრულებსო, მოინდომა მისი ქვეყნის დარბევა. მითრიდატემ თავ-დამსხმელი დაამარცხა (ეს ითვლება მის მეორე ომად), მიმართა სულას და აღდგენილ იქნა დარდანის ზავის მიხედვით გათვალის-წინებული ხელშეკრულება.

მითრიდატეს III ომის (76—64 წწ.) საბაბად ბითინიის ტახ-ტის ამბები გახდა (მიზეზი, ცხადია, მითრიდატეს ზრახვები იყო მცირე აზიის ის ნაწილები ისევ ხელთ ჰქონოდა, რომლებიც მან სულასთან ომის შედეგად დაჰკარგა). რომაელთაგან ამ ომს პირ-ველად ლუციუს ლიცინიუს ლუკულუსი და მარკუს ავრელიუს კოტა სარდლობდნენ. ომი ჯერ მითრიდატეს წარმატებებით მიმდი-ნარეობდა, მაგრამ 71 წელს ლუკულუსმა ის გააძევა პონტოდანაც კი, საიდანაც ის ტიგრანთან გაიქცა. მიუხედავად ლუკულუსის ამ წარმატებისა, მან სხვა, აზიის ფინანსისტების ფრონტზე განიცა-და დამარცხება, რის გამოც იძულებული იყო მითრიდატესთვის თავი დაენებებინა, ხოლო მითრიდატემ კი ამასობაში ისევ დაიბრუ-ნა თავისი პონტოს სამეფო. 66 წელს სახალხო ტრიბუნის, გაიუს მანილიუსის, წინადადების საფუძველზე მითრიდატეს წინააღმდეგ ომის წარმოება დაეკისრა პომპეუსს. 66 წლის ზაფხულში რომაელებმა პომპეუსის მეთაურობით ისევ დაიჭირეს პონტოს სა-მეფო. მითრიდატე თავდაცვით ომს აპირებდა და აშკარა შეტაკე-ბებს გაურბოდა, მაგრამ პომპეუსმა ის მაინც მიიმწყვდია ეფფრატ-თან და სასტიკად დაამარცხა. რომაელების შიშით ტიგრანმა ვერ მიიღო დევნილი მითრიდატე, ამიტომ ის ჯერ კოლხიდაში გაიქცა და შემდეგ იქიდან ბოსფორში, რომელიც ჯერ კიდევ მას ეკუთვ-ნოდა. პომპეუსი მას ვერ გაეკიდა. ბოსფორში დამკვიდრებული მითრიდატე ემზადებოდა ახალი ლაშქრობებისათვის რომის წინა-აღმდეგ. მაგრამ ამასობაში თვით თანაგორიაში მოხდა აჯანყება, რასაც გამოეხმაურნენ ხერსონესი, თეოდოსია და ნიმფეა. უკმაყო-ფილება იყო ლაშქარშიც. ეს გარემოება გამოიყენა მითრიდატეს ძემ, ფარნაკემ, რომელიც მამის წინააღმდეგ გამოვიდა. პანტიკა-პეაონის სასახლეში მარტო დარჩენილმა მითრიდატემ იგრძნო, რომ მისი ბოლოც დადგა, არ უნდოდა მტერს ცოცხლივ დანებე-ზოდა — დალია საწამლაფი, დააღვინა თავის მახლობლებსაც და, როდესაც საწამლაფმა მასზე არ გასჭრა (რაკილა მისი ორგანიზმი შეჩვეული იყო საწამლაფის მცირე დოზებით ხმარებას), თავის მო-

ნას (კელტს) უბრძანა და მოაკვლევინა თავი. ეს მოხდა 63 წელს. ფარნაკემ რომს გამოუცხადა მორჩილება. ამის ნიშნად მკედარი მითრიდატეს გვამი მან პომპეუსს გაუგზავნა, პომპეუსმა კი მითრიდატე სინოპეში დააკრძალვინა, პონტოელთა სამეფო აკლდამაში. მორჩილ ფარნაკეს რომაელებმა დაუტოვეს ბოსფორის სამეფო...

ასეთია მოკლედ მითრიდატეს ომების ისტორია, რაც აღწერილია სხვა შრომებს გარდა აპიანეს ნაწარმოებშიც. ამ თხზულების ნახევარი (§ 63-მდე) პირველი ომის აღწერილობას წარმოადგენს, მეორე ომს სულ 4 პარაგრაფი აქვს დათმობილი (§§ 64—67), ხოლო დანარჩენი (ე. ი. 68—119 §§) მესამე ომის შესახებ მოგვითხრობს, ე. ი. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ აღნაგობის მიხედვით „მითრიდატიკა“ თანაზომიერად არ არის დამუშავებული.

ზემოთ მოყვანილ ოფიციალურ ლიტერატურაში დამკვიდრებული მითრიდატეს ისტორია დამუშავებულია არა მარტო აპიანეს „მითრიდატიკის“ მიხედვით. მისთვის სხვა ნარატიული წყაროებიც არსებობს, რომელთა შორის აღსანიშნავია, რომელ ავტორთაგან: სულა, რუტილიუსი, სალუსტიუსი, ნეპოტი, ციცერონი; ტიტუს ლივიუსი, პომპეიუს ტროგუსი. ბერძენ ავტორთაგან: პოსედონიოსი, თეოფანე, ჰიფსიკრატე, დიოფანტი, მეტროდორე სკეპსისელი, აპოლოდორე, დიონისე ჰალიკარნასელი, მემნონი; დიმაგენე, დიოდორე, ნიკოლოზ დამასკელი, სტრაბონი, იუბა; შემდეგი დროის ავტორები: პლუტარქოსი, დიონ კასიოსი.

აქ ჩამოთვლილი ავტორები ყველა არაა ჩვენამდე მოღწეული. ზოგი ფრაგმენტულადაა და ზოგიც მხოლოდ ნახსენები ან გამოყენებულია შემდეგი დროის ავტორთა მიერ.

მითრიდატეს ისტორიკოსთაგან ძირითადი, ჩვენამდე მოღწეული ავტორებია: ტიტუს ლივიუსი; სტრაბონი; პლუტარქოსი, დიონ კასიოსი და აპიანე. აპიანეს „მითრიდატიკის“ თარგმნისა და დამუშავების მიზანი იყო იქ დატული საქართველოს შესახები ცნობების გამოვლენა.

საკუთრივ საქართველოს ხსენება აპიანესთან ასეთ კონტექსტში ხდება:

ძვ. წ. 83 წელს, ვიდრე მითრიდატე რომაელებთან მეორე ომს დაიწყებდა, მან ვასტურა პონტოში გამდგარი კოლხებისა და ბოსფორელების წინააღმდეგ საბრძოლველად. ამათგან კოლხებმა მოსთხოვეს, რომ მას მისი ძე მითრიდატე მიეცა მათთვის.

მეფედ. როგორც კი მიიღეს მათ მითრიდატე მეფედ, მაშინვე დამორჩილდნენ. მითრიდატემ (მამამ) ეჭვი აიღო, რომ ეს ყოველივე მისი ძის მოწყობილი იყო. ამას კი ამოკვებდნენ ხელისუფლების ხელში ჩაგდების სურვილი—ამიტომ მოიხმო შვილი თავისთან და ოქროს ბორკილები დაადო. ბოსფორელების წინააღმდეგ კი იგი დიდ მზადებაში იყო, ამიტომ ეგონათ — რომაელებთან საბრძოლველად ემზადებო (§ 64).

რომაელებთან მეორე ომის დამთავრების შემდეგ, ძვ. წ. 80 წ. მითრიდატემ დაიმორჩილა ბოსფორი და იქ მეფედ თავისი ძე მახარე დააყენა. ამავე დროს თავს დაესხა აქეელებს (აპიანეს თქმით ამათ შესახებ ფიქრობენ, რომ ესენი ტროიდან წამოსული ხალხია, რომელსაც გზა აებნა), რომლებიც კოლხებს ზემოთ ცხოვრობენ. აქ მითრიდატემ თავისი ლაშქრის ორი მესამედი დალუპა. ზოგი ბრძოლაში და ზოგი ყინვისაგან და ასე დაბრუნდა უკან. მეორე იყო, რომ რომში გაგზავნა კაცები ხელშეკრულების დასადებად (§ 67).

ძვ. წ. 74 წელს მითრიდატე ემზადებოდა რომაელებთან მესამედ საბრძოლველად: ააგო ხომალდები, მოიმარაგა იარაღი და შეაგროვა სანაპიროს სხვადასხვა ადგილას 2000000 მედიმნი პური. მოკავშირეებად ჰყავდა ძველებს გარდა ხალიბები, არმენიელები, სკვითები, ტავრები, აქეელები, ჰენიოხები, ლევკოსირები და სხვები (§ 69).

როგორც ცნობილია, ძვ. წ. 66 წელს პომპეუსმა დაამარცხა მითრიდატე და ამას ზოუხდა თავისი სამშობლოდან გაქცევა. მითრიდატე გამაგრებული ადგილიდან, სინორეგიდან დაქირავებული ქვეითებითა და ცხენოსნებით და 6000 ტალანტით წავიდა ეფფრატის სათავეებისაკენ, იმისათვის, რომ იქიდან კოლხებში გადასულიყო. მეოთხე დღეს გადავიდა ეფფრატზე, ხოლო კიდევ 3 დღის მერე შეიჭრა არმენიაში, ხოტენეში: აქ მას დახვდნენ ხოტენები და იბერები, რომელთაც მისი დაბრკოლება უნდოდათ (ისრები და შურდულები დაუშინეს), ესენი გარეკა მითრიდატემ და მდინარე აფსაროსთან მივიდა (აპიანეს გადმოცემით აზიის იბერები ზოგს წინაპრებად მიაჩნიათ, ზოგს კი კოლონისტებად ევროპის იბერებისა, ზოგსაც მათ მოსახელე ტომად, რადგან არც ენა აქვთ მსგავსი და არც ზნეჩვეულებები). მითრიდატემ დიოსკურიაში (Ἐν Διοσκουριᾷ) გაატარა ზამთარი (კოლხებს ეს ქალაქი იმის ნიშნად მიაჩნიათ, რომ დიოსკურებმა არგონავტებთან ერთად ილაშქრეს) და ფიქრობდა, რომ პონტოს, მის ნაპირზე მცხოვრებ სკვითებს და მეოტისის ტბას შე-

მოუვლიდა და შეიქრებოდა ბოსფორში, წაართმევდა უმადურ შვილს. მახარეს, ძალაუფლებას და ისევ რომაელებს შეუტევდა... (§ 101). მითრიდატემ თავისი განზრახვის სისრულეში მოყვანა მოინდომა. მითრიდატემ გაიარა სკვითურ ტომებზე (ჭმუჟ), ზოგთან შეთანხმებას აღწევდა, ზოგთან კი წინააღმდეგობის გადალახვა მოუხდა. მაგ., ჰენიოხებმა ის მშვიდობიანად მიიღეს, ხოლო აქეელეები მან გააქცია და მისდია მათ. ეს აქეელეები, გადმოცემის მიხედვით, ტროიდან ბრუნდებოდნენ და ქარიშხალმა პონტოში შემორქვა. აქ აქეელეები, როგორც ელინები, ბევრს ითმენდნენ ბარბაროსებისაგან. ამათ (აქეელეებმა) შეუთვალეს სამშობლოში, რომ მათთვის ხომალდები გამოეგზავნათ, პასუხი ვერ მიიღეს, ამიტომ განრისხდნენ ელინურ მოდგმაზე (γένει) და სკვითური ჩვეულებების მიხედვით დაუწყეს დატყვევებულ ელინებს ხოცვა—მსხვერპლად მიტანა, ჯერ — განურჩევლად ყველას, ხოლო შემდეგ — არჩევდნენ მათ შორის უღამაზესებს; ხოლო მსხვერპლად სწირავდნენ მას, ვისაც წილი ხვდებოდა. ესაა სკვითი-აქეელეების შესახებ (§ 102).

როგორც კი გაიქცა მითრიდატე, პომპეუსმა მისდია მას კოლხიდანღე, შემდეგ, დარწმუნებულმა იმაში, რომ ამის იქით მითრიდატე ვერაფერს გახდებოდა, ანება მას თავი და თვითონ წავიდა კოლხიდაში, არგონავტების, დიოსკურებისა და ჰერაკლეს აქ ყოფნის ამბების შესატყობად (αμφ'ιστορίαν τῆς Ἀργοναυτῶν καὶ Διοσκῦρων καὶ Ἡρακλέους ἐπιδημίας), განსაკუთრებით კი უნდოდა ენახა პრომეთეისის ტანჯვის ადგილი — კავკასიონის მთები. კავკასიონიდან გამომდინარე ბევრ წყაროს მოაქვს უხილავი ოქროს ქვიშა. მახლობლად მცხოვრები ხალხი ამ ნაკადულებში ჰყოფს ცხვრის გრძელ და სქელ ბეწვიან ტყავებს და ამით აგროვებს ოქროს ქვიშას, რომელიც ამ ბეწვებზე რჩება. ამგვარი იყო, ალბათ, აეტის ოქროსმატყლოვანი საწმისიც. ამგვარად, პომპეუსი ამ ამბების მოსახილველად წავიდა ამ ქვეყნებში; ზოგმა ტომმა (ჭმუჟ) ის გაატარა, ხოლო ალბანთა მეფე ოროხზე და იბერთა მეფე არტოკე 70.000 კაციით დახვდნენ მას მდ. კირნოსთან (რომელიც 12 სანაოსნო ტოტით უერთდება კასპიის ზღვას, მას მერე, რაც ბევრ მდინარეს იერთებს, რომელთა შორის უდიდესია არაქსი). პომპეუსმა რომ შეიტყო ჩასაფრების ამბავი, ხიდი გასდო მდინარეზე, ხოლო ბარბაროსები შერქვა სქელ ბუჩქნარში (ესენი ტყეში ბრძოლაში ძალიან საშიშნი არიან, რადგან იმალებიან და უჩინრად ესხმიან თავს მოწინააღმდეგეს). თავისი ჯარი ამ ბუჩქ-

ნარს გარსშემოარტყა და ბუჩქნარს ცეცხლი წაუკიდა. ვინც აქედან გაქცევას მოინდომებდა, მას მღვეარს დაადევნებდა ხოლმე, ვიდრე ყველამ მძევლები არ მისცეს და საჩუქრები არ მოუტანეს. ამისთვისაც იყო, რომ რომში ის ზეიმით შევიდა (§ 103).

როგორც ცნობილია, რომისა და მითრიდატეს ბრძოლები მითრიდატეს დამარცხებით დამთავრდა მთავარსარდალ პომპეუსის დროს. აპიანე წერს: პომპეუსმა მარტო ამ ერთი ომით განადგურა ყაჩაღობა, დაამხო დიდი მეფე და გარდა ამ პონტოს ომისა მონაწილეობას ლებულობდა ბრძოლებში კოლხებთან, ალბანებთან, იბერებთან, არმენიელებთან, მიდიელებთან, არაბებთან, იუდეეელებთან და სხვა აღმოსავლელ ხალხებთან (ჭმუიჯ) და რომაელთა ხელისუფლება განაგრცო ეგვიპტემდე... დაპყრობილი ხალხებიდან (εἰλημύχνησιν ἔμψων) ზოგს დაუტოვა დამოუკიდებლობა მოკავშირეობის პირობით, ზოგი მაშინვე რომაელების ქვეშევრდომები გახადა, ზოგიც სამეფო ძალაუფლებას გადასცა, როგორც, მაგ., არმენია ტიგრანეს, ბოსფორი ფარნაკეს, კაპადოკია არიობარზანეს და სხვ. (§ 114).

რომში პომპეუსის ტრიუმფმა ყველა სხვას გადააჭარბა. ორ დღეს ზეიმობდნენ გამარჯვებას მრავალ ხალხებზე (ჭმუიჟ), რომლებიც იყვნენ პონტოდან, არმენიიდან, კაპადოკიიდან, კილიკიიდან, მთელი სირიიდან, ალბანთაგან, ჰენიოხთაგან, აქეელთაგან, რომლებიც სკვითიაში არიან და აღმოსავლეთის იბერიიდან¹ (§ 116).

ამ ტრიუმფის დროს თვით პომპეუსის წინ მიდიოდნენ დამარცხებული მეფეების მთავრები (ἡγεμῶνας), შვილები ან მხედართმთავრები, ზოგი ტყვე და ზოგი მძევალი—324 კაცი სულ. აქ იყვნენ; ტიგრანე, ტიგრანეს ძე, მითრიდატეს ხუთი ვაჟი და ორი ქალი, კოლხთა სკეპტუხი ოლთაკე, სკვითი ქალები, სამეფო გვარიდან, იბერთა სამი ბელადი და ალბანთა ორი, მენანდრე ლაოდიკიელი, მითრიდატეს ჰიპარხოსი (მეგჯინიბეთუხუცესი) და სხვ. ვინც აქ არ იყო, იმათი გამოსახულებები მოჰქონდათ. მოჰქონდათ აგრეთვე სხვადასხვა ბრძოლების ამსახველი სურათები და აგრეთვე დაფა, რომელზედაც ეწერა: ამდენი ხომალდი ვიგდეთ ხელთ. ამდენი ქალაქი დავაარსეთ... დაძლეული არიან მეფეები: ტიგრანე

¹ აღსანიშნავია ის, რომ პონტოდან სირიამდე ჩამოთვლილია ქვეყნების სახელები, შემდეგ—ალბანები, ჰენიოხები და აქეელები ხალხთა სახელით არიან წარმოდგენილი, იბერია ისევ ქვეყნის სახელითაა მოცემული. ზემოთ „კოლხიდასა“ და „კოლხებს“ პარალელურად ხმარობს აპიანე.

არმენიელი, არტოკე იბერი, ოროჯზე ალბანი, დარიოს მიდიელი, არეტა ნაბატეელი, ანტიოქე კომაგენელი (§ 117).

ასეთია „მითრიდატიკაში“ დაცული ცნობები საქართველოს შესახებ. ამ ცნობათა შორის ყურადღებას იპყრობს შემდეგი: აპიანე გადმოსცემს სხვათა აზრებს საქართველოს იბერებისა და ესპანეთის იბერების ურთიერთობის შესახებ. ობიექტურად გვაუწყებს იმას, თუ რა აზრის არიან ამ საკითხზე სხვადასხვა პირები,—ზოგის აზრით ჩვენი იბერები წინაპრები არიან ევროპელი იბერებისა; სხვათა აზრით—ევროპის იბერების კოლონისტები არიან აზიის იბერები; აპიანეს მიერ მოყვანილი მესამე აზრის თანახმად, ევროპისა და აზიის იბერები თანამოსახელე ტომები არიან, რადგან არც ენა აქვთ მსგავსი და არც ზნეჩვეულებებიო. თუ საიდან აიღო აპიანემ ეს მოსაზრებები, ამის შესახებ თვითონ არაფერს ამბობს, წყაროს არ იმოწმებს.

ასევე, უეჭველად საყურადღებოა კავკასიონის ნაკადულების მიერ ჩამოტანილი ოქროს ქვიშის შეგროვების წესის აღწერისას (რაც სხვა ავტორებსაც აქვთ, მზგ., სტრაბონს) გამოტანილი დასკვნა: ოქროს ქვიშას სქელბეწვიანი ტყავების შემწეობით აგროვებდნენ; ქვიშა ბეწვებზე რჩებოდა და ალბათ ასეთი იყო აეტის ოქროსმატყლოვანი ვერძის ტყავიცო. დღეს-დღეობით, როდესაც ჩვენ არგონავტთა მითის რეალური, ისტორიულად არსებული საფუძვლების გარკვევას ვცდილობთ, ხომ იმას ვამბობთ, რომ კოლხიდაში არსებულმა სიმდიდრემ (მათ შორის სხვადასხვა ლითონებმა—კერძოდ სვანეთის ნაკადულების ოქრომ) მოიზიდა ბერძნები აქ და მათი ლაშქრობა შემდეგ არგონავტთა მითში აისახაო.

ძველი ბერძენი ავტორები შავი ზღვის სანაპიროზე მცხოვრებ ხალხებს, კერძოდ აქეელებს საკმაოდ დაბალი განვითარების ტომად წარმოგვიდგენენ. აპიანე დამატებით იმას გვაუწყებს, რომ ისინი თურმე ხოცავდნენ დატყვევებულ ბერძნებს და მას საჭიროდ მიაჩნია ამისი მიზეზიც აგვიხსნას. ახსნა საკმაოდ გულუბრყვილოა და უკავშირდება ისევ იმ დაუსაბუთებელ თეზას, რომელიც ბევრ სხვა ავტორთან გვხვდება—ეს აქეელები ბერძენი აქეელების ნაწილს წარმოადგენენ (იხ. ზემოთ).

ასევე საკმაოდ გულუბრყვილოდ გამოიყურება აპიანესეული ახსნა პომპეუსის კოლხიდაში გამგზავრების მიზეზებისა — თურმე პომპეუსს მოსდომებია არგონავტების, დიოსკურებისა და ჰერაკლეს იქ ყოფნის ამბები შეეტყო და განსაკუთრებით კი პრომეთეის ტანჯვის ადგილი—კავკასიონის მთები—ენახა.

სხვა შემთხვევაში შესაძლოა რომელიმე მეცნიერი მართლაც გამგზავრებულიყო კოლხიდაში მის დასათვალისწინებლად, მაგრამ იმ პირობებში, როდესაც მთელი აღმოსავლეთის ფრონტი პომპეუსს ექვემდებარებოდა, მას სხვა თუ არაფერი, არ ეცლებოდა მხოლოდ განმანათლებელი და ცნობისმოყვარეობის დასაკმაყოფილებელი ექსკურსიებისათვის.

ამის გვერდით საკმაოდ ზუსტადაა აღწერილი (და სხვა ავტორებთანაც დაახლოებით ასევეა წარმოდგენილი) პომპეუსის ბრძოლის სურათი იბერთა და ალბანთა მეფეებთან. ავტორის მიერ კარგად არის დიფერენცირებული, თუ როგორ ეპყრობოდნენ რომაელები დაპყრობილ ხალხებს: ზოგს ქვეშევრდომებად იხდიდნენ, ზოგს დამოუკიდებლობას უტოვებდნენ მოკავშირეობის პირობით, ზოგსაც სამეფო ძალაუფლებას აძლევდნენ (§ 114). რომის პოლიტიკას დაპყრობილთა მიმართ თანამედროვე ისტორიოგრაფიაც ასე იაზრებს.

საქართველოს ანტიკური ისტორიის კვლევისას განსაკუთრებული მნიშვნელობისად არის ჩათვლილი აპიანეს ცნობა, სადაც ვკითხულობთ: პომპეუსმა კოლხთა დინასტიად დააყენა არისტარქე („მითრიდატეს ომების ისტორია“, § 114).

ივ. ჯავახიშვილი თუმცა ავტორად აპიანეს არსად იმოწმებს (და შესაძლოა ის ლათინ ავტორებს ეყრდნობა ამ ცნობის გამოყენებისას), მაგრამ გარკვეულად გამოთქვამს ასეთ აზრს: „ძლევამოსილი პომპეიუსი ეხლა კი დაიძრა და კოლხეთში გადავიდა და იქ მეფედ არისტარხი დააყენა“...¹ „ამგვარად, თუ წინათ, მაგ., პომპეიუსის დროს, კოლხეთში ერთი მთლიანი სამეფო და. მხოლოდ ერთი მეფე, არისტარხი, ჩანს, 134 წელს ქ. მ. ამავე მიწა-წყალზე ოთხი სახელმწიფოებრივი ერთეულია და ოთხი მეფე ზის“², ე. ი. ივ. ჯავახიშვილის აზრით ერთი მთლიანი სამეფოს, კოლხიდის მეფეა პომპეუსის მიერ დაყენებული არისტარხი.

ამავე ამბის გამო ს. ჯანაშია წერს: „პომპეუსს კოლხეთში თავისი კაცი, ვინმე არისტარხი დაუდგენია მმართველად. რომელი ისტორიკოსები ევტროპი და ფესტი (IV ს.) ამტკიცებენ, თითქოს არისტარხი მეფედ (regem) იყო დანიშნული“³... „პომპეუსს კოლხეთში თავისი კაცი, ვინმე არისტარხი დაუდგენია მეფედ. ეს ანბავი ჩანს არ ნიშნავდა მითრიდატის ბატონობისაგან განთავისუფ-

¹ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, I, 1951 წ. გვ. 166.

² იქვე, გვ. 173.

³ ს. ჯანაშია, შრომები, I, გვ. 181.

ლებული კოლხეთის აღდგენას ცალკე სამეფოს სახით, თუნდაც რომის ვასალობის პირობებში: არისტარხი ყოფილა არა მარტო კოლხების, არამედ ბოსფორელების მეფეც“¹. ამგვარად, ს. ჯანაშია ერთ შემთხვევაში მმართველს უწოდებს არისტარხს, ხოლო მეორე შემთხვევაში — მეფეს.

მ. ინაძე თავის საღისერტაციო ნაშრომში: „ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიისათვის (ფლავიუს არიანე და მისი ცნობები საქართველოს შესახებ)“ ამავე საკითხზე შემდეგს წერს: „კოლხეთში აპიანეს, ევტროპისა და ფესტის ცნობების თანახმად რომაელთა მიერ მეფედ დასმული იყო არისტარხი. საყურადღებოა, რომ თუ კი ეს წყაროები არისტარხეს მეფედ მოიხსენიებენ, მის მიერ მოჭრილ მონეტაზე იგი კოლხეთის მმართველად იწოდება...“² (კოლხეთში) რომის მიერ მეფედ იქნა დასმული არისტარხი, მაგრამ მიუხედავად ამისა უკანასკნელის როლი კოლხეთში მხოლოდ რომაელი მმართველის ფუნქციებით განისაზღვრა. ეს გარემოება უნდა აიხსნას კოლხეთში არსებული... შინაგანი ვითარებით. კერძოდ იმით, რომ აღებულ ხანებში კოლხეთი დაშლილი იყო ცალკეულ ტომთა სამთავროებად და აქ არ არსებობდა ადგილობრივი ერთიანი ხელისუფლება, რომელსაც გამოიყენებდა რომი თავისი მიზნებისათვის... და არც ისეთი ძალა, რომელსაც შეიძლებოდა დაყრდნობოდა რომის მხრივ აქ მეფედ დანიშნული პირი“³.

ამგვარად, მ. ინაძის აზრით, რომაელებმა არისტარხი მეფედ დასვეს, მაგრამ მისი რეალური ფუნქცია მხოლოდ მმართველობა აღმოჩნდა (რაც აისახა კიდევაც მის მიერ მოჭრილი მონეტის წარწერაში).

„საქართველოს ისტორიის“ ძველ სახელმძღვანელოში წერია: „პომპეუსმა კოლხეთიც რომაელების მიერ დამორჩილებულ ქვეყნებს შიათვალა. რომაელებმა კოლხეთში თავისი მმართველი დააყენეს“⁴.

„საქართველოს ისტორიის ახალ სახელმძღვანელოში ვკითხულობთ: „კოლხეთის მმართველად მან (ე. ი. პომპეუსმა — თ. ყ.) ვინმე არისტარქი დააყენა“⁵.

¹ ს. ჯანაშია, შრომები, II, გვ. 179—180.

² მანქანაზე გადაბეჭდილი, გვ. 96.

³ იქვე, გვ. 302.

⁴ ნ. ბერძენიშვილი, ი. ჯავახიშვილი, ს. ჯანაშია, საქართველოს ისტორია, 1943 წ. გვ. 58.

⁵ ნ. ბერძენიშვილი, ვ. დონდუა, მ. დუმბაძე, ი. კაკარავა, გ. მელიქიშვილი. ნ. მესხია, პ. რატიანი, საქ. ისტორია, 1958წ. გვ. 46

ხოლო დამხმარე სახელმძღვანელოში წერია: „იბერიიდან კოლხეთში შექრილმა (ძვ. წ., 65 წ.) პომპეუსმა ...იქ შეფედ დასჯა ვინმე არისტარქი“¹.

ამგვარად, როგორც ვხედავთ, სპეციალური კვლევა არისტარქეს ძალაუფლების გასარკვევად არსად არის წარმოებული და იგი სამეცნიერო ლიტერატურაში სხვადასხვა წერილობითი წყაროების საფუძველზე ხან „მეფობით“ არის მოხსენებული და ხან „მმართველობით“. ყველა ზემოთმოხსენებულ შრომაში ამავე არისტარქესად არის აღიარებული ის ვერცხლის დრაქმა, რომელიც ძვ. წ. ა. 52 წელს არის მოჭრილი და რომელსაც შემდეგი ბერძნული წარწერა აქვს: ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙ ΚΟΛΧΙΑΟ ΒΙ².

აპიანეს „მითრიდატიკის“ ამ ადგილზე დაკვირვების შედეგად ისმის საკითხი ამ ავტორის მიერ ხმარებული ძალაუფლების აღმნიშვნელი ტერმინებისა:

1. *Βυσσάτης* სიტყვაში ძირია *βυσ*, რომლის ეტიმოლოგია უცნობია³. ამავე ძირისაგან არის წარმოებული ბევრი გავრცელებული სიტყვა, მაგ., *βυσσα* — „შემიძლია“, *βυσσός* „შემძლებელი“. *βυσσας* — „ძალა“ და სხვ. *βυσσας* და *βυσσα*: უკვე ჰომეროსის ეპოსში დადასტურებული სიტყვებია⁴, ხოლო *βυσσάτης* გვხვდება მხოლოდ ესქილეს, სოფოკლესა და ჰეროდოტეს დროიდან.

Δυσσάτης-ს აქვს რამდენიმე მნიშვნელობა, რომელთა შორის თავდაპირველი იყო „შემძლებელი, ძლევამოსილი (კაცი)“. ეს სიტყვა იხმარებოდა: ზევსის მიმართ (სოფოკლესთან), ღმერთის მიმართ (ახალი აღთქმის წიგნებში), მნათობების მიმართ (ესქილესთან). როდესაც *βυσσάτης* გამოხატავდა აღამიანს, ის აღნიშნავდა მთელ გვარს, რომელიც სახელმწიფოში ბატონობდა (განსხვავებით ტირანისაგან, რომელსაც მარტო ეპყრა ძალაუფლება)⁵. პლატონი სხვადასხვა რიგისად მიიჩნევს ტირანებს, ბასილევებსა და დინას-

¹ ნ. ბერძენიშვილი, ვ. დონდუა, მ. დუმბაძე, გ. მელიქიშვილი, შ. მუსხია, პ. რატიანი, საქართველოს ისტორია I, დამხმარე სახელმძღვანელო, თბილისი, 1958, გვ. 66.

² დ. კაპანაძე, ქართული ნუმისმატიკა, 1950 წ. გვ. 32. არისტარქეს დრაქმის ეგზემპლარები დაცულია ლენინგრადში (ერმიტაჟში), პარიზსა და სმირნაში.

³ E. Boisacq, Dictionnaire étymologique de la langue grecque, 1916, გვ. 204.

⁴ Autenrieth-Kaegi, Schulwörterbuch zu den homerischen Gedichten, 1908, გვ. 91.

⁵ W. Pape, Griechisch-deutsches Handwörterbuch, 1914. სიტყვები *βυσσάτης*, *βυσσασεία*.

ტებს (παράγυναν, καὶ βασιλέων καὶ δυναστεῶν: გორგია, 525 d). პოლიბიოსთან დასაბუთებლად აღნიშნავს მცირე მთავარს (kleinerer Fürst).

ყველა ვრცელ ლექსიკონში, რომელთაც ილუსტრაციები მოეპოვებათ, დასაბუთებლად აღნიშნავს მცირე მთავარს (kleinerer Fürst). ვაისმანის ბერძნულ-რუსულ ლექსიკონში, რომელიც პატარა ლექსიკონთა შორის საუკეთესოა, დოკუმენტაციის გარეშე დასაბუთებლად აღნიშნავს მცირე მთავარს (kleinerer Fürst) სიტყვებით: человек могущественный, правитель, повелитель, царь, вельможа; დასაბუთებლად, ცხადია, შეიძლება ითქვას ყველა ამ პირის მიმართ (და კიდევ სხვათა, მაგ. ლმერთების, არქონტის, სატრაპის და სხვათა მიმართ), ისევე როგორც დედასაბუთებლად (ი. ი. მეფე. მეფე როგორც ძველმოსილი პიროვნება შეიძლება იწოდოს დასაბუთებლად, მაგრამ, „მეფე“ და „დინასტი“ სინონიმები არ არის, როგორც ძალაუფლების აღმნიშვნელი ტერმინი.

ამგვარად, დასაბუთებლად თავდაპირველად ეწოდებოდა ყველა იმას, ვისაც რაიმე მნიშვნელოვანი ძალაუფლება ჰქონდა და შემდეგ ის დაზუსტდა, როგორც მთავარი, მმართველი, გამგებელი. ელინისტური და მომდევნო ხანისათვის დასაბუთებლად არსად აღნიშნავს „მეფეს“ და რატომ უნდა გავიგოთ ის ასე კოლხიდის შემთხვევაში, როდესაც კოლხიდაში სააწმისო მონაცემები არ არის?

რაც შეეხება არისტარქეს დრამას, მასზე წერია: Ἀριστάρχου τῆς ἐπὶ Κολχίδος ΒΙ ე. ი. „არისტარქესია, რომელიც კოლხიდას (განაგებს, მართავს). 12-ე (წელი)“ (რუსულად უკეთ გამოდის: Аристарха, который над Колхидой). ἐπὶ Κολχίδος არის: კოლხიდის უფროსი; თანამდებობა, ძალაუფლება აქვს კოლხიდაზე. ასეთი პირი შესაძლოა მეფეც იყოს, მაგრამ ასე ვფიქრობ, „მეფობით“ რომ ყოფილიყო არისტარქეს აღნიშვნა საჭირო, მაშინ ამ მონეტასაც ისეთივე წარწერა ექნებოდა, როგორც არის ამავე დროის ბოსფორის მეფის ფარნაკეს მონეტაზე: βασιλέως [ε] μεγάλου Φαρνάκου¹ — დიდი მეფის ფარნაკესია. შემთხვევითი არ უნდა იყოს ის გარემოება, რომ ერთსა და იმავე დროს ფარნაკე მეფობით იხსენიება, ხოლო არისტარქე — როგორც თანამდებობის პირი კოლხიდაში.

არისტარქე როგორც „მეფე“ (პირობითად ვხმარობთ ამ შემთხვევაში სიტყვა „მეფეს“) იხსენიება ლათინურ წყაროებში: ევტროპი წერს: Aristarchum Colchis regem imposuit² „(პომპეუსმა) კოლხებს მეფედ არისტარქე დაუყენა“. ხოლო ფესტუსთან ვკითხვლობთ: Idem Pompeius Bosphorianis et Colchis Aristar-

¹ Гайдукевич, Воспорское царство, стр. 586, таб. III. 53.

² Latyshev, SC, II, გვ. 3:9.

ulum regem imposuit¹ „იმავე პომპეუსმა ბოსფორელებსა და კოლხებს არისტარქე დაუყენა მეფედ“. ფესტუსის შესახებ ვერაფერს ვიტყვი, მაგრამ ევტროპის მიმართ უნდა შეინიშნოს, რომ ის rex-ს უწოდებს: იბერთა მეფეს არტოკს, ალბანთა მეფეს ოროდს და გალატელ დეიოტარეს (Deiotaro Galatiae regi); დეიოტარე ყველა სხვა წყაროს მიხედვით არის გალატელი ტეტრარქი, ე. ი. ევტროპისათვის „მეფეცა“ და „ტეტრარქიც“ არის rex, ე. ი. ეს ავტორი არ აზუსტებს ტერმინებს და მეფეს, დინასტსა და ტეტრარქს rex-ობით იხსენიებს. ლათინური rex ბევრი მნიშვნელობის მქონე სიტყვაა; ის არის: მეფე, მთავარი, მპყრობელი, რეგენტი, ძეთაური, ძალაუფლების მქონე, ეპითეტი ზოგიერთი ღმერთებისა და სხვ.² ისე რომ ავტორი, რომელიც მაინცადამაინც არ აზუსტებს გამოთქმებს, ძალაუფლების მქონე პირთა მიმართ ხმარობს rex-ს, რომელიც ერთ შემთხვევაში მეფეა (არტოკი), მეორე შემთხვევაში ტეტრარქი (დეიოტარე) და მესამეში დინასტი (არისტარქე). ასეთი რამ მხოლოდ ევტროპის დამახასიათებელი არაა. მაგ., ბერძენი ისტორიკოსი მეცნონი *βασίλεις*-ს უწოდებს მითრიდატე ევპატორს (Περὶ Ἡρακλείας, Fragmenta, XXXVI, 2; XL, 2; XLII, 2; LI, 2), ტიგრან არმენიელს (XLVI, 3), ბითინიის მეფეს პრუსიასს (XLVII, 1) და სკვითების მთავრებს (τοὺς Σαυθῶν βασιλεῦσιν, XXX, 2; τοὺς Σαυθῶσιον βασιλεῖς, XXX, 3. πρὸς τὸς τοὺς Σαυθῶν βασιλεῖς XLIII, 2).

განსხვავებით სხვა ავტორებისაგან ძალაუფლების აღმნიშვნელი ყველა ტერმინი აპიანეს გარჩეული აქვს. მაგ., გარდა § 114-ისა *δυναστεῖς* გვხვდება შემდეგ შემთხვევებში:

§ 94. *βασίλεισίν τε καὶ δυνασταῖς καὶ ἔθνησιν καὶ πόλεσιν πάσαις ἐπέστελλον ἐς πάντας συλλαμβάνειν τῷ Πομπηΐῳ* „(67 წ-ს რომაელებმა) მეფეებს, მმართველებს, ხალხებსა და ყველა ქალაქებს დაუგზავნეს (განკარგულებები), რომ ყოველ მხრივ დახმარებოდნენ პომპეუსს“.

სხვა შემთხვევა *δυναστεῖς*-ის ხმარებისა „მითრიდატიკაში“ აღნიშნავს სკვითთა მმართველებს:

§ 102. *ὁ δὲ Μιθριδάτης ἐς τὴν Μαῶτιν ἐμβῆλσεν, ἥς εἶσι πολλοὶ δυνασταῖ* „(56 წ-ს) მითრიდატე მივიდა მეოტისში, სადაც ბევრი მმართველი არის“.

§ 108 ...*ἐπεμπεύεν ἐς τοὺς Σαυθῶν... τοὺς δυνασταῖς τὰς Φυγατέρας* ἐς γάμουσ „(63 წ-ს მითრიდატემ) თავისი ასულე-

¹ Latychev, SC. II, გვ. 373.

² Georges, Lateinisch-deutsches Handwörterbuch, 1919.

ბი სკვითებში გაგზავნა, (იქაურ) მმართველებთან საქორწინოლ“...

§ 119. *συνεμάχουν δὲ βασιλεῖς καὶ δυνασται ὁ τε Ἀρμένιος καὶ Σχυθῶν τῶν περὶ τὸν Πόντον* „(მითრიდატეს) მოკავშირეებად ჰყავდნენ ხოლმე მეთევები და მმართველები, როგორებიც არიან არმენიის (მეფე) და იმ სკვითთა (მმართველები), რომლებიც პონტოსთან (ცხოვრობენ)“.

114-ე §-ში შემდეგი იკითხება: *τῶν δὲ εἰληγμένων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἠφίε: συμμαχίας οὐνεκα, τὰ δὲ ὑπὸ Ῥωμαίοις εὐθῦς ἐγίγνετο, τὰ δ' εἰς βασιλεία διεδίδου, Ἑγυράνει μὲν Ἀρμενίαν καὶ Φαρνάκῃ Βόσπορον καὶ Ἀριοβαρζάνῃ Καππαδοκίαν καὶ ὅσα προεῖπον ἕτερα Ἀντιόχῳ δὲ τῷ Κομμαγηγῶ Σελσούκειαν ἐπέτρεψε καὶ ὅσα τῆς Μεσοποταμίας ἄλλα κατέδραμεν ἐποίει* ὁ δὲ καὶ *τετράρχας, Γαλλογραϊκῶν μὲν οἱ νῦν εἰς: Γαλάται Καππαδόκαις ἑμποροί, Δηϊόταρον καὶ ἑτέρους, Παφλαγονίας δὲ Ἄτταλον καὶ Κόλχων Ἀρίσταρχον* *δυνασ-την ἀπέφηγε* ὁ δὲ καὶ *τῆς ἐν Κομάνοις θεᾶς Ἀρχέλαον ἱερέα, ὅπερ ἐστὶ δυναστεία βασιλική, καὶ τὸν Φαναγορέα Κάστορα Ῥωμαίων φί-λον. Πολλῆν δὲ καὶ ἑτέροις χώραν τε καὶ χρήματα ἔδωκε* „(63 წ-ს პომპეუსმა) დაპყრობილ ხალხთაგან ზოგს დამოუკიდებლობა მისცა მოკავშირეობის გულისათვის, სხვები მაშინვე რომაელთა (ქვეშევრდომებად) აქცია, ზოგიც კიდევ სამეფოდ გადასცა, (მაგალითად) ტიგრანეს—არმენია, ფარნაკეს—ბოსფორი, არიობარხანეს—კაპადოკია და სხვა (მხარეები), რომლებზედაც ზემოთ იყო ლაპარაკი. ანტიოქოს კომაგენელს მან ჩააბარა სელევკია და მესოპოტამიის სხვა (ნაწილები), რომლებიც კი მან დაარბია. მან ტეტრარქები დაუყენა—გალოგრეკებს (რომლებიც ეხლანდელი გალატები არიან, კაპადოკიელების მეზობლები) დეიოტარე და სხვები; პაფლაგონიაში (დააყენა) ატალოსი, ხოლო კოლხთა დინასტად—არისტარქე¹. კომანაში არქელაოსი გამოაცხადა ღმერთქალის ქურუმად, რაც სამეფო ხელისუფლებაა, ხოლო ფანაგორიელი კასტორი—რომაელთა მეგობრად. სხვებსაც დაურიგა მრავლად მიწა და ფული“.

ამის პარალელურად აპიანე *αἰῶσαρ*-ს უწოდებს: გაიუს იულიუს კეისარს (§ 121), ოქტავიანუს ავგუსტუსს (კეისარი ავგუსტუსი—§§ 105, 121).

¹ ინგლისურ თარგმანში *δυναστεης* გადმოღებულია როგორც *prince*.

Βασίλειος — „მეფე“-დ მოიხსენებიან: მითრიდატე ევპატორი (§§ 22, 55, 64, 65, 72, 79, 81 და სხვა მრავალი), დარიოსი, მიდიის მეფე (§§ 106, 117), ტიგრანე, არმენიის მეფე (§ 67, § 117 და სხვაგანაც), არტოკე, იბერთა მეფე (§§ 103, 117), ოროფხე, ალბანთა მეფე (§§ 103, 117) ნიკომედესი, ბითინიის მეფე (§ 5), არიობარზანესი, კაპადოკიის მეფე (§ 105), არეტა, ნაბატეელ არაბთა მეფე (§§ 106, 117), იუდეველთა მეფე, არისტობულე (§§ 107, 117), ანტიოქოს კომაგენელი (§ 117), აპიონი, კირენეს მეფე (§ 121) და სხვ.

Ἀρχαὶ — „გამგებელი“, „მმართველი“ გვხვდება კიდევ სხვა შემთხვევებში. მაგ., § 57 სულა თავის თავზე ამბობს: კილიკიის გამგებელი (seu მმართველი—ἄρχαι) ვიყავიო.

§ 78 მითრიდატეს ძე, მახარე, ბოსფორის გამგებელია (ἄρχαι). მახარეს ბოსფორზე ძალაუფლების აღსანიშნავად იხმარება ხოლმე ამავე ძირის მეორე სიტყვა—ἀρχή (§ 102 მაგ.).

§ 8 ალექსანდრე დარიოსის წინააღმდეგ რომ მიიჩქაროდა (პონტოს მიდამოების) ხალხების გამგებლები (ἄρχοντες) დახარკა: ἀρχοντες ამ შემთხვევაში უფრო ფართო ცნებად მეჩვენება; მასში შევა: დინასტიც, ტეტრარქიც, სატრაპიც და სხვა გამგებელი, დიდი თანამდებობის პირები.

Ἰσχυροὶς (განუსახლვრელი ძალაუფლების მქონე, ამ ძალაუფლების მიმთვისებელი) და ამავე ძირიდან წარმოებული ზმნა ὑπαυεῖσθαι (ტირანი ვარ) ასევე გარკვეულ შემთხვევაში გვხვდება აპიანესთან:

§ 28 არქელაოსმა ათენელი არისტონის ხელით დელოსის ტაძრის ფულები გაუგზავნა ათენელებს. „არისტონმა ...სამშობლოში ტირანობა იგდო ხელთ, ათენელთაგან ზოგი მაშინვე ამოხოცა, როგორც რომაული ორიენტაციისა, ზოგიც: მითრიდატესთან გაგზავნა“. ტირანად იწოდებიან (ექსკურსია ისტორიაში) ათენელი კრიტიასი (და ზოგი სხვა, დაუსახელებლად) და იტალიელი ტირანები, რომლებიც პითაგორას მიმდევრები იყვნენ (§ 28).

იმ ფილოსოფოსთა შესახებ, რომლებიც სახელმწიფო საქმეებში ერეოდნენ, აპიანე წერს § 28 ἐμβατεύουσιν τε καὶ ἔσπαρυσσασιν ἄμεινον τῶν ἰσχυρῶν ὑπαυεῖσθαι „ესენი მფლობელობდნენ და ტირანობდნენ უფრო მკაცრად, ვიდრე განუსწავლელი ტირანები“, ე. ი. „მფლობელობა“ და „ტირანობა“ ახლოს მდგომი ცნებებია, მაგრამ ერთი და იგივე არ არის. ცალკე არიან გამოყოფი-

ლი პომპეუსის დროის კლიკიელი ტირანები, მხოლოდ დაუსახელებლად (§ 117).

Τετραρχία— („მეოთხედმთავარს“ ნიშნავს ჩვენს ტექსტში) იხმარება ჩვეულებრივ გალატელთა მმართველების მიმართ, მაგ., § 46 მითრიდატემ ამოახოცვინა გალატელთა ტეტრარქები, რომლებიც მასთან იყვნენ. ასევე § 58 და სხვ. სხვა თანამდებობის პირები ტეტრარქობით არ მოიხსენიებიან.

Σατραπεία ჩვეულებრივ დაყენებული, დანიშნული მთავრის, ე. წ. მეფის ნაცვლისათვის არის ხოლმე, მაგ., § 35 მითრიდატეს ძემ, არკათიამ, დაიმორჩილა მაკედონია და სატრაპებს ჩააბარა.

§ 46 მითრიდატემ ევმახოსი გაგზავნა სატრაპად გალატიაში და სხვ.

სიტყვას δεσპότης (უფალი, ბატონი) აპიანე არა ძალუფლების აღსანიშნავად ხმარობს, არამედ სოციალური გავებით და მას უპირისპირებს „მონის“ ცნებას. მაგ., § 22 „მონებს (φειδᾶσις) მიეცემოდათ თავისუფლება უფალთა (δεσπότης) გაცემისათვის, ხოლო ვალიანებს— ვალის ნახევარი, თუ კი კრედიტორს დააბეზლებდნენ“.

§ 61 „მონებს (φειδᾶσις) ... გამოუცხადა (მითრიდატემ), რომ მაშინვე დაბრუნებოდნენ თავიანთ ბატონებს (δεσπότης)“.

§ 90 მითრიდატემ „განთავისუფლებული მონები (ἀπελευθεροί)... უვნებლები გაუშვა, რადგან ისინი თავის უფალს (δεσπότη) ემსახურებოდნენ“¹.

მთელი ეს მასალა მოტანილი მაქვს იმის საილუსტრაციოდ, რომ განსხვავებით ბევრი სხვა მწერლისაგან აპიანე ზუსტად ხმარობს ძალაუფლების აღმნიშვნელ ტერმინებს და ამიტომ მასთან დინასტობით მოხსენიებული არისტარქე არის არა კოლხების „მეფე“, არამედ მათი „მმართველი“.

2. Ἡγεμᾶς იმავე ძირის შემცველი სიტყვაა, რაც არის ზმნებში ἄγω (მიყავს) და ἡγέομαι (მიუძღვები). მისი მნიშვნელობაა: წინამძღოლი (ის, ვინც გზას უჩვენებს, და სხვები მას მიჰყვებიან), გამყოლი, მეთაური. შემდეგ გადატანით: ბელადი, მხედართმთავარი (ის, ვინც ომში წინ მიუძღვის), მბრძანებელი.

ამ სიტყვის ძირითად და პირველ მნიშვნელობად დემეტრიკისს აქვს: βῆρυξ, δελαχῆς τῆς βῆρυξ, ὁ περιπορεῦσθαι. სიტყვა ἡγεμᾶς გვხვდება პომპეოსის ეპოსის დროიდან, ვიდრე ახალ საუ-

¹ „მონას“ აპიანესთან ეწოდება φειδάσις, ხოლო „მსახურს“ ἀπελευθερίας.

კუნეებამდე. რომაული და ელინისტური ხანისათვის, გარდა ამ მნიშვნელობებისა, ის არის: the Roman emperor (სოფოკლისი), Ρωμαίος αυτοκράτωρ (სტრაბონის დამოწმებით — დიმიტრაქისი), ὄμ. διοικητῆς ἐπαρχίας (ასევე სტრაბონის დამოწმებით იმავე დიმიტრაქისის ლექსიკონში), ἀρχων πολιτείας, συνήθως ἡμικρατοῦ μὴ ἔχων τὸν τίτλον βασιλέως (იქვე), ე. ი. ამ დროისათვის ἡγεμών-ი არის: მხედართმთავარი, იმპერატორი (ე. ი. თვითმპყრობელი, შეუზღუდავი მხედართმთავარი), ეპარქიის გამგებელი; სახელმწიფო, პოლიტიკური მოღვაწე, რომელიც მეფე არ არის.

ამ ტერმინის საკითხი აპიანეს „მითრიდატიკასთან“ დაკავშირებით საინტერესო ხდება § 117-ის გამო, სადაც აღწერილია პომპეუსის ტრიუმფი: „*αὐτὸς δὲ τὸν Πομπηίου προήγον, ὅσοι τῶν πεπολεμημένων βασιλέων ἡγεμόνες ἢ παιῖδες ἢ στρατηγοὶ ἦσαν, οἱ μὲν αἰχμάλωτοι ὄντες, οἱ δὲ ἐς ὀμηρεῖαν δεδωμένοι, τριακῶσιοι μάλιστα καὶ εἴκοσι καὶ τέσσαρες, ἔνθα δὴ καὶ ὁ Τιγράνους ἦν παῖς Τιγράνης καὶ πέντε Μιθριδάτου, Ἄρταφέρνης τε καὶ Κύρος καὶ Ὀξάρης καὶ Δარεῖος καὶ Ἐέρξης, καὶ θυματέρες Ὀρσάβαρις τε καὶ Εὐπάτρα, παρήγετο, δὲ καὶ ὁ Κόλχων σκηπτοῦχος Ὀλθάκης καὶ Ἰουδαίων βασιλεὺς Ἀριστόβουλος καὶ οἱ Κιλικῶν τύραννοι καὶ Σκυθῶν βασιλεὺς γυναῖκες καὶ ἡγεμόνες τρεῖς Ἰβήρων καὶ Ἀλβανῶν δύο καὶ Μένανδρος ὁ Λαοδικεὺς, ἑπάρχης τοῦ Μιθριδάτου γενόμενος τῶν δὲ οὐκ ἀφικομένων εἰκόνας παρεφέροντο, Τιγράνους καὶ Μιθριδάτου, μαχομένων τε καὶ νικωμένων καὶ φευγόντων ... παρεφέρετο δὲ καὶ πίναξ ἐγγεγραμμένων τῶνδε „*ἡγῆς ἐάλωσαν χαλκῆμβολοὶ ὀκτακῶσιοι. Πόλεις ἐκτίσθησαν Καππαδοκῶν ὀκτώ, Κιλικῶν δὲ καὶ Κοίλης Συρίας εἴκοσι, Παλαιστίνης δὲ ἡ νῦν Σελευκίς, Βασιλεῖς ἐνεκήθησαν Τιγράνης Ἀρμένιος, Ἀρτώκης Ἰβηρ, Ὀροζης Ἀλβανός, Δარεῖος Μῆδος, Ἀρέτας Ναβαταῖος, Ἀντίοχος Κομμαγενός... εἴποντο δὲ αὐτῷ μετὰ τὸ ἄρμα οἱ συστρατευσάμενοι τῶν ἡγεμόνων, οἱ μὲν ἐνὶ ἰπῶν, οἱ δὲ πεζοί“...**

„ხოლო თვითონ პომპეუსს წინ მიუძღოდნენ ისინი, რომლებიც დამარცხებული მეფეების მთავრები, შვილები ან მხედართმთავრები იყვნენ. ამათგან ზოგი ტყვეები იყვნენ, ხოლო ზოგიც მძევლებად იყვნენ მოცემულები, (როცხვით) სულ 324. აქ იყო ტიგრანეს შვილი ტიგრანე, მითრიდატეს ხუთი (ვაჟი): არტაფერნე, კიროსი, ოქსატრე, დარიოსი და ქსერქსე, და ასულები: ორსაბარისი და ევპატრა. მოჰყავდათ აგრეთვე კოლხთა სკეპტუხი ოლთაჟე, იუდეველთა მეფე არისტობულე, კილიკიელთა ტიგრანები, სკვითების სეფე-ქალები, იბერთა სამი მთავარი და აღბანთა — ორი,

და მენანდრე ლაოდიკიელი, მითრიდატეს ცხენოსანთუფროსი რომ. იყო. ვინც არ იყო მოსული, იმათი გამოსახულებები მოჭქონდათ, (მაგალითად) ტიგრანესი და მითრიდატესი, რომლებიც იბრძოდნენ, დამარცხდნენ და გარბოდნენ... მოჭქონდათ აგრეთვე ფირფიტა, რომელზედაც ეწერა: «სპილენძისცხვირიანი ხომალდი 800-ია ხელში ჩაგდებული, კაპადოკიელებში 8 ქალაქია აგებული, კილიკიელებში და კილი-სირიაში — 20, პალესტინაში — ახლანდელი სელევკისი. დაძლეული არიან მეფეები: ტიგრანე არმენიელი, არტოკე იბერი, ოროფზე ალბანი, დარიოს მიდიელი, არეტა ნაბატეელი, ანტიოქოს კომაგენელი... (პომპეუსის) ეტლს მიჰყვებოდნენ დიდებულთაგან ისინი, ვინც მასთან ერთად ლაშქრობდნენ, ზოგი ცხენებზე (შემსხდრები) და ზოგიც ფეხით»...

ამ ნაწიყვეტში ოყემონეს სამჯერ გვხვდება: პომპეუსს ტრიუმფის დროს წინ მიუძღოდნენ დამარცხებული მეფეების მთავრები (ოყემონეს), შვილები ან მხედართმთავრები (στρατηγος), აქ იყვნენ ტიგრანე ტიგრანეს ძე, მითრიდატეს შვილები, კოლხთა სკეპტუხი ოლთაკე, იბერთა სამი მთავარი (ოყემონეს) და ალბანთა ორი... ამას გარდა პომპეუსის ეტლს მიჰყვებოდნენ მასთან ერთად მოლაშქრე ოყემონეს.

აპიანეს ამ მსჯელობის მიხედვით მეფეზე დაბალი საფეხური-საა მთავარი (ოყემონეს) და ასევე სკეპტუხიც. სკეპტუხი სწორედ კოლხია, იბერი და ალბანი მთავრები არიან. მთავრები, მეფის შვილები და მხედართმთავრები ერთად იხსენიებიან. ზ. იამპოლსკის აქვს დაკვირვება აპიანეს ტექსტის ამ ადგილზე და წერს: „Гегемоны“ этого раздела сочинения Аппиана — не „цари“, не „правители“, не „властители“, не „полководцы“, не „военачальники“, а представители иной прослойки, знати, может быть — военной знати, ближе нам неизвестной“¹.

ჩემი დაკვირვების თანახმად „მითრიდატეს ომების ისტორიაში“ ოყემონეს-ი იხმარება შემდეგი მნიშვნელობით: ა. წინამძღოლი, მეგზური:

§ 80 εἶπεν ἐν σηλαίῳ κυναῖον ὄρειων ἀτραπῶν ἐπιστήμωνα, ὃν χράμενος ოყემონეს: κατὰ ἐνοῦς ἀτρυῖεις περιήλθειν ἵπερ κεφαλῆς τῶν Μιθριδάτου „(ლუკულუსმა) გამოქვაბულში იპოვა მონადირე, რომელმაც იცოდა მთის ბილიკები და გამოიყენა ის წინამძღოლად გაუვალ გზებზე, მითრიდატეს თავის დასაგლეჯლად“. ასეთი

¹ З. Я м и о л ь с к и й, „Гегемоны“ древнего Азербайджана: Доклады АН Азербайджанской ССР, том IX, № 3, 1953, стр. 179.

მნიშვნელობით ხმარება ამ სიტყვისა ამ ტექსტში მეტი არ შემხვედრია.

b. მხედართმთავარი: სინონიმია *στρατηγός*-ისა. ეს არის არა უმაღლესი რანგის მეთაური, არამედ ერთი მეთაურთაგანი. მაგ., § 49 *οὗ δ' ἡγεμόνας ἀπέκλειον* *αὐτοῦ* *συνεξέθειον* *ἐκ τῶν ἰδίων τάξεων* „(სულასთან), რომელიც (ბრძოლის დროს ასეთ) საფრთხეში იყო, გადმოცვივდნენ მხედართმთავრები თავთავისი მწყობრებიდან (და მტერი უკუაქციეს)“.

§ 50 *τῶν ἡγεμόνων ἀποπέσειν* *καὶ τὸν παρόντα κίνησον* *προφρόντων τε καὶ θυνειδύοντων* (86 წელს ბრძოლაა სულასა და არქელაოსს შორის), „მხედართმთავრები დადიოდნენ (ჯარისკაცებში), თავზე დატეხილ ბიფათზე მიუთითებდნენ და არცხვენდნენ“...

§ 89 *σκληρομένων δὲ τῶν νεκρῶν ἐφαίνοντο χιλιάρχοι μὲν εἰκοσι καὶ τέσσαρες, ἑκατόνταρχοι δὲ πενήκοντα καὶ ἑκατόν*, *δύο* *ἡγεμόνων* *πληθὺς οὖν ῥαβδῶς* *συνέπεσε* *Ῥωμαίοις ἐν ἤτην* *μὲν* „(როდესაც მითრიდატეს ჯარისკაცები მტრის) გვამებს სძარცვავდნენ, გამოირკვა, რომ 24 იყო ათასისთავი, ხოლო 150—ასისთავი; ასეთი რაოდენობით მხედართმთავრები იშვიათად ეხოცებოდათ რომაელებს ერთი დამარცხების შემთხვევაში“.

§ 108 ...*καὶ τῶν ἀπὸ τῶν στρατιῶν ἐξ ἡγεμόνας ἀναχθῆναι*, ... „(მითრიდატეს) ლაშქარში ნულამ უნდობლობა იყო მხედართმთავართა უიღბლობის გამო“. ასეთი შემთხვევები სხვაც არის. ამრიგად, ამ გაგების თანახმად *ἡγεμών* არის „მხედართმთავარი“.

შემდეგ მაგალითში სიტყვა *ἡγεμών*-ის მნიშვნელობა ისე გარკვეულად არ ჩანს:

§ 111 *Βίτιστον οὖν τινὰ ἰδὼν, ἡγεμόνα Κελτῶν...* *ἔφη* „(მითრიდატემ) რომ დაინახა ვინმე ბიტოეტოსი, კელტების ჰეგემონი, უთხრა“... საფიქრებელია, რომ ბიტოეტოსი კელტების მხედართმთავარი და ამავე დროს მათი მეთაური იყო.

c) 117-ე §-ის *ἡγεμόνας* პირველ ორ შემთხვევაში მესმის როგორც „მთავარი“, „დიდებული“, კიდევ ვიმეორებ: პომპეუსის ტრიუმფის, დროს მოდიან: დამარცხებული მეფეების ჰეგემონები, შვილები და მხედართმთავრები. მათ შორის არიან: იბერთა სამი ჰეგემონი და ალბანთა ორი. ამ შემთხვევაში „ჰეგემონი“ არ არის იგივე მხედართმთავარი (მაშინ ერთ წინადადებაში არ იქნებოდნენ ისინი ჩამოთვლილი). ის გარემოება, რომ ისინი მეფეთა შვი-

ლებზე უწინ იხსენიებიან, იმას უნდა გვაუწყებდეს თითქოს, რომ ისინი სახელმწიფოთა „თავკაცები“, „დიდებულები“, „მთავრები“ უნდა იყვნენ. აპიანესთან „ჰეგემონის“ შესაბამისი მნიშვნელობად ეს უნდა მივიჩნიოთ.

ამ შემთხვევაში კონკრეტული მნიშვნელობა კარგად არ ჩანს, მაგრამ მთელი კონტექსტი იმაზე მიუთითებს, რომ ამ სიტყვის უფრო ფართო მნიშვნელობაა აღებული: დიდებული, წარჩინებული (რომელიც შეიძლება იყოს ამავე დროს მხედართმთავარიც).

§ 110... καὶ χεῖναι γὰρ ἦδη πολλοὺς σὺν ἑαυτῷ καὶ ἡγεμόνας καὶ φίλους (მითრიდატემ) უკვე დახოცა ბევრი (თავისი) შეილი, დიდებული და მეგობარი.

შესაბამის მაგალითი იმავე 117-ე პარაგრაფიდან „მხედართმთავრების“ მნიშვნელობისა უნდა იყოს: პომპეუსის ეტლს მიჰყვებოდნენ „ჰეგემონები“, რომლებიც მასთან ერთად იბრძოდნენ.

იმავე ძირის სიტყვას, ἡγεμόνας-ს აპიანე ხმარობს თანამედროვე გაგებით, მაგ., § 119 „რომაელებმა თავისი ჰეგემონია (ე. ი. ბატონობა) დასავლეთიდან მდინარე ევფრატამდე განავრცეს“ („ჰეგემონია“ = ძალაუფლებას).

ამავე ძირიდან წარმოებულ მიმღეობას, ἡγεμόνας-ს, აპიანე ხმარობს „მმართველის“, „გამგებლის“ მნიშვნელობით, მაგ., § 8 არიარათესი, კაპადოკიის მმართველი (Ἀριαράθης, Καπαδοκίας ἡγεμόνον). §§ 11, 17 ლუციუს კასიუსი—აზიის მმართველი (Λουκίος Κασσιός, ὁ τῆς Ἀσίας ἡγεμόνας). § 68 სერტორიუსი, იბერიის (ე. ი. ესპანეთის) მმართველი (Σερτώριος... Ἰβηρίας ἡγεμόνας). § 71 ბითინიის გამგებელი კოტა (Κόττας, ἡγεμόνας ἀσῆς) და სხვ.

ἡγεμόνας-თან შედარებით სტრატეგός უფრო ახალი სიტყვა ჩანს (ის დამოწმებულია ესქილესთან, სოფოკლესთან, ჰეროდოტესთან და შემდეგ). სიტყვა-სიტყვით იგი აღნიშნავს ლაშქრის მძღოლს (στρατός და ἄγας-ს ძირებისაგან შემდგარი კომპოზიტი). მისი ყველაზე გავრცელებული და ძველი მნიშვნელობა არის: „მხედართმთავარი“. მაგრამ იმავე ჰეროდოტეს დროს იგი, მაგ., აზიის ქალაქთა უზენაეს გამგებელსაც, მთავარსაც აღნიშნავდა¹. შემდეგ

¹ Ἀριστοτέλης δὲ ὁ Μιλήσιος ὡς τοὺς τυράννους κατέπαισε, στρατηγὸς ἐν ἐκάστῃ τῶν πόλεων χελεύσας ἐκάστους καταστῆσαι (ბოლო არისტატელოზე მიღებულია, როგორც დაამხო ტირანები, უბრძანა თითოეულ ქალაქში საკუთარი მმართველი დაეყენებინათ) V, 38, 2. ინგლისურ თარგმანში გვაქვს: generals (ე. ი. მხედართმთავარი; სარდალი), რაც არ მიმაჩნია სწორად.

ამ მნიშვნელობამაც მოიკიდა ფეხი და იგი აღნიშნავდა საერთოდ ელინური ქალაქებისა თუ მხარეების გამგებლებს, მმართველებს. თანამდებობის მხრივ ამ მხარის უდიდეს პირს.

რომაელთა კონსული, პრეტორი ან პრეფექტი ამ დროის ბერძენ მწერლებთან სიტყვით სერატიყოს აღინიშნება (პოლიბიოსი, დიოდორე, დიონისიოს ჰალიკარნასელი). აპიანეს „მითრიდატეს ისტორიაში“ სერატიყოს-ის ზემოთაღნიშნული პირველი მნიშვნელობა ისე ხშირად გვხვდება, რომ მასზე სიტყვას აღარ გავაგრძელებ.

სერატიყოს-ი მხარის, კუთხის გამგებელს, მმართველს ნიშნავს შემდეგ შემთხვევებში:

§ 6 ბ ძე Ῥωμαίων σερρατιγός εν ἄσσει οὕτε ἀπείκα ἐπήγει ἐπὶ τῆν βουλήν τούς τόν Προυσίον πρέσβεις, χαρίζόμενος Ἀττάλῃ, ἐπαγαγών τὲ ποτε, φηφισαμένῃς τῆς βουλῆς τόν σερρατιγόν ἀπτόν ἐλῆσθαι τε καὶ πέμψαι πρέσβεις... „რომაელების ქალაქის გამგებელმა მაშინვე არ შეიყვანა სენატში პრუსიასის მოციქულები, რადგან (თვითონ) ატალოსის მომხრე იყო. ხოლო როდესაც შეიყვანა ისინი, სენატმა დაადგინა, რომ თვითონ ამ გამგებელს უნდა გამოერჩია და გაეგზავნა მოციქულები“...

§ 90 Λουκίῳ Ἰούλιῳ ὁ ἦδη τῷ Μιθριδάτῃ παραστρατοπέδουστος ὁ τῆς Ἀσίας σερρατιγός περιπέμπων ἐκήρυσσε Ῥωμαίους ἐπικαλεῖν¹ „როდესაც ლუკულუსმა მითრიდატეს მახლობლად დაიბანაკა, აზიის მმართველმა² (კაცები) დაგზავნა და გამოაცხადა“...

§ 121 νῦν δ' εἰσὶν οἰκείοι, Πόντου δὲ καὶ Βιθυνίας πέμπτου τῆς ἀπὸ τῆς βουλῆς σερρατιγός ἐτήσιοι „ეს მხარეები ეხლა (რომის) საკუთრებაა და პონტოსა და ბითინიაში ყოველწლიურად ვინმე მმართველი იგზავნება სენატის მიერ“. ამისდა შესაბამისად სერატიყოს-ს „პროვინციის“, „მხარის“, საგამგებლოს“ აზრით იხმარება (უფრო აღრინდელი მნიშვნელობებია: თანამდებობა და წოდება სტრატეგოსისა; უზენაესი მხედართმთავრობა ლაშქრისა; მხედართმთავრის ხელოვნება, ის, რასაც დღეს ჩვენ სტრატეგიას ვუწოდებთ), მაგ.: § 105 καὶ ἦδη ἡ βῆσαλεια περιήλθει ἐς σερρατιγίαν „(ბევრი ცვლილება მოხდა კეისარ ავგუსტუსამდე, რომლის დრო-

¹ აქ ტექსტს აქვს შენიშვნა: ὁ τῆς Ἀσίας σερρατιγός] error Appiani. მაგრამ ჩვენთვის ამჯერად მნიშვნელობა არა აქვს, სერატიყოს-ის მნიშვნელობა ამით არ იცვლება.

² რუსულ თარგმანში არის правитель, ინგლისურში proconsul.

საც) ეს სახელმწიფო (ე. ი. კაბადოკია). (როგორც სხვა დანარჩენიც) მის საგამგებლოდ¹ იქცა“.

§ 121 ...ἐξ ἑσρατηρίας Ῥωμαίων περιήμην ἔπει τὸν Σέβαστον Καίσαρος, ἔλθοντες Ἀίγυπτον „(ყველა ის მხარეები)... რომელთა საგამგებლოებად იქცა, მას მერე; რაც ავგუსტუს კეისარმა დაიპყრო ეგვიპტე“.

აპიანეს „მითრიდატიკის“ ტექსტზე დაკვირვების შედეგად ამ ავტორის მიერ ხმარებული ძალაუფლების აღმნიშვნელი ტერმინების შესახებ ასეთი შენიშვნების გაკეთება ხერხდება.

თუნდაც ამ ერთი, ტერმინოლოგიური საკითხის დამუშავებისას უდაოდ ჩანს ის აკრიბია, რაც ახასიათებს აპიანეს, როგორც ისტორიკოსს. და თუ მისი „Ῥωμαίων“ მთლად დამოუკიდებელი კვლევის ნაყოფი არ არის, იგი ერთი უეჭველად მეტად სანდო წყაროთაგანია რომის ისტორიის შემსწავლელთათვის და მათთვისაც, ვისაც „მითრიდატიკაში“ დაცული ცნობები გვაინტერესებს.

---

¹ რუსულად თარგმნილია სიტყვით: провинция, ინგლისურად province.

1. Θράξιας Ἕλληνας ἡγοῦνται τοὺς ἐς Ἴλιον μετὰ Ῥήσου στρατεύσαντας, Ῥήσου [γὰρ] νυκτὸς ὑπὸ Διομήδους ἀναιρεθέντος ὄντροπον Ὀμηρος ἐν τοῖς ἔπει· φράζει, φεύγοντας ἐπὶ τοῦ Πόντου τὸ στόμα, ἢ στενωπότης ἔστιν ἐς Θράκην ὁ διάπλους, οἳ μὲν οὐκ ἐπιτυχόντας πλοίων τῆδε καταμείναι· καὶ τῆς γῆς κρατήσαι Βεβρυχίας λεγομένης, οἳ δὲ περάσαντας ὑπὲρ τὸ Βυζάντιον ἐς τὴν Θρακῶν τῶν Βιθυνῶν λεγομένων παρὰ Βιθυνῶν ποταμὸν οἰκῆσαι καὶ λιμῶν πιεσθέντας ἐς Βεβρυχίαν ἀνθὺς ἐπανελθεῖν καὶ Βιθυνίαν ἀντὶ Βεβρυχίας ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, παρ' ὄν ἔκουν, ὀνομάσαι ἢ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῖς ἀλόγως σὺν χρόνῳ παρατραπήναι, οὐκ ἐς πολὺν τῆς Βιθυνίας παρὰ τὴν Βεβρυχίαν διαφερούσης. ὧδε μὲν ἔνιοι νομίζουσιν, ἕτεροι δὲ Βιθυν ἄρξαι πρῶτον αὐτῶν, παῖδα Διὸς τε καὶ Θράκης, οἳς ἐπωνύμους ἔκατέρῃ γῆ γενέσθαι.

ლი არაა განსხვავება ბითონიასათებს ასე მიაჩნიათ, ხოლო სხვები [კი ფიქრობენ], რომ მათი პირველი გამგებელი იყო ბითონი, ზევსისა და თრაქეს შვილი, რომელთა მიხედვითაც დაერქვა სახელები ორივე ქვეყანას.

1. ელინები ფიქრობენ, რომ თრაქიელები, რომელთაც ილაშქრეს ილიონზე რესოსთან ერთად, როდესაც რესოსი მოკლულ იქნა დიომიდეს მიერ (ხოლო რანაირად, ამის შესახებ პომპროსი მოგვითხრობს [თავის] ეპოსში), გაიქცნენ პონტოს სრუტისაკენ, იქ, სადაც ყველაზე ვიწროა გადასასვლელი თრაქიაში. ზოგი მათგანი, რომელთაც არ ერგოთ ხომალდები, იქვე დარჩნენ და დაიპყრეს ბებრიკიად წოდებული ქვეყანა, ხოლო სხვები გადავიდნენ ბიზანტიონს ზემოთ თრაქიელ ბითონიელებად წოდებულთა [ქვეყანაში] და დასახლდნენ მდინარე ბითონიასთან. მაგრამ შიმშილისაგან შევიწროებულები მაშინვე დაბრუნდნენ ბებრიკიაში და ბებრიკიის ნაცვლად [მას] ბითონია უწოდეს, იმ მდინარის მიხედვით, რომელთანაც ისინი სახლობდნენ; ან არადა ეს სახელი დროთა ვითარებაში მათზე თავისთავად გადავიდა, რაკილა დიდა ბებრიკიას შორის. ზოგიერთ-

2. Τάδε μὲν οὖν μοι προλε-
λέχθω περὶ Βιθυνίας τῶν δὲ πρὸ
Ῥωμαίων αὐτῆς βασιλείων, ἐννέα
καὶ τεσσαράκοντα* ἐφεξῆς γενο-
μένων, ὅτου** τὴν μάλιστα μνη-
μονεῦσαι προσήκει τὰ Ῥωμαίων
συγγράφοντι, Προυσίας ἦν ὁ Κυ-
νηγὸς ἐπίκλησιν, ᾧ Περσεὺς ὁ
Μακεδόνων βασιλεὺς, τὴν ἀδελ-
φὴν ἐνηγγύησε. καὶ οὐ πολὺ ὕσ-
τερον Περσέως καὶ Ῥωμαίων ἐς
χεῖρας ἐπ' ἀλλήλους ἰόντων ὁ
Προυσίας οὐδετέρους συνεμάχαι.
Περσέως δ' ἄλόντος ἀπήνησε τοῖς
Ῥωμαίων στρατηγῶσι εἰμὰ τε Ῥω-
μαϊκὸν ἀμπεχόμενος, ὁ καλοῦσι
τήβεννον, καὶ ἠπαυόμενα ἔχων
Ἰταλικά, τὴν κεφαλὴν ἐξυρημέ-
νος καὶ πῖλον ἐπιχειμένος, ᾧ τρὸς
πῶ τινὲς προΐασι τῶν ἐν διαθή-
καις ἐλευθερωθέντων, ἀσχυρὸς ὦν
καὶ τὰλλα ὀφειλῆναι καὶ βραχὺς.
ἐντυχῶν δ' αὐτοῖς ἔφη Ῥωμαῖστί
τῷ ῥήματι. „Ῥωμαίων εἰμὶ λίβερ-
τος“, ὅπερ ἐστὶν ἀπελευθερὸς.
γέλῳτα δὲ παρασχῶν ἐς Ῥώμην
ἐπέμψθη καὶ φανείς ἀνταρῆα
γελοῖος ἔτυχε συγγνώμης.

2. ამას ვიტყვი წინასწარ
ბითონიის შესახებ. ხოლო რაც
შეეხება რომაელთა უწინარეს
მის შეფეებს, ისინი ერთი-
მეორის მიყოლებით ორმოცდა-
ცხრანი იყვნენ¹ და, რაკილა
მე რომაელთა [ისტორიას] ვწერ,
ამიტომ მათ შორის მოვიხსე-
ნიებ იმათ, ვისაც უფრო შეეფე-
რება მოხსენიება. იყო [შეფეთა
შორის ერთი], პრუსიასი, მეტ-
სახელად — მონადირე, რომელ-
საც პერსევსმა, მაკედონელთა
მეფემ [თავისი] და მიათხოვა.
როდესაც, ამის მერე სულ ცო-
ტა ხანში, პერსევსმა და რომაე-
ლებმა ხელჩართული ბრძოლა
გააჩაღეს ერთმანეთში, პრუსია-
სი არცერთს არ მიემხრო. რო-
დესაც პერსევსი შეიპყრეს,
[პრუსიასი] შეეგება რომაელ
სარდლებს ჩაცმული რომაულ
ტანსაცმელში, რომელსაც ტო-
გას² უწოდებენ, ფესსაცმელიც
იტალიური ჰქონდა, ხოლო გა-
კრეჭილ თავზე ნაბდის ქუდი
ეხურა³, [ე. ი.] იმგვარად [ეცვა,
როგორც] ზოგიერთებს, რომლე-

* καὶ τεσσαράκοντα del. Palmerius p. 156, annorum a novem regi-
bus dominando expletorum numerum sub corruptela latere putavit
Mend.

** οὕτω Oi, corr. Schw.

¹ ...βασιλέων ἐννέα καὶ τεσσαράκοντα ἐφεξῆς γενομένων რუს. ...дарей...
последовательно правивших один за другим в течение сорока девяти
лет...

² τήβεννος ἢ—რომაული toga ან trabea (საგარეო ტანსაცმელი).

³ πῖλος ὁ—ყველაფერი ნაბდისა. ქუდი, ჩვეულ. ნაბდისა, რომლის დახურ-
ვის უფლებაც მონებს არ ჰქონდათ.

საერთოდ, შესახებდავად ის უშნო იყო და დაბალი. როდესაც მათ შეხვდა, უთხრა მათ რომაულ ენაზე: „რომაელთა ლიბერტოსი ვარ“, რაც არის „განთავისუფლებული“. [ამით] მან [ისინი] გააცინა და რომში იქნა გაგზავნილი. იქაც სასაცილო ეჩვენათ და აპატიეს.

3. Χρόνῳ δ' ὕστερον Ἀττάλῳ
 τι χαλεπήνας, τῷ βασιλεῖ τῆς
 Ἀσίας τῆς περι τὸ Πέργαμον,
 τὴν γῆν ἐδῆου τὴν Ἀσιάδα. Μα-
 θούσα δ' ἡ Ῥωμαίων βουλή προ-
 σέπεμπε τῷ Προυσίᾳ μὴ πολεμεῖν
 Ἀττάλῳ, φιλῶ Ῥωμαίων ὄντι καὶ
 συμμάχῳ. Καὶ δυσπειθῶς ἔτι
 ἔχοντι οἱ πρέσβεις μετ' ἀνατάσεως
 προσέτασσον πείθεισθαι ὑπὸ τῆς
 συγκλήτου λεγομένοις καὶ ἴκειν
 μετὰ χιλίων ἰππέων ἕς τι μεθύ-
 ριον ἐπὶ συγκήκαις, ἐνθα καὶ τὸν
 Ἀττάλον ἔφασαν περιμένειν μετὰ
 τῶσωνδε ἑτέρων. 8 δ' ὡς δλίγων
 τῶν σὺν Ἀττάλῳ καταφρονήσας
 καὶ ἐλπίσσας αὐτὸν ἐνεδρεύσειν,
 προύπεμπε τοὺς πρέσβεις ὡς μετὰ
 χιλίων ἐπόμενος, πάντα δ' ἀνασ-
 τήσας τὸν στρατὸν ἴγγεν ὡς ἕς
 μάχην. Ἀττάλου δὲ καὶ τῶν
 πρέσβεων αἰσθημένων τε καὶ δια-
 φυγόντων, ἡ δυνατὸς αὐτὸς ἐγίγ-
 νετο ἕκαστος, δὲ καὶ τῶν σκευ-
 οφόρων τῶν Ῥωμαϊκῶν ὑπολειφ-
 θέντων ἦπτετο καὶ χάριον τι Νι-
 κηφόριον ἐξελὼν κατέσκαπτε καὶ
 τοὺς ἐν αὐτῷ νεῶς ἐνεπίμπρη
 Ἀττάλον τε ἕς τὸ Πέργαμον συμ-
 φυγόντα ἐπολιόρκει, μέχρι καὶ
 τῶνδε οἱ Ῥωμαῖοι πυσθόμενοι
 πρέσβεις ἑτέρους ἔπεμπον, οἱ τὸν
 Προυσίαν ἐκέλευον Ἀττάλῳ τὰς

3. შემდეგ [პრუსიასი] ატა-
 ლოსზე იყო რალაც გაჯავრე-
 ბული, აზიის [იმ ნაწილის]
 მეფეზე, რომელიც პერგამოსთან
 არის, და აზიის ქვეყანას აჩანა-
 გებდა. რომაელთა სენატმა რომ
 ეს შეიტყო, პრუსიასს შეუთვა-
 ლა, ნუ ეომები ატალოსს,
 რომელიც რომაელთა მეგობარი
 არის და მოკავშირეო. რაკილა-
 მან არ გაუგონა, მოციქულები
 ამაყად უბრძანებდნენ მას, და-
 მორჩილებოდა სენატის შემონა-
 თვალს და მისულიყო ათასი-
 მხედრით ხელშეკრულების და-
 სადებად საზღვართან, სადაც
 თქვეს, რომ ელოდება მას ატა-
 ლოსი ერთი იმდენივე [ლაშქ-
 რით]. [პრუსიასმა] არაფრად ჩა-
 აგდო ატალოსთან მყოფი [ლაშ-
 ქარი] სიმცირის გამო და იმედი-
 ჰქონდა, რომ მას ხელში ჩაიგ-
 დებდა; წინ გაგზავნა მოციქუ-
 ლები, თითქოს ათასი [მხედრით-
 თვითონ] უკან მიჰყვებოდა, [სი-
 ნამდვილეში კი] აპყარა მთელი
 ლაშქარი და გაუძღვა ისე, რო-
 გორც ბრძოლისაკენ. როდესაც
 ატალოსმა და მოციქულებმა ეს
 შეიტყვეს, გაიქცნენ ვისაც რო-
 გორ შეეძლო. [პრუსიასმა] კი
 რომაელთა ჩამოტოვებული აღა-
 ლი იგდო ხელთ, აიღო და და-

βλάβας ἀποτίσαι. Τότε οὖν κατα-
πλαχεῖς ὁ Προυσίας ὑπήκουσε καὶ
ἀνεχώρει. Ποιήν δὲ τῶν πρέσβε-
ων ἑρισάντων αὐτὸν ἐσενεγκεῖν
Ἄττάλῳ νανδ καταφράκτους εἶχο-
σιν αὐτίκα καὶ ἀργυρίου σὺν χρό-
νῳ τάλαντα πεντακόσια τάς τε
νανδ εἶδωκε καὶ τὰ γρήματα ἐν
τῷ χρόνῳ συνέφερεν.

პრუსიასს, დაემორჩილა და წავიდა. როდესაც მოციქულებმა გა-
ნუსაზღვრეს მას ჯარიმა, რომ უნდა მიეცა მას ატალოსისათვის
20 გემბანიანი ხომალდი მაშინვე და დროთა ვითარებაში 500
ტალანტი ვერცხლი, მან მისცა ხომალდებიც და ფულიც დროზე
უშოვა.

4. Ὅντι ὁ αὐτῷ διὰ μίτους
τοῖς ὑπηκόοις ἐπὶ ἰσότητι χαλε-
πῆ Νικομήδης σὺς ἦν, πάνυ τοῖς
Βιθυνοῖς ἀρέσκαυ. Ὅπερ ὁ Πρου-
σίας ὑφορώμενος ἐς Ῥώμην αὐτὸν
ῖουσιν μετεστήατο. Καὶ μαθὼν
ἐβδοχμῶντα κἀκεῖ, προσέταξε
τῆς βουλῆς δεηθῆναι τῶν ἔτι
ὑφειλομένων Ἄττάλῳ χρημάτων
αὐτὸν ἀπολῖσαι. Μηνᾶν τε αὐτῷ
συμπρεσβεύσοντα ἔπεμπε καὶ εἶρη-
το τῷ Μηνᾶ. εἰ μὲν ἐπιτύχοι τῆς
ἀφέσεως τῶν χρημάτων, ἔτι φεί-
δεσθαι τοῦ Νικομήδους, εἰ δὲ
ἀποτύχοι, κτείνειν αὐτὸν ἐν Ῥώ-
μῃ, κερχοῦρους τέ τινας ἐς τοῦτο
συνέπεμψεν αὐτῷ καὶ δισχιλίους
στρατιώτας. Ὁ δὲ, τῆς μὲν ζημίας
οὐκ ἀφειθείσης τῷ Προυσίᾳ (Ἄν-
δρόνικος γὰρ ἐπιπεμφθεὶς ἐς ἀν-
τιλογίαν ὑπὲρ Ἄττάλου τῆν ζη-

ანგროა გამაგრებული ადგილი
ნიკეფორიონი. პერგამოსში გაქ-
ცეულ ატალოსსაღყა შემოარტყა
[და ასე იყო] მანამ, ვიდრე რო-
მელებმა არ შეიტყვეს ეს და ეხ-
ლა სხვა მოციქულები არ გაუგ-
ზავნეს, რომელთაც უბრძანეს
პრუსიასს ატალოსისათვის ზარა-
ლი ეზლო. მაშინ კი შეეშინდა

პრუსიასს, დაემორჩილა და წავიდა. როდესაც მოციქულებმა გა-
ნუსაზღვრეს მას ჯარიმა, რომ უნდა მიეცა მას ატალოსისათვის
20 გემბანიანი ხომალდი მაშინვე და დროთა ვითარებაში 500
ტალანტი ვერცხლი, მან მისცა ხომალდებიც და ფულიც დროზე
უშოვა.

4. საშინელი სიმკაცრის გა-
მო თვითონ [პრუსიასი] სძულ-
ლათ ქვეშევრდომებს, ხოლო [მი-
სი] ძე იყო ნიკომედესი, რომელიც
ბითონიელებს ძალიან უყვარ-
დათ. ამაზე იეკვა პრუსიასმა და
ის საცხოვრებლად რომში გადა-
ასახლა. როდესაც მან შეიტყო,
რომ [ნიკომედესი] იქაც პატივ-
ცემულია, დაავალა მას სენატი-
სათვის ეთხოვა, რომ იგი [ე. ი.
პრუსიასი] განეთავისუფლებინათ
იმ ფულისაგან, ატალოსისა რომ
ემართა ჯერ კიდევ. მასთან თანა-
მოციქულად გაგზავნა მენასი და
უთხრა მენასს, რომ თუ ფულის
პატიებას მიალწვეს, დაინდოს
ნიკომედესი; ხოლო თუ ვერ
მიალწვეს, მოჰკლას ის რომში.
ამისათვის მას თან რამდენიმე
მსუბუქი კვიპროსული ხომალდი¹

¹ κέρχοιρος, ὁ.—ერთი მნიშვნელობით ზღვის თევზის სახელია, მეორე მნი-
შვნელობით კვიპროსელთა მსუბუქი ხომალდის სახეობაა.

μίαν ἀπέφαινε ἐλάττωα τῆς ἀρπαγῆς), τὸν δὲ Νικομήδην λόγου καὶ σπουδῆς ἀξίον ὄρων, ἠγόρητο καὶ οὔτε κτείνειν αὐτὸν ὑφίστατο οὔτε αὐτὸς ἐς Βιθυνίαν ἐπαυιέναι διὰ θῆος. ὁ μὲν δ' αὐτῷ βραδύνοντι συνεις ὁ νεανίσκος ἐς λόγους ἤλθεν, ἐθέλοντι κἀκείνῳ. συνθέμενοι δ' ἐπιβουλεύσαι τῷ Προυσίᾳ, τὸν Ἀττάλου πρεσβυτήν Ἀνδρόνικον ἐς τὸ ἔργον προσέλαβον, ἵνα τὸν Ἀττάλον κείσῃς τὸν Νικομήδην καταγαγῆν ἐς Βιθυνίαν. Ἀγαμείναντες δ' ἄλλήλους ἐν τῇ Βερνίκῃ, πολισματίῳ τινὶ τῆς Ἡπέρου, νυκτὸς ἐσβάντες ἐς ναῦν, ἃ τε θῆοι ποιεῖν, συνετίθειντο καὶ διελσθήσαν ἔτι νυκτὸς.

მოციქული ანდრონიკოსიც ჩარიეს ამ საქმეში, იმისათვის, რომ ამას დაერწმუნებინა ატალოსი ნიკომედესის ბითვინიაში დაბრუნების [სასარგებლოდ]. ერთმანეთს შეხვდნენ ბერნიკეში, ეპირის ერთ პატარა ქალაქში, ღამით ავიდნენ ხომალდზე და შეთანხმდნენ, თუ რა უნდა გაეკეთებინათ და ღამითვე გაშორდნენ [ერთმანეთს].

5. Ἄμα δ' ἡμέρᾳ Νικομήδης μὲν ἐξέβαινε τῆς νεώς, πορφύραν τε βασιλικὴν ἡμφιεσμένος καὶ διάδημα ἐπικείμενος, Ἀνδρόνικος δ' αὐτὸν ὑπαντιάσας τότε καὶ βασιλέα προσεῖπων παρέπεμπε μετὰ στρατιωτῶν ὧν εἶχε πεντακοσίῳ. Μηγαῖς δὲ ὑποκρινάμενος τότε πρῶτον ἠσθῆσθαι Νικομήδους παρόντος, ἐς τοὺς δισχιλίους διαδραμῶν, ἐδυσφόρει. προϊὼν δὲ τῷ λόγῳ „δύο“, ἔφη, „βασίλειον, τοῦ μὲν ὄντος ἐν τῇ χώρᾳ, τοῦ δ'

გაატანა და ორიათასი ჯარისკაცი. პრუსიასს მისჯილი არ აპატიეს (რადგანაც ატალოსის მიერ მოპასუხედ გამოგზავნილნა ანდრონიკოსმა დაამტკიცა, რომ მისჯილი ნაკლებია წართმეულზე), ხოლო [მენასი] ხედავდა, რომ ნიკომედესი მნიშვნელოვანი [პიროვნებაა] და პატივისცემის ღირსი, და საგონებელში იყო ჩავარდნილი: ვერც მისი მოკვლაც კისრა და ვერც ბითვინიაში დაბრუნებულები უნდა გამოვიდრე ის ყოყმანობდა, ჰაბუკი [თვითონ] მოვიდა მასთან მოსალაპარაკებლად. [მენასაც] ეს უნდოდა. შეთანხმდნენ, რომ შეთქმულებას მოაწყობდნენ პრუსიასის წინააღმდეგ; ატალოსის

5. გათენებისთანავე ნიკომედესი გადმოვიდა ხომალდიდან სამეფო ძოწით მოსილი და დიდებით შემკული, ხოლო ანდრონიკოსი შეხვდა მას, მეფედ გამოაცხადა და თავისი ხუთასი ჯარისკაცით თან ეახლა. მენასმა ისე გაითამაშა, თითქოს მან შინ პირველად შეიტყო ნიკომედესის გამოსვლა. მივარდა [თავის] ორიათას [ჯარისკაცს] და უკმაყოფილებას გამოხატავდა. მან ლაპარაკში თქვა: „რაკი

ἐπιόντος, ἀναγκάζον ἡμῖν τὸ σφέ-
τερον εἰς διατίθεισθαι καὶ τοῦ γε-
νησομένου καλῶς τεκμαίρεσθαι,
ὡς ἐς τῷδε τῆς ἡμετέρας σωτη-
ρίας βεβαιουμένης, ἣν καλῶς προΐ-
δῶμεθα, πότερος αὐτῶν ἐπικρα-
τήσῃ. Ὁ μὲν δὲ γέρων ἐστίν, δ
δὲ νέος, καὶ Βιθυνοὶ τὸν μὲν
ἀπαστρέφονται, τὸν δὲ ἀίρουσιν,
Ῥωμαίων τε οἱ θυνατοὶ τὸν νεα-
νίαν ἀγαπῶσι, καὶ Ἀνδρόνικος
αὐτὸν ἦδη δορυφορῶν ὑποδείκνυ-
σι τὴν Ἀττάλου συμμαχίαν, ἀρ-
χὴν τε μεγάλην ἔχοντος καὶ Βι-
θυνοῖς γειτονεύοντος καὶ ἐκ πολ-
λοῦ τῷ Προυσίᾳ πεπολεμημένου“.
λέγων δὲ ταῦθ’ ἅμα καὶ τὴν ὁμό-
τητα τοῦ Προυσίου παρεγύμνου
καὶ ὅσα πονηρὰ πράξειεν ἐς ἅπαν-
τας, καὶ τὸ κοινὸν ἐπὶ τοῖσδε
Βιθυνῶν ἐς αὐτὸν ἔχθρος. Ὡς δὲ
κἀκείνους εἶδε τὴν Προυσίου μο-
χθηρίαν ἀποστρεφόμενους, ἦγεν
αὐτοὺς ἐς τὸν Νικομήτην ἀντίγα
καὶ προσειπὼν καὶ ὅδε βασιλέα
δεύτερος ἐπὶ Ἀνδρονίκα, μετὰ
τῶν δισχιλίων ἐδορυφόρει.

6. Ἀττάλος τε τὸν νεανίαν
προθύμως ὑπεδέχετο καὶ τὸν
Προυσίαν ἐκέλευσε τῷ παιδί πό-
λεις μὲ τινας ἐς ἐνοίκησιν καὶ
χώραν ἐς ἐπόδισα δοῦναι. δ δ’
ἀντίγα δῶσειν ἔφη τὴν Ἀττάλου
βασίλειαν ἅπασαν ἣν δὲ καὶ πρό-

ორია მეფე, ერთი სამშობლოში
იმყოფება, ხოლო მეორე — წამო-
სულია, ჩვენთვის აუცილებელია
ჩვენი საქმეები კარგად მოვაწყოთ
და [ჩვენი] მომავალი კარგად
განვსაზღვროთ, რადგან ამჟამად
ჩვენი კეთილდღეობა [უეჭველად]
განმტკიცდება, თუ კარგად გავ-
სკვრეტთ, ამ ორიდან რომელი
დასძლევეს: ერთი მოხუცია, ხო-
ლო მეორე — ახალგაზრდა. ბით-
ვინელებს ერთი სძულთ, ხოლო
მეორეს ამჯობინებენ. გავლენიან
რომაელებს კი უყვართ ჭაბუკი.
ანდრონიკოსი რომ მისი მცვე-
ლია, ეს მიუთითებს ატალოსის
მოკავშირეობაზე, ხოლო [ატა-
ლოსს] დიდი საგამგებლო აქვს,
ბითვინელებს ემეზობლება და
ბევრჯერ უომია პრუსიასთან“.
ამას ლაპარაკობდა და თან აში-
შვლებდა პრუსიასის სიმკაცრეს,
[თუ] რამდენი ცული გაუკეთა
მან ყველას და ამის გამო მან ბით-
ვინეელთაგან საზოგადო სიძულ-
ვილი [დაიმსახურა]. როდესაც
[მენანსმა] დაინახა, რომ [ჯარის-
მისი სიმდაბლის გამო, გაუძღვა

6. ატალოსმა ჭაბუკი სიამო-
ვნებით მიიღო და პრუსიასს
უბრძანა შვილისათვის ზოგიერ-
თი ქალაქი მიეცა საცხოვრებ-
ლად და ქვეყანა, სახსრების [მო-
საპოვებლად]. მან უთხრა, რომ
მაშინვე მისცემს [შვილს] ატა-

τερον Νικομήδει περιποιῶν ἐς Ἀσίαν ἐσβαλεῖν. Ταῦτα δ' εἰπὼν ἔπειπεν ἐς Ῥώμην τοὺς Νικομήθους καὶ Ἀττάλου κατηγορήσοντας τε καὶ προκαλεσομένους ἐς κρίσιν. Οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Ἀττάλον εὐφρῦν ἐχώρουν ἐς τὴν Βιθυνίαν, καὶ προσιούσιν αὐτοῖς οἱ Βιθυνοὶ κατ' ὀλίγους προσετίθεντο. Προυσίας δ' ἅπασιν ἀπιστῶν καὶ Ῥωμαίους ἐπιβίβων αὐτὸν ἐξαίρησεσθαι τῆς ἐπιβουλῆς, Διήγγυλιν τὸν Θραῦκα, κηδεστὴν ὄντα οἱ, πεντακκοσίους Θραῦκας ἀπέστειλε καὶ λαβῶν, τοῖσδε μόνοις τὸ σῶμα ἐπέτρεψε, ἐς τὴν ἀκρόπολιν τὴν ἐν Νικαίᾳ καταφυγῶν. Ὁ δὲ Ῥωμαίων στρατηγὸς ἐν ἄστει αὐτίκα ἐπήγειν ἐπὶ τὴν βουλήν τοὺς τοῦ Προυσίου πρέσβεις, χαριζόμενος Ἀττάλῳ, ἔπαγαγῶν τέ ποτε, ψηφισαμένης τῆς βουλῆς τὸν στρατηγὸν αὐτὸν ἐλέσθαι τε καὶ πέμψαι πρέσβεις, ἃν διαλύσουσι τὸν πόλεμον, εἴλετο τρεῖς ἄνδρας, ὧν ὁ μὲν τὴν κεφαλὴν ποτε λίθῳ πληγείς ἀσχήμονας ἐπέκειτο ὠτειλάς, ὁ δὲ τοὺς πόδας διέφθοαρτο ὑπὸ ῥεύματος, ὁ δ' ἠλιθιώτατος ἐνομιζέτο εἶναι, ὥστε Κάτωνα τὴν πρεσβείαν ἐπισκώπτοντα εἰπεῖν τὴν πρεσβείαν ταύτην μῆτε νοσὴν ἔχειν μῆτε πόδας μῆτε κεφαλὴν.

ომს. მან გამომარჩია სამი კაცი, ჰქონდა დაკრული და საშინელი

ლოსის მთელს სახელმწიფოს, რომელიც უწინაც ნიკომედესისათვის უნდოდა, როდესაც აზიას დაესხა თავს. ეს რომ თქვა, რომში გაგზავნა [კაცები], რომლებიც ნიკომედესსა და ატალოსს დასდებდნენ ბრალს და სამართალში გამოიძახებდნენ. ატალოსი თავის [ჯართან] ერთად პირდაპირ წავიდა ბითონიის წინააღმდეგ; რაც უფრო უახლოვდებოდნენ ესენი [ბითონიას], ბითონიელები თანდათანობით გადადიოდნენ მათ მხარეზე. პრუსიასი არავის ენდობოდა და იმედოვნებდა, რომ რომაელები განათავისუფლებდნენ მას [ამ] ვერაგობისაგან. მან სთხოვა დიეგილის თრაკიელს—მისი მოყვარე¹ იყო—500 თრაკიელი, და როდესაც მიიღო, ნიკეის აკროპოლისში გაიქცა და თავის თავზე ზრუნვას მხოლოდ მათ ანდობდა. რომის ქალაქის პრეტორმა მაშინვე არ შეიყვანა სენატში პრუსიასის მოციქულები, რადგან [თვითონ] ატალოსის მომხრე იყო. ხოლო როდესაც შეიყვანა [ისინი], სენატმა დაადგინა, რომ თვითონ [ამ] პრეტორს უნდა გამოერჩია და გაეგზავნა მოციქულები, რომლებიც შესწყვეტდნენ რომელთაგან ერთს თავში ქვა ჰკრილობები მიყენებული, მეორეს

¹ კηდესტის—ნათესავი ქორწინების საფუძველზე: სიმამრი, სიძე, ცოლისძმა, მამინაცვალი.

ფეხები ჰქონდა წართმეული რევმატიზმისაგან, ხოლო მესამე დიდ სულელად იყო მიჩნეული. ისე რომ კატონმა ამ დელეგაციას დასცინა, როცა სთქვა, რომ ამ დელეგაციას არც ჰქუა აქვს, არც ფეხები და არც თავიო.

7. Οἱ μὲν δὴ πρέσβεις ἐς Βιθυσίαν ἀφίκοντο καὶ προσέτασσον αὐτοῖς τὸν πόλεμον ἐκλῆσαι. Νικομήδους δὲ καὶ Ἀττάλου συγχαρεῖν ὑποκρινομένων οἱ Βιθυνοὶ διδραχμῆντας ἔλεγον οὐκ εἶναι δυνατοὶ φέρειν ἕτι τὴν ἰσότητά τὴν Προυσίου, φανεροὶ μάλιστα αὐτῷ γενόμενοι δυσχεραίνοντες. Οἱ μὲν δὴ πρέσβεις, ὡς οὖπω Ῥωμαίων τὰδε ψυθιομένων, ἐπανήσαν ἀπρακτοὶ. Προυσίας δ' ἔπει καὶ τὰ Ῥωμαίων ἀπέγνων, οἷς μάλιστα πιστεύων οὐδενὸς ἐς ἄμυσαν ἐπεφροντίζει, μετήλθεν ἐς Νικομήθειαν ὡς κρατυομένου τὴν πόλιν καὶ τοῖς ἐπιούσι πολεμήσων. οἱ δὲ, προδιδόντες αὐτόν, τὰς πύλας ἀνέφραξαν, καὶ ὁ μὲν Νικομήθης ἐσθίει μετὰ τοῦ στρατοῦ, τὸν δὲ Προυσίαν ἐς ἱερὸν Διὸς καταφυγόντα συγκαθέντηράν τινες ἐπιπεμφθέντες ἐκ τοῦ Νικομήδους. οὕτω Νικομήθης ἀντὶ Προυσίου Βιθυῶν ἐβασίλευε, καὶ αὐτὸν χρόνῳ τελευτήσαντα Νικομήθης ὁ υἱὸς, ὃς Φιλοπάτωρ ἐπὶ κλησὶς ἦν, διεδέξατο, Ῥωμαίων. αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ὡς πατρίαν ψηφισαμένων. Τὰ μὲν δὴ Βιθυῶν ὥδε εἶχε· καὶ εἰ τῷ σπουδῇ πάντα προμαθεῖν, υἱῶνδὸς τοῦδε, ἕτερος Νικομήθης, Ῥωμαίους τὴν ἀρχὴν ἐν διαθήκαις ἀπέλιπε.

7. როდესაც მოციქულები ბითონიაში მოვიდნენ და გამოუცხადეს მათ, რომ ომი შეეწყვიტათ, ნიკომედესმა და ატალოსმა თავი ისე მოაჩვენეს, თითქოს თანახმანი არიან, ხოლო [მათგან] შთაგონებულმა ბითონიელებმა კი თქვეს, რომ აღარ შეუძლიათ მოითმინონ პრუსიასის სიმკაცრე, განსაკუთრებით კი მას მერე, რაც აჩვენეს [პრუსიასს] თავისი ცუდი განწყობილება [მის მიმართ]. ხოლო მოციქულები, რადგან რომაელებმა ამის შესახებ არაფერი იცოდნენ, უკან დაბრუნდნენ ისე, რომ არაფერი გაუქვებიათ. ხოლო პრუსიასს, რაკილა იმედი გადაუწყდა რომაელთა მიმართ, რომელთაც ის განსაკუთრებით ენდობოდა და ამიტომ არც კი უფიქრია, რომ ვინმესთვის შეეღისათვის [მიემართა], წავიდა ნიკომედიაში, რომ გაემგვრებინა ქალაქი და თავდამსხმელებს შებრძოლებოდა. მაგრამ [ნიკომედიელებმა] გასცეს ის, ბჭე გააღეს და შემოვიდა ნიკომედესი ლაშქართან ერთად. ხოლო ზევსის ტაძარში გაქცეული პრუსიასი ნიკომედესის მიერ მიგზავნილებმა მოჰკლეს, ამგვარად გამეფდა ბითონიელებზე პრუსიასის მაგივრად ნიკომედესი, ხოლო როდესაც

დროთა ვითარებაში ეს მოკვდა, მის შემკვიდრედ დარჩა მისი ძე. ნიკომედესი, რომელსაც მეტსახელად ფილოპატორი¹ ერქვა, რომაელებმა მას დაუმტკიცეს მმართველობა, როგორც მამეული.

ასეთი იყო ბითვინიელთა [საქმეები]. ხოლო თუ ვისმე ეჩქარება ყველაფრის შეტყობა, [იცოდეს რომ] ამისმა შვილიშვილმა, მეორე ნიკომედესმა, რომაელებს დაუტოვა ანდერძით [თავისი] მმართველობა.

8. Καπαδοκίας δὲ πρὸ μὲν Μακεδόνων οἵτινες ἦρχον, οὐκ ἔχω σαφῶς εἰπεῖν, εἴτε ἰδῖαν ἀρχὴν, εἴτε Δαρείου κατήκουσιν. Ἄλεξάνδρος δὲ μοι δοκεῖ τὸν ἀρχοντάς τῶνδε τῶν ἐθνῶν ἐπιφύρῳ καταλιπεῖν, ἐπισηγόμενος ἐπὶ Δαρείον. Φαίνεται γάρ και Ἀμιστόν, ἐν Πόντῳ πόλιν Ἀττικῶν γένους, ἐπὶ δημοκρατίαν, ὡς πάτριόν σφισι πολιτείαν, ἀγαγόν. Ἰερώνυμος δὲ οὐδ' ἐπιψαθσαι τῶν ἐθνῶν ὄλωσ, ἀλλ' ἀνά τὴν παρὰλιον τῆς Παμφυλίας και Κιλικίας ἐτέραν ὁδὸν ἐπὶ τὸν Δαρείον τραπέσθαι. Περδίκκας δὲ, ὅς ἐπὶ Ἄλεξάνδρῳ τῆς Μακεδόνων ἦρχεν, Ἀριαράθην, Καπαδοκίας ἡγούμενον, εἴτε ἀφιστάμενον εἴτε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ περιποιούμενος Μακεδόσιν, εἶλε και ἐκρέμασε και ἐπέστησε τοῖς ἔθνεσιν. Εὐμένη τὸν Καρδιανόν. Εὐμένους δὲ ἀναιρεθέντος, ὅτε αὐτὸν οἱ Μακεδόνες εἶλοντο εἶναι πολέμιον, Ἀντίπατρος, ἐπὶ τῷ Περδίκα τῆς ὑπὸ Ἄλεξάνδρῳ γενομένης γῆς ἐπιτροπεύων, Νικά-

8. დაბეჯითებით ვერ ვიტყვი იმას, კაპადოკიას ვინ მართავდა მაკედონელებამდე, საკუთარი მმართველობა ჰქონდათ. თუ დარიოსის ქვეშევრდომები იყვნენ. ნე ვფიქრობ, ალექსანდრე დარიოსის წინააღმდეგ რომ მიიჩქაროდა, ამ ხალხების მმართველები დახარკულები დატოვა. ჩანს, რომ ამისომში, პონტომში რომ ატიკური წარმოშობის ქალაქია, მან ალადგინა დემოკრატია, როგორც ნათი მამა-პაპური სახელმწიფო წყობილება. ხოლო ჰიერონიმოსი [ამბობს], რომ ის ამ ხალხებს სულაც არ ვაჰქარებია, არამედ დარიოსის წინააღმდეგ მეორე გზით წავიდა, რომელიც მიჰყვება პამფილიისა და კილიკიის სანაპიროს. პერდიკასმა, რომელიც მაკედონელებს მართავდა ალექსანდრეს შემდეგ, შეიპყრო და ჩამოახრჩო არიარათესი, კაპადოკიის მმართველი, ან იმიტომ, რომ ის გადაუდგა [ამათ], ან იმიტომ, რომ მისი საგამგებლო უნდოდათ მიეთვინებინათ მაკედონელებს. [არიარათ-

¹ ფილოპატორ—მამის მოყვარული.

νορα ἔπεμψε Καππαδοκῶν σατρα-
πεύειν.

დესაც ევმენესი მოჰკლეს, რადგან
აინიეს, ანტიპატროსმა, რომელიც პერდიკასის შემდეგ მართავდა
ალექსანდრეს კუთვნილ ქვეყანას,
თა სატრაპად.

9. Μακεδόνων δὲ οὐ πολὺν ἕ-
τερον ἐς ἀλλήλους στρασιασάντων
Ἀντίγονος μὲν ἦρχε Συρίας, Λα-
ομέδοντα ἐκβαλὼν, Μιθριδάτης
δ' αὐτῷ συνῆν, ἀνὴρ γένους βα-
σιλείου Περσικοῦ. Καὶ ὁ Ἀντίγο-
νος ἐγύπνιον ἔδοξε πεδίον σπειρι-
χρυσίῳ καὶ τὸ χρυσίον ἐκθέρ-
σαντα τὸν Μιθριδάτην ἐς τὸν
Πόντον οἴχεσθαι. Καὶ ὁ μὲν αὐ-
τὸν ἐπὶ τῷδε συλλαβῶν ἐβούλευεν
ἀποκτείνειν, ὁ δ' ἐξέφυγε σὺν [π-
πεύσιον] ἔξ καὶ φραξάμενός τι χω-
ρίον τῆς Καππαδοκίας, πολλῶν
οἱ προσιόντων ἐν τῇδε τῇ Μακε-
δόνων ἀσχολίᾳ, Καππαδοκίας τε
αὐτῆς καὶ τῶν ἑμῶν περὶ τὸν
Πόντον ἐμῶν κατέσχευεν ἐπὶ τε
μέγα τὴν ἀρχὴν προσηγαγὼν παι-
σι παρέδωκεν. οἱ δ' ἦρχον, ἕτε-
ρος μὲν ἕτερον, ἕως ἐπὶ τὸν ἔκ-
τον ἀπὸ τοῦ πρώτου Μιθριδά-
την, ὁ δὲ Ῥωμαίοις ἐπολέμησε.
Τούτου δὲ τοῦ γένους ὄντες οἱ
Καππαδοκίας τε Πόντου βασιλεῖς
ἔσθ' ὅτε μὲν δοκοῦσι διελεῖν τὴν
ἀρχήν, καὶ οἱ μὲν τὴν Πόντου*
καταρχεῖν, οἱ δὲ Καππαδοκίας.

რათესის მაგივრად] ამ ხალხებს
ჩაუყენეს ევმენეს კარდიელი. რო-
მაელთა მკვლელობა ის მტრად მი-
იჩინეს, ანტიპატროსმა, რომელიც პერდიკასის შემდეგ მართავდა
ალექსანდრეს კუთვნილ ქვეყანას,
ნიკანორი გაგზავნა კაპადოკიელ-
თა სატრაპად.

9. დიდხანს არ გაუვლია ამის
შემდეგ, რომ მაკედონელები
ერთმანეთს აუტყდნენ: ანტიგო-
ნოსმა გამოაგდო ლაომედონტი
და [თვითონ] მართავდა სირიას,
მასთან ერთად იყო მითრიდატე,
სპარსეთის სამეფო გვარეულობის
კაცი. ანტიგონოსმა ნახა სიზმა-
რი, რომ [თითქოს ის] მინდობ-
ში ოქროს სთესდა, ხოლო ოქ-
რო მითრიდატემ მოიმკო და
პონტოში წავიდა. ამიტომ მან
გადასწყვიტა შეეპყრო [მითრი-
დატე] და მოეკლა, [მითრიდა-
ტე] კი გაიქცა ექვს მხედართან
ერთად და კაპადოკიის ერთ ად-
გილას გამაგრდა. მასთან ბევრ-
ნი მივიდნენ, [რადგან], მაკედო-
ნელთა [ქვეყანაში მათთვის] არ
ეცალათ. ისე რომ [მითრიდა-
ტემ] თვით კაპადოკიაც დაიპყ-
რო და პონტოს მიდამოებში
მცხოვრები მეზობელი ტომებიც.
ისე რომ დიდად გაზარდა თა-
ვისი საგამგებლო და [ასე] გა-
დასცა [თავის] შვილებს. ისინი
მართავდნენ, ერთმეორის შემ-
დეგ, პირველიდან ვიდრე მეორეს

* τὴν Πόντου Loesch Progr. p. 25, τοῦ πόντου Οἱ, (τῆς) τοῦ Π. Musgr.

მითრიდატემდე, რომელიც რომაელებს ეოძებოდა. ამ გვარისანო იყვნენ კაპადოკიისა და პონტოს მეფეები, რომლებმაც, როგორც მე ვთქვარ, დაინაწილეს ხელისუფლება; ერთნი პონტოს ფლობდნენ, ხოლო მეორენი—კაპადოკიას.

10. Ὁ γε τοι Ῥωμαῖοις πρώτος ἐν φιλῖα γενόμενος καὶ ναῦς τινὰς ἐπὶ Καρχηδονίους καὶ συμμάχων δὲ γῆν περὶ τῶν βασιλέων Πόντου, Μιθριδάτης, ὁ Εὐεργέτης ἐπέκλησιν, ὡς ἀλλοτρῖαν τὴν Καππαδοκίαν ἐπέδραμεν. Καὶ διὰ τὴν Μιθριδάτης ὑπὸς, ἢ Διόνυσος καὶ Εὐπάτωρ ἐπὶ νῆμα ἦν. Ῥωμαῖοι δ' αὐτὸν ἐκστῆναι Καππαδοκίαν ἐκέλευσαν Ἀριοβαρζάνην, καταφυγόντι τε ἐς αὐτοὺς καὶ δόξαντι ἄρα γνησιωτέρῳ τοῦ Μιθριδάτου πρὸς τὴν Καππαδοκίαν ἀρχὴν, ἢ καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς τοῦ Μιθριδάτου πολλῆς οὐσίας ὑφορώμενοι τε καὶ ἐς πλεονα διαίρουσιν ἀρᾶν. ὁ δὲ τοῦτο μὲν ἠνεγκε, Νικομήδης δὲ τῷ Νικομήδους τοῦ Προυσίου, Βιθυνίας ὡς πατρίδας ὑπὸ Ῥωμαίων ἀπαδειχθέντι βασιλεύειν, Σακράτη τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Νικομήδους, δὲ τῷ χρηστὸς ἐπὶ νῆμα ἦν, μετὰ στρατῶν (ἐπὶ) ἐπέμψεν καὶ τὴν Βιθυνίαν ἀρχὴν ὁ Σακράτης ἐς αὐτὸν περιέσπασε. Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου Μιθράξος καὶ Βαγῶας, Ἀριοβαρζάνην, τὸν δὲ τὸν ὑπὸ Ῥωμαίων κατηγμένον ἐς τὴν Καππαδοκίαν, ἐκβαλόντες, Ἀριαράθην κατήγαγον ἐς αὐτήν.

10. პირველი პონტოს მეფე, ვინც რომაელებთან მეგობრობაში იყო, რომდენიმე ხომალდი გაგზავნა კართაგენელების წინააღმდეგ და [რომაელებს] მცირე მოკავშირეობა აღმოუჩინა, იყო მითრიდატე, მეტსახელად ევერგეტი¹, რომელიც როგორც უცხო მხარეს, ისე დაესხა თავს კაპადოკიას. მისი შემკვიდრე იყო [მისივე] ძე, მითრიდატე, რომელსაც [კიდევე] ეწოდებოდა დიონისე და ევატორო². რომაელებმა ის გადააყენეს და კაპადოკია განუკუთვნეს არიობარზანესს, რომელიც გამოქცეული [მოვიდა] მათთან და ფიქრობდა, რომ მისთვის უფრო კანონიერია კაპადოკიელების მმართველობა, ვიდრე მითრიდატესათვის. ან კიდევე [რომაელები ეგების] ექვისთვალთ უყურებდნენ მითრიდატეს საგამგებლოს სიდიდეს, რომელიც დიდი იყო, და [ანნაირად] შეუმჩნევლად უნდოდათ მისი დაქუცვა. [მითრიდატემ] ეს მოითმინა, ხოლო ნიკომედესის წინააღმდეგ, რომელიც ნიკომედესის, პრუსიასის ძის, შვილი იყო, და რომელიც რომაელთაგან მიღებულ ბითონიაში მეფობდა, როგორც მამა-პაპეულ

¹ εὐεργέτης—კეთილსიამოვნელი.

² εὐπάτωρ—კარგი მამის პატრონი, კეთილშობილი.

[ქვეყანაში], ლაშქრიანად გაგზავნა სოკრატე, თვით ნიკომედესის ძმა, რომელსაც ხრესტოსი¹ ეწოდებოდა. სოკრატემ ბითვინიელთა გამგებლობა თვით იგდო ხელთ. ამავე დროს მითრასმა და ბაგოასმა გააძევეს არიობარხანესი, რომელიც რომაელებმა კაპადოკიაში მიიყვანეს, და იქ არიარათესი დააბრუნეს.

11. Ῥωμαῖοι δὲ Νικομήδην ὄμοῦ καὶ Ἀριοβαρζάνην ἐπανήγον ἐς τὴν οἰκείαν ἐκότερον πρέσβεις τέ τινας αὐτοῖς ἐς τοῦτο συνέπεψαν, ὧν Μάνιος Ἀκύλιος ἤγειτο, καὶ συλλαβεῖν ἐς τὴν ἀσπίδα ἐπέστειλαν Λουκίω τε Κασσίω, τῆς περὶ τὸ Πέργαμον Ἀσίης ἡγευμένου, στρατιᾶν ἔχοντι δλίγην, καὶ τῶδε τῶ Ἐυπάτορι Μιθριδάτῃ. Ἄλλ' ὁ μὲν αὐτῆς τε Καππαδοκίας οὐνεκα Ῥωμαίοις ἐπιμεμφόμενος καὶ Φρυγίαν ἔναγχος ὑπ' αὐτῶν ἀφηρημένος, ὡς διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γραφῆς δεδῆλωται, οὐ συνέπραττεν. Κάσσιος δὲ καὶ Μάνιος τῶ τε Κασσίου στρατῶ, καὶ πολὺν ἄλλον ἀγέλραντες Γαλατῶν καὶ Φρυγῶν, Νικομήδῃ κατήγαγον ἐς Βιθυνίαν καὶ Ἀριοβαρζάνην ἐς Καππαδοκίαν, εὐθύς τε ἀνέπειθον ἄμφω, γείτονας ὄντας Μιθριδάτου, τὴν γῆν τὴν Μιθριδάτου κατατρέχειν καὶ ἐς πόλεμον ἐρεθίζειν, ὡς Ῥωμαίων αὐτοῖς πολεμοῦσι συμμαχησόντων. οἱ δὲ ὄκνησον μὲν ὁμοίως ἐκότερος γείτονος τοσοῦδε πολέμου κατάρξαι, τὴν Μιθριδάτου δύναμιν

11. რომაელებმა ნიკომედესი და მასთან ერთად არიობარხანესი დააბრუნეს, თითოეული თავის [საბრძანებელში]. ამ მიზნით მათთან ერთად რამდენიმე მოციქული გაგზავნეს, რომელთაც მანიუს აკვილიუსი მეთაურობდა. ამ უკან დაბრუნებაში დახმარება დაევა ლუციუს კასიუსს, პერგამონის ირგვლივ მდებარე აზიის გამგებელს, რომელსაც მცირეოდენი ლაშქარი ჰყავდა, და იმავე ევპატორ მითრიდატეს. მაგრამ ამან არ უშველა, რადგან იმავე კაპადოკიის გამო გაჯავრებული იყო რომაელებზე და ფრიგიაც ხომ ეხლახან დაჰკარგა მათი მიზეზით, როგორც ცხადყოფილია ელინთა ისტორიაში². კასიუსმა და მანიუსმა კი, კასიუსის ლაშქრით (და სხვა ბევრიც შეჰკრიბეს კიდევ გალატელთა და ფრიგიელთა შორის) ნიკომედესი ბითვინიაში დააბრუნეს და არიობარხანესი კაპადოკიაში. თანაც მაშინვე დაუწყეს მათ ორივეს ჩაგონება, რაკი ისინი მითრიდატეს მეზობლები იყვნენ, თავს დასხმოდნენ

¹ χορητός—სასარგებლო, კარგი, კეთილი, პატიოსანი, საქმიანი.

² Ἑλληνική γραφή—თვითონ აპიანეს „რომის ისტორიის“ X წიგნის საბელწოდებაა (Ἑλληνική καὶ Ἰωνική).

Ἰδιότες ἐλκειμένων δὲ τῶν πρέσβων ἡ Νικομήδης, πολλὰ μὲν ὑπὲρ τῆς ἐπικουρίας τοῖς στρατηγοῖς καὶ τοῖς πρέσβεισιν ἠμολογῆκώς χρήματα δῶσειν καὶ ἔτι θφείλων, πολλὰ δ' ἄλλα παρὰ τῶν ἐπομένων Ῥωμαίων δεδανεισμένος καὶ ὀχλούμενος, ἄκων ἐσέβαλεν ἐς τὴν Μιθριδάτου γῆν καὶ ἐλαληλάτησεν ἐπὶ πόλιν Ἀμαστριν, οὐδενὸς οὔτε κωλύοντος αὐτὸν οὔτε ἀπαντῶντος. Ὁ γὰρ τοι Μιθριδάτης ἐτοίμην ἔχων δύναμιν ἕμωσ ὑπεχώρει, πολλὰ καὶ δίκαια θιδούς ἐγκλήματα τῷ πολέμῳ γενέσθαι.

ბული რომაელთაგან, რომლებიც მას თან მიჰყვებოდნენ¹, თავისდა უნებურად შეიჭრა მითრიდატეს ქვეყანაში და გაანადგურა ის ქალაქ ამასტრისამდე ისე, რომ არავის დაუბრკოლებია ის და არც არავინ შეჰხვედრია. მითრიდატეს თუმცა მზად ჰყავდა ძალები, მაგრამ მაინც უკახ იხვედა, და [ამით] ომისათვის ბევრ სამართლიან მიზეზს პოულობდა.

12. Ἀναξένξαντος δὲ τοῦ Νικομήδους μετὰ πολλῶν λαφύρων Πελοπίδαν* ὁ Μιθριδάτης ἔπεμπεν ἐς τοὺς Ῥωμαίων στρατηγούς τε καὶ πρέσβεις, οὐκ ἄγνοῶν μὲν αὐτοὺς πολεμησεῖοντας αὐτῷ καὶ τῆσδε τῆς ἐσβολῆς αἰτίους γεγονότας, ὑποκρινόμενος δὲ καὶ πλείονας ὄμοσ καὶ εὐπρεπεστέρας αἰτίας τοῦ γενησομένου πολέμου πορῆζων ἀνεμίμνησκε φιλίας καὶ

მითრიდატეს ქვეყანას და ის სამომრად წაეჭებებინათ, ხოლო ისინი რომ იომებდნენ, თითქოს რომაელები მათ მოკავშირეებად გამოვიდოდნენ. თანაბრად, არცერთი მათგანი არ იჩქაროდა ამ მეზობელთან ომის დაწყებას, რადგან მითრიდატეს ძალისა ეშინოდათ. [ბოლოს] მოციქულთაგან იძულებული ნიკომედეისი, რომელიც დაპირებული იყო, რომ დახმარების გაწევისათვის მხედართმთავრებსა და მოციქულებს ფულს მისცედა, მაგრამ ჯერ არ მიეცა და ამას გარდა მას სხვაც ბევრი ემართა და დიდად იყო შეწუხებული

მას თან მიჰყვებოდნენ¹, თავისდა უნებურად და გაანადგურა ის ქალაქ ამასტრისამდე ისე, რომ არავის დაუბრკოლებია ის და არც არავინ შეჰხვედრია. მითრიდატეს თუმცა მზად ჰყავდა ძალები, მაგრამ მაინც უკახ იხვედა, და [ამით] ომისათვის ბევრ სამართლიან მიზეზს პოულობდა.

12. როდესაც ნიკომედესი დაბრუნდა დიდი ნაალაფევით, მითრიდატემ პელოპიდასი გაგზავნა რომაელ მხედართმთავრებთან და მოციქულებთან. მან იცოდა, რომ მათ სურდათ მასთან ომი და ამ თავდასხმის მიზეზები [ესენი] იყვნენ, მაგრამ თავი მოიკატუნა და უფრო მეტ და ამასთანავე ხელსაყრელ საბაბს ეძიებდა მომავალი ომი-

¹ რუს. თარგმანშია: „кроме того очень сильно задолжал следовавшим за римским войском ростовщикам и потому находился в безвыходном положении“.

* πελοπίδην Οἰ.

συμαχίας ἰδίᾳς τε καὶ πατρῶας. ἀνθ' ὧν αὐτὸν ὁ Πελοπίδης ἔφη— Φρυγίαν ἀφηρησθαι καὶ Καππαδοκίαν, τὴν μὲν αἰεὶ τῶν προγόνων αὐτοῦ γενομένην καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀναληφθεῖσαν, Φρυγίαν δὲ ἐπινίκιον ἐπὶ Ἄριστονίῳ παρὰ τοῦ ἡμετέρου στρατηγοῦ δοθεῖσάν τε καὶ οὐχ ἦσσαν παρὰ τοῦ αὐτοῦ στρατηγοῦ πολλῶν χρημάτων ἕωνημένην. „ὦν δ'“, ἔφη, „καὶ Νικομήδῃ τὸ στόμα τοῦ Πόντου διακλείοντα περιοράτε καὶ τὴν γῆν μέχρις Ἀμάστριδος ἐπιτρέχοντα καὶ λείαν ἄγοντα, ὅσην ἴστε ἀκριβῶς, οὐκ ἀσθενῶς οὐδ' ἀνετοίμως ἔχοντος πρὸς ἄμυναν τοῦ ἔμου βασιλέως, ἀλλ' ἀναμένοντος ἡμᾶς ἐν ὄψει μάρτυρας τῶν γιγνομένων γενέσθαι. ἐπειδὴ δὲ ἐγίνεσθί τε καὶ εἶδετε, παρακαλεῖ Μιθριδάτης, φίλος ὧν ἡμῖν καὶ σύμμαχος, φίλους ὄντας ἡμᾶς καὶ συμμάχους (ὧδε γὰρ αἱ συνθήκαι λέγουσιν) ἐπικουρεῖν ἡμῖν ἀδικουμένοις ὑπὸ Νικομήδους ἢ κωλύειν αὐτῶν ἀδικούντα“.

13. Ὁ μὲν τοιαῦτα εἶπε, Νικομήδους δὲ πρέσβεις εἰς ἀντιλογίαν αὐτῶν παρόντες ἔφασαν. „Νικομήδῃ μὲν ἐκ πολλοῦ Μιθριδάτης ἐπιβουλεύων Σακράτη μετὰ στρατιᾶς ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἐπη-

სათვის, თან მოაგონებდა მათ მეგობრობას და მოკავშირობას, თავისას და [თავის] მამისას. პელოპიდესმა თქვა: „ხოლო ამის სანაცვლოდ მას წაართვეს ფრიგია და კაპადოკია, რომელიც მულამ მის წინაპრებს ეკუთვნოდა და [ბოლოს] ისევე მაგისა მამამ მოიპოვა. ფრიგია კი თვითონ თქვენმა მხედართმთავარმა მისცა მას ჯილდოდ არისტონიკოსზე გამარჯვებისათვის და კარგა დიდ ფულად იქნა ის შეძენილი იმავე მხედართმთავრისაგან“. „ეხლა კი“, — თქვა მან; — „თქვენ უყურებთ, რომ ნიკომედესმა გადაჰკეტა პონტოს შესავალი, ქვეყანა დაარბია ამასტრისამდე და რამდენი ალაფი წაიღო, [ეს] თქვენ ზუსტად იცით, ჩემი მეფე არც სუსტია და არც მოუმზადებელი თავის დასაცავად, მაგრამ ის უცდიდა, რომ თქვენ [თქვენ] თვალთ გენახათ ის, რაც ხდება. მას შემდეგ, რაც თქვენ კიდევაც შეესწარით და კიდევაც იცით [ყოველივე]; მითრიდატე მოგიწოდებთ, როგორც თქვენი მეგობარი და მოკავშირე, თქვენ, მის მეგობრებსა და მოკავშირეებს (როგორც შეთანხმებულია ნათქვამი), რომ დაგვეხმაროთ ჩვენ, რომელთაც უსამართლოდ გვექცევა ნიკომედესი, ან ხელი შეუშალოთ მას ამ უსამართლო მოქმედებაში“.

13. ასე ილაპარაკა მან, ხოლო ნიკომედესის მოციქულებმა, რომლებიც იქ იყვნენ პასუხის გასაცემად, თქვეს: „მითრიდატე კარგადანია ბოროტს იზრახავდა. ნიკომედესის მიმართ და [კიდევ-

γεν, ἡσυχάζοντα καὶ δικαιούντα
τῶν πρεσβύτερον ἄρχειν. Καὶ ὠδὲ
Μιθριδάτης ἐς Νικομήδην ἔπρα-
ξεν, ὃν ὑμεῖς, ὦ Ῥωμαῖοι, Βιθυ-
νῶν ἐστήσασθε * βασιλεύειν. ὃ καὶ
ῥηλόν ἐστιν οὐκ ἐς ἡμᾶς μάλλον
ἢ ἐς ὑμᾶς γεγονέναι. Τῷ δ' αὐτῷ
λόγῳ κεκαλευκότων ὑμῶν τοῖς ἐν
'Ἀσίᾳ βασιλευσι τῆς Εὐρώπης
μηδὲ ἐπιβαίνειν, τὰ πολλὰ Χερρο-
νήσου περιέσπασε. Καὶ τὰδε μὲν
ἔστω τῆς ἐς ὑμᾶς ὑβρεῶς τε καὶ
δυσμενείας αὐτοῦ καὶ ἀπειθείας
ἔργα ἢ παρασκευῆ δὲ ὄση, καὶ
πᾶσα ἔτοιμος ὥς ἐπὶ μέγαν δῆ
καὶ ἐγνωσμένον πόλεμον ἦδη, τῷ
τε ἰδίου στρατοῦ καὶ συμμαχῶν
Θρακῶν καὶ Σκυθῶν ὄσα τε ἄλ-
λα πλησίον ἔβη. Ἐς δὲ τὸν Ἄρ-
μένιον αὐτῷ καὶ ἐπιγαμία γέγονε,
καὶ ἐς Αἴγυπτον καὶ Συρίαν πε-
ριπέμπει**, προσεταιριζόμενος τοὺς
βασιλέας, νῆες τέ εἰσιν αὐτῷ κα-
τάφρακτοι τριακόνται, καὶ ἑτέρας
προσαπεργάζεται ἐπὶ τε πρῶτας
καὶ κυβερνήτας ἐς Φοινίκην καὶ
ἐς Αἴγυπτον περιέπεμψεν. Ἄπερ
οὐκ ἐπὶ Νικομήδει που, τοσάδε
ὄντα, ἀλλ' ἐφ' ὑμῖν, ὦ Ῥωμαῖοι,
Μιθριδάτης ἐργάζεται, δυσμεναί-
ων μὲν ἕξ οὗ Φρυγίαν αὐτὸν
πανούργως πριάμενον καὶ δεκά-
σαντα τῶν ὑμετέρων τιὰ στρα-
τηγῶν ἀποθέσθαι προσετάξατε,

ვაც] გაგზავნა სოკრატე ლაშქ-
როთურთ [მისი] სახელმწიფოს
წინააღმდეგ, თუმცა [ნიკომედეს-
სი] წყნარად იყო და სამართ-
ლიანად მართავდა [ქვეყანას],
როგორც უფროსი. ეს გაუკეთა
მითრიდატემ ნიკომედესს, რო-
მელიც თქვენ, რომაელებო, ბით-
ვინიელებს დაუყენეთ მეფედ. და
[სრულიად] ცხადია, რომ [ყვე-
ლაფერი ეს] ჩვენ მიმართ კი
არაა, უფრო თქვენ მიმართ
არის გაკეთებული. ამასვე ნიშ-
ნავს ისიც, რომ თქვენ უბრძა-
ნეთ აზიის მეფეებს, არც კი გა-
დასულიყვნენ ეგროპაში, მან კი
ქერსონესის დიდი ნაწილი შეიერ-
თა. ეს [ყოველივე] მოასწავებს
თქვენ მიმართ ამპარტავნობას,
მის ძტრულ განწყობილებას და
გაუგონრობას: რამოდენი სამზა-
დისია, ყველაფერი მზადაა, რო-
გორც დიდი და უკვე გამომე-
ღავენებული ომისათვის, რო-
გორც მისი საკუთარი ლაშქარი,
ისე მისი მოკავშირეების, თრა-
კიელებისა და სკვითების, და
სხვა მახლობელი ხალხების. არ-
მენიელთა [მეფესთან] მას ქორ-
წინება აკავშირებს¹, ეგვიპტე-
სა და სირიაში სულ [კაცებ-
სა] ჰგზავნის, რომ დაიამხანაგოს
[მათი] მეფეები. მას აქვს 300
გენდანიანი ხომალდი და კი-

* ἐστήσασθε] κατεστήσατε vel ἐψηφίσασθε ci. Nauck.

** πέμπει V.

¹ ἐπιγαμία ἢ — connubium. ქორწინება (ორ ოჯახს, ორ წოდებ-
ბას შორის).

της οὐ δικαίας κτήσεως καταγ-
νόντες, χαλεπαίνων δ' ἐπὶ Καπ-
παδοκίᾳ, θεδομένη καὶ τῆδε πρὸς
ἡμῶν Ἀριοβαρζάνη, θεθιῶς δ'
αὐξομένους ἡμᾶς καὶ παρασκευα-
ζόμενος ἐν τῇ κατ' ἡμᾶς * προ-
φάσει καὶ ἡμῖν, εἰ θύναίτο, ἐπι-
θῆσθαι. Σωφρόνων δ' ἐστὶ μὴ πε-
ριμένειν, ὅτε πολεμῆιν ἡμῖν, ὁμο-
λογήσει, ἀλλ' ἐς τὰ ἔργα αὐτοῦ
μᾶλλον ἢ τοὺς λόγους ἀφορᾶν
μηδὲ φιλίας ὄνομα ἐπιπλαστον
ἠποχρησμένῳ τοὺς ἀληθεῖς καὶ
βεβαίους ἐκδόναι φίλους μηδὲ
τὴν σφετέρων περὶ τῆς ἡμετέρας
βασίλειας κρίσιν ἠπεριδεῖν ἀκυ-
ρουμένην ἢπ' ἀνδρὸς ἐμοῖας ἡμῖν
τε καὶ ἡμῖν ἐχθροῦ ** ὡ.

ეშინია თქვენი გაძლიერების, ეშხადება ჩვენი საბაბით და თუ შე-
იძლო, თქვენ დაგესხებით თავს. გონივრული იქნება, რომ აო და-
უცადლო [იმ დროს], როდესაც მოინებებს, რომ თქვენ გეომოთჷ
ის კი არა, უფრო მეტი ყურადღება მიაქციეთ მის საქმეს, ვიდრე
[მის] სიტყვებს. ქეშმარიტ და სანდო მეგობრებს ნუ გასცვლით
იმაზე, ვანც მოჩვენებითი მეგობრის სახელი დაირქვა, ნურც
თქვენი საკუთარი სახელმწიფოს მიმართ გამოტანილ საკუთარ გა-
დაწყვეტილებას დასტოვებთ უყურადღებოდ, რასაც გაუქმებას
უპირებს კაცი, რომელიც არის ჩვენი მტერიც და თქვენი მტე-
რიც *.

14. Ὡς μὲν καὶ οἱ Νικομήδους
ἔλεξαν· ἐπελθὼν δὲ αὐτῷς ὁ Πε-
λοπίδης ἐς τὸ τῶν Ῥωμαίων συ-
νέδριον περὶ μὲν τῶν πάλαι γε-
γυῶτων, εἰ τι Νικομήδης ἐπιμέ-
μφοιτο, δὲχάσα· Ῥωμαίους ἡξίου,
τὰ δὲ νῦν (ἐν δῶλει γὰρ ἡμῶν γέ-

ღევ იშხადებს სხვებს. ხოლო
ნიჩბოსნებისა და შესაქვებისა-
თვის თინიკიასა და ეგვიპტე-
ში გაგზავნა კაცები. ამას, ამო-
დენა ამბებს, მითრიდატე ნი-
კომედესის წინააღმდეგ კი არ
აკეთებს, არამედ თქვენ წინა-
აღმდეგ, რომაელებო, გაჯავრე-
ბული იმის გაძო, რომ თქვენ
უბრძანეთ მას დაეტოვებინა
ფრიგია, რომელიც მან ნიხაკ-
რობით შეიძინა, რომელიღაცა
თქვენი მხედარს მთავართავანი
რომ მოისყიდა, თქვენ კი სცა-
ნით უსამართლობა ამ შენახენი-
სა. ის გაჯავრებულია კაპადო-
კიის გამოც, რომელიც თქვენ
გადაეციოთ არიობარზანესს. მას

14. ასე ილაპარაკეს ნიკომე-
დესის კაცებმა. პელოპიდისი მა-
შინვე წავიდა რომაელთა სენატ-
ში და თქვა, რომ ძველად მომ-
ხდარი [ამბების] შესახებ თუ ნი-
კომედესი რითიმეა უკმაყოფი-
ლო, რომაელებს როგორც სა-

* κατ' ἡμῶν ci. Mend.

** ἐχθροῦ, corr. ex ἐχθρῶν, B.

15. Μιθριδάτης μὲν οὖν, ὡς ἐμφανῶς ἤδη πρὸς Ῥωμαίων ἀδικούμενος, ἔπεμπε σὺν πολλῇ χειρὶ τὸν υἱὸν Ἀριαράθην βασιλεύειν Καππαδοκίας, καὶ εὐθύς ἤρχεν αὐτῆς ὁ Ἀριαράθης, Ἀριοβαρζάνην ἐκβαλὼν. Πηλοπίδᾶς δὲ ἐς τοὺς Ῥωμαίων στρατηγούς αὐθις ἔλθων* ἔλεγεν ὧδε. «Ὁ μὲν ἡδικοημένος πρὸς ἡμῶν, ὁ Ῥωμαῖοι, βασιλεὺς Μιθριδάτης ἔφερε, Φρυγίαν τε καὶ Καππαδοκίαν ἀφηρημένος ἑναγχος, ἤκουσατε· ὁ δὲ Νικομήδης αὐτὸν ἐβλαπτεν, ὄρωντες ὑπερείδετε, φίλιαν τε καὶ συμμαχίαν ἡμῖν προφέρουσιν, ὥσπερ οὐκ ἐγκαλοῦσιν, ἀλλ' ἐγκαλούμενοις ἀπεκρίνασθε μὴ νομίζειν συμφέρειν τοῖς Ῥωμαίων πράγμασι βλάπτεσθαι Νικομήτῃ, οἷά περ αὐτὸν ἀδικούμενον. Ὑμεῖς οὖν αἴτιοι τῷ κοινῷ Ῥωμαίων τοῦδε τοῦ περὶ Καππαδοκίαν γεγονότος· διὰ γὰρ ἡμᾶς, ὧδε μὲν ἡμᾶς ὑπερορῶντας, ὧδε δὲ σφύζοντας ἐν ταῖς ἀποκρίσεσιν, οὕτως ἔπραξεν ὁ Μιθριδάτης. Καὶ πρὸς ῥέσσεται κατ' ἡμῶν εἰς τὴν ἡμετέραν βουλήν, ἐφ' ἣν ἡμῖν ἀπολογησομένοις ἐπαγγέλλει παρῆναι, φθάνειν δὲ μηδὲν μηδ' ἐξάρχειν ἀνευ τοῦ κοινοῦ τῶν Ῥωμαίων τοσοῦδε πολέμου, ἐνθιμουμένων, ὅτι Μιθριδάτης μὲν βρασιλεύει τῆς πατρῴας ἀρχῆς, ἢ δισημύρων ἐστὶ σταδίων τὸ μῆ-

15. ხოლო მითრიდატემ, რადგან რომაელები მას ასე ვარკვეულად უსამართლოდ მოექცნენ, თავისი შვილი, არიარათესი, დიდძალი ჯარით ვაგზავნა კაპადოკიაში გასამეფებლად. ხოლო არიარათესმა გააძევა არიობარზანესი და მაჰინეე ივღლო ხელთ ძალაუფლება. ხოლო პელოპიდასი კვლავ მივიდა რომაელთა მხედართმთავრებთან და უთხრა შერიდგვი: „რომაელებო, თქვენ მოისმინეთ, თუ რა უსამართლობა გადაიტანა მეფე მითრიდატემ თქვენგან: ჯერ ერთი—ეხლახან ფრიგია და კაპადოკია რომ წაართვით, მეორეს მხრივ—ხელავდით და ყურადღება არ მიაქციეთ, როდესაც ნიკომედესი მას ასეთ ზიანს აყენებდა. როდესაც [თქვენ] ჩვენთან მეგობრობა და მოკავშირობა შეგახსენეს, თქვენ [ისე] უპასუხეთ, თითქოს ისინი ბრალმდებელნი კი არა, არამედ ბრალდებულნი იყვნენ, და არ მიგაჩნდათ რომაელთა საქმეებისათვის სასარგებლოდ, თუ დაზარალებდოდა ნიკომედესი, თითქოს ის თვითონ არ იქცეოდა უსამართლოდ. თქვენ უნდა ავით პასუხი რომაელთა მთავრობის წინაშე კაპადოკიაში მომდარი ამბების გამო. რადგან ხომ თქვენ გამომოიქცა მითრიდატე ამგვარად.

* συνελθὼν i.

κος, προσκέκτηται δὲ πολλὰ περιχώρα καὶ Κόλχους, ἔθνος ἀρείμανές, Ἑλλήνων τε τοὺς ἐπὶ τοῦ Πόντου κατοικισμένους καὶ βαρβάρων τοὺς ὄντας ὑπὲρ αὐτούς. φίλοις δ' ἐς πᾶν τὸ κλειστόμενον ἔτοιμοις χρεῖται Σκύθαις τε καὶ Ταύροις καὶ Βαυτάρναις* καὶ Θραξί καὶ Σαρμάταις καὶ πᾶσι τοῖς ἄμφι Τάναϊν τε καὶ Ἰστρον καὶ τὴν λίμνην ἔτι τὴν Μαιώτιδα. Τυγράνης δ' ὁ Ἀρμένιος αὐτῶ κηδεστής ἐστί καὶ Ἀρσάκης ὁ Παρθυσίος φίλος, νεῶν τε πληθὺς ἔχει, τὸ μὲν ἔτοιμον, τὸ δὲ γυγνόμενον ἔτι, καὶ παρασκευῆν ἐς πάντα ἀξίολογον.

რომლებიც კარგი მეომარი ხალხია¹, ელინთაგან ისინი, რომლებიც პონტოს ნაპირზე ცხოვრობენ, ხოლო ბარბაროსთაგან, ვინც ამათ ზემოთ² არიან. ყველაფრის მიმართ, რასაც კი ის ბრძანებს, მზად არიან [მისი] მეგობრები: სკვითები, ტაურები, ბასტარნები, თრაკიელები, სარმატები და ყველანი, ვინც ტანაისის, ისტროსის და თუნდაც მეოტისის ტბის ირგვლივ [ცხოვრობენ]. ტიგრანე არმენიელი მისი სიძეა³, ხოლო არსაკე პართელი — მეგობარი. ხომალდები მას ბევრი აქვს, ზოგი უკვე მზადაა და ზოგი ჯერ კიდევ კეთდება; [ასევე] შეჭურვილობა⁴, ყოველმხრივ მნიშვნელოვანი მოეპოვება.

16. Οὐκ ἐψεύσαντο δ' ἅμιν ἔναγχος οἱ Βαθυνοὶ καὶ περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Συρίᾳ βα-

რადგან თქვენ ასე არაფრად გვაგლებდით და ეშმაკობლით ჩვენთან პასუხებში. ის გაეზანის დესპანებს თქვენს საწინააღმდეგოდ თქვენსავე სენატში, სადაც თქვენ უნდა გამოცხადდეთ და [იქ] მოგთხოვთ იმას, რომ თავი დაიკავთ და არ უნდა იჩქაროთ და არც უნდა წამოიწყოთ რომაელთა მთავრობის გარეშე ასე დიდი ომი. ის უნდა იქონიოთ მხედველობაში, რომ მითრიდატე მეფობს მამეულ სახელმწიფოში, რომელიც სიგრძით 20.000 სტადიონია. ამას გარდა მან თვით კიდევ ბევრი მეზობელი ქვეყანა შეიმატა. [მათ შორის] კოლიები,

16. არ მოვეუტყუებივართ. ჩვენ ახლახან ბითინიელებს ეგვიპტისა და სირიის მეფეთა შესა-

* *βυστάρναις* V, *βαστέρνοις* B, *βαστέρναις* a, cf. Boiss. ad. Cass. Dion. 61, 23, 3.

¹ რუს. თარგმანში არის: „покашанное на воине“.

² *ἔπι* — რუს. თარგმანში: „сверху“.

³ იდო. § 104 — ტიგრანეს მისი ძალი ჰყავს ცოლად. რუსულ თარგმანში არის „тесть“.

⁴ *παρασκευῆν* — სამზადისი, იარაღი. ორივე ცნებას გამონათავს ქართულად. „შეჭურვილობა“.

σιλέων*. οὐς οὐ μόνον** εἰκόσ
 ἐστιν ἡμῖν, εἰ πόλεμος γένοιτο,
 προσθήσεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν νεό-
 κτητον ἡμῖν*** Ἑλλάδα καὶ Ἑλ-
 λάδα καὶ Λιβύην καὶ πολλὰ καὶ
 αὐτῆς Ἰταλίας, ὅσα τὴν ἡμετέ-
 ραν πλεονεξίαν οὐ φέροντα πολε-
 μεῖ νῦν ἡμῖν πόλεμον ἄσπεισ-
 ταν****. Ὅν οὖν ὁμοῦ θεύσεσθαι ὀ-
 νηθέντες· ἐπιχειρεῖτο Μιθριδάτη,
 Νικομήδην αὐτῆ καὶ Ἀριστοβρῆ-
 νην παρὰ μέρος ἐπιπέμποντες·
 καὶ φατε μὲν εἶναι φίλοι καὶ σύμ-
 μαχοι καὶ ὑποκρινεσθε οὕτω,
 χρησθε δὲ ὡς πολεμίῳ. φέρετε
 νῦν, καὶ νῦν, εἴ τι πρὸς τῶν γε-
 γονότων εἰς μετάνοιαν ἠρέθισθε,
 ἢ Νικομήδην καλῶσατε τοὺς ἡμε-
 τέρους ἀδικεῖν φίλους (καὶ τὰδε
 πράξασιν ἡμῖν ὑπέχομαι συμμα-
 χήσειν ἐπὶ τοὺς Ἰταλοὺς βασιλέα
 Μιθριδάτην) ἢ τὴν δοχοῦσαν ἐς
 ἡμᾶς φίλιαν λύσατε ἢ ἐς Ῥώμην
 ἐπὶ χρίσιν ἴωμεν*.

Ὁ μὲν δὲ Πελοπίδας ὡς ἔλε-
 ξεν, οἱ δὲ φορτικώτερον αὐτὸν
 εἰπεῖν ἠγγούμενοι, Μιθριδάτην μὲν
 ἐκέλευον ἀπέχεσθαι Νικομήδους
 καὶ Καππαδοκίας (αὐτοὶ γὰρ αὐ-
 τῆς Ἀριστοβρῆαν ἕς αὐτὴν κα-
 τάξιν), Πελοπίδαν δ' εὐθύς ἐξέ-

ხებ. სრულიად ბუნებრივია, რომ
 არა მარტო ესენი შემოგვი-
 ერთდებიან ჩვენ, თუ ომი და-
 იწყოს, არამედ ახლახან თქვენ-
 გან შეძენილი აზია, ელადა,
 ლიბია და თვით იტალიის დიდი
 ნაწილიც, რომელიც ვერ იტანს
 თქვენს სიხარბეს და გავიჩაღათ
 თქვენ შეურიგებელი ომი. ჯერ
 ვერ მოგიფერებიათ ამის მო-
 წესრიგება და ისე იწყებთ [ომს]
 მითრიდატესთან, რომლის წი-
 ნალმდევაც რიგრიგობით აგზავ-
 ნით ნიკომედესსა და არიობარ-
 ზანესს. თქვენ ამბობთ, რომ მე-
 გობრები ხართ და მოკავშირე-
 ები, თავს ასე აჩვენებთ, ხოლო
 ისე ექცევით, როგორც მტერს.
 ახლა თუ რაიმემ გაიძულათ
 თქვენ მომიდარი ამბების მიმართ
 აზრი შეგეცვალათ, ან ნიკომე-
 დესს შეუშალეთ ხელი, თქვე-
 ნი მეგობრების მიმართ უსამარ-
 თლოდ რომ იქცევა (თუ ამას
 გააკეთებთ, პირობას გაძლევთ.
 იტალიელთა წინააღმდეგ მეფე
 მითრიდატე მოკავშირეობას გა-
 გიწევთ), ან ჩვენთან მოჩვენე-
 ბით მეგობრობას შეეშვით, თუ
 არა და რომში წაგიდეთ გან-
 სასჯელად*.

* minime ementiti sunt vobis quamquam calumniantes Bithynii,
 in C, 'h. e. καίπερ διαβάλλοντες περί' (Mend.).

** μόνους ei. Schw., μόνον (αὐτοὺς) Mend., cf. Kratt. p. 50.

*** ἡμῖν B.

**** ἄπιστον (sic a) a m. 1 corr. in ἄπειστον (ita ceteri) B.

ναι τοὺς στρατοπέδου καὶ μηκέτι
πρᾶσβείναι εἰς αὐτούς, εἰ μὴ τοῖς
κελευομένοις ὁ βασιλεὺς ἐμμένει.

Οὕτω μὲν ἀπεκρίναντο καὶ
ἀπιόντι φυλακὴν συνέπεμψαν, ἕνα
μὴ τινὰς ἐπιτρέψειε παροδεύων.
(ῥადგან თვითონვე დააბრუნებდნენ იქ არიობარზანესს), პელოპი-
დასი კი პირდაპირ გააბრუნეს ბანაკიდან [და გამოუცხადეს], ნუ-
ლარ მოვიდოდა მათთან ღესპანად, თუ-კი [მისი] მეფე არ შეასრუ-
ლებდა იმას, რაც მას უბრძანებს.

ასე უპასუხებს და გაგზავნილ [პელოპიდასს] თან გააყოლეს
ბარდრაგა, რათა მას გზაზე არავინ ეცთუნებინა.

17. Ταῦτα δὲ εἰπόντες καὶ
οὐκ ἀναμείναντες περὶ τοσοῦδε
πολέμου τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον
ἐπιγνώμονα γενέσθαι στρατιᾶν
ἡγείρον ἐκ τοῦ Βιθυνίας καὶ Καπ-
παδοκίας καὶ Παφλαγονίας καὶ
Γαλατῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ. Ὡς δὲ
αὐτοῖς ὁ τε ἴδιος στρατός, ἕσον*
εἶχε Λαύκιος Κάσσιος, ὁ τῆς
Ἀσίας ἡγούμενος, ἕτοιμος ἦν ἦδη
καὶ τὰ συμμαχικὰ πάντα συνελε-
λύθει, διελόμενοι τὸ πλεῖθος ἐσ-
τρατοπέδου, Κάσσιος μὲν ἐν
μέσῳ Βιθυνίας τε καὶ Γαλατίας,
Μάνιος δὲ, ἢ διαβατὸν** ἦν εἰς
Βιθυნიαν τῷ Μιθριδάτῃ, Ὀπ-
πιος*** δὲ, ἕτερος στρατηγός,
ἐπὶ τῶν ὄρων**** τῶν Καππαδο-
κίας, ἑπτάς ἔχων ἕκαστος αὐ-
τῶν (τετρακισχιλίους)***** καὶ

ასე ილაპარაკა პელოპიდას-
მა. მისი ლაპარაკი თავაკცებმა
ძალიან შეუთერებლად ბიძინეს,
ხოლო მითრიდატეს კი უბრძა-
ნეს, თავი დაენებებინა ნიკომე-
დესისა და კაპადოკიისათვის

17. ასე რომ მოილაპარაკეს,
ამოდენა ომის შესახებ არ და-
უცადეს, რომ სენატს ან სახალ-
ხო კრებას რაიმე გადაეწყვიტა,
ისე დაიწყეს ლაშქრის გროვება
ბითვინიიდან, კაპადოკიიდან,
პაფლაგონიიდან და აზიაში მყოფ
გალატელთაგან. როდესაც უკვე
მზად იყო მათი საკუთარი ჯა-
რი, რომელიც აზიის მმართველს,
ლუციუს კასიუსს ჰყავდა,
და შეიკრიბა ყველა მოკავშირე,
დაიყო [ჯარის მთელი] სიმრავ-
ლე და დაბანაკდა: კასიუსი ბით-
ვინიასა და გალაციას შორის,
მანიუსი იქ. სადაც მითრიდა-
ტესათვის ყველაზე ადვილი
იყო ბითვინიაში შესვლა, ხო-
ლო ოპიუსი, სხვა მხედართ-
მთავარი, კაპადოკიის საზღვრებ-

* ἕσον] ὅν i.

** διαβατέον Musgr.

*** Ὀππιος Gel., ἄππιος libri (sed ὀπιπιος § 78. 79. 544).

**** ὄρων Gel., ὄρων libri τῆς καπτ. V.

***** (τετρακισχιλίους) add. Schw. ep. 434.16.

·πεζούς ἀμφὶ τοὺς τετρακισμυρίους.
 ἦν δὲ καὶ νεῶν στόλος αὐτοῖς,
 οὐ περὶ Βυζάντιον Μινοῦχίος τε
 Ῥούφος καὶ Γάιος Ποπίλιος *
 ἦγοντο, τὸ στόμα τοῦ Πόντου
 φυλάσσοντες. Παρῆν δὲ αὐτοῖς
 καὶ Νικομήδης, ἀρχῶν [τε] ἐτέ-
 ρων πεντακισμυρίων πεζῶν καὶ
 ἱππέων ἑξακισχιλίων. Τοσούτοις
 μὲν αὐτοῖς ἀθρόως στρατὸς ἀγῆ-
 γερτο **. Μιθριδάτῃ δὲ μὲν οἴκειον
 ἦν μυριάδας πεζῶν πάντε καὶ
 εἰκοσιν καὶ ἱππεῖς τετρακισμύ-
 ριοι καὶ νῆες κατάφρακτοι τρια-
 κόσιαι, δίσκροτα δὲ ἑκατὸν καὶ ἡ
 ἄλλη παρασκευὴ τούτων κατὰ
 λόγον. Στρατηγὸι δὲ Νεοπτόλε-
 μὸς τε καὶ Ἀρχέλαος, ἀλλήλων
 ἀδελφῶ, καὶ τοῖς πλείστοις αὐτῶν
 βασιλεὺς *** παρεγίγνετο. Συμμα-
 χικὰ δὲ ἦγον αὐτῶν Ἀρκαθίας
 μὲν, αὐτοῦ Μιθριδάτου παῖς, ἐκ
 τῆς Βραχυτέρως Ἀρμενίας, μυ-
 ρίους ἱππέας καὶ Δορύλαος...****
 Ἐν φάλαγγι ταττομένοις, Κρατε-
 ρὸς δ' ἑκατὸν καὶ τριάκοντα ἄρ-
 ματα.

τοσαύτη μὲν ἦν ἑκατέρωθεν ἡ
 παρασκευὴ, ὅτε πρῶτον ἤρσαν ἐς

თან¹. თითოეულ [მხედართმა-
 ვარს] ჰყავდა 4000 მხედარი და
 დაახლოებით 40000 ქვეითი. მათ
 ჰყავდათ აგრეთვე ფლოტი, რომელსაც ბიზანტიონთან მეთაუ-
 რობდნენ მინუციუს რუფუსი და
 გაიუს პოპილიუსი და იცავდნენ
 პონტოში შესავალს, მათთან იყო
 ნიკომედიუსიც, რომელიც სარდ-
 ლობდა სხვა 50000 ქვეითს და
 6000 ცხენოსანს. აიერთად რამოდენა
 ლაშქარი მოუგროვდა ამათ.
 ხოლო მითრიდატეს კი ჰყავდა
 საკუთარი 250700 ქვეითი და
 40000 ცხენოსანი, 300 გემბანიანი
 ხომალდი, 100—ორრიგად გაწყობილი
 ნიჩბებით და სხვა შეჭურ-
 ვილობაც ამის შესატყვისი. მხე-
 დართმთავრებდა ჰყავდა ნეოპტო-
 ლემოსი და არქელაოსი, ერთმანე-
 თის ძმები, მაგრამ მეტ წილს
 მაინც თვით მეფე სარდლობდა.
 მოკავშირე [ლაშქარს] მიუძღვა
 მასთან არკათიასი, თვით მითრი-
 დატეს შვილი, [მ.ნ] მცირე არმე-
 ნიიდან [მოიყვანა] 10000 მხედარი,
 და დორილაოსმა...² [მოიყვანა]
 ფალანგად დაწყობილნი, ხოლო
 130 ეტლი [მოიყვანა] კრატე-

* პოპილიუს V.

** ἑγηγεγο V b.

*** βασιλεὺς οἰκ. Ca.

**** lacunam indicavit Schw., (ἑξακισχιλίους) add. Reinach p. 116 adn. 1, coll. Strab. 7, 3. 17.

¹ დადგენილ ტექტში არის სიტყვა, ვარიანტებში ნახიენებ ა ტენი. რუსულ თარგმანში გვკვ: „у граница Кавказа“; ინგლისურში: among the mountains of Cappadocia“.

² აქ ლაკუნაა.

ἀλλήλους Ῥωμαῖοί τε καὶ Μιθρι-
δάτης, ἀμφὶ τὰς ἑκατὸν καὶ ἐξ-
δομήκοντα (τρεις)* ἔλυμπιάδας.

18. Ἐν δὲ πεδίῳ πλατεῖ παρὰ
τὸν Ἀμνειὸν** ποταμὸν κατιδόν-
τες ἀλλήλους δ' τε Νικομήδης καὶ
οἱ τοῦ Μιθριδάτου στρατηγοὶ πα-
ράταττον ἐς μάχην, Νικομήδης
μὲν ἀπαντας τοὺς ἑαυτοῦ, Νεοπ-
τόλεμος δὲ καὶ Ἀρχέλαος τοὺς
ἐνζώνους μόνους καὶ οἱς Ἀρχα-
θίας εἶχεν*** ἰππέας καὶ τινα
τῶν ἀρμάτων· ἡ γὰρ φάλαγξ ἔτι
προσῆι. ἐς δὲ τινα γήλοπον τοῦ
τεδίου πετρῶδη προλαβόντες ἀνέ-
πεμψαν ὀλίγους ἵνα μὴ κυκλω-
θεῖεν ὑπὸ τῶν Βιθυνῶν, πολὺν
πλειόνων ὄντων. Ὡς δὲ ἐξῶθου-
μένους εἶδον αὐτοὺς ἐκ τοῦ γε-
λόπου, θεΐσας δ' Νεοπτόλεμος πε-
ρὶ τῆς κυκλώσει προσεβοῖθι μετὰ
σπουδῆς, καλῶν ἄμα καὶ τὸν
Ἀρχαθίαν. Νικομήδης δ' ἱρῶν
ἀντιπαρήει· καὶ γίνεται πολὺς ἐν-
ταῦθ' ἀγὼν καὶ φόνος. Βιχαζμέ-
νου δὲ τοῦ Νικομήδους ἔφρευγον
οἱ Μιθριδάταιοι, ἕως δ' Ἀρχέλαος,
ἀπὸ τοῦ δεξιῶν μετελθὼν, ἐνέββα-
λεν ἐς τοὺς ὀπίσθοντας. οἱ δ' ἐς
αὐτὸν ἐπεστράφησαν. δ' δ' ἐπε-
χώρει κατ' ὀλίγον, ἵν' ἔχοιεν ἐκ

როსმა. ასე იყო თითოეული მხა-
რე მომხადებული, როდესაც
პირველად გაილაშქრეს ერთმანე-
თის წინააღმდეგ რომაელებმა და
მიტრიდატემ დაახლოებით 173-ე
ოლიმპიადის დროს.

18. თართო დაბლობზე მდო-
ნარე ამნეოსთან დაინახეს ერთ-
მანეთი ნიკომედესმა და მიტრი-
დატეს მიედართმთავრებმა და
განეწყვნენ საბრძოლველად. ნი-
კომედესმა მთელი თავისი [ჯარა
დააწყო], ნეოპტოლემოსმა და
არქელაოსმა კი მხოლოდ მსუ-
ბუქად შეიარაღებულები და ის
მიედრები, რომლებიც არკათიასს
ჰყავდა, და ნაწილი ეტლებისა,
რადგან ფალანგა ჯერ კიდევ მო-
დიოდა. რომ არ მოემწყვდიათ
ისინი ბითინიელებს, რომლე-
ბიც ბევრად უფრო მეტნი იყუ-
ნენ ამათზე, [მიტრიდატეს მხე-
დართმთავრებმა] ცოტა [ხალხი]
გაგზავნეს მათ მიერ ამას წინათ
აღებულ კლდოვან ბორცვზე, ამ
დაბლობზე რომ იყო. როგორც
კი დაინახეს, რომ ამათ უკან და-
ახევივნეს ბორცვიდან, შეეშინდა
ნეოპტოლემოსს მომწყვდევისა
და გეჰანა მათ საშველად. თან
მოუწოდა არკათიასსაც. ნიკო-
მედესმა რომ დაინახა, თვითო-
ნაც წავიდა მათკენ. იქ დიდი
ბრძოლა და ხოცვა-ჟლეტა მოხდა.

* (τρεις) add. Musgr. Reiske. Schw. e p. 465.20.

** Ἀμνειός etiam Suid. s. v.; Ἀμνίας Strab. 12, 3, 40, p. 564.

*** εἶχεν O, ἦχεν i C.

τῆς φυγῆς ἐπανελθεῖν οἱ περὶ
 Νεοπτόλεμον· ὡς δὲ εἶχασεν ἀν-
 τάρκως ἔχειν, ἐπέστρεφε, καὶ
 τοῖς Βιθυνοῖς τὰ δρεπανηφόρα
 ἄρματα ἐμπύπτοντα μετὰ ῥύμης
 διέκοπτε καὶ διέτεμνε τοὺς μὲν
 ἀθρόως ἐς ῥύον, τοὺς δ' ἐς μέρη
 πολλά. τό τε γιγνόμενον ἐξέπλητ-
 τε τὴν στρατιάν τοῦ Νικομήδους,
 ὅτε ἰδοῖεν ἡμιτόμους ἀνδρας ἔτι
 ἐμπνόους ἢ ἐς πολλά διερριμέ-
 νους ἢ τῶν δρεπάνων* ἀπρητη-
 μένους, ἀθῶια τε μᾶλλον ὄψεως
 ἢ μάχης ἦσθη τὴν ἀξίαν ὑπὸ φό-
 βῳ** συνέχεαν. παραχθεῖσι δ'
 αὐτοῖς ὁ μὲν Ἀρχέλαος ἐκ τοῦ
 μετώπου, Νεοπτόλεμος δὲ καὶ
 Ἀρχαθίας ἐκ τῆς φυγῆς ἀνασ-
 τρέφοντες ἐπέκειντο ἕπισθεν, οἱ
 δ' ἐπὶ πολὺ μὲν ἡμύνοντο ἐς ἑκα-
 τέρους ἐπιστροφόμενοι. ὡς δὲ τὸ
 πλεῖστον ἐπεπτώκει, Νικομήδης
 μὲν ἐφευγε μετὰ τῶν ὑπολοιπῶν
 ἐς Πυλαγονίαν, οὐδ' ἐς χεῖρας
 ἐλθούσης πῶ τῆς Μιθριδάτειου
 φάλαγγος, ἑάλω δ' αὐτοῦ τὸ χα-
 ράκωμα καὶ τὰ χεῖματα, πολλὰ
 ὄντα, καὶ πληθὺς αἰχμαλώτων.
 οὖς πάντας ὁ Μιθριδάτης φιλαν-
 θρωπευσάμενός*** τε καὶ ἐφόδια
 ἄλλοις ἀπέλυσεν ἐς τὰ οἰκεία ἀπιέ-

ნიკომედესსა სძლია და მით-
 რიდატეს [ჯარი] გაიქცა, ვიდ-
 რე არქელაოსი მარჯვენა მხრი-
 დან არ შეიჭრა. და არ დაესხა
 თავს მღევარს. [მაშინ] ესენი მას
 შემოუბრუნდნენ. [არქელაოსი]
 ნელ-ნელა უკან იხვედა, რა-
 თა ნეოპტოლემოსს გაქცეულ
 [ჯარს] უკან დაბრუნება შესძლე-
 ბოდა. როგორც კი [არქელაოს-
 მა] გადასწყვიტა, რომ უკვე სა-
 კმარისი იყო, შემობრუნდა და
 ბითვინიელებზე ცელებიანი ეტ-
 ლები მიუშვა დიდი სისწრა-
 ფით, აჰყუნა და ასჩეხა [ძთელი
 ეს] ხალხი, ზოგი ორად და ზო-
 გი მრავალ ნაწილად. მოძხდარ-
 მა ამბავმა ნიკომედესის ლაშქა-
 რი შეადრწუნა, როდესაც ხე-
 დავდნენ შუაზე გაჩეხილ, ჯერ კი-
 დევ ცოცხალ, ადამიანებს, მრავ-
 ლად [იოგვლივ] ჩიმიფანტუ-
 ლებს, ან არადა ცელებზე ჩა-
 მოკიდებულებს¹. უფრო ამ სა-
 ნახაობით [გამოწვეულმა] ზიზლ-
 მა, ვიდრე ბრძოლაში დამარც-
 ხებამ, [ჰქნა ის], რომ შიშით რი-
 გები აირია. ამ არეულ [ხალხს]
 არქელაოსი წინიდან [უტევ-
 და], ხოლო შემობრუნებული
 ნეოპტოლემოსი და არკათიასი

* δρεπανηφόρων ἰ.

** ὑπὸ φόβον delendum ci. Mend., cf. ad Emph. III. § 249.

*** Φιλανθρωπευσάμενος in ras., ex-εῖσας (ut videtur) a m. 1
 corr., B.

¹ რუს. თარგმანში: „или растерзанных в куски, а их тела повисши-
 ми на колесницах“ ივლინსკი: „or mangled in fragments, or hanging
 on the scythes“.

ναι, ὄξαν ἐμπνοιῶν τοῖς πολε-
μίοις φιλανθρωπίαις.

საც ებრძოდა და მეორესაც და დიდხანს იცავდა თავს, ხოლო როდესაც მეტი წილი დაიხოცა, ნიკომედესი გადარჩენილებთან ერთად გაიქცა პაფლაგონიაში; მითრიდატეს ფალანგას კი არც მიუღია ბრძოლაში მონაწილეობა; იგდეს ხელთ [ნიკომედესის] სადგომი, სადაც ბევრი ფული და მრავალი ტყვე იყო. ყველა ამათ მიმართ მითრიდატემ კაცთმოყვარეობა გამოიჩინა, გაათავისუფლა, საგზაო ხარჯი მისცა და თავთავის [სახლებში] გაუშვა, [ეს იმისათვის], რომ მტერთან კაცთმოყვარის სახელი მოეხვეჭა.

19. Ἔργον δὴ τὸ πρῶτον τοῦ Μιθριδάτειου πολέμου, καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν Ῥωμαίων κατεπεπλήγησαν, ὥς οὐκ εὐβουλίᾳ μᾶλλον ἢ προπετῶς, ἄνευ τοῦ κοινοῦ, τοσόνδε πόλεμον ἄφαντες. ὄλγιοι τε γὰρ πολὺν πλειόνων ἐκκρατήθησαν, καὶ οὐδεμιᾶ συντυχία χωρῶν ἢ πολεμίου* σφάλματος ἀλλ' ἀρετῇ στρατηγῶν καὶ ἀνδρείᾳ στρατοῦ. Νικομήδης μὲν οὖν Μανίφ παρεστρατοπέδευε, Μιθριδάτης δ' ἐπὶ τὸ Σχορόβαν ὄρος ἀνῆε, ὃ τέλος ἐστὶ Βιθυνῶν καὶ τῆς Ποντικῆς χώρας. πρόδρομοί τε αὐτοῦ, Σαυροματῶν ἑκατὸν ἰππεῖς, ὀκτακοσίους, ἰππεῦσι τοῦ Νικομήδους ἐντυχήντες, αἶρουσι καὶ τοῦτων τινάς. οὐς πάλιν ὁ Μιθριδάτης σὺν ἐφοδίοις μεθῆκεν ἐς τὰς πατριδας ἀπιέναι. Μάνιον δ' ὑποφεύγοντα Νεοπτόλεμὸς τε καὶ Νεμάνης** ὁ Ἀρμένιος, ἀμφὶ

კი, თავს ესხმოდნენ ზურგი-
დან. [ნიკომედესის ჯარი] ერთ-

საც ებრძოდა და მეორესაც და დიდხანს იცავდა თავს, ხოლო როდესაც მეტი წილი დაიხოცა, ნიკომედესი გადარჩენილებთან ერთად გაიქცა პაფლაგონიაში; მითრიდატეს ფალანგას კი არც მიუღია ბრძოლაში მონაწილეობა; იგდეს ხელთ [ნიკომედესის] სადგომი, სადაც ბევრი ფული და მრავალი ტყვე იყო. ყველა ამათ მიმართ მითრიდატემ კაცთმოყვარეობა გამოიჩინა, გაათავისუფლა, საგზაო ხარჯი მისცა და თავთავის [სახლებში] გაუშვა, [ეს იმისათვის], რომ მტერთან კაცთმოყვარის სახელი მოეხვეჭა.

19. ეს იყო მითრიდატეს ომის პირველი შედეგი და რომელითა მხედართმთავრები დიდად იყვნენ შეშინებული, რადგანაც მოუთქიქრებლად და ნაუცბათევედ წამოიწყეს ასე დიდი ომი, სენატის გარეშე. მცირერიცხოვანმა [ჯარმა] აჯობა ბევრად უფრო მრავალრიცხოვანს და ეს გამაგრებული ადგილების ან მტრის [მიერ დაშვებული] შეცდომის მიზეზით კი არ მომხდარა, არამედ მხედართმთავართა ვაჟაკობისა და ჯარის სიმამაცის გამო. ნიკომედესმა მანიუსთან დაიბანაკა, ხოლო მითრიდატე სკორობასის მთაზე ავიდა, რომელიც საზღვარია ბითონიასა და პონტოს ქვეყანას შორის.

მისი მოწინავეები, სავრომატთა ასი მხედარი, შეხვდა

* πολεμίων ci. Mend.

** Ναιμάνης Ditt., Or. gr. inscr. 1 n. 375,5; Μηνοφάνης Memnon c. 31.2 (Fragem. Hist. Gr. 3 p. 541).

τὸ Πρῶτον Παχίον* χωρίον ἐβ-
δόμητς ὤρας καταλαβόντες, οἰχο-
μένου πρὸς Κάσσιον Νικομήδους,
ἠνάγκασαν ἐς μάχην ἰπέεας ἔχον-
τα τετρακισχίλιους καὶ πεζοὺς
ἔτι τούτων δεκαπλασίονας, κτεί-
ναντες δ' αὐτοῦ περὶ μυρίους ἔζω-
γρησαν ἐς τριακοσίους. οὓς
ὁμοίως ὁ Μιθριδάτης ἐς αὐτὸν
ἀναχθέντας ἀπέλυσε, καταδημο-
κοπῶν τοὺς πολεμίους. Μανίου δ'
ἐλήφθη καὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ
φεύγων αὐτὸς** ἐπὶ τὸν Σαγγά-
ριον*** ποταμὸν νυκτὸς γενομέ-
νης ἐπέρασέ τε καὶ ἐς Πέργαμον
ἔσωθη. Κάσσιος δὲ καὶ Νικομή-
δης καὶ ὄσοι ἄλλοι Ῥωμαίων
πρέσβεις παρήσαν, ἐς Λεόντων
κεφαλὴν, ὃ τῆς Φρυγίας ἐστὶν
ὄχυρῶτατον χωρίον, μετεστρατο-
πέδευον****. καὶ τὸ πλῆθος, ὅσον
εἶχον, οὐ πάλα: συνειλεγμένον, χει-
ροτεχνῶν ἢ γεωργῶν ἢ ἰδιωτῶν,
ἐγύμναζον καὶ τοὺς Φρύγας αὐ-
τοῖς προσκατέλεγον. ὀκνοῦντων
δὲ ἑκατέρων ἀπέγνωνσαν πολεμεῖν
ἀνδράσιν ἀπολέμοις***** καὶ δια-
λύσαντες αὐτοὺς ἀνεχώρουν, Κάσ-
σιος μὲν ἐς Ἀπάμειαν σὺν τῷ
ἑαυτοῦ στρατῷ, Νικομήδης δὲ ἐς
Πέργαμον. Μαγκίνος***** δὲ ἐπὶ

ნიკომედესის 800 ცხენოსანს და
[მითრიდატეს მოწინავეებმა] შე-
იპყრეს ზოგი მათგანი. მით-
რიდატემ ესენიც უზრუნველყო
საგზაო ხარჯებით და გაუშვა
სამშობლოში. მანიუსი რომ იპა-
რებოდა, ნეოპტოლემოსმა და
ნემანესს არმენიელმა მიიმწყვდიეს
ის პროტომაქიონის სიმაგრეს-
თან, მეშვიდე საათზე [რო-
დესაც ნიკომედესი კასიუსთან
წავიდა] და აიძულეს ებრძოლა
თავისი 4000 ცხენოსნით და ამა-
ზე ათჯერ მეტი ქვეითი [ჯა-
რიით]. ამ [ჯარიდან] ამოხოცეს
დაახლოებით 10000, ხოლო
ცოცხლივ შეიპყრეს დაახლოე-
ბით 300. ესენიც გაათავისუფლა
მითრიდატემ, მასთან რომ მი-
იყვანეს, რითაც [ერთგვარად]
მოელაქუცა მტერს. მანიუსის
ბანაკიც აღებულ იქნა, თვითონ
კი გაიქცა მდინარე სანგარიო-
სისაკენ და ღამე რომ დაღვა,
ის გადალახა და თავს უშველა
პერგამოსში. კასიუსი, ნიკო-
მედესი და სხვები, ვინც კი იქ
იყვნენ რომაელ დესპანთაგან,
გადაბარდნენ ლეონტონკეთა-
ლეში¹, რომელიც ყველაზე უფ-
რო გამაგრებული ადგილია ფრი-

* Πρῶτον Παχίον] cf. Πρωτομάκραι, Berycum oppidum in Bithy-
nia. Ptolem. 5, 1, 13.

** αὐτὸς οὐκ. V.

*** σαγγαριον V.

**** κατεστρατοπέδευον B

***** πολεμεῖν ἢ ἀπολέμοις—ἐνοχλεῖν ἢ εὐπολέμοις i C.

***** Μάριος Gel., non recte...

¹ Λεόντων κεφαλῆ—ნიშნავს „ლომების თავი“.

“Ρόδου. ἄν, ὅσοι τὸ στῆμα τοῦ Πόντου κατεῖχον, πυθόμενοι διελήθησαν καὶ [Ν:χομήθης] τὰς τε κλεις τοῦ Πόντου καὶ ναῦς, ὅσας εἶχον, τῷ Μιθριδάτῃ παρῆρθσαν. გან, ავარჯიშებდნენ და ამათ გარდა კრებდნენ კიდევ ფრიგიელებს. რადგანაც ყველანი ფეხს ითრევდნენ, ამიტომ [მეღმერთთაფრებმა] უარი თქვეს ამ არამეომარ ხალხთან ომზე, გაუშვეს [ჯარი] და წავიდნენ — კასიუსი თავისი ჯარითურთ აპამეაში, ნიკომედესი — პერგამონში, მანიუსი — როდოსზე. მათ, ვისაც ეპყრა პონტოს შესავალი, რომ შეიტყუეს [ეს ამბავი], დაიშალნენ, პონტოს სრუტეები¹ და რაც კი ხომალდები ჰქონდათ, მითრიდატეს გადასცეს².

20. “Ὁ δὲ ἄρχῃ τῆδε μὲν τῇ ἀρχῇ ἔλην τοῦ Ν:χομήθους ἵπο-λαβῶν ἐπήει καὶ καθίστατο τὰς πόλεις. ἐμπαλὼν δὲ καὶ ἐς Φρυγίαν, εἰς τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου πανδοκεῖον κατέλυσεν, αἰσιούμενος ἄρα, ἔνθαπερ Ἀλέξανδρος ἀνεπαύσατο, καὶ Μιθριδάτην σταθμεῦσαι. Ἐ μὲν δὲ καὶ Φρυγίας τὰ λοιπὰ καὶ Μυσίαν καὶ Ἀσίαν, ἃ Ῥωμαῖοις νεόκτητα ἦν, ἐπέτρεχε καὶ ἐς τὰ περιόικα περιπέμπων ἠπηγάγετο Λυκίαν τε καὶ Παμφυλίαν καὶ τὰ μέχρις Ἰωνίας. Λαοδικεῦσι δὲ ἔτι ἀντέχουσι, τοῖς περὶ τὸν Δύκον* ποταμῖον, (Ῥωμαίων γὰρ τις στρα-

გიაში. აქ იმ ხალხს, რომელიც მათ ჰყავდათ, და რომელიც მათ დიდი ხანი არ იყო, რაც შეეკრიბათ, ხელოსანთაგან, მიწათმოქმედთაგან და კერძო პირთაგან, ავარჯიშებდნენ და ამათ გარდა კრებდნენ კიდევ ფრიგიელებს. ითრევდნენ, ამიტომ [მეღმერთთაფრებმა] უარი თქვეს ამ არამეომარ ხალხთან ომზე, გაუშვეს [ჯარი] და წავიდნენ — კასიუსი თავისი ჯარითურთ აპამეაში, ნიკომედესი — პერგამონში, მანიუსი — როდოსზე. მათ, ვისაც ეპყრა პონტოს შესავალი, რომ შეიტყუეს [ეს ამბავი], დაიშალნენ, პონტოს სრუტეები¹ და რაც კი ხომალდები ჰქონდათ, მითრიდა-

20. [მითრიდატემ] ასე ერთბაშად რომ დაიპყრო ნიკომედესის მთელი სამფლობელო, დაიარა და მოაწესრიგა ქალაქები. ხოლო ფრიგიაში რომ შევიდა, ალექსანდრეს სადგომში დაისვენა და [ეს] კარგ ნიშნად მიიჩნია, რადგან სადაც ალექსანდრე ისვენებდა, მითრიდატეც იქ დაბინავდა. მან დაარბია ფრიგიის დანარჩენი ნაწილი, მიზია და აზია, რაც რომაელთა მიერ ახლად იყო მოპოვებული, და დაგზავნა [კაცები] ირგვლივ მდებარე [ქვეყნებში] და დაიმორჩილა ლიკია, პამფილია და იონიამდე [არსებული ადგილები], ლაოდიკეელე-

¹ τὰς κλεις „კლეის ძირითადი მნიშვნელობაა „გასაღები“. ლექსიკონებში ერთ-ერთ მნიშვნელობად დადასტურებულია: πόντου κλειδα — ზღვის სრუტე, შესავალი ზღვაში. ეს მნიშვნელობა ევრიპიდეს „მედია“-დან მოდის (213). ჩვენს შემთხვევაში, თუმცა მრავლობითი რიცხვია (τὰς κλεις), მაგრამ ეს გამოთქმა მაინც „სრუტე“ მივიჩნეო და არა „გასაღებად“.

² ს. კონდრატევის თარგმანს ამ ადგილას აქვს შენიშვნა: Критическое место (ყოველგვარი კომენტარის გარეშე).

* λυκίον libri, corr. Schw.

νησίαν και Ἐφεσον και Μιτυλή-
νην παρήλθεν, ἀσμένως αὐτὸν
ἀπάντων δεχόμενων, Ἐφεσίων δὲ
και τὰς Ῥωμαίων εἰκόνας τὰς
παρὰ σφίσι καθαιρούτων, ἐφ' ᾧ
θίκην ἔδοσαν οὐ πολὺ ὑστερον.
Ἐπανίων δὲ ἐκ τῆς Ἰωνίας Στρα-
τονίκειαν εἶλε και ἐζημίωσε χρή-
μασι: και φρουρὰν ἐς τὴν πόλιν
ἐσήγαγε. Παρθένον τε εὐμορφὸν
ἰδὼν ἐς τὰς γυναῖκας ἀνδῆξάτο·
και εἰ τῷ σπουδῇ και τῷ ὄνομα
πύθεσθαι, Μονίμη Φιλοποίμενος
ἦν. Μάγνησι: δὲ και Παφλάγοσι
και Λυκίοις, ἔτι ἀντέχουσι, διὰ
τῶν στρατηγῶν ἐπολέμει.

ასული და ცოლად წაიყვანა. თუკი ვისმე აინტერესებს მისი სახე-
ლის შეტყობა, იგი მონიშნე, ფილოპოიმენის ასული იყო. მაგნეზიე-
ლებს, პათლაგონელებსა და ლიკიელებს, რომლებიც მას წინააღმ-
დეგობას უწევდნენ, იგი ებრძოდა [თავისი] მხედართმთავრების
მეშვეობით.

22. Καὶ τὰδε μὲν ἦν ἀμφὶ
τὸν Μιθριδάτην Ῥωμαῖοι: δ', ἐξ
οὗ τῆς πρώτης αὐτοῦ δρμῆς τε
και ἐς τὴν Ἀσίαν ἐσβόλης ἐπύ-
θοντο, στρατεύειν ἐπ' αὐτὸν ἐψη-
φίσαντο, καίπερ ἀσχολούμενοι
στάσεσιν ἀτρότοις ἐν τῇ πόλει
και οἰκείῳ πολέμῳ χαλεπῷ, τῆς
Ἰταλίας ἀφισταμένης σχεδὸν ἀπά-
σης ἀνὰ μέρος. Κληρουμένων δὲ
τῶν ὑπάτων ἔλαχε μὲν Κορνή-
λιος Σύλλας* ἀρχεῖν τῆς Ἀσίας
και πολεμεῖν τῷ Μιθριδάτῃ, χρή-
ματα δ' οὐκ ἔχοντες αὐτῷ** εἰ-

რომ ამით შეერცხვინათ რომა-
ელები მექრთამეობისათვის. [მით-
რიდატემ] ამ ხალხებს სატრაპე-
ბი დაუდგინა და წავიდა მაგნე-
ზიაში, ეფესოში და მიტელენე-
ში. ყველა ამათ ის დიდი სიხა-
რულით მიიღეს, ხოლო ეფესე-
ლებმა დაამხეს რომაელთა გა-
მოსახულებები, მათ რომ ჰქონ-
დათ, რისთვისაც სულ მალე პა-
სუბი აგეს. როდესაც [მითრი-
დატე] იონიიდან ბრუნდებოდა,
აილო სტრატონიკეა და ფულა-
დი სასჯელი დაადო, [თანაც]
ქალაქში მეციხოვნე ჯარი შე-
იყვანა. მან იქ ნახა ლამაზი

22. ასეთი იყო მითრიდატეს-
თან დაკავშირებული ამბები. ხო-
ლო რომაელებმა, მას შერე რაც
მისი პირველი გამოსვლა და
აზიაში შეჭრა შეიტყვეს, მის
წინააღმდეგ ლაშქრობა გადა-
სწყვიტეს, თუმცა მოუცლელე-
ბი იყვნენ გაუთავებელი აჯან-
ყებებით [თვით] ქალაქში და სა-
კუთარი მძიმე ომით, რადგანაც
თითქმის მთელი იტალია ნა-
წილნაწილ გადაუდგებოდა ხოლ-
მე მათ. კონსულებმა კენჭი იყა-
რეს და წილი ხვდა კორნელიუს

* σύλας V. constanter.

** αὐτῷ] αὐτοὶ Reiske, ἀφ' αὐτῶν Musgr.

συνεργεῖν ἐψηφίσαντο παραθῆναι, ὅσα Νουμᾶς Πομπήλιος βασιλεὺς ἐς θυσίας θεῶν διετέτακτο. Τοσήθε μὲν ἦν τότε πάντων ἀπορία καὶ ἐς πάντα, φιλοτιμία. Καί τινα αὐτῶν ἐψάσσε παραθῆναι καὶ συνεργεῖν χρυσοῦ λίτρας ἑννακισχίλιας, ἄς μόνας ἐς τηλικούτον πόλεμον ἔδοσαν.

Σύλλαν μὲν οὖν ἐς πολὺν αἰστάσεις κατέσχον, ὡς ἐν τοῖς Ἐμψυλίοις συγγέγραπται· ἐν τούτῳ δ' ὁ Μιθριδάτης ἐπὶ τε Ῥοδίουσιν καὶ πλείονας συνεπήγγυτο καὶ σατράπαις ἅπασιν καὶ πόλεων ἀρχουσι· δι' ἀπορρήτων ἔγραφε, τριακοστὴν ἡμέραν φυλάξαντας ἑμῶς πάντας ἐπιθέσθαι τοῖς παρὰ σφίσι Ῥωμαίοις καὶ Ἰταλοῖς, αὐτοῖς τε καὶ γυναῖξιν αὐτῶν καὶ παισὶ καὶ ἀπελευθέρους*, ὅσοι γένους Ἰταλικῶν, κτείναντάς τε ἀτάφους ἀπορρήψα· καὶ τὰ ὄντα αὐτοῖς μερίσασθαι· πρὸς βασιλέα Μιθριδάτην. ἐπεκίρυσσε δὲ καὶ ζῆμίαν τοῖς καταθάπτουσιν αὐτούς ἢ ἐπικρύπτουσι καὶ μήνυτρα τοῖς ἐλέγχουσιν ἢ τοῖς κρυπτομένους ἀναιροῦσι, θεράπουσι μὲν ἐπὶ· δεσπότηας ἐλευθερίαν, χρήσταις δ' ἐπὶ· δανειστέας** ἥμισυ*** τοῦ χρέους. Ἰά-

სულას, რომ [ეკისრა] აზიის მმართველობა და მითრიდატესთან ომი, ხოლო რადგანაც არ ჰქონდათ მისთვის გადასახდელი ფული, გადასწყვიტეს გაეყიდათ ის, რაც მეფე ნუმბა პომპილიუსმა ღმერთების შესაწირავად დაადგინა. ასე დიდი გასაჭირი იყო მაშინ ყოველმხრივ და [ასე დიდი იყო] პატივმოყვარეობა ყველაფერში. ამათ მოასწრეს ზოგი რამის გაყიდვა, მოაგროვეს 9000 ლიტრა ოქრო და მხოლოდ ეს მისცეს ასე დიდი ომისათვის.

სულა კარგახანს დააბრკოლეს აჯანყებებმა, როგორც უკვე აღწერილია „სამოქალაქო ომებში“¹. ამასობაში მითრიდატემ დიდ ფლოტს მოუყარა თავი როდოსელთა წინააღმდეგ და ყველა სატრაპისა და ქალაქების მმართველებს მისწერა საიღუმლოდ, რომ 30-ე დღემდე მოეცადათ და [შემდეგ] ყველანი ერთად დასხმოდნენ თავს მათთან მყოფ რომაელებს და იტალიელებს, მათ, მათ ცოლებს, შვილებს და განთავისუფლებულ მონებს, რომლებიც წარმოშობით იტალიელები არიან, და-

* ἐλευθέρους libri, corr. Schw.

** ἐπὶ δεσπότηαις et ἐπὶ δανειστέαις maluit Mend.

*** ἥμισυ] ἄνεσιν Nauck,

¹ აპიანეს „რომის ისტორიის“ XIII—XVII წიგნები ცნობილია სახელწოდებით Ἐμψυλίων... Ἐμψυλίος ნიშნავს „ერთი და იმავე ტომისა, მონათესავე შემდეგ სძაის და პόლიმოს-ის დართვით—„სამოქალაქო ომს“.

δε μὲν ὃν ὁ: ἀπορρήτων ἔ Μ:θ-
 ριδάτης ἐπέστελλεν ἄπασιν ὁμᾶν,
 καὶ τῆς ἡμέρας ἐπελθούσης συμ-
 φορῶν ἰδεῖαι ποικίλαι κατὰ τὴν
 Ἄσίαν ἦσαν, ὧν ἕνια τοιάδε ἴγ.
 დამარხავდა ან დამალავდა და — ჯილდო დაბეზღებისათვის მათ,
 ვინც გამომგლავნებდა ან მოჰკლავდა დამალულებს — მონებს [მი-
 ეცემოდათ] თავისუფლება უფალთა [გაცემისათვის], ხოლო ვალია-
 ნებს — ვალის ნახევარი, თუკი კრედიტორს [დააბეზღებდნენ]. ასე-
 თი რამ შეუთვალა მითრიდატემ საიდუმლოდ ყველას ერთად და
 როდესაც [დათქმული] დღე დადგა, მრავალნაირი უბედურე-
 ბანი დატრიალდა მთელ აზიაში, რომელთა შორის ზოგიერთი
 ასეთი იყო.

23. Ἐφέσιοι τοὺς τὸ Ἄρτε-
 μίσιον καταφυγόντας, συμπλεκο-
 μένους τοῖς ἀγάλμασι, ἐξέλιον-
 τεσ ἔκτεινον. Περιγᾶμενοι τοὺς ἐν
 τὸ Ἀσκληπιεῖον συμφυγόντας,
 οὐκ ἀφισταμένους, ἐτῆξουσ τοῖς
 ξοάνοις συμπλεκομένους. Ἄδρα-
 μυτηνοὶ τοὺς ἐκνέοντας, ἐσβαί-
 νοντες ἐς τὴν θύλασσαν, ἀνήρουσ
 καὶ τὰ βρέφη κατεπόντουσ. Καύ-
 νιοι, Ῥοδίοις ὑποτελεῖς ἐπὶ τῷ
 Ἄντιόχου πολέμῳ γενόμενοι καὶ
 ὑπὸ Ῥωμαίων ἀφεθίντες οὐ πρὸς
 πολλοῦ, τοὺς Ἰταλοὺς ἐς τὴν
 βουλαίαν Ἔστιαν καταφυγόντας
 ἔλιοντες ἀπὸ τῆς Ἔστιας, τὰ
 βρέφη σφῶν πρῶτα ἔκτεινον ἐν
 ὄψει τῶν μητέρων αὐτάς τε καὶ
 τοὺς ἀνδρας ἐπ' ἐκείνοις. Ἰραλ-
 λιστοὶ δ', ἀυθίνται τοῦ κακοῦ
 φυλαττάμενοι γενέσθαι, Παφλαγό-
 να Θεόφιλον. ἄγριον ἀνδρα, ἐς

ეხოცათ ისინი და დაუმარხავები
 დაეყარათ, მათი ქონება კი
 გაყვით მეთვე მითრიდატესათ-
 ვის. მან გამოაცხადა აგრეთვე
 სასჯელი მათთვის, ვინც მათ
 დამარხავდა ან დამალავდა და — ჯილდო დაბეზღებისათვის მათ,
 ვინც გამომგლავნებდა ან მოჰკლავდა დამალულებს — მონებს [მი-
 ეცემოდათ] თავისუფლება უფალთა [გაცემისათვის], ხოლო ვალია-
 ნებს — ვალის ნახევარი, თუკი კრედიტორს [დააბეზღებდნენ]. ასე-
 თი რამ შეუთვალა მითრიდატემ საიდუმლოდ ყველას ერთად და
 როდესაც [დათქმული] დღე დადგა, მრავალნაირი უბედურე-
 ბანი დატრიალდა მთელ აზიაში, რომელთა შორის ზოგიერთი
 ასეთი იყო.

23. ეფესელებმა ისინი, ვინც
 არტემიდეს ტაძარში გაიქცნენ
 და [იქ] ქანდაკებებს მოხევივნენ,
 დაითრიეს და დახოცეს. პერგა-
 მოსელებმა. ასკლეპიოსის ტა-
 ძარში თავმოყრილ ლტოვილებს,
 რომლებიც არ იშლებოდნენ, ქან-
 დაკებებზე შემოხვეულებს ისრები
 დაუშინეს. ადრამიტიონელები
 გაეკიდნენ ზღვაში გასულებს და
 [იქ] ხოცავდნენ, ხოლო ჩვილებს
 ზღვაში ახრჩობდნენ.

კავნოსელები როდოსელების
 მოხარკეები იყვნენ ანტიოქოსის
 ომის შემდეგ და რომაელთაგან
 განთავისუფლებულები არცთუ
 ისე დიდი ხნის წინათ. მათ მრჩე-
 ველ¹ ვესტას ტაძარში თავშეფა-
 რებული იტალიელები გამოათრი-
 ეს ვესტას ქანდაკებიდან, ჯერ ჩვი-
 ლებს ხოცავდნენ დედების თვალ-
 წინ, შემდეგ თვით [დედებს] და

¹ βουλαίος — მრჩეველი. ის, ვინც თავმჯდომარეობს თათბირზე. ლმერთების
 ეპითეტო.

τὸ ἔργον ἐμισθώσαντο. καὶ ὁ
 Θεόφιλος αὐτοὺς συναγαγὼν ἐπι-
 τὸν τῆς Ὁμοιοῖας νεῶν ἤπιτατο
 τοῦ φόνου καὶ τινῶν τοῖς ἀγάλ-
 μασι συμπλεκόμενων τὰς χεῖρας
 ἀπέκοπτε. Τοιαύταις μὲν τύχαις
 οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὄντες Ἴταλοι
 καὶ Ῥωμαῖοι συνεφέροντο, ἀνδ-
 ρες τε ὁμοῦ καὶ βρέφη καὶ γυ-
 ναῖκες* καὶ ἐξελεύθεροι καὶ θε-
 ράποντες αὐτῶν, ὅσοι γένους Ἴτα-
 λικοῦ. ᾧ καὶ μάλιστα δῆλον ἐγέν-
 νητο τὴν Ἀσίαν οὐ φόβῳ Μιθρι-
 δάτου μάλλον ἢ μίσει Ῥωμαίων
 τοιαῦτε ἐς αὐτοὺς ἐργάσασθαι.

Ἄλλ' οὗτοι μὲν δίκην ἔδοσαν
 διπλῆν, αὐτοὺς τε Μιθριδάτου μετ'
 ὀλίγον ἀπίστως ἐξυβρίσαντος ἐς
 αὐτοὺς καὶ ἕστερον Κορνηλίῳ
 Σύλλῃ. Μιθριδάτης δὲ ἐς μὲν Κῶ
 κατέπλευσε, Κῶων αὐτὸν ἀσμέ-
 νως** δεχομένων, καὶ τὸν Ἀλε-
 ξάνδρου παῖδα, τὸν βασιλεύον-
 τος*** Ἀζύπτου, σὺν χρήμασι
 πολλοῖς ὑπὸ τῆς μάμμης Κλεο-
 πάτρας ἐν Κῶ καταλειμμένον,
 παραλαβὼν ἔτρεφε βασιλικῶς ἔχ-
 τε τῶν Κλεοπάτρας θησαυρῶν
 γάζαν πολλὴν καὶ τέχνην καὶ
 λίθους καὶ κόσμους γυναικείους
 καὶ χρήματα πολλὰ ἐς τὸν Πόν-
 τον ἔπεμψεν.

მამაკაცებს. ტრალისელები მო-
 ერიდნენ საკუთარი ხელით ამ
 ბოროტების ჩადენას და დაიჭი-
 რავეს ამ საქმისათვის პაულაგო-
 ნიელი თეოფილე, ველური კაცი.
 თეოფილემ ისინი შეაგროვა თან-
 ხმობის ქალღმერთის ტაძარში¹
 და მოჰყვა მათ ჯლეტას, ხოლო
 მათ, ვინც ქანდაკებებს იყვნიენ
 შემოხვეულები, ხელები მოჰკვე-
 თა. ასეთი უბედურება ეწვიათ
 აზიამი მყოფ იტალიელებსა და
 რომაელებს, [ყველას] ერთად მა-
 მამაკაცებს, ყრმებს, ქალებს, გან-
 თავისუფლებულ მონებს, მათ
 მონებს, ვინც კი წარმოშობით
 იტალიელი იყო. ამით სრუ-
 ლიად ცხადი გახდა, რომ აზიამ
 მითრიდატეს შიშით კი არა,
 უფრო რომაელთა სიძულვილის
 გამო ჩაიდინა მათ მიმართ ასე-
 თი რამე.

მაგრამ ამათ ორმაგად მიეზ-
 ლოთ მსჯავრი — [ჯერ] თვით
 მითრიდატესაგან, რომელმაც
 სულ ცოტა ხნის შემდეგ უნდო-
 ბლობა [გამოიჩინა] მათ მიმართ
 და გათავხედდა და შემდეგ —
 კორნელიუს სულასაგან. მითრი-
 დატემ კი ვასცურა კუნძული
 კოსისაკენ; კოსელებმა ის სი-
 ხარულით მიიღეს. ეგვიპტის მე-

* καὶ γυν. καὶ βρέφη *manvlt Nauck, cf. Loesch, Progr. p. 17.*

** ἀσμένων α καὶ (Ἀλέξανδρον) *E. Bandelin, De rebus inter Aegyptios et Romanos intercedentibus usque ad bellum Alexandrinum a Calsare gestum (Diss. Hallens. 1893) p. 35 sq., probabiliter.*

*** βασιλεύσαντος *Ci, quod. probat Berg, Diss. p. 34.*

¹ ὁμοιοῖας ναός—თანხმობის ქალღმერთის (ლათ. Concordia) ტაძარი.

ფის ალექსანდრეს შვილი, რომელიც კოსზე იყო დატოვებული [თავისი] დიდების, კლეოპატრას მიერ დიდძალი ქონებით, შეიპყრო [მითრიდატემ] და მეფურად ინახავდა, ხოლო კლეოპატრას საქურჭლიდან დიდძალი და ძვირფასად ნაქეთები განძი, [პატიოსანი] თვლები, ქალთა სამკაულები და ბლომად ფული გაგზავნა პონტოში.

24. Ἐν δὲ τούτῳ Ῥόδιοι τὰ τε τείχη σφῶν καὶ τοὺς λιμένας ἐκρατύναντο καὶ μηχανὰς ἀπασιν ἐφίστανον· καὶ τινες αὐτοῖς Τελμισέων* τε καὶ Λυκίων συνεμάχουν. Ὅσοι τε ἐξ Ἀσίας Ἴταλοι διεπεφύγεσαν, ἐς Ῥόδον ἀπαντες ἐχώρουν, καὶ σὺν αὐτοῖς Δούκιος Κάσσιος, ὁ τῆς Ἀσίας ἀνθύπατος. Ἐπιπλέοντες δὲ τοῦ Μιθριδάτου τὰ προάστεια καθήρουν, ἵνα μηδὲν εἴη χρήσιμα** τοῖς πολεμίοις, καὶ ἐπὶ ναυμαχίαν ἀνίγγοντο, ταῖς μὲν ἐκ μετώπου, ταῖς δὲ πλαγίους***. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐπὶ πενήτους περιπλέων, ἐκέλευε τοὺς ἰδίους ἐς τὸ πέλαγος ἀνάγειν ἐπὶ κέρως καὶ τὸν εἰρεσίαν ἐπιταχύναντος περιχυκλοῦσθαι τοὺς πολεμίους, δλιγωτέρους ὄντας, μέχρι δείσαντες οἱ Ῥόδιοι περὶ τῆς κυκλώσεως ὑπεχώρουν κατ' ὀλίγον· εἰτ' ἐπιστρέψαντες εἰς τὸν λιμένα κατέφυγον καὶ κλειθροῖς αὐτὸν διαλαβόντες ἀπὸ τῶν τειχῶν τὸν Μιθριδάτην ἀπεμάχοντο. ὁ δὲ, τῆ

24. ამასობაში როდოსელებმა თავისი გალავნები და ნავსადგურები გაამაგრეს და ყველგან მანქანები დადგეს. ტელმისელთაგან და ლიკიელთაგან ზოგიერთები მათთან ერთად იბრძოდნენ, იტალიელები, ვინც კი იყვნენ აზიიდან გამოქცეულები, ყველანი როდოსზე მივიდნენ და მათთან ერთად ლუციუს კასიუსი, აზიის პროკონსული. როდესაც მითრიდატემ თავისი ფლოტით მათზე იერიში მიიტანა, მათ დაანგრიეს ქალაქის მისადგომები, რომ მტერს არაფრით ესარგებლა და [თვითონ] გამოვიდნენ მასთან საზღვაო ბრძოლისათვის, ისე რომ ზოგი პირდაპირ ჰკვეთებოდა და ზოგი კიდევ ფლანგებიდან. მეფე [მითრიდატემ], რომელიც პენტეროით¹ მისცურავდა, უბრძანა თავისებს, რომ ზღვაში შორს შესულიყვნენ, აეჩქარებინათ ნიჩბის მოსმა და გარს შემორტყმოდნენ მტერს, რომელიც უფრო მცირერიცხოვანი იყო [მათზე].

* *τελμισέων* i, *Τελμησέων* Bk., cf. Ruge, RE, 2. Reihe, 5 p. 410 n. 2.

** *χρήσιμον legisse videtur* C.

*** *πλαγίους*, *suprascripto ai*, V.

¹ *πεντήρης*. ἡ — ხომალდი, რომელზედაც მენიხები ზეთ წყებად სხედან (πέντε + ἐρέτης).

πόλει παραστρατοπεδῶν καὶ συ-
νεχῶς τῶν λιμένων πειρώμενος
καὶ ἀποτυγχάνων, ἀνέμενε τὸ πε-
ζὸν ἐκ τῆς Ἀσίας οἱ παραγενέσ-
θαι. Κὰν τοῦτω βραχεῖαι καὶ συ-
νεχεῖς ἐγίγοντο ἀψιμαχίαι τῶν
ἐφεδρευόντων τεύχεσιν, ἐν αἷς οἱ
Ῥόδιοι πλεονεκτοῦντες ἀνεθάρ-
σασιν κατ' ὀλίγον καὶ τὰς ναῦς
διὰ χειρὸς εἶχον. ὥς, εἴ πη και-
ρὸν εὖροιεν, ἐπιθήσομενο: τοῖς
πολεμίοις.

ახიიდან ქვეითი ჯარის მასთან
აზიიდან ქვეითი ჯარის მასთან
ლა და განუწყვეტელი შეტაკებები
ბულებთან, რომლებშიც როდოსელები
სჯობნიდნენ და [ამიტომ]
თანდათანობით გათამამდნენ—მზადა
ჰყავდათ ხომალდები, რომ,
თუ მოსახერხებელ დროს იპოვიდნენ,
თავს დასხმოდნენ მტერს.

25. Ὀλκάδος δὲ βασιλῆς
Ἰστίφ* παραπλεύσας Ῥοδία δίκ-
ροτος ἐπ' αὐτὴν ἀνήχθη· καὶ
ταῖσδε κατὰ σπουδὴν ἑκατέρω
ἐπιβουλήτων ναυμαχία γίγνε-
ται καρτερὰ, Μιθριδάτου μὲν
ἐπιβάρυνοντος ὄργῃ καὶ πλήθει
νεῶν, Ῥοδίων δ' αὐτοῦ τὰ σκά-
φη σὺν ἔμπειρίᾳ περιπλεόντων τε
καὶ ἀνατιτρώτων, ὥσπερ καὶ τρι-
ήρη αὐτοῖς ἀνδράσιν ἀναδησάμε-
νο: καὶ ἀροστολία πολλὰ καὶ
σχῆλα ἐς τὸν λιμένα φέροντες
ἐπανελθεῖν. Πεντήρους δὲ σφῶν
εἰλημμένης ὑπὸ τῶν πολεμίων,
ἀγροοῦντες οἱ Ῥόδιοι ἐπὶ ζήτη-

მაგრამ როდოსელებს შეეშინ-
დათ, რომ გარსშემოერთყმოდ-
ნენ და თანდათანობით უკან
იხევდნენ. შემდეგ სულაც გაიქც-
ნენ და მიბრუნდნენ ნავთსად-
გურში, გადაჰკეტეს ის ურდუ-
ლებით და გალაენებიდან შეებრ-
ძოლნენ მითრიდატეს. [მითრი-
დატემ] ქალაქთან დაიბანაკა და
განუწყვეტლივ ესხმოდა თავს
ნავსადგურს, მაგრამ წარუმა-
ტებლად, [ამიტომ] დაუცადა

ჩამოსვლას. ამასობაში ხანმოკ-
ლე და განუწყვეტელი შეტაკებები
ხდებოდა ზღუდესთან ჩასაფრე-
ბულებთან, რომლებშიც როდოსელები
სჯობნიდნენ და [ამიტომ]
თანდათანობით გათამამდნენ—მზადა
ჰყავდათ ხომალდები, რომ,
თუ მოსახერხებელ დროს იპოვიდნენ,
თავს დასხმოდნენ მტერს.

25. როდესაც სამეფო საბარ-
გო გემმა¹, აფრებაშეგებულმა,
მათ გვერდით ჩაიარა, როდო-
სელებმა მის წინააღმდეგ ორ-
წყება ნიჩბებიანი ხომალდი² გა-
მოიყვანეს და რაკილა ამასთა-
ნავე ორივე მხარეს სასწრაფოდ
წამოეშველნენ, ამიტომ სასტი-
კი საზღვაო ბრძოლა გაჩაღდა,
მითრიდატე ავიწროებდა მათ
[თავისი] სიფიციხითა და ხომალ-
დების სიმრავლით, ხოლო რო-
დოსელებმა მის ნაევებს³ [დიდი]
გამოცდილებით გარსშემოუარეს
და დახვრიტეს, ისე რომ
ტრიერა [ზედმსხდომი] ხალხი-

* Ἰστίφ] πηλοιστίου cf. Reiske.

¹ ὀλκάς, ἢ (δορία ἑλικω).

² δίκροτος ναῦς.

³ τὰ σκάφη.

τιν αὐτῆς εἰς ταῖς μάλιστα τα-
 χυναυτοῦσταις ἀνέπλεον, καὶ Δα-
 μαγόρας ἐπ' αὐταῖς* ὁ ναύαρχος
 ἐπέπλει**. Πέντε ὃ' αὐτῶν καὶ
 εἵκοσιν ἐπιπέμφσαντος τοῦ Μιθρι-
 δάτου, μέχρι μὲν ἐς δύσιν ὁ Δα-
 μαγόρας ὑπεχώρει, συσκοτάζον-
 τος ὃ' ἤδη ταῖς βασιλικαῖς, ἐς ἀπό-
 πλουν*** ἐπιστρεφόμεναις, ἐμβλα-
 λῶν δύο κατεπόντωσε, δύο ὃ' ἄλ-
 λας εἰς Λυκίαν συνεδίωξε καὶ
 τὴν νύκτα πελαγίσας ἐπανήλθε.
 Τοῦτο Ῥοδίους καὶ Μιθριδάτη τέ-
 λος ἦν τῆς ναυμαχίας, παρὰ δό-
 ξαν Ῥοδίους τε διὰ τὴν ὀλιγότη-
 τα καὶ Μιθριδάτη διὰ τὸ πλήθος
 γενόμενον. Ἐν δὲ τῷ ἔργῳ περι-
 πλέοντι τῷ βασιλεῖ καὶ τοὺς οἰ-
 κείους ἐπισπέρχοντι Χία συμμα-
 χίς ἐμβλαλοῦσα ἐκ θορύβου κατε-
 σεισε· καὶ ὁ βασιλεὺς οὐδὲν ὑπο-
 κρινάμενος**** τὸν χυβερνήτην
 ὕστερον ἐκόλασε· καὶ τὸν πρῶ-
 ρέα καὶ Χίοις ἐμήνισε πᾶσι.

თუროთ დაითორიეს და ხომალდე-
 ბის ბევრი მორთულობა და
 [ეკიპაჟის] საჭურველი მოიტანეს.
 და ისე მივიდნენ ნავსადგურ-
 ში. მათი ერთი პენტერა დაი-
 ქირა მტერმა. როდოსელებმა ეს
 არ იცოდნენ და მის საძებრად
 გამოვიდნენ ექვსი განსაკუთრე-
 ბით სწრაფად მცურავი [ხომალ-
 დით]. ამ [ხომალდებით] მიცუ-
 რავდა ნავარქოსი დამაგორასი.
 მითრიდატემ მის წინააღმდეგ
 გამოგზავნა 25 [ხომალდი]. და-
 მაგორასი მზის ჩასვლამდე უკან
 იხევდა, ხოლო როდესაც და-
 ლამდა, იგი თავს დაესხა მეფის
 შემობრუნებულ [ხომალდებს],
 [მათგან] ორი ჩასძირა, ორი-
 სხვა — ლიკიაში გასდევნა [თვი-
 თონ მთელი] ღამე ზღვაში გა-
 ატარა და უკან დაბრუნდა. ასე-
 თი იყო როდოსელთა და მი-
 თრიდატეს საზღვაო ბრძოლის
 ბოლო, სრულიად მოულოდნელი.

როდოსელთათვის მათი სიმცირის გამო და მითრიდატესათვის
 საც—მისი [ხომალდების] სიმრავლის მიუხედავად. ამ ამბის დროს
 როდესაც მეფე [ხომალდებს] უვლიდა და თავისიანებს ავუღია-
 ნებდა, არეულობაში მას ქიოსელი მოკავშირე დაეჯახა¹ და შეან-

* ἐπ' αὐταῖς Roos, ἐς αὐτὰς, Oi. inter has B, αὐταῖς ci Schw., ἐπ' αὐτῶν Mend.

** ἐπέπλει, ἐν sup. ἐπ a m. 1, V, ἐνεπέπλει (sic.) Bb, ἐπέπλει ad, fe-
 rebatur C.

*** ἐς ἀπόπλουν om. V.

**** οὐδὲν (φροντίζειν) ὑποκρ. Musgr., οὐδὲν (ἰδεῖν) ὑποκρ. Kratt.
 p. 543.

¹ ამ ადგილას რუსულ თარგმანში არის შენიშვნა: Критический сомни-
 тельное место (რატომ, არ ვიცით).

ჯღროა¹. მეფემ არაფერი დაიმჩნია, მაგრამ შემდეგ კი დასაჯა მესაქვეც. მენიხმბთა უფროსიც და ვაბრაზდა ყველა ქიოსელზე.

26. Ἦὼν δ' αὐτῶν ἡμερῶν τοῦ περὶ τοῦ Μιθριδάτη παραπλέοντος * ἐπὶ ἐλκᾶδων καὶ τριήρων πνεῦμα Καυνηκόν, ἐμπεισὸν ἐς αὐτάς, ἐς Ῥόδον παρήγευκε· καὶ οἱ Ῥόδιοι τάχιστα ἐπαναχθίνοντες ἐνοχλοῦσθαι ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ἔτι καὶ διεσπαρμέναις ἐμβάλοντες, ἀνεδήσαντό τινας καὶ διέτρησαν ἑτέρας καὶ ἐνέπρησαν ἄλλας καὶ ἄνδρας αἰχμαλῶτους εἶλον ἐς τετρακοσίους. Ἐφ' οἷς δ' Μιθριδάτης ἐς ἑτέραν ναυμαχίαν ὄμοῦ καὶ πολιορκίαν ἡτοιμάζετο, σαμῦνκην δέ τινα, μηχάνημα μέγιστον ἐπὶ δύο νεῶν φερόμενον, ἐποίησε. Αὐτομόλων δ' αὐτῷ λόφον ὑποδείξαντων ἐπίβητον, ἣ Ἀταβυρίου** Διὸς ἱερὸν ἦν καὶ κολοβὸν τειχίον ἐπ' αὐτοῦ, πῆν στρατιὰν ἐς τὰς ναῦς νυκτὸς ἐπέβησε καὶ ἑτέροις ἀναδούς κλίμακας ἐκέλευσε χαιρεῖν ἑκατέρους μετὰ σιωπῆς, μέχρι τινὲς αὐτοῖς πυρσεύσειαν ἐκ τοῦ Ἀταβυρίου**, καὶ τότε ἀμύροας

26. როდესაც ამავე დღეებში ქვეითი ჯარი მოსცურავდა მითრიდატესთან საბარგო გემებითა და ტრიერებით, კავნოსის ქარმა დაჰბერა მათ და როდოსთან მიიყვანა. როდოსელები რაც კი შეიძლება ჩქარა გამოვიდნენ და თავს დაესხნენ ჯერ კიდევ [ზღვის] ლელვისაგან შეშფოთებულებს და მიმოფანტულებს, ზოგი [ხომალდი] დაითრიეს, სხვები დახვრიტეს, დანარჩენები დასწვეს და ტყვედ ჩაიგდეს დაახლოებით 400 კაცი. ამის შემდეგ მითრიდატე მეორე საზღვაო ბრძოლისათვის ამასთანავე და ალყისათვის ემზადებოდა, გაამზადებინა რალაცა სამბიკეს [მსგავსი]², უზარმაზარი მანქანა, რაც ორი ხომალდით მიჰქონდათ. მის მხარეს გადასულებმა უჩვენეს მას ადვილად დასასველი გორაკი, რომელზედაც იყო ატაბირიოსის³ ზევის ტაძარი და დაზიანებული ზღუდე მის ირგვლივ. მან ლა-

ε λ

* παραπλέοντος (sic) V.

** ταβυρίου libri, corr. Wesseling ad Diod. 5,59.

¹ რუსულად არის—*дѣлѣ тече*—ბერძნული *κατέσεισε* პირველ რიგში მაინც „დაძვლრევას“ ნიშნავს. მენანდრეს დამოწმებით ჰაპეს აქვს ასეთი მნიშვნელობა: zu Boden trinken. Einem zutrinken, bis er berauscht ist. ამ კონტექსტში მითრიდატეს ხომალდის ჩაძირვა არ ჩანს, ისე რომ უფრო სწორად მიმაჩნია ხეში თარგმანი.

² *σαμῦνκη*, ἣ *α*. სამკუთხოვანი სიმებიანი საკრავი. *ბ*. იმავე მოყვანილობის საბრძოლო მანქანა, ერთგვარი სააღყო კიბე, ლათ. *sambuca*.

³ Ἀταβύριος — ზევისის ზედწოდება, მომდინარე როდოსზე მდებარე მთის სახელისაგან. ამ მთაზე იყო ზევისის ტაძარი.

μετὰ βροχῆς ὅτι μάλιστα μεγάλῃς
τοὺς μὲν τοῖς λιμέσιν ἐμπίπτειν,
τοὺς δὲ τὰ τεῖχῃ βιάζεσθαι. Ὁ
μὲν δὲ μετὰ σιγῆς βαθείας προ-
σεπέλαζον, Ῥοδῶν δ' οἱ προφύ-
λακες αἰσθόμενοι τῶν γιγνομένων
ἐπύρσευσαν, καὶ ἡ στρατιὰ τοῦ
Μιθριδάτου, νομίσασα τοῦτον*
εἶναι τὸν ἐκ τοῦ Ἀταβυρίου**
πυρσόν, ἐκ βαθείας σιωπῆς ἤλά-
λαξαν ὁμοῦ πάντες, οἳ τε κλιμα-
κοφόροι καὶ ὁ στόλος ὁ νηίτης.
Ῥοδῶν δ' αὐτοῖς ἀκαταπλήκτως
ἀντανακραγόντων καὶ ἀθρόως
ἀναδραμόντων ἐς τὰ τεῖχῃ, οἱ
βασιλικοὶ νυκτὸς μὲν οὐδὲ ἐπε-
χείρουσιν*** ἡμέρας δ' ἀπεκρούσ-
θησαν.

ბიროსიდან და ღიღ სიჩუმეში მგზავნი უფლებად ერთად, როგორც მათ, ვისაც კიბეები მიჰქონდათ, ასევე [მთელმა] საზღვაო ფლოტმა. როდოსელებმა მათ სრულიად უშიშრად ყვირილითვე უპასუხეს და ყველანი ერთად ავიდნენ ზღუდეებზე, [ისე რომ] მეფის [ჯარმა] ღამით ვერაფერი გააწყობ, ხოლო ღღისით უკან გაბრუნდნენ.

27. ἡ σαμβύκη δ' ἐπαχθεῖσα
τοῦ τεῖχους ἢ τὸ τῆς Ἰσιδος [ε-
ρὸν ἐστίν, ἐφόβει μάλιστα, βέλη
τε πολλὰ ὁμοῦ καὶ κριοὺς καὶ
ἀκόντια ἀφειῖσα, στρατιῶται τε
σκάφεισι πολλοῖς αὐτῇ**** μετὰ
κλιμάκων παρέθειον***** ὡς ἀνα-
βησόμενοι δι' αὐτῆς ἐπὶ τὰ τεῖχῃ.

მით დასხა ლაშქარი ბომალ-
ღებზე, სხვებს კი კიბეები დაურო-
გა და უბრძანა ორივე რაზმს
ჩუმად გადასულიყვნენ. ვიდრე
მათ ნიშანს არ მისცემენ ცეცხ-
ლით ატაბიროსიდან. მაშინ კი;
ერთბაშად, რაც შეიძლება ღიღი-
ყვირილით ერთნი უნდა შექო-
ლიყვნენ ნავსადგურში. ხოლო
მეორენი მისძალებოდნენ ზღუ-
დეს. მართლაც, ისინი ძალიან
ჩუმად უახლოვდებოდნენ, მაგ-
რამ როდოსელთა მოწინავე გუშა-
გებმა შეიტყვეს, რაც ხდებოდა
და ცეცხლით ანიშნეს [თავი-
სებს]. ხოლო მითრიდატეს ლაშ-
ქარმა ისე მიიღო, რომ ეს არის
ცეცხლით ნიშანი [მათთვის] ატა-

27. სამბიკემ, რომელიც კე-
ღელთან მიიტანეს, იქ, სადაც
იზიდას ტაძარი არის, განსაკუ-
თრებით შეაშინა [როდოსელე-
ბი], რადგანაც ერთდროულად
ისროდა ბევრ ისარს, ურნა-
ლებსა და შუბებს. ჯარისკაცები
მრავალი ნავით¹ ამ ადგილს.

* τοῦτον, quod ci. Mend. pro vulg. τοῦτο, hab. O.

** ταβυρίου libri, corr. Wesseling ad Diod. 5,59.

*** οὐδὲν ἐπεχ. i C.

**** αὐτῇ om. i.

***** παρέπλεον maluit Mend.

¹ τὰ σκάφη.

·Οἱ δὲ Ῥόδοι: καὶ τὰδε εὐσταθῶς
 ὑπέμενον, ἕως τὸ τε μηχανήμα
 ὑπὸ βάρους ἐνεδίδου καὶ φάσμα
 τῆς Ἰσιδος ἔδοξε πῦρ ἀφ' ἑναι-
 πολὺ κατ' αὐτοῦ. Καὶ ὁ Μιθρι-
 δάτης ἀπογνοῦς καὶ ἤσθε τῆς
 πείρας ἀνεζεύγυσεν ἐκ τῆς Ῥό-
 δου, Πατάρου: δὲ τὴν στρατιάν
 περιστήσας ἔκοπτε Λητοῦς ἄλτος
 ἱερὸν ἐς μηχανάς, μέχρι: φοβή-
 σαντος αὐτὸν ἐνυπνίου τῆς τε
 ὕλης ἐφείσατο καὶ Ἡελοπίδαν Λυ-
 κίοις πολεμεῖν ἐπιστήσας Ἀρχέ-
 λαον ἐς τὴν Ἑλλάδα ἔπεμπε,
 προσεταιρισόμενον ἢ βιασόμενον
 αὐτῆς ὅσα θύναίτο. Αὐτὸς δ' ἀπὸ
 τοῦδε τοῖς στρατηγοῖς τὰ πολλὰ
 μεθεῖς ἐστρατολόγει* καὶ ὠπλο-
 ποίει καὶ τῇ Στρατον:κίδ: γυναί-
 κῃ διετέρπετο καὶ δίκας ἐδίκαζε
 τοῖς ἐπιβουλεύειν ἐς τὸ σῶμα αὐ-
 τοῦ λεγομένοις ἢ νεωτερίζουσιν ἢ
 ἔλως ῥωμαίζουσι,

უვლიდნენ გარს კიბეებიანად,
 რომ მისი საშუალებით ზღუდე-
 ებზე ასულიყვნენ. ხოლო რო-
 დოსელებმა ამასაც ყოჩაღად გა-
 უძღეს, ვიდრე ეს მანქანა სიმ-
 ძიმისაგან არ ჩავარდა და არ
 იფიქრეს, რომ იზიდას აჩრდილ-
 მა მოუვლინა დიდი ცეცხლი
 მას. მითრიდატეს ეს ცდაც რომ
 გაუმტყუნდა, როდოსიდან აიყა-
 რა, ლაშქარი პატაროს შემო-
 არტყა და ლეტოს წმინდა ჭა-
 ლას სჩებდა მანქანებისათვის,
 ვიდრე არ შეეშინდა სიზმრისა,
 [ისე რომ] ხეებიც კი იქ დაჰყა-
 რა. [მითრიდატემ] პელოპიდასი
 დააყენა ლიკიელებთან საომრად,
 არქელაოსი ელადაში გაგზავნა,
 რომ შეეამხანაგებინა ის, ან ძა-
 ლით მიეღწია ამისათვის, [ერთი
 სიტყვით], როგორც შეიძლებდა.
 მან ამ დროიდან [თავის] მხე-
 დართმთავრებს გადააბარა [საქ-
 მების] დიდი ნაწილი და თვითონ ლაშქარსა ჰკრებდა და აიარა-
 ლებდა. [თავისი] ცოლით, სტრატონიკისით ტკებებოდა, სამარ-
 თალს უჩენდა მათ, ვინც, ასე ვთქვათ, ბოროტს იზრახავდ-
 ნენ მისი სიციცხლის წინააღმდეგ, ან გადატრიალებას აპირებდ-
 ნენ [სახელმწიფოში] ანდა სულაც რომაელთა ორიენტაციისა
 იყვნენ.

26. Καὶ ὁ μὲν ἐπὶ τοῖσδε ἦν,
 κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα τοιαῦτε ἐγί-
 γνετό. Ἀρχέλαος ἐπιπλεύσας καὶ
 σίτῳ καὶ στόλῳ πόντῳ Δηλὸν τε
 ἀφ' ἑσταμένην ἀπὸ Ἀθηναίων καὶ
 ἄλλα χωρὶς ἐχειρῶσατο βίᾳ καὶ

26. ასეთ ამბებში იყო [მით-
 რიდატე]. ელადაში კი შემდეგი
 ხდებოდა: არქელაოსმა რომ გა-
 სცურა სურსათითა და დიდძა-
 ლი ლაშქრით, ათენელთაგან გა-
 ნდვარი დელოსიცა და სხვა [გა-

* ipse cum caeteris ducibus temulentus es uino madens C, 'quasi
 (sine) τοῖς σιρ. et μεθυσθεῖς, non μεθεῖς, invenirit' (Mend.).

κράτει, κτείνας δ' ἐν αὐτοῖς δι-
 μύριους ἀνδρας, ὧν οἱ πλείονες
 ἦσαν Ἴταλοι, τὰ χωρία προσε-
 ποιεῖτο * τοῖς Ἀθηναίοις· καὶ ἀπὸ
 τοῦδε αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄλλα κρι-
 πάζων περὶ τοῦ Μιθριδάτου καὶ
 ἐς μέγα ἐπαίρων, ἐς φιλίαν ὑπη-
 γάγετο. Ἰά τε χρήμητα αὐτοῖς
 τὰ ἱερά ἔπεμπεν ἐκ Δήλου δ'
 Ἀριστίωνος ἀνδρὸς Ἀθηναίου,
 συμπέμφας φυλακὴν τῶν χρημά-
 των ἐς δισχιλίους ἀνδρας, οἷς ὁ
 Ἀριστίων συγχρωμένος ἐτυράννησε
 τῆς πατρίδος καὶ τῶν Ἀθηναίων
 τοὺς μὲν εὐθύς ἔκτεινε ὡς ῥω-
 μαῖζοντας, τοὺς δ' ἀνέπεμψεν ἐς
 Μιθριδάτην, καὶ ταῦτα μέντοι
 σοφίαν τὴν Ἐπικούρειον ἡσκη-
 κώς. Ἀλλὰ γὰρ οὐχ ὅδε μόνος
 Ἀθήνησιν, οὐδὲ Κριτίας ἔτι πρὸ
 τούτου καὶ ὅσοι τῷ Κριτίᾳ συμ-
 φιλοσοφούντες ἐτυράννησαν, ἀλλὰ
 καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τῶν ψυθαγορισά-
 των καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι τῶν
 ἑπτὰ σοφῶν λεγομένων ὅσοι πραγ-
 μάτων ἐλάβοντο, ἐδυναστευσάν τε
 καὶ ἐτυράννευσαν ὡμότερον, τῶν
 ἰδιωτικῶν τυράννων, ὥστε καὶ
 περὶ ἄλλων φιλοσόφων ἀπορον
 ποιῆσαι καὶ ὑποπτον, εἶτε δὲ ἀρε-
 τὴν **, εἶτε πηνίαις *** καὶ ἀπρα-
 ξίας τὴν σοφίαν ἔθειντο παραμύ-
 θιον. ὧν γε καὶ νῦν πολλοὶ
 ἰδιωτεύοντες καὶ πενόμενοι καὶ

მაგრებული] ადგილებიც ხელთ
 იგდო ძალითა და ძლიერებით.
 მან ამოხოცა ამ [ადგილებ-
 ში] 20.000 კაცი, რომელთაგან
 მეტი წილი იტალიელები იყვნენ
 და ეს [განმაგრებული] ადგილები
 მიაკუთვნა ათენელებს. ამითი და
 კიდევ იმით, რომ მითრიდატეს
 სხვა საქმეებს აქებდა და მე-
 ტისმეტად განადიდებდა, [არ-
 ქელაოსმა] ისინი მეგობრებად
 მიიზნრო. ტადრის ფულები მან
 დელოსიდან მათ გაუგზავნა ათე-
 ნელი ვაჟკაცის, არისტოინის
 საშუალებით, რომელსაც ფუ-
 ლის მცველებად თან გაატანა
 დაახლოებით 2000 კაცი; ესენი
 გამოიყვნა არისტოინმა და სამ-
 შობლოში ტირანობა იგდო
 ხელთ, ათენელთაგან ზოგი მა-
 შინვე ამოხოცა, როგორც რომ-
 მაული ორიენტაციისა, ზოგიც
 მითრიდატესთან გაგზავნა, ეს
 [ჩაიღინა] ეპიკურეულ სიბრძნე-
 ში გამოწრთვნილმა. მაგრამ მარ-
 ტო ის არ იყო ათენელებში [ასე-
 თი]. და მასზე უწინ არა მხოლოდ
 კრიტიასი და ის ტირანები იყვნენ,
 რომლებიც კრიტიასს თანა-
 ნოაზრებოდნენ ფილოსოფია-
 ში, არამედ [ასეთივე ტირა-
 ნები იყვნენ] იტალიაში პითა-
 გორას მიმდევრები და დანარ-
 ჩენ ელადაში შვიდ ბრძენად წო-

* προσεποιεί αὐτ περιεποιεῖτο maluit Mend.

** εἶτε δὴ ἀρετὴν (ἐξήλωσαν) ci. Nauck, possis etiam εἶτε δὲ ἀρ.
 (ἐφιλοσόφησαν).

*** εἶτε πηνίαις] ei πεν. B.

τιος*, ἐκ Μακεδονίας ἐπελθὼν
 σὺν ὀλίγῳ στρατῷ, διενασυμάχησέ
 τε αὐτῷ καὶ καταποντώσας τι
 πλοῖον καὶ ἡμιολίαν ἔκτεινε πά-
 ντας τοὺς ἐν αὐτοῖς, ἐφορῶντος
 τοῦ Μητροφάνους. Ὁ δὲ κατα-
 πλαγείς ἔφευγε, καὶ αὐτόν, αἰσίφ
 ἀνέμῳ χρώμενον, ὁ Βρύττιος οὐ
 καταλαβὼν Σκίαθον ἐξείλεν, ἣ
 τῆς λείας τοῖς βαρβάρους ταμείον
 ἦν, καὶ δούλους τινὰς αὐτῶν ἐκ-
 ρέμασε καὶ ἐλευθέρων ἀπέτεμε
 τὰς χεῖρας ἐπὶ τε Βοιωτίαν τρα-
 πείς, ἐτέρων οἱ χιλίων ἰππέων
 καὶ πεζῶν ἐκ Μακεδονίας ἐπελ-
 θόντων, ἀμφὶ Χαιρώνειαν Ἀρχε-
 λάῳ καὶ Ἀριστίωνι τρισὶν ἡμέ-
 ραις συνεπλέκετο, Ἰσου καὶ ἀγγα-
 μάλου παρ' ὄλον τὸν ἀγῶνα τοῦ
 ἔργου γιγνομένου. Λακῶνων δὲ
 καὶ Ἀχαιῶν ἐς συμμαχίαν Ἀρ-
 χελάῳ καὶ Ἀριστίωνι προσιόντων
 ὁ Βρύττιος. ἀπασιν ὁμοῦ γενομέ-
 νοις οὐχ ἡγούμενος ἀξιόμαχος ἔτι
 ἔσσεσθαι, ἀνεξεύγνυσεν ἐς τὸν Πει-
 ραιᾶ. μέχρι καὶ τοῦδε Ἀρχέλαος
 ἐπιπλεύσας κατέσχε.

იძლებდა ყველა ამასთან ბრძოლას და გაილაშქრა პირვის წინააღმ-

30. Σύλλας δ', ὁ τοῦ Μιθρι-
 δατείου πολέμου στρατηγὸς ὑπὸ
 Ῥωμαίων αἰρεθείς εἶναι, τότε
 πρῶτον ἐξ Ἰταλίας σὺν τέλεσι
 πέντε καὶ σπείραις τισὶ καὶ Ἰλαίς

კედონიიდან მცირერიცხოვანი
 ლაშქრით გამოსულმა ბრუტიუს-
 მა საზღვაო ბრძოლა ვაუშართა
 მას, ჩაუძირა მას ხომალდი და
 ნავი¹ და ამოუხოცა ყველანი,
 ვინც მათზე იყვნენ მეტროფანე-
 სის მიერ მოყვანილები. [მეტრო-
 ფანესს] შეეშინდა და გაიქცა,
 რადგან ზურვის ქარი ქროდა,
 ბრუტიუსმა ის ვერ დაიჭირა და
 აიღო სკიათოსი, სადაც ბარბა-
 როსებს ნადავლის საწყობი ჰქონ-
 დათ, მათი ზოგიერთი მონა ჩა-
 მოახრჩო, თავისუფლებს კი ხე-
 ლები დააქრა, ბეოტიას მიუბ-
 რუნდა და როდესაც კიდევ სხვა
 ათასი ცხენოსანი და ქვეითი
 მოუვიდა, ქერონეასთან სამ
 დღეს ებრძოდა არქელაოსსა და
 არისტონს. თანაბარი, ან თი-
 თქმის თანაბარი მდგომარეობა
 იყო მთელი ამ ბრძოლის გან-
 მავლობაში. როდესაც არქელა-
 ოსთან და არისტონთან მი-
 ვიდნენ ლაკონიელები და აქველე-
 ბი როგორც მოკავშირეები, ბრუ-
 ტიუსმა იფიქრა, რომ ვერ შე-
 ზღვით და ისიც დაიპყრო.

30. სულა, მითრიდატესთან
 ომში მხედართმთავრად არ-
 ჩეული რომაელთა მიერ, მა-
 შინ პირველად გადავიდა იტა-
 ლიიდან ელადაში ხუთი ლეგიო-

* Βρόττιος Mend. ubique (ita Plut. Sull. 11,6.8).

¹ ἡμιολία, ἡ—ერთი მნიშვნელობაა: ein leichtes Fahrzeug der Seeräu-
 ber.. vielleicht mit anderthalb Reihen Ruderbänken.

εις την Ἑλλάδα περασθεὶς χρήματα μὲν αὐτίκα καὶ συμμάχους καὶ ἀγορὰν ἐκ τε Αἰτωλίας καὶ Θεσσαλίας συνέλεγεν, ὡς δ' ἀποχρώντως ἔχειν ἔδοκει, διέβαινον τὴν Ἀττικὴν ἐπὶ τὸν Ἀρχέλαον. Παροδεύοντι δὲ αὐτῷ Βοιωτῖα τε ἀθρόως μετεχώρει χωρὶς ὀλίγων καὶ τὸ μέγα ἄστν αἰ Θηβαί, μάλα κουφόνως ἀντὶ Ῥωμαίων ἐλόμενοι τὰ Μηθριδάτεια, δξύτερον ἔτι. πρὶν εἰς πείραν ἔλθειν, ἀπὸ Ἀρχελάου πρὸς Σύλλαν μετετίθετο*. Ὁ δ' ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν ἔχώρει καὶ μέρος τι στρατοῦ ἐς τὸ ἄστν περιπέμφας Ἀριστίωνα πολιόρκειν αὐτόν. ἔνθα περ ἦν Ἀρχέλαος, ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ κατήλθε, κατακλεισμένων ἐς τὰ τεῖχη τῶν πολεμίων. Ὑψος δ' ἦν τὰ τεῖχη πῆχων τεσσαράκοντα** μάλιστα καὶ εἴργαστο ἐκ λίθου μεγάλου τε καὶ τετραγώνου, Περὶ κλειον ἔργον, ὅτε τοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ Πελοποννησίου στρατηγῶν καὶ τὴν ἐλπιδά τῆς νίκης ἐν τῷ Πειραιεῖ τιθέμενος μάλλον αὐτὸν ἐκρατύνατο. Σύλλας δὲ καὶ τοιοῖσδε οὖσι τοῖς τείχεσιν εὐθύς ἐπήγε τὰς κλίμακας καὶ πολλὰ μὲν ἔδρα, πολλὰ δ' ἀντέπασχεν, ἰσχυρῶς τῶν Καπ-

ნიот, რამდენინე რახმით და ცხენოსანთა გუნდებით¹ და მახინვე დაიწყო ფულის, მოკავშირეთა და სურსათის შეგროვება ეტოლიასა და თესალიაში. ხოლო როდესაც გადასწყვიტა, რომ საკმარისად აქვს [ყველაფერი], გადავიდა ატიკაში არქელაოსის წინააღმდეგ [საბრძოლველად], როდესაც ის [ბეოტიაზე] გადიოდა, ბეოტია ერთიანად [მის მხარეს] გადავიდა, მცირეთა გამოკლებით. [მას მიემხრო] დიდი ქალაქი თებეც, რომელმაც განსაკუთრებით იოლად დაიჭირა მითრიდატეს [მხარე] რომაელთა წინააღმდეგ, მაგრამ კიდევ უფრო სწრაფად, მანამ თავდასხმამდე მივიდოდა საქმე, ის არქელაოსისაგან სულასკენ გადავიდა. როდესაც [სულა] ატიკაში მივიდა, ჯარის ერთი ნაწილი გაგზავნა, რათა არისტოინისათვის ალყა შემოეტყათ, თვითონ კი პირეაში ჩავიდა, სადაც იყო არქელაოსი და [სადაც] კედლებში იყო ჩაკეტილი მტერი. ამ კედლების სიმაღლე დაახლოებით 40 წყრთა იყო და ნაკეთები იყო დიდი, ოთხკუთხოვანი ქვებისაგან; [ეს ზღუდე] პერიკლეს გა-

* μετετίθεντο Schw.

** τεσσαράκοντα] *τεσσαρωνκαίδεκα* Roos. Arch. Aufs. I p. 239, cf. Judeich, *Topogr. von Athen* p. 148 adn. 3.

¹ *τέλος*—ჯარის ნაწილი. ლათინ. *legio*. *σπεῖρα*—ყველაფერი. რაც დახვეწილია, დაკრებილია, ლათ. *manipulus*—ჯარის ნაწილი კოპორტის შესამდე. *ἰλη*—ცხენოსანთა რახმი.

παδοκῶν αὐτὸν ἀμυνομένων, ἔστε
 κάμων ἐς Ἐλευσίνα καὶ Μέγαρα
 ζνεχῶρει καὶ μηχανὰς ἐπὶ τὸν
 Πειραιᾶ συνεπήγγυστο καὶ χῶμα
 αὐτῷ προσχοῦν ἐπενόει. Τέχναι*
 μὲν δὲ καὶ παρασκευὴ πᾶσα αὐ-
 τῷ καὶ σίδηρος καὶ καταπέλται
 καὶ εἰ τι τοιοῦτότροπον ἄλλο, ἐκ
 Θηβῶν ἔκομιζετο, ἄλγη δὲ τῆς
 Ἀκαδημίας ἔκοπτε καὶ μηχανὰς
 εἰργάζετο μεγίστας τὰ τε μακρὰ
 σκέλη καθίρει, λίθους καὶ ξύλα
 καὶ γῆν ἐς τὸ χῶμα μεταβάλλων.
 ვიდა ელევსინსა და მეგარაში და პირეას წინააღმდეგ მანქანების
 აგება დაიწყო, ფიქრობდა მასთან მიწაყრილი აღემართა. [ყველაფე-
 რი, რაც კი] იყო საჭირო, ყოველგვარი მოწყობილობები, რკინა და
 ქატაპულტები, და თუ რამე არის ამდაგვარი სავა, მას თებედან
 შოუვიდა, ტყე აკადემიისა გაჩეხა და [ამრიგად] დიდი მანქანები
 გააკეთა. მან ქვები, ხეები და მიწა მიწაყრილად აქცია და [ამ სა-
 შუალებით] დიდი კედელი¹ დაანგრია.

კეთებული იყო, მაშინ როდესაც
 ის ათენელებს ნხელართმთავ-
 რობდა პელოპონესელების წინა-
 აღმდეგ და [რაკილა] ის გამარ-
 ჯვების იმედს პირეაზე ამყარებ-
 და, განსაკუთრებით გაამაგრა
 ის. სულამ. თუმცა ასეთი იყო
 ეს კედლები. პირდაპირ მიადგა
 მათ კიბეები, მან ბევრი იღვაწა,
 მაგრამ ბევრი მარცბიც განი-
 ცადა, რადგან კაპადოკიელები
 მისგან ძალიან ყოჩაღად იცავდ-
 ნენ თავს. დალილი [სულა] წა-
 ვიდა ელევსინსა და მეგარაში და პირეას წინააღმდეგ მანქანების
 აგება დაიწყო, ფიქრობდა მასთან მიწაყრილი აღემართა. [ყველაფე-
 რი, რაც კი] იყო საჭირო, ყოველგვარი მოწყობილობები, რკინა და
 ქატაპულტები, და თუ რამე არის ამდაგვარი სავა, მას თებედან
 შოუვიდა, ტყე აკადემიისა გაჩეხა და [ამრიგად] დიდი მანქანები
 გააკეთა. მან ქვები, ხეები და მიწა მიწაყრილად აქცია და [ამ სა-
 შუალებით] დიდი კედელი¹ დაანგრია.

31. Δύο δ' ἐκ τῶν Πειραιῶν
 Ἀττικοὶ θεράποντες, αἰρούμενοι
 τὰ Ῥωμαίων ἢ σφίσι αὐτοῖς κα-
 ταφυγῆν, εἰ τι γίνοιτο, προσορ-
 μένοι, πεσσοῖς ἐκ μολύβδου πε-
 ποιημένοις ἐγγράφοντες αἰεὶ τὸ
 γιγνόμενον ἐς τοὺς Ῥωμαίους
 ἠφέσαν ἀπὸ σφενδόνης. Καὶ τοῦ-
 θε γιγνομένου τε συνεχῶς καὶ ἐς
 γυνῶσιν ἐλθόντος Σύλλας, τοῖς
 ἔσφενδονημένοις προσέχων, εὖρε
 γεγραμμένον ὅτι «τῆς ἐπιούσης
 ἐκ μετώπου πεζοὶ κατὰ τοὺς ἐρ-

31. ორი ატიკელი მონა პი-
 რეადან, რომლებიც რომაელთა
 მხარეზე იყვნენ, ან კიდევ წინ-
 დახედულად ზრუნავდნენ თავ-
 შესაფრისათვის, თუკი რაიმე
 მოხდებოდა, ტყვიისაგან ბურთუ-
 ლებს აკეთებდნენ და ზედ აწერდ-
 ნენ, რასაც ესენი აპირებდნენ
 რომაელთა მიმართ და ამას ის-
 როდნენ შურდუღლით. ეს [ამზა-
 ვი] გამუდმებით ხდებოდა და
 [კიდევაც] მიხვდნენ მის მნიშე-
 ნელობას — სულამ ყურადღება

* τεχνίται vel χειροτέχνηαι ci. Schw., improbat Mend. coll. Plut. Ages. 26,8.
¹ τὰ μακρὰ σκέλη—დიდი კედელი, რომელიც აერთებს ათენსა და პირეას (ან კიდევ—მეგარასა და ნისეს). დამოუკიდებლად σκέλος ნიშნავს „ფეხს“.

γαζομένους ἐκθρομούνται καὶ ἑπείρως ἐκατέρωθεν ἐς τὰ πλάγια Ῥωμαίων ἐμβαλοῦσιν“. Κρύψας οὖν τινα στρατιάν ἀποχρώσαν, ὡς ἐγένετο τῶν πολεμίων ἡ ἐκθρομή, δόξασα δὴ μάλιστα αἰφνίδιος εἶναι, ὃ δὲ αἰφνιδιώτερον αὐτοῖς τοὺς κεκρυμμένους ἐπαφείρως ἔκτεινε πολλοὺς καὶ ἐς τὴν θάλασσαν ἐτέρους περιέωσε*. Καὶ τοῦτο μὲν τῆς πείρας ἐκείνης τέλος ἦν, αἰρομένοις δὲ ἐπὶ μέγα ἄνω τοῖς χώμασι πύργοις ὁ Ἀρχέλαος ἀντειηχανᾶτο καὶ πλείστα ἐπ' αὐτοῖς ὄργανα ἐτίθει τάς τε δυνάμεις ἐκ Χαλκίδος** καὶ τῶν ἄλλων νήσων μετεπέμπετο καὶ τοὺς ἐρέτας καθώπιζεν, ὡς ὄντος οἱ τοῦ κινδύου περὶ τῶν ὄλων. Ἐγίγνετο μὲν δὴ πλείων οὖσα τῆς Σύλλα στρατιᾶς ἡ Ἀρχελάου καὶ ἐκ*** τῶνδε πολὺ πλείων, νυκτὸς δὲ μέσης ὁ μὲν Ἀρχέλαος ἐκθροῶν μετὰ λαμπτήρων ἐνέπρησε τὴν ἐτέραν τῶν χελωνῶν καὶ τὰ ἐπ' αὐτῇ μηχανήματα. ἡμέραις δὲ ὀκτα μάλιστα ἄλλα**** ὁ Σύλλας***** ἐργασάμενος ἐπέστησεν αὐτῆς, ἔνθα καὶ τὰ πρότερα ἦν. Καὶ τοῦτοις ὁ Ἀρχέλαος πύργον ἀνθίστη κατὰ τὸ τεῖχος.

მიიქცია შურდულით ნასროლ- [კმათლებს] და აღმოაჩინა ზედ დაწერილი, რომ მეორე დღეს ქვეითები მთელი ფრონტით შემოუტევედნენ მომუშავეებს, ხოლო ცხენოსნები ორივე მხრიდან თავს დაესხოდნენ რომაელთა ფლანგებს. [სულამ] ჩასაფრა ჯარის საკმარისი [როაღენობა] და როდესაც მეტრი მათ თავს დაესხა, რაც საგანგებოდ მოულოდნელად იყო მიხეუელი, [სულამ] კიდევ უფრო მოულოდნელად გამოიყვანა მათ წინააღმდეგ დამალული [ლაშქარი], ბევრი ამოხოცა, სხვები კი ზღვაში ჩაჰყარა. ასეთი იყო ბოლო ამ ცდისა. მიწყერილი რომ ძალიან ამაღლდა, არქელაოსმა თავის მხრივ ბურჯები ააგო, რომლებზედაც დაალაგა ბლომად მანქანები, ხოლო ქალკიდიდან და სხვა კუნძულებიდან ძალები გამოითხოვა, ის კი არა მენიხებებოც შეაიარაღა, თითქოს საფრთხემ ყოველივეს გადააჰარბა. სულას ლაშქარზე ისედაც მეტი იყო არქელაოსისა და ამიერიდან ხომ სულ უფრო მეტი და მეტი [გახდა]. შუა ღამისას არქელაოსი უცბად გამოიქრა და ჩირალდნებით ცეცხლდ.

* περιέωσε Oa, περιώρισε b, περιέωσε ceteri.

** χαλκηδόνος i.

*** καὶ (πρὶν), ἐκ ci. Mond.

**** ἄλλα V, ἄλλαι B, ἄλλας i.

***** ὁ σύλλας om. i.

წაუკიდა ორიდან ერთ საფარს¹ და მასზე მდგომ მანქანებს. დაახლოებმთ 10 ღლის შემდეგ სულამ სხვა [მანქანები] გააკეთა და კვლავ იქ დადგა, სადაც უწინდლები იყო. ამათ საპირისპიროდ დადგა არქელაოსმა ზღუდებზე კოშკი.

32. Καταπλευσάσης δ' αὐτῶν παρὰ Μιθριδάτου στρατιᾶς ἐτέρως, ἣς ἤγειτο Δρομιχαιτης, ἐξήγγεν ἅπαντας ἐς μάχην. Ἀναμίξας δ' αὐτοῖς σφενδονήτας καὶ τοξότας ὑπὸ τὸ τεῖχος αὐτὸ παρέρταπτεν, ἵνα καὶ οἱ τεichoφύλακες ἐφικνοῖντο τῶν πολεμίων. Ἔτεροι δ' ὑπὸ ταῖς πύλαις αὐτῶν πυρφόροι καίρον ἐκδρομῆς ἐπετήρουν. Ἀρχωμάλου δ' ἐς πολὺν τῆς μάχης οὐσης ἐνέκλινον ἐκάτεροι παρὰ μέρος, πρῶτον μὲν οἱ βάρβαροι, μέχρις Ἀρχέλαος αὐτοὺς ἐπισχῶν ἐπανήγαγεν ἐς τὴν μάχην. ὃ δὲ καὶ μάλιστα καταπλαγέντες οἱ Ῥωμαῖοι μετ' αὐτοὺς ἐφευγον, ἔστε καὶ τοῦσδε Μουρήνας ὑπαντήσας* ἐπίστρεφεν**. Ἄλλο δ' ἀπὸ ξυλείας τέλλος ἐπανιὸν καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ ἄτιμοι, σπουδῆ τὸν ἀγῶνα εὐρόντες***, ἐπέπιπτον τοῖς Μιθριδάταιοῖς πάνυ**** καρτερῶς, μέχρι κτεῖναι μὲν αὐτῶν ἐς δισχιλίους, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐς τὰ τεῖχη συγελᾶσαι. Ἀρχέλαος δ' αὐτοὺς

32. როდესაც მასთან მიტრიდატესაგან ზღვით მეორე ლაშქარი მოვიდა, რომელსაც წინამძღოლობდა დრომიქაიტესი, [არქელაოსმა] ყველანი გამოიყვანა საბრძოლველად. ამათ შეურია მეშურღუდები და მშვილდოსნები, რომლებიც თვით კედლის ძირას დააყენა, რათა კედლისმცველი რაზმიც მისწვდომოდა მტერს. ხოლო სხვები, ჩირალდნებით ხელში², თავდასხმისათვის შესაფერის დროს ელოდებოდნენ კარიბჭესთან. დიდხანს ბრძოლა გაურკვეველი იყო, რადგან თითოეული [მხარე] რიგრიგობით უკან იხვედა; პირველად ბარბაროსებმა დაიხიეს, ვიდრე არქელაოსმა ისინი არ შეაკავა და საბრძოლველად არ გამოიყვანა. რომელებს ამისი ძალიან შეეშინდათ და ამათ შემდეგ ესენი გაიქცნენ, მაგრამ მურენა შემოხვდა მათ და უკან გამოაბრუნა. ხოლო მეორე ლეგიონმა, რომელიც უკან ბრუნდებოდა ხის მასალის დამზადებიდან და

* ὑπαντιᾶσας i.

** ἐπίστρεφεν O.

*** εὐρόντες i. e. καταλαβόντες, cf. Emph. III 317; IV 255.

**** πάνυ μάλᾳ i.

¹ *χηλῶνη*—ნიშნავს „კუს“. გადატანით—შარდული, რომელიც ფარებისაგან არის გაკეთებული, თავშესაფარი, დახურული გალერეა და ა. შ., ლათ. *testudo*.

² *πυρφόροι*—ცეცხლის მატარებელი, ცეცხლოსანი—სიტყვასიტყვით.

ἐπιστρέφων ἀσπίς καὶ τῷ ἀγῶνι
διὰ τὴν παραθυμίαν ἐς πολλὸν πα-
ραμένων καὶ ἀποκλεισθῆεις, ἀνι-
μήθη διὰ καλασθῆσαν. Ὁ δὲ Σύλ-
λας τοὺς μὲν ἀτίμους περιφανῶς
ἀγωνισαμένους ἐξέλυσε τῆς ἀτι-
μίας, τοὺς δ' ἄλλους ἐδωρήσατο
πολλοῖς.

ქელაოსს [უხდოდა] თავისიანები კვლავ შემოებრუნებინა და ბრძო-
ლაში დიდ ხანს დარჩა [თავისი] გულმოდგინეობის გამო, ამიტომ
გარშემორტყმული აღმოჩნდა და მისი [კედელზე] ზევით აწევა [მო-
უხდათ] თოკებით. სულამ პატივაცყოლებს, რომლებიც სახელოვნად
იბრძოდნენ, ახსნა [ეს] უუფლებობა, სხვები კი დიდად დაასაჩუქრა.

33. Καὶ χειμῶνος ἐπιόντος
ἦδη στρατόπεδον ἐν Ἐλευσίνοι
θήμενος τάφρον ἀνωθεν ἐπὶ θά-
λατταν ἔτεμνε βιβαίαν τοῦ μη
τοὺς πολεμίους ἰσπέας εὐμαρῶς
ἐπιτρέχειν οἱ. Καὶ τὰδε αὐτῷ πο-
νουμένῳ κατ' ἐκάστην ἡμέραν
ἐγίγνωτό τινες ἀγῶνες, οἱ μὲν
ἀμφὶ τὴν τάφρον, οἱ δὲ παρὰ*
τοῖς τελεῖσιν, ἐπεξιόντων θυμαίνῃ
τῶν πολεμίων καὶ λίθοις καὶ βέ-
λεσσι· καὶ μαλασθῆσιναι χρομένων.
Ὁ δὲ Σύλλας, νεῶν δεόμενος, με-
τεπέμψατο μὲν ἐκ Ῥόδου καὶ
Ῥοδίων οὐ δυνηθέντων διαπλευ-
σαι θάλασσοκρατοῦντος τοῦ Μιθ-
ριδάτου Λούκουλλον, ἀνδρα Ῥω-
μαῖον περιφανῆ καὶ τούδε τοῦ
πολέμου στρατηγὸν ἐπὶ Σύλλῃ
γεγόμενον, ἐκέλευεν ἐς Ἀλεξάνδρ-
ειαν καὶ Συρίαν λαθόντα** δια-

მათთან ერთად პატივაცყოლებ-
მა¹, როგორც კი აღმოაჩინ-
ნეს ეს ბრძოლა, მთელი ძალით
თავს დაესხნენ მითრიდატეს
[ლაშქარს], ვიდრე არ ამოხო-
ცეს მათ შორის დაახლოებით
2000 კაცი, ხოლო დანარჩენები
კი შერეკეს კედლებს იქით. არ-
კვლავ შემოებრუნებინა და ბრძო-
ლაში დიდ ხანს დარჩა [თავისი]
გულმოდგინეობის გამო, ამიტომ
მისი [კედელზე] ზევით აწევა [მო-
უხდათ] თოკებით. სულამ [კედელზე]
სახელოვნად იბრძოდნენ, ახსნა [ეს]
უუფლებობა, სხვები კი დიდად დაასაჩუქრა.

33. რადგანაც უკვე ზამთარი
დგებოდა, [სულამ] დაიბანაკა
ელევსინში; ღრმა თხრილი გა-
აქრევინა ზემოდან ზღვისაკენ,
რომ მტრის მხედრები ადვილად
არ დასხმოდნენ მას თავს. ის
რომ ამას აკეთებდა, ყოველ
დღე რაღაცა ბრძოლები ხდებო-
და, ზოგი თხრილთან, ზოგი
კედლებთან, რადგან მტერი ხში-
რად გამოდიოდა და უშენდა
მათ ქვებს, ისრებს და ტყვიის
ბურთულებს. სულას ხომალდები
სკირდებოდა და გამოითხოვა
როდოსიდან. როდოსელებს არ
შეეძლოთ ზღვის გადაცურვა,
რადგან ზღვის მფლობელი მით-
რიდატე იყო, ამიტომ [სულამ]
უბრძანა ლუკულუსს, გამოჩენილ
რომაელს, რომელიც ამ ომის
მხედართმთავარი იყო სულას.

* παρὰ] περί ci. A. Wifstrand, EIKOTA 3 (Lund 1934) p. 7.

** ἐλθόντα V.

¹ ἀτίμοι—რუსულ თარგმანში: „пиратские“.

πλεῦσαι παρά τε τῶν βασιλέων
καὶ πόλεων, ὄσαι ναυτικάι, στό-
λον τινὰ ἀγείραντα* τὸ Ῥοδίων
ναυτικὸν παραπέμψαι. ὁ μὲν οἷ
πολεμίας οὔσης τῆς Φαλάττης,
οὐδὲν ἐνδοιάσας, ἐς κελήτιον ἐνέ-
βη** καὶ ναῦν ἐκ νεώς, ἴνα λά-
θοι, διαμείβων ἐπ' Ἀλεξανδρείας
ἐφέρετο.

ყოყმანებულა, ისე ჩაჯდა პატარა
რომ დაეფარა [თავისი მოგზაურობა] და [ასე] მივიდა ალექსანდ-
რიამში.

34. Οἱ δὲ προδιδόντες ἀπὸ
τῶν τειχῶν, πεσσοῖς πάλιν ἐγγρά-
ψαντες, ὅτι πέμψει*** τῆσδε τῆς
νυκτὸς Ἀρχέλαος ἐς τὸ τῶν
Ἀθηναίων ἄστυ, λιμῶν πειζόμε-
νον, πυροὺς ὑπὸ στρατιωτῶν φε-
ρόμενους, ἐσφενδόνθησαν, καὶ ὁ
Σύλλας ἐνεδρεύσας ἐκράτησε τοῦ
τε σίτου καὶ τῶν φερόντων. Τῆς
δ' αὐτῆς ἡμέρας αὐτῷ καὶ Μου-
νάτιος περὶ Χαλκίδας Νεοπτόλε-
μον, ἕτερον**** στρατηγόν, κα-
τατρώσας ἔκτεινε μὲν ἐς χιλίους
καὶ πεντακοσίους, ἔλαβε δὲ αἰχ-
μαλώτους ἕτι πλείονας. Οὐ πολὺ
δὲ ὕστερον ἐν***** τῷ Πειραιεῖ
νυκτὸς, ἕτι κοιμωμένων τῶν τει-

შემდეგ, რომ ჩუმად გაეცურა
ალექსანდრიისა და სირიამში და
[იქ] მეფეთაგან და ქალაქთაგან,
რომლებიც კი სანაესადგურონი
არიან, რაიმე ფლოტი მოეკრი-
ბა, [რათა] როდოსელთა ფლო-
ტი [როგორმე] გაეტარებინათ.
თუმცა ზღვა მტრის ხელში იყო,
მაგრამ [ლუკულუსი] არც კი შე-
ნაშინ¹ და ნაეს ნავზე იცვლიდა,

34. კედლებს იქით მყოფმა
მოლალატეებმა კვლავ დააწერეს
ბურთულებს, რომ არქელაოსი
ამალამ ათენელთა ქალაქში, რო-
მელიც შიმშილით იტანჯება,
აგზავნის ჯარისკაცების ხელით
ხორბალს² და შურდულით გა-
ისროლეს. ხოლო სულა მათ ჩა-
უსაფრდა და ხელთ იგდო საქ-
მელიცა³ და ისინიც, ვისაც ის
მიჰქონდა. იმავე დღეს მუნაცო-
უსმა ქალკიდასთან დასკრა ნე-
ოპტოლემოსი, [მითრიდატეს] მე-
ორე მხედართმთავარი, ამოხო-
ცა დაახლოებით 1500 კაცი და
ტყვედ ჩაიგდო კიდევ უფრო მე-
ტი. ამის შემდეგ დიდ ღრას

* ἀγείραντα, corr. in ἀγείρη, ut videtur. B.

** ἀνέβη i.

*** πέμψοι O.

**** (τόν) ἕτερον ci Mend. coll. § 62, cf. ad Emph. I § 532.

***** ἐν del. Mend.

¹ κελήτιον, τό—კენიზობითი ფორმა სიტყვისა *κῆληξ*—პატარა, სწრაფად მავალი ხომალდი, რომელსაც ერთი სკამი აქვს მენიხებებისათვის.

² πυρός, ὄ.

³ οἶτος.

χοφυλάκων, Ῥωμαῖοι, διὰ τῶν ἑγγύς μηχανῶν κλίμακας ἐπενεγκόντες, ἐπὶ τὸ τεῖχος ἐπέβησαν καὶ τοὺς ἑγγύς ἔκτειναν. Ἐφ' ᾧ τῶν βαρβάρων οἱ μὲν εὐθύς ἀπεπήδων ἐς τὸν Πειραιᾶ, τὸ τεῖχος καταλιπόντες ὡς εἰλημμένον ἅπαν, οἱ δ' ἐς ἄλλην τραπέντες, ἔκτεινάν τε τὸν ἡγεμόνα τῶν ἐπιβάντων καὶ τοὺς λοιποὺς ἕξω κατεκρήμνισαν. Οἱ δὲ καί, διὰ τῶν πύλων ἐκδραμόντες, δλίγου τὸν ἕτερον τῶν Ῥωμαϊκῶν* πύργων ἐνέπρησαν, εἰ μὴ Σύλλας, ἐπιδραμὼν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου νυκτὸς τε δλης καὶ δι' ἡμέρας ἐπιτόνωσ ἀγωνισάμενος, περιέσωσε. Καὶ τότε μὲν ὑπεχώρουν οἱ βάρβαροι, τοῦ δ' Ἀρχελάου πύργον ἕτερον μέγαν ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀντικρυς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πύργου στήσαντος ἐπυργομάχουν πρὸς** ἀλλήλους, ἑκατέρωθεν πυκνὰ καὶ θαμνὰ πάντα*** ἀφιέντας, ἕως δὲ Σύλλας ἐκ καταπελτῶν, ἀνὰ εἰκοσιν ἔμοῦ μολυβδαίνας βαρυτάτας ἀφιέντων, ἔκτεινέ τε πολλοὺς καὶ τὸν πύργον Ἀρχελάου κατέσεισε καὶ ὀσάριστον ἐποίησεν, ὡς εὐθύς αὐτὸν ὑπὸ Ἀρχελάου διὰ θεοῦ ὀπίσω κατὰ τάχος**** ὑπαχθῆναι.

არ გაუვლია, რომ ლამით, პირეაში, როდესაც ვალაენის გუშაგებს ჯერ კიდევ ეძინათ, რომაელებმა მანქანების საშუალებით კიბეები ახლოს მისწიეს, კედელზე ავიდნენ და მახლობლად მყოფი მცველები ამოხოცეს. ამასობაში ბარბაროსთაგან ზოგმა პირდაპირ ირბინა პირეაში, დატოვეს რა კედლები, თითქოს მთლიანად იყო ის ალებული; ზოგი კი თავდასხმაზე გადავიდა და მოჰკლეს თავდამსხმელების წინამძღოლი, ხოლო დანარჩენები გარეთ გაჰყარეს. ხოლო რომლებიც კარიბჭიდან გაიჭრნენ, მათ ცოტა დააკლდათ, რომ რომაელთა კოშკთაგან მეორეც არ დაეწვიათ, რომ არ გადაერჩინა ის სულას, რომელიც გამოიჭრა ბანაკიდან და მთელ ღამესა და დღეს გამწარებით იბრძოდა. ამჯერად კი უკან დაიხიეს ბარბაროსებმა, მაგრამ არქელაოსმა მეორე დიდი კოშკი აღმართა კედელზე რომაელთა კოშკის პირდაპირ და [ამ] კოშკებიდან ებრძოდნენ ერთმანეთს. თითოეული ამათგანი [ერთმანეთს] ყველაფერს უამრავს უშენდა, ვიდრე სულამ კატაპულტებიდან ერთბაშად ოც-ოცი მძიმე ტყვიის ბურთუ-

* Ῥωμαίων i.

** πρὸς i, ἐς V, om. B.

*** πάντας V.

**** κατὰ τεῖχος iC.

ლის სროლა არ დაუწყო, [როთაც] ამოხოცა მრავალი, ხოლო არქელაოსის კოშკი შეარყია და ნაწილობრივ დაანგრია¹ კიდეც, ისე რომ არქელაოსს პირდაპირ შეეშინდა და სასწრაფოდ ისევ მოაშლევინა [ეს კოშკი].

35. Πιεζομένων δ' ἔτι μάλλον ὑπὸ τοῦ λιμοῦ τῶν ἐκ ἄστει πεισοῖ πάλιν ἐμήυσον, ὅτι πέμψει* νυκτὸς ἐς τὸ θῆστν τροφάς. Καὶ ὁ Ἀρχέλαος, ὑπονοῶν τι περὶ τὸν σίτον γίγνεσθαι μήνυμα καὶ προδοσίαν, ἄμα τὸν σίτον ἐπεμπε καὶ τινὰς ἐπίστη ταῖς πύλαις μετὰ πυρὸς ἐς τοὺς Ῥωμαίους ἐκδραμουμένους. Εἰ Σύλλας γίγνο:το περὶ τὸν σίτον. Καὶ συνέπεσεν ἄμφω, Σύλλᾳ μὲν ἔλειν τοὺς σιταγωγοῦντας, Ἀρχελάφ δ' ἐμπρησαί τινα τῶν μηχανημάτων.

Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου καὶ Ἀρχαθίας, ὁ Μιθριδάτου υἱός, μεθ' ἑτέρας στρατιᾶς ἐς Μακεδονίαν ἐμβάλων, οὐ δυσχερῶς ὀλίγων τῶν ὄντων ἐκεῖ Ῥωμαίων ἐκράτησε καὶ Μακεδονίαν πᾶσαν ὑπηγάγετο καὶ σατραπίας ἐπιτρέψας αὐτὸς ἐπὶ τὸν Σύλλαν ἐχώρει, μέχρι νοσήσας περὶ τὸ Τίσαιον** ἐτελεύτησεν.

Ἐν δὲ τῇ Ἀττικῇ τῷ μὲν ἄστει, πονουμένοι σφόδρα ὑπὸ λιμοῦ, πολλὰ ὁ Σύλλας ἐπετείχιζε

35. ქალაქში მყოფები კიდევ უფრო იტანჯებოდნენ შიმშილისაგან, როდესაც ბურთულებმა კვლავ შეატყობინეს [რომაელებს], რომ ღამით ქალაქში გაიგზავნება სურსათი. არქელაოსი მიხვდა, რომ სურსათის შესახებ რაღაცა ცნობა არსებობს და ლალატია, მაგრამ მანაც გაგზავნა [ქალაქში] სურსათი, ხოლო კარიბჭესთან დააყენა [კაცები] ჩირაღდნებით, რომლებიც თავს უნდა დასხმოდნენ რომაელებს, თუ კი სულა მოინდომებდა [ამ] სურსათის ხელში ჩაგდებას². ორივე მხარეს ისე მოუხდა, რომ სულამ დაიჭირა ისინი, ვისაც სურსათი მიჰქონდა, ხოლო არქელაოსმა კი გადასწვა მათი ზოგიერთი მანქანა. ამავე დროს მითრიდატეს ძეს, არკათიას, რომელიც მეორე ლაშქრით შეიჭრა მაკედონიაში, არ გასჭირებია რომაელთა დაძლევა, რადგან ესენი იქ ცოტანი იყვნენ, მან დაიმორჩილა მთელი მაკედონია, სატრაპებს ჩააბარა და თვითონ სულას წინააღმდეგ წავიდა, მაგ-

01

* πέμψει i, πέμψει B, πέμφοι V.

** Τίσαιον Schw. ad Polyb. t 6 p. 655, τίσαιον libri.

¹ მუსარმოστον ἐποίησεν — სიტყვასიტყვით ნიშნავს: — „უკუდად შეკრული ვახანდა“. რუს. თარგმანშია — сделан еѣ неустойчивою (გვ. 252).

² რუსულ თარგმანშია: „если Сулла направится с войском на идупних хребот“.

ὀλίγον ὁ Σύλλας καταβαλὼν εὐ-
θὺς ἐπέστητε φυλακίον τὰ τε
ὑπορωρυγμένα* τοὺς τεύχους θει-
μέλια, ξύλοις ἀνηρτημένα καὶ
θείου καὶ στυππίου καὶ πίσης
γέμοντα, αὐτίκα πάντα ἐνεπίμ-
πη. Τῶν δ' ἄλλο παρ' ἄλλο κα-
τέπιπτε καὶ τοὺς ἐφειστώτας αὐ-
τοῖς συγκατέφερεν. Ὁ τε θόρυ-
βος οὗτος δὴ μάλιστα αἰφνίδιος
καὶ πολὺς ἦν πάντη τοὺς τειχο-
φύλακας ἐτάραττεν, ὡς καὶ τὸ
ὑπὸ σφίσι αὐτίκα πεσοῦμενον.
ὄθεν εἰς πάντα συνεχῶς ἐπιστρε-
φόμενοι τὴν τε γνῶμην ὑποπτον
εἶχον ὑπὸ τοῦ δέους καὶ ἀσθενῶς
τοὺς πολεμίους ἀπεμάχοντο.

მა და მოულოდნელმა აურზაურმა, რომელიც ყოველ მხარეს [მო-
ელო], ისე შეაშთოთაჲ მეციხოვნე
რახმი, რომ თითქოს ის [კედ-
ელიც], რომელიც მათ ქვეშაა, მაშინვე უნდა დამხობილიყო. ამი-
ტომ ისინი გამუდმებით აქეთ-იქით იყურებოდნენ, შიშისაგან სულ
ეჭვში იყვნენ და მტერს სუსტად იგერიებდნენ.

37. Καὶ ὁ Σύλλας, αὐτοῖς
ὠδὲ ἔχουσιν ἐπικείμενος ἀπαύσ-
τως καὶ τῶν ἰδίων τὸ αἰεὶ πο-
νοῦν ἐναλλάσσω, ἐτέρους ἐφ'
ἐτέροις ἀκμητὰς ἐπήγε σὺν κλι-
μαξὶ καὶ βιοῇ καὶ παρακλεῦσει,
προτρέπων ἅμα καὶ ἀπειλῶν καὶ
παρακαλῶν, ὡς ἐν τῷδε τῷ βρα-
χεῖ τοῦ παντὸς αὐτοῖς χρηθισο-
μένου. Ἄντεπήγε δὲ καὶ ὁ Ἄρ-
χέλαος ἐτέρους ἀντὶ τῶν τεθορυ-
βημένων, ἀνακαινίζων καὶ ὄθεν τὸ
ἔργον αἰεὶ καὶ παρακαλῶν ἅμα
καὶ ἐποτρύνων ἅπαντας, ὡς ἐν

[ამას გარდა] უმამაცესი [ჯარის-
კაცები] ვაგზავნა კიბეებით [ასასე-
ლელად]. ორივე მხრიდან დიდი
გულმოდგინეობის შედეგად კოშკს
ცეცხლი წაეკიდა და კედლის რა-
ღაცა მცირე ნაწილი რომ ჩამოან-
გრია სულამ, მაშინვე საგუშავო
დადგა [იქ]. კედლის გამოთბრი-
ლი საფუძველი, რომელიც [მხო-
ლოდ] ხეებს-ლა ეკირათ, გო-
გირდით, ძენძით და ფისით იყო
სასე, ისე რომ მაშინვე ყველა-
ფერს ცეცხლი წაეკიდა. ერთი
მეორის მიყოლებით ძირს ცვი-
ოდა [კედლის ნაწილები] და
მათზე ზღვომარე [ჯარისკაცე-
ბი] თან მოჰყვებოდნენ. ამ დიდ-

37. სულა ამათ, აქ რომ იყე-
ნენ, განუწყვეტლივ ავიწროებ-
და, ხოლო თავისიანებიდან
დალლილებს მუდამ სცვლიდა და
ერთი მეორის შემდეგ მოჰყავდა
დასვენებულები კიბეებით, ყვი-
რილითა და მოწოდებით. ამას-
თანავე [სულა] აქებებდა [თავი-
სიანებს] მუქარითა და დაყვავე-
ბით, რომ სულ მოკლე ხანში
გადაწყდება მათთვის მთელი ეს
[ამბავიო]. არქელაოსმაც თავის
მხრივ სხვა [ლაშქარი] გამოიყ-
ვანა იმ შემთოთებულის ნავიე-

* ὑπορωρυγμένου V.

ἐλαττω σφίσειν ἔτι τῆς σωτηρίας
 οὐρα. Πολλῆς δὲ σπουδῆς καὶ
 προθύμιας ἑκατέρωθεν αὐθις ἀπα-
 σιν ἐγγενομένης φερεπονώτατος
 ἦν καὶ ὁ φόβος (καὶ) ἴσος* καὶ
 ὁμοῖος ἐξ ἑκατέρων, ἕως ὁ Σὺλ-
 λας, ἔξωθεν ἐπιῶν καὶ μάλλον
 τι κάμων**, ἀνεκάλει τῆ σάλ-
 πιγγι τὴν στρατιάν καὶ θαυμά-
 σας πολλοὺς*** ἀπήγειν. Ὁ δ'
 Ἀρχέλαος ἀντίκα νυκτὸς τὰ πεπ-
 τωκότα τοῦ τείχους ῥυκοδόμει,
 μηχανοειδῆ αὐτοῖς πολλὰ περιθιεῖς
 ἔνδοθεν. Οἷς ἔτι νεοδομήτοις**** ὁ
 Σὺλλας αὐθις ἐπεχειρεῖ παντὶ
 τῷ στρατῷ, νομίσας ἀσθενῆ καὶ
 ἄγρὰ ἔτι: ὄντα ῥαδίως κατερεί-
 ψειν. Κάμων ὁ δὲ ὡς ἐν στενῷ
 καὶ βαλλόμενος ἀνωθεν ἔκ τε με-
 τώπου καὶ τῶν κεραιῶν***** ὡς
 ἐν μηχανοειδέσι χωρίοις τοῦ μὲν
 ἐπιχειρεῖν ἔτι τῷ Πειραιεῖ πάμ-
 παν ἀπεῖχε τῆ γνώμη καὶ ἐς πο-
 λιορκίαν ὡς λιμῷ παραστησόμε-
 νος αὐτοῦς, καθίστατο.

რად: ისიც გამუდმებით აახლებ-
 და ამ საქმიანობას, ამასთანავე
 მოუწოდებდა და ამხნევებდა ყვე-
 ლას, რომ „ცოტაც და საშველი
 დაგვადგებოა“. დიდი გულმოღ-
 გინება იყო და მოწადინება ორი-
 ვე მხრიდან კვლავ, რაც ყველას
 დიდ ჯათას აყენებდა. დახოცი-
 ლები ერთნაირად და თანაბრად
 ჰყავდა ორივე მხარეს, ვიდრე
 სულამ, რომელიც გარედან ესხ-
 მოდა თავს და უფრო იყო და-
 ლილი, ბუკით არ მოუწო-
 და [თავის] ლაშქარს და უკან
 არ დაახეინა ყველას გასაოც-
 რად¹. ხოლო არქელაოსმა მაშინ-
 ვე, ღამით დაიწყო ჩამონგრეული
 კედლის შენება, ისე რომ შიგნით
 ნახევარ მთვარის ფორმის ბევრი
 [ნაწილი] გაუკეთა. ამ ახლად-
 გებულ [ნაწილებზე] სულამ კვლავ
 მიიტანა იერიში მთელი ლაშქ-
 რით, რადგან ეგონა, რომ ჯერ
 კიდევ სუსტი და სველი იყო და
 აღვილად დაახგრედა. მაგრამ

* (καὶ) add Roos, *φερεπονωτάτης, ἦν καὶ ὁ φόβος ἴσος* ci. Musgr., *φερεπονώτατος ἦν (ὁ ἀγὼν) καὶ ὁ φόβος ἴσος* Schw., *φερεπονώτατος ἦν καὶ ἴσος ὁ φόβος* Vk., *laboris tolerantia caedesque inter utrosque par simi-
 lisque uisebatur* C 'h. e. ἢ τε *φερεπονία ἦν καὶ ὁ φόβος*' (Mend).

** *κάμων* ci. Mend

*** *θαυμάσας πολλοὺς* [τραυματίας π. ci. Musgr. et. Schw. (an
 τραυμ. π. (ἔχων)? Roos), *ἀπολίσσας π. Emperius, θαυμάσας τοὺς πολεμίους*
Reiske

**** *νεοδομήτοις* B.

***** *κερῶν* ci. Bk.

¹ *θαυμάσας πολλοὺς*—„გააოცა ყველა“. არის სხვა ვარიანტებიც: *θαυμά-
 σας τοὺς πολεμίους* „გააოცა მტერი“. *τραυματίας πολλοὺς* „ბევრი დაჭრილი“.
ἀπολίσσας πολλοὺς—„ბევრი დაჰკარგა“. გამომცემლები პირველ ვარიანტს აძლე-
 ვენ უპირატესობას.

ვიწრო ადგილას [მოხვედრილი] ძალიან შევიწროვდა, [მით უმეტეს] რომ თავს ესხმოდნენ ზემოდან მთელი ფრონტითაც და ფლანგებიდანაც, რადგანაც გამაგრებული ადგილები ნახევარ მთვიარის ფორმისა იყო. [ამიტომ სულამ] პირეაზე თავდასხმის ფიქრზედაც კი სულ აიღო ხელი და მას ალყაშემოარტყა [იმ იმედით], რომ შიმშილით დაემორჩილებინა ისინი.

38. Αισθόμενος δὲ τοὺς ἐν ἄστει μᾶλλον τι πεπιεσμένους καὶ κτήνη πάντα καταθύσαντας δέρματα τε καὶ βύρσας ἔφοντας καὶ λιχμωμένους τὸ γιγνόμενον ἐξ αὐτῶν, τινὰς δὲ καὶ τῶν ἀποθνήσκόντων ἀπτομένους, ἐκέλευσε τῷ στρατῷ τὴν πόλιν περιτὰφρῦειν, ἵνα μῆδὲ καθ' ἕνα τις ἐκφεύγοι λαυθάνων. ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἐξείργαστο αὐτῷ, κλίμακας ἐπήγειν ὄμοι καὶ τὸ τεῖχος διώρυγαι. Τροπῆς δ' ὡς ἐν* ἀσθενέσιον ἀνδράσιον αὐτίκα γενομένης ἐσέπεσεν ἐς τὴν πόλιν, καὶ εὐθύς ἐν Ἀθήναις σφαγὴ πολλὴ ἦν καὶ ἀνηλεῆς. οὐτε γὰρ ὑποφεύγειν ἐδύναντο δι' ἀτραφίαν, οὐτε παιδίων ἢ γυναικῶν ἕλεος ἦν, τοῦ Σύλλα τὸν ἐν ποσὶν ἀναιρεῖν κελύοντος ὑπὸ ὄργῆς ὡς ἐπὶ ταχεῖα ὅθι καὶ ἐς βαρβάρους ἀλόγῳ μεταβολῇ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀκράτῳ φιλονεικία. Ὅθεν οἱ πλείονες, αἰσθανόμενοι τοῦ κηρύγματος, ἑαυτοὺς τοῖς σφαγεῦσιον ὑπερρίπτουσι ἐς τὸ ἔργον. Ὀλίγων δ' ἦν ἀσθενῆς ἐς τὴν ἀκρόπολιν ὄρομος* καὶ Ἀριστίων αὐτοῖς συνφεύγειν, ἐμπρήσας τὸ ἰδιεῖον, ἵνα

38. როცა [სულამ] შეიტყო, რომ ქალაქში მყოფები სულ უფრო მეტად იტანჯებიან, მთელი საქონელი გასწყვიტეს, კანსა და ტყავებს ხარშავდნენ და აქედან დამზადებულ [საკმელს] სკამდნენ, ხოლო ზოგიერთები კი დახოცილებზედაც არ ამბობდნენ უარს- [მაშინ სულამ] უბრძანა ლაშქარს, რომ ქალაქისათვის ირგვლივ თხრილი შემოეგლოთ, რათა თითო-თითოდაც კი ვერ შესძლებოდათ გაქცევა და დამალვა.

როდესაც ეს გააკეთეს, მან ერთბაშად მიადგმევინა კიბეები და გალავანს დაუწყო ნგრევა. როგორც დასუსტებულ ხალხს ემართება ხოლმე, მაშინვე იბრუნეს მათ პირო, ხოლო [სულამ] შეიქრა ქალაქში და ათენში გაიმართა დიდი და უმოწყალო ელეტა, რადგან [ათენელებმა] გაქცევა ვერ შეიძლეს დასუსტებულობის გამო და არც ბავშვებსა და ქალებს იბრალებდნენ, რადგან სულამ ბრძანა, დაეხოცათ, ვინც კი მოხვედებოდათ. ეს იმიტომ, რომ გაჯავრებული იყო მათზე ბარბაროსების მხა-

* ἐν ὄμ. V.

ἡ ἐτοιμίαις ξύλοις αὐτίκα ὁ Σύλλας ἔχει τὴν ἀκρόπολιν ἐνόχλειν. Ὡς δ' ἔμπιπράναι μὲν τὴν πόλιν ἀπειπε, διαρπάσαι δὲ ἔδωκε τῷ στρατῷ· καὶ ἑτοίμοι σάρκες ἀνθρώπων ἐς τροφὴν ἐν πολλοῖς οἰκήμασιν εὐρέθησαν. ἢ δὲ ἐξῆς ὁ Σύλλας τοὺς μὲν δοῦλους ἀπέδοτο, τοῖς δὲ ἔλευθέρους, ὅσοι νυκτὸς ἐπιλαβούσης οὐκ ἔφθασαν ἀναίρειθῆναι, πάμπαν οὖσιν δόλοισι, τὴν μὲν ἔλευθέρων ἔφη διδόναι, ψήφον δὲ καὶ χειροτονίαν τῶνδ' ἐμὲν ὡς οἱ πεπολεμηκότων ἀφαιρέσθαι, τοῖς δ' ἐκγόνοις καὶ ταῦτα διδόναι.

მისცა ის დასარბევად; [რომაელებმა] ბევრ სახლში იპოვეს ადამიანის ხორცი მომზადებული საჭმელად. მეორე დღეს სულამ გაჰყიდა მონები, ხოლო თავისუფლებს, რომელთა დახოცვაც ვერ მოასწრო თავდასხმის ღამეს, ასეთები კი სულ ცოტანი იყვნენ, უთხრა, რომ აძლევს თავისუფლებას, მაგრამ ართმევს კენჭის ჩაგდებისა, თუ ხელისაწვევის უფლებას², რადგან ესენი მას ეომებოდნენ, ხოლო აათ ჩამომაველებს კი ამ [უფლებას ისევ] აძლევს.

39. Ὡς δὲ μὲν ἄδηγ ἐῖχον αὐτῶν ἄφθῆναι κακῶν· ὁ δὲ Σύλλας ἢ μὲν ἀκροπόλει φρουρὰν ἐπέστησεν, ἢ τὸν Ἀριστίωνα καὶ τοὺς συμπεφυγότας, λιμὴν καὶ οἰκίαις πιεσθέντας, ἐξείλεν* οὐ μετὰ πολὺ. Καὶ αὐτῶν ὁ Σύλλας Ἀριστίωνα μὲν καὶ τοὺς ἐκείνων δορυφορήσαντας ἢ ἀρχὴν τινα ἄρξαντας ἢ ὀπίσθιν ἄλλο παράξαντας

რეზე სწრაფი და უაზრო გადასვლისა და მის მიმართ მეტი-მეტი გაჯიუტების გამო, ძალიან ბევრნი, თვითონ შეეგებნენ [ამ] საქმისათვის მოსულ მკვლევებს, როდესაც შეიტყვეს ის, რაც მან განთავსადა. მხოლოდ მცირეოდენმა ნაწილმა [შესძლო] აკროპოლისში გაქცევა. არისტონიც მათთან ერთად გაიქცა და ცეცხლი წაუკიდა ოლეონს¹, რათა სულას მაშინვე მზად არ დახვედროდა ხის მასალა აკროპოლისზე იერიშის მიტანისათვის. [სულამ] ქალაქი ხანძრისაგან გადაარჩინა, მაგრამ ლაშქარს კი

ამგვარად, ნეტისმეტად დიდი უბედურება დაატყდა თავს ათენს. სულამ აკროპოლისს დარაჯები მიუყენა, ისე რომ არისტონი და მასთან ერთად აქ თავშეფარებულები, შიმშილითა და წყურვილით გაწვალებულები, არც თუ დიდი ხნის შემდეგ ხელთ იგდო. ამათგან სულამ სიკვდილით დასაჯა არის-

39. ამგვარად, ნეტისმეტად დიდი უბედურება დაატყდა თავს ათენს. სულამ აკროპოლისს დარაჯები მიუყენა, ისე რომ არისტონი და მასთან ერთად აქ თავშეფარებულები, შიმშილითა და წყურვილით გაწვალებულები, არც თუ დიდი ხნის შემდეგ ხელთ იგდო. ამათგან სულამ სიკვდილით დასაჯა არის-

* ἐξείλεον V.

¹ φῶβειον. τὸ — შენობა მუსიკალური შეჯიბრებებისათვის (ძირია — φῶβ· სიმღერა). განთქმული იყო პერიკლეს მიერ ათენში აგებული ოლეონი.

² იგულისხმება ხმის მიცემა საერთოდ.

παρ' ἃ πρότερον ἀλούσης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ῥωμαίων αὐτοῖς διετέτακτο, ἐκόλασε θανάτῳ, τοῖς δὲ ἄλλοις συνέγνω καὶ νόμους ἐβίηκεν ἅπασιν ἀρχῶν τῶν πρῶθεν αὐτοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ἐρισθέντων· συνηνέχθη δ' ἐκ τῆς ἀκροπόλεως χρυσίου μὲν ἐς τεσσαράκοντα λίτρας μάλιστα, ἀργύρου δὲ ἐς ἑξακασίας.

Καὶ τὰς μὲν ἀμφὶ τὴν ἀκρόπολιν δλίχον ἕταρον ἐρίγνετο*. ἰππολοισιδαν ὁπῆρα, დაახლოებით 40 ლიტრა, ხოლო ვერცხლი — 500-მლგ. მაგრამ ეს [ამბები] აკროპოლისთან ცოტა მოგვიანებით მოხდა.

40. Ὁ δὲ Σύλλας, αὐτίκα τοῦ ἄστεος ληψθέντος οὐ περιμένων ἔτι τὸν Πειριαιὸν διὰ πολιορκίας ἐξελεῖν, κριοὺς ἄμους καὶ βέλῃ καὶ ἀκόντια ἐπήγεον ἄνδρας τε πολλοὺς, οἳ διώρυσσον ὑπὸ χελώναις τὰ τεύχη, καὶ σπείρας, αἱ τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀκοντιζουσαι τε καὶ τοξεύουσαι θάμινά ἀνέκοπτον**. Καὶ κατήρεψέ τι τοῦ μηχανοειδῶς, ὑγροτέρου καὶ ἄσθενεστερέου ἔτι ὄντος ἄτε νεοδημίου***. Ἰπποδομένου δὲ τοῦτο ἔτι**** πρότερον Ἀρχελάου καὶ

ტიონი და მისი პირადი მცველები, ან თუ ვინმეს რაიმე თანამდებობა ჰქონდა, ან კიდევ ისინი, ვისაც რაიმე დაეშვებინა იმის მიხედვით, რაც დადგენილი იყო უწინ, როდესაც რომაელებმა ელადა აიღეს. ხოლო სხვებს კი აპატია, მაგრამ ყველას მათ დაუწესა კანონები, რომლებიც უახლოვდებოდა იმას, რაც ადრე იყო განსაზღვრული მათთვის რომაელთაგან. გამოტანილი იქნა აკროპოლისიდან 40 ლიტრა, ხოლო ვერცხლი — 500-მლგ. მაგრამ ეს [ამბები] აკროპოლისთან ცოტა მოგვიანებით მოხდა.

40. როგორც კი ალებულ იქნა ქალაქი, სულამ აღარ მოიკადა, რომ პირველ ალყით აეღო და ერთბაშად მიაყენა ურნალეები, სასროლი იარაღი და ხელშუბები, უამრავი ხალხი, რომლებიც საფარს ქვემოდან¹ კედლებს ძირს უთხრიდნენ და რაზმეულეები², რომლებიც კედლებზე მდგომეებს შუბებსა და ისრებს ესროდნენ და მათ ხშირად ძირსა ჰყრიდნენ. მან დაანგრია ნახევარ მთვარის ფორმის [კედლის ნაწილიც], რადგანაც ის ჯერ კვლავ [ნო-

* ἐγένετο i, cf. Berg, Diss. p. 21 adn.

** σπείραις—ἀνέκοπτεν i, in σπείρας machinarum obsidionalium nomen latere suspic. Mend., Sine causa; σπείραι sunt cohortes.

*** νεοδομίου B.

**** ἔτι om i.

¹ ὑπὸ χελώναις—შდრ. ხეშთ.

² σπείრა, ἡ — ყველაფერი, რაც დახვეულია. ლათ. manipulus კოპორტის შესამდეი. კონდრატიევის შენიშვნის მიხედვით შესაძლოა ესეც რაიმე საბრძოლო მანქანა იყოს.

προοικοδομήσαντος ἐνδοθεν ὁμοίᾳ πολλὰ τὸ μὲν ἔργον ἦν τῷ Σὺλλᾳ διηγεῖς, ἐμπίπτοντι εἰς ἕτερον ἑμοιον ἐξ ἑτέρου, ὀρμῆ δ' ἀπᾶστω καὶ στρατοῦ μεταβολῇ πυκνῇ χρώμενος καὶ περιφύων αὐτὸς* καὶ παρακαλῶν ἐπὶ τὸ ἔργον, ὡς ἐν τῷδε ἔτι λοιπῷ τῆς ὁλῆς ἐλπιδος καὶ κέρδους τῶν προπεπονημένων ἐντος· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ ὄντι τοῦτο σφίσι ἡγούμενοι τέλος εἶναι πόνων καὶ ἐς τὸ ἔργον αὐτό, ὡς μέγα δὴ καὶ λαμπρὸν** τοιῶνδε τειχῶν κρατῆσαι, φιλοτιμούμενοι προσέκειντο βιαίως, μέχρι καταπλαγείς αὐτῶν τὴν ὀρμὴν ὁ Ἀρχέλαος ὡς μανιώδη καὶ ἄλογον ἐξέλιπεν αὐτοῖς*** τὰ τείχη, ἐς δὲ τὸ τοῦ Πειραιῶς ἀνέδραμεν ἔχυρώτατόν τε καὶ θαλάσση περικλυστόν, ἣ ναῦς οὐκ ἔχων ὁ Σὺλλας οὐδ' ἐπιχειρεῖν ἐδύνατο.

დი და ბრწყინვალე საქმის გაკეთება, როგორცაა ასეთი გალავნის აღება, და მთელი ძალით მიიწევდნენ წინ, ვიდრე არქელაოსი არ დამარცხდა ასეთი გიჟური და თავდავიწყებული იერიშის შედეგად, არ დაუტოვა მათ კედელი და არ გაიქცა პირვის ყველაზე უფრო გამაგრებულ და ზღვით შემორტყმულ ნაწილში, სადაც სულას არ შეეძლო დასხმოდა მას თავს, რაკი მას ხომალდები არ ჰყავდა.

41. Ἐντεῦθεν ὁ μὲν Ἀρχέλαος ἐπὶ Θεσσαλίαν διὰ Βοιωτῶν ἀνεξέγγυσε καὶ συνήγγεν ἐς Θερμοπύλας τὰ λοιπὰ τοῦν τε ἰδίου στρατοῦ παντός, ἔν ἔχων ἦλθε, καὶ τοῦν σὺν Δρομυχαίῃ παραγε-

ტიო და სუსტი იყო, როგორც ახლადაგებული. რაკილა არქელაოსი ამას წინასწარ გრძნობდა, მან შიგნით ბევრი ამის მსგავსი [კედელი] ააგო, ისე, რომ სულას სულ განუდმებთ. ჰქონდა საქმე—ერთი [კედლის] მერე მეორე მისი მსგავსი ხვდებოდა, მაგრამ მას დაუშრეტელი მისწრაფება ამოქმედებდა—ხშირად სცვლიდა ლაშქარს, დაუვლიდა ხოლმე [ჯარისკაცებს] და მოუწოდებდა მათ საქმიანობისაკენ და [ამხნევებდა], რომ ცოტალაა დაარჩენილი იმისათვის, რომ [მიალწიონ] მთელ იმედსა და სარგებელს, რისთვისაც აღრევე ემზადებოდნენ. [ჯარისკაცები] თვითონაც ფიქრობდნენ, რომ ეს მართლაც ბოლო არის [მათი] შრომისა, ამას გარდა სასაპატიოდ მიაჩნდათ ასეთი დი-

41. აქედან არქელაოსი გაემართა თესალიაში ბეოტიანზე გავლით და თერმოპილეში შეაგროვა მთელი იმ თავისი ლაშქრის გადარჩენილი [ნაწილები], რომელთან ერთადაც მოვიდა და.

* αὐτὸς Nauck et Cobet, Mnemos. 9 (1881) p. 354, αὐτοῦς libri.

** λαμπρὸν (ὄν) Reiske.

*** αὐτὸς Musgr.

γονότος. Συνηγε δὲ καὶ τὸ σὺν Ἀρκαθίᾳ, τῷ παιδί τοῦ βασιλέως, ἐς Μακεδονίαν ἐμβαλόν*, ἀκραιφνέστατον δὴ καὶ πληρὲς ὄν τότε μάλιστα, καὶ οὖς αὐτίκα ἄλλους ὁ Μιθριδάτης ἀπέστειλεν· οὐ γὰρ διέλειπεν** ἐπιπέμπων. Ὁ μὲν δὴ ταῦτα σὺν ἐπιείξει συνηγεν, ὁ δὲ Σύλλας τὸν Πειραιᾶ, τοῦ ἄστεος μᾶλλον ἐνοχλήσαντά οἱ, κατεπίμπερ, φειδόμενος οὔτε τῆς ὀπλοθήκης οὔτε τῶν νεωσοίκων οὔτε τινὸς ἄλλου τῶν αἰοῦμένων· καὶ μετὰ τοῦτ' ἐπὶ τὸν Ἀρχέλαον ἦει διὰ τῆς Βοιωτίας καὶ ὄσε. Ὡς δ' ἐπλησίασαν ἀλλήλοισι, οἱ μὲν ἐκ Θερμοπυλῶν ἄρτι μετεχώρουσιν εἰς τὴν Φωκίδα, Θρᾶκίαι τε ὄντες καὶ ἀπὸ τοῦ Πόντου καὶ*** Σκύθαι καὶ Καππαδόκαι Βιθυνοὶ τε καὶ Γαλάται καὶ Φρύγες καὶ ὅσα ἄλλα τῷ Μιθριδάτῃ νεόκτητα γένοιτο, πάντες ἐς δισῶδεκα μυριάδας ἀνδρῶν·**** καὶ στρατηγοὶ αὐτῶν·***** ἦσαν μὲν καὶ κατὰ μέρος ἐκάστων,***** αὐτοκράτωρ δ' Ἀρχέλαος ἐπὶ πᾶσι. Σύλλας δ' ἦγεν Ἰταλῶτας καὶ Ἑλλήνων ἢ Μακεδόνων, ὅσοι ἄρτι πρὸς αὐτὸν ἀπὸ Ἀρχελάου μετετίθεντο, ἢ εἰ

ომისა, რომელიც დრომიქაეტესთან ერთად იყო მოსული. მან შეაგროვა [ის ლაშქარი], რომელიც არკათიასთან, მეფის შეილთან ერთად, მაკედონიაში შეიჭრა და რომელიც მაშინ ყველაზე უვნებელი და სრული იყო და ის სხვებიც, რომელთაც მითრიდატე ჰგზავნიდა; [მითრიდატე] ხომ განუწყვეტლივ ჰგზავნიდა [ჯარებს]. ყველა ესენი მან საჩქაროდ შეაგროვა, ხოლო სულამე კი გადაწვა პირეა, რომელმაც იგი ქალაქზე შეტად შეაწუხა, ისე რომ არ დაუნდვია არც საქურვლისსაცავი, არც ნავსაშენი, არც სხვა რამ სახელგანთქმულ [ნაგებობათაგან]. ამის შემდეგ არქელაოსისაკენ წამოვიდა და ასევე ბეოტიაზე [გავლით]. ერთმანეთს რომ მიუახლოვდნენ, ისინი, ვინც თერმოპილედან [იყვნენ] ეხლახან [მოსულები], ფოკიდისაკენ გადავიდნენ; ესენი იყვნენ: თრაკიელები, პონტოელები, სკვითები, კაპადოკიელები, ბითონიელებიცა და გალატებიც, ფრიგიელები და სხვები, რომლებიც ეხლახან იყვნენ მითრიდატეს მიერ დაპყრობილნი, ყველანი ერთად 120000

* ἐμβαλόν] ἐλθόν i.

** διέλειπεν ci. Mend.

*** καὶ post Πόντου om. Ci.

**** μυριάδους V.

***** αὐτῶν] αὐτοῖς ci. Mend., contra Zerdik p. 47 coll. Thuc. 1,45,2.

***** ἐκάστων Zerdik p. 47 coll., Herodot. 7,204. Thuc. 1,46,2, 2,83,4, ἐκάστω Oi, ἐκάστοις Nauck, ἕστροι ci. Mend. coll. Emph. I § 181.

τ: ἄλλο περίοικον, οὐδ' ἐξ τρίτη-
μόριον τὰ πάντα τῶν πολεμίων.
ხოლო ყველა ამათი მთავარსარდალი არქელაოსი იყო. სულას მოყავ-
და იტალიელები და ელინთაგან და მაკედონელთაგან ისინი, რომლე-
ბიც ეხლახან გადმოვიდნენ მასთან არქელაოსისაგან, ან კიდევ ისი-
ნი, ვინც მახლობლად ცხოვრობდნენ, მაგრამ ყველა ესენი მტრის
ჯარის ერთ მესამედ ნაწილს არც კი შეადგენდნენ.

42. Ἀντικαταστάντες δ' ἄλ-
λήλοις, ὁ μὲν Ἀρχέλαος ἐξέτατ-
τεν, ἐς μάχην αἰε! προκαλούμε-
νος, ὁ δὲ Σύλλας ἐβράδυνε, τὰ
χωρία καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐχθ-
ρῶν περισχοπούμενος, Ἀναχωροῦ-
ντι δ' ἐς Χαλκίδα τῇ Ἀρχελάω
παρὰχολουθῶν καιρὸν ἐπετήρει
καὶ τόπον. Ὡς δὲ αὐτὸν εἶδε πε-
ρὶ Χαϊρώνειαν ἐν ἀποκρήμους
στρατοπεδεύομενον, ἔνθα μὴ κρα-
τουσιν ἀποχώρησις οὐδεμία ἦν,
πεδίον αὐτῶς εὐρὺ πλῆσιον κατα-
λαβῶν εὐθύς ἐπήγε, ὡς καὶ
ἄκοντα βιασόμενος ἐς μάχην Ἀρ-
χέλαον· ἐν ᾧ σφίσι μὲν ἡπτιον
καὶ εὐπετές ἐς δίαξιον καὶ ἀνα-
χώρησιν ἦν πεδίον, Ἀρχελάω δὲ
κρημνο! περιέκειντο, οἱ τὸ ἔργον
οὐκ εἴων ἐν οὐδενὶ κοινὸν ὄλου
τοῦ στρατοῦ γενέσθαι, συστήναι
διὰ τὴν ἀνωμαλίαν οὐκ ἔχοντος,
τραπέσι! τε αὐτοῖς ἄπορος διὰ
τῶν κρημνῶν ἐγίγνετο ἢ φυγή·
ὁ μὲν δὴ τοιοῖσδε λογισμοῖς, τῇ
δυσχωρίᾳ μάλιστα πιστεύων, ἐπ-
ήει*, ὡς οὐδὲν ἐσομένου χρησί-
μου τοῦ πλῆθους Ἀρχελάω. Ὁ
δ' οὐκ ἐγνώκει μὲν αὐτῷ τότε

კაცი. მხედართმთავარი თითოე-
ულ ნაწილს თავთავისი ჰყავდა,
ხოლო სულა არქელაოსი იყო. სულას მოყავ-
და იტალიელები და ელინთაგან და მაკედონელთაგან ისინი, რომლე-
ბიც ეხლახან გადმოვიდნენ მასთან არქელაოსისაგან, ან კიდევ ისი-
ნი, ვინც მახლობლად ცხოვრობდნენ, მაგრამ ყველა ესენი მტრის
ჯარის ერთ მესამედ ნაწილს არც კი შეადგენდნენ.

42. როდესაც ესენი ერთმა-
ნეთს პირისპირ წარუდგნენ, არ-
ქელაოსმა დააწყო [ლაშქარი]
და მას სულ ბრძოლაში იწ-
ვევდა, ხოლო სულა არ ჩქარობ-
და, რადგან ითვისისწინებდა
ადგილმდებარეობას და მტრის
სიმრავლეს. ხოლო როდესაც
ქალკიდისაკენ წავიდა არქელა-
ოსი, იგი მიჰყვა მას და ელო-
დებოდა შესაფერის დროს და
ადგილს. როგორც კი დაინახა
მან, რომ [არქელაოსმა] დაიბა-
ნაკა ქაზრონეასთან ციცაბო
ადგილას, საიდანაც, თუ კი არ
გაიმარჯვებდა, ვერაფრით ვერ
დააღწევდა თავს, თვითონ მის მახ-
ლობლად ფართო დაბლობი და-
იჭირა და მაშინვე გამოიყვანა
[ლაშქარი], რომ აეძულებინა
არქელაოსი თუნდაც უნებურად,
მაგრამ მაინც ებრძოლა. [სულას
ლაშქარს] სწორი და მოსახერ-
ხებელი დაბლობი ჰქონდა, რო-
გორც დადევნებისათვის, ასევე
უკან დასახვევად, ხოლო არქე-
ლაოსს გარსშემორტყმული ჰქონ-
და კლდეები, რომლებიც არ იძ-
ლეოდნენ საშუალებას, რომ საქ-

* ἐπήει V, ἐποίει B.

συμπλέκασθαι, διὸ καὶ ἀμελῶς
ἐστρατοπέδουσεν, ἐπιόντος δὲ ἡδῆ
τῆς δυσχωρίας ὅπῃ καὶ μόγις ἡσ-
θάνετο καὶ προὔπεμπέ τινας ἑπ-
πέας ἐς κώλυσιν αὐτοῦ· τραπέν-
των δ' ἐκείνων καὶ ἐς τοὺς κρη-
μνοὺς καταρροφθέντων * ἐξήκοντα
αὐτοῖς ἔπεμψεν ἄρματα, εἰ δύναι-
το μετὰ ῥύμης κῶλαι καὶ διαρ-
ρήξαι τὴν φάλαγγα τῶν πολεμί-
ων. Διαστάντων δὲ τῶν Ῥωμαί-
ων τὰ μὲν ἄρματα ὑπὸ τῆς φο-
ρᾶς ἐς τοὺς ὀπίσσω παρενεχθέντα
τε καὶ ὀπισθεπείροφα ὄντα πρὸς
τῶν ἰσθμίων, περιστάντων αὐτῶν
καὶ ἐσακοντισόντων, διεφθείρετο.

ლად იყო დაბანაკებული; ხოლო როდესაც [სულა] მას თავს დაეს-
ხა, იგი როგორც იქნა გვიან, მაგრამ მაინც, მიხვდა, რომ მეტის-
მეტად უხერხული ადგილმდებარეობა ჰქონდა და წინ გაგზავნა
მხედრების რაზმი, რათა დაებრკოლებინათ [სულა]. როდესაც
[ეს მოწინავე რაზმი] უკან გამოიქცა და კლდეებზე გადაიჩეხა,
კვლავ გაგზავნა [არქელაოსმა] 60 ეტლი, რომ თუ შეიძლებდნენ,
მთელი ძალით აეჩეხათ და გაერღვიათ მტრის ფალანგა. რომაელები
კი მათ გზიდან ჩამოეცალნენ, ხოლო გაქანებული ეტლები შე-
იჭრნენ [რომაელთა] უკანა [რიგებში], მაგრამ რაკილა [ეტლები]
ძნელი მოსატრიალებელი იყო, უკან დარჩენილები ირგვლივ შე-
მოგერტყნენ [ამ ეტლებს], შუბები დაუშინეს და ამოხოცეს [მათზე
ძყოფი მემორები].

43. 'Ο δ' Ἀρχέλαος, δυνή-
θεις ἄν καὶ ἰς ἀπὸ τοῦ χάρα-
κος εὐσταθῶς ἀπομάχεσθαι, τά-
χα οἱ καὶ τῶν κρημνῶν ἐς τοῦτο
συσλαμβανόντων. Ἐξήγῃ σὺν ἐπέ-
ξει καὶ διέτασσε μετὰ σπουδῆς
τοσόνδε πλῆθος οὐ προεγνακῶτων
ἀνδρῶν, ἐν στενωπῶν μάλιστα

მეში მთელი ჯარი ჩაბმულიყო—
[ადგილის] უსწორმასწორობის
გამო არ შეეძლო [ჯარის] და-
ყენება, ხოლო თუ გაქცევას მო-
იწადინებდნენ, ვერც ამას შესძ-
ლებდნენ [იმავე] კლდეების მი-
ზეზით. [სულა] ამ ფიქრითა და
უფრო კი ცუდი ადგილმდებარე-
ობის იმედით, გაემართა
[მტრისაკენ. იგი ვარაუდობდა],
რომ არქელაოსს [მისი ჯარის]
სიმრავლე არაფრად გამოადგე-
ბოდა. [არქელაოსმა] არ იცოდა,
რომ მას მაშინ მოუხდებოდა
შებრძოლება, ამიტომ უღარდე-

43. ხოლო არქელაოსს შეეძ-
ლო, რომ ამ გამაგრებულ იდ-
გილშიაც თავი მშვიდად დაეცე-
ვა, მას ეს კლდეები საამისოდ
კიდევაც გამოადგებოდნენ. მაგ-
რამ მან სასწრაფოდ გამოიყვანა
და დიდი გულმოდგინებით და-
აწყო მთელი ამოდენა ჯარი ამ

* καταρροφθέντων ἰ.

γεγονῶς διὰ τὸν Σύλλα, ἥδη πλησιάζοντα. Τούτους δ' ἰππέας πρώτους ἐπαγαγὼν μετὰ δρόμου πολλοῦ διέτεμε τὴν φάλαγγα Ῥωμαίων ἐς δύο καὶ εὐμαρῶς ἑκατέρους* ἐκυκλοῦτο διὰ τὴν ὀλιγότητα. Οἱ δ' ἀπεμάχοντο μὲν ἐγκρατῶς, ἐς πάντας ἐπιστρεφόμενοι, μάλιστα δ' ἐπόνουν οἱ περὶ Γάββαν τε καὶ Ὀρτήσιον, καθ' οὓς αὐτὸς ὁ Ἀρχέλαος ἐτέτακτο, τῶν βαρβάρων ὡς ἐν ὄψει στρατηγού σὺν προθυμίᾳ σφοδρᾶ ἐπικειμένων, μέχρι τοῦ Σύλλα μεταχωροῦντος ἐς αὐτοὺς σὺν ἰππεῦσι πολλοῖς Ἀρχέλαος, ἀπὸ τῶν σημείων, στρατηγικῶν ὄντων, καὶ τοῦ κοιορτοῦ, πλείονος ἀίρομένου, τεκμηράμενος** εἶναι Σύλλαν τὸν ἐπιόντα, λύσας τὴν κύκλωσιν. ἐς τάξιν ἀνεχώρει. Ὁ δὲ τῶν τε ἰππέων τὸ ἄριστον ἄγων καὶ δύο νεαλεῖς σπείρας ἐν τῇ παρόδῳ προσλαβὼν, αἱ ἐτετάχοντο ἐφεδρεῦειν, οὕτω τὸν κύκλον τοῖς πολεμίοις ἐξελεῖξασιν οὐδ' εἰς μέτωπον εὐσταθῶς διατεταγμένοις ἐνέβαλε καὶ θορυβήσας ἔκοψέ τε καὶ εἰς φυγὴν τραπέντας ἐδῶκεν. Ἀρξάμενης δ' ἐνταῦθα τῆς νίκης οὐδὲ Μουρήνας ἠλίνυσεν, ἐπὶ τοῦ λαοῦ*** τεταγμένος, ἀλλ'

საქმისათვის მოუმზადებელი ხალხისა, და საშინლად იყო შევიწროებული სულას მოახლოვების გამო. [არქელაოსმა] პირველად მხედრები წაიყვანა სულ სირბილით, რომეღთა ფალანგა ორად გაჰკვეთა და თითოეულ [ნაწილს] იოლად შემოერთყა გარს მათი მცირერიცხოვანების გამო. [რომაელები] თავს ყოჩხლად იცავდნენ ყოველ მხარეს მიტრიალებულნი¹, მაგრამ განსაკუთრებით უქიროდა ვალბას და ჰორტენზიუსის [რაზმებს], რომელთა წინააღმდეგაც თვით არქელაოსი გამოდგოდა, რადგან ბარბაროსები, რომლებიც [თავისი] მთავარსარდლის თვალწინ იყვნენ, განსაკუთრებული გულმოდგინებით ესხმოდნენ თავს [მოწინააღმდეგეს]. [ასე იყო] ვიდრე სულა არ გამოვიდა მათ წინააღმდეგ მრავალრიცხოვანი მხედრობით. არქელაოსი კი სამთავარსარდლონიშნებისა და დაყენებული დიდი ბუქის მიხედვით მიხვდა, რომ სულა მოდიოდა, [ამიტომ] თავი ანება ალყას და ისევ მწყობრს დაუბრუნდა. [სულა] მოუძლოდა მხედრების საუკეთესო [ნაწილს], გზაზე შეემატებინა მას ორი დასვენებულს რაზმი²,

* ἑκατέρους om. B.

** τεκμηριόμενος i.

*** λαοῦ B.

¹ რუსულ თარგმანში: „поверившись во все стороны“.

² სპეირა, ἡ—კოპორტის მესამედი.

ὄνειδίσας τοῖς ἀμφ' αὐτὸν* καὶ რომლებიც ჩასაფრებულები ჰყავ-
 γενναίως ἐμπεισῶν ἐδίνανε κα- და და [ამ შემადგენლობით]
 κείνους. თავს დაესხა [მოწინააღმდეგეს],

ისე რომ მტერს ჯერ არც წრე გაეშალა, ვერც ფრონტში მკვიდ-
 რად დაწყობა [მოესწრო]. [სულამ] არივდარია ისინი, გაელიტა
 და გაქვეულებს კი დაეღევნა. როდესაც აქ დაიწყო მათი გამარ-
 ჯვება, მურენამაც არ დააყოვნა, რომელიც მარცხენა ფრთას სარდ-
 ლობდა; ის კი არა, მან შეარცხენა ისინი, ვინც მასთან ახლოს
 იყვნენ, მამაცად დაეცა თავს [მტერს] და თვითონაც მისდია მას.

44. Τραπεμέων δ' ἦδη τῶν Ἄρχελάου κερῶν οὐδ' οἱ μέσοι
 τὴν τάξιν ἐφύλασσον, ἀλλ' ἀφ' ὅρα
 πάντων ἐγίγνετο φυγή. Ἐνθα δὴ
 πάντα, ὅσα εἶκασεν ὁ Σύλλας,
 ἐνέπιπτεν τοῖς πολεμίοις· οὐ γὰρ
 ἔχοντες ἀναστροφὴν εὐρύχωρόν
 οὐδὲ πεδίον φυγῆν ἐπὶ τοὺς κρη-
 μνοὺς ὑπὸ τῶν διωκόντων ἐωπι-
 ντο, καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἐξέπιπ-
 τον** πρὸς αὐτόν***, οἱ δ' εὐ-
 βουλότερον ἐς τὸ στρατόπεδον
 ἐφέροντο. Ἄρχελαος δ' αὐτοὺς
 προλαβών, ἀπειρότατα δὴ τότε
 μάλιστα συμφορῶν πολεμικῶν,
 ἀπέκλειε καὶ ἐπιστρέφειν ἐς τοὺς
 πολεμίους ἐκέλευεν· οἱ δ' ἀνέσ-
 τρεφον μὲν ἐκ προθυμίας, οὔτε
 δὲ στρατηγῶν ἢ ἐπιστατῶν ἐς
 διάταξιν ἔτι σφίσι παρόντων, οὔτε

44. როდესაც არქელაოსის
 [ჯარის] ფლანგები უკვე გააქ-
 ციეს, ველარც შუა ნაწილმა და-
 იცვა [თავისი] წყობა და ყველა-
 ნი ერთად გაიქცნენ. მაშინ, რო-
 გორც სულა ფიქრობდა, სწორედ
 ისე მოუვიდა [მის] მტერს: რად-
 განაც მათ არ ჰქონდათ ფართო
 ადგილი მოსაბრუნებლად და
 არც დაბლობი გასაქცევად, მღე-
 ვარმა [რომაელებმა] ისინი კლდე-
 ებთან მირეკეს, ამათგან ზოგი-
 ერთები გადაცივიდნენ [კლდე-
 ებიდან] მის თვალწინ¹, ხოლო
 სხვები, უფრო გონივრები, ბა-
 ნაკისაკენ გაექანენ. მაგრამ არ-
 ქელაოსმა მათ დაასწრო — ის
 მართლაც და სულ გამოუცდელი
 ყოფილა საომარ მარცხიანობა-
 ში — გადაუკეტა [ალაყაფი] და

* ὄφ' αὐτόν i.

** ἐξέπιπτον i. e. διεξέπιπτον, cf. Arr. Anab. 1,8,7; 5,24,3.

*** πρὸς αὐτόν i. e. contra Sullam? (Vk), eo in loco c (logitne
 αὐτοῦ pro πρὸς αὐτόν?), πρὸς αὐτῶν Hirschwälder, Jahrb. f. class. Philol.
 125 (1882) p. 528, πρὸς αὐτόν del. et ἐς τοὺς κρημνοὺς add. Kratt p. 63
 adn. 1.

¹ οἱ μὲν ἐξέπιπτον πρὸς αὐτόν—რუს. თარგმანში არის: „один из них
 падал мертвым на этом месте“, შემდეგი შენიშვნით: „Критич: попалали
 в руки Суллы“. არცერთი თარგმანი არ მიმაჩნია სწორად.

τὰ σημεῖα ἕκαστοι τὰ ἔαυτῶν ἐπιγινώσκοντες ὡς ἐν ἀκόσμφ τροπῇ διερριμμένοι*, χωρίου τε καὶ ἐς φυγὴν καὶ εἰς μάχην ἀποροῦντες, στενωτάτου τότε μάλιστ' αὐτοῖς διὰ τὴν δῖ' ὠξίν γενομένου, ἐκτείνοντο μετὰ ἀργίας, οἱ μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων, οὐδὲν ἀντιδρᾶσαι φθάνοντες, οἱ δὲ ὑπὸ σφῶν αὐτῶν, ὡς ἐν πληθίει καὶ στενοχωρίᾳ θορυβοῦμενοι· πάλιν τε κατέφυγον ἐπὶ τὰς πύλας καὶ εἰλοῦντο περὶ αὐτάς ἐπιμεφόμενοι· τοῖς ἀποκλείουσι θροῦς τε πατρίους αὐτοῖς καὶ τὴν ἄλλην οἰκειότητα σὺν ὕνείδει προῦφερον, ὡς οὐχ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν μάλλον ἢ τῶνδε ὑπερορώντων αὐτοῖς ἀναροῦμενοι, ἔστε μόλις αὐτοῖς ὁ Ἄρχέλαος, ὁψὲ τῆς χρείας, ἀνεώγυσ' τὰς πύλας καὶ ὑπεδέχετο μετὰ ἀταξίας ἐστρέχοντας. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, ταῦτα συνιδόντες καὶ παρακαλέσαντες τότε μάλιστ' ἀλλήλους, δρόμῳ τοῖς φεύγουσι συνέπιπτον** ἐς τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν νίκην ἐς τέλος ἐξείργασαντο.

ნეთს შორის] მახლობლობას, და არ იღუპებიან, როგორც [იმ თავისიანებისაგან], რომლებიც მათ აბუჩად იგდებენ. ბოლოს, როგორც იყო, არქელაოსმა, უფრო გვიან, ვიდრე ამას საჭიროება მოითხოვდა, გაუღო მათ ბჭე და მიიღო ისინი, ესენიც შეცვივდნენ ყოვლად უწყსრიგოდ.

რომანელებმა რომ ეს დაინახეს, მაშინვე დაუწყეს ერთმანეთს გამხნეება, სირბილით [გამოეკიდნენ] გაქცეულებს და მათთან ერ-

უბრძანა, ისევ მტერს მიბრუნებოდნენ. ისინი დიდი მონდობით გაბრუნდნენ, მაგრამ მათ არც მხედართმთავარი ჰყავდათ და არც შეთაური, რომ ისინი მწყობრად [გამოეყვანა]; ვერც თავთავის [სამხედრო] ნიშნებსაც სცნობდნენ, რადგანაც უწყსოდ იყვნენ მიმოფანტული, თან არც გასაქცევი ადგილი ჰქონდათ და არც საბრძოლველი და რაკი მეტისმეტი სივიწროვე იყო მღევრის მიერ შექმნილი, ამიტომ ესენი თითქმის ხელის გამოუღებლად ამოწყდნენ, ზოგი მტრის ხელით, რომელთა მიმართ ამათ სამაგიეროს მიზღვავერ მოახერხეს, ზოგი კი თავისიანებისაგან, რადგან დიდად იყვნენ დაბნეულები სომრავლისა და ადგილის სივიწროვის გამო. [გადარჩენილები] კვლავ გაიქცნენ კარიბჭისაკენ. იქ შეჯგუფდნენ და უკმაყოფილებას გამოსთქვამდნენ მათ მიმართ, ვინც ის დაჰყეტა. საყვედურით უხსენებდნენ მშობლიურ ღმერთებს და სხვა [ერთმანე]

* *διερριμμένων* i.

** *συνεπέπιπτον* Schw.

თად შეიქრნენ ბანაკში, რითაც საბოლოოდ დაიმკვიდრეს გამარჯვება.

45. Ἀρχέλαος δὲ καὶ ὄσοι ἄλλοι κατὰ μέρος ἐξέφυγον, ἐς Χαλκίδα συνελέγοντο, οὐ πολὺ πλείους μυρίων ἐκ δυνάδεα μυριάδων γενόμενοι. Ῥωμαίων δ' ἔδοξαν μὲν ἀποθάνειν πεντεκαίδεκα ἄνδρες, δύο δ' αὐτῶν ἐπανήλθον.

Τοῦτο μὲν δὴ Σύλλα καὶ Ἀρχελάω, τῷ Μιθριδάτου στρατηγῷ, τῆς περὶ Χαιρώνειας μάχης τέλος ἦν, δι' εὐβουλίαν δὴ μάλιστα Σύλλα καὶ δι' ἀφροσύνην Ἀρχελάου τοιόνδε ἑκατέρω γενόμενον. Σύλλας δὲ, πολλῶν μὲν αἰχμαλῶτων, πολλῶν δ' ὅπλων καὶ λείας κρατῶν*, τὰ μὲν ἀχρεῖα σωρευθέντα διαζωσάμενος, ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις, αὐτὸς ἐνέπρησε τοῖς ἐνυαλίαις θεοῖς, ἀναπύσας δὲ τὴν στρατιάν ἐπ' ὀλίγον ἐς τὸν Ἐδრიπον σὺν εὐζῶνοις ἐπὶ τὸν Ἀρχέλαον ἠπείγετο. Ῥωμαίων δὲ ναῦς οὐκ ἐχόντων ἄδεῶς τὰς νήσους περιέπλει**, τὰ παράλια πορθῶν. Ζακύνθῳ δ' ἑκβὰς παρεστρατοπέδευσε καὶ τινῶν Ῥωμαίων, οἳ ἐπεδήμουν, νυκτὸς ἐπιθειμένων αὐτῷ κατὰ τάχος ἐσβὰς*** ἀνήγετο ἐς Χαλκίδα, ληστεύοντι μᾶλλον ἢ πολεμοῦντι: εἰοικῶς.

45. არქელაოსი და სხვები, რომლებიც ნაწილ-ნაწილ გაიქცნენ, ქალკიდაში შეიკრიბნენ და 120000 — [კაციანი ლაშქრიდან] 10000 [ჯარისკაცზე] მეტი აღარ აღმოჩნდნენ. ხოლო რომაელთაგან კი ფიქრობდნენ, რომ 15 კაცი მოკვდა, ამათგანაც ორი მორჩა.

ასეთი იყო შედეგი ქაერონეასთან ბრძოლისა, რომელიც ჰქონდათ სულასა და არქელაოსს, მითრიდატეს მხედართმთავარს: სულ კი სულას გონიერებისა და არქელაოსის უგუნურობის მიზეზით იყო, რომ თითოეულს ასეთი რამ მოუხდა. სულამ ბევრი ტყვე, ბევრი იარაღი და [საერთოდ] ალაფი იგდო ხელთ. მან [აქედან] გამოუსადეგარი რაც იყო, დაახვინა, და რომაელთა წესის მიხედვით სარტყელ-შემორტყმულმა, თვითონვე დასწვა ომის ღმერთების [სახელობაზე]. ლაშქარი ცოტა ხნით შეასვენა და შემდეგ კი გაემართა არქელაოსის წინააღმდეგ ევროპოსში მსუბუქად შეიარაღებული [ჯარისკაცებითურთ]. რადგანაც რომაელებს ხოხალდები არ ჰქონდათ, [არქელაოსი] სრულიად უშიშრად გარს უვლიდა კუნძულ-

* κρατήσας ci. Mend., sed cf. Berg, Diss p. 28.

** (ὁ) δὲ Ῥωμ. ναῦς vel. τὰς νήσους (ὁ Ἀρχέλαος) περιέπλει ci. Schw., ἀδεῶς (Ἀρχέλαος) Mend.

*** ἐκβὰς i, ἐμβὰς Reiske et Musgr.

ლებს და სანაპიროებს აოხრებდა. იგი ზაქინთოსთან გადმოვიდა და დაბანაკდა. ხოლო რომაელებთან, ზოგიერთები, რომლებიც იქ ცხოვრობდნენ, ლამით დაესხნენ მას თავს. [მაშინ არქელაოსი] სასწრაფოდ ავიდა [ხომალდზე], კვლავ ქალკიდისაკენ გაბრუნდა და უფრო [ვიწმე] მეკობრეს ჰგავდა, ვიდრე მეომარს.

46. Μιθριδάτης δ', ἐπεὶ τοσῆσδε ἤττης ἐπύθετο, κατεπλάγη μὲν αὐτίκα καὶ ἔδεισεν ὥς ἐπὶ ἔργῳ τοσοῦτῳ, στρατιᾶν δ' ὄμωξ ἄλλην ἀπὸ τῶν ἑπ' αὐτὸν ἐθῶν ἀπάντων κατὰ σπουδὴν συνέλεγε· νομίσας δ' ἄν τινὰς αὐτῷ διὰ τὴν ἤτταν, ἢ γὺν ἢ εἴ τινα καιρὸν ἄλλον εὐροίεν, ἐπιθήσειθαι, τοὺς ὑπόπτους οἱ πάντας, πρὶν ὀξύτερον γενέσθαι τὸν πόλεμον, ἀγγελέγετο. Καὶ πρῶτα μὲν τοὺς Γαλατῶν τετράρχας, ὅσοι τε αὐτῷ συνησαν ὥς φίλοι καὶ ὅσοι μὴ κατήκουον αὐτοῦ, πάντας ἔκτεινε μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν χωρὶς τριῶν τῶν διαφυγόντων, τοῖς μὲν ἐνέδρας ἐπιπέμφας, τοὺς δ' ἐπὶ διαίτη μιάς νυκτός, οὐχ ἠγούμενος αὐτῶν οὐδένα οἱ βέβαιον, εἰ πλησιάσει* Σύλλας, ἔσειθαι. Σφετερισάμενος δ' αὐτῶν τὰς περιουσίας φρουρὰς εἰσήγειν ἐς τὰς πόλεις καὶ σατραπὴν ἐς τὸ ἔθνος Εὐμαχὸν ἐπέμψεν**, ὃν αὐτίκα τῶν τετραρχῶν οἱ διαφυγόντες, στρατιᾶν ἀγείραντες ἀπὸ τῶν ἀγρῶν, ἐξέ-

46. მითრიდატემ რომ ასეთი დამარცხების [ამბავი] შეიტყო, საშინლად შეძრწუნდა პირველად და შიშმა მოიცვა, როგორც ასეთი საქმეების დროს [არის ხოლმე], მაგრამ მაინც დიდი სისწრაფით შეუდგა სხვა ლაშქრის შეგროვებას თავისი ხელქვეითი ყველა ხალხებისაგან. მან იფიქრა, რომ ამ დამარცხების გამო ზოგიერთები მას ან ეხლა დაესხმიან თავს, ან სხვა, მოხერხებულ დროს რომ იპოვიან, [მაშინ] და [ამიტომ] მოაგროვა ყველა მის მიმართ საეჭვო პირი, სანამ ომი უფრო გამწვავდებოდა, ხოლო პირველ რიგში — ვალატთა ტეტარაქები, რომლებიც მასთან იყვნენ, როგორც მეგობრები და რომლებიც მისი ქვეშევრდომები არ იყვნენ, ყველანი დაახოცვიან¹ ბავშვებიანად და ქალებიანად გარდა სამისა, რომლებიც გაიქცნენ. [მკვლელი] ზოგს მან საფარიდან მიუგზავნა, ზოგიც ერთ ლამეს, წვეულებაზე [გასწვციტა], რადგან ფიქრობდა,

* πλησιάσει V.

** ἐπέμψεν V, ἐπεμψεν B, ἐπεμψεν i.

¹ რუსულ თარგმანს აქვს შენიშვნა: „По сообщению Ливия, тут был открыт заговор на жизнь Митридата“.

βαλον αὐταῖς φρουραῖς διώκοντες ἐκ Γαλατίας. καὶ Μιθριδάτῃ περιήν Γαλατῶν ἔχειν τὰ χρήματα μόνα. Χίοις δὲ μνηίων, ἐξ οὗ τις αὐτῶν ναῦς ἐς τὴν βασιλικὴν ἐν τῇ περὶ Ῥόδον ναυμαχίᾳ λαθοῦσα ἐνέβαλε, πρῶτα μὲν ἐδήμεισε τὰ ζῆντα Χίοις τοῖς ἐς Σύλλαν φυγοῦσιν, ἐξῆς δ' ἔπεμπε τοὺς τὰ Ῥωμαίων ἐρευνησομένους ἐν Χίῳ· καὶ τρίτον Ζηνόβιος, στρατιᾶν ἄγων ὡς ἐς τὴν Ἑλλάδα διαβαλῶν, τὰ τείχη τῶν Χίων καὶ ὅσα ἄλλα ἐρυμνὰ χωρία, τῆς νυκτὸς κατέλαβε καὶ ταῖς πύλαις φρουρὰν ἐπιστήσας ἐκήρυσσε τοὺς μὲν ξένους ἀτρεμεῖν, Χίους δὲ ἐς ἐκκλησίαν συνελθεῖν, ὡς διαλεξόμενος αὐτοῖς τι παρὰ* τοῦ βασιλέως. Ἐπεὶ δὲ συνήλθον, ἔλεξεν ὅτι „βασιλεὺς ὑποπτον ἔχει: τὴν πόλιν διὰ τοὺς Ῥωμαίζοντας, παύσεται δέ, ἐὰν τὰ τε ὄπλα παραδῶτε καὶ δμηρα τῶν παιδῶν τοὺς ἀρίστους“. Οἱ μὲν δὴ κατεληγμένην σφῶν τὴν πόλιν δρῶντες ἔδοσαν ἄμφω, καὶ Ζηνόβιος αὐτὰ ἐς Ἐρυθρὰς ἐξέπεμψεν, ὡς αὐτίκα τοῖς Χίοις γράψοντος τοῦ βασιλέως.

რომდენიც იყო გამაგრებული ადგილები, ბქესთან მეციხოვნე ჯარი დააყენა და [შემდეგი] გამოაცხადა: უცხოელები მშვიდად იყვნენ, ხოლო ქიოსელები შეიკრიბნონ სახალხო კრებაზე, რომელთაც მე-

რომ არცერთი მათგანი არ იქნებოდა მისთვის საიმედო, თუკი მოახლოვდებოდა სულა. [მითრიდატემ] მითთვისა მათი ქონება, ქალაქებში მეციხოვნე ჯარები ჩააყენა და სატრაპად ამ ხალხს ევმაქოსი გაუგზავნა, რომელიც მაშინვე გამოავლეს მეციხოვნე ჯარითურთ და გააძევეს გალატიიდან იმ ტეტრარქებმა, რომლებიც გადაურჩნენ მითრიდატეს და რომლებმაც სოფლად შეკრიბეს ლაშქარი. ისე რომ მითრიდატეს გალატთაგან მხოლოდ თუელი შერჩა. ხოლო ქიოსელებზე ის ჯავრობდა მას აქეთ, რაც მათი რომელიღაცა ხომალდი როდოსთან საზღვაო ბრძოლისას [მის] სამეფო [ხომალდს], დაეჯახა. პირველად მან ჩამოართვა ქონება იმ ქიოსელებს. რომლებიც სულასთან გაიქცნენ, ხოლო შემდეგ გაგზავნა [კაცები], რომ ამათ გამოეკვლიათ რომაელთა საქმიანობა ქიოსზე¹ შესამეც [ის გააკეთა], რომ ზენობიოსმა მიიყვანა ლაშქარი, თითქოს ელადაში [აპირებდა] მის გადასროლას და ლამით დაიჭირა ქიოსელთა ზღუდეები და

* παρὰ] περι i.

¹ ἐξῆς δ' ἔπεμπε τοὺς τὰ Ῥωμαίων ἐρευνησομένους ἐν Χίῳ რუს. თარგმანში არის: „затем послал людей, чтобы они произвели расследование, кто является сторонником римлян“. მას აქვს შენიშვნა: „Но можно понять: „Где есть имущество римлян“. არცერთი არაა სწორი!

ფის [სახელით] რალაც უნდა ვუთხრო. როდესაც ისინი შეიკრიბნენ, [ზენობიოსმა] სთქვა, რომ მეფე ექვის თვალთ უყურებს [მათ] ქალაქს, რომლის მცხოვრებნი რომაელთა მომხრეობას ამელაენებენ და ეს [დამოკიდებულება] შეწყდება, თუკი ისინი გადასცემენ მას იარაღს და მძევლებს წარჩინებულთა შვილთაგან- [ქიოსელბმა] დაინახეს, რომ მათი ქალაქი მაინც აღებულა და გადასცეს ორივე. ზენობიოსმა ყველაფერი გაგზავნა ერთორას [და აღუთქა მათ], რომ მეფე ქიოსელებს მაშინვე მოსწერდა.

47. Ἐπιστολῆ δὲ ἦκε Μιθριδάτου τάδε λέγουσα· ἔσονται καὶ ὑμεῖς ἕστε Ῥωμαίοις, ὧν ἔτι πολλοὶ παρ' ἐκείνοις εἰσὶ*, καὶ τὰ ἐγκτήματα** Ῥωμαίων καρποσθε, ἡμῖν οὐκ ἀναφέροντες, ἕς τε τὴν ἐμὴν ναῦν ἐν τῇ περὶ Ῥόδον ναυμαχίᾳ τριήρης ἡμετέρα ἐνέβαλέ τε καὶ κατέσεισεν. Ὁ ἐγὼ περιέφερον ἔχων ἐς μόνους τοὺς κυβερνήτας, εἰ δύναισθε σώζεσθαι καὶ ἀγαπᾶν. Λαυθάνοντες δὲ καὶ ὑμεῖς τοὺς ἀρίστους ἡμῶν ἐς Σύλλαν διεπέμψατε καὶ οὐδὲνα αὐτῶν, ὧς οὐκ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ταῦτα πράττοντα, ἐνδείξατε οὐδ' ἐμῆυσάτε, ὃ τῶν οὐ συμπεπραχόντων ἔργον ἦν. Τοὺς οὐν ἐπιβουλεύοντας μὲν τῇ ἐμῇ ἀρχῇ, ἐπιβουλεύσαντας δὲ καὶ τῷ σώματι, οἱ μὲν ἐμοὶ φίλοι ἐδικαίουσιν ἀποθανεῖν, ἐγὼ δ' ἡμῖν τιμῶμαι δισχιλίῳν ταλάντων“. τοσαῦτα μὲν ἡ ἐπιστολὴ περιεῖχεν, οἱ δ' ἐβίβλοντο μὲν ἐς αὐτὸν περσέυσσαι, Ζηγοβίου δὲ κατακω-

47. ხოლო მითრიდატესაგან მოვიდა წერილი, რომელშიც შემდეგი ეწერა: „თქვენ ეხლაც კეთილად ხართ განწყობილი რომაელთა მიმართ, თქვენგან ჯერაც ბევრი მათთან არიან, რომაელთა ქონებით სარგებლობთ, ჩვენთან კი [არაფერი] მოგაქვთ. [ამავე დროს] როდოსთან საზღვაო ბრძოლის დროს ჩემს ხომალდს თქვენი ტრიერა დაეჯახა და შეანჯღრია. მე კი, ჩემის ნებით გადავაბრალე ეს მხოლოდ მესაქმეებს, რომ თქვენ, თუ შეიძლებდით, თავი გადაგერჩინათ და მეც დაგეთასებინეთ. თქვენ კი ეხლაც მალულად გაგზავნეთ სულასთან თქვენს შორის საუკეთესონი და არც ამბავი მომიტანეთ და არც შემატყობინეთ არავის შესახებ, რომ ეს საჭირო [გადაწყვეტილებების] თანახმად არ იყო გაკეთებული, რაც თქვენ უნდა გაჩაგედინათ, თუ თქვენ ამ საქმის თანამონაწილენი არ იყავით.

* παρ' ἡμῖν Beiske, perperam, cf. Kratt. p. 68. qui ὧν refert ad ἡμῖς) ἕστε et ἐκείνοις ad Ῥωμαίοις (cf. p. 249, 5).

** ἐγκτήματα Schw., ἐνοτήματα Oi.

λύοντος ὀπλων τε ἀφηρημένοι καὶ
 παίδων σφίσι τῶν ἀρίστων ἐχο-
 μένων στρατιᾶς τε βαρβαρικῆς
 τοσαύτης ἐφεισώσης οἰμῶζοντες
 ἔκ τε ἱερῶν κόσμοις καὶ τὰ τῶν
 γυναικῶν πάντα ἐς τὸ πλήρωμα
 τῶν δισχιλίων ταλάντων συνέφε-
 ρον. Ὡς δὲ καὶ ταῦτ' ἐπεπλήρω-
 το, αἰτιασάμενος τὸν σταθμὸν
 ἐνδεῖν ὁ Ζηγρόβιος ἔκ τὸ θέατρον
 αὐτοῦς συνεκάλει καὶ τὴν στρα-
 τιᾶν περιστήσας μετὰ γυμνῶν ξι-
 φῶν ἀμφὶ τε τὸ θέατρον αὐτὸ
 καὶ τὰς ἀπ' αὐτοῦ μέχρι τῆς θα-
 λάσσης ὁδοὺς ἦγε * τοὺς Χίους **,
 ἀνιστάς ἕκαστον ἔκ τοῦ θεάτρου.
 καὶ ἐνετίθειτο ἐς τὰς ναῦς, ἐτέρ-
 ραθι μὲν τοὺς ἀγῶρας, ἐτέρραθι
 δ' αὐτῶν τὰ γυναῖκα καὶ τὰ παι-
 δία, βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόν-
 των ὑβρίζόμενα. Ἀνάσπαστο: ὁ
 ἐντενθεὶν ἐς Μιθριδάτην γενόμε-
 νοι διεπέμφθησαν ἐς τὸν Εὐξεί-
 νον.

მოაგროვა ისინი, ხოლო თვითონ თეატრის ირგვლივ და გზებზე თე-
 ატრიდან ზღვამდე ჯარი დააყენა გაშიშვლებული მახვილებით
 [ხელში]. [ზენობიოსმა] სათითაოდ გამოიყვანა თეატრიდან [და ამ
 გზით] წამოიყვანა ქიოსელები, ჩასხა ხომალდებში, ცალკე კაცები,
 ცალკე მათი ქალები და ბავშვები, რომელთაც გამყოლები ბარბა-
 როსულად შეურაცხყოფას აყენებდნენ. აქედან ასე ძალით აყრი-
 ლები მიჰგვარეს ისინი მითრიდატეს, [რომელმაც] გაგზავნა ისინი
 ევქსინის პონტოსაკენ.

48. Καὶ Χίοι μὲν ᾧδ' ἐπε-
 πράχασαν *** Ζηγρόβιον δὲ Ἐφέ-

რომლებიც ჩინი ხელისუფლების
 წინააღმდეგ ბოროტს იზრახავენ,
 ან ბოროტს განიზრახეს ჩემი პი-
 როვნების მიმართ, მათ თუმცა ჩემ-
 მა მეგობრებმა სრულიად სამართ-
 ლიანად სიკვდილი მიუსაჯეს, მე
 კი თქვენ 2000 ტალანტით გა-
 ჯარიმებთ*. ამნაირი [შინაარ-
 სისა] იყო წერილი. ხოლო [ქი-
 ოსელებს] უნდოდათ მითრიდა-
 ტესთან დესპანები გაეგზავნათ,
 ზენობიოსმა კი [ამაში] ხელი
 შეეშალა. რაკილა მათ იარაღი
 ჩამორთმეული ჰქონდათ, საუკე-
 თესო [მოქალაქეების] შვილები
 წაყვანილები იყვნენ და ბარბა-
 როსთა ამოდენა ლაშქარი მის-
 დგომოდათ, ვიშვიშით მოზი-
 დეს ტაძრებიდან სამკაულები და
 ქალების ყოველგვარი [ქონება],
 რომ შეეგროვებინათ 2000 ტა-
 ლანტი. როდესაც ესეც შეასრუ-
 ლეს, ზენობიოსმა იმათ დააბრალა,
 რომ წონაში აკლიაო, თეატრში

დააყენა გაშიშვლებული მახვილებით
 [ხელში]. [ზენობიოსმა] სათითაოდ გამოიყვანა თეატრიდან [და ამ
 გზით] წამოიყვანა ქიოსელები, ჩასხა ხომალდებში, ცალკე კაცები,
 ცალკე მათი ქალები და ბავშვები, რომელთაც გამყოლები ბარბა-
 როსულად შეურაცხყოფას აყენებდნენ. აქედან ასე ძალით აყრი-
 ლები მიჰგვარეს ისინი მითრიდატეს, [რომელმაც] გაგზავნა ისინი
 ევქსინის პონტოსაკენ.

48. აი, ასე დაემართათ ქი-
 ოსელებს. ხოლო ეფესელებმა,

*διηγ. ci. Mend,
 ** τοὺς χιλιούς B.
 *** ἐπεπράχασαν Oi, corr. Herw. p. 1:8.

οἱ μετὰ στρατιωτῶν προσίοντα
 ἐκέλευον ἐξοπλίσασθαι τε παρὰ
 ταῖς πύλαις καὶ σὺν ὀλίγοις ἐσελ-
 θεῖν. Ὁ δ' ὑπέστη μὲν ταῦτα
 καὶ ἐσήλαθε πρὸς Φιλοποίμενα,
 τὸν πατέρα Μονίμης, τῆς ἐρωμέ-
 νης Μιθριδάτου, ἐπίσκοπον Ἐφε-
 σίων ἐκ Μιθριδάτου καθεστηκό-
 τα, καὶ συνελθεῖν οἱ τοὺς Ἐφε-
 σίους ἐκ ἐκκλησίαν ἐκήρυσσεν.
 Οἱ δὲ οὐδὲν χρηστὸν ἔσσεσθαι παρ'
 αὐτοῦ προσδοκῶντες ἐς τὴν ἐπι-
 ούσαν ἀνέθεντο καὶ νυκτὸς ἀλλή-
 λους ἀγείραντες* τε καὶ παρα-
 καλέσαντες Ζηγὸβιον μὲν ἐς τὸ
 δεσποτήριον ἐμβάλλοντες ἔκτειναν
 καὶ τὰ τεῖχη κατεῖχον καὶ τὸ
 πληθὸς συνελόχιζον καὶ τὰ ἐκ-
 τῶν ἀγρῶν συνέλεγον καὶ τὴν
 πόλιν ὅλως διὰ χεῖρὸς εἶχον. Ὡν
 πυνθανόμενοι Τραλλιανοὶ καὶ Ὑπαι-
 πηνοὶ καὶ Μεσοπολίται** καὶ
 ἄλλοι, τὰ Χίων πάθη δε-
 διώτες, ὅμοια τοῖς Ἐφεσίοις ἔδ-
 ρων. Μιθριδάτης δ' ἐπὶ μὲν τὰ
 ἀφεστηκότα στρατιᾶν ἐξέπεμπε
 καὶ πολλὰ καὶ δεῖνὰ τοὺς λαμβά-
 νομένους ἔδρα, δεῖσας δὲ περὶ
 τοῖς λοιποῖς τὰς πόλεις τὰς Ἑλ-
 ληνίδας ἡλευθέρου καὶ χρεῶν
 ἀποκοπὰς αὐτοῖς ἐκέρυσσε καὶ
 τοὺς ἐν ἐκάστη μετόικους πολί-

როდესაც ზენობიოსი [თავისი]
 ჯარისკაცებითურთ მივიდა [მათ-
 თან], უბრძანეს მას, რომ იარა-
 ლი დაეყარა კარიბჭესთან და
 მცირეოდენი [მხლებლებით] შე-
 სულიყო [ქალაქში]. [ზენობიოსი]
 მასზე დასთანხმდა და მივიდა ფი-
 ლოპომენთან (რომელიც იყო
 მითრიდატეს საყვარლის, მონი-
 მეს, მამა, მითრიდატეს მიერ
 ეფესელთა მოურავად დანიშ-
 ნული) და გამოუცხადა ეფე-
 სელებს, რომ მასთან მოეყარათ
 [ყველას] თავი სახალხო კრება-
 ზე. ხოლო ეფესელებმა, რადგან
 კარგს არაფერს მოელოდნენ მი-
 სგან, მერე დღისათვის გადა-
 სდეს [ეს ამბავი], ღამით კი შე-
 იკრიბნენ და ერთმანეთს აქეზებ-
 დნენ. მერე ზენობიოსი საპყრო-
 ბილეში ჩაადგეს და მოჰკლეს,
 [თავისი ქალაქის] ზღუდეები
 [თვითონვე] დაიჭირეს, ქალა-
 ქის მთელი მოსახლეობა¹ რაზ-
 მებად დაჰყვეს, მინდვრებიდან
 [მთელი მოსავალი] მოჰკრიფეს
 და საერთოდ ქალაქი ხელთ
 ჰქონდათ. როგორც შეიტყვეს
 ტრალელებმა, ჰიპაძელებმა, მე-
 სოპოლისელებმა² და ზოგმა
 სხვებმა, შეეშინდათ, ქიოსელების
 [მსგავსი] უბედურებისა და ესე-

* ἐγείραντες ci. Mend.

** Μητροπολίται ci. Schw., Μεσοτιμῶνται Mend.; cf. Keil. RE 15
 :p. 1105.

¹ τὸ πληθὸς — „სიმრავლე“. აზრის მიხედვით მაქვს თარგმნილი „ქალაქის
 მთელი მოსახლეობა“ — და არა სიტყვა სიტყვით.

² ტუქსტში არის: Μεσοπολίται; შენიშვნებშია ვარიანტები: Μητροπολι-
 ται: Μεσοτιμῶνται.

τας αὐτῶν ἐποίει καὶ τοὺς θερά-
ποντας ἐλευθέρους, ἐλπίσας (ὅπερ
δὴ καὶ συνηνέχθη) τοὺς κατὰ χ-
ρεως καὶ μετοίκους θεράποντας,
ἡγούμενους ἐν τῇ Μιθριδάτου ἀρ-
χῇ βεβαίως* τὰ δοθέντα αὐτοῖς
ἔξειν, εὖνους αὐτῷ γενήσεσθαι.
Μυννίων δὲ καὶ Φιλότημος οἱ
Σμυρναῖοι καὶ Κλεισθένης καὶ
Ἀσκληπιόδοτος οἱ Λέσβιοι, βασι-
λεῖ γνῶριμοι πάντες, ὁ δὲ Ἀσ-
κληπιόδοτος αὐτὸν** καὶ ξυναγῆ-
σας ποτέ, ἐπιβουλὴν ἐπὶ τὸν Μιθ-
ριδάτην συνείθεσαν· ἧς αὐτὸς ὁ
Ἀσκληπιόδοτος μῆνυστὴς ἐγένετο
καὶ ἐς πίστιν ὑπὸ κλητῆ τινὶ***
παρεσκεύασεν ἀκοῦσαι τοῦ Μυν-
νίωτος. Ἀλούσης δὲ τῆς ἐπιβου-
λῆς οἱ μὲν αἰκισθίντες ἐκολάσ-
θησαν, ὑποψία δ' ἐς τὰ ὅμοια
πολλοὺς κατεῖχεν****. Ὡς δὴ καὶ
Περγαμηνῶν τὰ αὐτὰ βουλευόν-
τες δγδοήκοντα ἄνδρες***** ἐκλῶ-
σαν καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν ἔτε-
τοι, ζήτητάς δὲ Μιθριδάτης παν-
ταχοῦ περιέπεμπεν, οἱ τοὺς ἐν-
δεικνύντων ἐκάστων ἔκτειναν ἀμ-
φὶ τοὺς χιλιούς καὶ ἑξακοσίους

ნიც ეფესელები. მსგავსად მო-
იქცნენ. მითრიდატემ განდგო-
მილების წინააღმდეგ ლაშქარი
გაგზავნა და ვინც კი შეიპყრო,
მათ ძალიან სასტიკად მოეპყრო;
მაგრამ [თვითონაც] შეეშინდა
სხვა ამბებისა და ელინური ქალა-
ქები გაათავისუფლა, გამოუცხა-
და მათ ვალებისაგან განთავი-
სუფლება, თითოეულ ქალაქში
მეტეკები¹ მოქალაქეებად აქცია,
ხოლო მონები — თავისუფლებად
იმ იმედით (როგორც მოხდა კი-
დეაც), რომ ვალებისაგან გან-
თავისუფლებულები, მეტეკები
და მონები მის მხარეზე იქნე-
ბოდნენ, რაკილა იფიქრებდნენ,
რომ [მხოლოდ] მითრიდატეს
გამგებლობაში ექნებოდათ მათ
მკვიდრად ის, რაც ებოძათ. ხო-
ლო მინიონმა და ფილოტიმოს-
მა, სმირნელებმა, და კლისთენემ
და ასკლეპიოდოტოსმა, ლესბო-
სელებმა, რომლებიც ყველანი მე-
გობრები იყვნენ მეფისა, ხო-
ლო ასკლეპიოდოტოსი ოდესღაც
მის დაქირავებულ ლაშქარსაც
კი სარდლობდა², მითრიდატეს.

* ὁ βεβαίως Ci.

** αὐτὸν] αὐτῷ Ci.

*** τινὶ] τινὰ ci. Bk.

**** εἶχεν i.

***** δγδοήκ. ἄνδρες om. V.

¹ μέτοιχος, ὁ გადმოსახლებული, ჩასახლებული. ტერმინად იხმარება „მე-
ტეკი“, რაც ნიშნავს ათენში დასახლებულ უცხოელს, რომელიც იხდიდა გადასა-
ხადს და სამაგიეროდ სახელმწიფოს მფარველობით სარგებლობდა.

² ξυναγίσης 1. водить гостей или иностранцев и показывать досто-
примечательности, 2. предводительствовать наемным войском. რუსულ თარ-
განში არის: „был даже некогда его близким другом“.

ἀνδραξ. Ἦν οἱ κατηγορήσαντες
 εἰς πολλὸν ἴσπερον οἱ μὲν ὑπὸ Σύλ-
 λα ληφθέντες διεφθάρησαν, οἱ δὲ
 προανεῖλον ἔαυτοῦς, οἱ δ' εἰς τὸν
 Πόντον ἀντὶ Μιθριδάτη συν-
 φευσον.

რომ მოასმენინა მინიონის [ლაპარაკი] საწოლის ქვეშ [დამა-
 ლულს]. როდესაც შეთქმულება გამოძეღავდა, ისინი აწამეს და ისე
 დასაჯეს, ხოლო ეკვი, მსგავსი [განწყობილების] მიმართ ბევრზე
 ჰქონდათ. როდესაც პერგამოსელთაგან ანნაირივე გადაწყვეტილების
 გამო 80 კაცი დაიჭირეს და სხვა ქალაქებში კიდევ სხვები, მით-
 რიდატემ გამოძიებლები დაგზავნა ყველგან, რომელთაც დახოცეს
 დაახლოებით 1600 კაცი, რადგან ყველა თავის მტრებს აბე-
 ზლებდა. მათგან, რომლებიც აბეზლებდნენ, სულ ცოტა ხანში ზო-
 ვი სულამ დაიჭირა და ამოაწყვეტინა, ზოგმა ამაზე უწინ თვითონ
 მოიკლა თავი, სხვებიც პონტოში გაიქცნენ თვითონ მითრიდატეს-
 თან ერთად¹.

49. Γιγνομένων δὲ τῶνδε πε-
 ρὶ τὴν Ἀσίαν ὀκτὼ μυριάδων
 στρατὸς ἡμιροιστο τῷ Μιθριδάτῃ,
 καὶ αὐτὸν Δορσίλαος πρὸς Ἀρχέ-
 λαον ἦγεν ἐς τὴν Ἑλλάδα, ἔχον-
 τα τῶν προτέρων ἕξι μυρῖους.
 Ὁ δὲ Σύλλας ἀντεστρατοπέδευε
 μὲν Ἀρχελάῳ περὶ Ὀρχομενόν,
 ὡς δὲ εἶδε τῆς ἐπελθούσης Ἰππου
 τοῦ πληθῆος, ἄρυσσε τάφρους πολ-
 λάς ἀγὰ τὸ πεδίον, εἵρος δέκα
 πόδας, καὶ ἐπιόντος αὐτῷ τοῦ
 Ἀρχελάου ἀντιπαρέταξεν. Ἀσθε-
 νῶς δὲ τῶν Ῥωμαίων διὰ θέος *
 τῆς Ἰππου μαχομένων, ἐς πολλὸν
 μὲν αὐτοῦς παρῖπνύων παρεκά-
 λει καὶ ἐπέσπερχε σὺν ἰπειλῆ,

წინააღმდეგ შეთქმულება მოაწ-
 ყვეს, ხოლო [შეთქმულების] გა-
 მცემი თვითონ ასკლეპიოდოტო-
 სი აღმოჩნდა. ამან, იმისათ-
 ვის, რომ [მისი ნათქვამი] სარწ-
 მუნო ყოფილიყო, ისე მოაწყო,

რომ როდესაც აზიაში ეს ამ-
 ბები ხდებოდა, მითრიდატემ შე-
 აგროვა 80000-იანი ლაშქარი,
 რომელიც დორილაოსმა არქე-
 ლაოსს მიუყვანა ელადაში, [არ-
 ქელაოსს] კი უწინდელი [ჯარი-
 დან] კიდევ 10000 [კაცი] ჰყავდა.
 ხოლო სულა არქელაოსის სა-
 წინააღმდეგოდ დაბანაკდა ორ-
 ქომენოსთან და როდესაც და-
 ინახა მის წინააღმდეგ გამოსუ-
 ლი მხედრობის ასეთი სიმრავ-
 ლე, დაბლომზე ამოთხარა ბევ-
 რი თხრილი, [თითო] ათი ფუ-
 ტის სიგანის. როდესაც არქე-
 ლაოსი დაიძრა [სულასაკენ, სუ-
 ლამაც] ლაშქარი დააწყო მის

* διὰ θέος] διὰ τὸ πληθὸς iC.

¹ რუსულ თარგმანშია: „иные же бежали в Понт, к самому Митри-
 дату“.

αὐκ ἐπιστρέφων δ' αὐτοὺς ἐς τὸ ἔργον οὐδ' ᾧς, ἐξήλατο τοῦ* ἔππου καὶ σημεῖον ἀρπάσας ἀνὰ τὸ μεταίχμιον ἔθει μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν, κεκραγῶς· „εἰ τις ὑμῶν, ὦ Ῥωμαῖοι, πύθοιτο, ποῦ Σύλλαν τὸν στρατηγὸν ὑμῶν αὐτῶν προῦδῶκατε**, λέγειν· ἐν Ὁρχομένῳ μαχόμενον“. Οἱ δ' ἡγεμόνες αὐτῶν κινδυνεύοντι συνεξέθειον ἐκ τῶν ἰδίων τάξεων, συνεξέθειον ὁὐ καὶ ἡ ἄλλη πληθὺς αἰδουμένη παλίωξιν τε εἰργάσαντο. Καὶ τῆς νίκης ἀρχομένης ἀναθορῶν ἀμύξ ἐπὶ τὸν ἔππον ἐπήγει τὸν στρατὸν περὶ τῶν καὶ ἐπέσπερχεν, ἕως τέλειον αὐτοῖς τὸ ἔργον ἐξετελέσθη***. Καὶ τῶν πολεμίων ἀπώλοντο μὲν ἄμφι τοὺς μυρίους**** καὶ πεντακισχιλίουσ, καὶ τούτων ἦσαν οἱ μύριοι ἑπταὶς μάλιστα, καὶ σὺν αὐτοῖς ἔ παῖς Ἀρχελάου Διογένησ· οἱ περὶ δ' ἐς τὸ στρατόπεδον συνέφυγον.

[რომელები ისაკენ] გადმოიხარა კვლავ მოახტა ცხენს, დაიარა ლაშქარი და აქებდა და აქებებდა მას, ვიდრე მათ ეს საქმე სავსებით არ დაასრულეს. მტრის [ჯარიდან] ამოწყდა დაახლოებით 15000, ხოლო ამათგან დაახლოებით 10000 მხედარი იყო, მათ შორის იყო არქელაოსის შვილი, დიოგენესი. ქვეითი ჯარი კი ბანაკისაკენ გაიქცა.

50. Καὶ δεῖσας δ Σύλλας, μὴ πάλιν αὐτὸν δ Ἀρχελάου, οὐκ

საწინააღმდეგოდ. რადგანაც რომელები მხედრობის შიშით სუსტად იბრძოდნენ, [სულა] ცხენით უვლიდა მათ და დიდხანს მოუწოდებდა და ნუქარით მიერეკებოდა [სამბროლველად]. მაგრამ ასეც რომ ვერ მიიბრუნა ისინი ამ საქმისაკენ, ჩამოხტა ცხენიდან, სტაცა ხელი დროშას, თავისი მცველი რაზმიანად შეიჭრა ორ ლაშქარს შორის და ყვიროდა: „რომელებო, თუ ვინმე შეგეკითხოთ თქვენ, თუ სად უღალატეთ თქვენს მთავარსარდალს, სულას, უთხარით, რომ [მაშინ, როდესაც ის] ორქომენოსთან იბრძოდა“. [სულასთან], რომელიც [ასეთ] საფრთხეში ჩავარდა, გამოიჭრენ წინამძღოლები თავთავისი მწყობრებიდან, ამათთან ერთად გამოიჭრენ ბლომად სხვებიც, რომელთაც შერცხვათ და [მტერი] უქუაქციეს. ხოლო როდესაც

გამარჯვების [სასწორი], [სულა] გადმოიხარა კვლავ მოახტა ცხენს, დაიარა ლაშქარი და აქებდა და აქებებდა მას, ვიდრე მათ ეს საქმე სავსებით არ დაასრულეს. მტრის [ჯარიდან] ამოწყდა დაახლოებით 15000, ხოლო ამათგან დაახლოებით 10000 მხედარი იყო, მათ შორის იყო არქელაოსის შვილი, დიოგენესი. ქვეითი ჯარი კი ბანაკისაკენ გაიქცა.

50. სულას შეეშინდა, რომ არქელაოსი კვლავაც წინანდებუ-

* τοῦ Schw. (cf. l. 22. τοῦ Plut. Sull. 21.3), τῆς Oi.

** προῦδῶκατε Plut. Sull. l. c. (e quo ἀπολελοίπατε Exc. Planudum 39, cf. Cass. Dion. t. 1 p. CXXII ed' Boiss)

*** τέλειον—ἐξετελέσθη) τέλειον delendum vel ἐξετελέσθη scribendum ci. Mond., sed cf. Emph. V § 155.

**** διαμυρίους vertit C.

ἔχοντα ναῦς, ἐς Χαλκίδα ὡς πρότερον διαφύγοι, τὸ πεδῖον ἐκ διαστημάτων ἐνυκτοφυλάκει. Καὶ μεθ' ἡμέραν, σταδῖον οὐχ ὄλον ἀποσχῶν τοῦ Ἀρχελάου, τάφρον αὐτῷ περιώρυσεν οὐκ ἐπεξίοντι. Καὶ παρεκάλει τότε μάλιστα τὴν ἑαυτοῦ στρατιάν ἐκπονήσαι τοῦ παντὸς πολέμου τὸ ἔτι λείψανον, ὡς τῶν πολεμίων αὐτὸν οὐδ' ὑφισταμένων, καὶ ἐπήγειν αὐτὴν ἐπὶ τὸ χαράκωμα τοῦ Ἀρχελάου. Ὅμοια δ' ἐκ μεταβολῆς ἐγίγνετο καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις ὑπὸ ἀνάγκης, τῶν ἡγεμόνων αὐτοὺς περιθρόντων καὶ τὸν παρόντα κίνδυνον προφερόντων τε καὶ ὄνειδιζόντων, εἰ μὴδ' ἀπὸ χάρακος ἀπομαχέσονται: τοὺς ἐχθρούς, ὀλιγωτέρους ὄντας. Ὅρμης δὲ καὶ βοῆς ἑκατέρωθεν γενομένης πολλὰ μὲν ἐγίγνετ' ἐπ' * ἀμφοῖν ἔργα πολέμου, γωνίαν δὲ τινα τοῦ χαρακώματος οἱ Ῥωμαῖοι, τὰς ἀσπίδας σφῶν ὑπερσχύοντες, ἡδὴ διέσπων καὶ οἱ βάρβαροι καταθρόνοντες ἀπὸ τοῦ χαρακώματος εἶσω τῆς γωνίας περιέστησαν αὐτὴν, ὡς τοῖς ξίφεσιν ἀμυνέμενοι τοὺς ἐστρέχοντας. Οὐδέ τις ἐτόλμα, μέχρι Βάσιλλος, ὁ τοῦ τέλους ταξίαρχος **, ἐσήλατο πρῶτος καὶ τὸν ὑπαντήσαντα ἔκ-

რად არ გაქცეოდა ქალკიდაში, რაკი [სულას] ხომალდები არა ჰყავდა, ამიტომ მთელს დაბლობზე ღამე დარაჯები დააყენა ერთმანეთისაგან გარკვეულ მანძილზე. გათენებისთანავე არქელაოსის [ბანაკიდან] სტადიონზე უფრო ნაკლებ მანძილზე თხრილი გაათხრევიან, ხოლო [არქელაოსი] კი არც გამოდიოდა მის საწინააღმდეგოდ. მაშინ [სულამ] მოუწოდა თავის ლაშქარს, რომ ბრძოლას მონდომებით მოჰკიდებოდნენ და დაესრულებინათ, რაც კიდევ იყო დარჩენილი. ხოლო რაკილა მტერი ვეღარ უწევდა მათ წინააღმდეგობას, მან წაიყვანა [ლაშქარი] არქელაოსის მიწა-ც ილისაკენ.

თავის მხრივ მტერიც იძულებული იყო მსგავსად მოქცეულიყო: წინამძღოლები დადიოდნენ [ჯარისკაცებში], თავზე დატეხილ ხითათზე მიუთითებდნენ და არცხვენდნენ, თუკი არ მოიგერიებდნენ მიწაყრილიდან მტერს, რომელიც მათზე უფრო მცირერიცხოვანი იყო. ამგვარად, ორივე მხრიდან იერიში და ყვირილი ატყდა და ორივე მხარემ ბევრი მამაცური საქმე ჩაიდინა: რომაელებმა მიწაყრილის რომელიღაცა კუთხე მოან-

* ἐπ' om. a, probantibus Schw., qui praeterea ἐξ vel ὑπ' ἀμφοῖν ci., et Mend.; „ἐπ' ἀμφοῖν dictum est pro ἐφ' ἑκατέρας τάξεως“ (Zerdik p. 54 and. 2).

** ὁ—ταξ.] tribunus militum legionis eius, quae vallum aggrediebatur, iniuria haec in dubium vocat. Mend.

τεινε. Τότε δ' αὐτῷ συνεισέπιπ-
 τον ὁ στρατὸς ἅπας, καὶ φυγῆ
 τῶν βαρβάρων ἐγένετο καὶ φό-
 νος, τῶν μὲν καταλαμβανομένων,
 τῶν δὲ ἐς τὴν ἐγγὺς λίμνην ὠψου-
 μένων τε καὶ γεῖν οὐκ ἐπιστα-
 μένων, ἀζύνετα βαρβαριστὶ τοὺς
 κτενοῦντας* παρακαλοῦντων. Ἀρ-
 χέλαος δ' ἐν ἔλει τινὶ ἐκρῦψθη
 καὶ σάφους ἐπιτυχῶν ἐς Χαλ-
 κίδα διέπλευσε. Καὶ εἴ τις ἦν
 ἄλλη Μιθριδάτου στρατιὰ κατὰ
 μέρος ποὶ διατεταγμένη, πάντας
 αὐτοὺς ἐκάλει κατὰ σπουδῆν.

[ამათგან] ზოგი დაიპირეს, ზოგი იქვე ახლოს მდებარე ტბაში შე-
 რეკეს და რომ არ იცოდნენ ცურვა, გაუგებარ ბარბაროსულ ენა-
 ზე ეძახდნენ [თავის] მკვლელებს. არქელაოსი რომელიღაცა ჭაობ-
 ში ჩიბილა, რალაც ნაჯამ მოიპოვა და ქალდიკაში გასცურა. იქ
 თუკი კიდევ სადმე იდგა მითრიდატეს სხვა რომელიმე ჯარი ნა-
 წილ-ნაწილ, მათ ყველას საჩქაროდ გამოუძახა [თავისთან].

51. Ὁ δὲ Σύλλας τῆς ἐπιού-
 σης τὸν τε ταξιάρχον ἐστεφά-
 νου καὶ τοὺς ἄλλοις ἀρστυεῖα ἐδ-
 ῶθου**. Καὶ τὴν Βοιωτίαν, συνε-
 χῶς μετατιθεμένην, διήρπαξε καὶ
 ἐς Θεσσαλίαν ἐλθὼν ἐχείμαζε,
 τὰς ναῦς τὰς μετὰ Λουκοῦλλου
 περιμένων. ἀγνοῶν δ' ὅπῃ ὁ Λού-
 λουλλος εἶη, ἐναυπηγεῖτο ἑτέρως,
 καὶ ταῦτα μέντοι Κορνηλίου τε
 Κίννα*** καὶ Γαίου Μαρίου τῶν
 ἐχθρῶν αὐτῶν**** ἐν Ῥώμῃ ἐψη-

გრიეს ისე, რომ თავებზე ფა-
 რები ეფარათ, ხოლო ბარბა-
 როსები ჩამოხტნენ მიწაყრილი-
 დან ამ კუთხის შიგნით. მის
 ირგვლივ დაეწყვნენ, რათა მან-
 ვილებით შებრძოლებოდნენ შიგ
 შემოჭრილებს, მაგრამ ვერავინ
 ბედავდა [შიგ შესვლას]. ვიდრე
 ბასილუსი, ლეგიონის უფროსი,
 პირველი არ შეიჭრა და შეი-
 ხვედრი არ მოჰკლა. მაშინ მას-
 თან ერთად შეიჭრა მთელი ლაშ-
 ქარი, [რასაც მოჰყვა] ბარბა-
 როსთა გაქცევა და ქლუტა.

იქვე ახლოს მდებარე ტბაში შე-
 რეკეს და რომ არ იცოდნენ ცურვა, გაუგებარ ბარბაროსულ ენა-
 ზე ეძახდნენ [თავის] მკვლელებს. არქელაოსი რომელიღაცა ჭაობ-
 ში ჩიბილა, რალაც ნაჯამ მოიპოვა და ქალდიკაში გასცურა. იქ
 თუკი კიდევ სადმე იდგა მითრიდატეს სხვა რომელიმე ჯარი ნა-
 წილ-ნაწილ, მათ ყველას საჩქაროდ გამოუძახა [თავისთან].

51. მეორე დღეს სულამ ლე-
 გიონის უფროსი გვირგვინით
 შეამკო და სხვებს სიმაძაქისათ-
 ვის საჩუქრები დაურიგა. მან
 დაარბია ბეოტია, რომელიც გა-
 მუდმებით ხან ერთს მიემზრო-
 ბოდა, ხან მეორეს. მივიდა თე-
 სალიაში, იქ დაიხამთრა და ელო-
 დებოდა ფლოტს და ლუკუ-
 ლუსს. მაგრამ რაკილა არ იცო-
 და, სად იყო ლუკულუსი,
 სხვა ხომალდების აგება დაიწყო;

* κτανόντας i.

** διεδίδου ci. Mend., v. ad p. 118, 19.

*** κίνα (-ας) V.

**** αὐτὸν Roos. αὐτοῦ (sic) B, αὐτοῦ Vi.

φισμένων* εἶνα: Ῥωμαίων πολέμιον καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπάσλους καθηρηκότων καὶ τοὺς φίλους ἀνελότων. Ὁ δὲ οὐδὲν οὐδ' ὡς καθήρει τῆς ἐξουσίας, τὸν στρατὸν ἔχων εὐπειθή καὶ πρόθυμον, Κίνας** δὲ Φλάκκον*** ἐλόμενος οἱ συνάρχειν τὴν ἵπατον ἀρχὴν ἔπεμπεν ἐς τὴν Ἀσίαν μετὰ δύο τελών, ἀντὶ τοῦ Σύλλα, ὡς ἦδη πολεμίου γεγονότος, τῆς τε Ἀσίας ἀρχειν καὶ πολεμεῖν τῷ Μιθριδάτῃ. ἀπειροπολέμῳ δ' ὄντι τῷ Φλάκκῳ⁴ συνεξήληθεν ἕκῳν ἀπὸ τῆς βουλῆς ἀνήρ πιθανὸς ἐς στρατηγίαν, ὄνομα Φιμβρίας. Τούτοις ἐκ Βρεντεσίου διαπλέουσιν αἱ πολλὰ τῶν νεῶν ὑπὸ**** χεიმῶνος διελύθησαν, καὶ τὰς πρόπλους αὐτῶν ἐνέπρησε στρατὸς, ἄλλος ἐπιπεμφθεὶς ἐκ Μιθριδάτου. Μοχθηρὸν δ' ὄντα τὸν Φλάκκον καὶ σκαιὸν ἐν ταῖς κολάζεσι καὶ φιλοκερδῆ ὁ στρατὸς ἔπας ἀπεστρέφετο,⁵ καὶ μέρος αὐτῶν τι, προπεμφθὲν ἐς Θεσσαλίαν, εἰς τὸν Σύλλαν μεταστρατεύσαντο. Τοὺς δὲ ἵπολοιπὸς ὁ Φιμβρίας, στρατηγικώτερος τοῦ Φλάκκου φαινόμενος αὐτοῖς καὶ φιλανθρωπότερος, κατεῖχε μὴ μετὰθέσθαι.

და ამას [აკეთებდა] მიუხედავად იმისა, რომ მისმა მტრებმა, კორნელიუს ცინამ და გაიუს მარიუსმა, რომში ის რომელი ხალხის მტრად გამოაცხადეს, მისი სახლი და მამულები დაარბიეს და მისი მეგობრები ამოხოცეს. მაგრამ [სულას] თავისი ძალაუფლება სულაც არ დაუკარგავს, რადგან გამგონი და თავგამოდებული ჯარი ჰყავდა. ხოლო ცინამ თანამმართველად კონსულობაში ფლაკუსი აირჩია და ის გაგზავნა აზიაში ორი ლეგიონით სულას მაგივრად (რადგანაც ის მტრად იყო [გამოცხადებული]), რომ ემართა აზია და ეომა მითრიდატესთან. რადგანაც ფლაკუსი სამხედრო საქმეში გამოუცდელი იყო, სენატიდან თავისი ნებით მასთან ერთად წავიდა მხედართმთავრად სანდო კაცი, სახელად ფიმბრია. როდესაც ამათ ბრუნდიზიუმიდან გამოსცურეს, ხომალდთაგან მრავალი ქარმა მიმოფანტა, ხოლო რომლებმაც წინ გასცურეს, ისინი მითრიდატეს მიერ გამოგზავნილმა სხვა ლაშქარმა გადასწვა. ფლაკუსი ცუდი ადამიანი იყო, ულმობელი დასჯის დროს და ანგარე-

* *ψηφισαμένων* Schw. coll. p. 401,9 sq, et Emph. I § 390, probante Zerdik p. 64.

** *κίνα* (-ας) V.

*** *φλάκκον* V, *ponstanter*.

**** *ὑπὸ* Schw., *ἀπὸ* Oi.

ბიანი, [ამიტომ] მთელი ლაშქარი გადაუდგა მას და [ლაშქრის ის] ნაწილი, რომელიც თესალიაში იყო წინასწარ გაგზავნილი, სულას მხარეზე გადავიდა. ხოლო დანარჩენები რომ არ გადასულიყვნენ [სულასკენ], შეიკავა ფიმბრიამ, რომელიც ფლაკუსზე უფრო უკეთეს მხედართმთავრად და უფრო კაცთმოყვარედ ეჩვენებოდა.

52. Ὡς δ' ἔν τινι καταγυγῆ περι ξείνας ξειδος αὐτῶ καὶ τῶ ταμίᾳ γενομένης ὁ Φλάκκος διαίτων οὐδὲν ἐς τιμὴν ἐπεσήμηγε * τοῦ Φιμβρίου, χαλεπήνας ὁ Φιμβρίας ἠπείλησεν ἐς Ῥώμην ἐπανελευσεσθαι· καὶ τοῦ Φλάκκου δόντος αὐτῶ διάδοχον εἰς ἃ τότε διψῶκει, φυλάξας αὐτὸν ὁ Φιμβρίας ἐς Χαλκηδόνα διαπλέοντα, πρῶτα μὲν Θέρμων τὰς ῥάβδους ἀφείλετο, τὸν ἀντιστράτηγον ὑπὸ τοῦ Φλάκκου καταλελειμμένον, ὡς οἱ τοῦ στρατοῦ τὴν στρατηγίαν περιθύντος, εἶτα Ῥάκκον αὐτὸν σὺν ὀργῇ μετ' ὀλίγον ** ἐπανιώντα ἐδῶκεν, ἕως ὁ μὲν Φλάκκος εἶς τινα οἰκίαν καταφυγῶν καὶ νυκτὸς τὸ τεῖχος ὑπερελθὼν ἐς Χαλκηδόνα πρῶτον καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐς Νικομήδειαν ἔφυγεν *** καὶ τὰς πύλας ἀπέκλεισεν. Ὁ δὲ Φιμβρίας αὐτὸν ἐπελθὼν **** ἔκτεινεν ἐν φρέατι κρυπτόμενον, ὑπατόν τε ὄντα Ῥωμαίων καὶ στρατηγὸν τοῦδε τοῦ πολέμου, ἰδιώτης αὐτὸς ὦν καὶ

52. როდესაც ერთ ფუნდუკში მასპინძლობისას უთანხმოება მოუხდათ [ფიმბრიას] და კვესტორს, ფლაკუსმა განსაჯა ისინი და არავითარი უპიროატესობა არ მიანიჭა ფიმბრიას. [ამაზე] ფიმბრია გაჯავრდა და დაემუქრა, რომ რომში დაბრუნდებოდა. როდესაც ფლაკუსმა დაუნიშნა მას მონაცვლე [იმ თანამდებობაზე], რომელსაც ის მაშინ ასრულებდა, ფიმბრიამ შეიცადა, ვიდრე [ფლაკუსი] ქალდეკონში გასცურავდა და ჯერ თერმოსს წაართვა ლიქტორთა კონები, [თერმოსს], რომელიც ფლაკუსის მიერ იყო დატოვებული პროპრეტორად, ვითომდა ჯარს მიენიჭებინოს [ფიმბრიასთვის] მხედართმთავრობა. ხოლო შემდეგ, ცოტა ხანში, როდესაც თვითონ განრისხებული ფლაკუსი უკან დაბრუნდა, მას დაედევნა, ვიდრე ფლაკუსმა რომელიღაც საბაში არ შეაფარა თავი, ღამით კედელზე არ გადძვრა და ჯერ ქალკედონში

* ὑπεσήμηγε i.

** μετ' ὀλίγων ci. Reiske.

*** ἀνέφυγε i.

**** ἐσελθὼν ci. Mend.

ὡς φίλῳ κελεύοντι συνελθῆσθαι.
Ἐκτεμών τε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ
μεθῆκεν ἐς θάλασσαν καὶ τὸ λοι-
πὸν ἄταφον ἐκρίψας αὐτὸν αὐτο-
κράτορα ἀπέφηγε τοῦ στρατοῦ.
Καὶ μάχας τινὰς οὐκ ἀγεννώ-
ς ἠγωνίσαστο τῷ παιδί τῷ Μιθριδά-
του * αὐτόν τε βασιλέα συνεδίω-
ξεν ἐς τὸ Πέργαμον καὶ ἐς Πι-
τάνην ἐκ τοῦ Περγάμου διαφυγόν-
τα ἐπελθὼν ἀπετάφρευεν, ἕως ὅ
μὲν βασιλεὺς ἐπὶ νεῶν ἔφυγεν ἐς
Μιτυλήνην.

დაავდო, თავისი თავი კი ლაშქრის შეუზღუდავ მხედართმთავრად გამოაცხადა. მან მითრიდატეს შვილთან რამდენიმე ბრძოლა საკმაოდ ვაჟაკურად აწარმოა, ხოლო თვით მეფეს სდია პერგამოსამდე, და როდესაც [მეფე] პერგამოსიდან პიტანეში გაიქცა, იქაც მისდია და ირგვლივ თბრილი შემოავლო, ვიდრე მეფე ხომალდებით მიტილენეში არ გაიქცა.

53. Ὁ δὲ Φιμβρίας, ἐπιὼν τὴν Ἀσίαν, ἐκόλασε ** τοὺς καπαδοκίαντας καὶ τῶν οὐ δεχομένων αὐτὸν τὴν χώραν ἐλεηλάτει. Ἰλιεῖς δὲ, πολιιορχούμενοι πρὸς αὐτοῦ, κατέφυγον μὲν ἐπὶ Σύλλα δὲ φήσαντος αὐτοῖς ἤξειν καὶ κελεύσαντος ἐν τοσῶδε Φιμβρίας φράζειν, ὅτι σφᾶς ἐπιτετρόφασι τῷ Σύλλᾳ, πυθόμενος ὁ Φιμβρίας ἐπήνεσε μὲν ὡς ἦδη Ῥωμαίων φίλους, ἐκέλευσε δὲ καὶ αὐτόν, ὄντα Ῥωμαίων, εἶσω δέχεσθαι, κατειρωνευσάμενός τι καὶ τῆς συγγενείας τῆς οὐσης ἐς Ῥωμαίους Ἰλιεῖσιν. Ἐσελθὼν δὲ

არ გაიქცა, აქედან კი ნიკომედიაში და [იქ] კარიბჭე ჩაჰკეტა.

ფიმბრია დაედევნა მას და ჯაში დამალული მოჰკლა, თუმცა იგი რომაელთა კონსული იყო და ამ ომის მხედართმთავარი, თვითონ, კი — კერძო პირი, რომელიც [კონსულს] თანახლდა მეგობრად მიწვეული. [ფიმბრიამ] მოსჭრა [ფლაკუსს] თავი და ზღვაში გადაავდო, ხოლო დანარჩენი ტანი დაუპარხავი

53. ფიმბრია აზიაში გადავიდა, [იქ] სჯიდა კაპადოკიელების მომხრეებს და აოხრებდა მათ ქვეყანას, ვინც მას არ ღებულობდა. ალყაშემორტყმული ილიონელები გაიქცნენ სულასთან. სულამ უთხრა მათ, რომ მიეცა მათთან და უბრძანა ამასთანავე ეთქვათ ფიმბრიასათვის, რომ ისინი უკვე ჰმორჩილებენ სულას. ფიმბრიამ რომ ეს შეიტყო, შეაქო ისინი, როგორც რომაელთა მეგობრები და უბრძანა, რომ ისიც შიგნით შეეშვათ, რადგან თვითონაც ხომ.

* τῷ Μιθρ.] τοῦ μιθρ. i.

** ἐκόλασε i.

· τοὺς ἐν ποσὶ πάντας ἔκτεινε καὶ
· πάντα ἐνεπίμπρη καὶ τοὺς πρεσ-
· βύσαντας ἐς τὸν Σύλλαν ἐλυ-
· μαίνετο ποικίλως, οὔτε τῶν ἱερῶν
· φειδόμενος οὔτε τῶν ἐς τὸν νεῶν
· τῆς Ἀθηνᾶς καταφυγόντων, οἷς
· αὐτῷ νεῷ κατέπρησε. Κατέσκαπ-
· τε δὲ καὶ τὰ τείχη καὶ τῆς ἐπι-
· ούσῃν ἡρεῦνα περιών, μὴ τι συ-
· νέστηκε τῆς πόλεως ἔτι. ἡ μὲν
· δὴ, χεῖρονα τῶν ἐπι Ἀγαμέμνο-
· νος* παθοῦσα, ὑπὸ συγγενοῦς
· διωλώλει, καὶ οἰκόπεδον οὐδὲν
· αὐτῆς οὐδ' ἱερὸν οὐδ' ἀγαλμα
· ἔτι ἦν· τὸ δὲ τῆς Ἀθηνᾶς ἔδος,
· ἔ. Παλλάδιον καλοῦσι· καὶ διοπε-
· τὲς ἡγούνται, νομίζουσι· τινες
· εὐρεθῆναι τότε ἄθραυστον, τῶν
· ἐπιπεσόντων τειχέων αὐτὸ περι-
· καλυψάντων, εἰ μὴ Διομήδης αὐτὸ
· καὶ Ὀδυσσεὺς ἐν τῷ Ἑρωϊκῷ
· ἔργῳ μετήγευαν ἐξ Ἰλίου.

· Τὰδε μὲν δὴ Φιμβρίας ἐς
· Ἰλίον εἰργάζετο, ληγούσης ἄρτι
· τῆς τρίτης (καὶ ἔβδομηκοστῆς)**
· καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος· καὶ
· τινες ἡγούνται τὸ πάθος αὐτῇ
· τῷδε μετὰ Ἀγαμέμνονα χιλίσις
· καὶ πεντήκοντα*** ἔτεσι γενέσθαι
· μάλιστα.

· ὁμοίως, თუ კი დიომიდემ და ოდისევსმა არ წაიღეს ის თან ილი-
· ონიდან ტროის ომის დროს. აი, ასე მოექცა ფიმბრია ილი-
· ონს; ამ დროს თავდებოდა კიდეცა 173-ე ოლიმპიادا.

რომანელია, [თან] დასციხა იმ
ნათესაობას, რომელიც ჰქონდათ
ილიონელებსა და რომანელებს.
ხოლო [ქალაქში] რომ შევიდა.
ყველანი დახოცა, ვინც კი შე-
მოხვდა და ყველაფერი დასწვა;
ისინი კი, ვინც სულასთან იყ-
ვნენ ღესპანებად ნამყოფი, ათას-
ნაირად დასტანჯა; მან არც
ტაძრები დაინდო, არც ისინი,
ვინც ათენას ტაძარს იყვნენ
თავშეთარებულები; ესენი თვით
ტაძართან ერთად დასწვა. მან
გალავანიც დაანგრია და მეორე
დღეს [თვითონვე] დაიარა და
შეამოწმა, რომ ქალაქისა რაიმე
კიდევ არ დარჩენილიყო. [ქალა-
ქი], რომელმაც უარესი გადაი-
ტანა, ვიდრე აგამემნონის დროს,
დაიღუპა ნათესავთა [ხელით],
მისი ნანგრევებიც კი აღარ გადა-
რჩენილა, არც ტაძარი, არც ქან-
დაკება. ხოლო ათენას ქანდაკება,
რომელსაც პალადიონს უწოდე-
ბენ და რომელიც ზეციდან ჩა-
მოვარდნილად არის მიჩნეული,
ზოგიერთები ფიქრობენ, რომ
მაშინ დაუზიანებელი აღმოჩნ-
და, რადგანაც კედლები რომ
ჩამოინგრა, [ნანგრევებმა] ის და-
-

* ἄγαμέμνονι Oi, corr. Schw.

** (καὶ ἔβδομηκοστῆς) add. Palmerius p. 158, cf. § 64.

*** πεντήκοντα] ἑκατόν ci. R. Jordan, De font. App. in bell. Mithr. Diss. (Jottling. 1872) p. 50 and. 3,

ზოგიერთები ფიქრობენ, რომ ეს განსაცდელი შეემთხვა მას აგამემნონის [ამბიდან] სწორედ 1050 წლის შემდეგ.

54. Ὁ δὲ Μιθριδάτης, ἐπεὶ καὶ τῆς περὶ Ὁρχομενον ἡττης ἐπύθητο, διαλογιζόμενος τὸ πλῆθος, ὅσον ἐξ ἀρχῆς ἐς τὴν Ἑλλάδα πεπόμφει, καὶ τὴν συνεχῆ καὶ ταχεῖαν αὐτοῦ φθορὰν, ἐπεστελλεν Ἀρχελάφ διαλύσεις, ὡς δύναιτο εὐπρεπῶς*, ἐργάζομαι. Ὁ δὲ Σύλλα συνελθὼν ἐς λόγους εἶπε· „φίλος ὦν ὑμῖν πατρίδος, ὦ Σύλλα, Μιθριδάτης ὁ βασιλεὺς ἐπολέμησε μὲν διὰ στρατηγῶν ἐτέρων πλεονεξίαν, διαλύσεται δὲ διὰ τὴν σὴν ἀρετὴν, ἣν τὰ δίκαια προστάσσης“. Καὶ ὁ Σύλλας ἀπορίᾳ τε νεῶν καὶ χρήματα οὐκ ἐπιπεμπόντων οὐδ' ἄλλο οὐδὲν οἰκοθεν αὐτῷ τῶν ἐχθρῶν ὡς πολεμῆν, ἀψάμενος ἦδε τῶν ἐν Πυθιοῖ καὶ Ὀλυμπίᾳ καὶ Ἐπιδαύρῳ χρημάτων καὶ ἀντιδούς πρὸς λόγον τοῖς ἱεροῖς τὸ ἦμισυ τῆς Θηβαίων γῆς, πολλάκις ἀποστάντων, ἐς τε τὴν στάσιν** αὐτὴν*** τῶν ἐχθρῶν ἐπειγόμενος ἀκραιουργῆ καὶ ἀπαθῆ τὸν στρατὸν μεταγαγεῖν, ἐνετίδου πρὸς τὰς διαλύσεις καὶ εἶπεν· „ἀδικουμένου**** μὲν ἦν, ὦ Ἀρχέλαε, Μιθριδάτου περὶ ὧν ἰδίδικετο,

54. როდესაც მითრიდატემ შეიტყო ორქომენოსთან დამარცხების ამბავი, განსაჯა, თავიდან ელადაში რა როდენობის [ჯარი] ჰყავდა გაგზავნილი და მისი ერთი მეორეს მოყოლებული სწრაფი განადგურების საქმე და შეუთვალა არქელაოსს, [ომი] გაეთავებინა, ხოლო ეს გაეკეთებინა რაც შეიძლებოდა ხელსაყრელი [პირობით]. როდესაც [არქელაოსი] შეხვდა სულას სალაპარაკოდ, უთხრა მას: „სულა, მეფე მითრიდატე თქვენს მეგობარი იყო მამა-პაპის დროიდან. გეომათ თქვენ სხვა მხედართმთავრების სიხარბის გამო და თავს დაანებებს [ომს] შენი სიქველით [მოხიბლული], თუკი სამართლიან [პირობებს] წაუყენებ“. სულაც თანახმა იყო ომის შეწყვეტისა, რაკილა ხომალდები არ ჰყავდა, შინიდანაც ფულს არ უგზავნიდნენ და არც სხვა რამეს (ეს იმიტომ, რომ [იქაც] მტრობდნენ, მას, როგორც მტერს); და რადგანაც მან უკვე ისესხა ფული პითოში¹, ოლიმპიასა და ეპიდავროსში, და თვითონ კი

* εὐπρεπεῖς iC.
** σύστασιν b.
*** αὐτῆς] αὐτῶν i.
**** ἀδικου (sic. in fine lineae) V.

¹ ἐν Πυθιοῖ ვთარგმნი „პითოდ“. შდრ. ჰეროდოტეს (ეს იგივე „დედფოა“, მისი ადრინდელი სახელი).

πρεσβεύειν, ἀδικούντος δὲ γῆν
 τοσῶνδε ἀλλοτριάν ἐπιδραμεῖν καὶ
 κτείνειν πολὺν πλῆθος ἀνδρῶν τὰ
 τε κοινὰ καὶ ἰερά τῶν πόλεων
 καὶ τὰ ἴδια τῶν ἀνηρημένων σφε-
 τερίσασθαι. Τῷ δ' ἀντὶ λόγῳ
 καὶ ἐς τοὺς ἰδίους φίλους, ἢ πε-
 ρὶ ἡμᾶς, ἀπιστος γενόμενος ἔκ-
 τεινε καὶ τῶνδε πολλοὺς καὶ τῶν
 τετραρχῶν, οὓς ἐμοδιαιτους εἶχε,
 νυκτὸς μᾶζ μετὰ γυναικῶν καὶ
 παιδῶν τῶν οὐ πεπολεμηκότων.
 Ἐπι* δὲ ἡμῖν καὶ φύσεως ἔχθ-
 ραν μᾶλλον ἢ πολέμου χρεῖαν
 ἐπέδειξατο**, παντοίαις ἰδέαις
 κακῶν τοὺς περὶ τὴν Ἰτα-
 λιώτας σὺν γυναιξὶ καὶ παισὶ καὶ
 θεράπουσι, τοῖς οὖσι γένους Ἰτα-
 λικοῦ, λυμηγάμενός τε καὶ κτεί-
 νας. Τοσοῦτον ἐξήγεγεν εἰς τὴν
 Ἰταλίαν μῖσος ὅ νῦν ἡμῖν ὑπο-
 κρινόμενος φιλίαν πατρῶαν, ἧς οὐ
 πρὶν ἔκκαίθεα μυσίαδας ὑμῶν
 ὑπ' ἔμοῦ συγκαοπήναι ἐμνημο-
 νεύετε.

აღმოჩნდა სანდო; მან დახოცა მათგან ბევრი; ხოლო ტეტრარქ-
 თაგან ისინი, ვინც მასთან ერთად იყვნენ, ერთ ღამეში [გა-
 სწყვიტა] ცოლ-შვილიანად [მაშინ, როდესაც] ისინი მას სუ-
 ლაც არ ეოინებოდნენ. ჩვენს მიმართ კი უფრო თანდაყოლილი
 მტრობა ამოძრავებს, ვიდრე ომის აუცილებლობა; მან მტრო-
 ბის სხვადასხვა სახეობით შეურაცხყო და დახოცა აზიაში [მცხოვ-
 რები] იტალიელები, ქალებით, ბავშვებით, მსახურებით, რომ-
 ლებიც იტალიელები იყვნენ; წარმოშობით. იტალიის მიმართ
 მან ასეთი სიძულვილი გამოამჟღავნა და ეხლა ჩვენ ძველისძველი
 მეგობრობით გვატყუებს, რაც მანამდე არ გაგახსენდათ, ვიდრე
 160000 [კაცი] არ გაგიჟლიტეთ.

* ἐπεὶ Ὁ.

** ἀπεδείξατο ab.

სამაგიეროდ დაპირების თანაბ-
 მად ტადრებს მისცა თებელთა
 მიწის ნახევარი, [რაკი თებე-
 ლები] მას ხშირად გადაუდგე-
 ბოდნენ ხოლმე. [ამას გარდა]
 მას ეჩქარებოდა მტრის ამ ამბო-
 ხის წინააღმდეგ [რომში] ძლიე-
 რი და დაუზიანებელი ლაშქარი
 მიეყვანა, ამიტომ დათანხმდა
 იგი ომის შეწყვეტას] და უთ-
 ხრა: „არქელაოს, როდესაც მი-
 თრიდატეს უსამართლოდ მოექ-
 ცნენ, ამ უსამართლოდ მოქცე-
 ვის გამო [მას შეეძლო] მო-
 ციქულები გაეგზავნა [რომს].
 მაგრამ [თვითონ ის] მოიქცა
 უსამართლოდ, როდესაც ამო-
 დენა უცხო ქვეყანა დაარბია,
 ამოდენა ხალხი ამოხოცა და მი-
 ითვისა ქალაქების საზოგადო და
 სატადრო ქონება და დახოცილ-
 თა პირადი [საკუთრება]. [მიო-
 რიდატე], როგორც ჩვენს მი-
 მართ, იმგვარადვე თავისი საკუ-
 თარი მეგობრების მიმართაც, არ

55. Ἄνθ' ὧν δίκαιον μὲν ἦν ἀσπείστα * ἀντὶ τὰ παρ' ἡμῶν γενέσθαι σοῦ δὲ χάριν ὑποδέχομαι συγγνώμης ἀντὶν τεύξεσθαι παρὰ Ῥωμαίων, ἂν τῷ ὄντι μεταγινώσκῃ. εἰ δὲ ὑποκρίνοιτο καὶ νῦν, ὦρα σοι τὸ σαυτοῦ σκοπεῖν, ὦ Ἀρχέλαε, ἐνθυμουμένη μὲν, ὅπως ἔχει τὰ παρόντα σοί τε καὶ κείνῳ, σκοποῦντι δ', ὅν τινα τρόπον ἐκείνός τε ἐτέροις κέχρηται φίλοις καὶ ἡμεῖς Εὐμένει καὶ Μασσανάσῃ ** . Ὁ δ' ἔτι λέγοντος αὐτοῦ τὴν πείραν ἀπεσειέτο καὶ ὀυσχεράνας ἔφη τὸν ἐγχειρίσαντα οἱ τὴν στρατηγίαν οὐ ποτε προδώσειν. „ἐλπίζω δὲ σοι διακλάσειν, ἦν μέτρια προστάσεως“. Διακλιπὼν οὖν ὁ Σύλλας ὀλίγον εἶπεν. „ἂν τὸν στόλον ἡμῖν, ὃν ἔχεις, ὦ Ἀρχέλαε, παραδιδῶ πάντα Μιθριδάτης *** , ἀποδῶ δὲ καὶ στρατηγούς ἡμῖν ἢ πρέβεις ἢ αἰχμαλώτους ἢ αὐτομόλους ἢ ἀνδροπίποδα ἀποδράντα καὶ Χίους ἐπιτοῖσδε καὶ ὄσους ἄλλους ἀνασπάστους ἐς τὸν Πόντον ἐποιήσατο, μεθ' ἧς, ἐξαγάγῃ δὲ καὶ τὰς φρουράς ἐκ πάντων φρουρῶν χωρὶς ὧν ἐκράτει· πρὸ τῆσδε τῆς παρασπονδῆσεως, ἐσενέγκῃ δὲ καὶ τὴν δαπάνην τοῦδε τοῦ πολέμου τὴν δι' αὐτὸν γενομένην καὶ στέργῃ μόνης ἄρχων τῆς πατρίδας **** ὀυ-

55. ამის საპასუხოდ სამარ-
თლიანი იქნებოდა ჩვენის მხრივ,
რომ მის მიმართ შეურიგებელი
ვყოფილიყავით, მაგრამ შენი
ხათრიოთ ვკისრულობ ჰატიება
გამოვითხოვო მისთვის რომაელ-
თაგან, თუკი ის მართლაც ნა-
ნობს. ხოლო თუკი ეხლაც თავს
იკატუნებს, დროა, რომ შენს
თავსაც მიხედო, არქელაოს, და-
უფიქრდი, როგორ ურთიერ-
თობაში ხარ შენ ამჟამად მას-
თან [მეორეს მხრივ] შეხედე,
როგორ ექცევა ის თავის
სხვა მეგობრებს და [როგორ
ვექცევით] ჩვენ ევმენესსა და მა-
სანასესს“. ჯერ კიდევ მაშინ,
როდესაც [სულა] ამას ლაპარა-
კობდა, [არქელაოსმა] უარყო ეს
ცთუნება და გაჯავრებულმა უთ-
ხრა, რომ არასოდეს არ ულა-
ტებს იმას, ვინც მას მთა-
ვარსარდლობა ანდო [და დას-
ძინა]: „ხოლო იმედი მაქვს, რომ
შენთან მოვრიგდებით, თუკი ზო-
მიერ მოთხოვნილებებს წამოა-
ყენებ“. სულამ ცოტა შეიცადა
და უთხრა: „თუ მითრიდატე
ჩვენ გადმოგვცემს მთელ იმ
ფლოტს, რომელიც შენ გყავს;
დაგვიბრუნებს მხედართმთავ-
რებს, მოციქულებს, ტყვეებს,
ჩვენგან მის მხარეზე გადასუ-
ლებსა და გაქცეულ მონებს; თუ

* ἄσπείστα Reiske et Schw., ἀπιστα libri.

** მასσανάση V. cf. ad p. 81, 4.

*** მიθριδάτην B.

**** πατρίδας om. B.

ναστείας, ἐλπίζω πείσειν Ῥωμαίους αὐτῷ μηδὲν ἐπιμηνῆσθαι τῶν γεγονότων*.

Ὁ μὲν δὴ τσαῶδε εἶπεν, ὁ δ' Ἀρχέλαος τὰς μὲν φρουρὰς αὐτίκα πανταχόθεν ἐξήγε, περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐπέστελλε τῷ βασιλεῖ. Καὶ Σύλλας, τὴν ἐκ τοσῶδε ἀργίαν διατιθέμενος, Ἐνετοῦς καὶ Δαρδανέας καὶ Σιντοῦς*, περιόκα Μακεδόνων ἔμνη, συνεχῶς ἐς Μακεδονίαν ἐμβάλλοντα, ἐπιὼν ἐπόρθῃει καὶ τὸν στρατὸν ἐγύμναζε καὶ ἐχρηματίζετο ἴμοις.

თხვევაში] იმელი მაქეს, დავარწმუნო რომაელები, რომ მათ შუღლი აღარ ექნეთ მის მიმართ ყოველივე მომხდარის გამო*.

[სულამ] რომ ასე ილაპარაკა, არქელაოსმა მაშინვე გამოიყვანა ყველა [სინაგრიდან] მეციხოვნე ჯარები, ხოლო სხვა [პირობების] შესახებ შეატყობინა მეფეს. სულამ ამასობაში ისარგებლა უქმად ყოფნით, გაილაშქრა და დაარბია ენეტები, დარდანები და სინტები, მაკედონელთა მეზობელი ტომები (რომლებიც გამუდმებით ესხმოდნენ თავს მაკედონიას), [და ამით] თან ლაშქარს ავარჯიშებდა, თან მდიდრდებოდა.

56. Ἐλθόντων δὲ τῶν Μιθριδάτου πρέσβειων, οἱ τοῖς μὲν ἄλλοις συνετίθεντο, μόνην δ' ἐξαιρούμενοι Παφλαγονίαν ἐπέειπον, ὅτι πλεόνων ἂν ἔτυχε Μιθριδάτης, εἰ πρὸς τὸν ἕτερον ἡμῶν στρατηγὸν διελύετο, Φιμβρίαν, Δυσχεράνας ὁ Σύλλας τῆ παραξοῆ καὶ Φιμβρίαν ἔφη δάσειν δίκην καὶ αὐτὸς ἐν Ἀσίᾳ γενόμενος ἀισθῆσθαι**, πότερα συν-

ის გამოუშვებს ქიოსელებს თავისავე სამშობლოში და ყველა სხვებსაც, ვინც კი მან პონტოში ძალით გადასახლა; თუ კი ის გამოიყვანს მეციხოვნე ჯარებს ყველა ციხე-სინაგრიდან, გარდა იმ [სინაგრეებისა], რომლებიც მას ეპყრა ამ ხელშეკრულების დარღვევამდე; თუ ის აანაზღაურებს ამ ომის ხარჯებს, რომლებიც მისი მიზნით გვიხდება და დაკმაყოფილდება მხოლოდ [თავისი] მამეული სამფლობელოს პყრობით, [ამ შემ-

თხვევაში] იმელი მაქეს, დავარწმუნო რომაელები, რომ მათ შუღლი აღარ ექნეთ მის მიმართ ყოველივე მომხდარის გამო*.

[სულამ] რომ ასე ილაპარაკა, არქელაოსმა მაშინვე გამოიყვანა ყველა [სინაგრიდან] მეციხოვნე ჯარები, ხოლო სხვა [პირობების] შესახებ შეატყობინა მეფეს. სულამ ამასობაში ისარგებლა უქმად ყოფნით, გაილაშქრა და დაარბია ენეტები, დარდანები და სინტები, მაკედონელთა მეზობელი ტომები (რომლებიც გამუდმებით ესხმოდნენ თავს მაკედონიას), [და ამით] თან ლაშქარს ავარჯიშებდა, თან მდიდრდებოდა.

56. როდესაც მოვიდნენ მითრიდატეს მოციქულები, რომლებიც სხვა ყველაფრის თანახმა იყვნენ, ოღონდ პაფლაგონიის [საკითხში] არ ეთანხმებოდნენ და უთხრეს, რომ მითრიდატესათვის ბევრად უმჯობესი იქნებოდა, საზავო მოლაპარაკება თქვენს მეორე მხედართმთავართან, ფიმბრიასთან ეწარმოებინაო. ამ შედარებით გაჯავრე-

* Σιντοῦς Palmerius p. 153, εντοῦς B i, εντοῦς V, cf. Oborhummor, RE, 2. Reihe, 3 p. 258.

** αἰσθῆσθαι] εἰσεσθαι Schw., cf. Kratt p. 27.

Φεκῶν ἢ πολέμου δεῖται Μιθριδάτης. Ὡδε δ' εἰπὼν ἤλαυνεν ἐπὶ Κύψελλα* διὰ Θράκης, Λούκουλλον ἐς Ἄβυδον προπέμψας· ἦδη γὰρ αὐτῷ καὶ δὲ ἀφίκτο, κινδυνεύσας μὲν ὑπὸ ληστῶν ἀλῶναι πολλαίς, στόλον δὲ τινα νεῶν ἀγείρας ἀπὸ τε Κύπρου καὶ Φοινίκης καὶ Ῥόδου καὶ Παμφυλίας καὶ πολλὰ δηώσας τῆς πολεμίας καὶ τῶν Μιθριδάτου νεῶν ἀποπειράσας ἐν παράπλῃ. Σύλλας μὲν οὖν ἀπὸ Κυψέλλων* καὶ Μιθριδάτης ἐκ Περγάμου συνήεσαν ἀμφὶς ἐς λόγους καὶ κατέβαινον εἰς πεδίον ἄμφω σὺν ὀλιγοῖς, ἐφορώντων τῶν στρατῶν ἐκατέρωθεν· ἦσαν δ' οἱ λόγοι Μιθριδάτου μὲν ὑπόμνησις φιλίας καὶ συμμαχίας ἰδίας καὶ πατρῴας καὶ ἐπὶ τοῖς Ῥωμαίων πρέσβεσι καὶ προβούλοις** καὶ στρατηγοῖς κατηγορία ὧς αὐτὸν ἐπεπράχασαν ἀδίκως, Ἀριοβαρζάνην τε κατὰγοντες ἐς Καππαδοκίαν καὶ Φρυγίαν αὐτὸν ἀφαιρούμενοι καὶ Νικομήδην περιορῶντες ἀδιχοῦντα· „καὶ τάδε, ἔφη, πάντα ἐπραξάν ἐπὶ χρήμασι, παραλλάξ παρ' ἐμοῦ τε καὶ παρ' ἐκείνων λαμβάνοντες· ὁ γὰρ δὴ μάλιστα ἔην τις ὑμῶν, ὧς Ῥωμαῖοι, τοῖς πλείοσιν ἐπικαλέσειεν, ἔστιν ἢ φιλοκερδῆς. Ἀναρραγέντος δὲ ὑπὸ

ბულმა სულამ თქვა, რომ ფიზიკური საბრძოლოში მისცემს, თვითონ კი აზიაში რომ იქნება, [კიდევ იფიქრებს], მითრიდატესთან ზავი უნდა დასდოს, თუმცა რომ თქვა, თრაკიის გავლით გაემართა კონსტანტინოპოლს, ლუკულუსი კი წინასწარ ჰყავდა გაგზავნილი აბიდონსი. [ლუკულუსმა] როგორც იქნა მიაღწია [აბიდონსი], ისე რომ მრავალგზის იყო საფრთხეში — კინალამ მეკობრეებს არ ჩაუვარდა ხელში; მან შეაგროვა რაღაცა ფლოტი კვიპროსიდან, ფინიკიიდან, როდოსიდან და პამფილიიდან, დიდად გააჩანაგა შტრის სანაპირო და ცურვისას შეეცადა [დაეზარალებინა] მითრიდატეს ხომალდები. სულა კონსტანტინოპოლიდან, ხოლო მითრიდატე პერგამონიდან [წამოსულნი] კვლავ შეიყარნენ მოსალაპარაკებლად. ორივენი ჩავიდნენ დაბლობში მცირერიცხოვანი [ამალით]. ისე რომ ორივე მხარის ლაშქარი უყურებდა მათ. მითრიდატეს სიტყვა [რომაცლთა მიმართ] წარმოადგენდა მისი საკუთარი და მამაპაპეული მეგობრობისა და მოკავშირეობის მოგონებას და ბრალდებას რომაცლთა ელჩებისა, სენატორებისა და მხედართმთავრებისა, რომ-

* Κύπελα (-ελων) Mend. es edd. ante Schw., cf. Oberhummer, R.E. 12 p. 117.

** προβούλοις] consules intellege, cf. § 284; Magie (y. ad. p. 32,17) p. 75.

των ὑμετέρων στρατηγῶν τοὺς πολέμους πάντας, ὅσα ἀμυσόμενος ἔπραττον, ἀνάγκη μᾶλλον ἢ κατὰ γνῶμην ἐγίνετο*.

გია და ყური არ ათხოვეს იმას, რომ ნიკომედესი მის მიმართ უსამართლოდ იქცეოდა. „და ყოველივე ანას — თქვა მითრიდატემ — ისინი სჩადიოდნენ ფულის გულისთვის, რასაც ისინი რიგრიგობით ხან ჩეზგან ლებულობდნენ, ხან იმათგან, რადგან, რომაელებო, ის, რაშიც ბრალი უნდა დაედოს მეტ წილ თქვენგანს, ეს არის ანგარება. როდესაც ატყდა ომი, თქვენი მხედართმთავრების მიერ [წამოწყებული], ყოველივე, რასაც მე ვაკეთებდი თავდაცვისათვის, უფრო აუცილებლობით იყო გამოწვეული, ვიდრე სურვილით“.

57. Ὁ μὲν δὴ Μιθριδάτης ὠδὲ εἰπῶν ἐπαύσατο, ὁ δὲ Σύλλας ἠπολαῶν ἀπεκρίνατο· «ἐφ’ ἕτερα μὲν ἡμᾶς ἐκάλεις, ὡς τὰ προτεινόμενα ἀγαπήσω, οὐ μὴν δκνήσω καὶ περὶ τῶνδε διὰ βραχέος* εἰπεῖν. Ἐς μὲν Καππαδοκίαν ἐγὼ κατήγαγον Ἀριοβαρζάνην, Κιλικίας ἄρχων, ὠδὲ Ἑμμαίων φηφισαμένων· καὶ σὺ κατήκουες ἡμῶν, ὄξον ἀντιλέγειν καὶ [μὴ] μεταδιδάσκειν ἡ** μηκέτι τοῖς ἐγνωσμένοις ἀντιτιθέναι***. Φρυγίαν δὲ σοι Μάνιος ἔδωκεν ἐπὶ ὄρωδοκίᾳ, ὁ κοινὸν ἔστιν ἀμφοῖν ἀδίκημα. Καὶ τῶνδε μάλιστα αὐτὴν δμολογεῖς οὐ δικαίως λαβεῖν, (λαβῶν) ἐκ ὄρωδοκίας****. Ὁ τε Μάνιος καὶ τὰ ἄλλα ἡλέγχθη παρ’ ἡμῖν ἐπὶ χρήμασι πράξας, καὶ πάντα ἀνέ-

ლებიც მის მიმართ უსამართლოდ მოიქცნენ: დააბრუნეს არიობარზანესი კაპადოკიაში, თვითონ მას დაატოვებინეს ფრიგია და ყური არ ათხოვეს იმას, რომ ნიკომედესი მის მიმართ უსამართლოდ იქცეოდა. „და ყოველივე ანას — თქვა მითრიდატემ — ისინი სჩადიოდნენ ფულის გულისთვის, რასაც ისინი რიგრიგობით ხან ჩეზგან ლებულობდნენ, ხან იმათგან, რადგან, რომაელებო, ის, რაშიც ბრალი უნდა დაედოს მეტ წილ თქვენგანს, ეს არის ანგარება. როდესაც ატყდა ომი, თქვენი მხედართმთავრების მიერ [წამოწყებული], ყოველივე, რასაც მე ვაკეთებდი თავდაცვისათვის, უფრო აუცილებლობით იყო გამოწვეული, ვიდრე სურვილით“.

57. როდესაც მითრიდატემ გაათავა ამისი ლაპარაკი, სულამ თავის მხრივ შემდეგი მიუგო: „სხვა რამისთვის დაგვიძახე ჩვენ აქ, თითქოს რასაც შემოგათავაზებდით, იმითი უნდა დაკმაყოფილებულიყავი, მაგრამ არ შევშინდები და ამაზედაც გიპასუხებ მოკლედ. კაპადოკიაში მე [თვითონ] დავაბრუნე არიობარზანესი, როცა კილიკიის მმართველი ვიყავი, ასეთი იყო რომაელთა გადაწყვეტილება. შენ თვითონაც დაგვიჯერე ჩვენ; ისე კი გმართებდა სანინაალმდეგო რამ გეთქვა და გადაგერწმუნებინეთ, ხოლო რაკილა გადაწყდა, აღარ უნდა გაგეწია წინააღმდეგობა. ფრიგია შენ მანიუსმა გადმოგცაქრთამით, ისე რომ დანაშაული

** διαβραχέος V, διαβραχέως Bi, διὰ βραχέων Bk.

** [μὴ] del. Schw. ἡ pro μὴ Bk.

*** ἀντιτείνει Emperius.

**** (λαβῶν) ἐκ ὄρω. Roos, (ὑτι) ἐκ ὄρω. vel. ἐκ ὄρω. (λαβῶν) ci.

λασεν ἢ βουλή. ὃ λόγῳ καὶ Φρυγίαν ἀδίκως σοι δοθείσαν οὐχ ἑαυτῆ συντελεῖν ἐπέταξεν ἐς τοὺς φόρους, ἀλλ' αὐτόνομον μεθίτηκεν. Ὡ δὲ ἡμεῖς * οἱ πολέμῳ λαβόντες οὐκ ἀξιούμεν ἄρχεῖν, τίνι λόγῳ σὺ καθέξεις; Νικομήδης δὲ αἰτιάται μὲν σε καὶ Ἀλέξανδρον αὐτῷ τὸν τὸ σῶμα τρώσσοντα** ἐπιπέμψα: καὶ Σωκράτη τὸν Χρηστὸν ἐπὶ τὴν ἀρχήν, καὶ τὰδε αὐτὸς ἀμυνόμενος ἐς τὴν σὴν ἐμπαλεῖν. Εἰ δὲ τι*** ὁμῶς ἡδύχοῦς, ἐς Ῥώμην πρὸς σβέειν ἔδει καὶ τὰς ἀποκρίσεις ἀναμένειν. Εἰ δὲ καὶ θάττον ἡμῶν Νικομήδης, πῶς καὶ Ἀριοβαρζάνην ἀπήλαυες οὐδὲν ἀδικούντα; ἐκβαλὼν δ' ἀνάγκην ἐπέβηχας τοῖς παροῦσι Ῥωμαίων κρατᾶν αὐτὸν καὶ κρατῆρονον κωλύων σὺ τὸν πόλεμον ἐξήψας, ἐργακῶς μὲν οὕτω πρὸ πολλοῦ καὶ ἐν ἐλπίδι ἔχων γῆς ἄρξειν**** ἀπάσης, εἰ Ῥωμαίων κρατῆσαι, προφάσεις δ' ἐπὶ τῆ γνώμῃ τάσδε ποιούμενος. Καὶ τοῦτου***** τεκμήριον, ὅτι καὶ Θράκας καὶ Σκύθας καὶ Σαυρομάτας, οὕτω τινὶ πολεμῶν, ἐς συμμάχιαν ὑπήγου***** καὶ ἐς τοὺς ἀρχοῦ βασιλέας περιέπεμπες

ორივეს საერთო გაქვთ. შენც ხომ ალიარებ, რომ ამ გზით, ქრთამის საშუალებით, მისი მიღება, განსაკუთრებით უსამართლო იყო. როდესაც მანიუსი სხვა რამეებშიც იქნა გამოყენებულნი ჩვენს მიერ, ფულისათვის რომ აკეთებდა, ყველაფერი გაუუქმა სენატმა. ამის თანახმად გადაწყდა, რომ ფრიგიას, რომელიც შენ უსამართლოდ გქონდა მოცემული, [სენატისათვის] კი არ უნდა ეძლია გადასახადები, არამედ დამოუკიდებელი [უნდა] გამხდარიყო. თუ ჩვენ, რომლებმაც ომით მოვიპოვეთ, ვერ გვიხერხდება მათი მართვა, რატომ უნდა გეპყრას შენ? ნიკომედესი გიჩივის, რომ შენ მიუგზავნე მას ალექსანდრე მოსაკლავად და სოკრატე ხრესტოსი მმართველობის [ხელში ჩასაგდებად], ხოლო იგი, ყოველივე ამისაგან რომ თავი დაეცვა, თვითონ შემოიჭრა შენს [ქვეყანაში]. თუ კი შენ იმან რაიმე უსამართლობა მოგაყენა, შენ უნდა რომში გაგვეგზავნა, შენ უნდა რომში მოგეცადა პასუხისათვის, ხოლო თუკი შენ თავს იცავდი ნიკომედესისაგან, როგორ მიხდა, რომ

* ὅμεις O.

** τρώσσοντα B, τρώσαντα ceteri.

** τι] τις B.

*** ἄρχειν i.

**** τοῦτου Musgr., cuius rei argumentum C, τοῦτο Oi.

***** ἐπήγου i.

ναὺς τε ἐποιῶν καὶ πρῴρας καὶ გამოძვევ არიობარზანესი, რო-
კუბერნეტას συνεχάλεις. მელსაც არავითარი დანაშაული

არ მიუძღოდა? რომ გამოაგდე, ამითი აიძულე იქ მყოფი
რომაელები, რომ ის უკან დაებრუნებინათ, ხოლო იმის უკან და-
ბრუნებას რომ აბრკოლებდი, ამითი ეს ომი გააჩაღე. ეგრე გქონ-
და გადაწყვეტილი ადრევე და იმედოვნებდი, რომ მთელი ქვეყნიე-
რების მბრძანებელი გახდებოდი, თუკი რომაელებს დასძლევდი და ეს
საბაბები გამოიგონე, იმისათვის, რომ [ნამდვილი] მიზეზი [დაგე-
ფარა]. ამისი საბუთი კი ის არის, რომ შენ ჯერ კიდევ მაშინ,
როდესაც არავის ეომებოდი, თრაკიელები, სკვითები და საერომა-
ტები მოკავშირეებად გაიხადე, მახლობელ მეფეებთანაც [კაცები]
დაგზავნე, ფლოტი შექქმენი და მოიწვიე მენიხბეები და მესაჭეები.

58. Μάλιστα δ' ὁ καιρὸς ἐλέγ-
χει σε τῆς ἐπιβουλῆς. Ὅτε γάρ
τὴν Ἰταλίαν ἀρισταμένην ἡμῶν
ἡσθάνου, τὴν ἀσχολίαν τῆνδε
ἡμῶν φυλάξας ἐπέβου μὲν Ἀρι-
σβαρζάνῃ ται Νικομήδει καὶ Γα-
λάταις καὶ Παφλαγονίᾳ, ἐπέβου
δὲ Ἀσίᾳ τῷ ἡμετέρῳ χωρίῳ. Καὶ
λαβῶν οἷα* δέδρακας ἢ τὰς πό-
λεις, αἷς τοὺς φεράποντας καὶ
χρήστας ἐπέστησας, ἐλευθερί-
αις** καὶ χρεῶν ἀποκοπαῖς ἢ
τοὺς Ἕλληνας, ὧν μὲν παραφάσει
χιλίους καὶ ἑξακοσίους διέφθει-
ρας, ἢ Γαλατῶν τοὺς τετράρ-
χας, οὓς ἰσοδιαίτους ἔχων ἀπέ-
κτεινας, ἢ τὸ τῶν Ἰταλιῶν γέ-
νος, οὓς μᾶς ἡμέρας σὺν βρέφε-
σι καὶ μητρᾷσιν ἔκτεινάς τε καὶ
κατεπόντωσας, οὐκ ἀποσχομέ-
νος*** οὐδὲ τῶν ἐς τὰ ἱερὰ συμ-
φύγοντων. Ὁ πόστην μὲν ἠμώτη-

58. ყველაზე მეტად კი შენს
მიერ შერჩეულმა დრომ გამო-
ამჟღავნა შენი ბოროტი ვან-
ზრახვა: რადგან როდესაც შეი-
ტყვე, რომ იტალია ჩვენ გადა-
გვიდგა, შენ ისარგებლე ჩვენ
მოუცლელობით და თავს დაესხ
არიობარზანესს, ნიკომედესს. გა-
ლატებს და პათლაგონიას, თავს
დაესხი აზიას, ჩვენს მხარეს. როცა
დაიპყარი, როგორ ექცეოდი ან
ქალაქებს, რომელთაც უფროსე-
ბად დაუყენე მონები და მოვალეე-
ბი, რომლებსაც მიანიჭე თავისუფ-
ლება და გაათავისუფლე ვალები-
საგან, ან ელინებს, რომელთაგან
ერთი რალაციის მომიზეზებით
1600 კაცი დალუპე, ან გალატელ-
თა ტეტრარქებს, რომლებიც ამო-
ხოცე შენი თანამეინახეები რომ
იყვნენ, ან იტალიურ მოღვაწეს,
რომელიც ერთ დღეში ამოხოცე

* ποῖα Nauck.

** ἐλευθερώσεις ci. Mend.

*** ἀπεχόμενος ci. Mend., cf. Berg, Diss. p. 36.

τά σου, πόσῃν δὲ ἀσέβειαν καὶ ὑπερβολὴν μίσους ἐς ἡμᾶς προσηγόρα*· σφετερισάμενος δ' ἀπάντων τὰ χρήματα ἐς τὴν Εὐρώπην ἐπέρας μεγάλοις στρατοῖς, ἡμῶν ἀπειπόντων ἅπανσι τοῖς Ἀσίας βασιλευσι τῆς Εὐρώπης μῆδ' ἐπιβάνειν. Διαπλεύσας δὲ Μακεδονίαν τε, ἡμετέραν οὖσαν, ἐπέτρεχες καὶ τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐλευθερίαν ἀφηροῦ. Οὐ πρὶν τε ἡρῶα μετανοεῖν οὐδ' Ἀρχέλαος ὑπὲρ σου παρακαλεῖν, ἢ Μακεδονίαν μὲν με ἀνασώσασθαι, τὴν δὲ Ἑλλάδα τῆς σῆς ἐκλύσαι βίαις, ἐκκαίδεκα δὲ μυριάδας τοῦ σου στρατοῦ κατακόψαι καὶ τὰ στρατόπεδά σου λαβεῖν αὐταῖς παρασκευαίς. Ὁ καὶ θαυμαῶς σου δικαιολογούμενου νῦν ἐφ' οἷς δι' Ἀρχελάου παρεκάλεις. Ἡ πόρρω μὲν ὕντα με ἐδέδοίκαίς, ἀγχοῦ δὲ γεγόμενον ἐπὶ δίκην ἐληλυθῆναι νομίζεις; ἤς δ' καιρὸς ἀνάλωται, σοῦ τε πολεμήσαντος ἡμῖν καὶ ἡμῶν ἀμυναμένων ἤδη** κερτερῶς καὶ ἀμυνομένων ἐς τέλος. Τοσαῦτα τοῦ Σύλλα μετ' ὀργῆς ἔτι λέγοντος μετέπιπτεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἐδεδοίκαί καὶ ἐς τὰς δι' Ἀρχελάου γενομένης συνθήκας ἐνεδίδου τὰς τε ναῦς καὶ τὰ ἄλλα πάντα παραδούς ἐς τὸν Πόντον ἐπὶ τῇ πατρῶαν ἀρχὴν ἐπα-

და ზღვაში ჩაახრჩვე ბავშვებიანად და დედებიანად და არ დაინდო ისინიც კი, რომლებიც ტაძრებს შეეფარნენ. ეს გვაუწყებს [იმას, თუ რამდენი ულმობელობა], რამდენი ბიწიერება და განუზომელი სიძულვილი [გქონია] ჩვენს მიმართ. შენ მითვისე ყველას ქონება და დიდი ლაშქრით გადახვედი ევროპაში, მაშინ, როდესაც ჩვენ ავუკრძალეთ აზიის ყველა მეფეს ევროპაში ფეხის შედგმაც კი. შენ გადაქეღე მაკედონია, რომელიც ჩვენი არის, დაარბიე ის და ელინებსაც თავისუფლება წაართვი. მანამდე არც შენ შეგიცვლია შენი აზრი, არც არქელაოსს უთხოვია შენ გამო, ვიდრე შე არ ვიხსენი მაკედონია, ელად არ გავათავისუფლე შენი ძალადობისაგან, არ მოგვალე 160000 [კაცი] შენი ჯარიდან და არ ავიღე შენი ბანაკი მოწყობილობითურთ. როგორ მიკვირს, რომ შენ ეხლა სამართალს მოითხოვ იმისათვის, რისთვისაც არქელაოსის [პირით პატივმას] თხოულობდი. თუ მორს რომ ვიყავი, ჩემი გეშინოდა, ხოლო როდესაც ახლოს ვარ, გვონია, რომ პასუხის საგებად ვარ მოსული? ამისი დრო უკვე გასულია, რადგან შენ გავვიმართე ომი, ჩვენც თავს ვიცავდით

* პროსენήγορε V.

** (σε) ἤδη ci. Mend.

γῆει μόνην, ὃδε μὲν ὁ πρῶτος ძლიერად და ბოლომდე დაეიცავთ თავს“.

Μιθριδάτου καὶ Ῥωμαίων πόλεμος κατεπαύετο.

სულა ჯერ კიდევ ასე, რისხვით რომ ლაბარაკობდა, მეფემ [მაშინვე] შეიცვალა [აზრი] და შეშინდა, დაეთანხმა არქელაოსის მიერ მიღებულ პირობებს, გადასცა ხომალდები და სხვა ყოველივე, ხოლო [თვითონ] პონტოში დაბრუნდა, მხოლოდ მამეულ სახელმწიფოში. ასე დამთავრდა მითრიდატესა და რომაელთა პირველი ომი.

59. Σύλλαξ δὲ, Φιμβρίου δὺς σταδίους ἀποσχῶν, ἐκέλευε παραδοῦναι οἱ τὸν στρατόν, οὐ παρανόμως ἄρχοι. Ὁ δ' ἀντεπέσχεωπε μὲν, ὥς οὐδ' ἐκεῖνος ἐννόμως ἔτι ἄρχοι, περιτταφρέουτος δ' αὐτὸν τοῦ Σύλλα καὶ πολλῶν οὐκ ἀφανῶς ἀποδιδρασκόντων ἐς ἐκκλησίαν τοὺς λοιποὺς ὁ Φιμβρίας συναγαγὼν παρεκάλει παραμένειν. Οὐ φαμένων δὲ πολεμήσειν πολίταις, καταρρήξας τὸν χιτωνίσκον ἐκάστοις προσέπιπτεν. Ὡς δὲ καὶ τοῦτ' ἀπεστρέφοντο καὶ πλείους ἐγίγνοντο αἱ αὐτομόλλαι, τὰς σκηῶς τῶν ἡγεμόνων περιήει καὶ τινὰς αὐτῶν χρήμασι διαφθείρας ἐς ἐκκλησίαν αὐμυς συνεκάλει καὶ συνόμνυσθαί οἱ προσέτασεν. Ἐκβοησάντων δὲ τῶν ἐνετῶν, ὅτι δέοι καλεῖν ἐπὶ τὸν δρχον ἐξ ὀνόματος, ὁ μὲν ἐκήρυττεν τοὺς εἶ τι παθόντας ἢφ' ἑαυτοῦ καὶ Νώνιον πρῶτον ἐκάλει, κοινωνόν οἱ πάντων γεγονότα. Οὐκ ὀμνύντος δὲ οὐδ' ἐκεῖνου, τὸ ξίφος ἐπισπάσας ἤπειλει*

59. სულა ფიმბრიასაგან ორი სტადიონის დაშორებით [დადგა] და უბრძანა მას, გადაეცა მისთვის ლაშქარი. რომელსაც ის უკანონოდ განაგებდა. ხოლო ფიმბრიამ საპასუხოდ დასცინა, არც შენ განაგებ კანონიერად [ლაშქარსო]. [მაშინ] სულამ მას ირგვლივ თბრილი შემოაგლო, [ფიმბრიას ჯარისკაცთაგან] ბევრი ცხადლივ გადადიოდა [სულას მხარეზე], ხოლო დანარჩენებს ფიმბრიამ თავი მოუყარა და მოუწოდა, რომ მასთან დარჩენილიყვნენ. მათ უარი რომ თქვეს [თავისსავე] მოქალაქეებთან ბრძოლაზე, [ფიმბრიამ] შემოიხია ქიტონი და თითოეულს ფეხქვეშ უყარდებოდა. როდესაც ამის გამო ისინი მას ზურგს უჩვენებდნენ და კიდევ უფრო მეტნი გადავიდნენ მტრის მხარეზე, მან დაიარა მეთაურთა კარვები, ზოგი მათგანი ფულით მოისყიდა, კვლავ თავი მოუყარა და უბრძანა ფი-

* ἔτηπειλει i.

κτείνειν* αὐτόν, μέχρι βούξ ἐκ πάντων γενομένης καταπλαγείς καὶ τοῦδ' ἐπαύσατο. Θεράποντα δὲ χρήμασι καὶ ἐλπίσιν** ἐλευθερίας ἀναπέισας ἐπεμφεν ἄς αὐτόμολον ἐπιχειρεῖν τῷ Σύλλα τῶματι. Ὁ δὲ, τῷ ἔργῳ πλησιάζων καὶ ταρασσόμενος καὶ ἐκ τῶνδὲ ὑποπτῶς γερόμενος, συνελήφθη τε καὶ ὁμολόγησε. Καὶ ὁ στρατὸς ὁ τῷ Σύλλα, σὺν ἔργῳ καὶ καταφρονήσει περιστάντες τὸ τῷ Φιμβρίου χαράκωμα, κατελοιδόρουν αὐτὸν*** καὶ Ἀθηνίαν ἐκάλουν****, ὅς θραπέτων τῶν ἐν Σικελίᾳ ποτὲ ἀποστάντων ὀλιγήμερος γεγένητο βασιλεύς.

თავისუფლების იმედით დაიყაბულა და გაგზავნა სულას მოსაკლავად, თითქოს როგორც თავისი ნებით გადასული მტრის მხარეზე. [მონა] რომ დაუახლოვდა თავის მიზანს, შეშფოთდა, ამითი საეჭვო გახდა, დაიჭირეს და [ყოველივე] აღიარა. სულას ლაშქარი მრისხანებითა და ზიზლით გარს შემოერტყა ფიმბრიას სადგომს, ლანძღავდნენ მას და ათენიონს უწოდებდნენ, იმის [სახელს], რომელიც ოდესღაც ამბოხებული მონების¹ მეფე იყო რამდენიმე დღეს.

60. Ἐφ' οἷς ὁ Φιμβρίας, πάντας ἀπογνούς, ἐπὶ τὴν ἀφρον προσηλθε καὶ Σύλλαν αὐτῷ παρεκάλει συνελθεῖν ἐς λόγους. Ὁ δὲ ἀνθ' αὐτοῦ Πουτίλιον ἐπεμπε καὶ τὸνδε πρῶτον ἐλπυεῖ τὸν Φιμβρίαν οὐδὲ συνῶδου, ἡδωμένης καὶ τοῖς πολεμίαις, ἀξίωθ' ἐντα.

ცი დაედოთ [მისი ერთგულები-სა]. როდესაც საგანგებოდ ამისათვის მიგზავნილებმა ყვირილი ასტეხეს, ფიცის დასადებად ყველას სახელით უნდა გამოუძახოთო, მან გამოაძახებინა ისინი, ვისაც კარგი რამ გადახდენოდა მისგან; პირველად ნონიუსს გამოუძახა, რომელიც მისი მოკავშირე იყო ყველაფერში. როდესაც არც მან შეჰყვია, [ფიმბრიამ] მახვილი იძრო და მოკვლით ემუქრებოდა მას, ვიდრე ყვირილი არ ატყდა ყოველის მხრიდან, [როსიც] შეეშინდა [ფიმბრიას] და შესწყვიტა [ეს საქმე]. მერე მან ერთი მონა ფულით და გან-

60. ამის გამო ფიმბრიას ყველაფერზე იმედი გადაუწყდა, მივიდა თბრილთან და სულას მოუწოდა მოსალაპარაკებლად. [სულამ] თავის მაგიერად რუტილიუსს გაგზავნა. ფიმბრიას ჯერ ეს ეწყინა. რომ არც კი გახადა ლირსი შეხვედ-

* κτενεῖν Mend., at cf. ad p. 197, 16.

** ἐλπίδι ci. Vκ.

*** αὐτόν] αὐτοῦ ci. Mend., at cf. Goetzeler p. 56.

**** Ἀθηνίαν ἐκάλουν] sicut Cicero Sextum Clodium, cf. Cic. ad Att. 2.12, 2; de hoc Athenione cf. Klebs. RE 2 p. 2039 n, 6.

¹ θραπέταις—ბერძენი რაბ, ბერძენ. fugitive slaves.

Δεομένῳ δ' αὐτῷ συγγνώμης τυ-
χεῖν, εἴ τι νέος ὢν ἐξήμαρτεν, ὁ
Ῥουτίλιος ὑπέστη Σύλλαν ἀφή-
σειν* ἐπὶ θάλασσαν ἀπαθῆ διελ-
θεῖν, εἰ μέλλοι τῆς Ἀσίας, ἧς
ἔστιν ὁ Σύλλας ἀνθύπατος, ἀπο-
πλευσεῖσθαι. Ὁ δὲ, εἰπὼν ἐτέ-
ρας δδὸν ἔχειν κρείττονα, ἐπα-
νῆλθεν ἐς Πέργαμον καὶ ἐς τὸ
τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἱερὸν παρελθὼν
ἐχρήσατο τῷ ζήφει. Οὐ καιρίου
δ' αὐτῷ τῆς πληγῆς γενομένης
ἐκέλευσε τὸν παῖδα ἐπερεῖσαι. Ὁ
δὲ καὶ τὸν δεσπότην ἔκτεινε καὶ
αὐτὸν ἐπὶ τῷ δεσπότη.

Οὕτω μὲν καὶ Φιμβρίας ἀπέ-
θανε, πολλὰ τὴν Ἀσίαν ἐπὶ Μιθ-
ριδάτῃ λελυμασμένοις· καὶ αὐτὸν
ὁ Σύλλας ἐφήκε τοῖς ἀπελευθε-
ροῖς θάψαι καὶ ἐπέειπεν οὐ μι-
μῆσθαι** Κίνναν καὶ Μάριον, ἐν
Ῥώμῃ θάνατόν τε πολλῶν καὶ
ἀταφίαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ καταγ-
νόντας. Ἦν δὲ στρατὸν τοῦ Φιμ-
βρίου προσιόντα οἱ δεξιωσάμενός
τε καὶ τῷ σφετέρῳ συναγαγὼν
Κουρίωνι προσέταξε Νικομήδην
ἐς Βιθυνίαν καὶ Ἀριοβαρζάνην
ἐς Καππαδοκίαν καταγαγεῖν τῆ
τε βουλή περὶ πάντων ἐπέστελ-
λεν, οὐχ ὑποκρινόμενος ἐψηφίσ-
θαι πολέμιος.
შეურთა, ხოლო კურონს უბრძანა, ნიკომედესი ბითონიაში და-
ებრუნებინა და არიობარზანესი კაპადოკიაში. ყოველივე ამის შე-

რისა, რაზედაც მტერსაც არ
ეუბნებოიან ხოლმე უარს. რო-
დესაც [ფიმბროიამ] ითხოვა,
რომ ეპატიებინათ, თუკი რამე
დააშავა, როგორც ახალგაზრ-
დამ. რუტილიუსმა აღუთქვა, რომ
სულა მას უფნებლად გაუშვებდა
ზღვისაკენ, თუკი ის წასვლას და-
აპირებდა აზიიდან, რომლის პრო-
კონსულიც¹ არის სულა. [ფიმბ-
როიამ] მიუგო, მე მეორე, უმ-
ჯობესი გზა მაქვსო; წავიდა
პერგამონში, შევიდა ასკლეპიო-
სის ტაძარში და დაიცა მახ-
ვილი. რადგან კრილობა მის-
თვის სასიკვდილო არ გამოდგა,
უბრძანა თავის მონას, [მახვი-
ლი] გაერჭო. მან მოჰკლა ბა-
ტონი და ბატონის შემდეგ—თა-
ვიც [მოიკლა].

ასე მოკვდა ფიმბროია, რო-
მელმაც, მითრიდატეს დროს
აზიას ბევრი ავნო. სულამ ნება
დართო განთავისუფლებულ მო-
ნებს მისი დამარხვისა და და-
უმატა, რომ არ მიჰბაძავს ცინა-
სა და მარიუსს, რომელთაც
რომში ბევრს მიუსაჯეს სიკვდი-
ლი და სიკვდილის შემდეგ—და-
უმარხველობა. ფიმბროიას ლაშ-
ქარი, რომელიც მასთან ვადა-
ვიდა. მან მიიღო და თავისას

* ἀφήσειν| permissurum C 'h. e. ἐφήσειν' (Mend.).

** μιμήσεσθαι ci. Mend., cf. ad p. 197.16.

¹ ἀνθύπατος.

სახებ მან სენატს შეატყობინა და თავს ისე აჩვენებდა, თითქოს მტრად არ ყოფილიყო გამტაცხადებულნი.

61. *Αὐτὴν δὲ τὴν Ἀσίαν καθιστάμενος Ἰλίας μὲν καὶ Χίους καὶ Λυκίους καὶ Ῥοδίους καὶ Μαγνησίαν καὶ τινὰς ἄλλους, ἣ συμμαχίας ἀμειβόμενος ἦ ὧν διὰ προθυμίαν ἐπεπόνθεισαν οὐ ἕνεκα, ἐλευθέρους ἤφιει καὶ Ῥωμαίων ἀνέγραψε φίλους, ἕς δὲ τὰ λοιπὰ πάντα στρατιᾶν περιέπεμπε. Καὶ τοὺς φεράποντας, οἷς ἐλευθερίαν ἐδέδωκε Μιθριδάτης, ἐκήρυττεν αὐτίκα ἕς τοὺς δεσπότης ἐπανιέναι. Πολλῶν δὲ ἀπειθοῦντων καὶ πόλεων τινῶν ἀφισταμένων ἐγίγνοντο σφαγαὶ κατὰ πληθὺς ἐλευθέρων τε καὶ φεραπόντων ἐπὶ ποικίλαις προφάσεσι, τελεχῆ τε πολλῶν καθήρειτο, καὶ συχνὰ τῆς Ἀσίας ἡθροαποδίξετο καὶ διηρηπάξετο. Οἱ τε καππαδοκίσαντες ἄνδρες ἢ πόλεις ἐκολλάζοντο πικρῶς, καὶ μάλιστα αὐτῶν Ἐφέσιοι, σὺν αἰσχρᾷ κολακείᾳ ἕς τὰ Ῥωμαίων ἀναθήματα ὑβρίζαντες*. Ἐπὶ δὲ τοῖσδε καὶ κήρυγμα περιήει, τοὺς ἐν ἀξίῳσει κατὰ πόλιν ἕς ἡμέραν ῥητὴν πρὸς τὸν Σύλλαν ἀπαντᾶν ἕς Ἐφεσον· καὶ*

* *ἐυβρίζαντες* i.

¹ *Καὶ συχνὰ τῆς Ἀσίας ἡθροαποδίξετο καὶ διηρηπάξετο.* ამ ტექსტის მიხედვით ერთსა და იმავე ქვემდებარეს ეხება შემასმენლები — *ἡθροαποδίξετο* და *διηρηπάξετο* (ე. ი. ვინც ტყვედ იგდეს ხელში, მონად გაჰყიდეს, იგივე დაარბიეს, დაიტაცეს). რუსულ თარგმანში გვაქვს: „жители Азии в большом количестве были пропаны в рабство, а их страны разграблены“. იხვ., — Many others (იკვლისხმება — towns) were plundered and their inhabitants sold into slavery“.

61. თვითონ აზიის რომ მოაწესრიგა, [სულამ] ილიონელებს, ქიოსელებს, ლიკიელებს, როდოსელებს, მაგნეზიას და ზოგ სხვას თავისუფლება მიანიჭა და რომაელთა მეგობრად ჩარიცხა, ან [მათი] მოკავშირეობის საპასუხოდ, ან იმიტომ, რომ მის მიმართ კეთილი განწყობილები გამო მათ [ბევრი] განიცადეს. ყველა დანარჩენ [ადგილებში] ლაშქარი დაგზავნა. მონებს, რომლებსაც თავისუფლება მიანიჭა მითრიდატემ, გამოუცხადა, რომ მაშინვე დაბრუნებოდნენ თავიანთ ბატონებს. რადგანაც ბევრმა მას არ გაუგონა და ქალაქთაგანაც ზოგიერთი მისგან გამდგარი იყო, ხოცვა-ჟლეტა ატყდა თავისუფალთა და მონათა შორის სივადასხვა საბაბით; ბევრი [ქალაქის] გალავანიც დანგრეულ იქნა, აზიის [ადგილთაგან] ბევრი დარბეული და [მოსახლეობა] მონად გაყიდული¹. კაპადოკიის მომხრეობისათვის, თუ ხალხი, თუ ქალაქები მწარედ დასაჯა, განსაკუთ-

συνελθουσιν αυτοις ἐπι βήματος რებით მათ შორის ეფესელები, ἔδημηγόρησεν οὕτως. რომლებმაც სამარცხვინო მლიქვნელობით შეუკაცხვეს რომაელთა შეწირულებები. ამას გარდა მან გამოაცხადა, რომ ქალაქების ღირსეული ადამიანები დათქმულ დღეს შეხვედროდნენ სულას ეფესოში. ხოლო როდესაც შეიკრიბნენ ისინი, [სულა] ტრიბუნიდან მათ ასე ელაპარაკა:

62. „Ἡμεῖς στρατῷ πρώτον ἐς Ἀσίαν παρήλθομεν Ἀντιόχου τοῦ Σύρων βασιλέως πορθοῦντας ἡμᾶς. Ἐξελάσαντες δ' αὐτὸν καὶ τὸν Ἄλυν καὶ Ταῦρον* αὐτῷ θήμενοι τῆς ἀρχῆς δρον** οὐ κατέσχομεν ἡμῶν, ἡμετέρων ἕξ ἐκείνου γενομένων, ἀλλὰ μεθίκαμεν αὐτονόμους, πληγὴν εἰς τινὰς Εὐμένει καὶ Ῥοδίοις συμμαχήσασιν ἡμῖν ἔδομεν, οὐχ ἵπποτελεις, ἀλλ' ἐπὶ προστάταις εἶναι. Τεκμήριον δ', ὅτι Λυκίους, αἰτωμένους τι Ῥοδίων, ἀπεστήσαμεν. Ἡμεῖς μὲν δὴ τοιοῖδε περὶ ἡμᾶς γέγοναμεν· ἡμεῖς δὲ, Ἀττάλου τοῦ Φιλομήτορος*** τὴν ἀρχὴν ἡμῖν ἐν διαθήκαις καταλιπόντος, Ἀριστονίχῳ καθ' ἡμῶν τέταρτον ἔτεσι συνεμαχεῖτε, μέχρι καὶ Ἀριστόνιχος ἑάλω καὶ ἡμῶν οὐκ ἔπειτα ἐξ ἀνάγκης καὶ φόβον περιήλθετε. Καὶ ὡς πρᾶσσοντες ὁμῶς, ἔτεσι εἴκοσι καὶ τέταρτον**** ἐξ ἐμῶν περιουσίας καὶ κάλλους κατασκευῆς ἰδωτικῆς τε

62. „ჩვენ აზიაში ლაშქრით პირველად მაშინ მოვედით, როდესაც ანტიოქოსი, სირიელთა მეფე, თქვენ განადგურებდათ. ის გავაძევეთ და სახელმწიფოს საზღვრად დავეწესეთ ჰალისი და ტავროსი, თქვენ კი არ დაგვისაკუთრებინართ, მაშინ, როდესაც მის მაგივრად ჩვენი უნდა გამხდარიყავით; ის კი არა, დამოუკიდებლად დაგტოვეთ, მხოლოდ ზოგი [ადგილი] მივეცით ვემენესს და როდოსელებს, ჩვენს მოკავშირეებს, მაგრამ არა ხარკის ასაკრებად, არამედ იმისათვის, როგორც ესენი [ე. ი. ვემენესი და როდოსელები] მათი მფარველები ყოფილიყვნენ. ამისი საბუთია ის, რომ როდესაც ლიკიელები რალასაც უჩიოდნენ როდოსელებს, ჩვენ ისინი [როდოსელთაგან] გამოეყავით. აი, ასეთები ვიყავით ჩვენ. თქვენს მიმართ, თქვენ კი, როდესაც ატალოს ფილომეტორმა [თავისი] სა-

* τὸν Ἄλυν καὶ Ταῦρον] cf. ad p. 389,6 sq.

** δρον V.

*** Attalo Philopatro C.

**** εἴκοσι καὶ τέταρτον] 'immo τετταράκοντα' (Mend.).

καὶ δημοσίας προελθόντες, ὑπὸ εἰρήνης καὶ τρυφῆς ἐξυβρίσατε αὐτοὺς καὶ τὴν ἀσχολίαν ἡμῶν τὴν ἀμφὶ τὴν Ἰταλίαν φυλάξαντες οἱ μὲν ἐπηγάγεσθε Μιθριδάτην, οἱ δ' ἐλθόντι συνέθεσθε. Ὁ δ' ἐστὶ πάντων μαρῶτατον, ὑπέστητε αὐτῷ μᾶς ἡμέρας τοὺς Ἰταλίωτας ἀπαντας αὐτοῖς παισὶ καὶ μητρᾷσιν ἀναιρήσειν καὶ οὐδὲ τῶν ἐς τὰ ἱερά συμφυγόντων διὰ τοὺς ὑμετέροους θεοὺς ἐφείσασθε. Ἐφ' οἷς ἔδοτε μὲν τινα καὶ αὐτῷ Μιθριδάτῃ δίκην, ἀπίστω τε ἐς ἡμᾶς γενομένῳ καὶ φόβου καὶ δημεύσεων ἐμπλήσαντι ἡμᾶς καὶ τῆς ἀναδοξοῦς ἐργασαμένῳ καὶ χρεῶν ἀποκοπᾶς καὶ δοῦλων ἐλευθερώσεως καὶ τυράννων ἐπ' * ἐνίοις καὶ ληστήρια πολλὰ ἀνά τε γῆν καὶ θάλασσαν, ὧς εὐθύς ἡμᾶς ἔχειν ἐν πείρᾳ καὶ παραβόλῃ, οἷους ἀνθ' οἷων προστάτας ἐπελέγεσθε. Ἐδοσαν δὲ τινα καὶ ἡμῖν δίκην οἱ τῶνδε ἄρξαντες. Ἀλλὰ θεῖ καὶ κοινήν ἡμῖν ἐπιτεθῆναι, τοιάδε ἐργασαμένοις ἦν εἰκόσ μὲν ἦν ὁμοίαν οἷς ἐδράσατε, γενέσθαι, μήποτε δὲ Ῥωμαῖοι σφαγὰς ἀσεβεῖς ἢ δημεύσεις ἀβούλους ἢ δοῦλων ἐπαναστάσεις ἢ ὅσα ἄλλα βαρβα-

ხელმწიფო ჩვენ დაგვიტოვა ან-
ღერძის თანახმად, ოთხი წლის
განმავლობაში არისტონიკოსს
ენმარებოლით ჩვენს წინააღმდეგ
ბრძოლაში, ვიდრე არისტონი-
კოსი არ ჩავარდა ტყვედ და
თქვენგან მეტი წილი იძულე-
ბითა და შიშით არ შემოგვი-
რიგლით. ამგვარი ქცევითაც 24
წლის განმავლობაში დიდ ქე-
თილდღეობაში ჩავარდით და
ბრწყინვალედ მოეწყვეთ¹, რო-
გორც პირად ცხოვრებაში, ასე-
ვე სახელმწიფოებრივი თვალ-
საზრისით²; მაგრამ მშვიდობისა
და ფუფუნების შედეგად კვლავ
გაამყდით, ჩვენი მოუცლელო-
ბისას, იტალიაში რომ ვიყავით
დაკავებულები, ზოგი მითრიდა-
ტეს იწვევდით, ზოგი კიდევ, ის
რომ მოვიდა, შეუერთდით მას.
მაგრამ ყველაზე უარესი მაინც
ის არის, რომ თქვენ დაუთმეთ
მას და ერთ დღეში ამოაწყვე-
ტინეთ ყველა იტალიელი შვი-
ლებიანად და დედებიანად და-
ისინიც კი არ დაინდეთ, ვინც
თქვენი ღმერთების ტაძრებს შე-
აფარა თავი³. ამისათვის თქვენ
თვით მითრიდატესაგანაც ერთ-
გვარი სამართალი მოგეზლოთ,

* ἐπ' ἐπιστήσαντι ci. Mend.

¹ κάλλους κατασκευῆς — სიტყვასიტყვით ნიშნავს — „ლამაზი მოწყობი-
ლობის“.

² ἰδιωτικῆς τε καὶ δημοσίας.

³ რუსულ თარგმანში: „и даже во имя богов не пощадили бежвев-
ших в храмы к святым алтарям“.

χος * ἡ λιμένας ἡ (εἶ)** τι δη-
 μόσιον ἄλλο, σὺν ἕβρει στρατιω-
 τῶν ἐπειγόντων ὑπετίθειτο· τὰ
 μὲν δὴ χροῖματα ὠδὲ τῷ Σύλλα
 συνεχομίζετο, καὶ κακῶν αἴθην
 εἶχεν ἡ Ἄσια. Ἐπέπλει δ' αὐτὴν
 καὶ ληστήρια πολὺανδρα φανε-
 ρῶς, στόλοις εἰκοτά μᾶλλον ἢ
 λησταῖς, Μιθριδάτου μὲν αὐτὰ
 πρώτου καθέντος ἐς τὴν θάλασ-
 σαν, ὅτε πάνθ' ὡς οὐκ ἐς πολὺ
 καθέξων ἔλυμαινετο, πλεονάσαν-
 τα δ' ἐς τότε μάλιστα καὶ οὐ
 τοῖς πλείουσι μόνοις, ἀλλὰ καὶ
 λιμέσι καὶ χωρίοις καὶ πόλεσιν
 ἐπιχειροῦντα φανερώς. Ἰασσός***
 γέ τοι καὶ Σάμος καὶ Κλαζομε-
 ναὶ καὶ Σαμοθράκη Σύλλα πα-
 ρόντος ἐλήφθησαν, καὶ τὸ ἱερὸν
 ἐσυλήθη τὸ Σαμοθράκιον χιλίων
 ταλάντων κόσμον, ὡς ἐνομίζετο.
 Ὁ δὲ, εἴτε ἐκὼν ὡς ἀμαρτόντας
 ἐνυβρίξασθαι καταλιπών, εἴτ' ἐπὶ
 τὴν ἐς Ῥώμην**** στάσιν ἐπει-
 γόμενος, ἐς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπ'
 αὐτῆς ἐς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τοῦ
 πλείονος στρατοῦ διέπλει.

მაგრებულ ადგილებსაც და ქალაქებსაც. სულას იქ ყოფნისას და-
 იპყრეს იასოსი¹, სამოსი, კლაზომენე და სამოთრაკე და სამოთრა-
 კის ტადარში, როგორც ფიქრობენ მოიტაცეს 1000 ტალანტის სა-
 მკაულო. [სულამ] კი, ან განზრახ დასტოვა ისინი, რომ მის მი-

მდგომარეობაში იყვნენ, ისინი
 სესხულობდნენ [ფულს] დიდო-
 პროცენტით; ზოგი [ქალაქი]
 საწინდრად მსესხებელს თეატრს.
 აძლევდა, ზოგი — გიმნასიებს,
 სიმაგრეებს, ნავსადგურებს ან-
 სხვა რამე სახელმწიფო [ქო-
 ნებას]. ამგვარად მოუგრო-
 ვეს და მიუტანეს ფული სუ-
 ლას, აზია კი [ამასობაში] დიდ
 უბედურებაში იყო: სრულიად
 ცხადლივ მოადგებოდნენ ხოლმე
 მის [სანაპიროზე] ხალხმრავა-
 ლი მეკობრეთა [ბანდები], რაც
 ლაშქრობას უფრო ჰგავდა, ვიდ-
 რე მეკობრეობას. პირველად ისი-
 ნი მითრიდატემ გამოუშვა ზღვა-
 ში, მაშინ, როდესაც ის [თვი-
 თონ] აოხრებდა ყოველივეს,
 რადგან [ეგონა], რომ დიდხანს
 ვერ შეინარჩუნებდა [ყველა-
 ფერს]; მაშინ კი განსაკუთრე-
 ბით გამრავლდა [ამ მეკობრე-
 თა რიცხვი] და ესენი ცხადლივ
 ესხმოდნენ თავს არა მარტო
 იმათ, ვინც [ზღვაზე] ცურავდა,
 არამედ ნავსადგურებსაც, გა-

* *τείχη* ci. Mend., cf. Zerdik p. 55.

** (εἶ) add. Mend.

*** *Ἰασός* cum inscriptionibus ubique ponendum putat Hicks, Journ. of Hell. Stud. 7 (1897) p. 83 sqq.

**** *ἐν Ῥώμῃ* Musgr., sed cf. Bitschowsky p. 445.

¹ *Ἰασσός* — ასე არის ტექსტი. რუსულ თარგმანში გვაქვს „Иасос“ და შენიშვნაში: Другое чтение: Иасос.

მართ გაამაყებულებს უსამართლოდ მოჰკიდებოდნენ, ან აჩქარდა რომში შფოთიანობის გამო, და ჯარის მეტი ნაწილით ვასცურა ელადაში და იქიდან იტალიაში. ხოლო რაც შეეხება სულას, მისი [ამბებში] აღწერილია [ჩემს] „სამოქალაქო ომებში“.

64. Καὶ τὰ μὲν ἀμφὶ Σύλλαν
ἐν τοῖς Ἑμψυλίοις ἀναγγέλλεται,
ἀρχεται δ' ὁ δεύτερος Ῥωμαίων
τε καὶ Μιθριδάτου πόλεμος ἐνθι-
νῶς. Μουρήνας μὲν ὑπὸ Σύλλα
σὺν δύο τέλεσι τοῖς* Φιμβρίου
καθίστασθαι τὰ λοιπὰ τῆς Ἀσίας
ὑπελείπειτο καὶ πολέμων ἀφορ-
μὰς ἡρεσχελεῖ δι' ἐπιθυμίαν Φρι-
άμβου. Μιθριδάτης δ' ἐς τὸν Πόν-
τον ἐσπλεύσας Κόλχοις καὶ Βοσ-
ποριανοῖς ἀφισταμένους ἐπολέμει.
Ὦν Κόλχοι τὸν υἱὸν παρ' αὐτοῦ,
Μιθριδάτην, βασιλέα σφίσις ἤτοῦ-
ντο δοθῆναι καὶ λαβόντες αὐτί-
κα ὑπήκουσαν. Ὑποπέυσας δ' ὁ
βασιλεὺς τῶδε πρὸς τοῦ παιδὸς
αὐτοῦ βασιλείας ἐπιθυμοῦντος γε-
νέσθαι, καλέσας αὐτὸν ἔδησεν ἐν
πέδιαις χρυσαῖς καὶ μετ' οὐ πολλὸν
ἀπέκτεινε, πολλὰ χρήσιμόν οἱ πε-
ρὶ τὴν Ἀσίαν ἐν τοῖς πρὸς Φιμ-
βριαν ἀγῶσι γενόμενον. Ἐπὶ δὲ
Βοσποριανούς ναῦς τε συνεπήγ-
νυτο καὶ στρατὸν ἡτοιμάζετο πο-
λὺν, ὥς τὸ μέγεθος αὐτοῦ** τῆς
παρασκευῆς δόξαν ἐγείραι τα-
χεῖαν οὐκ ἐπὶ Βοσποριανοῖς, ἀλλ'

64. ხოლო რომაელთა და
მითრიდატეს შორის მეორე
ომი აქედან დაიწყო: მურე-
ნა, რომელიც სულამ დასტო-
ვა ფიმბრიას ორი ლეგიონით
აზიის დანარჩენი [საქმეების] მო-
საგვარებლად, ტროუმფის სურ-
ვილით [შეპყრობილი] ომის გა-
მომწვევ საბაბებს ეძებდა¹; მი-
თრიდატემ კი, პონტოში რომ
დაბრუნდა, გამღვარ კოლხებსა
და ბოსფორელებს² გაუმართა
ომი. ამათგან კოლხები მას
შვილს სთხოვდნენ, მითრიდა-
ტეს, რათა მიეცა მათთვის მე-
ფედ და [როგორც კი] მიიღეს,
მაშინვე დამორჩილდნენ. მაგრამ
მეფემ იეჭვა, რომ ეს [ყოველი-
ვე] მოაწყო მისმა შვილმა, რომ-
მელსაც მეფობა სურდა, მოაყვ-
ინა იგი, დაადო ოქროს ბორჯო-
ლები და შემდეგ დიდხანს არ
გაუვლოა, რომ მოჰკლა [კიდევ-
ვაც], თუმცა იგი დიდად სასარ-
გებლო იყო მისთვის აზიაში
ფიმბრიას წინააღმდეგ ბრძოლის
დროს. ხოლო ბოსფორელების
წინააღმდეგ მან ფლოტი ააგო

* τοῖς] τοῦ V.

** αὐτῷ i.

¹ რუსულ თარგმანშია: „издательским образом искал поводов к войне“.

² Βοσποριανοί—რუს. თარგმანში—жители Боспора. იხვლ. თარგმანში—
the tribes around the Cimmerian Bosphorus.

ἐπὶ Ῥωμαίοις τὰδε συλλέγεσθαι. Οὐ γὰρ πω οὐδ' Ἀριοβαρζάνη πᾶσαν ἐβρεβαίου Καππαδοκίαν, ἀλλ' ἔστιν αὐτῆς, ἃ καὶ τότε κατεῖχεν. Ἀρχέλαόν τε ἐν ὑποψίαις* ἐτίθειτο, ὡς πολλὰ πέρα τοῦ δέοντος κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἐν ταῖς διαλύσεσιν ἐπιχωρήσαντα τῷ Σύλλῳ. Ἦν ὁ Ἀρχέλαος αἰσθανόμενός τε καὶ δείσας ἐς Μουρήναν ἔφευγε καὶ παροξύνας αὐτὸν ἐπέσειε Μιθριδάτῃ προεπιχειρεῖν. Μουρήνας μὲν δὴ διὰ Καππαδοκίας αὐτίκα ἐσβαλὼν ἐς Κόμωνα**, κώμην*** ὑπὸ**** τῷ Μιθριδάτῃ μεγίστην, σεβάσμιον ἱερὸν καὶ πλούσιον ἔχουσαν, ἑπτάς τινὰς ἔκτεινε τῶν Μιθριδάτου καὶ πρέσβεισιν αὐτοῦ, τὰς συνθήκας προτείνουσιν, οὐκ ἔφη συνθήκας ἔραν· οὐ γὰρ συνεγέγραπτο Σύλλας, ἀλλ' ἔργῳ τὰ λεχθέντα βεβαιώσας ἀπήλλακτο· ταῦτα δ' εἰπὼν ὁ Μουρήνας εὐθέως ἐλεηλάτει καὶ οὐδὲ τῶν ἱερῶν χρημάτων ἀποσχόμενος ἐχέμαζεν ἐν Καππαδοκίᾳ.

და დიდი ლაშქარი მოამზადა, სამზადისი კი ისე დიდი იყო, რომ სასწრაფოდ გავარდა ხმა, თითქოს ყოველივე ეს გროვდებოდა არა ბოსფორელების წინააღმდეგ, არამედ რომაელების წინააღმდეგ; რადგან მას არიოზარზანესისათვის ჯერ ხომ არ დაემტკიცებინა მთელი კაპადოკია, ის კი არა, ზოგი მისი ნაწილი ჯერაც მას ეპყრა. არქელაოსის მიმართ მას [რაღაცა] ეჭვები ჰქონდა, რადგანაც მან ელადაში მოლაპარაკებისას სულას ბევრად მეტი დაუთმო, ვიდრე სავირო იყო. ეს რომ შეიტყო არქელაოსმა, შეეშინდა და მურენასთან გაიქცა, წააქეზა ის და დაარწმუნა, რომ მითრიდატესთვის დაესწროთ თავდასხმა. მართლაც, მურენა კაპადოკიაზე გავლით მაშინვე შეიჭრა კომანაში, რომელიც იყო ყველაზე დიდი მხარე¹ მითრიდატეს სამფლობელოში, და რომელშიც იყო

პატრივცემული და მდიდარი ტაძარი, დაუბოცა მითრიდატეს რამდენიმე მხედარი და მის მოციქულებს, რომლებიც ხელშეკრულებას მოაგონებდნენ, მიუგო, რომ მას

* ὑποψία i.

** Κόμωνα (ο corr. ex ω) B, κόμωνα V: Κόμωνα] Ponti, non Cappadociae.

*** κώμην] πόλιν iC.

**** (ἰών) ὑπὸ ci. Mend., cf. Kratt p. 21.

¹ κώμη, რუსულ თარგმანში არის: поселение; ინგლისურში — country town. κώμη პაპეს ლეკსიკონში უპირისპირდება πόλις-ს (κώμη — სოფელი, დასახლებული ადგილი, რომელიც შემოზღუდული არ არის; ქალაქის უბანი, ნაწილი).

ბელშეკრულება არ უნახავს. მართლაც, სულას არ დაუწერია [ხელშეკრულება], მან საქმით განამტკიცა ნათქვამი და წავიდა [ახიოდან]. ეს რომ თქვა მურენამ, მაშინვე დაიწყო ძარცვა, ისე რომ ტაძრების ქონებაც არ დაუზოგავს და ზამთარი კაბადოკიაში გაატარა.

65. Μιθριδάτης δ' ἐς Ῥώμην ἔπεμπε πρὸς τε τὴν βουλὴν καὶ πρὸς Σύλλαν, αἰτιώμενος, ἃ ποιεῖ Μουρήνας. Ὁ δ' ἐν τούτῳ τὸν Ἄλυν ποταμὸν περάσας, μέγαν τε ὄντα καὶ δύσπορον τότε μάλιστ' αὐτῷ γενόμενον ὑπὸ δμβρων, τετρακοσίας τοῦ Μιθριδάτου κώμας ἐπέτρεχεν, οὐκ ἀπαντῶντος ἐς οὐδὲν αὐτῷ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τὴν πρεσβείαν ἀναμένοντος. Δείας δὲ πολλῆς καταγέμων ἐς Φρυγίαν καὶ Γαλατίαν ἔπανῆγει, ἕνθα αὐτῷ Καλίδιος*, ἐπὶ ταῖς Μιθριδάτου μέμψεσι πεμφθεῖς ἀπὸ Ῥώμης, ψήφισμα μὲν οὐδὲν ἐπέδωκεν**, ἔφη δ' ἐς ἐπήκοον ἐν μέσῳ*** τὴν βουλὴν αὐτῷ**** κελεύειν φεῖδεσθαι τοῦ βασιλέως, ὄντος ἐνσπόνδου. ταῦτα δ' εἰπὼν ἄφθῃ διαλεγόμενος αὐτῷ μόνῳ, καὶ ὁ Μουρήνας οὐδὲν ἀνείς τῆς ἑρμῆς καὶ τότε τὴν γῆν ἐπῆγει τὴν τοῦ Μιθριδάτου. Ὁ δὲ σαφῶς ὑπὸ Ῥωμαίων ἡγούμενος πολεμεῖσθαι Γόρδιον ἐς

65. მითრიდატემ რომში გაგზავნა [კაცები], სენატში და სულასთან და ჩიოდა იმაზე, რასაც მურენა აკეთებდა. [მურენა] ამასობაში მდინარე ჰალისზე გადავიდა, რომელიც დიდი და მაშინ მისთვის განსაკუთრებით ძნელად სავალი იყო წვიმების გამო. დაარბია მითრიდატეს 400 სოფელი, ისე რომ მეფისა მას არსად არავინ შეხვედრია, არამედ [თავისი] მოციქულების დაბრუნებას ელოდებოდა. უამრავი ნადავლით ავსებულნი [მურენა] დაბრუნდა ფრიგიასა და გალატიაში. აქ მას კალიდიუსმა, რომელიც რომიდან იყო გამოგზავნილი მითრიდატეს საჩივრების გამო, [მართალია] არავითარი დადგენილება არ გადასცა, მაგრამ საჯაროდ¹ უთხრა, რომ სენატი უბრძანებდა მას, მოფრთხილებოდა მეფეს, რომელთანაც მათ ზევი ჰქონდათ დადებული. როცა ეს უთხრა დაინახეს, რომ [კალიდიუსი] მარტოც

* კალიდიოს V.

** ἐπέδωκεν V.

*** verborum ἐς ἐπήκοον et ἐν μέσῳ alterutrum delendum ci. V. k.

**** αὐτὸν I.

¹ რუსულ თარგმანში: „с трибуны среди собравшегося народа официально“.

τὰς κώμας* ἐσβαλεῖν** ἐκέλευσε. Καὶ αὐτίκα δὲ Γόρδιος ὑποζύγιά τε πολλὰ καὶ σκευοφόρα καὶ ἀνθρώπους, ἰδιώτας τε καὶ στρατιώτας, συνήρπαζε καὶ αὐτῷ Μουρήνῃ, μέσον λαβῶν ποταμὸν, ἀντεκαθίζετο· μάχης δ' οὐδέτερος ἦρχεν, ἕως ἀφίκετο Μιθριδάτης σὺν τῷ πλείονι στρατῷ. Καὶ εὐθύς ἀμφὶ τῷ ποταμῷ μάχη γίνεται καρτερὰ. Καὶ βιασάμενος δὲ Μιθριδάτης ἐπέρα τὸν ποταμὸν, καὶ ἄλλα πολὺ κρείττων τοῦ Μουρήνῃ γενόμενος. Ὁ δ' ἐς λόφον καρτερόν ἀναφυγών, ἐπιχειροῦντος αὐτῷ βασιλέως, πολλοὺς ἀποβλήτων ἔφευγε διὰ τῶν θρεινῶν ἐπὶ Φρυγίας, ἐδὸν ἀτριβῆ, βαλλόμενός τε καὶ χαλεπῶς.

და. მითრიდატემ სძლია, გადალახა მდინარე და სხვაფრივაც ბევრად უმჯობესი აღმოჩნდა მურენაზე. [მურენა] გამაგრებულ ბორცვზე ავიდა. როდესაც მეფე მას [აქაც] თავს დაესხა და [მურენამ] ბევრი [ხალხი] დაჰკარგა, გაიქცა მთიანეთის გავლით ფრიგიაში და სულ გაუვალ გზებზე [იარა, მტერი კი მისდევდა] და ისრებს უშენდა.

66. Ἡ τε νίκη, λαμπρὰ καὶ δξεία ἔξ ἐφόδου γενομένη, ταχὺ διέπτη καὶ πολλοὺς ἐς τὸν Μιθριδάτην μετέβαλεν. Ὁ δὲ, καὶ τὰ ἐν Καππαδοκίᾳ φρούρια τοῦ Μουρήνῃ πάντα ἐπιδραμῶν τε καὶ ἐξελάσας, ἔθυσε τῷ Στρατίῳ

ესაუბრებოდა [მურენას]. მურენას კი არაფრით არ შეუსუსტებია თავისი იერიშები, [ის კი არა] მაშინ შეიქრა მითრიდატეს ქვეყანაში. [მითრიდატემ] იფიქრა, რომაელები აშკარად მეთმებიანო და უბრძანა გორდიოსს სოფლებს დასხმოდა თავს. გორდიოსმა მაშინვე იგდო ხელთ მრავლად მუშა და სახეღარი საქონელი¹ და ადამიანები, როგორც უბრალო ხალხი, ასევე ჯარისკაცები, [თვითონ] კი თვით მურენას საპირისპიროდ დაბანაკდა ისე რომ შუაში მდინარე ჰქონდათ. ბრძოლას არცერთი არ იწყებდა, ვიდრე მითრიდატე არ მოვიდა დიდძალი ლაშქრით. მაშინ კი მდინარესთან ფიცხელი ბრძოლა გაჩაღდა.

და. მითრიდატემ სძლია, გადალახა მდინარე და სხვაფრივაც ბევრად უმჯობესი აღმოჩნდა მურენაზე. [მურენა] გამაგრებულ ბორცვზე ავიდა. როდესაც მეფე მას [აქაც] თავს დაესხა და [მურენამ] ბევრი [ხალხი] დაჰკარგა, გაიქცა მთიანეთის გავლით ფრიგიაში და სულ გაუვალ გზებზე [იარა, მტერი კი მისდევდა] და ისრებს უშენდა.

66. პირველი თავდასხმისთანავე ამ ბრწყინვალე და სწრაფი გაბარჯვების [ამბავი] უცხად გავრცელდა და ბევრი გადაიყვანა მითრიდატეს მხარეზე. [მითრიდატე] კაპადოკიაში [მდგარ] მურენას მთელ მეციხოვნე-

* ἐς τὴς κώμας] deest aliquid velut πέραν' (Mond.).

** ἐμβαλεῖν i.

¹ ὑποζύγια ...καὶ σκευοφόρα.

Διὶ πάτριον θυσίαν ἐπὶ ὄρους
 ὑψηλοῦ, κορυφήν μείζονα ἄλλην
 ἀπὸ ξύλων ἐπιτιθείς. Πρῶτοι δ'
 ἐς αὐτὴν* οἱ βασιλεῖς ξυλοφοροῦ-
 σι καὶ περιθέντες ἑτέραν ἐν κύκ-
 λῳ βραχυτέραν τῆ μὲν ἄνω γά-
 λα καὶ μέλι καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον
 καὶ θυμιάματα πάντα ἐπιφοροῦ-
 σι, τῆ δ' ἐπιπέδῳ σίτον τε καὶ
 ὄσπον ἐς ἄριστον τοῖς παροῦσιν
 ἐπιτιθέντες, οἷόν τι καὶ ἐν Πα-
 σαργάδαις ἐστὶ** τοῖς Περσῶν
 βασιλεῦσι θυσίας γένος, ἄπτουσι
 τὴν ἑλην. Ἡ δ' ἀιθομένη διὰ τὸ
 μέγεθος τηλοῦ τε χιλιῶν*** στα-
 δίων γίγνεται τοῖς πλείουσι κατα-
 φανής, καὶ πέλᾳσαι φασὶν ἐς
 πολλὰς ἡμέρας, ἀιθόμενου τοῦ
 ἀέρος, οὐ δύνατόν εἶναι. Ὁ μὲν
 ὀθὴ τὴν θυσίαν ἤγε πατρὶω νόμῳ.
 Σύλλα δ' οὐκ ἀξιοῦντός Μιθριδά-
 την ἔνσπονδον πολεμεῖσθαι Ἀύλος
 Γαβίνιος ἐπέμφθη Μουρήνα μὲν
 ἀληθῆ τήνδε προαγόρευσιν ἑρῶν,
 μὴ πολεμεῖν Μιθριδάτῃ, Μιθρι-
 δάτῃν δὲ καὶ Ἀριοβαρζάνην ἀλ-
 λήλοισι συναλλάξων· ὁ δὲ Μιθρι-
 δάτης, ἐν τῇδε τῆ συνδῶφ παι-
 οῖον τετραετὲς ἐγγυήσας τῷ
 Ἀριοβαρζάνῃ καὶ ἐπὶ τῇδε τῇ****

ნე ჯარს დაესხა თავს და გარეკა
 და მამაპაპური წესის მიხედვით¹
 მსხვერპლი შესწირა მეომარ
 ზევსს² მაღალ მთაზედ, რანელ-
 ზედაც შეშის სხვა, კიდევ უფრო
 მაღალი ხორა დაადგა. პირვე-
 ლად შეფეებს მოაქვთ აქ შეშა,
 [შემდეგ] ზემოდან აწყობენ მე-
 თრე, უფრო მოკლე წრეს და
 ამის ზემოთ. ალაგებენ რძეს,
 თათლს, ღვინოს, ზეთს და ყო-
 ველგვარ საკმევებს, დაბლობში
 მყოფებს კი მიართმევენ პურ-
 სა და საკმელს³ საუზმედ (ამ-
 გვარივე მსხვერპლშეწირვა იცი-
 ან სპარსთა მეფეებმა პასარგადე-
 ში), შემდეგ კი ცეცხლს უკიდე-
 ბენ შეშას. კოცონი იმოდენა
 ენთო, რომ 1000 სტადიონის
 სიშორეზე ვინც ცურავდა [ზღვა-
 ში], ისინი ხელავდნენ მას და
 ამბობდნენ, რომ მრავალი დღის
 [მანძილზე] შეუძლებელი იყო
 მიახლოვება, რადგან ჰაერი გა-
 ვარვარებული იყო.

მითრიდატემ ეს მსხვერპლ-
 შეწირვა ჩაატარა მამაპაპური
 წესის მიხედვით, სულას კი ღირ-
 სეულად არ მიანიხნა დაზავებულ
 მითრიდატესთან ომი და ავლეს

* αὐτόν i.

** ἐστὶ| ἦν ci. Mend.

*** τηλοῦ ἐκ χιλ. ci. Schw.

**** τῇ add. Roos ex O, om. vulg.

¹ πάτριον.

² τῷ στρατίῳ Διί.

³ ὄσπον ყველაფერი, რაც მოხარშულია. პირველ რიგში—ხორცი. შემდეგ—
 ბოსტნეული, თევზი.

προφάσει λαβῶν* ἔχειν Καπ-
παδοκίας ὅσα τε εἶχε, καὶ ἕτερα
ἐπ' ἐκείνοις, εἰς τὰ πάντα καὶ
χρυσίον ἐπὶ τε τῇ κύνικι καὶ τῇ
τροφῇ καὶ ἐπὶ σάμμασι καὶ ἐπὶ
ἡδῆ καὶ πᾶσιν, ὥσπερ εἰώθει,
προυτίθει· οὐ μόνος Γαβίνιος οὐχ
ῆψατο.

Ὁ μὲν δὲ δεύτερος Μιθριδά-
τη καὶ Ῥωμαίοις πόλεμος τριῖτη
μάλιστα ἔτει ἐς τοῦτο διελύετο.
ისიც, რაც ჰქონდა და სხვა კიდევ დამატებით; გაუმასპინძლდა
ყველას და როგორც სჩვეოდა, დანიშნა ოქრო ყველა მათთვის,
ვინც [ვაშობიჩიოდა] სმით², ჭამით, ხუმრობითა და სიმღერით;
ბოლოდ გაბინიუსი არ მიჰკარებია არაფერს.

ასე დამთავრდა მითრიდატესა და რომაელების მეორე ომი
დაახლოებით მესამე წელს.

67. Καὶ σχολὴν ἄγων δ Μιθ-
ριδάτης Βόσπορον ἔχειροῦτο καὶ
βασιλέα αὐτοῖς τῶν σιέων ἕνα
ἀπεδείκνυε, Μαχάρην. Ἐς δ'
Ἀχαιοὺς τοὺς ὑπὲρ Κόλχους ἐσ-
βαλῶν, οἳ δοκοῦσιν εἶναι τῶν ἐκ
Τροίας κατὰ τὴν ἐπάνοδον πλα-
νηθέντων, δύο μέρη τοῦ στρατοῦ
πολέμῳ τε καὶ κρῦει καὶ ἐνέδρῳ
ἐπιβλῶν ἐπανηλθε καὶ ἐς Ῥώ-
μην ἔπειπε τοὺς συγγραφομένους
τὰ συγκαίμενα. Ἐπειπε δὲ καὶ
Ἀριοβαρζάνης, εἰς' ἐχών, εἶτε
πρὸς τινῶν ἐνοχλῶμενος, οὐκ

გაბინიუსი ვაგზავნა მურენასთან
იმის სათქმელად, რომ უწინ შე-
თვლილი ჭეშმარიტად [მიეჩნია]¹
და ნულარ იომებდა მითრიდა-
ტესთან, ხოლო მითრიდატე და
არიობარზანესი კი ერთმანეთს
შორის მოერიგებინა. მითრიდა-
ტემ მოლაპარაკებაზე თავისი
ოთხი წლის ქალიშვილი დანიშნა
არიობარზანესზე. ამ საბაბით მან
დაიჭირა კაპადოკიის [ნაწილი],
ისიც, რაც ჰქონდა და სხვა კიდევ დამატებით; გაუმასპინძლდა
ყველას და როგორც სჩვეოდა, დანიშნა ოქრო ყველა მათთვის,
ვინც [ვაშობიჩიოდა] სმით², ჭამით, ხუმრობითა და სიმღერით;

67. მოცილიმა მითრიდა-
ტემ ბოსფორი დაიმორჩილა
და მათ მეფედ თავის ვაჟ-
თავან ერთი, მახარე დაუნიშნა.
[მითრიდატე] თავს დაესხა კოლ-
ხების იქით³ მცხოვრებ აქე-
ელებს, რომლებს შესახებაც
ფიქრობენ, რომ ისინი არიან
ტროის ომიდან უკან დაბრუნე-
ბისას დაკარგულები. [მითრი-
დატემ] რომ დაჰკარგა ლაშქრის
ორი ნაწილი თუ ბრძოლაში, თუ
სიცოცხლისა და ჩასაფრებულთაგან,
გაბრუნდა და ვაგზავნა რომს

* λαβῶν] cf. Herw. p. 64.

¹ რუსულ თარგმანშია: „прежний строгий приказ“.

² ბერძნულ ტექსტში არის თქ *κύνικი*, ვ. ი. კლიკით (ბოკალ, რუმკა), მაგ-
თან მთელი კონტექსტისათვის ეს სიტყვა შეუფერებელია. სხვა მთარგმნელები
წერენ: *Ἐν λυχνίᾳ τῶν, in drinking.*

³ ὑπὲρ *Κόλχους* რუსულ თარგმანშია: „севернее Колхов“; ინგლისურში:
beyond Colchis.

ἀπολαμβάνειν Καππαδοκίαν, ἀλλὰ τὸ πλέον αὐτῆς ἐτι Μιθριδάτην ἀφαιρεῖσθαι. Μιθριδάτης μὲν οὖν, Σύλλα κελεύοντος αὐτῷ μεθεῖναι Καππαδοκίαν, μετῆκε καὶ ἑτέραν πρεσβείαν ἐπέπεμπεν* ἐπὶ τὰς τῶν συνθηκῶν συγγραφάς. ἦδη δὲ Σύλλα τεθνεώτος, οὐκ ἐπαρόντων αὐτῆν ὡς ἐν ἀσχολίᾳ τῶν προβούλων ἐπὶ τὸ κοινόν, Τιγράνη τὸν γαμβρὸν Μιθριδάτης ἐπεισεν** ἐς Καππαδοκίαν ἐμβαλεῖν ὡσπερ ἀφ' ἑαυτοῦ. Καὶ τὸ μὲν σόφισμα οὐκ ἔλαθε Ῥωμαῖους, ὃ δ' Ἀρμένιος, Καππαδοκίαν σαγγηνεύσας, ἐς τριάκοντα μυριάδας ἀνθρώπων ἀνασπάστους ἐς Ἀρμενίαν ἐποίησε καὶ συνῆκτιζεν αὐτοὺς μεθ' ἑτέρων ἕξ τι χωρίον, ἔνθα πρῶτον Ἀρμενίας τὸ διάδημα αὐτὸς περιεβίχματο καὶ Τιγρανόχερτα*** ἀφ' ἑαυτοῦ προσεῖπε· δύναιται ὃ εἶναι Τιγρανόπολις.

ერთ აღვილას, იქ, სადაც მან პირველად დაიდგა არმენიის გვირგვინი და რომელსაც თავისი სახელის მიხედვით დაარქვა ტიგრანოპოლტა; ეს უნდა იყოს ტიგრანოპოლისი¹.

66. Καὶ τότε μὲν ἦν ἐν Ἀσίᾳ. Σερτώριος δ', Ἰβηρίας ἡγεύμενος, αὐτῆν τε Ἰβηρίαν καὶ τὰ περίοι-

კაცები ხელშეკრულების ხელისმოსაწერად. [კაცები] გაგზავნა არიოზარხანესმაც: თავისი ნებით თუ სხვათა დაფინებით, რომ კაპადოკია ვერ დაეიბრუნე, ის კი არა, მის მეტ წილს შითროილატე მართმევს კილევო. შითროილატემ კი. რაკილა სულამ უბრძანა მას კაპადოკიის მიცემა, დაუბრუნა და ნეორე დღეგაცია გაგზავნა ხელშეკრულების ხელისმოსაწერად. რადგანაც სულა უკვე მომკვდარიყო და სენატორებმა კი მოუცლელობის გამო არ შეიყვანეს [დღეგაცია] სენატომ¹ შითროილატემ დაარწმუნა ტიგრანე, თავისი სიძე, შეკრილიყო კაპადოკიაში თითქოს თავისით. ეს ეშმაკობა არ გამოეპარათ რომაელებს, ხოლო არმენიის მეფე² გარს შემოერთყა კაპადოკიის და 300000 კაცი გადაასახლა არენეაში; ისინი დაასახლა სხვებთან ერთად

ეს ამბავი იყო აზიაში. ხოლო სერტორიუსმა, იბერიის მმართველმა, თვით იბერია და

* ἐπεμπεν i.

** ἐπεισεν] ἐπεμπεν iC.

*** *τιγρανόχερταν* OI, corr. Schw. propter p. 495, §. 15, 'possis *Τιγρανοχέρταν*' (Mend.); ad nominis formam cf. Nöldeke, *Zeitschr. d. D. morgenländ. Ges.* 33 (1879) p. 143 sq.

¹ *ἐπὶ τὸ κοινόν*—რუსული თარგმანის კომენტარის მიხედვით *собретении*—*въ народном собраніи*⁴.

² Ἀρμένιος—არმენიელი, სიტყვა-სიტყვით.

³ ე. ი. ტიგრანის ქალაქი.

κα πάντα ἐπὶ Ῥωμαίους ἀνίστη
καὶ βουλὴν ἐκ τῶν οἱ συνόντων,
ἐς μίμημα τῆς συγκλήτου, κατέ-
λεγε. Δύο δ' αὐτοῦ τῶν στασιω-
τῶν, Λούκιος* Μάγιός** τε καὶ
Φάνιος***, Μιθριδάτην ἐπειθον,
συμμαχεῖσθαι τῷ Σερτωρίῳ, πολλὰ
περὶ τῆς Ἀσίας αὐτὸν καὶ τῶν
ἐγγύς ἐθνῶν ἐπεπλίζοντες· ὁ μὲν
δὴ πεισθεὶς ἐς τὸν Σερτώριον
ἐπεμψεν· ὁ δὲ τοὺς πρέσβεις ἐς
τὴν ἑαυτοῦ σύγκλητον παραγα-
γὼν τε καὶ μεγαλοφρονησάμενος,
ὅτι τὸ κλέος αὐτοῦ καὶ ἐς τὸν
Πόντον διέικετο καὶ Ῥωμαίους
ἔξοι πολιορκεῖν ἀπὸ τε δύσεως
καὶ ἐξ ἀνατολῆς, συντίθετο τῷ
Μιθριδάτῃ δῶσειν Ἀσίαν**** τε
καὶ Βιθυνίαν καὶ Παφλαγονίαν
καὶ Καππαδοκίαν καὶ Γαλατίαν,
στρατηγὸν τε αὐτῷ Μάρκον*****
Οὐάριον***** καὶ συμβούλους
τοὺς Λουκίους, Μάγιόν τε καὶ
Φάνιον***** ἐπεμψε. Μεθ' ὧν
ὁ Μιθριδάτης ἐξέβαινε τὸν τρι-
τον καὶ τελευταῖόν οἱ γενόμενον
ἐς Ῥωμαίους πόλεμον, ἐν ᾧ πᾶ-
σαν ἀπώλεσε τὴν ἀρχίην, Σερτω-

მთელი მისი მეზობელი მხარე
აუჯანყა რომაელებს და შე-
გროვა საბჭო თავისი თანამოაზ-
რეებისაგან, [რომის] სენატის
მიმადებით. ორი მისი თანა-
მოაზრე ლუციუსები, მაგიუსი
და ფანიუსი, არწმუნებდნენ მი-
თრიდატეს სერტორიუსის მო-
კავშირე განხდარიყო და დიდად
აიშვებდნენ მას აზიისა და მის
მახლობლად [მცხოვრები] ხალ-
ხების შესახებ. [მითრიდატემ]
დაუჯერა და [კაცები] გაგზავნა
სერტორიუსთან. ამან მოციქუ-
ლები თავის სენატში შეიყვანა
და აღიესო სიამაყის გრძნობით,
რომ მისმა სახელმა პონტომდეც
კი მიაღწია და რომ მას შეუძ-
ლია რომაელებს გარშემოაღვეს
დასავლეთიდანაც და აღმოსავ-
ლეთიდანაც. ის მოელაპარაკა
მითრიდატეს, რომ მისცემს მას
აზიას, ბითინიას, პაფლაგონიას,
კაპადოკიას და გალაციას და
გაუგზავნა მას მხედარომთავ-
რად მარკუს ვარიუსი, მრჩეველ-
ბად კი ლუციუსები — მაგიუსი
და ფანიუსი. მათთან ერთად

* ლούκιოს B.

** μάγιος Fabricius ad Oros. 6.2, μάγιος Oi, etiam im sequenti-
bus, Manius C.

*** φάνιος V, etiam im sequentibus.

**** Asiam errore posuit Appianus, cf. Reinach p. 312 adn. 1; Gel-
zer, Philol. Wochenshr. 1932 p. 1129 sqq...

***** μάριον libri, corr. Steph.

***** οὐάριον B, οὐαρον VC const., est M. Marius, cf. Münzer, RE
14 p. 1818 n 23.

***** Μάγιον — Φάνιον delendum ci. Mend., at cf. Bitschofky
p. 443.

ριου μὲν ἀποθανόντος ἐν Ἰβηρίᾳ, ἐπιπεμφθέντων δὲ οἱ στρατηγῶν ἀπὸ Ῥώμης, προτέρου Λουκίου-λου τῆς τοῦ νεναυαρχηκότος Σύλλῃ, ὑστέρου δὲ Πομπηίου, ἐπ' οὗτου πάντα, ὅσα ἦν Μιθριδάτου καὶ ὅσα αὐτοῖς γειτονέοντα, μέχρις ἐπὶ ποταμὸν-Εὐφράτην, προφάσει· καὶ ὁρμῇ τοῦ Μιθριδάτου πολέμου ἐς Ῥωμαίους ἀπαντα περιηγήθη.

მთელი [ქვეყანა], რაც კი ეკუთვნოდა მითრიდატეს და რაც კი მის [მხარეებს] ემეზობლებოდა, ვიდრე მდინარე ევფრატამდე, მითრიდატესთან ომის საბაბით და ძალით მთლიანად რომაელების განკარგულებაში გადავიდა.

69. Μιθριδάτης μὲν οὖν, οἷα Ῥωμαίων πολέμας ἐς πείραν ἐλθὼν καὶ τήνδε μάλιστα τὸν πύλεμον ἦγούμενος, ἀπροφασίστως δὴ καὶ ὀξέως γενόμενον, ἀσπείστον ἔξειν, πᾶσαν ἐπενόει παρασκευήν, ὡς ἄρτι δὴ κριθησόμενος περὶ ἀπάντων. Καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ θέρους καὶ τὸν χειμῶνα ὄλον ἵλοτομῶν ἐπήγγυστο ναῦς καὶ ὀπλα καὶ σίτου διακοσίας μεδύμων μυριάδας ἐπὶ θαλάσῃ διετίθει. Σύμμαχοί τε αὐτῶ προσεγίγγοντο, χωρὶς τῆς προτέρας δυνάμεως, Χάλυβες, Ἀρμένιοι, Σκύθαι, Ταῦροι, Ἀχαιοί, Ἡνίοχοι*, Λευκόσυροι καὶ ὅσοι περὶ Θερμῶδοντα ποταμὸν γῆν ἔχουσι, τὴν Ἀμαζόνων λεγομένην. Τοσαῦτα μὲν ἐπὶ τοῖς προτέροις αὐτῶ πε-

დაიწყო მითრიდატემ შესამე და უკანასკნელი, რომელიც კი მას შეემთხვა, ომი რომაელებთან, რომელშიც მან მთელი სახელმწიფო დაჰკარგა, როდესაც იბერიაში სერტორიუსი მოკვდა, ხოლო რომიდან კი გამოიგზავნენ მხედართმთავრები, პირველად ლუკულუსი, რომელიც სულას დროს ფლოტის სარდალი იყო, შემდეგ კი პომპეუსი. ამის დროს

69. ხოლო მითრიდატე, რამდენხანაც მას რომაელები მრავალჯის ჰყავდა გამოცდილი, თიქრობდა, რომ ეს ომი, ასე უსაბაბოდ [დაწყებული] და სასწრაფოდ წარბოებული, განსაკუთრებით შეუროგებელი იქნება; იგი დათიქრებით მოეკიდა მთელ სამხადისს, რადგან [მიანინდა, რომ] ახლა გადაწყდებოდა ყველაფერი¹. ზაფხულის დარჩენილი [დრო] და მთელი ზამთარი ხეტყეს ამხადებინებდა, ხომალდებს აგებინებდა, იარაღს [იმარაგებდა] და ზღვის გაყოლებით 2000000 მელიმნი პური მოიმარაგა, უწინდელი ძალების გარდა მას მოკავშირეებად შეემატნენ: ხალიბები, არმენიელები, სკვითები, ტავრე-

* Ἡνίοχοι V, ἡνίοχοι BC.

¹ რუსულ თარგმანში: „теперь столкновение будет решющим“.

ρι τὴν Ἀσίαν προσεγγίνετο, περῶσαντι δ' ἐς τὴν Εὐρώπην Σαυροματῶν οἱ τε Βασιλῆιοι καὶ Ἰάξυγες καὶ Κόραλλοι καὶ Θρακῶν ὅσα γένη παρὰ τὸν Ἰστρὸν ἢ Ῥοδόπην ἢ τὸν Αἰμον οἰκοῦσι, καὶ ἐπὶ τοῖσδε Βαστέργαι, τὸ ἀλκιμώτατον αὐτῶν γένος, τοσάδῃ μὲν δὴ καὶ τῆς Εὐρώπης τότε προσελάμβανεν ὁ Μιθριδάτης. Καὶ μυριάδες ἐκ πάντων ἐς τὸ μάχιμον αὐτῷ συνελέγοντο τεσσαρσεκαίδεκα μάλιστα πεζῶν καὶ ἑπταεὶς ἐπὶ μυρίοις ἑξάκισχιλιοι. Πολὺς δὲ καὶ ἄλλος ὄμιλος ὀδοποιῶν καὶ σκαιοφόρων εἴπετο καὶ ἐμπόρων.

მიიღო მითრიდატემ ევროპიდან. მებრძოლად დაახლოებით 140000 ქვეითი და 16000 ცხენოსანი. ამას გარდა მისდევდა ამათ მრავალრიცხოვანი ურდო გზისმკეთებლებისა, ბარგისმტვირთველებისა და ვაჭართა.

70. Ἀρχομένου δ' ἡμερος ἀπώπειραν τοὺς ναυτικοὺς ποιησάμενος ἔθυσε τῷ Στρατίῳ Διὶ τὴν συνήθη θυσίαν καὶ Προσειῶνι λευκῶν ἑπῶν ἄρμα καθεὶς ἐς τὸ πέλαγος ἐπὶ Παφλαγονίας ἵππειετο, στρατηγούντων αὐτῷ Ταξίλου τε καὶ Ἐρμοκράτους*. Ὡς δ' ἀφίκετο, ἐδημηγόρησε τῷ στρατῷ περὶ τε τῶν προγόνων μάλα σεμνολόγως καὶ περὶ αὐτοῦ μεγαληγόρως, ὅτι τὴν ἀρχὴν ἐκ βραχέος ἐπὶ πλείστον προαγαγῶν**

ბი, აქეელები, ჰენიოხები, ლევკოსირები და ისინი, რომელთაც წლინარე თერმოლონტთან ეგრეთწოდებული ამადონთა ქვეყანა უჭირავთ. ამდენი შეგება მის პირვანდელ [ძალებს] აზიის მხარეებიდან, ხოლო როდესაც ის გადავიდა ევროპაში, მას [შემოუერთდნენ] სავრომატთაგან სამეფო [ტომები], იადიგები და კორალები, თრაკიელთაგან ის ტომები, რომლებიც ცხოვრობენ ისტროსთან, როდოპესთან ან ჰადმოსთან და ამათ გარდა ბასტარნები, რომელიც ამათ შორის უმამაცესი ტომია. აი ამდენი [ძალები] ყველა ამათგან მას შეუერთოდა.

70. გაზაფხული რომ დადგა, გამოსცადა [მითრიდატემ თავისი] ფლოტი, მსხვერპლი შესწირა მეომარ ზეესს ჩვეულებისამებრ, პოსეიდონის [სახელობაზე] თეთრ ცხენებიანი ეტლი გადაუშვა ზღვაში და გაეშურა პათლაგონიის წინააღმდეგ; მხედართმთავრებად კი ჰყავდა ტაქსილოსი და ჰერმოკრატე. როდესაც მიადწია [პათლაგონიას], სიტყვა წარმოსთქვა ლაშქრის წინაშე, [რომელშიც

* ἑρμοκράτους iC Ἐρμοκράτους] an idem quem Ἐρμαίων nominat Memnon 40;3 (Fr. Hist. Gr. 3 p. 546)? cf Plut. Luc. 17,4; Ditt., Or. Gl. inscr. 1 n. 373.

** παραγαγῶν Oi, corr. Nauck.

οὐποτε Ῥωμαίων ἡττηθεῖη πα-
 ρῶν. Ἔβτα κατηγορήσεν αὐτῶν
 ἐς πλεονεξίαν καὶ ἀμετρίαν, ἢ φ'
 ἦ, ἔφη, καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ
 τὴν πατρίδα αὐτῆν δεδωλότωνται
 καὶ τὰς γενομένας οἱ τελευταίας
 σὺν ἀθήκας ἐπέφερον ὡς οὐκ ἐπιέ-
 λυσιν ἀναγράψασθαι, καὶ ῥοφυλα-
 κῶντες αὐτῶς ἐπιπέσθαι. Καὶ τοῦ-
 το αἴτιον τοῦ πολέμου τιθέμενος
 ἐπήγε τὴν ἑαυτοῦ στρατὸν ἕλην
 καὶ παρασκευῆν καὶ Ῥωμαίων ἀσ-
 χολίαν, πολεμουμένων ὑπὸ Σερω-
 ρίου κατὰ κράτος ἐν Ἰβηρία καὶ
 στασιαζόντων ἐς ἀλλήλους ἀνὰ
 τὴν Ἰταλίαν. „Δὲ καὶ τῆς θα-
 λάσσης“, ἔφη, „καταφρονούσι
 ληστευομένης πολλὴν ἦδη χρονον,
 καὶ ὑμμάχος αὐτοῖς οὐδεὶς ἐσ-
 τιν“ ἢ ἡγήσας ἐχούσας ἔτι. Οὐχ
 δρᾶτε δ' αὐτῶν“, ἔφη, „καὶ τοὺς
 ἀρίστους“, ἐπιδεικνύς Οὐάριον τε
 καὶ τοὺς Λουκίους, „πολεμίους μὲν
 ὄντας τῆ πατρίδι, συμμάχους δ'
 ἦμιν“.

და სამოქალაქო ომი იყო მთელს იტალიაში. „ამიტომდა,—სთქვა მან, — რომ ყურადღებას არ აქცევენ ისინი ზღვას, რომელზედაც უკვე დიდი ხანია მეკობრეები დათარეშობენ, რომ მათ არ ჰყავთ არცერთი მოკავშირე და აღარც ქვეშევრდომი თავისი ნებით. ხომ ჰხედავთ,—სთქვა მან,—მათ შორის საუკეთესოებს (მიუთითა ვარიუსზე და ლუციუსებზე), რომლებიც მტრები არიან [თავიანთი] სამშობლოსი, ჩვენ კი მოკავშირეები?“.

71. Ταῦτ' εἰπὼν καὶ τὸν
 στρατὸν ἐρεθίσας ἐρεθίσας ἐνέ-
 βαλεν ἐς Βιθυνίαν, Νικομήδους
 ἄρτι τεθνεώτος * ἀπαίδος καὶ

ის] ამაყად [ლაპარაკობდა] თავისი წინაპრების შესახებ, ხოლო თავის თავზე — ტრადახით, რომ მისი სახელმწიფო პატარა იყო და დიდად აქცია და რომ [თვით იგი] რომაელების ნიერ არასოდეს ყოფილა დამარცხებული. შემდეგ ბრალი დასდო [რომაელებს] ანგარებასა და სიხარბეში, „როს გამოც, — სთქვა მან,—მონობაში ჩავარდა იტალიაცა და თვით [თავიანთი] სანშობლოც“. უკანასკნელ ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით [მიტრიდატემ] დაადანაშაულა [რომაელები], რომლებსაც თითქოს არ სურთ მისი დაწერა, რადგანაც უცდიან დროს, რომ კვლავ დაესხან მას თავს. ომის ეს მიზეზი რომ წარმოადგინა, მოიხსენია მთელი თავისი ლაშქარი და შეკრუვილობდა და [აღნიშნა], რომ რომაელები მოუცლელად იყვნენ, რადგანაც ფიცხელი ომი ჰქონდათ სერტორიუსთან იბერიაში

და სამიტომდაა,—სთქვა მან, — რომ ყურადღებას არ აქცევენ ისინი ზღვას, რომელზედაც უკვე დიდი ხანია მეკობრეები დათარეშობენ, რომ მათ არ ჰყავთ არცერთი მოკავშირე და აღარც ქვეშევრდომი თავისი ნებით. ხომ ჰხედავთ,—სთქვა მან,—მათ შორის საუკეთესოებს (მიუთითა ვარიუსზე და ლუციუსებზე), რომლებიც მტრები არიან [თავიანთი] სამშობლოსი, ჩვენ კი მოკავშირეები?“.

71. ესა სთქვა [მიტრიდატემ], შეაგულიანა ლაშქარი და შეიჭრა ბითვინიაში, [სადაც] ეხლახან უშვილოდ მომკვდარიყო

* Nicomedes Philopator mortuus est 74 a. Chr., inter menses Oct. et Dec., cf. Reinach p. 313 adn. 5.

την ἀρχὴν Ῥωμαίοις ἀπολιπόν-
τος, Κόττας δ' ἡγούμενος ἀν-
τῆς ἀσθενῆς τὰ πολέμια πάλυ-
παν. ἔφυγεν ἐς Χαλκηδόνα μετ'
ἧς εἶχε θυναίεως. Καὶ Βιθυνία
μὲν ἦν ἀντιῆς ὑπὸ τῷ Μιθριδάτῃ,
τῶν πανταχοῦ Ῥωμαίων ἐς Χάλ-
κηδόνα πρὸς Κότταν συνθεόντων.
Ἐπιόντος δὲ καὶ τῇ Χαλκηδόνι
τοῦ Μιθριδάτου Κόττας μὲν ὑπὸ
ἀπραξίας οὐ προΐει, Νουθὸς δὲ,
ὁ ναύαρχος αὐτοῦ, σὺν μέρει τι-
νὶ στρατοῦ τὰ ὄχυρά τετα τοῦ
πεδίου καταλαβὼν καὶ ἐξελαιθεῖς,
ἔφυγον ἐπὶ τὰς πύλας τῆς Χαλ-
κηδόνης διὰ θυρίγγιων πολλῶν
πάνυ δυσχερῶς· ἀμφὶ τε τὰς πύ-
λας ὠφισμός ἦν ἐσπῆρθόντων
ἐμοῦ. Ἔθεν οὐδὲν τοῖς διώκουσιν
αὐτοῖς βέλος ἤτυχε. ὡς δὲ καὶ
περὶ τῶν πυλῶν δείσαντες οἱ φύ-
λακες τὰ κλειῖθρα καθήκαν ἐς
αὐτὰς ἀπὸ μηχανῆς, Νουθὸν μὲν
καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τινὰς
[ὑπὸ] καλωδίοις ἀνιμήσαντο. οἱ
δὲ λοιποὶ μεταξὺ τῶν τε φίλων
καὶ πολεμίων ἀπώλλυντο, τὰς
χεῖρας ἐς ἑκατέρους ὀρέγοντες.
Ὁ τε Μιθριδάτης τῇ φορᾷ τῆς
εὐτυχίας χρώμενος ἐπῆγεν αὐτῆς
ἡμέρας ἐπὶ τὸν λιμένα τὰς ναῦς
καὶ τὸ κλειῖθρον, ἄλυσεν χαλκῇ
δεδεμένον, ἀπορρήξας τέσσαρας

ნიკομηდესი და სახელმწიფო
რომაელებსათვის დაეტოვებინ-
ა. მისი მმართველი კოტა სალ-
მარ საქმიანობაში ყოველად სწეს-
ტი იყო და გაიქცა ქალკედონ-
ში იმ ჯარიანად, რომელიც
მას ჰყავდა. [ამგვარად] ბითონი-
ნია კვლავ მითრიდატეს გაძეგბ-
ლობაში გადავიდა, ხოლო ტო-
მელები ყოველის მხრიდან გაიქც-
ნენ კოტასთან ქალკედონში. რო-
დესაც მითრიდატემ გაილაშქრა
ქალკედონის წინააღმდეგ, კოტა
თავისი უქნარობის გამო არც გა-
მოსულა მის შესახვედრად, ხო-
ლო მისმა ნავარქოსმა, ნულოს-
მა, ლაშქრის რალაცა ნაწილით
დაიჭირა დაბლობის ყველაზე
უკეთ გამაგრებული ადგილები
და იქიდან რომ გამოაძევეს, გა-
იქცა ქალკედონის ბქისაკენ და
დიდი გაჭირვებით მრავალი ლო-
ბე-ყორე გადალახა. ბქესთან დი-
დი შეხლა-შემოხლა გაიმართა,
რადგან [ყველას] ერთად უნდო-
და შევარდნა. ამიტომ იყო, რომ
მდევარის არცერთი ისარი არ
ასცდენია მიზანს. როდესაც
მცველებს შეეშინდათ, რომ ბქე
[ვერ გაუძლებდა], ჩამოუშვეს
[ბქეზე] მანქანიდან ურდულები¹,
ნულოსი და ზოგი სხვა მეთაუ-
რი თოკებით ზევით ასწიეს,

¹ ὡς δὲ καὶ... ἀπὸ μηχανῆς რუს. თარგმ. „когда же стража стонувшая у порога, испугавшись опустила на них запоры неожиданно“ [შენიშვნაშია
ἀπὸ μηχανῆς (ური ნომოცი პრისპოობლენი)]; იბგლ. The guards, fearing
also for the gates let the bolt down from the machine. რუსული თარგმ-
ბი არ მიმანხია სწორად!

μὲν ἐνέπρησε τῶν πολεμίων, τὰς
δὲ λοιπὰς * ἐξήκοντα ἀνεδήσατο,
οὐδὲν οὔτε Νούθου κωλύοντος **
ἐπὶ οὔτε Κόττα, ἀλλ' ἐς τὰ τεί-
χη, συγκεκλεισμένων. Ἀπέθανον
δὲ ἑκατὸν μὲν ἐς τρισχιλίους,
καὶ ἑκατὸν Μάλλιους *** ἀνήρ ἀπὸ
βελγῆ, Μιθριδάτου δὲ Βαστέρ-
νον ** τῶν πρώτων ἐσπεσόντων
ἐς τὸν λιμένα εἴκοσι.

თავან 4 დასწვა, ხოლო დანარჩენი 60 თან წაიყვანა. ამაში არც
ნუდოსი აბრკოლებდა მას და არც კოტა. ის კი არა ორივენი ჩაყე-
ტილები იყვნენ გალავანს შიგნით. რომაელთაგან [ამ ამბების დროს]
დაახლოებით 3000 კაცი დაიხოცა, მათ შორის ლუციუს მალიუსი,
სენატორთაგანი, ხოლო მითრიდატეს მხრიდან [დაიღუპა] 20 ბას-
ტარნი. რომლებიც პიოველები შეიჭრნენ ნავსადგურში.

72. Λούκιος δὲ Λούκουλλος,
ἑπατεῦειν καὶ στρατηγεῖν αἰρε-
θεῖς τοῦδε τοῦ πολέμου, τέλος
μέλει στρατιωτῶν ἦγεν ἐκ Ἑ-
μης: δύο δ' ἄλλα. τὰ Φιμβρίου,
καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἕτερα δύο προσ-
λαβῶν, σύμπαντας ἔχων πεζοὺς
τρισημύριους καὶ ἰππέας ἐς ****
χιλίους ἐπὶ ἑξακοσίους, παρεστ-
ρατοπέδευε τῷ Μιθριδάτῃ περὶ
Κύζικον. Καὶ δι' αὐτομόλων ἐπι-
γνοὺς εἶναι: τῷ βασιλεῖ στρατιᾶν
μὲν ἀνδρῶν ἄμφ' μυριάδας τριά-
κοντα, ἀγορὰν δὲ, εἴ τι σιτολο-
γοῦντες ἢ ἐκ θαλάσσης λάβουεν,
ἔφη πρὸς τοὺς ἄμφ' αὐτῶν ἀμά-

ხოლო დანარჩენები მეგობრებსა
და მტრებს შორის დაიღუპნენ,
ისე რომ ხელებს ორივეს მი-
მართ იწვდიდნენ. მითრიდატემ
ისარგებლა იმით, რაც ბედმა
არგუნა და იმავე დღეს ნავსად-
გურზე მიიტანა იერიში [თავი-
სი] ხომალდებით, სპილენძის
ჯაჭვებით შეკრული ურდულები
მოგლიჯა და მტრის ხომალდ-

72. ლუციუს ლუკულუსი,
რომელიც კონსულად და ამ
ომის მხედართმთავრად იქნა
არჩეული, მოლაშქრეთა ერთი
რალაც ლეგიონით წამოვიდა
რომიდან, ამას მიუმატა ის ორი
[ლეგიონი], რომელიც ფიმბრიას
ჰყავდა და ამას კიდევ სხვა ორი
და სულ ჰყავდა 30000 ქვეითი
და დაახლოებით 1600 ცხენო-
სანი. [ამ ხარით] მან დაიბანაკა
მითრიდატეს მახლობლად კიზი-
კოსთან. მან მის მხარეზე გად-
მოსულთაგან შეიტყო, რომ მე-
ფის ლაშქარი დაახლოებით
300000 კაცისაგან შედგება, ხო-

* ναὺς, quo Graeco carent, vertit C.

** κωλύσαντος V.

*** μάλλιους V. L. Mallius sine Manlius, cf. Münzer. RE 14 p. 910, n S.

**** βασταρῶν VC.

***** ἐς om. V.

χει λήψεσθαι τοὺς πολεμίους αὐ-
τίκῃ καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐ-
τοῖς ἐνεκελεύετο μνημονεύειν.
Ὅρος δὲ ἰδῶν εὐκαιρον ἐς στρα-
τοπεδείαν, δθεν αὐτὸς μὲν εὐπο-
ρήσειν ἔμελλεν ἀγορᾶς, τοὺς δὲ
πολεμίους ἀποκλείσειν, ἐπεχειρεῖ
καταλαβεῖν, ὡς ἐν τῷδε τὴν νί-
κην ἀκίνδονον ἔξω. Μιὰς θ'
οὐσης ἐς αὐτὸ διόδου στενῆς ὁ
Μιθριδάτης αὐτὴν ἐφύλαττεν ἐγ-
κρατῶς, ὥδε καὶ Ταξιάρχου καὶ
τῶν ἄλλων ἡγεμόνων αὐτῷ πα-
ραγούτων. Λούκιος δὲ Μάγιος *
ὁ Σερτωρίῳ καὶ Μιθριδάτῃ τὰ ἐς
ἀλλήλους διατήσας, ἀνηρημένου
τοῦ Σερτωρίου πρὸς Λούκουλλον
ἐπεπόμφει κρύφα καὶ πίστιν λα-
βῶν μετέπειθε τὸν Μιθριδάτην
ὑπεριδεῖν Ῥωμαίων παραδουόντων
τε καὶ στρατοπεδουόντων, θπη
φελήσειαν. Τὰ γὰρ [Σερτωρίου]**
ὑπὸ Φιμβρία γενόμενα δύο τέλη
βουλεύειν ἀτομολίαν καὶ αὐτίκα
τῷ βασιλεῖ προσέσειθαι: τί οὖν
χρήξειν αὐτὸν ἀγῶνος καὶ φόνου,
δυναμένον ἀμαχεῖ κρατησᾶν τῶν
πολεμίων; οἷς ὁ Μιθριδάτης συν-
θέμενος ἀνοήτως μάλα καὶ ἀνυ-
πόπτως περιεῖθε Ῥωμαίους διὰ
στενὸν παραδουόντας ἀδῶς καὶ
ἐπιτειχίζοντας αὐτῷ μέγα ὄρος,
οὗ κρατοῦντες αὐτοὶ μὲν δπασθεν
ἔμελλον ἀγορᾶν ἀδῶς ἐπάξεσ-
θαι, Μιθριδάτην δὲ λίμνη καὶ

ლო სურსათს ან მეალაფეებო-
აგროვებენ, ან ზღვიდან ლებუ-
ლოდენ და უთხრა მათ, ვინც
მის მახლობლად იყვნენ, რაშ-
უბრძოლველად და ერთბაშად
ჩაიგდებს მტერს ხელში და უ-
რძანა მისი დაპირება დაეხსოფ-
ბინათ. [ლუკულუსმა] რომ და-
ინახა მთა, რომელიც საბანაკო-
მთხერხებული ჩანდა, სადაც ჩს-
ადვილად მოიმარაგებდა სურ-
სათს, მტერს კი მოუჭრიდა.
[სამისო] გზებს, გაენართა მის
ასაღებად, იმ იმედით, რომ
გამარჯვებას უხიფათოდ მოიჭო-
ვებდა. ამ [მთას] მხოლოდ ერ-
თი, ვიწრო გზა მიჰყვებოდა და
მითრიდატე მას ვაძლიერებით
იცავდა: ასე ურჩიეს მას ტაქსი-
ლოსმა და სხვა მეთაურებმა.
ლუციუს მაგიუსი კი, რომელიც
შუაგაკად იყო სერტორიუსსა
და მითრიდატეს შორის, რაკი-
ლა სერტორიუსი მოკვდა, ლუ-
კულუსს დაუკავშირდა ფარუ-
ლად და მისგან რომ რწმუნება
მიიღო, მითრიდატეს ურჩევდა,
არ მიექცია ყურადღება იმისათ-
ვის, რომ რომაელები მიდიან
და ბანაკდებიან იქ, სადაც მათ
სურთ. რაც შეეხება ფიმბრიას
ორ ლეგიონს, მათ გამოქცევა
სურთ და მაშინვე შეურთდე-
ბიან მეფეს. მაშ რა აზრი აქვს
მათთან ბრძოლას და სინხლის-

* μάγιος] v. ad p. 479,12.

** [Σερτωρίου] del. Schw.

· ἔρπει καὶ ποταμοῖς ἀποκλείσειν
τῶν κατὰ γῆν ἀπάντων, ὅ τι μὴ
γλῆσχωρως ποτὲ λάβοι, οὔτε ἐξό-
θους εὐρείας ἔτι ἔχοντα οὔτε βιά-
ζεσθαι θυνάμενον ἔτι Λούκωσλλον
ἔπει τῆς θυσχωρίας, ἧς κρατῶν *
καρτεφρόνησεν. Ὁ τε χειμῶν,
ἡδὲ πλησιάζων, ἔμελλε καὶ τῶν
ἔπει τῆς θαλάσσης αὐτὸν ἐν ἀπο-
ρίᾳ καταστήσειν. Ἄ φεαρῶν ὁ
Λούκουσλος τοὺς φίλους ἀνεμίμ-
νηταε τῆς ἰποσχέσεωσ καὶ τὸ
ἐπαγγελθὲν ὡς παρὸν ἐδείκνυσεν.
თა ჯრა მდინარეებით ყოველ მხრივ მოჭრილს, ძალიან გაუჭირდე-
ბოდა თუნდაც მცირეოდენი რამის მიღება: მას აღარც ფართო
გასასვლელი ექნებოდა და ველარც ლუკულუსის გამკლავებას შე-
იძლებდა მიუდგომელი ადგილის გამო, რისი ხელთ ჩაგდე-
ბაც მან უგულვებელჰყო. ხოლო რაკილა ზამთარი მოახლოვე-
ბულს იყო, ზღვიდან მისთვის [სურსათის] მიწოდებაც გაჭირდე-
ბოდა. ამის დამნახველმა ლუკულუსმა, შეახსენა თავის მეგობ-
რებს დანაპირები და მიუთითა, რომ ალექმული ეხლა ასრულ-
დებოდა.

73. Ὁ δὲ Μιθριδάτης, θυνη-
· φεις ἂν ἰσως καὶ τότε διὰ** τὸ
· πληθὺς διὰ μέσων ἠσασθαι τῶν
πολεμίων, τοῦτου [μὲν ὑπερῖδε,
Κυζίκῳ δὲ οἷς παρεσκευάσε πρὸς
· πολιορκίαν, ἐπετίθετο, νομίσας
ἐν τῷδε διορθῶσειν τὴν θυσχω-
· ρίαν ὁμοῦ καὶ τὴν ἀπορίαν. Οἷα
δὲ εὐπορῶν στρατῶν πολλοὺς πα-
· σιν ἔργοις ἐπεχειρεῖ, τὸν τε στα-
· θμὸν*** ἀποτειχίζων τείχει δι-
· λῷ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς πόλεωσ

ლრას, როდესაც შეიძლება
მტრის უბრძოლველად დაძ-
ლევა? მითრიდატე უყოყმა-
ნოდ და დაუფიქრებლად და-
ეთანხმა ამაზე. მან რომაელე-
ბი უვნებლად გაატარა ვიწრო-
ბებზე და ნება დართო დიდი
მთა გაემავრებინათ მის წინა-
აღმდეგ. ეს რომ ეჭირებოდათ
[რომაელებს], შეეძლოთ ზურგი-
დან დაუბრკოლებლივ მიელოთ
სურსათი, ხოლო მითრიდა-
ტეს ხმელეთიდან ტბით, მთები-

73. მითრიდატეს მაშინ კი-
დევ შეეძლო თავისი [ჯარის]
სიმრავლის გამო მტრის შუა
გაპობა და გავლა, მაგრამ
მან ეს არ ჩაიღინა და რაც
მომზადებული ჰქონდა, იმი-
თი ალყა შემოარტყა კიზიკოსს,
რადგან ფიქრობდა, რომ ამით
ერთბამად გამოასწორებს რო-
გორც [თავის] ცუდ მდგომარეო-
ბას, ასევე [თავის] გაჭირვე-
ბას [სურსათის] მხრივ. რაკილა

* κρατεῖν Musgr.

** διὰ om. a.

*** σταθμῶν] ἰσθμῶν vel ναύσταθμον Reiske.

ἀποταφρεύων. χῳιατὰ τε πολλὰ ἤγειρε καὶ μηχανὰς ἐπήγνατο, πύργους καὶ χελώνας κρισφόρους ἐλέπολιν τε ἑκατὸν πήγξων, ἐξ* ἧς ἕτερος πύργος ἐπήρτο, καταπέλταις** καὶ λίθους καὶ βέλη ποικίλα ἀφείεις. Κατὰ δὲ τοὺς λιμένας δύο πεντήρεις ἐξευγμέναι πύργον ἕτερον ἔφερον, ἐξ οὗ γέφυρα, ἐπότε προσπελάσσειαν ἐς τὸ τεῖχος, ὑπὸ μηχανῆς ἐξήλλετο. Ὡς δ' ἔτοιμα αὐτῶ πάντα γεγένητο, πρῶτα μὲν τρισχιλίους αἰχμαλώτους Κυζικηνοὺς ἐπὶ νεῶν τῇ πόλει προσήγειν, οἱ χεῖρας ἐς τὸ τεῖχος ὀρέγοντες ἐδέοντο σφῶν κινδυνεύοντων φείσασθαι τοὺς πολίτας, μέχρι Πεισίστρατος αὐτοῖς, ὁ στρατηγὸς ὁ τῶν Κυζικηνῶν, ἀπὸ τοῦ τεῖχους ἐκήρuxe φέρειν τὸ συμβαίνον ἐγκρατῶς, αἰχμαλώτους γεγονότας.

როდესაც ყოველივე მზად იყო, პირველად მან ხომალდებით ქალაქთან მიიყვანა 3000 ტყვე კიზიკელი, რომლებიც ხელებს იწვდიდნენ გალავნისაკენ და ვხვეწებოდაენ მოქალაქეებს ისინი ხიფათში ჩაცვენილები, შეეწყალებინათ¹, ვიდრე პიზისტრატემ, კიზიკელ-

მას დიდძალი ლაშქარი ჰყავდა, შეეძლო ყოველგვარი ხერხით დასხმოდა თავს [კიზიკოსს]: მან ორმაგი ზღუდე შემოარტყა ნავსადგურს და ქალაქის დანართებ ნაწილებს გარს თხრილი შეეწავლო. მან აღმართა ბევრი იწყოფილი, ააგო მანქანები, კოშკები და ურნალებიანი საფარები, და ასწყობიანი სააღყო მანქანა¹, რომელზედაც მეორე კოშკი იყო აღმართული და საიდანაც ისროდნენ კატაპულტის ისრებს. ქვებსა და სხვადასხვაგვარ სატყორცენებს². ნავსადგურთან ორი გადაბმული პენტერა³ კიდევ სხვა კოშკს დაატარებდა, საიდანაც, როგორც კი მიუახლოვდებოდა გალავანს, სასწრაფოდ ხიდი გადმოეშვებოდა მანქანების მეშვეობით.

* ἐξ] ἐφ' Musgr.

** καταπέλταις Zeiss, καταπέλτας libri.

¹ ἐλέπολις—სიტყვა-სიტყვით—ქალაქის ამღები. გალატანით — რუს. осадная машина, ინგლ. თარგმანში siege tower.

² καταπέλταις καὶ λίθους καὶ βέλη ποικίλα ἀφείεις. καταπέλτης არის ისრისმტყორცნელი მანქანა, ამდენად ეს ფრაზა ბერძნულად მთლად გამართული არ არის („ისროდა კატაპულტებს?). არაა სწორი მისი რუსული თარგმანიც: „с котурой поднималась вторая башня с катапультами бросавшая в город камни и другие метательные снаряды“.

³ πεντήρης—ხომალდი, რომელზედაც მენიხბეები ხუთ რიგად არიან.

⁴ οἱ... ἐδέοντο σφῶν κινδυνεύοντων φείσασθαι τοὺς πολίτας თითქოს ძეგლი-სთან რაკილა დამატება ნათესაობით ბრუნვაშია, გამოდის რომ—[ტყვეები] ვხვეწებოდნენ ხიფათში მყოფს (ე. ი. თავის თავს?), რომ დაიცავით მოქალაქე-

თა მხედართმთავარმა არ გამოუტახადა მათ გალავნიდან, რომ რაკილა ტყვეები არიან, ყოჩხალად უნდა გადაიტანონ, რაც შეემთხვათ.

§ 74. Ὁ δὲ Μιθριδάτης, ὡς ἀπίστων τήσδε τῆς πείρας, ἐπήγε τῆρι ἐπὶ τῶν νεῶν μηχανήν· καὶ ἦεν γέφυρα ἐς τὸ τεῖχος ἐξήλαστο ἄφνω, καὶ τέσσαρες ἀπ' αὐτῆς ἄνδρες ἐξέδραμον. Ὡ δὴ καὶ μάλιστα καινοτρόποι φανέντι καταπλαγέντες οἱ Κυζικηνοὶ ἐπιμένει· ὑπεχώρησαν, οὐκ ἐξέως δὲ ἐτέρων ἐπιδραμόντων ἀνεθάρρησάν τε καὶ τοὺς τέσσαρας κατέλασαν* ἐς τὸ ἔξω, ταῖς τε ναυσὶ πῦρ καὶ πίσσαν ἐπιχέαντες ἠνάγκασαν πρὺμναν τε κρούσασθαι καὶ ὑποχωρεῖν ὀπίσω μετὰ τοῦ μηχανήματος. Ὡδὲ μὲν δὴ τῶν κατὰ θάλατταν ἐπενεχθέντων ἐκράτει οἱ Κυζικηνοὶ· τρίτα δ' αὐτοῖς ἐπήγετο τῆς αὐτῆς ἡμέρας τὰ ἐν τῇ γῆ μηχανήματα ὀμοῦ πάντα, πονουμένοις τε καὶ μεταθέουσιν ἐς τὸ ἀεὶ βιαζόμενον. Τοὺς μὲν οὖν χριοὺς λίθοις ἀπεκαύλιζον ἢ βρόχοις ἀνέκλων ἢ φορμοῖς ἐρίων τῆς βίας ἐξέλυον, τῶν δὲ βελῶν τοῖς μὲν πυρφόροις ὑπήντων ἕδατι καὶ ὄζει, τὰ δ' ἄλλα προβολαῖς ἰμα-

74. ხოლო მითრიდატემ, როდესაც არ გაუმართლდა ეს ცდა, დასძრა ხომალდებზე მოთავსებული მანქანა, უცხად ხიდიც გადაეშვა გალავანზე და ოთხმა კაცმა გადაირბინა მასზე; ამ უცხო სანახაობამ ჯერ ძალიან შეაშინა კიზიკელები და იმათ ერთგვარად უკან დაიხიეს, მაგრამ სხვებმაც რომ არ გადაირბინეს მაშინვე, გამხვედნენ და ოთხივე ძირს გადაუშვეს, ხომალდებს კი ცეცხლი [დააყარეს] და ფისი გადაასხეს, ისე რომ აიძულეს უკან-უკან წასულიყვნენ და უკან დაეხიათ თავის მანქანებიანად. ამგვარად, კიზიკელებმა დაამარცხეს ზღვიდან თავდამსხმელები. იმავე დღეს მესამედ წამოვიდნენ მათზე მთელი იმ მანქანებით ერთად, რაც კი ხმელეთზე ჰქონდათ და გაჭირვებული [კიზიკელები] აქეთ-იქით აწყდებოდნენ განუწყვეტელი მოძალების გამო¹. ისინი ურნალებს [ძელებს] ამტვრევდნენ ლოდებით, ყულფებით მიზანს

ბიო. რუს. თარგმანში გვაქვს: „которые умоляли пощадить своих сограждан, подвергающихся такой опасности“ — თარგმანი არაა სწორი (ტყვეები ითხოვენ, შეიწყალოთ ჩვენი თანამოქალაქეებიო?) ინგლ. თარგმანში გვაქვს: „These... besought their fellow-citizens to spare them in their dangerous position“.

* ἐξέωσαν i.

¹ ἐς τὸ ἀεὶ βιαζόμενον რუსულად თარგმნილია: „помогая угрожаемым пунктам“.

τίων ἢ θύοναις κρηχλασμέναις
 τῆς φορᾶς ἀνέλυσον ὄλωσ τε οὐ-
 δὲν προθυμίαις ἀνδρῖ θυνατῆς
 ἐξέλειπον*. Καὶ τὰδὲ αὐτοῖς φε-
 ρεπονώτατα δὴ κακοπαθούσιν
 ἑμῶς γε τοῦ τείχους ἔκαύθη τι
 καὶ συνέπεσεν ἐς ἑσπέραν. Οὐ
 μὴν ἔφθασέ τις ἐσαλάμμενος ἔτι
 φερμόν, ἀλλ' αὐτὸ νυκτὸς αὐτίκα
 περιφθορόμησαν οἱ Κυζικηγοῖ.
 Ἦν δὲ αὐτῶν ἡμερῶν πνεύμα
 σφοδρὸν ἐπιγεγρόμενον περιέχλασε
 τὰ λοιπὰ τῶν μηχανημάτων τοῦ
 βρασιλέως.

ხამონებრა. მაგრამ [მითრიდატეს ჯარიდან] ვერავინ მოახერხა
 შევარდნა, რადგან [დანგრევები] ჯერაც ცხელი იყო, ხოლო ღამით
 კიზიკელებმა [გალავანი] ისევ ააშენეს. ამ დღეებში საშინელი ქარი
 ამოვარდა და მეფის დანარჩენი მანქანებიც დაანგრია.

75. *Ἀέγεται δ' ἡ πόλις ἐμ-
 ρείχιον ὑπὸ Διὸς τῆ Κόρηθ δομφι-
 ναι, καὶ σέβουσιν αὐτὴν οἱ Κυζι-
 κηγοῖ μάλιστα φεῶν. Ἐπελθού-
 σης δὲ τῆς ἑορτῆς**, ἐν τῇ θύου-
 σι βούνη μέλαιναν, οἱ μὲν οὐκ
 ἔχοντες ἔπλκττον ἀπὸ σίτου, μέ-
 λαινα δὲ βούνη ἐκ πελάγους πρὸς
 αὐτοὺς διενήχθετο*** καὶ τὸ κλει-
 φρον τοῦ στήματος ὑποδυσά τε
 καὶ ἐς τῆν πύλιν ἐσθραμύσσα
 ἔδμευσεν**** ἀπ' ἔαυτῆς ἐς τὸ*

აცდენდნენ და მატყლიანი კალა-
 თებით¹ ასუსტებდნენ [მათ] ძა-
 ლას; ცეცხლიან ისრებს წყლი-
 თა და ძმრით ხვდებოდნენ. ხა-
 ლო სხვათა ძალას კი ასუს-
 ტებდნენ ტანსაცმლის ან გა-
 ლილი ქსოვილების [აფარებით],
 და საერთოდ არაფერი დაუტყ-
 ვებიათ, რასაც კი აღამიანი შე-
 იძლება ეცადოს. თუმცა ესენი
 ყველა ამ განსაცდელს დიდი
 თავდადებით [წინააღმდეგებო-
 ნენ], მაგრამ გალავნის ნაწილი
 მაინც დაიწვა და სალამოსთვის

75. ამბობენ, რომ ეს ქალა-
 კი ზევსმა მზითვად მისცა [ქო-
 ვის] ასულს² და კიზიკელები
 ღმერთებს შორის განსაკუთრე-
 ბით მას სცემენ პატივს. როდე-
 საც დადგა მისი დღეობა, რო-
 დესაც მას [ჩვეულებრივ] შავ
 ძროხას სწირავდნენ ხოლმე, რა-
 კი არ ჰყავდათ [შავი ძრო-
 ხა], გამოძერწეს ის პურისაგან,
 ხოლო შავი ძროხა ზღვიდან მო-
 ცურდა მათთან, გაძვრა ნაე-

* *ἐξέλειπον Steph.*

** *τῆς τῶ φερεφαττίων ἑορτῆς, cf. Plut. Luc. 10.1.*

*** *ὑπενήχθετο V.*

**** *ἔδμευσεν B.*

¹ *φορμῶς ἐρίων—ἔριον—მატყლი. φορμῶς — კალათი, წნული, მატყლის კალათი (?).*

² *κόρη—ასული, როგორც საკუთარი სახელი ნაშნავს „ქორას. პროზერპინას“. ტექსტებში ზოგან პატარა x-თია დაწერილი, ვ. ი. საკუთარი სახელი არაა ზოგან დიდით. რუს. თარგმანში არის Кора, ინგლ. Proserpina.*

· ἱερὸν καὶ τοῖς βωμοῖς παρέστη.
 · τὰν τὴν μὲν οὖν οἱ Κυζικηνοὶ με-
 · τὰ χρηστῆς ἐλπιδος ἔθυσον, οἱ δὲ
 · φίλοι τῷ Μιθριδάτῃ συναβούλευον
 ὡς ἰεραῖς τῆς πόλεως ἀποπλευσαι.
 Ὁ δ' οὐ πεισθεὶς ἐπὶ τὸ Δῖνδον
 ἄρον ἵπερος ὑπερχεῖμενον ἀνήγει καὶ
 γῶμα ἀπ' αὐτοῦ ἐς τὴν πόλιν
 ἔχου ὑργούς τε ἐφίστη καὶ ὑπο-
 νόμοις τὸ τεῖχος ἀνεκρήμνη*.
 Τοὺς δ' ἔππουσ, ἀχρεῖους οἱ τότε
 ὄντας καὶ ἀθνηεῖς δι' ἀτροφίαν
 καὶ χλωεύοντας ἔξ ὑποτριβῆς, ἐς
 Βιθυνίαν περιέπεμπεν. Οἱς ὁ
 Δούκουλλος περῶσι τὸν Ῥύνδα-
 κὸν ἐπιπεσὼν ἔκτεινε πολλοὺς
 καὶ αἰχμαλώτους ἔλαβεν ἀνδρας
 μὲν ἐς** μυρίους καὶ πεντακισ-
 χιλίους, ἔππους δ' ἐς ἑξακισχι-
 λίους καὶ σχευοφόρα πολλὰ.

Καὶ τότε μὲν ἦν περὶ Κυζι-
 κὸν τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ Φρυγίαν
 Ἐξμαχος, Μιθριδάτου στρατηγός,
 ἐπιτρέχων ἔκτεινε Ῥωμαίων πολ-
 λούς μετὰ παιδῶν καὶ γυναικῶν
 Πισίδας τε καὶ Ἰσάυρους ὑπήγε-
 το καὶ Κιλικίαν, μέχρι τῶν τῆς
 Γαλατικῶν τετραρχῶν Δηϊόταρος
 ἐπιπολάζοντα αὐτὸν συνεδίωξε
 καὶ πολλοὺς διέφθειρε.

ფრიგია, რომანელთაგან ბევრი დახოცა ბავშვებიანად და ქალებიანად, დაიმორჩილა პიზიდიელები, ისავრიელები და კილიკია, ვიდრე ერთი გალატთა ტეტრარქთაგანი, დეფოტარე, მას, წარმატებით მოთარეშეს, თავს არ დაესხა და ბევრი არ ამოუხოცა.

სადგურის კარებში, შეიჭრა ქალაქში, თვითონ გაიკვლია გზა ტაძრისაკენ და საკურთხეველთან დადგა. კეთილი იმედებით [აღსავსე] კიზიკელებმა ის მსხვერპლად შესწირეს, ხოლო მითრიდატეს ურჩევდნენ მეგობრები, რომ გასცლოდა [ამ] წმინდა ქალაქს. [მითრიდატემ] მათ არ გაუგონა და ავიდა [ქალაქს] ზემოთ მდებარე დინდიმოსის მთაზე და აქედან დაიწყო ქალაქისაკენ მიწაყრილის კეთება, დაადგა კოშკები და [ქალაქის] გაღავანი ნიწისქვეშა ხერელებით შეარყია. ხოლო თავისი ცხენები, რომლებიც, მაშინ გამოუსადეგარნი იყვნენ, [ამასთანავე] უქმელოდითაც იყვნენ დასუსტებულნი და კოჭლოდნენ, რადგან ნალები მოუცვლათ, შემოვლითი გზით ბითინიაში გაგზავნა. ესენი რომ [მდინარე] რინდაკოსზე გადადიოდნენ, ლუკულუსი დაესხა თავს, ბევრი დახოცა და ტყვედ წაიყვანა 15000 კაცი, 6000 ცხენი და ბევრი ტვირთმზიდავი [საქონელი]. ეს [ამბები] დატრიალდა კიზიკოსთან. ამავე დროს ევნაქოსმა, მითრიდატეს მხედართმთავარმა, დაარბია

* ἀνεκρήμνει V.
 ** δ' ἐς] δὲ V, ἐς iiii ras. B.

76. *Καὶ περὶ μὲν Φρυγίαν τοιαῦθε ἐγίνετο, Μιθριδάτου δὲ χεϊμῶν ἐπιγεγόμενος ἀφήρητο καὶ τὴν ἐκ τῆς θαλάσσης ἀγοράν, εἴ τις ἦν, ὥστε πάμπαν ὁ στρατὸς ἐλίμωτε καὶ πολλοὶ μὲν ἀπέθνησκον, εἰς δ' οἱ καὶ σπλάγγωνων* ἐγέοντο βαρβαρικῶς· οἱ δ' ἄλλοι ποηφαγούντες ἐνόσουν. Καὶ τὰ νεκρὰ σφῶν ἀγχοῦ ἄταρα ῥιπτούμενα λοιμὸν ἐπύργεν ἐπὶ τῷ λιμῷ. Διεκαρτέρει δ' ὅμως ὁ Μιθριδάτης, ἐλπίζων ἔτι τὴν Κόζιν ἀιρήσειν τοῖς χώμασι τοῖς ἀπὸ τοῦ Δινδύμου. Ὡς δὲ καὶ ταῦθ' ὑπεσύροντο οἱ Κυζικηνοὶ καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν μηχανὰς ἐπιμπρασάν καὶ αἰσθήσει τοῦ λιμοῦ πολλάκις ἐπεκθέοντες** τοῖς πολεμίοις, ἀθναεστάτοις γεγονόσιν, ἐπετίθεντο, ὄρασμόν δ' Μιθριδάτης ἐβούλευε· καὶ ἔφευγε νυκτός, αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῶν νεῶν ἐς Πάριον, ὁ δὲ στρατὸς αὐτοῦ κατὰ γῆν ἐς Λάμψακον· περῶντας δ' αὐτοὺς τὸν Δίσηπον ὅ τε ποταμὸς τότε μάλιστα ἀρθεῖς μέγας*** καὶ ἐπὶ τῷ ποταμῷ Λούκουλλος ἐπιδραμῶν ἔφθειρεν.*

Ὡδὲ μὲν οἱ Κυζικηνοὶ πολλὴν βασιλέως παρασκευὴν διέφυγον, αὐτοὶ τε γενναίως ἀγωνισάμενοι· καὶ λιμῷ πιεσθέντος ὑπὸ

76. ასეთი [ანებები] იყო ფრიგიის თავს; ხოლო ზამთარი რომ დადგა, მითრიდატეს ზღვიდანაც შემოაკლდა სურსათის [მოწოდება], თუ კი რამე [შემოსლილდა საერთოდ], ისე რომ მთელი ლაშქარი შიმშილობდა, ბევრი კიდევაც იხოცებოდა, ხოლო იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც ბარბაროსულად ჰამდნენ [ადამიანის] შიგნეულს. ისინი კი, ვინც ბალახს ჰამდნენ, ავად ხდებოდნენ. მათმა გვამებმა, რომლებიც იქვე ეყარნენ დაუმარხავად, შავი ქირიცი გამოიწვიეს, შიმშილს გარდა. მაგრამ მითრიდატე მანც იჭირვებდა იმ იმედით, რომ კიზიკოსს აიღებდა იმ მიწაყრილების მეშვეობით, რომლებიც დინდიმოსიდან მოჰყავდა. ხოლო როდესაც კიზიკელებმა ეს [მიწაყრილები] გადათხარეს, მათზე მღვდომი მანქანები გადასწვეს და შიმშილისაგან დასუსტებულ მტერს [ქალაქიდან] გამოჭრილნი ხშირად ესხმოდნენ თავს, [მაშინ] მითრიდატემ გადასწყვიტა გაქცევა, თვითონ ღამით გაიქცა ხომალდებით პარიონში¹, ხოლო მისი ლაშქარი კი — ხმელეთით ლამფსაკოსში. როდესაც ისინი მდინარე ახეპოსს გადადიოდნენ, რომელიც მაშინ

* *σπλάγγων*] *ἀνθρωπειῶν* ci. Mend., cf. Plut. Luc. 11,2.

** *ὑπεκθίοντες* i.

*** *μέγας*] *μέγιστος* i.

¹ *ἐς Πάριον* — რუს. თარგმანში არის в Парос, რაც შეცდომაა, პაროსი. ვრთია და პარიონი სვცა.

Λουκοῦλλον. Ἀγῶνά τε αὐτῶ μί-
 μενοι μέχρι νῦν τελοῦσι, τὰ Λου-
 κοῦλλεῖα καλούμενα. Μιθριδάτης
 δὲ τὸν μὲν ἐς Λάμψακον ἐσφυ-
 γόντας*, ἔτι τοῦ Λουκοῦλλου πε-
 ρικαθημένου**, γὰρ ἐπιπέμψας
 ἐξεκόμισε σὺν αὐτοῖς Λαμψακη-
 νοῖς· μυρίους δ' ἐπιλέκτους ἐπι-
 νεῶν πεντήκοντα Οὐαρίῳ, πεμφ-
 θέντι οἱ στρατηγεῖν ὑπὸ Σερω-
 ρίου, καὶ Ἀλεξάνδρῳ τῷ Παφλα-
 γόνι καὶ Διονυσίῳ τῷ εὐνούχῳ
 καταλιπὼν, ταῖς πλείοσιν αὐτῶν
 ἐς Νικομήδειαν ἔπλει. Καὶ χει-
 μῶν ἐπιγενόμενος πολλὰς ἑκατέ-
 ρων διέφθειρε.

ბი, ხომალდები გაუგზავნა და წამოიყვანა [იქიდან] მათთან ერ-
 თად ლამფსაკელებიც. მან 10000 რჩეული მეომარი და 50 ხომალ-
 დი დაუტოვა ვარიუსს, რომელიც სერტორიუსმა გამოუგზავნა მას.
 მხედართმთავრად, აგრეთვე ალექსანდრე პაფლაგონიელს და დიო-
 ნისიოს ევენუსს, [ხოლო თვითონ თავისი ძალების] მეტი წილით გა-
 სცურა ნიკომედიასში. [ამასობაში] ამოვარდა ქარიშხალი და ორი-
 ვე მხრიდან ბევრი დაიღუპა.

77. Λούκουλλος δ' ἐπεὶ τὸ***
 κατὰ γῆν εἰργαστο διὰ τὸν λι-
 μὸν, γὰρ ἐκ τῆς Ἀσίας ἀγείρας
 διέδωκε τοῖς ἀμφ' αὐτὸν στρατη-
 γοῦσι. Καὶ Τριάριος μὲν Ἀπά-
 μειαν**** εἶλεν ἐπιπλεύσας, καὶ
 πολλῇ τῶν Ἀπαμέων, συμφυγόν-
 των ἐς τὰ ἱερά, ἐγίγνετο*****
 σφαγῇ. Βάρβας δὲ Προυσιά-

განსაკუთრებით იყო აღიდებუ-
 ლი, მდინარის გარდა ისინი ძა-
 ლიან გაანადგურა ლუკულუსის
 თავდასხმამ. ამჯერად გადაურჩ-
 ნენ კიზიკელები მეფის დიდ სა-
 მზადისს, თვითონაც ხომ ბრწყინ-
 ვალედ იცავდნენ თავს და ლუ-
 კულუსმაც მიმშვილით გააწამა
 [მოწინააღმდეგე]. [კიზიკელებმა]
 ლუკულუსის პატივსაცემად შე-
 ჯიბრება დააწესეს, რასაც აქამ-
 დე მართავენ ხოლმე და ეწოდება
 მას „ლუკულია“. მითრიდატემ
 ლამფსაკოსში გაქცეულებს. რა-
 კილა ისინი ჯერაც ლუკულუსის
 მიერ იყვნენ ალყაშემორტყმულე-

ბი. ხოლო რომელსაც ლუ-
 კულუსმა, ხმელეთზე შეასრუ-
 ლა ეს მიმშვილის შეჩვენებით,
 მოაგროვა ხომალდები აზიასში
 და გადასცა თავის ხელქვეით
 მხედართმთავრებს. ტრიარიოსმა
 გასცურა და აიღო აპამეა, [სა-
 დაც] დიდი ხოცვა-გლეტა დაატ-
 რიალა აპამეელებში, რომლებიც

* ἐκφυγόντας ci. Vh.

** παρακαθημένου i.

*** ἐπεὶ (οἱ) ci. Mend. τὸ om. V.

**** Ἀπάμειαν] antiquam Μύρλειαν cf. Söchle, Klio 19 (1925) p.

***** ἐγίγνετο V.

· ἄα* εἰλε τῆν πρὸς** τῷ ὄρει καὶ Νί-
 · καιαν ἔλαβε τῶν Μιθριδάτου φρου-
 · ρῶν ἐκφυγόντων. Λούκουλλος δὲ
 · περὶ τὸν*** Ἄχαιῶν λιμένα τρι-
 · καίδεκα ναῦς εἰλε τῶν πολεμίων.
 · Οὐάριον δὲ καὶ Ἄλέξανδρον καὶ Δι-
 · ογύσιον περὶ Ἀθημον ἐν ἐρήμῃ****
 · νήσῳ καταλαβῶν, ἔνθα δεῖκνυται
 · βωμὸς Φιλοκτήτου καὶ χάλκεος
 · ὄφις καὶ τόξα καὶ θώραξ ταινί-
 · αῖς περιδέτας, μίμημα***** τῆς
 · ἐκείνου πάθης, ἐπέπλε: μὲν αὐ-
 · τοῖς ῥοθίῳ τε πολλῶ καὶ μετὰ
 · καταφρονήσεως, εὐσταθῶς δ' ἐκεί-
 · νων ὑπομενόντων ἔστησε τὴν εἰ-
 · ρεσίαν καὶ κατὰ δῶα ναῦς ἐπι-
 · πέμπων ἠρέθιζεν ἐς ἔκπλου. Οὐ
 · σαλεύοντων δ' ἐκείνων, ἀλλ' ἀπὸ
 · γῆς ἀμυνομένων, περιέπλευσε τὴν
 · νήσον ἐτέραις ναυσὶ καὶ παζοῦς
 · ἐς αὐτὴν ἐκρήβασας συήλασε
 · τοὺς ἐχθροὺς ἐπὶ τὰς ναῦς. Οἱ
 · δ' ἐς μὲν τὸ πέλαγος οὐκ ἠφίε-
 · σαν, τὸν Λουκουλλου στρα-
 · τὸν***** ὀδισότες, παρὰ δὲ τὴν
 · γῆν πλέοντες ἔκ τε τῆς γῆς καὶ
 · τῆς θαλάσσης ἀμφίβολοι γιγνόμε-

ტადრებს შეეფარნენ, ბარბასმა აი-
 ლოპრუსიასი, რომელიც მთასთან
 ახლოს იყო, დაიჭირა ნიქეა, მით-
 რიდატეს მეციხოვნეთა მიერ და-
 ტოვებული. ლუკულუსმა აქველ-
 თა ნავსადგურთან ხელთ იგდო
 მტრის 13 ხომალდი. მან ვარიუ-
 სი, ალექსანდრე და დიონისიოსი
 ლემნოსთან, უდაბურ კუნძულ-
 ზე მიიმწყვდია სადაც უჩვენე-
 ბენ ფილოქტეტეს საკურთხე-
 ველს, სპილენძის გველს, მშვილდს
 და აბჯარს, სახვევებით შეხ-
 ვეულს, მისი ტანჯვის სახსო-
 ვრად. [ლუკულუსმა] აბუჩად
 აიგდო ისინი და დიდის ზათქით
 გასცურა მათ წინააღმდეგ, მაგ-
 რამ რადგან ისინი მშვილად
 იღვნენ, მან შეაჩერა მენიჩბე-
 ები¹ და ორ-ორად აგზავნიდა
 [თავის] ხომალდებს, რათა წა-
 ექეზებინა ისინი ზღვაში გამო-
 სასვლელად. ისინი მაინც არ
 დაიძრნენ, ის კი არა ხმელეთი-
 დან იცავდნენ თავს, [ამიტომ]
 მან გარს შემოუარა კუნძულს
 სხვა ხომალდებით, გადასხა ქვე-

* *Προσιάδα τὴν ἐπιθαλάσσιον, antiquam Kion* (cf. Söleh I. c. p. 148 sqq.) et *Προῦσαν τὴν ἐπὶ τῷ Ὀλύμπῳ τῷ Μυσιῶ* (cf. Söleh. I. c. p. 156 sqq) confudit Appianus, cf. *Oros.* 6,2,23; *Memnon.* 41,1 sq. *Drumann*³ 4 p. 148 adn. 6 et 7; nisi mavis *Προσιάδα εἰλε (καὶ Προῦσαν)* (Roos).

** *πρὸς* ('Ὀλύμπῳ) ci. N. Valesius, *Emendationum libri V* (Amstelod. 1740) p. 49, probabiliter cf. tamen Palmerius, p. 159.

*** *τὸν*] τῶν V, sed *ω* in *ο* corr. a m. I.

**** *ἐρήμη* O (sed alterum *η* in ras. B), *ἐρήμῳ* i.

***** *μίμημα*] monimentum C, e quo *μνημα* Schw., qui tamen pos-
 · τerea *μίμημα* praetulit.

***** *στρατὸν στόλον* ci. Schw.

εἰρεσία, ἡ—ნიშნავს „ნიჩბის მონძას“, რად.ჩ.პ.

νοι κατετιτρώσκοντο, και φόνος πολὺς ἦν αὐτῶν και φυσγή. Ἐλήφθησαν δ' ἐν σπηλαίῳ χρυπτόμενοι Οὐάριός τε και Ἀλέξανδρος και Διονύσιος ὁ εὐνοῦχος. Καὶ αὐτῶν ἓ μὲν Διονύσιος, πῶν ὅπερ ἦγετο φάρμακον, ἀπέθανεν, Οὐάριον δὲ ἀναίρεθηαι προσέταξε Λούκουλλος· Οὐ γὰρ ἐδόκει· Ῥωμαῖον ἀνδρα βουλευτήν θραιμβεύειν. Ἀλέξανδρος δὲ ἐς τὴν πομπὴν ἐψυλάσσετο. Καὶ Λούκουλλος περὶ τῶνδε Ῥωμαίοις ἐπέστελλε, τὰ γράμματα δάφνη περιβαλὼν, ὡς ἔθις ἐστὶν ἐπι νίκαις· αὐτὸς δὲ ἠπεύγετο ἐς Βιθυνίαν·

მოკალითო, რადგან ფიქრობდა, რომ რომელი სენატორი ტრიუმფში არ უნდა გამოეყვანათ¹, ალექსანდრეს კი საზეიმო მსვლელობისათვის ინახავდა. ლუკულუსმა ამის შესახებ შეუთვალა რომაელებს, მიწერილობას დაფნა მოახვია, როგორც წესი არის ხოლმე გამარჯვებისას, თვითონ კი გაეშურა ბითვინიაში.

78. Μιθριδάτῃ δ' ἐς (τὸν) Πόντον ἐσπλέοντι χεიმῶν ἐς τῆς ἐπιγίγνεται, και τῶν ἀνδρῶν ἀμφὶ τοὺς μυρίους και νῆες ἀμφὶ τὰς ἑξήκοντα διεφθάρησαν· αἱ δὲ λοιπαὶ διερρίφθησαν, ὡς ἐκάστην ὁ χεიმῶν ἐξήνεγκεν· Αὐτὸς δὲ βηγνυμένης τῆς στρατηγίδος ἐς ληστῶν σάφος, ἀπαγορευόντων τῶν φίλων, ὅμως ἐνέβη· και ἐς Σινώπην αὐτὸν οἱ ληστῆαι δέσασαν. Ὅθεν ἓ μὲν, εἰς Ἀμισὸν* ἀπὸ ἀλάω** διαπλέων, πρὸς τε

ითები და მტერი [თავიანთი] ხომალდებზე შერევა. მაგრამ ისინი ზღვაში [მაინც] არ გასულან ლუკულუსის ლაშქრის შიშით, ხნელეთის გასწვრივ ცურავდნენ, [აქ კი] მათ ხნელეთიდანაც დაუშინეს და ზღვიდანაც და [ბევრი] დასჭრეს. ამათი ბევრი სისხლი დაიღვარა, [დანარჩენები] კი გაიქცნენ. შეიპყრეს გამოქვაბულში დამალული ვარიუსი, ალექსანდრე და დიონისიოს ევენუქი. ამათგან დიონისიოსი, რომელმაც დალიათან რომ წამალი ჰქონდა, მაშინვე მოკვდა; ვარიუსის შესახებ კი ლუკულუსმა ბრძანა.

78. მითრიდატე რომ პონტოსკენ მიუტრავდა, ორჯერ ქარიშხალი ამოვარდა და დაახლოებით 10000 კაცი და 60-მდე ხომალდი დაეღუპა. დანარჩენი [ხომალდები] მიმოიფანტნენ ისე, როგორც ქარიშხალმა სათითაოლ მიჰყარ-მოჰყარა. თვითონ [მითრიდატე], რაკილა მხედართმთავრის ხომალდი დაიღუპა, გადავიდა მეკობრეთა ნავზე, თუმცა კი მკვობრები არ ურჩევდნენ. მეკობრეებმა ის სინოპეში მშვიდო-

* Ἀμισὸν] cf. ad. p. 423,22.

** ἀπὸ ἀλάω] cf. Thuc. 4,25,5.

¹ θραιμβεύειν Битъ веденным в триумфѣ.

τὸν κηδεστὴν Τυγρᾶνην τὸν Ἄρ-
 μένιον καὶ ἐς Μαχάρην τὸν υἱόν,
 ἄρχοντα Βοσπόρου, περιέπεμπεν,
 ἐπικουρεῖν ἐπιείγων ἐκᾶτερον· εἰς
 τε Νυκτᾶς τοὺς ἑμόρους* χρυσ-
 τὸν καὶ δῶρα πολλὰ Διοκλέα φέ-
 ρειν ἐκέλευεν· ἀλλ' ὃ μὲν αὐτοῖς
 τε δῶροις καὶ αὐτῶ χρυσίῳ πρὸς
 Λούκουλλον ἠτομόλησε, Λούκου-
 λλος δ' ἐπὶ τῇ νίκῃ· θρασέως
 προΐων ἐς τὸ πρὸςθιν καὶ τὰ ἐν
 πρὸς· ἅπαντα χειρούμενος προὐ-
 νόμειεν. Οἶα δ' εὐδαίμονος χῶ-
 ρας καὶ πολὺν χρόνον ἀπολεμή-
 του τὸ μὲν ἀνδράποδον τεττάρων
 ἄραχμων αὐτίκα ἐγίγνετο, ὃ δὲ
 ζῶς μιᾶς, αἴγες δὲ καὶ πρόβατα
 καὶ ἐσθῆς καὶ τὰ λοιπὰ τούτων
 κατὰ λόγον. Λούκουλλος δ' Ἄμι-
 σὸν τε καὶ Εὐπατορίαν, ἣν τινα
 τῇ Ἄμισῳ παρωκοδόμησεν ὁ Μι-
 θριδάτης Εὐπατορίαν τε ἀνόμα-
 ζεν ἄφ' ἑαυτοῦ καὶ βασιλεία ἤγει-
 το, περικαθήμενος** ἐπολιόρχει
 καὶ ἐτέρῳ στρατῶ Θεμισκυραν,
 ἣ τῶν Ἀμαζόνων τινὸς ἐπᾶνυμος
 οἷσα παρὰ τὸν Θερμῶντα πο-
 ταμόν ἐστι. Τούτων δ' οἱ μὲν
 τοῖς Θεμισκυρίοις ἐπικαθήμενοι***
 πύργους ἐπέγειον αὐτοῖς καὶ χῶ-
 ματα ἐχώνυσον καὶ ἵπποπόλους

ბიანად მიიყვანეს. აქედან კი მან
 ამისოში გასცურა ბუქსირით¹
 და გაუგზავნა [კაცები] თავის
 სიძეს, ტიგრანე არმენიელს და
 [თავის] ვაჟს, მახარეს, ბოსფო-
 რის მმართველს, რომ ორივე-
 ნი აჩქარებულ იყვნენ მის და-
 სახმარებლად. დიოკლეს კი
 უბრძანა მისი მეზობელი სკვი-
 თებისათვის ოქრო და ბევრი
 საჩუქრები წაეღო, [დიოკლე კი]
 ამის მაგივრად ამ საჩუქრები-
 თა და ოქროთი ლუკულუსის
 მხარეზე გადავიდა; ხოლო ლუ-
 კულუსი, გამარჯვებით გამხნე-
 ვებული წინ მიიწვედა და რაც
 კი წინ ხედებოდა, ყველაფერს
 არბევდა. რამდენადაც ეს ქვეყა-
 ნა მდიდარი იყო და დიდი
 ხნის განმავლობაში ომი არ
 უნახავს,, მაშინვე მონა 4
 დრაქმა ვახდა, ხარი — ერთი,
 თხა, ცხვარი, ტანსაცმელი და
 სხვა დანარჩენიც — ამის შესაბამი-
 სად. ლუკულუსმა ალყა შემოარ-
 ტყა ამისოსა და ევპატორიას,
 რომელიც მითრიდატემ ამისოს
 მახლობლად ააგო², თავისი სა-
 ხელის მიხედვით ევპატორია
 უწოდა და თავის სატახტო ქა-
 ლაქად ჩათვალა. მეორე ლაშქ-

* ἑμόρους i C.

** περικαθήμενος i.

*** περικαθήμενοι V. παρακ. Schw.

¹ ἀπό ἀλά — სიტყვა-სიტყვით — თოქისაგან; ე. ი. თოქაბმული.

² იხგლიხურ თარგმანს აქ აქვს ასეთი შენიშვნა: „Another geographical error. Amisus was on the seacoast and Eupatoria a considerable distance inland“.

ἔρυστον οὕτω δὴ τι μεγάλους,
 ὧς ἐν αὐτοῖς ἴπὸς τῆν γῆν ἀλλή-
 λους κατὰ πλῆθος ἐπιχειρεῖν· καί
 οἱ Θεμισκύριοι ὀπίξ ἀνωθεὶν ἐς
 αὐτοῖς ἐρύσσοντες ἄρκτους τε
 καὶ θηρία ἕτερα καὶ σμήνη με-
 λιτῶν ἐς τοῖς ἐργαζομένους ἐνέ-
 βηλλον. Οἱ δ' ἄμφι τῆν Ἄμισθον*
 ἕτερον τρόπον ἐμόχθισον, ἀπομαχο-
 μένων** αὐτοῖς τῶν Ἄμισθίων καὶ
 πελλάκις ἐκίθοντων καὶ ἐς μονο-
 μαχίαις προκαλουμένων. Μιθριδά-
 τῆς δ' αὐτοῖς πολλὴν ἀγορὰν καὶ
 ἦπλα καὶ στρατιὰν ἔπεμπεν ἐκ
 Ἰαβέρων, ἐνθα χεϊμάζων στρα-
 τὸν ἄλλον συνέλεγε. Καὶ συνήλ-
 θον αὐτῷ πεζοὶ μὲν ἐς τετρακισ-
 μυρίους, ἵππεις δὲ ἐς τετρακισ-
 χιλίους***.

ამისოსთან იყვნენ, სხვაგვარ გაქირვებას განიცდიდნენ, რად-
 გან ამისელები მათ მამაცად იგერიებდნენ, ხშირად გამორბოდნენ
 [გალავანს] გარეთ და მათ პირისპირ ბრძოლაში იწვევდნენ. მით-
 რიდატე მათ დიდძალ სურსათს, იარაღს და ლაშქარს უგზავნი-
 და კაბეზრიდან. სადაც [თვითონ] ატარებდა ზამთარს და სხვა
 ლაშქარს აგროვებდა. მასთან მოგროვდა დაახლოებით 40000 ქვე-
 ნი და 4000-მდე ცხენოსანი.

79. Ἰσταμένου δ' ἕαρος ὁ μὲν
 Λούκουλλος διὰ τῶν ὀρών ἐπι-
 τὸν Μιθριδάτην ἐχώρει. Προφου-
 λακαὶ δ' ἦσαν ἐκείνην κωλύειν τε
 Λούκουλλον καὶ διαπυρσεύειν οἱ
 συνεχῶς, εἰ τι γίγνοιτο. Καὶ ἦρ-
 χε τῆσδε τῆς φυλακῆς ἐκ Μιθρι-
 δῆτου τις ἀνήρ τοῦ βασιλείου γέ-

რით მან თემისკირას შემოარტ-
 ყა ალყა, [თემისკირას] კი ერთი
 ამადონის მიხედვით ეწოდა სა-
 ხელი და მდებარეობს მდინა-
 რე თერმოდონტთან. თემისკი-
 რელების მოალყეებმა ააგეს [ქა-
 ლაქის მცხოვრებლების] საწი-
 ნაალმდეგო კოშკები, დადგეს
 მიწაყრილები და მიწისქვეშ გვი-
 რაბები გათხარეს. თანაც ისე
 დიდები, რომ მიწისქვეშ მათში
 ხელჩართული ბრძოლა გააჩაღეს
 მრავალრიცხოვანმა რაზმებმა.
 ხოლო თემისკირელებმა [ამ გვი-
 რაბებში] ზემოდან ხვრელები
 ჩასთხარეს და მომუშავეთა წი-
 ნაალმდეგ შიგ დათეები, სხვა
 მხეცები და ფუტკრის სკები
 ჩაუშვეს. ხოლო ისინი, ვინც
 79. გაზაფხული რომ დადგა,
 ლუკულუსმა მთებზე გადავლით
 მითრიდატეს წინააღმდეგ [გა-
 ილაშქრა]. მითრიდატეს მოწინავე
 რაზმები ეყენა ლუკულუსის და-
 საბრკოლებლად და თუ რაიმე
 მოხდებოდა, მათ მუდამ უნდა ეც-
 ნობებინათ ანთებული ცეცხლით.

* ἀμισθὸν h. l. B.

** (καυτερώς) ἀπομαχ. vel. sim. ci. Mend.

*** tria milia C, cf. Plut. Luc. 15,1.

νους, ὄνομα Φοῖνιξ· ὅς, ἐπεὶ Λού-
κουλλος ἐπέλαξε, Μιθριδάτη μὲν *
διεπύρσευσεν**, ἐς δὲ Λούκουλλον
ἠυτομόλησα μετὰ τῆς θυναμέως.
Καὶ ὁ Λούκουλλος, ἀνεῶς ἦδη τὰ
ἔρη διεξελθὼν, ἐς Κάβειρα κα-
τέβη. Γενομένης δ' αὐτῷ τε καὶ
Μιθριδάτη τινὸς ἰππομαχίας, ἠτ-
τώμενος ἀμφὶς ἐς τὸ ὄρος ἀνέ-
θρεν. Ὁ δὲ ἱππαρχος αὐτοῦ
Πομπώνιος*** ἐς Μιθριδάτην τε-
τραμένος ἀνήχθη: καὶ ψυθισμένῳ
βασίλει, τίνα χάριν οἱ περιση-
θεῖς θύνατο ἀποδοῦναι, „εἰ μὲν“,
ἔφη, „σὺ φίλος γένοιτο Λουκούλ-
λου****, πάντα πολλοὺς ἀξίαν εἰ δ'
ἐχθρὸς εἴη, οὐδὲ βουλεύσομαι.“
Ὡδὲ μὲν ὁ Πομπώνιος*** ἀπε-
κρίνατο καὶ αὐτὸν τῶν βαρβάρων
κτείνεῖν ἀξιοῦντων ὁ βασι-
λεὺς εἶπεν οὐκ ἐξυβρίσειν ἐς ἀτυ-
χούσαν ἀρετήν. Ἐκτάσσαν δὲ
συνεχῶς, οὐ κατειόντος ἐς μάχην
τοῦ Λουκούλλου, περιῶν ἀνάβασ-
σιν ἐπ' αὐτὸν ἐξήτει. Καὶ τις
ἀνὴρ ἐν τούτῳ Σκύθης, ὄνομα
Ὀλιμάχος*****, ἀτόμολος ὢν ἐς
Λούκουλλον ἐκ πολλοῦ καὶ παρὰ
τήνδε τὴν ἰππομαχίαν πολλοὺς
περισώσας καὶ δ' αὐτὸ παρὰ τοῦ
Λουκούλλου τραπέζης τε καὶ
γυμῆς καὶ ἀπορρητῶν ἀξιούμε-

ამ სადარაჯო რაზნს განაგებდა
მითრიდატეს მიერ [დაყენებული]
ერთი სამეთო გვარის კაცი, სა-
ხელად ფოენიქსი. რომელმაც,
როდესაც ლუკულუსი მოახლოვ-
და, მითრიდატეს კი შეატყო-
ბინა ცეცხლით, მაგრამ [თვი-
თონ] თავისი ძალებიანად ლუ-
კულუსის მხარეზე გადავიდა.
ლუკულუსმა ეხლა კი უშიშრად
გადაიარა მთები და კადეარას
ჩავიდა. მას აქ მითრიდატესთან
ცხენდაცხენ წოუხდა ბრძოლა,
ძლეულ იქნა და მაშინვე მთაში
გაბრუნდა. ხოლო მისი ცხენოს-
ნების დაჭრილი მეთაური. პომ-
პონიუსი, მითრიდატესთან მი-
იყვანეს. როდესაც მეფე შეეკითხ-
ა მას, რითი შეგიძლია მალ-
ლობის გადახდა, თუკი ცოც-
ხალს დაგტოვებო, მან უთხ-
რა: „შენ თუ ლუკულუსის
მეგობარი ხარ, ბევრი რამის
ღირსს [გაგხდის], ხოლო თუ
მტერი ხარ, [მაშინ] არც კი და-
გელაპარაკებდით“. ასე მიუგო პო-
მპონიუსმა. როდესაც ბარბარო-
სებმა შონდომეს წისი მოკვლა,
მეფემ უთხრა მათ, რომ ის არ
მოექცევა უპატიოდ უბედურე-
ბაში ჩავარდნილ სიჭველეს. [მი-
თრიდატეს] განუწყვეტილ გა-

* μὲν (οὐ) Reiske.

** διεπύρσευσεν a.

*** Pomponius C, πομπήιος Oi. cf. Plut. Luc. 15,2.

**** λουκούλλου i.

***** ὀλιμάχος V, cf. Ὀλιμάχος Plut. Luc. 16,1; Adathas Frontin.

νος, ἦκεν ἐπὶ τὴν σκητὴν αὐτοῦ
 περὶ μεσημβρίαν ἀναπαυομένου
 καὶ ἐσελθεῖν ἐβιάζετο, βραχὺ καὶ
 σύνηθες * ἐπὶ τοῦ ζωστῆρος ἐγ-
 χειρίδιον περιχρῆμενος. Κωλυόμε-
 νος δ' ἠγγανᾶται· καὶ χρεῖαν τι-
 νὰ ἐπείγειν ἔλεγεν ἐξαναστῆσαι
 τὸν στρατηγόν. Ἰὼν δὲ φεραπευ-
 τήρων οὐδὲν εἰπόντων χρησιμώ-
 τερον εἶναι Λουκούλλῳ τῆς σω-
 τηρίας ἐπέβη τὸν ἵππον** αὐτί-
 κα καὶ ἐς τὸν Μιθριδάτην ἐξή-
 λασεν, εἶτ' ἐπιβουλεύων καὶ θό-
 ζας*** ὑποπτέουσθαι, εἶτε τὴν
 ὀργῇ περιυβρίσθαι νομίζων. Ἐτε-
 ρὸν τε Σκύθην, ὄνομα Σοβάδα-
 κιον, ἐνέφευγε τῷ Μιθριδάτῃ πρό-
 λεύειν ἐς Λούκουλλον ἀντομολίαν.
 მებრ სარტყელზე მოკლე ხანჯალი ეკიდა. რომ არ შეუშვეს. ძა-
 ლიან გაჯავრდა და თქვა, რომ გასაჭირი აიძულებს მას მხედართ-
 მთავარი ააყენოს. მსახურებმა მიუგეს, ლუკულუსისათვის არა-
 ფერია [მის] კეთილდღეობაზე უფრო სასარგებლო. [მაშინ სკვითი]
 სასწრაფოდ მოახტა ცხენს და მითრიდატესკენ გაეშურა, ან [იმი-
 ტომ], რომ ბოროტს იზრახვიდა და იფიქრა, ექვს [რასმე] აიღებდ-
 ნენო, ან გაბრაზებული, რაკი მიაჩნდა, რომ თავხედურად მოეპყრ-
 ნენ. მან მითრიდატეს გამოუცხადა, რომ მეორე სკვითს, სობადა-
 კოსს გადაუწყვეტია ლუკულუსის მხარეზე გადასვლაო. სობადაკო-
 სიცი მაშინვე შეიპყრეს.

80. Σοβάδακος**** μὲν δὴ
 συνελαμβάνετο, Λούκουλλος δὲ,
 τὴν κάθιστον τὴν ἐς τὸ πεδῖον
 ἑποικρατοῦντων τῶν πολεμίων

მოჰყავდა სკომრად დაწყობილი
 ჯარი, მაგრამ ლუკულუსი რაკი
 არ ჩამოდირდა საბრძოლველად,
 თვითონ შემოუარა [მთებს]
 და მოინდომა დასხმოდა თავს.
 ამასობაში ერთი სკვითი, სა-
 ხელად ოლკაბასი, რომელიც
 კარგა ბანია ლუკულუსის მხარეს
 იყო გადასული (და რომელმაც
 ამ ცხენდაცხენ ბრძოლისას ბევ-
 რი გადაარჩინა, რის გამოც ლუ-
 კულუსმა ის ღირსი გახადა [თა-
 ვისი] სუფრისა. აზრის გამოთქ-
 მისა და საიდუმლოს [განდობი-
 სა]), მივიდა [ლუკულუსის] კა-
 რავთან, როდესაც ეს შუადლი-
 სას ისვენებდა და ძალაობდა
 შიგ შესვლას, [თანაც] წვისისა-
 80. რაკილა მტერს ცხენ-
 დაცხენ ბრძოლაში ასეთი უპი-
 რატესობა ჰქონდა; ლუკულუ-
 სი ერთდებოდა ველზე ჩასვლას

* καὶ σύνηθες om. C.

** ἐπέβη τὸν ἵππον] τοῦ ἵππου vel (ἐπὶ) τὸν ἵππον vel ἀνέβη τὸν ἵππον Schw.

*** ἐπιβουλεύσας καὶ δοχῶν ci. Mond., at cf. Loesch. Rec. p. 519.

**** Sobodacus C, Σαβάδακος inscriptio Tanaitica apud Latyschev, Inscr. ant. orae septentr. Ponti Euxini 2 n. 421 l. 17.

ἐκ-τρέπέμενος καὶ περίοδον* ἐτέ-
 ραν οὐχ ὄρων, εὖρεν ἐν σπη-
 λιαῖοι κ' ἰσχυρὸν ὄρειων** ἀτραπῶν
 ἐπιστήμινα, ᾧ χρώμενος ἤγεμόνι.
 κατὰ ὁδοὺς ἀτριβεῖς περιήλθε
 ὑπὲρ κεφαλῆς τοῦ Μιθριδάτου
 καὶ κατήει μὲν ἐκκλίνας καὶ τό-
 τε τὸ πέδιον διὰ τοὺς ἵππους***.
 χαράδραν δὲ ὑδατος ἐν προβολῇ
 θήμενος ἐστρατοπέδευσεν. Ἀπο-
 ρῶν δ' ἀγορᾶς ἐς Καππαδοκίαν
 ἔπεμπεν ἐπὶ σίτον καὶ ἐς τοὺς
 πολεμίους ἰκροβολίζετο, μέχρι
 φευγόντων· ποτὲ τῶν βασιλικῶν
 ὁ Μιθριδάτης ἀπὸ τοῦ χάρακος
 ἐπιθραμῶν καὶ ἐπιπλήξας ἐπέστ-
 ρεφεν αὐτοὺς καὶ Ῥωμαίους οὐ-
 τω καταφύβησεν, ὡς ἄνω διὰ τῶν
 ὄρων φεύγοντας οὐδ' ἀποστάντων
 αἰσθῆσθαι τῶν πολεμίων ἐς πολὺ,
 ἀλλ' ἕκαστον ἠγγεῖσθαι τὸν συμφεύ-
 γοῦτά οἱ καὶ ἐπιόντα θπισθεν****
 εἶνα: πολέμιον· οὕτω πάνυ κατα-
 πεπλήγησαν. Καὶ ὁ Μιθριδάτης
 περὶ τῆσδε τῆς νίκης πανταχοῦ
 γράφων περιέπεμπε. Ἐὼν δ' ἱπ-
 πέων πολὺ μέρος, καὶ μάλιστα
 οὗ τὸ μαχιμύτατον, ἐφεδρεύειν
 ἔταξε τοῖς ἐκ τῆς Καππαδοκίας
 τῆν ἀγορᾶν τῷ Λουκούλλῳ φέ-
 ρουσιν, ἐλπίζων ἐν ἀπορίᾳ τρο-
 φῶν αὐτὸν γενόμενον πείσασθαι,
 οἷον αὐτὸς ἔπαθε περὶ Κύζικον.

და როცა ვერც შემოსავლელი
 სხვა რამე გზა ნახა, იპოვა გა-
 მოქვამულში მონადირე, რო-
 მელმაც იცოდა მთის ბილი-
 კები და გამოიყენა ის წინა-
 მძლოლად გაუვალ გზებზე, მი-
 რიდატეს თავს დასავლელად.
 იგი ჩავიდა ქვემოთ, მხოლოდ
 ახლაც მოერიდა დაბლობს ცხე-
 ნოსნების გამო და დაბანაკდა
 ისე, რომ საფარად წყლიანი
 ხევი გაიხადა. რაკილა სურ-
 სათი აკლდა, გაგზავნა [კაცე-
 ბი] კაპადოკიაში პურისათვის,
 მტერს კი სულ ისრებს უშენ-
 და იქამდე, ვიღრე მეფის
 [ჯარი] არ გაიქცა და მი-
 რიდატე არ გამოიჭრა [თა-
 ვისი] ბანაკიდან; [მითრიდა-
 ტემ] შეარცხვინა [თავისიანე-
 ბი] და მოაბრუნა უკან, რო-
 მაელები კი ისე შეშინდნენ,
 რომ ზემოთკენ გაიქცნენ მთა-
 მთა და ვერც კი შეამჩნიეს.
 რომ მტერს ძალიან დასცილდ-
 ნენ კიდევაც; ის კი არა თითო-
 ეული [მათგანი] ფიქრობდა, რომ
 ვინც მასთან ერთად გარბის, ან
 უკან მისდევს, მტერი არისო;
 ასე ძალიან იყვნენ ისინი შეშო-
 ნებულნი. მითრიდატემ კი ამ გა-
 მარჯვების შესახებ ყველგან და-
 გზავნა მიწერილობები. ცხენო-

* *πάροδον* i.

** *ὄρειων* Schw. et Gel., *θηρίων libri*.

*** *ἵππους*] *ἰππέας* ci. Mend., *oum campos ab equitibus obsessos declinasset C.*

**** *ὀπισθεν* om. i.

სანთა დიდი ნაწილი, ისიც გამორჩევით კარგი მებრძოლები, ბრძანა რომ ჩასაფრებოდა იმათ, ვისაც ლუკულუსისათვის კაპადოკიიდან სურსათი მოჰქონდა, იმ იმედით, რომ საკმლის მხრივ გასაჭირში რომ იქნებოდა, [ლუკულუსსაც] იგივე გადახდებოდა თავს, რაც მან თვითონ განიცადა კიზიკოსთან.

81. Καὶ τὸ μὲν ἐνθύμημα μέγχα ἦν, ἀποκλεῖσαι τροφῶν Λούκουλλον, ἐκ μόνης ἔχοντα Καππαδοκίας· οἱ δ' ἵππεις οἱ βσιλῆας*, τοῖς προδρόμοις τῶν σιτοφόρων ἐκ στενῶ περιτυχόντες καὶ οὐκ ἀναμείναντες ἐς εὐρυχωρίαν προελθεῖν, ἀχρεῖον ὡς ἐν στενῶ σφίσι τῆν ἵππον ἐποίησαν. Ἐν ᾧ καὶ Ῥωμαῖοι, φθάσαντες ἐξ ὀδοιπορίας ἐς μάχην παρασκευάσασθαι, τοὺς μὲν ἔκτειναν τῶν βασιλικῶν, βοηθούσης οἷα πεζοῖς τῆς δυσχωρίας, τοὺς δὲ ἐς τὰς πέτρας κατήραξαν, τοὺς δὲ διέρριψαν ὑποφεύγοντας. Ὀλίγοι δὲ, νυκτὸς ἐς τὸ στρατόπεδον διαδραμιόντες τε καὶ μόνοι περιγενέσθαι λέγοντες, μέγα ὄν σφίσι** τὸ συμβᾶν μειζόνως διεφρόνησαν***. Μιθριδάτης δ', αὐτὸ πρὸ τοῦ Λουκούλλου πυθόμενός τε καὶ Λούκουλλον ἐλπίσας ἐπιτοσῆδε ἱππέων ἀπωλεία ἀπίκα οἱ προσπεσεῖσθαι, φυγῆν ἦπ' ἐπικλήξεως ἐπενόει**** καὶ τῆδε — τοῖς φίλοις εὐθύς ἐξέφερεν ἐν τῇ

81. აზრი დიდებული იყო — მოეჭრათ ლუკულუსისათვის სურსათი, რომელსაც იგი მხოლოდ კაპადოკიიდან იღებდა. ხოლო მეფის მხედრებმა, რომლებიც ვიწრობებში შეხედნენ [ლუკულუსისათვის] საკვების მზიდავთა მოწინავე რაზმს, არ მოიტადეს, რომ ისინი ფართო ადგილას გამოსულიყვნენ: ამიტომ თავიანთი ცხენები, ადგილის სივიწროვის გამო გამოუყენებელი გახადეს. ამასობაში რომაელებმა თავისი სამგზავროდ დალაგებული ჯარი¹ საბრძოლველად დააწყვეს და მეფის [მეომართაგან] ზოგი დახოცეს, რადგან [რომაელებისათვის], როგორც ქვეითებისათვის, ცუდი მდებარეობა უფრო ხელსაყრელი იყო, სხვები კლდეებზე გადაჰყარეს, დანარჩენები კი გაიქცნენ და ისე მიმოფანტეს. მხოლოდ მცირეოდენმა მიირობინა ღამით ბანაკში და ამბობდნენ, მხოლოდ ჩვენ გადავრჩითო და უფრო მეტად გააზ-

* οἱ βσιλ.] τοῦ βασ. i.

** σφίσι] φύσει Bi plerisque ex se C.

*** διεφρόνησε, a m. 2 corr. im—σαν, V.

**** ὑπενόει V.

¹ ὀδοιπορία, ἡ—მოგზაურობა ხმელეთზე ან ფეხით.

σκηνη. Οἱ δὲ, πρὶν τι γενέσθαι
παράγγελμα, νυκτὸς ἔτι σπουδῆ
τὰ ἴδια ἕκαστος ἐξέπεμπεν ἐκ τοῦ
στρατοπέδου. καὶ ὠθουμένων πε-
ρὶ τὰς πύλας σκευοφόρων πολλὸν
πλήθος ἦν. Ὅπερ ἢ στρατιὰ θε-
ωμένη καὶ τοὺς φέροντας ἐπιγι-
νώσκουσα καὶ τοπάζουσα πολλὰ
ἀτοπώτερα*, σὺν δέει καὶ ἀγα-
νακτῆσει τοῦ μηδὲν αὐτοῖς ἐπηγ-
γέλθαι, τὸν χάρακα σφῶν ἐπιδ-
ραμόντες ἔλυσον καὶ διέφευγον ὡς
ἐκ πεδίου πάντοθεν ἀκόσμως,
ὄπη δύναιτο ἕκαστος, αὐτῶν,
ἀνευ στρατηγού καὶ ἐπιστάτου**
παραγγέλματος. Ὡν δὲ Μισριδά-
της δξύτερόν τε καὶ σὺν ἀταξίᾳ
γιγνομένων ἀισθόμενος ἐξέδραμεν
ἐκ τῆς σκηνῆς ἐς αὐτοὺς καὶ λέ-
γειν τι ἐπεχειρεῖ, οὐδενὸς δ' ἔσα-
χούοντος ἔτι συμφιλίξεις, ὡς ἐν
πλήθει κατέπεσε καὶ ἐς τὸν ἑπ-
πον ἀναβληθεὶς ἐς τὰ ὄρη***
σὺν δλίγοις ἐφέρετο.

ლი, რომ მას არათერნი გამოუცხადეს; [ჯარისკაცები] გაიქცნენ თავისივე სიმაგრეებისაკენ და დაუწყეს მას ნგრევა; [შემდეგ] დაბლობიდან ყოველის მიმართულებით უწესრიგოდ გაიფანტნენ, ვისაც საით შეეძლო, მხედართმთავრისა ან [ვინმე] ზემდგომის განკარგულების გარეშე. ხოლო მითრიდატემ რომ შეიტყო, ისინი ასე სწრაფად და უწესრიგოდ [გარბიანო], თავისი კარავიდან გამოვარდა და შეეცადა რამე ეთქვა, მაგრამ მას უკვე აღარავინ უსმენდა. ხალხის ბრბომ ის გადაქელა და ძირს დასცა; [ამის მერე] ის ცხენს მოხტა და მცირერიცხოვან [მხლებლებთან] ერთად მთისკენ გაეშურა.

* *πολλὰ καὶ ἀτοπα* cī. Mend.

** *καὶ ἐπιστάτου* aut praefectis C 'h. e. ἢ ἐπιστατῶν' (Mend.).

*** *ἐς τὸ ὄρος* V.

ვიადეს [ისედაც] დიდი უბედურება. მითრიდატემ ეს ლუკულუსზე ადრე შეიტყო და გაიფიქრა, რომ [მისი] მხედრების ასეთი განადგურების შემდეგ ლუკულუსი მაშინვე დაესმობდა თავს, შიშისაგან გაქცევა განიზრახა და ამის შესახებ ერთბაშად გამოუცხადა თავის მეგობრებს, რომლებიც [თავისთან ჰყავდა] კარავში. ხოლო ამათ, ვიდრე რაიმე განკარგულება იქნებოდა, ღამითვე იჩქარეს და თითოეულმა თავისი საკუთარი [ბარგი] გაგზავნა ბანაკიდან ისე, რომ ზეეებთან ტვირთის მზიდავი დიდძალი [საქონელი] ჩოჩქოლებდა. ლაშქარმა რომ ეს დაინახა და იცნო ისინი, ვისაც [თავისი ბარგი] გაჰქონდა, ბევრი რამ უცნაური წარმოიდგინა, თან შეეშინდა.

[თანაც] დიდად იყო აღშფოთებულნი, რომ მას არათერნი გამოუცხადეს; [ჯარისკაცები] გაიქცნენ თავისივე სიმაგრეებისაკენ და დაუწყეს მას ნგრევა; [შემდეგ] დაბლობიდან ყოველის მიმართულებით უწესრიგოდ გაიფანტნენ, ვისაც საით შეეძლო, მხედართმთავრისა ან [ვინმე] ზემდგომის განკარგულების გარეშე. ხოლო მითრიდატემ რომ შეიტყო, ისინი ასე სწრაფად და უწესრიგოდ [გარბიანო], თავისი კარავიდან გამოვარდა და შეეცადა რამე ეთქვა, მაგრამ მას უკვე აღარავინ უსმენდა. ხალხის ბრბომ ის გადაქელა და ძირს დასცა; [ამის მერე] ის ცხენს მოხტა და მცირერიცხოვან [მხლებლებთან] ერთად მთისკენ გაეშურა.

82. Λούκουλλος δὲ, τῆς περὶ τὴν ἀγορὰν εὐπραγίας κυθόμενος καὶ τὴν φυγὴν τῶν πολεμίων ἰδὼν, ἐπὶ μὲν τοὺς ἐκφυγόντας ἔπεμπε δῶκειν ἰππέας πολλούς, τοῖς δὲ συσκευαζομένοις ἔτι κατὰ τὸ στρατόπεδον τοὺς πεζοὺς περιστήσας ἐκέλευε μὴ διαρπάζειν ἐν τῷ τότε μηδὲν, ἀλλὰ κτείνειν ἀφειδῶς. Οἱ δὲ σκεύη τε χρύσεια καὶ ἀργύρεα πολλὰ καὶ ἐσθῆτας πολυτελεῖς ἠέωμενοι ἐξέστησαν τοῦ παραγγέλματος. Αὐτὸν τε τὸν Μιθριδάτην οἱ καταλαμβάνοντες*, ἡμίονόν τινα τῶν χρυσοφόρων ἐς τὸ σάγμα πατάξαντες, προπεσόντος τοῦ χρυσαίου, περὶ τόδε γενόμενοι, διαφυγεῖν ἐς Κόμανα περιεῖδον· ὅθεν ἐς Τιγράνην ἔφυγε σὺν ἰππεῦσι δισχιλίοις. Ὁ δὲ αὐτὸν εἰς ὄψιν οὐ προσέμενος ἐν χωρίοις ἐκέλευσε διαίτης βασιλικῆς ἀξιοῦσθαι, ὅτε** δὴ καὶ μάλιστα τῆς ἀρχῆς ἀπογνοὺς· ὁ Μιθριδάτης Βάκχον*** εὐνοῦχον ἔπεμπεν ἐς τὰ βασίλεια, τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ καὶ τὰς γυναῖκας καὶ παλλακὰς, ὅπη δύναιτο, ἀνελοῦντα. Αἱ μὲν δὴ διεφθείροντο ἕλφεισι καὶ φαρμάκοις καὶ βρόχοις, θεινὰ ποιοῦσαι· ταῦτα δ' ἰδρῶντες οἱ φρούραρχοι τοῦ Μιθριδάτου ἀθρόως ἐς τὸν Λούκουλλον μετετίθεντο χωρὶς ὀλίγων.

82. ლუკულუსმა რომ შვიტყო სურსათის [საქმის] კარგად მოვვარების ამბავი, გაქცეულებს დაადევნა მრავლად მხედრები, ხოლო მათ, ვინც ბანაკში ემზადებოდა ჯვრაც, გარს შემოარტყა ქვეითი [მეომრები] და უბრძანა მათ, ამჯერად ნუ გამოეკიდებოთ ალაფს, არამედ დახოცეთ ესენი უმოწყალოდ. ხოლო [მეომრებმა] მრავლად ოქროსი და ვერცხლის ქურჭელი და ძვირფასი ტანსაცმელი რომ დაინახეს, განკარგულება დაივიწყეს. იმათაც კი, რომელთაც თვით მითრიდატე შეიპყრეს, ოქროთი დატვირთულ ჯორს საპალნეზე შემოჰქრეს და ოქროები რომ წინ დაუცვივდათ, ამით გართულებმა [მითრიდატეს] აღარ მიაქციეს ყურადღება და ეს [უკანასკნელი] კომანაში გაიქცა. აქედან ის ტოგრანესთან მივიდა ორიოთასი ცხენოსნითურთ. [ტოგრანემ] ის თავისთან არ მიუშვა, [მაგრამ] ბრძანა, მის ქვეყანაში [მითრიდატე] მეფურ ყოფაში ჰყოლოდათ. როდესაც მითრიდატეს სულ გადაუწყდა თავისი სახელმწიფოს იმედი, საქურისი ბაქოსი გაგზავნა [თავის] სასახლეში, რომ როგორც კი შეიძლება, ისე დაეხოცა მისი

* καταλαβόντες ci. Mend.

** ὅτε] ὅθεν ci. Vk.

*** Βακχίδης Plut. Luc. 18,2 sqq.; Strab. 12,3,11 p. 546.

Καὶ ὁ Λούκουλλος αὐτοὺς ἐπι-
καθίστατο καὶ τὰς ἐπὶ τοῖς Πόν-
του πόλεις περιπλέων ἦρει, Ἄμα-
στρίν τε καὶ Ἡράκλειαν καὶ ἐτέ-
ρας.

ეს მითრიდატეს ციხისთავებმა, ზოგიერთებს გარდა [ყველა-
ნი] ჯგუფად გადავიდნენ ლუკულუსის მხარეზე. ლუკულუსიც წა-
ვიდა [ამ ციხისთავებთან] და დაიმორჩილა ისინი; აგრეთვე
ზღვით დაიარა პონტოს ქალაქები და აიღო: ამასტრისი, ჰერაკ-
ლეა და სხვები.

83. Σινώπη δ' ἀντειχεν ἔτι
καρτερώς καὶ διενασμάχησεν οὐ
κακῶς. Πολιορκούμεοι δὲ τὰς
ναῦς τὰς βαρυτέρας σφῶν διέπ-
ρησαν καὶ ἐς τὰς κουφοτέρας ἐμ-
βάντες ἀπέδρασαν. Λούκουλλος
δὲ τὴν πόλιν εὐθύς ἐλευθέρων
ἤρπει δὲ ἐνύπνιον, ὃ τοιόνδε ἦν·
Αὐτόλυκόν φασιν ἐπὶ τὰς Ἄμα-
ζόνας Ἡρακλεῖ συστρατεύοντα
ὑπὸ χειμῶνος ἐς Σινώπην καταχ-
θῆναι καὶ τῆς πόλεως κρατῆσαι·
ἀνδριάς τε σεβάσμιος* τοῖς Σι-
νωπευσιν ἔχρα, ὃν οἱ μὲν Σινο-
πειδς, οὐ φθάσαντες ἐς ἠφυγῆν
ἐπαγαγέσθαι, ὀμόναις καὶ καλφ-
θίοις περιέδησαν· οὐδὲν δ' ὁ Λού-
κουλλος εἰδὼς** οὐδὲ προμαθῶν
ἔδοξε ὑπ' αὐτοῦ κληθεῖς ὄραν
αὐτὸν καὶ τῆς ἐπιούσης τὸν ἀν-
δριάντα τινῶν περιβεβλημένον πα-
ραφερόντων ἐκλῆσαι κελύσας
ἰθεῖν*** οἶον ἔδοξε γυκτὸς ἑωρα-
θέναι. Ἰὸ μὲν δὴ ἐνύπνιον τοιόν-

ღები, ცოლები და ხარკები...
მართლაც ისინი დაიხოცნენ მახ-
ვილით, საწამლავით და ყულ-
ფებით და საშინელება და-
ტრიალდა. ეს რომ დაინა-

ბეს მითრიდატეს ციხისთავებმა, ზოგიერთებს გარდა [ყველა-
ნი] ჯგუფად გადავიდნენ ლუკულუსის მხარეზე. ლუკულუსიც წა-
ვიდა [ამ ციხისთავებთან] და დაიმორჩილა ისინი; აგრეთვე
ზღვით დაიარა პონტოს ქალაქები და აიღო: ამასტრისი, ჰერაკ-
ლეა და სხვები.

83. სინოპე მას ჯერ კიდევ
მამაცად უმკლავდებოდა. და
[მისი მცხოვრებლები] მას ცუ-
დად არ ებრძოდნენ ზღვაზე.
ხოლო როდესაც [ლუკულუსმა]
მათ ალყა შემოარტყა, და-
სწვეს თავის ხომალდთა შორის
უფრო მძიმეები, ჩასხდნენ უფ-
რო მსუბუქებში და გაიქცნენ.
ლუკულუსმა ქალაქს მაშინვე თავისუფლება მიანიჭა სიზმრის
გამო, რომელიც ასეთი იყო: ამ-
ბობენ, რომ ავტოლიკოსი, რომელიც
ჰერაკლესთან ერთად
ლაშქრობდა ამძმონების წინა-
აღმდეგ, ქარიშხალმა სინოპეში
გამორიყა და მან ქალაქი და-
იპყრო; სინოპელებს ჰქონდათ
[მისი] ქანდაკება, რომელსაც თავ-
ყვანს სცემდნენ და რომლის
თან წალეცაც სინოპელებმა გაქ-
ცევისას ვერ მოასწრეს, [სამა-
გიეროდ] შეფუთნეს ტილოები-
თა და თოკებით. ლუკულუსმა

* (τούτου) ἀνδριάς τις σεβ. ci. Reiske, improbavit Zerdik p. 80.

** (τούτων) εἰδὼς ci. Mend.

*** ἰθεῖν] εἶδεν Bk.

ᾧ ἦν, Δούκουλλος δὲ καὶ Ἄμισ-
σὸν ἐπὶ τῇ Σινώπῃ συνῴκισεν,
ἐκφυγόντων μὲν ῥοιῶς τῶν Ἄμι-
σέων διὰ θάλασσης, πυνθανόμε-
νος δ' ὑπ' Ἀθηναίων αὐτοὺς θά-
λασσοκρατούντων συνωκίσθαι καὶ,
δημοκρατίᾳ χρησαμένους ἐπὶ πο-
λύ, τοῖς Περσικοῖς βασιλεῦσιν
ὑπακοῦσαι, ἀναγαγόντος * δ' αὐ-
τοὺς ἐς τὴν δημοκρατίαν ἐκ προ-
στάγματος Ἀλεξάνδρου πάλιν
δουλεῦσαι τοῖς Ποντικοῖς. Ἐφ'
οἷς ἄρα συμπαθῆς ὁ Δούκουλλος
γενόμενός τε καὶ φιλοτιμούμενός
γε καὶ ὅδε ἐπὶ Ἀλεξάνδρῳ πε-
ρὶ ** γένος Ἀττικόν αὐτόνομον
ἠφίει τὴν πόλιν καὶ τοὺς Ἄμι-
σέας *** κατὰ τάχος συνεκά-
λει ****.

Ὅδε μὲν δὴ Σινώπην καὶ
Ἄμισσὸν Δούκουλλος ἐπόρθει τε
καὶ συνῴκισε καὶ Μαχάρη, τῷ
παιδί τῷ Μιθριδάτου, Βοσπόρου
τε βασιλεύοντι καὶ στέφανόν οἱ
πέμφαντι ἀπὸ χρυσοῦ, φιλίαν συ-
νέθετο, Μιθριδάτην δ' ἐξῆγει *****
παρὰ Τυγράνους. Καὶ ἐς τὴν
Ἀσίαν αὐτὸς ἐπανελθὼν, ὄφει-
λουσαν ***** ἔτι τῶν ***** Συ-

ამის შესახებ არაფერი იცოდა,
არც შეუტყუია წინასწარ ამაზე
რამე, მაგრამ ნახა [სინზარში],
რომ [ავტოლიკოსი] მას ეძახის.
როდესაც მეორე დღეს ეს ქან-
დაკება, მთლად შეფუთენილი,
მოუტანეს მას, მან ბრძანა, რომ
ის გაეხსნათ და დაინახა სწო-
რედ ის, რაც მისი აზრით მას
ლამე ეჩვენა. სწორედ ასეთი იყო
მისი სინზარი. ლუკულუსმა სი-
ნოპეს შემდეგ ამისო დაასახლა;
ამისელებიც [სინოპელთა] მსგავ-
სად ზღვით იყვნენ გაქცეულები.
მან შეიტყო, რომ [ამისელები]
ათენელთა მიერ იყვნენ დასახ-
ლებულნი, როდესაც [ათენელები]
ზღვას ფლობდნენ და ჰქონ-
დათ დემოკრატიული წყობი-
ლება, [ხოლო შემდეგ] დიდ-
ხანს სპარსთა მეფეების ქვე-
შევადომები იყვნენ¹; [მერე]
ალექსანდრეს ბრძანებით მათ
კვლავ დემოკრატიული [სახელ-
მწიფო] ჰქონდათ, [ხოლო] კი-
კვლავ პონტოელებმა დაიმონეს.
ლუკულუსი ყოველივე ამაში თა-
ნაუგარძნობდა [ამისელებს] და
ექიშვებოდა ალექსანდრეს ატი-

* ἀναγαγόντος Schw., συναγαγόντος Oi.

** περι] ἐπὶ, a m. 1 suprascripto περι, V.

*** Ἄμισέας Schw., σιωπέας Oi. Amisinos C.

**** ἀνεκάλει ci. Mend.

***** ἐξῆγει Schw., ἐξῆγει libri.

***** ὄφλουσαν Oi, corr. Bk.

***** ἔτι (πάμπολλα ἐκ) τῶν vel sim. ci. Mend.

¹ ფირეკის გამოცემაშიც და რუსულ თარგმანშიც ეპი . . . ლემოკრატიულ
წყობილებას ვხედა.

λλείων ἐπιβολῶν, τέταρτα μὲν ἐπὶ τοῖς καρποῖς, τρίτη δ' ἐπὶ τοῖς φεράουσιν καὶ ταῖς οἰκίαις ἄριζε. Καὶ ἐπὶ οἰκίαις ἔθυσεν ὡς δὴ τὸν πόλεμον καταρθῶν.

და კიდევ დაასახლა ლუკულუსმა სინოპე და ამისო და მეგობრობა დაამყარა მახარესთან, მითრიდატეს შვილთან, რომელიც ბოსფორში მეფობდა და რომელმაც მას ოქროს გვირგვინი გამოუგზავნა; ტიგრანესაგან კი მითრიდატეს [გაცემას] თხოულობდა. თვითონ აზიაში დაბრუნდა, რომელსაც ჯერაც ემართა სულას მიერ დადებული ხარკი და განუსაზღვრა ხარკად მოსავლის ნეთხელი. აგრეთვე გადასახადი მონებდა და სახლებზე. მან მსხვერპლი შესწირა გამარჯვების აღსანიშნავად, თითქოს ომი საბოლოოდ მოგებული ჰქონოდა.

84. Ἐπὶ δὲ ταῖς θυσίαις ἐπὶ τὸν Τιγράνην, οὐκ ἐκδιδόντα οἱ τὸν Μιθραδᾶτην, ἐστράτευσεν ὄντος δὲ τῆσιν ἐπιλέκτοις καὶ ἑπενευσεν πεντακοσίοις. Καὶ τὸν Εὐφράτην περάσας μόνον τὰ χρήματα* τοὺς βαρβάρους αἰτῶν διώθει. οἱ γὰρ ἄνθρωποι οὐκ ἐπολέμουν οὐδ' ἠξίουσαν τι πάσχειν, ἔσται Λούκουλλον καὶ Τιγράνην ἐπὶ ἀλλήλοις διακრიθῆναι. Τιγράνην δ' οὐδεις ἐμήνησεν ἐπιόντα Λούκουλλον. ὁ γὰρ τοῖς πρῶτος εἰπὼν κερμαστο ὑπ' αὐτοῦ, συνταράσσειν αὐτὸν τὰς πόλεις νομίσαντος. Ὡς δὲ ποτε ἦσθετο, Μιθροβαρζάνην** προὔπεμπε μετὰ διαχιλίων ἑπείων, Λούκουλλον ἐπισχεῖν τοῦ δρόμου. Μαγαζίω*** δὲ

კური მოდგმის მიმართ [ყურადღებაში], ამიტომ მიანიჭა მან ქალაქს დამოუკიდებლობა და ამისელები სასწრაფოდ უკან ნიწვია. ამგვარად გააპარტახა

და კიდევ დაასახლა ლუკულუსმა სინოპე და ამისო და მეგობრობა დაამყარა მახარესთან, მითრიდატეს შვილთან, რომელიც ბოსფორში მეფობდა და რომელმაც მას ოქროს გვირგვინი გამოუგზავნა; ტიგრანესაგან კი მითრიდატეს [გაცემას] თხოულობდა. თვითონ აზიაში დაბრუნდა, რომელსაც ჯერაც ემართა სულას მიერ დადებული ხარკი და განუსაზღვრა ხარკად მოსავლის ნეთხელი. აგრეთვე გადასახადი მონებდა და სახლებზე. მან მსხვერპლი შესწირა გამარჯვების აღსანიშნავად, თითქოს ომი საბოლოოდ მოგებული ჰქონოდა.

84. მხვერპლშეწირვის შემდეგ მან გაილაშქრა ორი რჩეული ლეგიონითა და ხუთასი მხედრით ტიგრანეს წინააღმდეგ, რომელმაც არ მისცა მას მითრიდატე. მან გადაიარა ევფრატი და რომ მიდიოდა, მხოლოდ საჭირო რამეებს თხოულობდა ბარბაროსებისაგან, რადგან ეს ხალხი მას არ ეომებოდა; არც სურდა, რაიმე განეცადა და ელოდა, რომ ლუკულუსი და ტიგრანე, ერთმანეთს შორის მორიგებლუყვნენ. ტიგრანეს არავინ შეატყობინა, რომ ლუკულუსი მის წინააღმდეგ მოდიოდა, რადგან პირველი, რომელმაც ეს აცნობა, მან ჩამოახრჩობინა,

* τὰ χρήματα i C.

** აქაც და ჯეროთაც მიθροβαρζάνην V, მიθροβουζάνην Bi, Metrobarzanem C, cf. Plut, Luc. 25,25.

*** μαγαζίω i. Mazeo C (item 1. 12,15), nomen suspectavit Drumann² 4 p. 161 and. 2.

Τιγρανόκερτα ψυλάττειν ἐπέτρε-
 φεν, ἦν τινα πόλιν, ὡς μοι προεί-
 ρηται, ἐπὶ τιμῇ τῇ ἑαυτοῦ (διὰ
 τὸ) βασιλεὺς* ἐν ἐκείνῳ γενέσθαι
 τῷ χωρίῳ, συνήκισε καὶ τοὺς
 ἀρίστους ἐς αὐτὴν συνελάλει, ζη-
 μίαν ἐπιτιθεῖς, ὅσα μὴ μετὰφέ-
 ροιεν. ὁδὴ μενέσθαι. Τεῖχη τε αὐ-
 τοῖς** περιέβαλε πεντηκονταπύ-
 χη τὸ ὕψος, ἰπποστασίων ἐν τῷ
 βῆθει γέμοντα, καὶ βασιλεία καὶ
 παραδείσους κατὰ τὸ προάστειον
 ἐποίει μακροὺς καὶ κυνηγέσια
 πολλὰ καὶ λίμνας· ἀγχοῦ δὲ καὶ
 φρουρίον ἀνίστη καρτερόν. Καὶ
 πάντα τότε Μαγκαίῳ τοῦτ' ἐπι-
 τρέψας περιήει στρατιὰν ἀγέρων.
 Μιθροβάρζάνην μὲν οὖν ἡ Λού-
 κουλλος εὐθύς τῆς πρώτης συμ-
 βολῆς τρεψάμενος ἐδῶκε, Μαγ-
 καῖον δὲ Σεζτίλιος ἐς Τιγρανό-
 κερτα*** κατακλείσας τὰ μὲν
 βασιλεία αὐτίκα, ἀτείχιστα ὄντα,
 διήρπασε, τὴν δὲ πόλιν καὶ τὸ
 φρουρίον ἀπετάφρευε καὶ μηχαν-
 ἄς ἐφέστη καὶ ὑπονόμοις ἀνε-
 κρήμνη τὸ τεῖχος. Καὶ Σεζτίλιος
 μὲν ἀμφὶ ταῦτα ἐγίνετο.

ლუკულუსმა პირველსავე შეჯახებაზე გააბრუნა მითრომბარხანესი
 და მისდია მას; ხოლო სექსტილიუსმა ტიგრანოკერტაში ჩაჰკეტა
 მანქანისი და მაშინვე დაარბია სასახლე, რომელიც გამაგრებული
 არ იყო; ქალაქსა და ციხეს კი თხრილი შემოავლო, მანქანები მი-
 უყენა და ხკრელებით კედელი შეარყია.

რაკი იფიქრა, რომ მას ქა-
 ლაქების შემფოთება შეეძლო.
 ხოლო ბოლოს, როდესაც მან ეს
 შეიტყო, წინ გაგზავნა მითრო-
 მბარხანესი ორიოთასი მხედრით,
 რათა დაეყოვნებინა ლუკულუსის
 წინსვლა. ხოლო მანქანოსს დააგა-
 ლა ტიგრანოკერტის დაცვა; ეს
 ქალაქი, როგორც ამის შესახებ
 უკვე ვთქვე, მეფემ თავისი თა-
 ვის პატივსაცემად დააფუძნა ამ
 ადგილას, აქ მოუყარა თავი [თა-
 ვისი ქვეყნის] უწარჩინებულე-
 სებს და სასჯელად დააწესა,
 რასაც აქ არ გადმოიტანდ-
 ნენ, ის წაერთმეოდათ. [ქა-
 ლაქს] გალავანი შემოარტყა,
 რომელსაც 50 წყრთა ჰქონდა
 სიმაღლე, ხოლო [ამ გალავნის]
 სისქე ცხენების თავლებით იყო
 სავესე. ქალაქის გარეუბანში მან
 სასახლე და დიდი ბაღი გააკე-
 თებინა, მრავლად სანადიროები-
 თა და ტბებით. იქვე მახლობ-
 ლად მაგარი ციხე ააგებინა. მა-
 შინ ყოველივე ეს მანქანოსს ჩა-
 აბარა, [თვითონ] კი [ქვეყანა]
 დაიარა და ლაშქარი მოკრიბა.

* (διὰ τὸ) add. Roos. (ὄτι ἐτιχε) βασιλεὺς Reiske, 'ἢν βασιλεύσας, deleteo γενέσθαι' an βασιλεὺς et γενέσθαι interpolata e p. 479,5 sq.? Mend.

** αὐτοῖς B, αὐτῇ, a m. 2 corr. in αὐτοῖς, V, αὐτοῦ i.

** τιγρανόκερταν i.

ბჲ. *Τιγράνης δὲ, πεζῶν ἐς πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἀγείρας καὶ ἑκπέντας ἐς πεντακισμυρίους, προύπεμψεν αὐτῶν ἐς Τιγρანόχερτα* * *περὶ ἑξακισχίλιους, οἱ δὲ διὰ μέσων Ῥωμαίων ἐς τὸ φρουρίον* ** *ὡσάμεινοί τε καὶ τὰς παλλακὰς τὸν βασιλέως ἐξαρπάσαντες ἐπανήλθον. Τῷ δὲ λοιπῷ Τιγράνης αὐτὸς ἤλασεν ἐπὶ Λούκουλλον. Καὶ αὐτῷ τότε πρῶτον Μιθριδάτης ἐς ὄψιν ἔλθῶν συνεβούλευε μὴ συμπλέχεσθαι Ῥωμαίοις, ἀλλὰ τῷ ἑκπικῶ μόνῳ περιτρέχοντα καὶ τὴν γῆν λυμαίνοντα ἐς λῆγον αὐτούς, εἰ δύναιτο, περικλεῖσθαι, ἢ τρόπῳ καὶ αὐτὸς ὑπὸ Λουκούλλου περὶ Κύζικον ἀμαχεῖ κάμνων τὸν στρατὸν ἀπολέσαι. Ὁ δὲ γελᾶσας αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν προήει συνησχευασμένος ἐς μάχην· καὶ τὴν Ῥωμαίων ὀλιγότητα ἰδὼν ἐπέσκαψεν οὕτως· „εἰ μὲν πρέσβεις εἰσὶν οἷδε, πολλοί, εἰ δὲ πολέμιοι, πάμπαν ὀλίγοι.“ Λούκουλος δὲ λόφον εὐκαιρον ἰδὼν ὀπισθεν τοῦ Τιγράνου, τοὺς μὲν ἑκπέντας ἐκ μετώπου προσέτασεν ἐνοχλεῖν αὐτῷ καὶ περισπᾶν ἐφ' ἑαυτούς καὶ ὑποχωρεῖν ἐκόντας, ἵνα τῶν βαρβάρων διωκόντων ἡ τάξις παραλυθῆι.* *** *τοῖς δὲ πεζοῖς αὐτὸς ἐς τὸν λόφον περι-*

ბჲ. სექსტილიუსი რომ ან საქმიანობაში იყო, ტიგრანემ შეაგროვა დაახლოებით 250000 ქვეითი და 50000 მხედარი და ამათგან ტიგრანოქერტაში გაგზავნა დაახლოებით 6000, რომლებმაც გაარღვიეს რომაელები, [შეიჭრენ] ციხეში, მოიტაცეს მეფის ხარკები და უკან დაბრუნდნენ. დანარჩენი ლაშქრით თვითონ ტიგრანემ გაილაშქრა ლუკულუსის წინააღმდეგ. მითრიდატე მაშინ პირველად შეხვდა მას პიროსპირ და ურჩია, რომ რომაელებს არ შეებრძოლებოდა, არამედ მხოლოდ მხედრობით შემორტყემოდა გარს, ქვეყანა ჩაეკეტა და შიმშილით შეევიწროვებინა ისინი, თუ შეიძლებდა, იმავე ხერხით, როგორც თვითონ ის ლუკულუსმა კიზიკოსთან [ისე] დაასუსტა, რომ უბრძოლველად დაეღუპა [მთელი] ლაშქარი. [ტიგრანემ] დასცინა მის სტრატეგიას და მომზადებული წავიდა წინ საბრძოლველად. რომ დანახა რომაელების სიმცირე, ასე სთქვა დაცინვით: „თუ ესენი მოციქულები არიან, ბევრნი არიან, ხოლო თუ მტრები, — მეტი-მეტად ცოტანიო“. ლუკულუსმა ტიგრანეს უკან დანახა მოხერხებულად მდებარე-

* *ტიგრანოქერტა* i.

** *ἐς τὸ φρουρίον* om. i C.

*** *παρυσείη* (sic) V.

არავინ არაფერს იტაცებდა¹, რადგან ლუკულუსმა ძალიან მრისხანედ აკრძალა, ისე რომ დაახლოებით 120 სტადიონის [მანძილზე] სამაჯურებსა და ყელსაბამებს გვერდს უვლიდნენ და [ხალხს] სოცავდნენ, ვიდრე არ დაღამდა. მაშინ ისინი მობრუნდნენ და დაიწყეს [მიტვალვებულების] ძარცვა—ლუკულუსმა ეხლა კი მისცა მათ [ამის] ნება,

86. Γιγνομένην δὲ τὴν ἡτταν ὁ Μαγκαῖος ἐπορών ἀπὸ Τιγρανοκέρτων τοὺς Ἑλληνας, οἱ ἔμισθοφόρουσ ἀντὶ *, πάντας ἐξώπλισεν ὑποπτέων· οἱ σὺλληψιν δεδιότες, ἀμύρῳι σχυτάλας ἔχοντες, ἐβάδιζόν τε καὶ ἡσλίζοντο. Μαγκαῖου δὲ τοὺς βραβάρους ἐπάγοντος ἀντοῖς ὠπλισμένους, διαδησάμενοι τὰ ἱμάτια ταῖς λαλαῖς ἀντὶ ἀσπίδων, μετὰ τόλμης ἐσέδραμον ἐς αὐτούς· καὶ ὄσους ἀνέλοιεν, εὐθύς ἐμερίζοντο τὰ ὄπλα. Ὡς δὲ ἐκ τῶν δυνατῶν εἶχον ἀντάρξως, μεσοπύργιᾳ τινὰ κατέλαβον καὶ Ῥωμαίους ἐξώθειν** ἐκάλουγ τε καὶ ἀναβαλόνοντας ἐσεδέχοντο***.

Ὀὕτω μὲν ἐάλω Τιγρანόκერτα, καὶ πλοῦτος διεηπάξετο πολὺς, οἷα πόλεως νεοκατασκευέου, φιλοτίμως συνφαισμένης. Ὀὕτω μὲν ἐάλω Τιγρანόκერτα, καὶ πλοῦτος διεηπάξετο πολὺς, οἷα πόλεως νεοκατασκευέου, φιλοτίμως συνφαισμένης. Ὀὕτω μὲν ἐάλω Τιγρანόκერτα, καὶ πλοῦτος διεηπάξετο πολὺς, οἷα πόλεως νεοκατασκευέου, φιλοτίμως συνφαισμένης.

87. Τιγράνης δὲ καὶ Μιθριδᾶτης στρατὸν ἄλλον ἡμίρειζον πε-

86. მანკაფოსი ამ დამარცხებას ტიგრანოკერტიდან უყურებდა და განაიარაღა ყველა ბერძენი, რომლებიც მას დაჭირავებულ ჯარისკაცებად ჰყავდა. რადგანაც მათ მიმართ ეჭვი აღეძრა. ამათ დაჭერისა ეშინოდათ, [ანიტომ] ერთად დადიოდნენ ჯოხებით ხელში და [ერთად] იძინებდნენ. როდესაც მანკაფოსმა მათ შეიარაღებული ბარბაროსები მიუსია, ამათ ფარების მაგივრად მარცხენა ხელზე ტანსაცმელი დაიხვიეს და მამაცურად ეკვეთნენ მათ და ვინც კი დახოცეს, მაშინვე დაინაწილეს [მათი] იარაღი. ხოლო როდესაც კი შეძლებისდაგვარად საკმარისი რაოდენობის [იარაღი] მოიპოვეს, დაიჭირეს კოშკებს შორის რა-

87. ტიგრანემ და მითრიდატემ კი მოიარეს [ქვეყანა] და სხვა ლაშ-

* τοὺς—ἀντὶ hab. Anecd. Bekk. p. 158,7.

** ἔξω i.

*** ἐδέχοντο O.

¹ στυλῆσά—სიტყვა-სიტყვით—საკურველის ართმევა (შეიძლება — გვამები-სათვის).

ριόντες, οὐ τὴν στρατηγίαν ἐπε-
τέτραπτο Μιθριδάτης, ἵγγουμένου
Τιγράνου αὐτῷ γεγονέναι τὰ πα-
θήματα διδάγματα. Ἐπεμπον δὲ
καὶ ἐς τὸν Παρθυσίον*, ἐπικου-
ρεῖν σφίσι παρακαλοῦντας. Ἀντι-
πρεσβεύοντος δὲ Λουκούλλου καὶ
ἀξιούντος ἢ οἱ συμμαχήσαι** ἢ
ἀμφοτέροις ἐκστῆναι τοῦ ἀγῶνος,
ὁ μὲν κρύφα συντιθέμενος***
ἐκατέρους οὐκ ἔφθασεν οὐδετέροις
ἀμῦναι, ὁ δὲ Μιθριδάτης ὄπλα τε
εἰργάζετο κατὰ πόλιν ἐκάστην
καὶ ἐστρατολόγει σχεδὸν ἅπαν-
τας Ἀρμενίους. Ἐπιλεξάμενος δ'
αὐτῶν τοὺς ἀρίστους, ἐξ ἑπτα-
κισμυρίου πεζοὺς καὶ ἑπτάς
ἡμίσεας, τοὺς μὲν ἄλλους ἀπέλυ-
σε, τοὺς δ' ἐς Ἰλας τε καὶ σπει-
ρας ἀγχοτάτω τῆς Ἰταλικῆς συν-
τάξεως καταλέγων Ποντικαῖς ἀν-
δράσι γυμνάζειν παρεδίδου. Προ-
σιόντος δ' αὐτοῖς τοῦ Λουκούλ-
λου ὁ μὲν Μιθριδάτης τὸ πεζὸν
ἅπαν καὶ μέρος τι τῶν ἑπτάων
ἐπὶ λόφου**** συνείχε. τῆ λοιπῇ
δ' ἐπὶ Τιγράνης τοῖς σιτολογοῦ-
σι Ῥωμαίοις περιπεσῶν***** ἦσ-
σατο. Καὶ μάλλον ἀδεῶς ἀπὸ
τοῦδε οἱ Ῥωμαῖοι πλησίον αὐτοῦ
Μιθριδάτου ἐσιτολόγουν τε καὶ
ἐστρατοπέδευον. Κενιορτὸς δ' αὐ-

ქარი მოკრიფეს, რომლის მხე-
ლართმთავრობაც იკისრა მით-
რიდატემ, რადგან ტიგრანემ იფი-
ქრა, რომ ის რაც მას თავს გა-
დახდა, [ქუთის] სასწავლებლად
გამოადგებოდა. მათ [კაცები]
გაუგზავნეს პართელთა [მეფეს]
და სთხოვეს. დახმარებოდა.
ლუკულუსმა თავის მხრივ მო-
ციქულები გაგზავნა მასთან და
მოსთხოვა, რომ ან მისი მოკავ-
შირე გამხდარიყო, ან ბრძოლა-
ში ორივეს გასდგომოდა. [პარ-
თელთა მეფემ] ორივე მხარეს-
თან ჩუმად შეკრა კავშირი, მაგ-
რამ არცერთის შეგლას არ ჩქა-
რობდა. მითრიდატე კი ყო-
ველ ქალაქში იარაღს აკეთებ-
ნებდა და თავი მოუყარა სალა-
შქროდ თითქმის ყველა არმე-
ნიელს. მან გამოარჩია მათ შო-
რის საუკეთესოები, დაახლოე-
ბით 70000 ქვეითი და ამისი ნა-
ხევარი ცხენოსნები. სხვები კი
გაუშვა; ეს [რჩეულნი] მან რაზ-
მებად და გუნდებად დაჰყო იტა-
ლიელთა წყობის მსგავსად და
პონტოელ ვაჟაკებს გადასცა
გამოსაწვრთნელად. როდესაც
ლუკულუსი მათ დაუახლოვდა,
მითრიდატემ მთელი ქვეითი ჯა-
რი და ნაწილი მხედრობისა

* τὸν Παρθ. rogem Phraatem III:...

** συμμαχῆσαι O.

*** συντιθέμενος cf. Mend., cf. Berg, Diss. p. 32 and. 1. .

**** λόφος B.

***** ἐπιπεσῶν Nauck.

ἦς ἠγείρετο πολὺς. ἄς* ἐπιόν-
τος τοῦ Τιγράνου**· καὶ τὸ ἐγ-
θίμημα ἦν μέσῳ Λούκουλλον ἀμ-
φοῖν γενέσθαι. Ὁ δ' αἰσθόμενος
τοὺς μὲν ἀρίστους τῶν ἰππέων
πρῶτα περὶ πορρωτάτω συμπλέξασ-
θαι τῷ Τιγράνῃ*** καὶ κωλύειν
αὐτὸν ἐξ ὁδοπορίας εἰς τὰξιν κα-
θίστασθαι, αὐτὸς δὲ τὸν Μιθρι-
δάτην προκαλούμενος ἐς μά-
χην**** καὶ περιταφρεύων οὐκ
ἠρέθειεν, ἕως***** χειμῶν*****
ἐπιπεσῶν διέλιπε τὸ ξέρον ἄπασι.
ლუხსი ორივეს შუაში უნდა მოემწყვდიათ. [ლუკულუსმა] რომ ეს
შეამჩნია, თავის ცხენოსანთაგან საუკეთესოები წინ გაგზავნა, რომ
ბრძოლა გაემართათ ტიგრანესათვის რაც შეიძლება დაშორებით
და დაებრკობდინათ ის, რათა ამ სვლაში საბრძოლოდ არ და-
წყობილიყვნენ; თვითონ კი მითრიდატე გამოიწვია საბრძოლვე-
ლად¹... იგი თბრილს ავლებდა ირგვლივ და არ მოუწოდებდა სა-
ამისოდ, ვიდრე ზამთარი არ დადგა და ყოველგვარი საქმიანობა
არ შეწყდა.

ბგ. Καὶ Τιγράνης μὲν ἐξ ὀλης
Ἀρμενίας***** ἐς τὰ ἐντὸς ἀνε-
ξέυγυεν, ὁ δὲ Μιθριδάτης ἐς
τὸν Πόντον ἐπὶ τὰ λοιπὰ τῆς

ბორცვთან შეაჩერა, ხოლო ტიგ-
რანე დანარჩენი მხედრობით
თავს დაესხა რომაელებს, რომ-
ლებიც სურსათს აგროვებდნენ.
მაგრამ დამარცხდა. ამის გამო
იყო, რომ რომაელები [მერე] გან-
საკუთრებით უშიშრად აგროვებ-
დნენ სურსათს თვით მითრიდატეს
მახლობლად და იქვე დაბანაკდ-
ნენ კიდევ. კვლავ საშინელი მტვე-
რი დადგა, რადგანაც ტიგრანე
ახლოვდებოდა: მათ ისეთი გან-
ზრახვა ჰქონდათ, რომ ლუკუ-
ლუსმა ორივეს შუაში უნდა მოემწყვდიათ. [ლუკულუსმა] რომ ეს
შეამჩნია, თავის ცხენოსანთაგან საუკეთესოები წინ გაგზავნა, რომ
ბრძოლა გაემართათ ტიგრანესათვის რაც შეიძლება დაშორებით
და დაებრკობდინათ ის, რათა ამ სვლაში საბრძოლოდ არ და-
წყობილიყვნენ; თვითონ კი მითრიდატე გამოიწვია საბრძოლვე-
ლად¹... იგი თბრილს ავლებდა ირგვლივ და არ მოუწოდებდა სა-
ამისოდ, ვიდრე ზამთარი არ დადგა და ყოველგვარი საქმიანობა
არ შეწყდა.

* 'post ὡς lacuna?' (Mend.).

** *τιγράνου* V.

*** *τιγράναι* O.

**** *post μάχην lacunam statuit Schw., sine causa idonea.*

***** *οὐκ ἠρέθειεν ἕως* nec ante ab incepto destitit quam C. unde
ἠρέθειεν pro *ἠρέθειεν* ci. Herw. p. 64, inut.; Mithridatem ad pugnam pel-
licere non potuit.

***** *χειμῶν* V, *λίμως*, sed a m. 1 quae videtur suprascripto *χει-
μῶν*, B. *λίμως* a C.

***** *ἐξ ὀλης* 'Aρμ. om. C, *ἐκ τῆς ἄλλης* 'Aρμ. ci. Schw.

¹ უაღრის გამოცემას აქვს ენიშვნა: †There is a lacuna in the text here.

ιδίας ἀρχῆς ἠπείγετο, τετρακισχιλίους οἰκείους* ἔχων καὶ τοσούσδε ἑτέρους παρὰ Τυγράνους λαβῶν. Ἐφείπετο** ὃ αὐτῷ καὶ ὁ Λουκούλλος, ἀναζευγνύς καὶ ὄδε διὰ τὴν ἀπορίαν. Φθάσας ὃ αὐτὸν ὁ Μιθριδάτης ἐπέθετο Φαβίου***, τῷ δεῦρο ἐκ Λουκούλλου στρατηγεῖν ὑπολελειμμένῳ, καὶ τρεψάμενος αὐτὸν ἔκτεινε πεντακοσίους. Ἐλευθερώσαντος δὲ τοῦ Φαβίου θεράποντας, ὅσοι ἦσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ δι' ἄλλης ἡμέρας αὐθις ἀγωνιζομένου παλίντροπος ἦν ὁ ἀγών, μέχρι τὸν Μιθριδάτην, πληγέντα λίθῳ τε ἐς τὸ γόνυ καὶ ὑπὸ τὸν ὀφθαλμὸν βέλει, κατὰ σπουδὴν ἀποκομισθῆναι καὶ πολλὰς ἡμέρας τοὺς μὲν φόβῳ τοῦ βασιλέως τῆς σωτηρίας, τοὺς δὲ ὑπὸ πλήθους τραυματιῶν**** ἠρεμῆσαι. Μιθριδάτην μὲν οὖν ἐθεράπευσον Ἄγαροι, Σχυθικὸν ἔθνος, ἰσὺς ὄφρων ἐς τὰς θεραπειὰς χρώμενοι καὶ ἐπὶ τῶνδε ἀεὶ βασιλεῖ συνόντες. Φαβίῳ δὲ Τριάριος, ἕτερος Λουκούλλου στρατηγός, ἐπελθὼν μετ' οὐκ εὐχέλους στρατοῦ, τὴν τε ἀρχὴν***** παρὰ τοῦ Φαβίου καὶ τὸ ἀξίωμα παρελάμβανε. Καὶ μετ' οὐ πολὺ χωροῦντων ἐς μάχην αὐτοῦ τε καὶ Μιθριδάτου πνεῦμα, οἷον οὐκ

სახელმწიფოს შემორჩენილ ნაწილში თან ჰყავდა თავისი 4000 [ჯარისკაცი] და ერთი ამდენი კიდევ ტიგრანესაგან მიიღო. მას მისდია ლუკულუსმა, რომელსაც ასევე მოუხდა წასვლა გაკვირვების გამო. მას დაასწრო მითრიდატემ და თავს დაესხა ფაბიუსს, რომელიც ლუკულუსს დაეტოვებინა აქ მხედართმთავრად. ის გააქცია და მოუკლა 500 [კაცი]. ფაბიუსმა გაათავისუფლა მონები, ვინც კი ჰყავდა ბანაკში და მთელი დღის განმავლობაში ისევ ებრძოდა [მითრიდატეს]. ბრძოლაში ხან ერთს ჰქონდა უპირატესობა, ხან მეორეს, ვიდრე მითრიდატე, ქვით დაშავებული მუხლში და თვალს ქვემოთ ისრით [დაქრილი], სასწრაფოდ არ გაიყვანეს [ბრძოლის ველიდან]. [ამის შემდეგ] მრავალი დღის განმავლობაში მშვილობა სუფევდა: ამათ ეშინონად, რომ მათი მეფე ვერ გადარჩებოდა, ხოლო [რომაელებს] ძალიან ბევრი დაქრილები ჰყავდათ და იმიტომ. მითრიდატეს მკურნალობდნენ აგარები, სკვითური ტომი, რომლებიც მკურნალობაში გველის შხამს ხმაობდნენ და ამის გამო მულამ

* οἰκείους] ιδίους i.

** ἠφείπετο i.

*** M. Fabius Hadrianus..

**** τραυματιῶν ci. Mend.

***** ἀρχήν] στρατιάν ci. Schw.

ἐμνημονεύετο γενέσθαι, τὰς τε
σχημὰς ἀμφοτέρων διέρριψε καὶ
τὰ ὑποζύγια παρέσυρε καὶ τῶν
ἀνδρῶν ἔστιν οὗς κατεκρήμυσεν·
καὶ τότε μὲν ἀνεχώρουν ἐκάτεροι.

ტივი. დიდ ღროს არ გაუვლია, რომ ის და მითრიდატე სა-
ბრძოლველად გამოვიდნენ, მაგრამ [ამასობაში] ამოვარდა ისეთი
ქარი, რომლის მსგავსიც [არავის] ახსოვს, ორივეს კარვები მი-
ლენწ-მოლენწა, სახედრები გადარეკა და ადამიანთაგანაც ზოგიერ-
თები გადასჩეხა. მაშინ ორივე მხარემ უკან დაიხია.

89. Ἀπαγγελιομένου δὲ Λου-
κούλλου προσιέναι· προλαβεῖν τὸ
ἔργον ὁ Τριάριος ἐπειγόμενος ἔτι
νυκτὸς ἐπεχείρει· ταῖς Μιθριδά-
του προφυλαχαῖς. Ἴσομάχου δὲ
ἐς πολὺν τοῦ ἀγῶνος ὄντος ὁ βα-
σιλεὺς ἐς τὸ κατ' αὐτὸν μέρος
ἐπιβάρησας ἔκρινε τὴν μάχην καὶ
διασπάσας τοὺς πολεμίους τὸ πε-
ζὸν αὐτῶν κατέκλεισεν ἐς διώρυ-
χα* πηλόν, ἔνθα διεφθείροντο,
σηνα· μὴ δυναμένοι. Γοῦς δ' [π-
πέας ἀνὰ τὸ πεδῖον ἐδίωκεν, ἐκ-
θύμως τῇ φορᾷ τῆς εὐτυχίας κα-
ταχρῶμενος**, ἔστε τις αὐτὸν
Ῥωμαῖος λοχαγός, οἷα φεράπων
αὐτῶ συντροχάζων, ἐς τὸν μηρὸν
ἐπάταξε ξίφει πληγὴν βαθεῖαν***,
οὐκ ἐλπίσας ἐς τὰ νῶτα διὰ τοῦ
φύρακος ἐφίξεσθαι. Καὶ τόνδε
μὲν εὐθύς οἱ πλησίον συνέκοπ-
τον, ὁ δὲ Μιθριδάτης ἀπεφέρετο
ὀπίσω, καὶ οἱ φίλοι τὴν στρατιὰν
ἀπὸ νίκης λαμπρᾶς ἀνεγάλουν

თან ახლდნენ მეფეს. ფაბიუსთან
მოვიდა ტრიარიუსი, ლუკულუს-
სის მეორე მხედართმთავარი, თა-
ვისი ლაშქრით და მიიღო ფა-
ბიუსისაგან გამგებლობა და პა-
ტივი.

89. ამასობაში შეატყობინეს,
რომ ლუკულუსი მოდისო და
ტრიარიუსი აჩქარდა, რომ
[ნაკისრი] საქმე დაესრულებინა,
[ამიტომ] ლაშითვე დაესხა თავს
მითრიდატეს მოწინავე რაზმებს.
ბრძოლაში დიდხანს ხან ერთი
მხარე იყო წარმატებული, ხან-
მეორე, ვიდრე მეფემ თავის მხა-
რეს არ შეუტია განსაკუთრე-
ბით და არ გადასწყვიტა ბრძო-
ლის ბედი: მან მტერი გაჰყვანტა
და მისი ქვეითი ჯარი კაობიან
თბილში მოიმწყვდია; აქ და-
იღუპნენ ისინი, რაკი დგომა
არ შეეძლოთ. მხედრებს ის მინ-
დორზე გაეკიდა და გამწარებით
ცდილობდა ბედის კეთილი შე-
მობრუნებით ესარგებლა, ვიდრე
ერთმა რომაელმა ცენტურიონ-
მა, რომელიც მას გვერდით მი-
სდევდა, თითქოს მონა ყოფილი-
ყოს, იგი თეძოში მძიმედ არ.

* διώρυγα i. διώρυγα O.

** χρῶμενος i.

†
*** βαθεῖαν O, βαρεῖαν i.

σὺν ἐπέξει βαρεία*. Ἐνέπιπτε
 δὲ τοῖς μαχομένοις ἐπὶ τῷ παρα-
 λόγῳ τῆς ἀνακλήσεως θύρουβός τε
 καὶ ἀπορία, μὴ τι θειὸν ἐτέρω-
 θεν εἶη, μέχρι μαθόντες εὐθὺς
 ἐν τῷ πεδίῳ τὸ σῶμα περιίσταν-
 το καὶ ἐθορύβουσι, ἕως Ἰμόθεος
 αὐτοῖς ὁ ἰατρός, ἐπισχῶν τὸ αἶ-
 μα, ἐπέδειξεν αὐτὸν ἐκ μετώρου,
 οἷόν τι καὶ Μακεδόσιν ἐν Ἴνδοῖς,
 ὑπὲρ Ἀλεξάνδρου θεδίσσιον, ὁ
 Ἀλέξανδρος αὐτὸν ἐπὶ νεῶς θε-
 ραπεύομενον ἐπέδειξεν. Ὁ δὲ Μι-
 θριδάτης ὡς ἀνήγεγεν, αὐτίκα
 τοῖς ἀνακλήσασιν ἐκ τῆς μάχης
 κατεμέμπετο καὶ τὸν αὐτῆς ἡμέ-
 ρας ἦγεν αὐθις ἐπὶ τὸ Ῥωμαίων
 στρατόπεδον. Ὁ δὲ καὶ ἐκ τούδε
 ἐπεφύγεσαν ἡδὴ σὺν ὀείι. σκυ-
 λευομένων δὲ τῶν νεκρῶν ἐφαί-
 νοντο χιλιάρχοι μὲν εἴκοσι καὶ
 τέσσαρες, ἑκατόνταρχοι δὲ πεντή-
 χοντα καὶ ἑκατόν, ὅσον ἡγεμό-
 νων πληθὺς** οὐ ῥαδίως συνέπε-
 σε*** Ῥωμαίοις ἐν ἤτῃ μ.α.

დასკრა მახვილით, რადგან იმე-
 დი არ ჰქონდა, რომ ზურგ-
 ში შესძლებდა მის დაჭრას
 ჯავშნის გამო. მახლობლად მყოფ-
 ებმა [ცენტურიონი] მაშინვე
 აქუწეს, მითრიდატე კი ზურგში
 წაიყვანეს, ხოლო [მისმა] მეგობ-
 რებმა ლაშქარს ამ ბრწყინვალე
 გამარჯვებიდან დიდის სისწრა-
 ფით უკან დაახვეინეს. ამ მოუ-
 ლოდნელმა გამოძახებამ მებრძო-
 ლებში ალიაქოთი და დაექვება
 შეიტანა; [ეშინოდათ]. რაიმე
 უბედურება ხომ არ მოგველის მე-
 ორე მხრიდანო. როდესაც შე-
 იტყვეს, დაბლობზე გარსშე-
 მოერთყნენ [მითრიდატეს] და
 შფოთავდნენ, ვიდრე ექიმმა ტი-
 მოთეოსნა [დაქრილს] სისხლის-
 დენა არ შეუჩერა და არ და-
 ანახვა ის [მათ] ზემოდან. ასევე
 მოუვიდათ მაკედონელებსაც ინ-
 დოელებში ყოფნისას, როდესაც
 მათ ეშინოდათ ალექსანდრეს
 [არაფერი დამართოდა], ალექსან-

დრე კი ეჩვენა მათ ტადართან განკურნებული¹. ხოლო მითრიდა-
 ტემ, როგორც კი მომჯობინდა, მაშინვე უსაყვედურა მათ, ვინც
 ბრძოლიდან დაახვეინა [ლაშქარს] და იმავე დღეს ისევ გაუძღვა
 ჯარს რომაელთა ბანაკის წინააღმდეგ. ისინი კი შეშინებულები

* *βαρεία* Reiske, *βαθειά* Oi.

** *πληθος* πάθος Cobet, *Mnemos.* N. S. 9 (1881) p. 359. ἰ

*** *ἐπεσε* ci. Mend.

¹ მენდელსონის გამოცემაშია: *ἐπὶ νεῶς* (ე. ი. ხომალდზე). ინგლ. თარგმანი: *he showed himself on a ship to the Macedonians.* რუს. თარგმანშია: *Александр показавлся перед ними у храма выходявливашающим.* ფიროკისა და როსის გამოცემაში ამ ადგილას გვაქვს *ἐπὶ νεῶς* (ე. ი. ტადართან), ვარიანტებშიც არაფერია ნახეივები. შდრ. აკ. ურუშაძე, პლუტარქე, გვ. 184 (აქაც -ტადართა" და არა „ხომალდი“).

უკვე გაქცეულიყვნენ იქიდან. როდესაც გვამებს სძარცვავდნენ, გამოიჩვენა, რომ 24 იყო ათასის თავი, ხოლო 150 — ასისთავი, ასეთი რაოდენობით მეთაურები იშვიათად ეხოცებოდათ რომაელებს ერთი დანარცხების შემთხვევაში.

90. Ὁ δὲ Μιθριδάτης ἐς Ἀρμενίαν, ἦν δὴ νῦν * Ῥωμαῖοι Βραχυτέραν Ἀρμενίαν καλοῦσιν, ἀνεξέσγυσε, τὰ μὲν εὐκόμιστα πάντα σιτολογῶν, τὰ δὲ δυσχερῆ διαφθεΐρων τε καὶ Λούκουλλον ἐπίοντα προαφαίρουμενος. Καί τις ἀνὴρ Ῥωμαῖος ἀπὸ βουλήs, Ἀττίδιος** ὄνομα, διὰ δίκην φυγῶν ἐκ τῆs πατρίδος ἐς Μιθριδάτην πρὸ*** πολλοῦ καὶ φιλίας ἀξιούμενος, ἐάλω τότε ἐπιβουλεύων αὐτῷ. Καὶ τόνδε μὲν ὁ βασιλεύς, οὐ δίκαιῶν βασανίσαι Ῥωμαίων**** ποτὲ βουλευτὴν γενόμενον, ἔκτεινε, τοὺς δὲ συναμαρτόντας ἤκίσατο δεινῶς. Ἀπελευθεροὶ δ' ὅσοι τῷ Ἀττίδιῳ** συγεγνώχεσαν, ἀπαθείς ἀφήκεν ὡς δεσπότη διακονησαμένους. Λουκῶντος δ' ἦδη τῷ Μιθριδάτην παραστρατοπεδεύοντος ὁ τῆs Ἀσίας στρατηγὸς περιπέμπων ἐκήρυσσε Ῥωμαίους ἐπικαλεῖν Δουκῶντος πέρα τοῦ δέοντος πολεμοῦντι καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῷ τῆs στρατείας ἀφιέναι***** καὶ τῶν οὐ πειθομένων τὰ ὄντα δημύσειν. Ὡν ἐξαγγελισθέντων ὁ στρα-

90. მითრიდატემ მიაშურა არმენიას, რომელსაც რომაელები ეხლა მცირე არმენიას უწოდებენ. [პროვინციიდან] რაც კი ადვილად წაიღებოდა, ყველაფერი შეაგროვა, ხოლო რაც კი საძნელო იყო, გაანადგურა და წინასწარ მოუსპო ლუკულუსს, რომელიც უახლოვდებოდა [ამ ქვეყანას]. ერთი რომელი კაცი, სენატორთაგანი, სახელად ატიდიუსი, რომელსაც მისჯილი ჰქონდა სამშობლოდან გაძევება, დიდი ხანია მითრიდატესთან იმყოფებოდა და დამსახურებული ჰქონდა კიდევაც მისი მეგობრობა. იგი ამ დროს შეიპყრეს, რადგან ბოროტს იზრახავდა მის წინააღმდეგ. მეფემ მისი წამება არ მიიჩნია სამართლიანად, ვინაიდან ის ოდესღაც რომაელთა სენატორი იყო და [ისე] მოაკვლევინა, ხოლო ისინი, ვინც მასთან ერთად შეცდნენ, საშინლად ატანჯვინა. განთავისუფლებული მონები, რომლებიც ატიდიუსის თანამოაზრენი აღმოჩნდნენ, უვნებლად გაუშვა, რადგან ისინი

* νῦν om. iC.

** Attilius C.

*** πρὸ om. V.

**** ῥωμαῖον i, hominem Romanum senatoriumque C.

***** τῆs στρατείας ἀφιέναι] cf. Plut. Luc. 33,6; 35,4.

τὸς αὐτίκα διελύετο, χωρὶς ὀλίγων, ὅσοι, πάνυ πένητες ὄντες καὶ τὴν ζῆμιν οὐ δεδιότες, τῷ Λουκουλῳ παρέμενον.

დაგზავნა და გამოაცხადა, რომ რომაელები ბრალს დებენ ლუკულუსს ომის უსარგებლოდ გაქიანურებაში, რომ მის ხელქვეით ჯარს შლიან, ხოლო ვინც არ დაემორჩილება [ამას], მათ ქონება ჩამოერთმევათ. ეს რომ გამოაცხადეს, ლაშქარი მაშინვე დიშალა გარდა მცირეოდენისა. ვინც ძალიან ღარიბი იყო, მათ სასჯელისა არ ეშინოდათ და ისინი ლუკულუსთან დარჩნენ.

91. Ὡς μὲν δὴ καὶ ὁ Λουκουλῶς πρὸς Μιθριδάτην πόλεμος ἐς οὐδὲν βέβαιον οὐδὲ κεκρίμενον τέλος ἔληξεν· ἀφισταμένης γὰρ τῆς Ἰταλίας* ἐνοχλούμενοι καὶ ληστευομένης τῆς θαλάσσης λιμῶ πιεζόμενοι οὐκ ἐν καιρῷ σφίσιν ἤγούοντο πόλεμῳ ἄλλον τοσόνδε πόλεμον, πρὶν τὰ ἐνοχλοῦντα διαθίσειν. Ὡν καὶ ὁ Μιθριδάτης αἰσθανόμενος ἐς Καππαδοκίαν ἐσέβαλε καὶ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ὠχύρου. Καὶ ταῦτε αὐτὸν πράσσοντα οἱ Ῥωμαῖοι περιεώρων, ἐφ' ὅσον αὐτοῖς ἡ θάλασσα ἐκαθαίρετο. Ὡς δ' ἐλεχάμαρτο καὶ ὁ καθήρας Πομπήιος ἔτι ἦν ἐν Ἀσίᾳ, τὸν Μιθριδάτην πόλεμον ἀνελάμβανον αὐτίκα καὶ ἐπέστελλον καὶ τοῦδε τῷ Πομπηίῳ στρατηγήσαι. Διὸ μοι δοκεῖ μέρος ὄντα τῆς Πομπηίου στρατείας τὰ περὶ τὴν θάλασσαν αὐτῷ πρὸ Μιθριδάτου κατειργασμένα καὶ ἐς οὐδεμίαν συγγραφὴν οἰκείαν ἄλλην ἀπαντῶντα ἐς τόδε τὸ μέρος

[თავის] უფალს ემსახურებოდნენ. როდესაც ლუკულუსმა მითრიდატეს მახლობლად დაიბანჯა, აზიის მმართველმა [კაცები]

რომაელები ბრალს დებენ ლუკულუსს ომის უსარგებლოდ გაქიანურებაში, რომ მის ხელქვეით ჯარს შლიან, ხოლო ვინც არ დაემორჩილება [ამას], მათ ქონება ჩამოერთმევათ. ეს რომ გამოაცხადეს, ლაშქარი მაშინვე დიშალა გარდა მცირეოდენისა. ვინც ძალიან ღარიბი იყო, მათ სასჯელისა არ ეშინოდათ და ისინი ლუკულუსთან დარჩნენ.

91. ამგვარად, ლუკულუსის ომს მითრიდატეს წინააღმდეგ მტკიცე და გადამწყვეტი ბოლო ვერ დაედო. [რომაელები] იტალიის განდგომით შეშფოთებულნი და შიმშილით შევიწროვებულნი, რადგან ზღვას მეკობრეები იკლებდნენ, იმ აზრისა იყვნენ, რომ მათ ეხლა არ ეცალათ მეორე ამოდენა ომი ეწარმოებინათ, ვიდრე [ამ] გასაქირს არ მოაგვარებდნენ. მითრიდატემ რომ ეს შეიტყო, შეიჭრა კაპადოკიაში და გაამაგრა თავისი საკუთარი სახელმწიფო. რომაელები მის ამ საქმიანობას მანამ არ აქცევდნენ ყურადღებას, სანამ ზღვას წმენდდნენ. [მეკობრეებისაგან], ხოლო როდესაც გაწმინდეს და [მეკობრეების] გამნადგურებელი პომპეუსი ჯერ კიდევ აზიაში იმყოფებოდა, კვლავ შეუდგნენ ომს მითრიდატესთან და ამ [ომის] მთავარსარდლადაც პომპეუსი გაგზავნეს. რადგანაც

* ἀφισταμένης γὰρ τῆς Ἰταλίας] error Appiani.

συναγαγεῖν τε καὶ ἐπιδραμεῖν, ὡς ἔγενετο.

მან ზღვაზე მოიძოქმედა მითრიდატესთან [შებრძოლებს] წინ და მისი რაიიმე განსაკუთრებული სხვა აღწერილობა კი არსად გვხვდება, ამიტომ ამ ნაწილში შემაქვს და მოკლედ მიმოვიხილა იმას, რაც მოხდა.

92. Μιθριδάτης, ὅτε πρῶτον

Ῥωμαίοις. ἐπολέμει καὶ τῆς Ἀσίας ἐκράτει, Σύλλα περὶ τὴν Ἑλλάδα πονουμένου, ἡγούμενος οὐκ ἐς πολὺ καθέξειν τῆς Ἀσίας, τὰ τε ἄλλα, ὡς μοι προείρηται, πάντα ἐλυμάνετο καὶ ἐς τὴν θάλασσαν πειρατὰς καθήκεν, οἱ τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγοις σκάφεσι καὶ μικροῖς οἶα λησταὶ περιπλέοντες ἐλύπου, ὡς δὲ ὁ πόλεμος ἐμηχύνετο, πλέονες ἐγίγοντο καὶ ναυσι· μεγάλας ἐπέπλεον. Γευσάμενοι δὲ κερῶν μεγάλων, οὐδ' ἠττωμένου καὶ σπενδομένου τοῦ Μιθριδάτου καὶ ἀναχωροῦντος ἔτι ἐπαύοντο· οἱ γὰρ βίου καὶ πατρῴων διὰ τὸν πόλεμον ἀφηρημένοι καὶ ἐς ἀπορίαν ἐμπεσόντες ἀθρόαν ἀντι· τῆς γῆς ἐκαρποῦντο τὴν θάλασσαν*, μυσπάρωσι πρῶτον καὶ ἡμιολίαις, εἶτα διερῶτοις καὶ τριήρεσι· κατὰ μέρη περιπλέοντες, ἡγουμένων λησταρχῶν οἶα πολέμου στρατηγῶν. Ἔς τε ἀτειχίστους πόλεις ἐμπίπτοντες καὶ ἐτέρων τὰ τεῖχη διορύττοντες ἢ κόπτοντες ἢ πολιορκίᾳ λαμβάνοντες ἐσύλων· καὶ τοὺς ἀνδρας, οἷς τι πλεον εἶη, ἐς ναυλοχίαν ἐπι

მე ვფიქრობ, რომ პომპეუსის ლაშქრობის ნაწილია ისიც, რაც

მითრიდატე რომაელებს და აზია დაიპყრო (რადგან სულა დაკავებული იყო [ამ დროს] ელადის ამბების გამო), იფიქრა, რომ დიდხანს ვერ შეინარჩუნებდა აზიას და, როგორც უკვე ვთქვი, ყოველმხრივ ანადგურებდა ყველაფერს, ზღვაზე კი მიუშვა მეკობრეები, რომლებიც პირველად, როგორც მეკობრეებს [შეშვენით], მცირერიცხოვანი და პატარა ხომალდებით დაცურავდნენ და აწუხებდნენ [მოსახლეობას], ხოლო

92. როდესაც მითრიდატე

რომაელებს და აზია დაიპყრო (რადგან სულა დაკავებული იყო [ამ დროს] ელადის ამბების გამო), იფიქრა, რომ დიდხანს ვერ შეინარჩუნებდა აზიას და, როგორც უკვე ვთქვი, ყოველმხრივ ანადგურებდა ყველაფერს, ზღვაზე კი მიუშვა მეკობრეები, რომლებიც პირველად, როგორც მეკობრეებს [შეშვენით], მცირერიცხოვანი და პატარა ხომალდებით დაცურავდნენ და აწუხებდნენ [მოსახლეობას], ხოლო იმე რომ გაქიანურდა, ისინი გამრავლდნენ და დიდი ხომალდებით დაიწყეს ცურვა. რაკი გემო გაუგეს დიდ დავლას მათ მაშინაც არ მოისვენეს, როდესაც მითრიდატე დამარცხდა, ხელშეკრულება დასდო და წავიდა [თავის ქვეყანაში], რადგან ომის გამო ცხოვრების [სახსარსა] და სამშობლოს მოწყვეტილები, საშინელ გაქირვებაში იყვნენ ჩაცვნილები და მიწის მაგიერ შემოსავალს ზღვაში შოულობდნენ. პირველად მსუბუქი ნაგებობა და ჰემიოლებით¹ დაცურავდნენ,

* θάλασσαν om. V.

¹ ἡμιολία, ἢ მეკობრეთა მსუბუქი ნავი, რომელზედაც მენიჩბეთა ერთნახევარი რიგი იმყოფებოდა (პირველი მნიშვნელობა სიტყვისა: ერთნახევარი).

λύτροις ἀπήγον. Καὶ τὰδε τὰ λήμματα, ἀδοξούντες ἦδη τὸ τῶν* ληστῶν ὄνομα, μισθοὺς ἐκάλουσσαν στρατιωτικοὺς. Χειροτέχνους τε εἶχον ἐπ' ἔργοις δεδεμένους καὶ ὑλὴν ξύλου καὶ χαλκοῦ καὶ σιδήρου συμφέροντες οὐποτε ἐπαύοντο· ἐπαιρόμενοι γὰρ ὑπὸ τοῦ κέρδους καὶ τὸ ληστεύειν οὐκ ἐγνωκότες ἔτι μεθεῖναι, βασιλευσὶ δ' ἦδη καὶ** τυράννοις ἢ στρατοπέδοις μεγάλοις ἑαυτοὺς ὁμοιοῦντες καὶ νομίζοντες, ὅτε συνέλθοιεν ἐς τὸ αὐτὸ πάντες, ἄμαχοι γενήσεσθαι, ναῦς τε καὶ ὄπλα πάντα ἐτεκταίνοντο, μάλιστα περὶ τὴν Τραχεῖαν λεγομένην Κιλικίαν, ἣν κοινὸν σφῶν ὑφορμον ἢ στρατόπεδον εἶπεντο εἶναι, φρουρία μὲν καὶ ἄκρας καὶ νήσους ἐρήμους καὶ ναυλοχίας ἔχοντες πολλαχοῦ, κυριωτάτας*** δὲ ἀφέσεις ἡγούμενοι τὰς περὶ τὴν Κιλικίαν, τραχεῖάν τε καὶ ἀλίμενον οὐσαν καὶ κορυφαῖς μεγάλαις ἐξέχουσαν. Ὅθεν δὴ καὶ πάντες ὀνόματι κοινῶν Κίλικες ἐκαλοῦντο, ἀρξάμενοι μὲν ἴσως τοῦ κακοῦ παρὰ τῶν Τραχεωτῶν**** Κιλικῶν, συνεπιλαβόντων δὲ Σύρων τε καὶ Κυπρίων καὶ Παμφύλων καὶ τῶν Ποντικῶν καὶ σχεδὸν

ხოლო შემდეგ ორბანიანი [ხო-
მალღებთ] და ტრიერებით
გუნდგუნდად [დადიოდნენ], ისე
რომ მათ წინამძღოლობდა მე-
კობრეების მეთაური, რო-
გორც სარდალი ომში. ისინი
თავს ესხმოდნენ გაუმაგრებელ
ქალაქებს, ზოგი [ქალაქის] ზღუ-
დეებს ძირს უთხრიდნენ, ან-
გრევდნენ, ან ალყით იღებდნენ
და აჩანაგებდნენ. ხოლო ხალხი,
ვინც კი ოდნავ შეძლებული იყო,
მიჰყავდათ [თავიანთ] ნავსაყუ-
დელში გამოსასყიდის [მიღების
იმედით]. ამ შემოსავალს, რად-
გან სამარცხვინოდ მიაჩნდათ მე-
კობრის სახელი, სალაშქრო ჯა-
მაგირს უწოდებდნენ. მათ ჰყავ-
დათ ხელოსნები, რომლებიც სა-
მუშაოში იყვნენ ჩაბმულნი¹
და განუწყვეტლივ ეხილებოდნენ
ხის, სპილენძისა და რკინის
მასალას. ამ შემოსავლისაგან
ისინი თამამდებოდნენ, მეკობ-
რეობას ალარ მიიჩნევდნენ მისა-
ტოვებელ რამედ და თავიანთ
თავს უღარებდნენ მეფეებს, ტირა-
ნებს ან დიდ ლაშქრებს და ფიქ-
რობდნენ, რომ თუ ყველანი გა-
ერთიანდებოდნენ, დაუძლეველ-
ნი იქნებოდნენ. ისინი [თვითონ]
ავებდნენ ხომალდებს და [აკე-

* τῶν delendum ci. Mend.

** καὶ] ἢ B.

*** καιριωτάτας Emperius.

**** τραχιῶν libri, corr. Schw.

¹ რუსულ თარგმანში: „насиленно приставляемых“ (?).

ἀπάντων τῶν ἐφῶν ἐμῶν, οἱ πολλοὶ καὶ χρονίου σφίσι βντος τοῦ Μιθριδατείου πολέμου ὄρων τῆς μάχης ἢ πάσχειν ἀίρουμένοι τὴν θάλασσαν ἀντὶ τῆς γῆς ἐπέλεγοντο.

რეები, კონცხები, უდაბური კუნძულები და ნავსადგურები. [ამათგან] ყველაზე მნიშვნელოვან გასამგზავრებელ ადგილად ისინი მიანხნდათ, კილიკიასთან რომ მდებარეობდნენ, რომელიც კლდოვანი იყო, უნავსადგურო და [სადაც] მალალი მთები იყო აღმართული. ამიტომ იყო, რომ ყველას მათ¹ საერთო სახელს, კილიკიელებს უწოდებდნენ. შესაძლოა ეს ბოროტება კლდოვანი კილიკიის [მცხოვრებთაგან] დაიწყო, [შემდეგ კი] მათ შეუერთდნენ სირიელები, კვიპროსელები, პამფილიელები, პონტოელები და თითქმის ყველა აღმოსავლელი ხალხები, რომლებმაც, რაკი მითრიდატეს ომი ამდენ ხანს გაგრძელდა, ამჯობინეს, რომ რაიმე ეკეთებინათ, ვიდრე ეტანჯათ, და ზღვა აირჩიეს მიწის წილ.

93. Ὡστε πολλὰι τάχιστα αὐτῶν μυριάδες ἦσαν, καὶ οὐ μόνως ἔτι τῆς ἐφᾶς θαλάσσης ἐκράτου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐντὸς Ἑρακλείων στηλῶν ἀπάσης· καὶ γάρ τινας ἦδη Ῥωμαίων στρατηγῶν ναυμαχίᾳ νενικήκεσαν, ἄλλους τε καὶ τὸν τῆς Σικελίας περὶ αὐτῆς Σικελίᾳ. Ἄπλωτά τε ἦδη πάντα ἦν, καὶ ἡ γῆ τῶν ἔργων* ἐνδοεῆς διὰ τὴν ἀνεπιμύθειαν. Ἡ τε πόλις ἡ Ῥωμαίων ἡσθετο μάλιστα τοῦ κακοῦ, τῶν τε ὑπηκόων σφίσι καμνόντων καὶ αὐτοὶ διὰ πληθῶς ἴδιον ἐπιπόνως λιμώττοντες. Τὸ δ' ἔργον αὐτοῖς ἐφαίνετο μέγα καὶ δυσχερές, ἐξελεῖν τοσάδε

თებდნენ] ყოველგვარ იარაღს. მათი საერთო ნავსაყუდელი ან დასაბანაკებელი ადგილი უფრო იყო კლდოვანად წოდებულ კილიკიაში, მაგრამ მათ ყველგან ექირათ ციხე-სიმაგრეები.

ამათგან] ყველაზე მნიშვნელოვან გასამგზავრებელ ადგილად ისინი მიანხნდათ, კილიკიასთან რომ მდებარეობდნენ, რომელიც კლდოვანი იყო, უნავსადგურო და [სადაც] მალალი მთები იყო აღმართული. ამიტომ იყო, რომ ყველას მათ¹ საერთო სახელს, კილიკიელებს უწოდებდნენ. შესაძლოა ეს ბოროტება კლდოვანი კილიკიის [მცხოვრებთაგან] დაიწყო, [შემდეგ კი] მათ შეუერთდნენ სირიელები, კვიპროსელები, პამფილიელები, პონტოელები და თითქმის ყველა აღმოსავლელი ხალხები, რომლებმაც, რაკი მითრიდატეს ომი ამდენ ხანს გაგრძელდა, ამჯობინეს, რომ რაიმე ეკეთებინათ, ვიდრე ეტანჯათ, და ზღვა აირჩიეს მიწის წილ.

93. ამგვარად ძალიან მალე ისინი გახდნენ მრავალი ათიათასი და მათ დაიპყრეს არა მარტო აღმოსავლეთის ზღვა, არამედ მთელი ხმელთაშუა ზღვა, ვიდრე ჰერაკლეს სტელებამდე, რადგან მათ კიდევაც გაიმარჯვეს საზღვაო ბრძოლაში ზოგიერთ რომეელ მხედართმთავარზე და სხვათა შორის სიცილიის [პრეტორზეც] ფვით სიცილიასთანავე. ამგვარად, [ზღვა] სანაოსნოდ მთლიანად გამოუსადეგარი გახდა, ხოლო მიწას [ხალხთა შორის] ურთიერთობის უქონლობის გამო დამუშავება აკლდა². ამ ბოროტებას

* ἔργων] ἐργατῶν Nauck.

¹ ე. ი. მკობრეებს.

² რუსულ თარგმანში: „а вследствие отсутствия обмена страна стала нуждаться в изделиях ремесла“.

στρατόπεδα ἀνδρῶν ναυτικῶν*,
 μεμερισμένα μὲν ἐς πᾶσαν ἐν κῦ-
 κλη γῆν καὶ θάλασσαν, κοσφα
 δὲ ταῖς κατασκευαῖς ἐς τὸ ὑπο-
 φεύγειν, οὐκ ἐκ πατρῴων ἢ φα-
 νεράς χώρας ὀρμώμενα οὐδ' οὐ-
 κείων οὐδὲν ἢ ἰδοῖον, ἀλλ' ἀεὶ τὸ
 προστυχὸν ἔχοντα. Ὡστε πολὺς
 ὦν ὁ τοῦδε τοῦ πολέμου παράλο-
 γος, ἔννομον οὐδὲν ἔχοντος οὐδὲ
 βέβαιον οὐδὲ φανερόν, ἀμηχανίαν
 ὀμοῦ καὶ φόβον εἰργάζετο. Μου-
 ρήνας τε ἐγχειρήσας αὐτοῖς οὐ-
 δὲν ἐξείργαστο μέγα, ἀλλ' οὐδὲ
 Σερουίλιος Ἰσαυρικὸς ἐπὶ τῷ
 Μουρήνα, ἀλλ' ἤδη καὶ τῆς γῆς
 τῆς Ἰταλικῆς τοῖς παραλίους ἀμ-
 φί τε τὸ Βρεντέσιον** καὶ τῆν
 Τυρρηνίαν ἐπέβαινον οἱ λησταὶ
 σὺν καταφρονήσει καὶ γύναϊα***
 παροδεύοντα**** τῶν εὐπατριδῶν
 καὶ δύο στρατηγούς**** αὐτοῖς
 σημείους συνηράκεσαν.

შკაფო, [ამდენად] ის ერთდროულად უმწეობის [გრძნობასა]
 და შიშს იწვევდა. მურენა დაესხა მათ თავს, მაგრამ ბევრს ვე-
 რათერს გახდა. მურენას შემდეგ ვერც სერვილიუს ისაერიელმა
 [მიადწია რამეს]; ის კი არა გათამამებულმა მეკობრეებმა [თვით]
 იტალიის მიწაწყალის სანაპიროზეც დაიწყეს (ბრუნდიზიუმთან და
 ეტრურიასთან) გადმოსვლა; გზად მიმავალი წარჩინებული ქალებიც
 მოიტაცეს და ორი მხედართმთავარიც თავისი [თანამდებობრივი]
 ნიშნებითურთ.

* ἀνδρῶν καὶ ναυτ. i C.

** βρεντέσιον V.

*** γύναϊα] innuit Antoniam M. Antonii oratoris filiam, cf. Plut.
 Pomp. 24,10

**** στρατηγούς Heraldus (cf. Toll. ad h. l.). στρατοῦς libri, innuit
 Sextilium et Bellienum praetores, cf. Plut. Pomp. 24,9; Cic. de imp. Cn.
 Pomp. 12,32; 17,53.

განსაკუთრებით რომაელთა ქა-
 ლაქი გრძნობდა, მათი ქვე-
 შვერდომები იტანჯებოდნენ ხო-
 ლო თვითონ, საკუთარი სი-
 მრავლის გამო სასტიკად შიმ-
 შილობდნენ. მათ ძალიან დიდ
 და ძნელ საქმედ ეჩვენებოდათ
 ზღვაზე მოლაშქრეთა ამოდენა
 ხროვის განადგურება, რომე-
 ლიც გაბნეული იყო გარშემო
 მთელ ხმელეთსა და ზღვაზე და
 ისე იყო მოწყობილი, რომ მის-
 თვის ძალიან ადვილი იყო თა-
 ვის გადარჩენა: ისინი არ გამო-
 დიოდნენ სამშობლოდან, ან [რო-
 მელიმე] ცნობილი ქვეყნიდან,
 არც რაიმე საკუთარი ან პირა-
 დი ჰქონდათ, არამედ მარტო
 ის [ჰქონდათ], რასაც შემთხვევით
 მოიხელთებდნენ. ამრიგად ამ
 ომში ბევრი რამ იყო მოულოდ-
 ნელი, კანონიერი მასში არაფე-
 რი ყოფილა, არც მკვიდრი ან

94. Ὃν οὐτε τὴν βλάβην οὐτε τὴν αἰσχύνην ἔτι φέροντες οἱ Ῥωμαῖοι τὸν τότε σφῶν ἐπὶ δόξης ὄντα μεγίστης Γναίων* Πομπήιον αἰρουῦνται νόμῳ στρατηγὸν ἐπι τριετὲς αὐτοκράτορα εἶνα: θαλάσσης τε ἀπάτης, ἣ στηλῶν Ἑρακλείων ἐντός ἐστι, καὶ γῆς ἀπὸ θαλάσσης ἐπὶ σταδίου τετρακοσίους ἄνω. Βασιλευσί τε καὶ θυγάστιας καὶ ἔθνεσι: καὶ πόλεσι πάσαις ἐπέστελλον ἐς πάντα συλλαμβάνειν τῷ Πομπηίῳ καὶ αὐτῷ στρατιᾶν καταλέγειν ἔδοσαν καὶ χρήματα ἀγείρειν. Συνέπεμψαν δὲ καὶ παρὰ σφῶν στρατὸν πολὺν ἐκ καταλόγου καὶ ναῦς, ὅσας εἶχον, καὶ χρημάτων ἐς ἑξακισχίλια τάλαντα Ἀττικά. Οὕτω μέγα καὶ δυσεργὲς ἦγούντο εἶναι τοσῶνδε κρατῆσαι στρατοπέδων, ἐν τοσῷδε θαλάσῃ καὶ μυχοῖς τοσοῖσδε διαλανθιανόντων τε εὐμαρῶς καὶ ὑποχωρούντων ῥαδίως καὶ ἐμπιπτόντων ἀνθις ἀφανῶς. Ἀνὴρ τε οὐδεὶς πω πρὸ τοῦ Πομπηίου ἐπὶ τοσῷδε ἀρχὴν αἰρεθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων ἐξέπλευσεν, ἢ στρατιᾶ μὲν αὐτίκα ἦν ἐν δώδεκα μυριάσι** πεζῶν καὶ ἑκαπτεῖς τετρακισχίλιοι***, γῆς δὲ σὺν ἡμιολίαις ἐβδομήκοντα καὶ διακοσίαι, ἠπηρεῖται δ' ἀπὸ τῆς

94. რომაელებმა რომ ველარ შესძლეს ამ ზიანისა და სი-რცხვილის ატანა, იმ დროს მათ შორის უდიდესი სახელის მქონე გენუს პომპეუსი კანონით აირჩიეს მხედართმთავრად სამი წლის ვადით, ისე რომ დამოუკიდებელი მპყრობელი ყოფილიყო მთელი ზღვისა, რომელიც ჰერაკლეს სტელებს აქეთ არის და ხმელეთისა, ზღვიდან დაახლოებით 400 სტადიონის მანძილზე. მიფეებს, მმართველებს, ხალხებსა და ყველა ქალაქს დაუგზავნეს [განკარგულებები], რომ ყოველმხრივ დახმარებოდნენ პომპეუსს, ხოლო თვითონ [პომპეუსს] მისცეს [ნება] ლაშქარი მოეკრიბა და ფული შეეგროვებინა. თავის მხრივ [რომაელებმა] შეაგროვეს და გაგზავნეს დიდძალი ლაშქარი, ხომალდები, რამდენიც ჰქონდათ, და ფული, დაახლოებით 6000 ატიკური ტალანტი. ასე დიდ და ძნელ საქმედ მიაჩნდათ ამოდენა მოლაშქრეთა დაძლევა, ამოდენა ზღვასა და ამოდენა უბებში რომ იმალეობოდნენ იოლად, მსწრაფლ უკან რომ იხევდნენ და კვლავ უჩინრად თავს ესხმოდნენ. პომპეუსამდე ჯერ არცერთ ზღვაზე მოლაშქრე კაცს არ ჰქო-

* γναίων om. iC.

** ἦν δώδεκα μυριάδες ci. Mend., uiginti millia peditum C, ἔς δάδεκα μυριάδας Nauck.

*** τετρακισχιλίων B.

βουλῆς, οὐς καλοῦσι πρεσβευ-
τάς*, πέντε καὶ εἰκοσι· οἷς ἔ
Πομπήιος ἐπιδήρει· τὴν θάλασσαν
καὶ ναῦς ἐδίδοι καὶ ἱππέας ἐλάσ-
τω καὶ στρατὸν πεζὸν καὶ στρα-
τηγίας σημεῖα περιχειρῆσθαι, ἵνα
αὐτοκράτωρ ἐντελής οὐ πιστεῦσι-
το μέρους ἕκαστος ὑπάρχῃ, αὐ-
τὸς δ' οἷα δὴ βασιλεὺς βασιλέων
αὐτοὺς περιθῆοι· καὶ ἐφορῶν μέ-
νοντας ἐφ' ὧν ἐτάχθησαν, μηδὲ
μεταδιώκων τοὺς ληστὰς περιφέ-
ροιτο ἐξ ἔργων ἀτελῶν ἔτι ὄντων
εἰς ἔτερα, ἀλλ' εἶεν οἱ πανταχό-
θεν αὐτοῖς ἀπαντῶντές τε καὶ
τάς ἐς ἀλλήλους διαδρομάς ἀπο-
κλείοντες.

გორც მეფეთა მეფე დადიოდა მათში და თვალი ეჭირა, რომ იქ
დარჩენილიყვნენ, სადაც იყვნენ დაყენებული. [ამასთანავე] მეკობ-
რეებს რომ დასდევდა, სანამ [ერთი] საქმე არ იყო ბოლომდე მი-
ყვანილი, [ხალხი] მეორეს არ მისდგომოდა; ის კი არა, ყველგან
უნდა ყოფილიყვნენ ამ [მეკობრეების] დამხვდურები, რომლებიც
უნდა ცდილიყვნენ გზა მოეჭრათ მათთვის, რომ ერთმანეთთან არ
გადასულ-გადმოსულიყვნენ.

95. Οὕτω διαθίξας ἔ Πομπήιος
ἀπαντᾶ** ἐπέστησεν Ἰβηρίας μὲν
καὶ ταῖς Ἑρακλείοις στήλαις Τι-
βέριον Νέρωνα καὶ Μάλιον***
Τορκουάτον****, ἀμφὶ δὲ τὴν Λι-
γυστινήν***** τε καὶ Κελτικὴν

ნია ბოძებული ასე დიდი ძალა-
უფლება რომაელთაგან. მისი
ლაშქარი ანჯერად შედგებოდა
120000 ქვეითისა და 4000 მხედ-
რისაგან, ხომალდები ჰემიო-
ლებიანად 260 იყო, ხოლო
სენატის მიერ დანიშნული მი-
სი თანაშემწენი, რომელთაც ლე-
გატები ეწოდებათ — 25. პომპე-
უსმა მათ დაუნაწილა ზღვა, თი-
თოეულს მისცა ხომალდები, მხე-
დრები და ქვეითი ჯარი, აღკუ-
რვა მხედართმთავრობის ნიშნე-
ბით, რათა თითოეული ყოფი-
ლიყო სრულუფლებიანი გამგე-
ბელი იმ ნაწილისა, რომელიც
მას მიენდო, თვითონ კი, რო-

95. ასე რომ გაარიგა პომ-
პეუსმა ყველაფერი, იბერიისა და
ჰერაკლეს სტელების გამგებლად
დანიშნა ტიბერიუს ნერონი და
მალიუს ტორკვატუსი, ლიგუ-
რიელთა ქვეყანასა და კელ-

* *πρεσβευτῆς*] *legatos pro praetore*, cf. Mommsen, *Röm. Staatsr.* 2^a p. 656 and. 2; Th. Reinach, *Rev. de phil. N. S.* 14 (1890) p. 150.

** *ἀπαντα* Gel. et Steph., sic omnibus dispositis C. *ἀπαντας* Oi.

*** *μάλιον* V.

**** *τορκουάτον* O.

***** *λιγυστικήν* V.

θάλασσαν Μάρκον Πομπώνιον, Λιβύη δὲ καὶ Σαρδόνι καὶ Κύρῳ καὶ ὄσαι πλησίον νῆσοι, Λέντουλον τε Μαρχελίνον* καὶ Πούπιον Ἰταλίον, περὶ δὲ αὐτὴν Ἰταλίαν Λούκιον Γέλλιον καὶ Γναίον Λέντουλον. Σικελίαν δὲ καὶ τὸ Ἰόνιον ἐφύλασσαν αὐτῶ Πλάτωνος τε Οὐάρος** καὶ Τερέντιος Οὐάρρων*** μέχρι Ἀκαρνανίας, Πελοπόννησον δὲ καὶ τὴν Ἄττικὴν, ἔτι δ' Ἐββοίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν καὶ Βοιωτίαν Λούκιος Σισιννάς****, τὰς δὲ νήσους καὶ τὸ Αἰγαίον ἅπαν καὶ τὸν Ἑλλησποντον ἐπ' ἔκειντο Λούκιος Λόλλιος*****, Βιθυνίαν δὲ καὶ Θράκην καὶ τὴν Προποντίδα καὶ τὸ τοῦ Πόντου στόμα Πούπιος Πείσων*****, Λυκίαν

ტოთა ზღვასთან¹ — მარკუს პომპონიუსი; ლიბიასა, სარდინიასა და კორსიკაზე და მახლობლად მდებარე კუნძულებზე—ლენტულუს მარცელინუსი და პუბლიუს ატილიუსი, საკუთრივ იტალიაში კი ლუციუს გელიუსი და გნეუს ლენტულუსი. სიცილიასა და იონიის ზღვას აკარნანიამდე იცავდნენ მისთვის პლოტიუს ვარუსი და ტერენციუს ვარონი; პელოპონესსა და ატიკას, კიდევ ეგებებს, თესალიას, მაკედონიასა და ბეოტიას—ლუციუს სისენა; კუნძულებსა, მთელ ეგეისის ზღვას და მასთან ერთად პელესპონტს—ლუციუს ლოლიუსი; ბითინიას, თრაკიას, პროპონტიდას და პონტოს სრუტეს—პუპიუს პიზონი², ლიკიას პამფი-

* *λέτουλον τε μαρχελίνον* V, *λέτουλλον τε μαρχελίνον* B.

** *Οὐάρος* Gel., *βάρων* V, *βάρων* Bi, om. C, del. Drumman² 4 p. 421 and. 7.

*** *οὐάρων* V, *βάρων* B.

**** *σισιννάς* B, *σισινᾶς* V, *σιννάς* i, L. Cinna C.

***** *κούλλιος* iC.

***** *Πούπιος* Borghesi, *Oeuvres* 6 p. 401, *πούπιος* (*πόπιος* V, *omisso πείσων*) libri. M. Pupius Piso Frugi, cf. Drumman² 4 p. 422 and. 11.

¹ ლიბიის სერიის გამოცემაში არის: *ἀμφὶ δὲ τὴν Λιβυστικὴν τε καὶ Κελτικὴν θάλασσαν*.. როლისა და ფირგიის გამოცემაში კი: *τὴν Λιβυστικὴν* ვარიანტებში: *Λιβυστικὴν* V (ე. ო. მხოლოდ ერთგან). თარგმანებში გვაქვს: ინგლ. to the Gallic and Ligurian waters; რუს. над побережьем Лигурийского и Кельтского моря. მე გავიზიარე როლისა და ფირგიის გამოცემის წაკითხვა და ამის მიხედვით ვთარგმნი: ლიგურიელთა ქვეყანასა და კელტურ ზღვასთან.

² ლიბიის სერიის გამოცემაში არის *Πούπιος*; როლისა და ფირგიის ტექსტში აქვთ: *Πούπιος*, ხოლო ვარიანტებში არის: *Πούπιος* Borghesi, *Oeuvres* 6 p. 4. I. *πούπιος* (*πόπιος* V, *omisso πείσων*) libri... M. Pupius Piso Frugi, cf. Drumman² 4 p. 422 adn. 11.

δὲ καὶ Παμφυλίαν καὶ Κύπρον
καὶ Φοινίκην* Μέτελλος Νέ-
πας. Ὡδὲ μὲν αὐτῶν διετετάχαστο
οἱ στρατηγοὶ ἐπιχειρεῖν τε καὶ
ἀμύνεσθαι καὶ φυλάσσειν τὰ τε-
ταγμένα καὶ τοὺς παρ' ἄλλή-
λων** ἐκφεύγοντας ὑπολαμβάνειν,
ἵνα μὴ διώκοντες ἀφίσταντο μα-
κρὰν μῆδὲ ὡς ἐν ὁρόμῳ περιφέ-
ροιντο καὶ χρόνιον εἴη τὸ ἔργον,
αὐτὸς δ' ἅπαντας ἐπέπλει· καὶ
τὰ ἐς ὄσιν πρῶτα*** ἡμέραις
τεσσαράκοντα ἐπιδὼν ἐς Ῥώμην
παρήλθει. Ὅθεν ἐς Βρεντέσιον
καὶ ἐκ Βρεντέσιου τοσῶδε διασ-
τήματι τὴν ξω περιπλεύσας ἐξέ-
πληξεν ἅπαντας τάχει τε ἐπίπλου
καὶ μεγέθει παρασκευῆς καὶ φό-
βῳ δόξην, ὥστε τοὺς ληστὰς, ἐλ-
πίσαντας αὐτῷ προεπιχειρήσειν ἢ
οὐκ εὐμαρὲς γε τὸ κατὰ σφῶν
ἔργον ἀποδείξειν, δέισαντας εὐμῆς
τῶν τε πόλεων, ἃς ἐπολιόρρουν,
ἐξαναχθῆναι καὶ ἐς τὰς συνή-
θεις ἄκρας καὶ ναυλοχίας ὑπο-
φεύγειν καὶ Πομπηΐω τὴν μὲν
θάλασσαν αὐτίκα ἀμαχεὶ κεκα-
θάρθαι, τοὺς δὲ ληστὰς ὑπὸ τῶν
στρατηγῶν ἀλίσχεσθαι πανταχοῦ
κατὰ μέρος.

იმას, რომ აღვილი არ არის ჩვენი
გადაკიდებამ, ძალიან შეშინდ-
ნენ და გაიქცნენ იმ ქალაქებიდან,
რომელთათვისაც ალყა ჰქონ-
დათ შემორტყმული, ჩვეულ კონცხებსა და ნავსაყუდლებში. [ამ-
გვარად] პომპეუსმა მაშინვე და უბრძოლველად გასწმინდა ზღვა,

ლიას, კვიპროსსა და ფინი-
კიას — მეტელუს ნეპოტი. ამ-
გვარად მოაწესრიგა მან სარ-
დლები, რათა თავს დასხ-
მოდნენ [მოწინააღმდეგეს] და
[თანაც] თავი დაეცვათ, და
დაეცვათ ის, რაც ნაბრძანები
ჰქონდათ; რომ შეეპყროთ ის [მე-
კობრეები], რომლებიც ერთ-
მანეთთან გადარბ-გადმორბოდ-
ნენ; რომ დევნაში ისინი ძა-
ლიან შორს არ წასულიყვნენ
და წინ და უკან სიბრძლით
არ გაეხანგრძლივებინათ საქმე.
თვითონ [პომპეუსი] კი ყველა
ამათ შორის დატურავდა. პირ-
ველად მან 40 დღის განმავლო-
ბაში დასავლეთით მყოფი [სარ-
დომები] დაათვალიერა და რომ-
ში გაბრუნდა. აქედან ის ბრუნ-
დიზიუმში წავიდა, ხოლო ბრუნ-
დიზიუმიდან იმდენსავე ხანში
აღმოსავლეთი მოიარა, ყველანი
გააკვირვა [თავისი] ცურვის სი-
სწრაფით, სამზადისის სიდიდი-
თა და შიშის ზარი [დასცა] თა-
ვისი სახელით, ისე რომ მეკობ-
რებს იმედი რომ ჰქონდათ,
პირველები დავესხმით მას თავ-
საო, ან კიდევ ვაჩვენებთ მაინც
გადაკიდებამ, ძალიან შეშინდ-
ნენ და გაიქცნენ იმ ქალაქებიდან,
რომელთათვისაც ალყა ჰქონ-
დათ შემორტყმული, ჩვეულ კონცხებსა და ნავსაყუდლებში. [ამ-
გვარად] პომპეუსმა მაშინვე და უბრძოლველად გასწმინდა ზღვა,

* καὶ Φοινίκην om. V.

** ἄλλων ci. Mend.

*** πρῶτα] πάντα i.

ბოლო მეკობრეებს სუყველგან დაწილ.

96. Αὐτὸς δὲ ἐς Κιλικίας ἤπειγετο μετὰ ποικίλου στρατοῦ μηχανημάτων πολλῶν, ἐλπίσας παντοίας μάχης καὶ πολιορκίας αὐτῷ* δεήσειν ἐπὶ ἄκρας ἀποκρήμους. Οὐδενὸς δὲ ἐδέησε· τὸ γὰρ κλέος αὐτοῦ καὶ τὴν παρασκευὴν οἱ λησταὶ καταπλαγέντες καὶ ἐλπίσαντες, εἰ μὴ διὰ μάχης ἔλθοιεν, τεύξεσθαι φιλανθρώπου, πρῶτοι** μὲν, οἱ Κράγον καὶ Ἄντικραγον εἶχον, φρούρια μέγιστα, μετὰ δ' ἐκείνους οἱ ὄρειοι Κίλικες καὶ ἐφεξῆς ἅπαντες ἑαυτοὺς ἐνεχείρισαν ὄπλα τε ὁμοῦ πολλὰ, τὰ μὲν ἔτοιμα, τὰ δὲ χαλκευόμενα, παρέδωκαν καὶ ναῦς, τὰς μὲν ἔτι πηγγυμένας, τὰς δ' ἤδη πλεούσας, χαλκὸν τε καὶ σίδηρον ἐς ταῦτα συνηνεγμένον καὶ ὀθόνας καὶ κάλως καὶ ἴλην ποικίλην αἰχμαλώτων τε πλῆθος τῶν μὲν ἐπὶ λύτροις, τῶν δὲ ἐπὶ ἔργοις δεδεμένων· ὧν ὁ Πομπήιος τὴν μὲν ἴλην ἐνέπρησε, τὰς δὲ ναῦς ἀπήγαγε, τοὺς δ' αἰχμαλώτους ἐς τὰς πατρίδας ἀφῆκε· καὶ πολλοὶ κενोटάφια σφῶν κατέλαβον ὡς ἐπὶ νεκροῖς γενόμενα· τοὺς δὲ πειρατὰς, οἱ μάλιστα ἐβόκουν οὐχ ὑπὸ μοχθηρίας, ἀλλ' ἀπορία βίου διὰ τὸν πόλεμον ἐπὶ ταῦτα ἐλθεῖν, ἐς Μαλλὸν καὶ

იჭერდნენ სარდლები ნაწილ-ნაწილ.

96. თვითონ [პომპეუსი] კილიკიაში გაეშურა სხვადასხვა ჯურის ლაშქრით და მრავალი მანქანით, რადგან ეგონა, რომ ყოველგვარი ბრძოლა და ალყის შემორტყმა დასკირდებოდა ციკაბო ციხე-სიმაგრეების წინააღმდეგ. მაგრამ არაფერი დასკირებია, რადგან მისმა სახელმა და სამზადისმა მეკობრეებს შიშის ზარი დასცა. ისინი იმედოვნებდნენ, რომ თუ უბრძოლველად დანებდებოდნენ, [მათაც] უფრო კაცთმოყვარულად მოეკიდებოდნენ; პირველები დანებდნენ ისინი, რომელთაც კრაგოსი და ანტიკრაგოსი ეკუთვნოდათ, უდიდესი ციხე-სიმაგრეები, ამათ შემდეგ კი—მთიანი კილიკიის მცხოვრებლები და მიყოლებით ყველანი. ამასთან ერთად გადასცეს დიდძალი იარაღი, გამზადებულიცა და ჯერ კიდევ რომ იჭედებოდა [ისეთიც]; ხომალდები, რომელთაგან ზოგი ჯერ შენდებოდა, ხოლო დანარჩენები უკვე ჩაშვებულნი იყო წყალში; სპილენძი და რკინა, რომელიც თავმოყრილი იყო ამ მიზნით, ტილო და თოკები და სხვადასხვაგვარი ხე-ტყე; მრავალი ტყვე, რომლებიც შემორკილები ჰყავდათ, ზოგი გამოსყიდვის [იმედით],

* αὐτῷ delendum oi. Mend.

** πρῶτον j.

Ἄδανα καὶ Ἰπιφάνειαν ἢ εἰ τι ἄλλο πόλισμα ἔρημον ἢ ὀλιγάνθρωπον ἦν τῆσδε τῆς Τραχείας Κιλικίας, συνήκισε τοὺς δὲ τινὰς αὐτῶν καὶ ἐς Δύμηγ τῆς Ἀχαιῶν ἐξέπεμπεν.

Ὡδὲ μὲν ὁ ληστρικός πόλεμος, χαλεπώτατος ἔσεσθαι νομισθεῖς, ὀλιγήμερος ἐγένετο τῷ Πομπήϊῳ καὶ ναῦς ἔλαβε τὰς μὲν ἀλούσας μίαν καὶ ἐβδόμηκοντα*, τὰς δὲ ἑπ' αὐτῶν παραδοθείσας ἕξ καὶ τριακοσίας, πόλεις δὲ καὶ φρουρία καὶ ὀρητήρια ἄλλα αὐτῶν ἐς εἰκοσι καὶ ἑκατόν, λησταιὶ δ' ἀνῆρέθησαν ἐν ταῖς μάχαις ἅμφι τοὺς μυρίους.

კილიკიაში. ზოგიერთები ამათგან გაგზავნა აქაის ღიმიში-ამრივად, მეკობრეთა ომი, რომელიც უმძიმესად იყო მიხეული, პომპეუსმა რამდენიმე დღეში დაამთავრა. მან წაართვა მათ 71 ხომალდი, ხოლო 306 მათ თვითონ გადასცეს, [ასევე] ქალაქები, ციხესიმაგრეები და სხვა ნაესადგომები — სულ 120. ხოლო ბრძოლებში დაახლოებით 10000 მეკობრე დაიღუპა.

97. Ἐπὶ δὲ** τούτοις ὀξέως τε οὕτω καὶ παραδόξων γενομένων οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Πομπήϊον ἐπὶ*** μέγα ἐπαίροντες, ἔτι ὄντα περὶ Κιλικίαν, ἐβλοντο τοῦ πρὸς Μιθριδάτην πολέμου στρατηγὸν ἐπὶ τῆς ὁμοίᾳς ἐξουσίας, αὐτοκράτορα ὄντα, ὅπη φέλοι****,

ზოგი კი სამუშაოებზე [გამოსაყენებლად]. ამათგან პომპეუსმა ხე ტყე დასწვა, ხომალდები თან წაიყვანა, ხოლო ტყვეები სამშობლოში გაუშვა. ამათგან ბევრს კენტოთიონები¹ დახვდათ, რადგან ისინი მკვდრებად იყვნენ მიხეულები. მეკობრეთაგან ისინი, რომლებიც ისე ჩანდნენ, რომ არა თავისი უზნეობის მიზეზით იყვნენ ამ საქმეში ჩაბმული, არამედ ომით გამოწვეული ცხოვრების უსახსრობის გამო, დაასახლა მალოსში, ადანაში და ეპითანიაში, ან თუ რამ სხვა უღაბური ან მკირედასახლებული ქალაქი იყო იმ კლდოვან

რომაელებმა პომპეუსი დიდად დაათასეს, ეს [საქმე] ასე სწრაფად და ანაზღად რომ მოახდინა და ჯერ კიდევ კილიკიაში რომ იყო, აირჩიეს მითრიდატეს საწინააღმდეგო ომის მთავარსარდლად და მიანიჭეს იგივე ძალაუფ-

* δύο καὶ ἑβδ. i, partim duobus et septuaginta diebus captas C.

** ἐπὶ δὲ] ἐπειδὴ B.

*** ἐπὶ om. i, seclussit Meud., sed cf. Emph. I § 363.

**** φέλοι V.

¹ κενσοτίον τῦ, ცარიელი საფლავი, ან ცარიელი ყორღანი უცხოეთში. მკვდრის ან დაკარგულის პატივსაცემად.

·τυντίθεσθαι τε καὶ πολεμεῖν καὶ
·φίλους ἢ πολεμίους Ῥωμαίους,
·ὄνς δοκιμάσειε, ποιείσθαι στρα-
·τιᾶς τε πάσης, βῆη πέραν ἐστὶ τῆς
·Ἰταλίας, ἄρχειν ἔδωκαν. Ἔπερ
·οὐδενί πω παντάπασιν πρὸ τοῦδε
·θμοῦ πάντα ἐδόθη· καὶ Ἰσως αὐτὸν
·καὶ διὰ τὰδε Μέγαν [στρατηγόν]*
·ὀνομάζουσιν· ὁ γὰρ τοι πόλεμος
·ὁ τοῦ Μιθριδάτου· καὶ ὑπὸ τῶν
·προτέρων στρατηγῶν ἐξήγυστο
·ἤδη.

Πομπήιος μὲν οὖν εὐθύς ἐκ
·τῆς Ἀσίας στρατὸν ἀγείρας με-
·τεστρατοπέδευεν** ἐπὶ τοὺς θρούς
·τοῦ Μιθριδάτου· Μιθριδάτῃ δὲ
·ἦν ἐπιλεκτός οἰκείος στρατός,
·τρισμύριοι πεζοὶ καὶ ἑκατὲς τρι-
·χίλιοι, καὶ προυκάθητο τῆς χῶ-
·ρας. ἄρτι δ' αὐτὴν Λουκουλίου
·διεφθαρκότος ἀπόρως εἶχεν ἀγο-
·ρᾶς· ὅθεν αὐτομολίαις ἐπετίθεντο
·πολλοί. Καὶ τοῦσδε μὲν ὁ Μιθρι-
·δάτης ἐρευνώμενος ἐκρήμηγῃ καὶ
·ὀφθαλμοὺς ἀνῶρυστε καὶ ἔκαιε.
·Καὶ τὰ μὲν τῶν αὐτομολιῶν ἦσ-
·σον ἠγώχλει διὰ φόβον τῶν κο-
·λάσεων.

მხარეს გარბოდა ბევრი, ხოლო
·ჩამოახრჩო, თვალები დასთხარა და დასწვა. სასჯელის შიშით მო-
·წინააღმდეგის მხარეზე გადასულთა [რიცხვი] შემცირდა [და ეს
·დაკლებად] აწუხებდა მითრიდატეს, ხოლო უსახსრობა კი მას [ისევ]
სტანჯავდა.

* [στρατηγόν] del. Meng.

** μετεστρατοπέδευεν V.

1 როსისისა და ფორეკის გამოცემაში ტექსტში ჩამატებულია (στρατηγόν).
შენიშვნაში სწერია (στρατηγόν) del. Mend.

ლება: ის იყო სრულიად შეუხ-
ლუდავი მპყრობელი—როგორც
უნდოდა, ისე დაეზავებოდა კი-
დეც და იოპებდა კიდევაც; ვი-
საც მოისურვებდა, იმას გახ-
დიდა რომაელთა მეგობრად ან
მტრად. მას მისცეს გაშვებლო-
ბა მთელი ლაშქრისა, რომელიც
იტალიის საზღვრებს გარეთ იმ-
ყოფებოდა. [პომპეუსზე] უწინ
[ამდენი ძალაუფლება] ერთად
არასოდეს არავისთვის არ მი-
უციათ. შესაძლოა ამიტომაც
იყო რომ მას „დიდს“¹ უწოდებ-
დნენ; ხოლო მითრიდატესთან
ომი ხომ უწინდელმა მხედართ-
მთავრებმაც დაასრულეს კიდევც.

პომპეუსმა სასწრაფოდ მო-
კრიბა ლაშქარი აზიაში და
დაბანაკდა მითრიდატეს [ქვეყ-
ნის] საზღვრებთან. მითრიდა-
ტეს ჰყავდა რჩეული საკუთარი
ლაშქარი — 30000 ქვეითი და
3000 ცხენოსანი, რომელიც იცავ-
და ქვეყანას. ხოლო რაკი ლუ-
კულუსმა ეს [მხარე] ააოხრა, მას
უჭირდა აქ სურსათის მოპო-
ვება; ამიტომ იყო, რომ მტრის
ვისაც კი მითრიდატემ მიაკვლია,

98. Ἐπέτριβε* ὁ ἡ ἀπορία
 πρέσβεις οὖν ἐς Πομπήιον πέμ-
 ψας ἡξίου μαθῆναι, τίς ἂν εἴη τοῦ
 πολέμου διάλυσσις. Ὁ δὲ „ἂν τοῦς
 αὐτομόλους ἡμῖν παραδῶς“, ἔφη,
 „καὶ στρατὸν ἡμῖν ἐπιτρέψης“. Ὡν ὁ
 Μιθριδάτης ψυθόμενος τοῖς
 αὐτομόλοις τὸ περὶ αὐτῶν ἔφρα-
 σε καὶ δεδιότας ὀρών ἄμοσεν, δι-
 οὐ τὰ πρὸς Ῥωμαίους ἐστὶν ἄσ-
 πονδα διὰ τὴν πλεονεξίαν αὐτῶν
 καὶ οὐκ ἐκδώσει τινὰ οὐδὲ πρᾶ-
 ξει ποτέ, ὃ μὴ κοινῇ πᾶσι συνοί-
 σει. Ὁ μὲν δὴ ἄνδρα εἶπεν, ἔ δὲ
 Πομπήιος, ἐνέδραν ποι καθεῖς ἱπ-
 πέων, ἑτέρους ἔπεμπεν ἐξ φανε-
 ροῦ τοῖς προφύλαξι τοῦ βασιλέως
 ἐνοχλεῖν· καὶ εἶρητο αὐτοῖς**
 ἐρεθίζειν καὶ ὑποφεύγειν ἄσπερ
 ἡττωμένους**, ἔστε περ οἱ ἐκ
 τῆς ἐνέδρας περιλαβόντες αὐτοῦς
 ἐτρέψαντό. Καὶ φεύγουσι τάχ' ἂν
 καὶ ἐς τὸ στρατόπεδον συνεισεπή-
 ῃσαν, εἰ μὴ δείσας ὁ βασιλεὺς
 προήγαγε τὸ πεζόν. Οἱ δ' ἀπε-
 χώρουν. Καὶ τέλος ἦν τοῦτο τῆ
 πρώτῃ Πομπήιου καὶ Μιθριδά-
 του πείρα ἐς Ἀλήλους καὶ ἱπο-
 μαχία.

გააქციეს და [რომაელები] გაქცეულთა ბანაკშიც კი შეიკრებოდნენ,
 რომ მეფეს არ შეშინებოდა და თავისი ქვეითი [ჯარი] წინ არ გა-
 მოეყვანა. [მაშინ რომაელებმა] უკან დაიხიეს. ასე დამთავრდა

98. [ამიტომ] მან პომპეუსს
 გაუგზავნა მოციქულები, უნდო-
 და შეეტყო, როგორ შეიძლე-
 ბოდა ომის დამთავრება. [პომ-
 პეუსმა] მოუგო: „თუ შენს მზა-
 რეზე გადმოსულ ჩემს ჯარისკა-
 ცებს ჩვენ გადმოგვცემ და შენ
 თავსაც ჩვენ მოგვანდობო“. მი-
 თრიდატემ ეს რომ შეიტყო,
 [პომპეუსის] მხრიდან მასთან
 გადმოსულებს შეატყობინა და
 რომ დაინახა [იმათი] შიში, და-
 იფიცა, რომ ის რომაელებს არა-
 სოდეს დაუზავდება მათი სიხარ-
 ბის გამო, არც ვინმეს მისცემს
 მათ და არც რამეს გააკეთებს
 ოდესმე, რაც ყველასათვის სა-
 ეროოდ სასარგებლო არ იქნება.

ასე თქვა [მითრიდიტემ], ხო-
 ლო პომპეუსმა სადღაც საფარ-
 ში ჩასხა ცხენოსნები, ხოლო სხვე-
 ბი აშკარად გაგზავნა მეფის მო-
 წინავე რაზმის წინააღმდეგ, რომ
 ისინი შეეშფოთებინა. მან უთხ-
 რა მათ...¹ შეეგულღიანებინათ და
 გამოქცეულიყვნენ, თითქოს და-
 მარცხებულები ყოფილიყვნენ...¹.

ვიდრე საფარში მყოფები
 არ დაესხნენ მათ თავს და არ

* *ἐπετριβετο* Oī corr. Schw. ex C: *inedia et egestas stimulabat*.

** *lacunam post αἰτοῖς significavit Bk., post ἡττωμένους Musgr. et Schw., sed negligentia sermonis ipsius Appiani videtur; cf. Frontin. 2.5,33; Cass. Dion. 36,47.4.*

¹ ბერძნულ ტექსტში ამ ადგილას არის მრავალწერტილი, რაც lacuna-ს უნდა აღნიშნავდეს, მაგრამ სათანადო შენიშვნა არაა ტექსტში. ჩანს პომპეუსის პერსმა გასჭრა: მისმა რაზმმა მართლაც გამოიტყუა საფარიდან მითრიდატეს ჯარი.

პომპეუსსა და მითრიდატეს შორის პირველი შეტაკება და მხედართა ბრძოლა.

99. Ἐνοχλούμενος δ' ὑπὸ τῆς ἀπορίας ὁ βασιλεὺς ἄκων* ἵππε-
χώραι καὶ ἐσεδέχετο Πομπήιον
εἰς τὴν ἑαυτοῦ, ἐλπίζων καθήμε-
νον ἐν τῆδε τῇ** ὀιφθαρμῆν
κακοπαθήσειν. Ὁ δὲ ἀγορὰν μὲν
ἐπακτὸν ἐκ τῶν ὀπισθεν εἶχε,
περιελθὼν δὲ τὰ πρὸς ἕω τοῦ
Μιθριδάτου καὶ φρουρία αὐτῶ
καὶ στρατόπεδα πολλὰ ἐς ἑκατὸν
καὶ πενήκοντα σταδῖους περι-
θῆεις ἀπετάφρευε τοῦ μὴ σιτολο-
γεῖν αὐτὸν ἔτι εὐμαρῶς. Καὶ ὁ
βασιλεὺς ἀποταφρεύοντι μὲν οὐκ
ἐπετίθετο, εἴθ' ὑπὸ δέους, εἴθ'
ὑπ' ἀνοίας***, ἢ πᾶσιν ἐγγίνεται
πλησιαζόντων τῶν κακῶν, κάμ-
νων δ' αὐθις ἐξ ἀπορίας τὰ ὑπο-
ζύγια, ὅσα εἶχε, κατέκλιπε, τοὺς
ἵππους μόνους περιποιοῦμενος, ἔσπε
μόλις ἐς πενήκοντα διαρχέσας
ἡμέρας νυκτὸς ἀπεδῖνρασκε σὺν
σιωπῇ βιθιῆα ὀ:ὰ ὀδῶν ὀσχε-
ρῶν. Ὀ:ς δὲ αὐτὸν μόλις ἡμέρας
ὁ Πομπήιος καταλαβὼν εἶχετο
τῶν ἵστᾶτων, ὁ μὲν καὶ τότε
τῶν φιλῶν ἐκτάξαι κελουόντων
οὐκ ἐμάχετο, ἀλλὰ τοῖς ἵππεσσι
μόνοις τοὺς πλησιαζόντας ἀνα-
κόπτων ἐσπέρας ἐν ἡλῆις ἡσλί-
σατο πυκναῖς. Τῇ δ' ἐπιούσῃ χω-
ρίον κατέλαβε περίκρημον, οὐ

99. სურსათის ნაკლებობით
შევიწროვებული მეფე იძულებუ-
ლი გახდა უკან დაეხია და შე-
ეშვა პომპეუსი თავის [ქვეყანა-
ში], იმ იმედით, რომ ამ დარ-
ბეულ ქვეყანაში ჩამდგარი [პომ-
პეუსიც] გასაჭირში ჩავარ-
დებოდა; მაგრამ [პომპეუსს]
ზურგიდან აწოდებდნენ სურ-
სათს. მან აღმოსავლეთიდან შე-
მოუარა მითრიდატეს და 150
სტადიონის მანძილზე ციხე-სი-
მაგრეები და მრავალი ლაშქართ-
სადგომები გამართა და თხრილი
შემოავლო, ისე რომ ადვილი
არ ყოფილიყო მისთვის საგზ-
ლის მიწოდება. როცა [მოწინააღ-
მდეგე] თხრილს ავლებდა, მეფე
არ ესხმოდა თავს ან შიშის გამო,
ან მოუსაზრებლობით, რაც ყვე-
ლას ემართება ხოლმე უბედურე-
ბის მოახლოების დროს. რად-
გან მას კვლავ აწუხებდა უსურ-
სათობა, ტვირთის მზიდავი სა-
ქონელი რაც ჰყავდა, და-
ახოცვინა, მხოლოდ ცხენები
დაინარჩუნა; მაგრამ ამითიც
ძლივს გასძლო 50 დღეს და
[შემდეგ] გაიქცა ღამით, ღრმა
ღუმბლის [დაცვით] და სულ გა-
უვალ გზებზე იარა. პომპეუსი
ძლივს დაეწია მას დღისით და

* ἰκών ci. Schw.

** ἐν τῆδε τῇ] ἐν γῆ ci. Mend.

*** ἀνοίας Wesseling ad Diodor. 13,31 p. 566.

μία ἐς αὐτὸ ἄνοδος ἦν, καὶ τῆσ-
 σαρες αὐτὴν σπεῖραι: προαφύλασ-
 σον. Ἀντεφύλασσον δὲ καὶ Ῥω-
 μαῖοι μὴ διαφυγεῖν Μιθριδάτην.
 მან მიინც არ იბრძოლა, მხოლოდ მხედრების მეოხებით უკუაგლო
 მოახლოვებულნი და ღამე ხშირ ტყეში გაათია. მეორე დღეს მან
 დაიჭირა ყოველი მხრიდან ციცაბო კლდეებით შემოზღულული აღ-
 გილი, რომელზედაც მხოლოდ ერთი გზა იყო ასასვლელი და იმასაც
 ოთხი რაზმი იცავდა. [თავის მხრივ] მას რომაელებიც იცავდნენ,
 რომ არ გაქცეოდათ მითრიდატე.

დაიჭირა მისი სულ ბოლო [რაზ-
 მები]. მაშინ მეგობრებმა ურჩიეს
 [მითრიდატეს], რომ ჯარი და-
 ეწყო საბრძოლველად. მაგრამ
 მან მიინც არ იბრძოლა, მხოლოდ მხედრების მეოხებით უკუაგლო
 მოახლოვებულნი და ღამე ხშირ ტყეში გაათია. მეორე დღეს მან
 დაიჭირა ყოველი მხრიდან ციცაბო კლდეებით შემოზღულული აღ-
 გილი, რომელზედაც მხოლოდ ერთი გზა იყო ასასვლელი და იმასაც
 ოთხი რაზმი იცავდა. [თავის მხრივ] მას რომაელებიც იცავდნენ,
 რომ არ გაქცეოდათ მითრიდატე.

100. Ἄμα δ' ἡμέρᾳ τὸν μὲν
 στρατὸν αὐτῶν * ἄπλιζεν ἐκάτε-
 ρος, οἱ προφύλακες δ' ἀλλήλων
 κατὰ τὸ πρᾶνὲς ἀπειρῶντο· καὶ
 τινες ἰππεῖς τοῦ Μιθριδάτου χω-
 ρὶς τε τῶν ἰππων καὶ χωρὶς ἐπαγ-
 γέλματος ἐβροήθουν τοῖς σφετέροις
 προφύλαξι. Πλειόνων δὲ σφίσι
 Ῥωμαίων ἰπέων ἐπιόντων οἱ
 ἀνιπποὶ τῶν Μιθριδάτειων οἷδε
 ἀθρόως ἐς τὸ στρατόπεδον ἀνε-
 πήθων, ἀναβησόμενοι· τε τοὺς ἰπ-
 πους καὶ ἐξ ἴσου τοῖς ἐπιου-
 σι Ῥωμαίοις συνοισόμενοι. Κατι-
 δόντες δ' αὐτοὺς οἱ ἄνω, ἔτι ὀπ-
 λιζόμενοι, σὺν δρόμῳ καὶ βῆθ
 προσθέοντας ** καὶ τὸ γιγνόμενον
 οὐκ εἰδότες, ἀλλὰ φεύγειν αὐτοὺς
 ὑπολαβόντες, ὡς εἰλημμένου σφῶν
 ἦδη καθ' ἐκότερα τοῦ στρατοπέ-
 δου, τὰ ὅπλα μεθίντες ἔφευγον.
 Ἄδιεξόδοι δ' ὄντος τοῦ χωρίου
 προσέπταιον ἀλλήλοις ἀναστρεφόμε-
 νοι, μέχρι καθήλαντο κατὰ τῶν
 κρημνῶν. οὕτω μὲν ἡ στρατιᾶ

100. გათენებისთანავე ორი-
 ვე [მხარემ] დაიწყო თავი-
 სი ლაშქრის შეიარაღება, ხო-
 ლო მოწინავე რაზმები ერთ-
 მანეთს ჰკენწლავდნენ ციცაბო
 [კლდის] პირას. მითრიდატეს
 ზოგი მხედარი უცხენოდ და
 განკარგულების გარეშე წაიშარა
 თავისიანების მოწინავე რაზმს.
 ხოლო როდესაც რომაელ მხე-
 დართა უფრო დიდი რაოდე-
 ნობა გამოვიდა მათ წინააღმდეგ,
 ნითრიდატეს უცხენო [ჯარის-
 კაცები] ერთად გაცვივდნენ ბა-
 ნაკში, რომ შემსხდარიყვნენ ცხე-
 ნებზე და თანაბარ პირობებ-
 ში დახვედროდნენ თავდამსხმელ
 რომაელებს. როდესაც დაინა-
 ხეს ზემოთ მყოფებმა, რომლე-
 ბიც ჯერ კიდევ იარაღდე-
 ბოდნენ, რომ ესენი სასწრა-
 ფოდა და ყვირილით გარბოდ-
 ნენ. ვერ გაიგეს რა მოხდა
 და იფიქრეს, გარბიანო. [ეგო-
 ნათ], რომ მათი ბანაკი ორივე

* αὐτῶν susp. Nauck.

** ἀποθίοντας i. hinc inde palantes C 'hoc est περιθίοντας' (Schw.)

τῷ Μιθριδάτῃ διὰ προπέτειαν τῶν ἀνευ προατάγματος τοῖς προμάχοις ἐπικουρεῖν ἐλομένων θορυβηθεῖσα διέφθαρτο, καὶ τὸ λοιπὸν ἔργον εὐκόλον ἦν τῷ Πομπηΐῳ, κτείνοντι καὶ συλλαμβάνοντι ἀνόπλους ἔτι καὶ ἐν περικρήμῳ συγκεκλεισμένους· καὶ ἀνηγρέθησαν ἐς μυρῖους, καὶ τὸ στρατόπεδον ὄλη τῇ παρασκευῇ κατελήφθη.

ლებს და [ამით] არივ-დარიეს ის. დანარჩენის მოგვარება კი ადვილი იყო პომპეუსისათვის, რომელიც ხოცავდა და იჭერდა ჯერ კიდევ უიარაღოებს, გამოკეტილებს ციცაბო კლდეებით შემოზღუდულ ადგილას. დაახლოებით 10000 [კაცი] იქნა დახოცილი და მან იგდო ხელთ ბანაკი მთელი მოწყობილობითურთ.

101. Μιθριδάτης δὲ μετὰ τῶν ὑπασπιστῶν μόνων ἄσάμενος ἐς τὰ κατὰ κρημνα καὶ διαφυγῶν ἐνέτυχέ τισιν ἰππεσιν μισθοφόροις καὶ πεζοῖς ἄς τρισχιλίοις, οἱ εὐθὺς αὐτῷ συνείποντο ἐς Σινόρηγα* φρουρίον, ἐνθα αὐτῷ χρίματα πολλὰ σεσῶρευτο· καὶ ὠρεᾶν καὶ μισθὸν ἐνίαιυτοῖς τοῖς συμψυχοῦσι διέδωκε. Φέρων δ' ἐς ἔξαχιλία τάλαντα ἐπὶ τὰς τοῦ Εὐφράτου πηγὰς ἤπειλετο, ἄς ἐκείθεν ἐς Κόλχους περάσων. Δρόμῳ δ' ἀπαύστῳ χρώμενος τὸν μὲν Εὐφράτην ὑπερῆλθεν ἡμέρα μάλιστα τετάρτη, τρισὶ δ' ἄλλως καθιστάμενος καὶ ὀπλίζων τοὺς συγόντας ἦ προσιόντας ἐς τὴν

მხრიდან აღებული იყო, დაჰყარეს იარაღი, გაიქცნენ და რადგან ამ ადგილიდან გამოსასვლელი გზა არ იყო, ისინი ერთმანეთს ეჯახებოდნენ და აქეთ-იქით ეხლებოდნენ, ვიდრე არ გადაიჩენენ კლდეზე. ამგვარად მათი აჩქარების გამო გაუწყდა მითრიდატეს ლაშქარი, რადგან ისინი განკარგულების გარეშე დაეხმარნენ წინამბრძოლებს და [ამით] არივ-დარიეს ის. დანარჩენის მოგვარება კი ადვილი იყო პომპეუსისათვის, რომელიც ხოცავდა და იჭერდა ჯერ კიდევ უიარაღოებს, გამოკეტილებს ციცაბო კლდეებით შემოზღუდულ ადგილას. დაახლოებით 10000 [კაცი] იქნა დახოცილი და მან იგდო ხელთ ბანაკი მთელი მოწყობილობითურთ.

101. მითრიდატე მხოლოდ თავისი პირადი მცველი რაზმითურთ გაექანა ციცაბოებისაკენ და გაიქცა ისე, რომ თან აღმოაჩნდა სულ რამდენიმე დაქირავებული ცხენოსანი და დაახლოებით 3000 ქვეითი, რომლებიც მაშინვე წაჰყენენ მას თან ციხესიმაგრე სინორეგაში*, სადაც მას დიდძალი ფული ჰქონდა დაგროვილი. მან საჩუქრები და მთელი წლის ქირა მისცა მათ, ვინც მასთან ერთად გამოიქცა; ხოლო 6000 ტალანტი წაიღო თან და გაეშურა ევფრატის სათავეებისაკენ, რომ იქიდან კოლხებში გადასულიყო. [მითრიდატემ] შეუსვენებლივ სირბილით

* Σινόρηγα] 'debebat Σινόριαν' (Mend.); cf. Boiss. ad. Cass. Dion. 37,7,5; Honigmann, RE, 2. Reihe, 3 p. 255.

Χωτηνήν * Ἀρμενίαν ἐνέββαλεν, ἐν-
θα χωτηνοὺς * μὲν καὶ Ἰβηρας,
καλύοντας αὐτὸν βέλεσι καὶ σφεν-
δόναϊς, ἐλαύνων διηγήθεν ἐπὶ τὸν
Ἄψαρον ** ποταμόν. Ἰβηρας δὲ
τοὺς ἐν Ἀσίᾳ οἱ μὲν προγόνους,
οἱ δ' ἀποίκους ἡγοῦνται τῶν Εὐ-
ρωπαίων Ἰβήρων, οἳ δὲ μόνον
ὀμωνύμους· ἔθως γὰρ οὐδὲν ἦν
ὁμοίον ἢ *** γλῶσσα. Μιθριδάτης
δὲ ἐν Διοσκούροις **** χειμάζων,
ἦν τινα πόλιν οἱ Κόλχοι σύμψο-
λον ἡγοῦνται τῆς Διοσκούρων σὺν
Ἀργοναύταις ἐπιδημίας, οὐδὲν *****
σμικρὸν οὐδ' ὅλον ἐν φυγῇ δεῖνο-
εἶτο, ἀλλὰ τὸν Πόντον ὄλον ἐν
κύκλῳ καὶ Σκύθας ἐπὶ τῷ Πόντῳ
καὶ τὴν Μαϊώτιδα λίμνην ὑπερελ-
θῶν ἐς Βόσπορον ἐμβάλεϊν τὴν
τε Μαχάρους τοῦ παιδὸς ἀρχὴν,
ἀχαρίστου περὶ αὐτὸν γενομένου,
παραλαβὼν αὐτίς ἐκ μετώπου
ῥωμαίοις γενέσθαι καὶ πολεμεῖν

იარა და დაახლოებით მეოთხე
დღეს გადალახა ეფვრატო, ხო-
ლო შემდეგი სამი დღე იღვა და
აიარალებდა იმათ, ვინც მასთან
ერთად იყო, ან მას უერთდებო-
და. [შემდეგ] შეიჭრა ხოტენეში,
არმენიაში¹. იქ მან უკუაგ-
ლო ხოტენები და იბერე-
ბი, რომლებიც მას ისრებითა
და შურდულებით აბრკოლებდ-
ნენ და გადავიდა მდინარე აფ-
საროსზე. იბერებს, რომლებიც
აზიაში არიან, ზოგი მიიჩნევს
ევროპელი იბერების წინაპრებად,
ზოგი [ამათ] მოახალშენებად,
სხვები კი მხოლოდ თანამოსახე-
ლებად, რადგან არც ზნე აქვთ
არაფრით მსგავსი და არც ენა.
მითრიდატემ ზამთარი დიოსკუ-
რიაში² გაატარა. კოლხებს ეს
ქალაქი მიაჩნიათ არგონავტებთან
ერთად დიოსკურების აქ ყოფ-
ნის საბუთად. [მითრიდატემ აქ]

* *Τωχηνήν et Τωχηνοὺς* W. Fabricius (v. ad p. 507,24) p. 116 coll. *Τάσχοι* apud Xen. *Anab.* 4,6,5. 7,1; idem vel *Χορζηνή et Χορζηνοὺς* Tomaszek, RE 3 p. 2445.

** *Ἄψαρον* 'immo *Acampsin*' (Mend.), sine causa idonea.

*** ἢ (οὐδὲ) ἢ Nauck.

**** ἐν *Διοσκούροις*] 'immo ἐν *Διοσκουριάδι*' (Mend.).

***** οὐδὲν V.

¹ ბერძნულ ტექსტში ვკავს: *ἐς τὴν Χωτηνήν Ἀρμενίαν ἐνέβαλεν*. ინგლ. თარგმანშია: „entered Armenia at Chotene“. რუს. თარგმანია: „Затем он вторгся в Хотенейскую Армению“. ბერძნული ფორმა ისეთია, რომ ის „ხოტენურს“ არ გამოაჩვენებს. თანამედროვე ნორმების მიხედვით უნდა იყოს: *ἐς τὴν Χωτηνήν, Ἀρμενίαν ἐνέβαλεν*.

² რომის და ფიჩვის გამოცემის შენიშვნის თანახმად *ἐν Διοσκούροις*] 'immo ἐν *Διοσκουριάδι*' (Mend.) სახელობითი არის *Διδσκούρα* (შდრ. Pape, *Eigennamen.*..).

ἐκ τῆς Ἐβρώπης οὖσιν ἐν τῇ Ἄσιā, τὸν πόρον ἐν μέσῳ θέμενος, ὃν κληθῆναι* νομίζουσι Βόσπορον Ἰοῦς διανηξαμένης, ὅτε βούς γενομένη κατὰ ζηλοτυπίαν Ἦρας ἔφθευεν.

ვის და მეოტისის ტბისათვის და ბოსფორში შეჭრილიყო. აქ უნდა წაერთმია მმართველობა თავისი შვილის მახარესათვის, რომელიც მის მიმართ უმადური გამოდგა და კვლავ (რომელითა პირისპირ დამდგარიყო და შებრძოლებოდა მათ ევროპიდან, მაშინ, როდესაც ისინი აზიაში იყვნენ. შუაში გადასასვლელი რჩებოდა, რომელსაც მიღებულია, რომ ბოსფორი¹ ეწოდოს, რადგან იომკვლავად სცურა იგი, როდესაც ძროხად გადაქცეული ჰერას ექვიანობას გაექცა.

102. Ἐς τοσοῦτον παραδοξολογίας** ἐπειγόμενος ὁ Μιθριδάτης ἐφικέσθαι ὄμωσ ἐπενόει καὶ διώθευεν ἔθνη Σχυθικά καὶ πολεμικά καὶ ἀλλότρια, πείθων ἢ βιαζόμενος· οὕτω καὶ φεύγων καὶ ἀτυχῶν αἰδέσιμος ἔτι καὶ φοβερὸς ἦν. Ἠνιόχους μὲν οὖν δεχομένους αὐτὸν παρῶθευεν, Ἀχαιοὺς δὲ ἐτρέψατο διώκων· οἷς ἀπὸ Τρῳίας ἐπανιόντας φασὶν ἐς τὸν Πόντον ὑπὸ χειμῶνος ἐκπσεσθῆναι καὶ πολλὰ παθεῖν ὡς Ἑλληνας ὑπὸ βραβάρων, πέμψαντας δ' ἐπὶ ναῦς ἐς τὰς πατρίδας καὶ ὑπεροφθέντος μῆνισαι τῷ Ἑλληνικῷ γένει· καὶ σχυθικῶς***, ὅσους ἔλοιεν Ἑλλήγων, καταθῆναι, πρῶτα μὲν ἅπαντας ὑπὸ βργῆς, οὖν

არც თუ მცირე რამ ისეთი მოითქრა, რაც ლტოლვილს არ შეეფერება: მან [გადასწყვიტა] გარს შემოველო მთელი პონტოსათვის. პონტოსთან [მობინადრე] სკვითებისათვის და ბოსფორში შეჭრილიყო. აქ უნდა წაერთმია მმართველობა თავისი შვილის მახარესათვის, რომელიც მის მიმართ უმადური გამოდგა და კვლავ (რომელითა პირისპირ დამდგარიყო და შებრძოლებოდა მათ ევროპიდან, მაშინ, როდესაც ისინი აზიაში იყვნენ. შუაში გადასასვლელი რჩებოდა, რომელსაც მიღებულია, რომ ბოსფორი¹ ეწოდოს, რადგან იომკვლავად სცურა იგი, როდესაც ძროხად გადაქცეული ჰერას ექვიანობას გაექცა.

102. ასეთი უჩვეულო რამ მოითქრა მითრიდატემ და მაინც ცდილობდა, მის მიღწევას. მან გადაიარა მეომარი და მის მიმართ მტრულად განწყობილი სკვითური ტომები, ზოგან დარწმუნებით და ზოგან ძალით; მაინც ასე პატივცემული და საშიშარი იყო ის, ლტოლვილი და უბედურებაში მყოფი. ჰენიოხებმა ის [კარგად] მიიღეს, მათ [ქვეყანას] რომ ჩაუარა, ხოლო აქეელები კი გააქცია და მისდია. [აქეელთა] შესახებ ამბობენ, რომ როდესაც ესენი ტროიდან ბრუნდებოდნენ, ქარიშხალმა ესენი² პონტოში შემოყარა და მათ, როგორც კლინებმა ბევრი ტანჯვა გადაიტანეს ბარ-

* κληθῆναι τινεσ i C.

** παραδοξίας ci. Vh.

*** σχυθικῶσ om. V.

¹ Βόσπορος—ეტიმოლოგია—„ძროხის სრუტე“; „ძროხის გასასვლელი“.

χρόνῳ δὲ τοὺς καλλίστους αὐτῶν
 μόνους, μετὰ δὲ τοὺς κληρουμέ-
 νους. Καὶ τὰδε μὲν περὶ Ἀχαιῶν
 τῶν Σκυθικῶν. Ὁ δὲ Μιθριδάτης
 ἐς τὴν Μαιῶτιν ἐμβάλων, ἧς εἰσι
 πολλοὶ δυνάσται, πάντων αὐτὸν
 κατὰ κλέος ἔργων τε καὶ ἀρχῆς
 καὶ δυνάμεως ἔτι οἱ παρούσης
 ἀξιολόγου δεχομένων τε καὶ πα-
 ραπειπόντων καὶ δῶρα πολλὰ φε-
 ρόντων καὶ κομιζομένων ἕτερα, εἰ
 δὲ καὶ συμμαχίαν αὐτοῖς ἐτίθετο,
 ἐπινοῶν ἕτερα καινότερα, διὰ
 Θράκης ἐς Μακεδονίαν καὶ διὰ
 Μακεδόνων ἐς Παιόνας ἐμβάλων
 ὑπερελθεῖν ἐς τὴν Ἰταλίαν τὰ
 Ἄλπεια ὄρη γάμους τε θυγατέ-
 ρων ἐπὶ τῆδε τῇ συμμαχίᾳ τοῖς
 δυνατωτέροις αὐτῶν ἐνηγγύα *.
 Μαχάρης δ' αὐτὸν ὁ παῖς πυθθα-
 νόμενος δδόν τε τοσαύτην ὀλίγη
 χρόνῳ καὶ ἄγρια ἔθνη καὶ τὰ κα-
 λούμενα Κλεῖθρα Σκυθῶν, οὐδε-
 νί πω γεγονότα περατὰ, διοδεύ-
 σαι πρὸς βίαις μὲν τινὰς ἐς αὐτὸν
 ἐπεμπεν ἀπολογησομένους, ὡς
 ἀνάγκη θεραπεύσειε Ῥωμαίους,
 ὀργὴν δὲ ἄκρον εἰδὼς ἔφευγεν ἐς
 τὴν ἐν τῷ Πόντῳ Χερρόνησον,
 τὰς ναυς διαπρήσας, ἵνα μὴ διώ-
 ξειεν αὐτὸν ὁ πατήρ. Ἐτέρας δ'
 ἐπιπέμψαντος ἐκείνου προλαβῶν
 ἑαυτὸν ἔκτεινεν. Ὁ δὲ Μιθριδά-
 τῆς αὐτοῦ τῶν φίλων, οὓς μὲν
 αὐτὸς ἐς τὴν ἀρχὴν ἀπίοντι ἔδε-
 ῖσθαι, πάντας ἔκτεινε, τοὺς δὲ

ბაროსთაგან. [შემდეგ] როდესაც
 მათ გაგზავნეს [კაცები] სამშობ-
 ლოში ხომალდებისათვის და [ნა-
 თი თხოვნა] უყურადღებოდ იქნა
 დატოვებული, ისინი განრისხდ-
 ნენ ელინურ მოღვაწე და ვი-
 საც კი დაიჭერდნენ ელინთაგან,
 სკვითურად სწირავდნენ მათ
 მსხვერპლად: პირველად, განრი-
 სხებულები—ყველას; დროთა ვი-
 თარებაში—მათ შორის ულამაზე-
 სებს, შემდეგ კი—მათ, ვისაც წი-
 ლად ხვდებოდა; ესაა სკვითი
 აქეელების შესახებ. როდესაც
 მითრიდატე მეოტისში შევი-
 და, სადაც ბევრი მმართველები
 არიან, ყველამ კარგად მი-
 ილო და გაატარა მისი საქმიან-
 ნობისა და სახელმწიფოს სახელ-
 განთქმულობის გამო, თანაც
 მნიშვნელოვანი ძალა ჰყავდა
 თან; მას ბევრი საჩუქრები მო-
 უტანეს და მისგანაც [ბევრი] მი-
 ილეს. [მითრიდატემ] ისინი მო-
 კავშირებდად გაიხალა და კიდევ
 უფრო უცნაური რამ გადასწყვი-
 ტა: თრაკიაზე გავლით მაკედონ-
 ნიაში უნდა შეჭრილიყო და მაკე-
 დონებზე გავლით—პეონებში, ხო-
 ლო [შემდეგ] ალპების გადავ-
 ლით—იტალიაში. ამ მოკავში-
 რეობის გულისთვის მან თავისი
 ქალები მათ შორის უძლიერე-
 სებს მიათხოვა. მისმა შვილმა
 მახარემ როცა შეიტყო, რომ მან
 ამდენა გზა ასე ცოტა ხანში

* იγγუა Bk.

τον παιδὸς ἀπαυεῖς ἄς ἡπηρεῖται გამოიარა [აღე] ველურ ტო-
 ἰδίου φίλου γενομένους ἀφῆκε. მეზზე, ე. წ. სკვითების კარზე.
 რომელზედაც არასოდეს არავის გაუვლია, გაუგზავნა მას ვი-
 ლაცეები მოციქულებად, რომლებსაც ის უნდა გაემართლებინათ,
 თითქოს იძულებით ემსახურებოდა რომაელებს. თვითონ კი, [თა-
 ვისი მამის] მძვინვარება რომ იცოდა, გაიქცა პონტოში, რომელიც
 ხერსონესშია, ხონალდები კი დასწვა, რომ მანა მას არ დასდევნებო-
 და. [მამამ] მას სხვა [ხომალდები] დაადევნა. [მახარემ] კი დაასწრო
 მას და თავი მოიკლა. მითრიდატემ დასაჯა მის მეგობართაგან
 ყველა ისინი, რომლებიც მან თვითონ მისცა, როდესაც ის ქვეყ-
 ნის მმართველად გაისტუმრა, ხოლო ისინი, რომლებიც მის შვილს
 პირადი მეგობრობის გამო ემსახურებოდნენ, უვნებლად გაუშვა.

103. Καὶ τὰδε μὲν ἦν ἀμφὶ
 τὸν Μιθριδάτην, ὁ δὲ Πομπηῖος
 αὐτὸν εὐθὺς μὲν* ἐπὶ τῇ φυγῇ
 μέχρι Κόλχων ἐδίωξε, μετὰ δὲ
 τοὺς Κόλχους** οὐδαμοῦ*** δό-
 ξας αὐτὸν οὐτε τὸν Πόντον οὐτε
 τὴν Μαιώτιδα λιμνὴν περιελεύ-
 σεσθαι οὐδὲ μεγάλους ἔτι πράγ-
 μασι ἐγγειρήσειν ἐκπεσόντα, τοὺς
 Κόλχους ἐπήγει καθ' ἱστορίαν****
 τῆς Ἀργοναυτῶν καὶ Διοσκούρων
 καὶ Ἡρακλέους ἐπιδημίας, τὸ πά-
 ρος***** μάλιστα ἰδεῖν ἐθέλων,
 ὁ Προμηθεὶ φασὶ γενέσθαι περὶ
 τὸ Κασκάσον ὄρος*****. Χρυσο-
 φοροῦσι δ' ἐκ τοῦ Κασκάσου πη-
 γαὶ πολλὰ ψήγμα ἀφανές· καὶ

103. ეს გადახდა თავს მით-
 რიდატეს. პომპეუსმა მსწრაფლ
 მისდია მას, გაქცეულს, კოლ-
 ხებანდე, ხოლო კოლხების შემ-
 დეგ კი იფიქრა, [მითრიდა-
 ტე] ვერც პონტოს შემოუვ-
 ლის და ვერც მეოტისის ტბას
 და გაძევებულს არც დიდი საქ-
 მეების წაწოწყება შეეძლებათ.
 [ამის შემდეგ] მან მოიარა კოლ-
 ხები არგონავტთა, დიოსკუ-
 რებისა და ჰერაკლეს აქ ყოფ-
 ნის ამბების შესატყობად¹ და
 განსაკუთრებით კი უნდოდა ენა-
 ხა ტანჯვის [ადგილები], რად-
 გან ამბობდნენ, პრომეთე-
 სი კავკასიონის მთაზე იყო...

* εὐθὺς μὲν om. iC.
 ** τοὺς Κόλχους del. Mōnd.
 *** οὐδαμῶ i. οὐδαμῶ Bk.
 **** καθ' ἱστορίαν om. V.
 ***** τὸ πάρος—τὸ ὄρος om. C.

¹ καθ' ἱστορίαν რუს. иитерресуясь рассказыи; ინგლისურად: to gain knowledge.

εί περιουκοί, κήρια τιθέντες ἐς τὸ ρέυμα βαθύμαλλα, τὸ φήγμα ἐνισχόμενον αὐτοῖς ἐκλέγουσι. Καὶ τοιοῦτον ἦν Ἰσως καὶ τὸ χρυσόμαλλον Αἰήτου δέρος, τὸν οὖν Πομπήιον ἐπὶ τῇ ἱστορίᾳ ἀνιόντα οἱ μὲν ἄλλοι παρέπεμπον, ὅσα ἔβην γείτονα· Ὁρολζης* ὁ, ὁ τῶν Ἀλβανῶν βασιλεύς, καὶ Ἀρτώκης**, ὁ Ἰβήρων, ἐπὶ μυσταῖσιν ἐλόχων ἀμφὶ τὸν Κύρνον*** ποταμόν, ὃς δὴ ὠδὲκα στόμασι πλωτοῖς**** ἐς τὴν Κασπίαν θάλασσαν ἐρεύγεται, πολλῶν ἐς αὐτὸν ἐμβάλλοντων ποταμῶν καὶ μεγίστου πάντων Ἀράξου. Αἰσθόμενος δὲ τῆς ἐνέδρας ὁ Πομπήιος τὸν ποταμὸν ἐξέγγυς καὶ τοὺς βαρβάρους συνελάσας ἐς λόχμην βαθεῖαν (ὄλομαχῆσαι ὃ ἐῖσι δεινοί, κρυπτόμενοί τε καὶ ἐπιόντες ἀφανῶς) αὐτῇ λόχμῃ, τὸν στρατὸν περιστήσας, ἐνέπρησε καὶ τοὺς ἐκφεύγοντας ἐδῶ-

კავკასიონიდან [გამომდინარე] მრავალ ნაკადულს უჩინარი ოქროს ქვიშა ჩამოაქვს. ადგილობრივი მცხოვრებლები მდინარეში სქელმატყლიან ცხვის ტყავებს დებენ და აგროვებენ ქვიშას, რომელიც [ამ ტყავებზე] რჩება. ალბათ ამგვარივე იყო აეტის ოქროს საწმისიც. პომპეუსი რომ დადიოდა ამ ამბების შესატყობად, ზოგნი ვინც [მითრიდატეს] მეზობელი ტომები იყვნენ, მას [თავისუფლად] ატარებდნენ; ოროზე კი, ალბანთა მეფე და არტოკე, იბერთა მეფე 70000 [კაცი] ჩუსაფრდნენ მას მდინარე კიროსთან¹, რომელიც ერთვის კასპიის ზღვას 12 სანაოსნო ტოტით, მას მერე რაც შეიერთებს ის ბევრ მდინარეს, რომელთა შორის ყველაზე დიდია არაქსი. პომპეუსმა რომ ამ ჩასაფრების შესახებ შეიტყო, მდინარეზე ხიდი გასდო და ბარ-

* Orazes C. cf. Boiss. ad Cass. Dion. 36,54.1.

** δτωκος Oi, Tocus C, sed p. 528,4 sq. ἀρτώκης libri, quod hic restituit graevius ad Flor. 1,40 (3,5), 28; cf. Boiss. ad Cass. Dion. 37,1.2.

*** Κύρνον Mend., κύρτον Oi, Cirtum C, Κύρον Gel. cf. Boiss. ad Cass. Dion. 36,53,5.

**** πλωτοῖς] error Appiani cf. K. J. Neumann, Jahrb. f. class. Philol., Supplementbd. 13 (1884) p. 346; Fabricius (v. ad p. 507,24) p. 188.

¹ უაღრის ტუქსტში არის: Κύρτος. აპიანეს „კიროსი“ და სხვა ავტორების „კიროსი“ არის მდ. მტკვარი.

κεν, ἕως ἅπαντες* ὁμηρὰ τε
 καὶ δῶρα ἦνεγκαν. καὶ ἐθριάμ-
 ρευσεν ἐς Ῥώμην** καὶ ἀπο-
 τῶνθε. Πολλὰ δὲ ἐν τε τοῖς ὁμή-
 ροις καὶ τοῖς αἰχμαλώτοις ἐνρέ-
 ψησαν γυναῖκες, οὐ μείονα τῶν
 ἀνδρῶν τραύματα ἔχουσαι· καὶ
 ἐδόκουν Ἀμαζόνες εἶναι, εἴτε τι
 ἕθνος ἐστὶν αὐτοῖς γειτονεῖον αἰ-
 Ἀμαζόνες, ἐπίκλητοι· τότε ἐς συμ-
 μαχίαν γενόμεναι, εἴτε τινὰς πο-
 λεμικὰς ὄλως γυναῖκας οἱ τῆδε
 βάρβαροι καλοῦσιν Ἀμαζόνας.
 ებში ბევრი აღმოჩნდა ქალიც,
 ლებად არ იყვნენ დაქრილნი.
 იმიტომ, რომ ამადონები იყვნენ
 მელიც მაშინ მოიწვიეს მოკავშირეებად,
 რომ მეომარ ქალებს იქაური ბარბაროსები
 საერთოდ ამადონებს უწოდებდნენ.

104. Ἐπανίων δ' ἐντενθῆεν ὁ
 Πομπήιος ἐστράτευσεν*** ἐς Ἀρ-
 μενίαν, ἔγκλημα ἐς Τυγράνη τι-
 νέμενος, ἦτι συνεμάχει Μιθριδά-
 τη· καὶ ἦν ἥδη περὶ Ἀρτάξατα
 τὸ**** βασίλειον. Τυγράνη δὲ οὐκ
 ἔγγαστο μὲν πολεμεῖν ἔτι, πατ-
 ῆες δ' ἐκ τῆς Μιθριδάτου θυγατ-

ბაროსები ტევრში შერეკა (ხო-
 ლო ესენი ძალიან დახელოვ-
 ნებულები არიან ტყეში ბრძო-
 ლაში, რადგან იმალებიან და
 ესხმიან თავს უჩინრად); [ამ]
 ტევრს ირგვლივ ლაშქარი შემო-
 უყენა და ცეცხლი წაუკიდა;
 ვინც გამორბოდა [ქალიდან], მათ
 სდევნიდა ნანამ, ვიდრე ყველამ
 მძევლები არ გამოუგზავნეს და
 საჩუქრები არ მიაართვეს. რომ-
 ში ის ტრიუმფით შევიდა ამათ
 გამოც¹. მძევლებსა და ტყვე-
 რომლებიც მამაკაცებზე ნაკ-
 ისინი ამადონები ეგონათ, ან
 მათი მეზობელი ტომი, რო-

104. აქედან შემობრუნებულმა
 პომპეუსმა, გაილაშქრა არმენია-
 ზე, რაკილა ტიგრანეს ბრალს
 სდებდა მითრიდატეს ეხმარებო.
 ის ეხლა უკვე არტაქსატის,
 სამეფო რეზიდენციის ახლოს
 იყო. ტიგრანეს მეტი აღარ
 უნდოდა ომი. მას შვილები²

* ἅπαντες Bk. et. Emperius, ἄν πάντες Oi.

** ἐν Ῥώμην ci. Mend. cf. Zerdik p. 32.

*** ἐστράτευσεν i.

**** τὸ ci. Mend. (coll. Plut. Luc. 31.3 ἐπ' Ἀρτάξατα τὸ Τυγράνου βα-
 σίλειον) τὴν Oi.

¹ რუსულ თარგმანშია: „В Риме он справил триумф и нал
 пошел“.

² ამ ადგილას Nauck-ის ჩამატების მიხედვით ზოგი გამომცემელი და მთა-
 რგმნელი წერს: „სამი შვილი“ ჰყავდაო. მე ვთვლებ „შვილებს“, თუმცა ქვემოთ
 ძხოლოდ სამ შვილზეა ლაპარაკი (ბოძმ შეიძლება ამ სამს გარდა კიდევ ყოფი-
 ლიყვნენ?).

πρὸς αὐτῷ (τρεις) * γεγένητο, ὦν
 δύο μὲν αὐτὸς ὁ Τυγράνης ἀνη-
 ρήκει, τὸν μὲν ἐν μάχῃ, πολεμοῦ-
 ντά οἱ, τὸν δ' ἐν κυνηγεσίῳ,
 αὐτοῦ πεσόντος ἀμελήσαντα καὶ
 τὸ διάδημα περιθήμενον ἔτι κει-
 μένου. Ὁ δὲ τρίτος, Τυγράνης,
 ἐν μὲν τοῖς κυνηγεσίῳις ὑπερ-
 γήσας ** τοῦ πατρὸς ἐστεφάνωτο
 ὑπ' αὐτοῦ, μικρὸν δὲ διακλιπῶν
 ἀπέστη καὶ ὄδε καὶ πολεμῶν τῷ
 πατρὶ καὶ ἠττώμενος ἐς Φραάτην
 ἔπερεύγει, τὸν Παρθυσίων βασι-
 λέα, ἄρτι τὴν Σιντρίκου *** τοῦ
 πατρὸς ἀρχὴν διαδεδεγμένον. Πλη-
 σιάσαντος **** δὲ τοῦ Πομπηίου
 κοινωσάμενος Φραάτη συγχωροῦ-
 ντός τε ***** κάκεινου καὶ φι-
 λίαν ἰδίαν ἐς τὸν Πομπήιον μνη-
 μένου κατέφευγεν ὁ παῖς ἰκέτης
 ἐς τὸ Πομπήιον, καὶ ταῦτα ὦν
 Μιθριδάτου θυγατρίδος *****.
 Ἄλλὰ μέγα δικαιοσύνης καὶ πίσ-
 τεως κλέος ἦν τοῦ Πομπηίου πα-
 ρὰ τοῖς βρβάροις, ὃ δὴ πίσυνοσ
 καὶ ὁ πατὴρ Τυγράνης οὐδ' ἐπι-
 κηρουκευσάμενος ἔχει, τὰ τε ἄλλα
 πάντα ἑαυτὸν ἐπιτρέψων *****
 ἐς τὰ δίκαια Πομπηίου καὶ κατη-
 γορήσων τοῦ παιδὸς ἐπὶ Πομ-

ჰყავდა მითრიდატეს ასულისა-
 გან, რომელთაგან ორი თვითონ
 ტიგრანემ დახოცა — ერთი ბრძო-
 ლაში, როდესაც შვილი ეომებო-
 და, ხოლო მეორე — ნადირობის
 დროს, როდესაც [შვილი] არ
 მიეშველა დაცემულ [მამას] და
 [მამა] ჯერ კიდევ ძირს იწვა,
 [შვილმა] რომ თავზე [მი-
 სი] გვირგვინი დაიდგა; მესამე
 შვილს, ტიგრანეს, რომელიც ამ
 ნადირობის დროს მამის ამ-
 ბავმა დიდად შეაწუხა, თვი-
 თონ მან დაადგა გვირგვინი;
 მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ ისიც
 გადაუდგა მას და ომი წამოიწ-
 ყო მამის წინააღმდეგ. [ამ ომ-
 ში] რომ დამარცხდა, გაიქცა
 ფრაატესთან, პართელთა მეფეს-
 თან, რომელმაც ეხლახან მიიღო
 თავისი მამის, სინტრიკოსის სა-
 ხელმწიფო. როდესაც პომპეუსი
 მოახლოვდა, [ახალგაზრდა ტიგ-
 რანე] მოეთათბირა ფრაატეს,
 რომელიც ისედაც თანაუგრძნო-
 ბდა მას და პომპეუსთან პირადი
 მეგობრობისათვის იღწვოდა, და
 როგორც მავედონებელი შეეფარა
 პომპეუსს, მიუხედავად იმისა,
 რომ მითრიდატეს ასულის შვილი

* (τρεις) add. Nauck.

** ὑπεραθλήσας Reiske.

*** est Sinatruces, qui ab a. 77 ad a. 70/69 a. C. Parthorum rex
 fuit, cf. Stäholin, RE, 2, Reihe, 3 p. 222.

**** πλησιάζοντος a

***** τε Reiske et Musgr., et Oi.

***** θυγατρίδος om. V.

***** ἐπιτρέψων ci. Mend., ἐπιτρέψας i.

πηίου. Χιλιάρχους δὲ αὐτῶν καὶ ἑπαρχοὺς ἐπὶ τιμῇ κελύσαντος ὑπαντᾶν τοῦ Πομπηίου, οἱ μὲν ὄντες ἀμφὶ τὸν Τιγράνην, τὸ ἀκήρυκτον τῆς δόξης θεοδίτες, ἐφευγον ὀπίσω, ὁ δὲ Τιγράνης ἦλθε καὶ τὸν Πομπήιον ὡς κρείττονα βαρβαρικῶς προσεκύνησεν. Ἐἰσι δ' οἱ λέγουσιν ὑπὸ ῥαβδόσχοις αὐτὸν ἀχθῆναι, μετάπεμpton ὑπὸ τοῦ Πομπηίου γενόμενον. Ὅποτερως δ' ἦλθεν, ἐξελογεῖτο * περὶ τῶν γεγονότων καὶ ἐδίδου Πομπηίῳ μὲν αὐτῶν τάλαντα ἑξακισχίλια, τῇ στρατιᾷ δὲ ὄσχημας πενήτηκοντα ἑκάστη καὶ λοχαγῶν χιλιάς ** καὶ χιλιάρχῳ μυριάς. Ἐπιγράνης მხლებლები შეშინდნენ, რადგან მათი მოსვლა წინასწარ არ იყო გამოცხადებული და უკან გაიქცნენ. ოცირანი კი მივიდა და პომპეუსს, როგორც მასზე უფრო ძლიერს, ბარბაროსულად თავყვანი სცა. ზოგი იმას ამბობს, რომ ის ლიქტორებმა მოიყვანეს, რადგანაც ის პომპეუსის მიერ იყო გამოცხადებული. როგორც არ უნდა ყოფილიყო მოსული, მან თავი იმართლა მომხდარ საქმეთა გამო და თვით პომპეუსს მისცა 6000 ტალანტი, ხოლო ლაშქარს — თითოეულ [ჯარისკაცზე] 50 დრახმა, ლახავოს — 1000; ათასისთავს — 10000.

105. Καὶ ὁ Πομπήιος αὐτῶν συνεγίνωσχε τῶν γεγονότων καὶ συγγήλασσε τῶν παιδῶν καὶ θιῆτεσε τὸν μὲν ὑλὸν ἄρχαιον τῆς Σωφηνῆς καὶ Ἰορθητηνῆς ***, αἱ γὰρ ὑλὸν ἄρα εἰσὶν Ἀρμενία Βραχυτέρα, τὸν δὲ πατέρα τῆς ἄλλης Ἀρμε-

იყო. მაგრამ პომპეუსს ბარბაროსებში დიდად სამართლიანი და სანდო [კაცის] სახელი ჰქონდა. ამას დაენდო ტიგრანე-მამაც და არც კი შეუტყობინებია, ისე მივიდა [პომპეუსთან], ჯერ ერთი იმისათვის, რომ ყველაფერი, რაც კი მას თვითონ ჩაეღიძნა, პომპეუსის სამართლისათვის მიენდო, ხოლო მეორეც იმისათვის, რომ თავისი შვილი დაედანაშაულებინა პომპეუსის წინაშე. როდესაც პომპეუსის განკარგულებით პატრიციუსების ნიშნად [ტიგრანეს] შეეგებნენ ათასისთავები და ცხენოსანი ჯარის მეთაურები. ოცირანი ჩაღიძნდა და უკან გაიქცნენ. ტიგრანე კი მივიდა და პომპეუსს, როგორც მასზე უფრო ძლიერს, ბარბაროსულად თავყვანი სცა. ზოგი იმას ამბობს, რომ ის ლიქტორებმა მოიყვანეს, რადგანაც ის პომპეუსის მიერ იყო გამოცხადებული. როგორც არ უნდა ყოფილიყო მოსული, მან თავი იმართლა მომხდარ საქმეთა გამო და თვით პომპეუსს მისცა 6000 ტალანტი, ხოლო ლაშქარს — თითოეულ [ჯარისკაცზე] 50 დრახმა, ლახავოს — 10000.

* ἀτελογεῖτο Reiske.

** χιλίας om. C.

*** σοφηνῆς καὶ ἰορθητῆς i, item b. 515,8.

νίας ἐπὶ τῷδε τῷ παιδί κληρονό-
 μῳ. Τὴν δὲ ἐπίκτητον αὐτὸν ἀρ-
 χὴν ἐκέλευεν ἤδη μεθεῖναι. Καὶ
 μεθεῖναι Συρίαν τὴν ἀπ' Εὐφράτου
 μέχρι τῆς θαλάσσης· εἶχε γὰρ
 ὃν καὶ τήνδε καὶ Κιλικίας τινὰ
 ὁ Τυγράνης, Ἀντίοχον ἐκβαλὼν
 τὸν Εὐσεβῆ * προσαγορευθέντα.
 Ἀρμενίων δ' ὅσοι τὸν Τυγράνη
 πρὸς Πομπήιον ὀδεύοντα ἐγκατα-
 λελοίπεσαν **, ἐν ὑποψίᾳ τούτ'
 ἔχοντες, τὸν παῖδα αὐτὸν, παρὰ
 τῷ Πομπηίῳ ἔτι ὄντα, πείθουσιν
 ἐπιθέσθαι τῷ πατρί. Καὶ ὁ μὲν
 ἐλήφθη καὶ ἐδέθη καὶ μεταξὺ
 Παρθυαίους ἐρθεῖζων ἐπὶ Πομ-
 πήιον ἐθριαμβεύθη καὶ ἀνῆρέθη.
 Ὁ δὲ Πομπήιος, ἐκτετελέσθαι οἱ
 τὸν πάντα πόλεμον ἡγούμενος,
 ᾤκιζε πόλιν, ἐνθα τὴν μάχην ἐνί-
 κα Μιθριδάτην, ἣ ἀπὸ τοῦ ἔργου
 Νικόπολις κλήζεται, καὶ ἔστιν
 Ἀρμενίας τῆς Βραχυτέρας λεγο-
 μένης. Ἀριοβαρζάνη δ' ἀπεδίδου
 βασιλεύειν Καππαδοκίας καὶ προ-
 σεπέδωκε Σωφηνῆν καὶ Γοργυ-
 νῆν, ἃ τῷ παιδί μεμέριστο *** τῷ
 Τυγράνους· καὶ στρατηγεῖται νῦν
 ἅμα τῇ Καππαδοκίᾳ καὶ τάδε.
 * Ἔδωκε δὲ καὶ τῆς Κιλικίας πό-

ჩენი არმენია, რომლის შემკვიდ-
 რეც შემდეგ ისევ შვილი უნდა
 გამხდარიყო. მანვე ბრძანა, რომ
 რაც [ტიგრანემ] ესა შესძინა
 თავის სახელმწიფოს, ის დაებ-
 რუნებინა. [ტიგრანემ] დაბ-
 რუნა სირია ევფრატისა და წ-
 ყებული ზღვამდე, რადგან ტიგ-
 რანეს ეპყრა ესეც და კილიკი-
 ის ნაწილიც, საიდანაც მან გა-
 მოძიევა ანტიოქოსი, ლეთისმო-
 სავად * წოდებული. იმ არმე-
 ნიელებმა, რომლებმაც პომპეუს-
 თან მიმავალი ტიგრანე გზაზე
 მიატოვეს, ექვის თვალით შეხე-
 დეს ამ ამბავს და მისი შვილი,
 რომელიც ჯერ კიდევ პომპეუს-
 თან იყო, დააჯერეს, მანას
 თავს დაესხია. მაგრამ ის შე-
 იპყრეს და ბოროტი დაადეს,
 რადგან პართელებს აქებებდა
 პომპეუსის წინააღმდეგ, მონაწი-
 ლეობა მიაღებინეს [პომპეუსის]
 ტრიუმფში და [შემდეგ] სიკვდი-
 ლით დასაჯეს. პომპეუსმა იფიქრა,
 მთელი ომი დამთავრებულიაო, და
 იმ ადგილას, სადაც მან მითრი-
 დატეს ბრძოლა მოუგო, დააფუ-
 ძნა ქალაქი, რომელსაც ამ საქ-
 მის გამო ნიკოპოლისი¹ ეწოდა.

* est Antiochus X Eusebes, qui ab a. 94 ad a. 83 regnavit. cf. Wilcken, RE I p. 2484 p. 33.

** ἐγκαταλελοίπασιν, a m. 1 εσαν supraser., V.

*** μεμέρισται V.

**** τυγράνη V.

¹ Νικόπολις—ნიქη — გამარჯვება, πόλις — ქალაქი, ერთად „გამარჯვების ქალაქი“.

λιν Καττάβαλα* και άλλας. Ἀριobarζάνης μὲν οὖν τὴν βασιλείαν ἔλην τῷ παιδί** περιὼν ἐνεχείρισε. Καὶ πολλαὶ μεταβολαὶ μέχρι Καίσαρος ἐγένοντο τοῦ Σεβαστοῦ, ἐφ' οὗ***, καθάπερ τὰ λοιπὰ. καὶ ἦδε ἡ βασιλεία περιήλθεν ἐς στρατηγίαν.

თად განიგებოან¹. მან მისცა მას აგრეთვე კილიკიის ქალაქი, კასტაბალა და სხვებიც. არიობარზანესმა ჯერ კიდევ თავის სიცოცხლეში მთელი სახელმწიფო თავის შვილს გადასცა. ბევრი ცვლილება მოხდა კეისარ ავგუსტუსამდე, რომლის დროსაც ეს სახელმწიფოც მის მბრძანებლობას დაემორჩილა, როგორც სხვა დანართები.

106. Ὁ δὲ Πομπήιος καὶ τὸν Γαῦρον ὑπερελθὼν ἐπολέμησεν Ἀντιόχῳ τῷ Κομμαγηνῷ****, ἕως ἐς φιλίαν ὃ Ἀντιόχος αὐτῷ συνήλθεν, ἐπολέμησε δὲ καὶ Δαρείῳ τῷ Μήδῳ, μέχρις ἔφυγεν, εἶτε Ἀντιόχῳ συμμαχῶν εἶτε Ἰγυράνῃ πρότερον. Ἐπολέμησε δὲ καὶ Ἄρρῳ τοῖς Ναβαταίοις, Ἀρέτα***** βασιλεύοντος αὐτῶν, καὶ Ἰουδαίοις, Ἀριστοβόλου***** τοῦ βασιλέως ἀποστάντος, ἕως εἰλεν***** Ἱεροσόλυμα, τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῖς πόλιν. Καὶ Κιλικίας δὲ, ἦσα οὕτω Ῥωμαίοις

და რომელიც არის მცირედ წოდებული არმენიაში. მან არიობარზანეს დაუბრუნა კაპადოკიის სამეფო, დამატებით მისცა კიდევ სოფენე და გორდიენე, რომლებიც ტიგრანეს შვილისათვის ჰქონდა უწინ მიკუთვნებული. ეხლა ეს [ნაწილებიც] კაპადოკიასთან ერთად

დაიარა და ომი გაუმართა ანტიოქოს კომაგენელს, ვიდრე ანტიოქოსმა მასთან შეგობრობა არ დაამყარა. ის ეომა დარიოსსაც, მიდიის მეფეს, ვიდრე არ გააქცია, ან იმიტომ, რომ ანტიოქოსის მოკავშირე იყო, ან იმიტომ, რომ მასზე უწინ ტიგრანესი. ის ეომა ნაბატეელ არაბებს, რომელთა მეფეც იყო არეტა და იუდეველებს, რომელთა მეფე არისტობულეც მას განუდგა, ვიდრე არ აიღო მათი უწმინდესი ქალაქი, იერუსალემი. [პომპე-

106. პომპეუსმა ტავროსი გადაიარა და ომი გაუმართა ანტიოქოს კომაგენელს, ვიდრე ანტიოქოსმა მასთან შეგობრობა არ დაამყარა. ის ეომა დარიოსსაც, მიდიის მეფეს, ვიდრე არ გააქცია, ან იმიტომ, რომ ანტიოქოსის მოკავშირე იყო, ან იმიტომ, რომ მასზე უწინ ტიგრანესი. ის ეომა ნაბატეელ არაბებს, რომელთა მეფეც იყო არეტა და იუდეველებს, რომელთა მეფე არისტობულეც მას განუდგა, ვიდრე არ აიღო მათი უწმინდესი ქალაქი, იერუსალემი. [პომპე-

* κάβαλα i.

** τῷ παιδί] Ariobarzani II Philopatori (63/2—52/1 a. C.).

*** ἐφ' οὗ] immo sub Tiberio, cf. Marquardt, Röm. Staatsverw. I¹

p. 355.

**** Ἀρτ. τῷ Κομμαγ.] cf. Mommsen, Ges. Schr. 4 p. 84 sq.

***** ναυαταίοις ἀρέθῃ V.

** ** * ἀριστοβόλου B.

***** καθείλεν iC.

გ. ო. ერთი გამგებელი ჰყავთ.

ὑπάρχουσε, καὶ τὴν ἄλλην Συρίαν, ὅσε * τε περὶ Εὐφράτην ἐστὶ καὶ Κοίλη καὶ Φοινίκη καὶ Παλαιστίνην λέγεται, καὶ τὴν Ἰδουμαίων καὶ Ἰουραίων καὶ ὅσα ἄλλα ὀνόματα Συρίας, ἐπιὼν ἀμαχεὶ Ῥωμαίοις καθίστατο, ἐγκλημα μὲν οὐδὲν ἔχων ἐς Ἀντίοχον τὸν Εὐσεβῆ **, παρόντα καὶ δεόμενον ὑπὲρ ἀρχῆς πατρῶας, ἡγούμενος δὲ, Τυράνη ***, τὸν κρατήσαντα τοῦ Ἀντιόχου, τῆς γῆς ἔπελάσας, Ῥωμαίοις αὐτὴν κατὰ τόδε προσεκητήσθαι. Ταῦτα δ' αὐτῷ διοικουμένῳ πρέσβεις ἀφίσκοντο φραάτου καὶ Τυράνους ἐς πᾶλεμον ἀλλήλοις συμπεσόντων, οἱ μὲν Τυράνους ἄς φίλῳ συμμαχεῖν τὸν Πομπήιον ἀξιοῦντας, οἱ δὲ τοῦ Παρθυσίου φιλίαν αὐτῷ πρὸς Ῥωμαίους τιθέμενοι. Καὶ ὁ Πομπήιος, οὐκ ἀξίων Παρθυσίους πολεμεῖν ἄνευ Ῥωμαίων φηφισματός, ἔπειψεν ἀμφοτέρους διαλλακτάς.

ისინი, ვინც ტიგრანეს მხრიდან იყვნენ, სთხოვდნენ პომპეუსს, როგორც მეგობარს, მოკავშირეობას. ხოლო პართელთა [მოციქულებს] მისი საშუალებით რომაელებთან უნდოდათ მეგობრობის დამყარება. რადგან პომპეუსს არ მიაჩნდა მიზანშეწონილად პართელებთან ომით რომაელთა სენატის გადაწყვეტილების გარეშე, ორივე მხარეს გაუგზავნა მომრიგებლები.

* მთა i.

** τὸν Εὐσεβοῦς Schw.: 'at ipsius scriptoris videtur peccatum' (Mend.); est Antiochus XIII Asiaticus, cf. Wilcken, RE I p. 2485 p. 36.

*** Τυράνη om. i.

¹ Κοίλη Συρία — თარგმანებში ჩვეულებრივ *Κοίλη* უთარგმნელად არის დატოვებული. შდრ. ბრონოვარაჟი გიორგი მონახონისაჲ ტფილისი, 1920 წ. გვ. 20 — „კელი სურია“. *Κοίλη* თავისთავად ნიშნავს „ამოღრუნტულს“, „ჩაღრმავებულს“. *Κοίλη Συρία* თარგმანში იქნება: „დაბლობი სურია“.

პეუსმა] მოიარა და უბრძოლველად დაუმორჩილა რომაელებს კილიკიის ნაწილი, რომელიც ჯერ არ იყო რომაელთა მორჩილებაში, დანარჩენი სირია, რომელიც ევფრატთან არის დოკილი-სირიად]¹, ფინიკიად და პალესტინად წოდებული [მხარეები], იდუმეველთა და იტურეველთა [ქვეყნები] და სხვა სახელწოდებების მქონე [ქუთხეები] სირიისა. მას სასაყვედურო არაფერი ჰქონდა ანტიოქოს ღვთისმოსავის მიმართ, რომელიც მასთან იყო და ითხოვდა მამისეულ სახელმწიფოს, მაგრამ იგი ფიქრობდა, რომ თუ კი მან ამ ქვეყნიდან გააძევა ანტიოქოსის დამმარცხებელი ტიგრანე. ასევე მოიპოვეს იგი რომაელებმა. სანამ ის ამ საქმეებს აგვარებდა, მასთან მოვიდნენ ფრაატესა და ტიგრანეს მოციქულები, რომლებსაც ერთმანეთთან ომი ჰქონდათ გამართული.

107. Καὶ ὁ μὲν ἀμφὶ ταῦτα ἦν, Μιθριδάτῃ δὲ ἡ περιόδος ἤνυστο τοῦ Πόντου· καὶ Παντικάπαιον, ἐμπόριον Εὐρωπαϊον ἐπὶ ἐκβολῆς τοῦ Πόντου, καταλαβὼν κτείνει τῶν υἱῶν Ξιφάρην* ἐπὶ τοῦ πύρου διὰ μητρὸς ἀμάρτημα τοιόνδε. Φρούριον** ἦν τι Μιθριδάτῃ, ἔνθα λανθάνοντες ὑπόγαιοι θησαυροὶ πολλῶν*** σιδηροδέτων χαλκείων**** πολλὰ χρήματα ἔκρυπτον.***** Στρατονίκη δέ, μὴ τῶν Μιθριδάτου παλλακῶν ἢ γυναικῶν, ἢ τοῦδε τοῦ φρουρίου τὴν ἐπιστήμην καὶ φυλακὴν ἐπετέτραπτο, περιόντος ἔτι τὸν Πόντον τοῦ Μιθριδάτου τὸ φρούριον ἐνεχείρισε τῷ Πομπηίῳ καὶ τοὺς θησαυροὺς ἀγνοουμένους ἐμήνυσεν, ἐπὶ συνθήκῃ μόνῃ τῆ-
 δε, ὅτι οἱ τὸν υἱὸν Ξιφάρην ὁ Πομπηίος, εἰ λάβῃ, περιώσσει. Καὶ θ μὲν, τοῖς χρήμασι ἐπιτυχῶν, ὑπέσχητο αὐτῇ τὸν Ξιφάρην καὶ ἐδεδώκει φέρεσθαι καὶ

107. ამ საქმიანობაში რომ იყო [პომპეუსი], მითრიდატემ დაასრულა პონტოს შემოვლა, აიღო პანტიკაპეონი, ევროპელთა სავაჭრო ადგილი პონტოს შესართავთან¹ და ზედ სრუტესთან მოჰკლა ერთი თავის ვაჟთავანი, ქსიფარესი მისი დედის შემდეგი შეცოდების გამო: მითრიდატეს ერთი ციხესიმაგრე² ჰქონდა, სადაც საიდუმლო მიწისქვეშა სავანძურებში, რკინის შექვილილ მრავალ სპილენძის ქურჭელში დიდძალი ფული ჰქონდა დამალული. სტრატონიკემ კი, მითრიდატეს ერთ-ერთმა ხასამ, თუ ცოლმა, რომელმაც იცოდა ამ ციხესიმაგრის ამბავი და რომელსაც მინდობილი ჰქონდა მისი დაცვა, სანამ მითრიდატე პონტოზე დაეცურავდა, გადასცა ის პომპეუსს და გაანდო მას სავანძურების [ამბავი], რაც [აქამდე არავინ] იცოდა, იმ ერთად-

* Ξιφάρην Zangemeister in Orosii editione (Vindob. 1882) p. 733 adn. 1, coll. Oros. 6.5.3; Pherecyde ap. Clem. Alexandr., Strom. 5,8.44 p. 355,13 Stähl.

** φρούριον] Σινορία v. ad p. 510,7.

*** πολῶν B, πυλῶν V.

**** χαλκείων Reiske et Schw., χαλκῶν Oi. καλιίδων Musgr.

***** πολλὰ σιδηρόδετα χαλκεία χρημάτων πλέα ἔκρυπτον oi. Mend.

¹ უაჯრის თარგმანს აქ აქვს შენიშვნა: „On the contrary, Panticapaeum was at the outlet of the Palus Maeotis (Sea of Azov) on the site of the modern city of Kertsch“.

² ფირეკისა და როოსის გამოცემას აქვს ასეთი შენიშვნა: φρούριον] Σινορία; ესაა § 101-ის დასაწყისი, სადაც სინორეგაზეა ლაპარაკი. (იხ. ხეშოთ).

· τὰ ἴδια· αἰσθόμενος δὲ τῶν γε-
 γονότων ὁ Μιθριδάτης κτείνει· τὸν
 Ξεφάρην ἐπὶ τοῦ πόρου, ἐφο-
 ρώσης τῆς μητρὸς πέραθεν*
 καὶ ἐξέριψεν ἄταρον· καὶ ὁ μὲν
 υἱὸς κατεφρόνησεν ἐς ἀνίαν τῆς
 ἁμαρτοῦσης καὶ πρέσβεις εἰς τὸν
 Πομπήιον, ἔτι περὶ Συρίαν ὄντα
 καὶ οὐκ αἰσθανόμενον αὐτοῦ πε-
 ριόντος**, ἔπεμπεν, ὅς τῆς πατ-
 ρῶας ἀρχῆς αὐτὸν Ῥωμαίοις τε-
 λέσειν φόρους ὑπισχόνοντο· Πομ-
 πηίου δ' αὐτὸν ἐλθόντα δεῖσθαι·
 τὸν Μιθριδάτην κελεύοντος, καθὰ
 καὶ Τιγράνης ἀφίκετο, τοῦτο μὲν
 οὐκ ἔφη ποτὲ ὑπαστήσεσθαι, Μι-
 θριδάτης γε ὧν, πέμψειν δὲ τῶν
 παίδων τινὰς καὶ φίλους. Ἄμψ
 δὲ ταῦτ' ἔλεγε καὶ στρατιᾶν ἀμ-
 ρώας κατέλεγεν ἐλευθέρων τε καὶ
 δούλων ὄπλα τε πολλὰ καὶ βέλη
 καὶ μηχανὰς ἐπήγγυ, φειδόμενος
 οὔτε τινὸς ἴλης οὔτε βῶν ἀρο-
 τήρων εἰς τὰ νεῦρα, εἰσφορὰς τε
 πᾶσιν εἰς τὰ βραχύτατα τῆς πε-
 ριουσίης ἐπέγραψεν. Οἱ δὲ ὑπηρέ-
 ται τοῦτου*** πολλοὺς**** ἐνύβρι-
 ζον, οὐκ αἰσθανομένου τοῦ Μιθ-
 ριδάτου· νόσον γὰρ τινὰ ἐλαῶδη

ერთი პირობით, რომ მისი ვა-
 ჟი, ქსიფარესი, თუ კი პომპეუსი
 მას ხელთ ჩაიგდებდა, ცოცხალი
 დაერჩინა. [პომპეუსმა] წაიღო
 ფულები და მას აღუთქვა ქსი-
 ფარესის [დანდობა], თანაც ნე-
 ბა დართო საკუთარი ქონე-
 ბა თან წაეღო. ეს ამბავი
 რომ შეიტყო მითრიდატემ, მო-
 ჰკლა ქსიფარესი ზედ სრუტეს-
 თან ისე, რომ დედა უყურებდა
 [ამ ამბავს] გაღმიდან და [გვამი]
 დაუმარბავად დააგლო. [ამრი-
 გად] მან შეილიც კი არ დაინდო
 იმისათვის, რომ დანაშავე [დე-
 და] დაეტანჯა და მოციქულები
 გაუგზავნა პომპეუსს, რომელიც
 ჯერ კიდევ სირიაში იმყოფებო-
 და და არ იცოდა, რომ [მით-
 რიდატე] აქ იყო¹. მოციქულე-
 მა აღუთქვეს რომაელებს, რომ
 [მითრიდატე] ხარკს გადაუხ-
 დიდა მანეული სახელმწიფოდა-
 ნაც. როდესაც პომპეუსმა მო-
 ითხოვა, რომ მითრიდატე თვი-
 თონ მოსულიყო და ეთხოვა,
 ისევე, როგორც ტიგრანე მოვი-
 და, [მითრიდატემ] სთქვა, რომ
 არასოდეს დაჰყაბულდება ამას,

* *πέραθεν*] ex Asiatica Bospori Cimmerii ora; Stratonice igitur dedito castello ad Mithridatem, qui Xipharen secum habebat, profecta erat.

** *περιόντος* Gel., *παρόντος* libri.

*** *τούτους* V,

**** *πολλοῖς* cī. Mend.

¹ ამ აღვლილს იკითხება: *παρόντος libri* და *περιόντος* Gel., ამის მიხედვით იქნება: „[მითრიდატე უკვე] აქ არის“ და „[მითრიდატემ უკვე] შემოიარა [პონტო]“. მე უპირატესობა პირველ წაკითხვას მივეცა.

τοῦ προσώπου γαστρὸν ὑπὸ τρι-
ων εὐνούχων ἐμπαρπεύετο καὶ
ἔωρᾶτο*.

ვიდრე ის მითრიდატე არის და
რომ გაუგზავნის მას თავის
ზოგიერთ შვილს ან და მე-
გობრებს. ეს რომ თქვა, ამასთან ერთად სასწრაფოდ დაიწყო ლაშქ-
რის შეგროვება თავისუფალთაგან და მონათავან, დიდი რაოდენობით
იარაღის, ისრებისა და მანქანების კეთება, ისე რომ არ დაიშურა
არც ხე-ტყე, არც მუშა ხარები, [რომელთა ძარღვებიდანაც]
ლარებს აკეთებდა. მან ყველას შეაწერა გადასახადები, თვით ყვე-
ლაზე გაკირვებულებსაც კი. მისი მოხელენი [ამ საქმიანობისას] ბევრს
ძალიან ავიწროვებდნენ, ისე რომ მითრიდატემ ამის შესახებ არა-
ფერი იცოდა, რადგან ავად იყო, სახეზე წყლულები ჰქონდა და
ავადმყოფს [მხოლოდ] სამი საჭურისი უფლიდა და ხედავდა.

108. 'Ως δ' ἔληγε τὸ πᾶσις
καὶ ὁ στρατὸς αὐτῷ ἀγῆγερτο
ἦδη, ἐπίλεκτοι μὲν ἐξήκοντα σπει-
ραι ἀνὰ ἐξακοσίους ἀνδρας, πο-
λὺς δὲ καὶ ἄλλος ὄμιλος καὶ νῆες
καὶ χωρία, ὅσα οἱ στρατηγοὶ πα-
ρὰ τὴν νόσον ἤρῃκεσαν, ἐπέερα
τοῦ στρατοῦ μέρος ἐς Φαναγό-
ρειαν, ἕτερον ἐμπόριον ἐπὶ τοῦ
στῆματος, ὡς ἐκατέρωθεν ἕξων
τάς ἐσβολάς, ἔτ: Πομπηίου περὶ
Συρίαν ὄντος. Κάστωρ δὲ Φανα-
γορεύς**, ἡμισμένος ποτὲ ὑπὸ
Τρύφωνος, εὐνούχου βασιλεῦς,
τὸν Τρύφωνα ἐπιόντα χτείνε:
προσπεσῶν καὶ τὸ πλῆθος ἐς
ἐλευθερίαν συνεκάλει. Οἱ δὲ, καί-
περ ἦδη τῆς ἀκροπόλεως ἐχομέ-
νης ὑπὸ Ἀρταφῆρουσ τε καὶ ἐτέ-
ρων υἱῶν τοῦ Μιθριδάτου, ξύλα
περιθύντες τὴν ἄκραν ἐνεπίμπρα-

108. როდესაც [მითრიდატე]
მორჩა თავისი ავადმყოფობისა-
გან და ლაშქარიც უკვე შეგრო-
ვილი ჰყავდა (60 რჩეული რაზ-
მი 600 კაცით თითოეულში,
მრავლად კიდევ სხვა ჯარი, ხო-
მალდები და გამაგრებული ად-
გილები, რომლებიც მისი ავად-
მყოფობის დროს სარღვებს-
დაექირათ); მან გაგზავნა ლაშქ-
რის ნაწილი ფანაგორიაში, რო-
მელიც არის მეორე სავაქრო
ადგილი ამ სრუტესთან, რათა
ამ შესასვლელის ორივე მხარე
მას დაექირა, ვიდრე პომპეუსი
ჯერ კიდევ სირიაში იმყოფებოდა.
ფანაგორიელი კასტორი, რომე-
ლიც ოდესღაც მეფის საჭურისმა
ტრიფონმა შეურაცხყო, როდესაც
ტრიფონი [ქალაქში] შედიოდა.

* ἔωρᾶτο (μόνον) ci. Schw.

** Κάστωρ δὲ Φαναγορεύς) distinguendus a Castore Rhodio chrono-
grapho, quocum eum confundit Suidas s. v.; nostrum eundem fuisse at-
que Custora, qui Galatarum tetrarcha fuit, cum aliis putat Drumann³
4 p. 477, sed cf. Jacoby, Fragm. d. gr. Hist. 2 D p. 817.

σαν, ἕως δὲ μὲν Ἀρταφέρνης καὶ Δαρειῶς καὶ Ξέρξης καὶ Ὀξάρτης* καὶ Ἐυπάτρα, παῖδες τοῦ Μιθριδάτου, θέσαντες ἐπὶ τῷ πυρὶ, παρέδωσαν ἑαυτοὺς ἄγεσθαι. Καὶ ἦν αὐτῶν Ἀρταφέρνης ἀμφὶ τσσαράκοντα ἔτη μόνος, οἱ δὲ λοιποὶ παῖδες εὐμορφοί. Κλεοπάτρα** δὲ ἀντείχεν, ἑτέρα παῖς τοῦ Μιθριδάτου· καὶ αὐτὴν ἔπατήρ ἀγάμιενος τῆς εὐψυχίας, δίκροτα πολλὰ ἐπιπέμψας, ἐξήρπασεν. Ὅσα δὲ ἐγγὺς ἦν φρούρια, ἀρτίληπτα τῷ Μιθριδάτῃ γενόμενα, πρὸς τὴν θερμουργίαν τῶν Φαναγορέων ἀφίστατο τοῦ Μιθριδάτου, Χερρόνησός τε καὶ Θεοδοσία καὶ Νύμφαιον, καὶ ἄλλα περὶ τὸν Πόντον ἐστὶν εὐκαιρα ἐς πᾶλεμον. Ὁ δὲ, τὰς ἀποστάσεις ὄρων πυκνάς καὶ τὸν στρατὸν ἐν ἰσοψείᾳ ἔχων, μὴ οὐ βέβαιος ἦε διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς στρατείας καὶ δι' εἰσφορῶν βαρύντητα καὶ τὴν ἀεὶ τοῖς στρατοῖς ἐς ἡγεμόνας ἀτυχοῦντας ἀπιστίαν, ἔπεμπεν ἐς τοὺς Σαύμας δι' εὐνοῦχων τοῖς δυνασταῖς τὰς θυγατέρας ἐς γάμους, αἰτῶν στρατιᾶν κατὰ τὰχος ἦδη οἱ παρῆναι. Πενταχόσιοι δ' αὐτὰς ἀπὸ τοῦ στρατοῦ παρέπεμπον ἄνδρες, οἱ Μιθριδάτου βραχὺ διασχόντες ἔκτεινάν τε τοὺς ἄγοντας εὐναύχους, ἀεὶ

თავს დაესხა მას, მოჰკლა და ხალხს თავისუფლებსიასკენ მოუწოდა, [პოსახლეობან კი]. თუმცა აკროპოლისი უკვე ეჭირათ არტაფერნეს და მითრიდატეს სხვა შვილებს, შეშა შემოუწყო ამ სომეგრეს და ცეცხლი წაუკიდა, ვიდრე არტაფერნე, დარიოსი, ქსერქსე, ოქსათრე და ევპატრა, მითრიდატეს შვილები, ცეცხლისაგან შეშინებულები არ დანეცდნენ მათ და [ტყვედ] არ წაყვანინეს თავი. მათ შორის მხოლოდ არტაფერნე იყო ორომოციოდე წლისა, დანარჩენები ლამაზი ბავშვები იყვნენ. ხოლო კლეოპატრამ, მითრიდატეს მეორე ასულმა, წინააღმდეგობა გაუწია მათ. მისი ვაჟკაცობით აღტაცებულმა მამამ, ბევრი ორბანიანი ხომალდი გაგზავნა და [შვილი] გამოიტაცა. ახლოს მყოფი ციხესიმაგრეები, რომლებიც ეხლახან ჰქონდა აღებული მითრიდატეს, ფანაგორიელთა ასეთი გაბედული ქცევის შემდეგ გადაუდგნენ მითრიდატეს; ესენი იყვნენ: ქერსონესი, თეოდოსია, ნიმფეონი და სხვა დანარჩენი, რომლებიც პონტოს ნაპირას არიან და ძალიან ხელსაყრელი მდებარეობა აქვთ ომის პირობებში. ამ ხშირ განდგომებს რომ ხედავდა, [მითრიდატე] ლაშქარსაც ექ-

* Ὀξάρτης B, Ὀξάρτης V.

** Κλεοπάτρα] an eadem, quae Tigrani regi nupsorat? cf. Stühelin, RE 11 p. 788 n. 27.

πρὸς εὐνούχους *, κρατοῦντας τοῦ Μιθριδάτου, πεπολεμαμένοι, καὶ τὰς χόρξας ἐς τὸν Πομπήιον ἀπήγαγον.

რომ ლაშქარი ყოველთვის უნდობლად [ეკიდებ] უიღბლო მეთაურებს. მითრიდატემ საჭურისების თანხლებით თავისი ასულები სკვითებში გაგზავნა, იქაურ მმართველებთან დასაქორწინებლად და სთხოვა მათ, რაც შეიძლება ჩქარა მოეშველებინათ მისთვის ლაშქარი. 500 კაციც აახლა მან [ასულებს] თავისი ლაშქრიდან. ამათ, მითრიდატეს ცოტათი დასცილდნენ თუ არა, დახოცეს მხლებელი საჭურისები, რადგან მუდამ ბრძოლა ჰქონდათ მათთან, მათი მითრიდატესთან გავლენიანობის გამო და ქალები პომპეუსთან წაიყვანეს.

109. Ὁ δὲ, καὶ τέκνων τοσῶνδε καὶ φρουρῶν καὶ τῆς ἀρχῆς ὄλης ἀφηρημένος καὶ ἐς οὐδὲν ἀξίωμαχος ἔτι ὢν οὐδὲ τῆς Σκυθῶν συμμαχίας ἠγούμενος ἂν τυχεῖν, ὁμῶς οὐδὲν οὐδὲ τότε ἤ τραπευὸν ἢ συμφορῶν ἀξίον ἐνεθυμείτω, ἀλλ' ἐς Κελτοὺς, ἐκ πολλῶν φίλους ἐπὶ τῶνδ' οἱ γεγονότας, ἐπενθῆει διελθῶν ἐς τὴν Ἰταλίαν σὺν ἐκείνοις ἐμβολεῖν, ἐλπίζων οἱ πολλὰ καὶ τῆς Ἰταλίας αὐτῆς ἔχθει Ῥωμαίων προσέσεσθαι, πυνθανόμενος ὧδε καὶ Ἀννίβαν πρᾶξαι, πολεμούμενον ἐν Ἰβηρίᾳ, καὶ ἐπιφοβώτατον ἐκ τοῦδ' Ῥωμαίοις γενέσθαι, ἥδει δὲ καὶ ἔναγχος τὴν Ἰταλίαν σχεδὸν ἀπασαν ἀπὸ Ῥωμαίων ἀποστᾶσαν ὑπὸ ἔχθρους καὶ ἐπὶ πλείστον αὐτοῖς πεπολεμηκυῖαν Σπαρτάκῳ** τε μονομάχῳ συστᾶσαν

ვისთვალით უცქეროდა, რადგან არა საიმედოდ მიაჩნდა იგი ლაშქრობის სიძნელისა, გადასახადების სიმძიმისა და იმის გამოც, რომ ლაშქარი ყოველთვის უნდობლად [ეკიდებ] უიღბლო მეთაურებს. მითრიდატემ საჭურისების თანხლებით თავისი ასულები სკვითებში გაგზავნა, იქაურ მმართველებთან დასაქორწინებლად და სთხოვა მათ, რაც შეიძლება ჩქარა მოეშველებინათ მისთვის ლაშქარი. 500 კაციც აახლა მან [ასულებს] თავისი ლაშქრიდან. ამათ, მითრიდატეს ცოტათი დასცილდნენ თუ არა, დახოცეს მხლებელი საჭურისები, რადგან მუდამ ბრძოლა ჰქონდათ მათთან, მათი მითრიდატესთან გავლენიანობის გამო და ქალები პომპეუსთან წაიყვანეს.

109. თუმცა ამდენი შვილები, ციხე-სიმაგრეები და მთელი სახელმწიფო დაჰკარგა [მითრიდატემ], აღარც ბრძოლა შეეძლო, აღარც სკვითების მოკავშირეობის იმედი ჰქონდა, მაგრამ მაინც არაფერს ფიქრობდა მაშინ არც მორჩილებისას, არც კიდევ [თავისი] უბედურების შესაბამისს; არამედ განიზრახა გადაეარა კელტებზე, რომლებიც დიდი ხანია მას მეგობრებად გაეხადნა ამ მიზნით, და მათთან ერთად შექრილიყო იტალიაში. თანაც იმედოვნებდა, რომ თვით იტალიაშიც ბევრი მიემხრობოდა მას რომაელთა სიძულვილით. მას გაგებული ჰქონდა, რომ ასევე მოიქცა ჰანიბალი, როდესაც იბერიაში იბრძოდა და ამიტომ ძალიან საშიშარიც გახდა რომაელთათვის. მან იცოდა აგრეთვე, რომ ეხლახანს თითქმის

* del πρὸς εὐνούχους om. V.

** Σπαρτάκῳ] de hoc nomine cf. Tomaschek (v. ad p. 418,13) p. 44.

ἐπ' αὐτούς, ἀνδρὶ ἐπ' οὐδεμίᾳς ἀξιώσεως ὄντι. Ταῦτα ἐνθυμούμενος ἐς Κελτούς ἠπεύγετο. Τοῦ δὲ τολμήματος ἄν αὐτῷ λαμπροτάτου γενομένου ὁ στρατὸς ἄκνει δι' αὐτὸ μάλιστα τῆς τόλμης τὸ μέγεθος, ἐπὶ τε χρόνιον στρατεῖαν καὶ ἐς ἄλλοτρίαν γῆν ἀγόμενοι καὶ ἐπὶ ἀνδρας, ὧν οὐδ' ἐν τῇ σφετέρᾳ κρατοῦσιν, αὐτόν τε τὸν Μιθριδάτην ἠγούμενοι, πάντων ἀπογινώσκοντα, βούλεσθαι τι ὀρώντα καὶ βασιλιζόμενον μᾶλλον ἢ δι' ἀρχίας ἀποθάνειν ὅπως ἐνεκαρτέρουν καὶ ἡσύχαζον. Οὐ γάρ τι μικρὸς οὐδ' εὐκαταφρόνητος ἦν βασιλεὺς οὐδ' ἐν ταῖς συμφοραῖς.

ვერ სძლევედნენ. ხოლო თვით მითრიდატეს შესახებ ფიქრობდნენ: ყველაფერში რომ გაუმტყუვნდა [იმედი], ენდომება, რამე მაინც ჩაიღიბოს მეფის შესაფერისი, ვიდრე ის, რომ უმოქმედოდ მოკვდესო. მაინც [ჯარში] მასთან დარჩა და წყნარად იდგა, რადგან მეფე უბედურებაშიც კი მცირე და აბუჩად ასაგდები არ იყო.

110. Ὡδε δὲ ἐχόντων ἀπάντων Φαρνάκης, ὁ τῶν παίδων αὐτῷ τιμώτατός τε καὶ πολλακίς ὑπ' αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς ἀποδεδειγμένος ἔσσεισθαι διάδοχος, εἶτε δείσας περὶ τοῦδε τοῦ στόλου καὶ τῆς ἀρχῆς, ὧς νῦν μὲν ἔτι συγγνωσόμενων τι Ῥωμαίων, ἀπολουμένης δὲ πάμπαν δλοκλήρας, εἰ ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ὁ πατήρ στρατεῦσειεν, εἴθ' ἑτέραις καὶ λογισμῶν ἐπιθυμίαις*, ἐπεβούλευε

მთელი იტალია აუჯანყდა რომაელებს [მათ მიმართ] სიძულვილის გამო და ებრძოდა მათ დიდ ხანს; თანაც სპარტაკს, გლადიატორს, დაუკავშირდნენ მათ წინააღმდეგ, კაცს, რომელსაც არავეითარი სახელი არ გააჩნდა. ეს რომ მოიფიქრა, კელტებისკენ მოიხლოდა წასვლა. მართალია, ეს თამამი საქციელი მისთვის ბრწყინვალე იქნებოდა, მაგრამ ლაშქარი სწორედ ამ გაბედულების სიდიადის გამო იყო, რომ შეეყოვნადა; არც ასეთ ხანგრძლივ ლაშქრობაში და უცხო ქვეყანაში უნდოდათ წასვლა, თანაც იმ ხალხის წინააღმდეგ, რომელსაც თავის [ქვეყანაშიც]

110. ასე რომ იყო მთელი [საქმეები], ფარნაკემ, რომელსაც [მითრიდატე] თავის შვილთა შორის ყველაზე მეტად სცემდა პატივს და რომლისთვისაც მრავალჯობს ჰქონდა აღთქმული, რომ იგი გახდებოდა მისი ხელმწიფობის მემკვიდრე, მამის წინააღმდეგ შეთქმულება მოაწყო, ან იმიტომ, რომ შეეშინდა ამ ლაშქრობისა და ძალაუფლების [დაკარგვისა], —

* ἐπιθυμίαις Reiske, ἐπινοίαις Nauck, λογισμοῖς deleteo ἐπιθυμίαις, ci. Mend.

τῷ πατρὶ. Δηφθέντων δὲ τῶν συνεγνακώτων αὐτῷ καὶ ἐς βασιάνους ἀγομένων Μηνοφάνης μετέπεισε τὸν Μιθριδάτην, ὡς οὐδέον, ἀποπλέοντα ἦδη, τὸν ἔτι οἰτιμώτατον υἱὸν ἀνελεῖν. εἶναι δ' ἔφη τὰς τοιαύτας τροπὰς ἔργα πολέμων, ὧν παυσამένων καὶ τὰδε καθίστασθαι. "Ὁ μὲν δὴ πεισθεῖς προὔτεινε τῷ παιδὶ συγγνώμην. ὁ δὲ, θείσσας τι μῆνιμα καὶ τὸν στρατὸν εἰδὼς* κατοικνοῦντα τὴν στρατείαν, νυκτὸς εἰς πρώτους τοὺς Ῥωμαίων αὐτομόλους, ἀρχοτάτω τοῦ Μιθριδάτου στρατοπεδεύοντα, ἐσηλθὲ καὶ τὸν κίνδυνον αὐτοῖς ἰοῦσιν ἐπὶ τὴν Ἴταλίαν, ὅσος εἶη, σαφῶς εἰδόνσιν ὑπερπαίρων**, πολλὰ δὲ μένουσιν ἐπελπίσας ἔσσεσθαι παρ' ἑαυτοῦ, προήγαγεν ἐς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ πατρὸς. "Ὡς δ' ἐπείσθησαν οἶδε, τῆς αὐτῆς νυκτὸς ἐς τὰ ἔγχευς ἄλλα στρατόπεδα ἔπεμπεν ὁ Φαρνάκης. Συναθήμενων δὲ κἀκείνων πρῶτοι μὲν ἄμα ἔφ' ἡλέλαξαν οἱ αὐτόμολοι, ἐπὶ δὲ ἐκείνοις οἱ ἀεὶ πηλσίον τὴν βοήην μεταλάμβανον, καὶ τὸ ναυτικὸν αὐτοῖς ἐπήχησεν, οὐ προειδότες μὲν ἅπαντες ἴσως, δὲ ῥροποι δ' ὄντες ἐς μεταβολὰς καὶ τὸ δυστυχοῦν ὑπερορώντες, ἐν δὲ τῷ καινῷ τὸ εὐελπι ἀεὶ τιθέμενοι. Οἱ δὲ καὶ ἀγνοῖα τῶν συνεγνακώτων, ἦγου-

რადგან ეხლა ჯერ კიდევ მოელოდა რომაელთაგან პატიებას, ხოლო თუ მამა გაილაშქრებდა იტალიის წინააღმდეგ, მაშინ სრულიად დასავსებით დაჰკარგავდა [ამ ძალაუფლებას],— ან და სხვა მიზეზებისა და მოსაზრებების გამო. მისი თანამოაზრენი რომ დაიჭირეს და აწამეს, მენოფანემ დაარწმუნა მითრიდატე, არაა საჭირო ჯერ კიდევ ასე ძვირფასი შვილის დაღუპვა, როდესაც უკვე ზღვაზე სალაშქროდ გასვლას აპირებო. მან უთხრა, ამგვარი ცვლილებები ომის შედეგია და ომი თუ შეწყდა, ესეც მოგვარდებო. [ასე] დაარწმუნა მან [მითრიდატე], ეპატიებინა [თავისი] შვილისათვის; [ფარნაკეს] კი მაინც ეშინოდა რამე რისხვისა და რაკი ისიც იცოდა, რომ ჯარი ყოყმანობდა გალაშქრებას, ღამით პირველად მივიდა რომაელთა [ჯარიდან] გამოქცეულებთან, რომლებიც მითრიდატესთან ყველაზე ახლოს იყვნენ დაბანაკებული და მეტისმეტად გაუზვიადა მათ საფრთხე, რომელიც მოელოდათ, თუ იტალიის წინააღმდეგ წავიდოდნენ, რაც მათ [ისე-ღაც] კარგად იცოდნენ; ბევრსაც დაჰპირდა მათ, თუ მასთან დარჩებოდნენ, მიიყვანა

* εἰδὼς] cum cerneret C 'h. e. ἰδῶν' (Mend.).

** ὑπερπαίρων i, cf. ad p. 361, 20.

μενοι πάντας διεφθάρθαι και μόνοι ἔτι θντες ἔσσεσθαι τοις πλείοσιν εὐκαταφρόνητοι, φόβῳ και ἀνάγκῃ μάλλον ἢ ἔκουσίῳ γνῶμη συνεπήχουν. Μιθριδάτης δ', ἔγρομενος ὑπὸ τῆς βροχῆς, ἔπεμπε τινὰς ἐρησομένους, ὃ τὶ χηρῆσιον οἱ βρωῶντες. Οἱ δ' οὐκ ἔγκλασψάμενοι „τὸν υἱόν“, ἔφασαν, „βασιλεύειν, νέον ἀντὶ γέροντος εὐνοῦχοις τε ἐκδεδομένου και κτειναντος ἦδη πολλοὺς υἱέας τε και ἡγεμόνας και φίλους“.

წინასწარ, მაგრამ მიდრეკილება წინადადებას არ აქცევდნენ უბედურებას და [ყოველგვარ] სიხალეზე კეთილ იმედს ამყარებდნენ. მათ, რომლებმაც არ იცოდნენ შეთქმულების ამბავი, იფიქრეს, ყველანი გადაბირებულნი არიან და მარტო რომ დავრჩეთ, მეტი წილი ზიზლით დაგვიწყებს ცქერასო და ამიტომ, უფრო შიშითა და იძულებით იყო, ვიდრე ნებაყოფლობით, რომ აყვირდნენ მათთან ერთად. მითრიდატეს გამოვლვიდა ამ ყვირილზე და გაგზავნა [კაცები], ეკითხათ, რა აყვირებდათ. მათ არ დამაღეს და უთხრეს: „შვილი [გვინდა] მეფედ, ახალგაზრდა—ნაცვლად მოხუცისა, რომელიც საჭურისების ხელშია და [რომელმაც] უკვე დახოცა ბევრი [თავისი] შვილი, მეთაური და მეგობარი“.

111. Ὡν ὁ Μιθριδάτης πυθόμενος ἐξῆγει διαλεξόμενος αὐτοῖς, και τὶ πλεῖστον ἐκ φορῶν τοῖς αὐτομόλοις συνέτρεχεν. Ὁ δ' οὐκ ἔφασαν αὐτοῖς προσήσσεσθαι, πρὶν τὶ ἀνῆκαστον ἐς πίστιν ἐργάσασθαι, δεικνύντες ὁμοῦ τὸν Μιθριδάτην. Οἱ μὲν δὴ τὸν ἔπουν ἔφασαν αὐτὸν κτεῖναι φυγόντος και τὸν φαρνάκην ὡς ἦδη κρατούντες ἀνείπον βασιλέα· και βύβλον τὴν πλατεῖαν φέρων ἐξ ἑρῶν ἐστειράνωσεν αὐτὸν ἀντὶ διαδήμα-

ისინი იქამდე, რომ [მის] მამას გადადგომოდნენ. როგორც კი ისინი დაარწმუნა, იმავე ღამით ფარნაკემ დაგზავნა [კაცები] სხვა ახლოს მდებარე ბანაკებში. მათაც რომ შეუთანხმდა, გათენებისთანავე პირველმა ამ გამოქცეულებმა შეჰქნნეს ყიყინა, ხოლო შემდეგ შეურთდნენ ამ ყვირილს ისინი, რომლებიც მათ მახლობლად იყვნენ. ფლოტიც გამოეხმაურა მათ. შესაძლოა ყველამ არც კი იცოდა

ჰქონდათ ცვლილებათავენ, ყურადღებას არ აქცევდნენ უბედურებას და [ყოველგვარ] სიხალეზე კეთილ იმედს ამყარებდნენ. მათ, რომლებმაც არ იცოდნენ შეთქმულების ამბავი, იფიქრეს, ყველანი გადაბირებულნი არიან და მარტო რომ დავრჩეთ, მეტი წილი ზიზლით დაგვიწყებს ცქერასო და ამიტომ, უფრო შიშითა და იძულებით იყო, ვიდრე ნებაყოფლობით, რომ აყვირდნენ მათთან ერთად. მითრიდატეს გამოვლვიდა ამ ყვირილზე და გაგზავნა [კაცები], ეკითხათ, რა აყვირებდათ. მათ არ დამაღეს და უთხრეს: „შვილი [გვინდა] მეფედ, ახალგაზრდა—ნაცვლად მოხუცისა, რომელიც საჭურისების ხელშია და [რომელმაც] უკვე დახოცა ბევრი [თავისი] შვილი, მეთაური და მეგობარი“.

111. მითრიდატემ რომ ეს შეიტყო, გამოვიდა მათთან მოსალაპარაკებლად. დიდი ნაწილი [მისი] მცველი რაზმისა შეურთდა მოლაღატეებს, ამათ კი თქვეს, [გადმოსულებს] არ მივიღებთ, ვიდრე გამოუსწორებელ რამეს არ ჩაიდენენ ერთგულების [ნიშნად] და ამასთანავე მიუთითებდნენ მითრიდატეზე. ამათ ცხენი მოუკლეს გაქცეულ მითრიდატეს

τος, ἄπερ ἄνωθεν ἐκ περιπάτου
 φεώμενος ἐπεμπεν ἐς τὸν Φαρνά-
 κην ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ, φυγὴν αἰ-
 τῶν ἀσφαλῆ. Οὐδενὸς δὲ τῶν
 πεμπομένων ἐπανιόντος θείσας,
 μὴ Ῥωμαίοις ἐκδοθεῖη, τοὺς μὲν
 σωματοφύλακας αὐτοῦ καὶ φί-
 λους, ἔτι οἱ παραμένοντας, ἐπαι-
 νέσας ἐπεμψεν ἐς τὸν νέον βασι-
 λέα, καὶ αὐτῶν τινὰς προσιόντας
 ἔκτεινεν ἢ στρατιὰ παραλόγως*
 αὐτὸς δὲ παραλύσας, δὲ περὶ τῷ
 ζῆφει φάρμακον ἀεὶ περιέκειτο**,
 ἐκίρην. Δύο δ' αὐτῷ θυγάτρες
 ἔτι κόραι συντρεφόμεναι, Μιθρι-
 δατίς*** τε καὶ Νύσσα, τοῖς
 Αἰγύπτου καὶ Κύπρου βασιλεῦσιν
 ἐνηγγυημένοι, προλαβεῖν τοῦ φαρ-
 μάκου παρεχάσθη καὶ σφῶδρα
 εἶχοντο καὶ πίνοντα κατεκάλυσον,
 ἕως ἔπειον λαβούσαι. Καὶ τῶν μὲν
 αὐτίκα τὸ φάρμακον ἤπτετο, τοῦ
 δὲ Μιθριδάτου, καὶ τοι συντόνας
 ἐξεπίτηδες βαδίζοντος, οὐκ ἐφικ-
 νεῖτο διὰ ἔθους καὶ συντροφίαν
 ἐτέρων φαρμάκων, οἷς ἐς ἄμυσαν
 ὀηλητηρίων ἐχρήθη**** συνεχῶς.
 καὶ νῦν ἔτι φάρμακα Μιθριδάτεια
 λέγεται. Βίβριον***** οὐν τινα

და, როგორც უკვე გამარჯვე-
 ბულებმა, მეფედ ფარნაქე გა-
 მოაცხადეს. ვილაცამ ტაძრი-
 დან ჭილის ფართო [ფოთოლი]
 გამოიტანა და თავზე დაადგა
 [ფარნაქეს] დიადემის ნაცვლად.
 ეს რომ დანიახა [მითრიდატემ]
 ზემოდან, სადაც ის მიდი-მოდი-
 ოდა, კაცი კაცზე გაუგზავნა
 ფარნაქეს და ითხოვდა უგ-
 ნებლად გატარებას. რადგან
 გაგზავნილთაგან არავინ დაბრუ-
 ნებულა, მას შეეშინდა, რო-
 მელებს არ გადამცენო, მად-
 ლობა გადაუხადა თავის მცველ
 რაზმსა და მეგობრებს, რომლე-
 ბიც ჯერაც მასთან იყვნენ, და
 გაუშვა ახალ მეფესთან. ამათგან
 ზოგიერთი დახოცა ლაშქარ-
 მა უგუნურად, როდესაც ესე-
 ნი მასთან გადავიდნენ. თეი-
 თონ [მითრიდატემ] კი გახსნა
 საწამლაგი, რომელსაც მუდამ
 მახვილთან ერთად ატარებდა და
 შეაზავა. ორმა მისმა ასულმა,
 რომლებიც ჯერ ქალწულები
 იყვნენ და ერთად იზრდებოდ-
 ნენ, მითრიდატისმა და ნისამ,
 დანიშნულებმა ეგვიპტისა და

* παρανόμως ci. Mend., vix recte.

** παρὰ τῷ—παρέκειτο Naber, Mnem. I (1873) p. 320 'bene, si παρὰ deleatur' (Mend.).

*** μιθριδάτις V, — ἀτης B.

**** ἐκέχρητο ci. Mend.

***** βίτιον B, βίτιον V, Bittitum C, 'fort. Βιτίον' (Mend.), p. 522,1 βίτιος corr. ex βίτιος B, βίτιος V, Bittitus C; Bitocus Liv. Per. 102; Bithocus Lib. de vir. illustr. 76,8; cf. Holder, Altkelt. Sprachsch. I p. 433.

ἰδῶν, ἡγεμόνα Κελτῶν, „πολλὰ μὲν ἐκ τῆς σῆς“, ἔφη, „δεδίχας ἐς πολεμίους* ὠνάμην, ὀνήσομαι δὲ μέγιστον, εἰ νῦν με κατεργάσαιο, κινδυνεύοντα ἐς πομπὴν ἀπαχθῆναι· θιράμιβου, τὸν μέχρι πολλοῦ τοσησθε ἀρχῆς ἀντοκράτορα καὶ βασιλέα, ἀδυνατοῦντα ἐκ φαρμάκων ἀποθνεῖν δι' εὐθύτη παραφουλακῆν ἑτέρων φαρμάκων· τὸ γὰρ δὴ χαλεπώτατον καὶ σῦνοικον ἀεὶ βασιλεῦσι· φάρμακον, ἀπιστίαν στρατοῦ καὶ παίδων καὶ φίλων, οὐ προειδόμεν ὅ τὰ ἐπὶ τῆ διαίτη πάντα προῖνῶν καὶ ψυλαξάμενος“. Ὁ μὲν δὲ Βίτσιτος ἐπιπλασθεὶς** ἐπεκασήρησε χρήσονται· τῷ βασιλεῖ.

უთხრა: „დიდად დამენბარა შენი მარჯვენა მტრებთან [ბრძოლაში] და ყველაზე მეტად ახლა დამენბარება, თუ მომიღებ ბოლოს: მე ხომ ის საფრთხე მომელის, რომ დიდის ტრიუმფით შემეიყვანენ [რომში], მე, რომელიც ამდენ ხანს ამოღენა სახელმწიფოს თვითმპყრობელი და მეფე ვიყავი; საწამლავე ვერ მომკლა [ჩემი] სისულელის გამო, რადგან [ესვამდი] სხვადასხვა წამლებს თავის დასაცავად. ყველაზე საშინელი და მეფეებთან მკიდროდ დაკავშირებული საწამლავე — ლაშქრის, შეილებისა და მეგობრების ორგულება—ვერ განვსკვრიტე წინასწარ მე, რომელმაც წინასწარ განვსკვრიტე და თავი გადავირჩინე ყოველგვარი [საწამლავისაგან], რაც კი საქმელში შეიძლება [მოხვდეს]“. ბიტოეტოსს შეეცოდა მეფე და დაეხმარა იმაში, რასაც ის სთხოვდა.

112. Καὶ ὁ Μισθριόχτης ἀπέθνησκειν, ἐκκαιδέκατος*** ἔν ἐκ Δαρείου τοῦ Ὑστάτου****, Περ-

კვიპროსის მეფეებზე, სთხოვეს [მამას], ჯერ ჩვენ დავლევთ საწამლავესო, ძალიან ჩააცვიდნენ, დალევას უშლიდნენ, სანამ [თვითონ] არ მიიღეს დასალევად. საწამლავემა, მათზე მაშინვე იმოქმედა, ნითრიდატეზე კი, მიუხედავად იმისა, რომ ის განზრახს გაჩქარებული დადიოდა წინ და უკან, არ იმოქმედა მიჩვევისა და სხვა წამლების მიღების წყალობით, რომელთაც ის გამუდმებით ხმარობდა მოწამელისაგან თავის დასაცავად. მათ ეხლაც „ნითრიდატეს საწამლავეებს“ უწოდებენ. [ნითრიდატემ] რომ დაინახა ვინმე ბიტოეტოსი, კელტების მეთაური,

კვლავ მარჯვენა მტრებთან [ბრძოლაში] და ყველაზე მეტად ახლა დამენბარება, თუ მომიღებ ბოლოს: მე ხომ ის საფრთხე მომელის, რომ დიდის ტრიუმფით შემეიყვანენ [რომში], მე, რომელიც ამდენ ხანს ამოღენა სახელმწიფოს თვითმპყრობელი და მეფე ვიყავი; საწამლავე ვერ მომკლა [ჩემი] სისულელის გამო, რადგან [ესვამდი] სხვადასხვა წამლებს თავის დასაცავად. ყველაზე საშინელი და მეფეებთან მკიდროდ დაკავშირებული საწამლავე — ლაშქრის, შეილებისა და მეგობრების ორგულება—ვერ განვსკვრიტე წინასწარ მე, რომელმაც წინასწარ განვსკვრიტე და თავი გადავირჩინე ყოველგვარი [საწამლავისაგან], რაც კი საქმელში შეიძლება [მოხვდეს]“. ბიტოეტოსს შეეცოდა მეფე და დაეხმარა იმაში, რასაც ის სთხოვდა.

112. ასე მოკვდა მითრიდატე, რომელიც იყო მეფექვს-მეტე [თაობა] დარიოს პის-

* πολέμιους V.

** his igitur perimotus Bittitus ille illachrymansque C 'h. e. καὶ ἐπιπλασθας' (Nend.), sed cf. Bitsehofsky p. 445.

*** ἐκκαιδέκατος (sic) Vaillant, v. apud Schw. t. 3 p. 652.

**** Ὑστάτου] ὑστάτου iC.

σῶν βασιλέως, ὄγδοος* δ' ἀπὸ Μιθριδάτου, τοῦ Μακεδόνων ἀποστάντος τε καὶ κτησαμένου** τῆν Ποντικὴν ἀρχήν. Ἐβίω δ' ὀκτώ ἢ ἑννέα ἐπὶ τοῖς ἐξήκοντα ἔτεσι καὶ τούτων ἑπτὰ καὶ πενήκοντα ἔτεσιν ἐβασίλευσεν· ἐς γὰρ ὄρφανὸν ὄντ' ἀ περιήλθεν ἡ ἀρχή. Ἐχειρώσατο δὲ τὰ περὶ οὐκιστῶν βαρβάρων καὶ Σκυθῶν ὑπηγάγετο πολλοὺς καὶ Ῥωμαίοις τεσσαράκοντούτῃ πόλεμον ἐγγρατῶς ἐπολέμησεν, ἐν ᾧ Βιθυνίας ἐκράτησε πολλάκις καὶ Καππαδοκίας Ἀσίας τε ἐπέδραμε καὶ Φρυγίαν καὶ Παφλαγονίαν καὶ Γαλατίαν καὶ Μακεδόνας ἕς τε τὴν Ἑλλάδα ἐμβασίλων πολλὰ καὶ μεγάλα ἔδρασε καὶ τῆς θαλάσσης ἀπὸ Κιλικίας ἐπὶ τὸν Ἰόνιον ἤρξε, μέχρι Σύλλας ἀντὶ τὸν αὐτὸν ἐς τὴν πατρῶαν ἀρχὴν συνέκλεισεν, ἐκχαίδεκα στρατοῦ μυριάδας ἀποβαλόντα. Καὶ τοσούτοις πταίσματι συμπεσῶν ὁμῶς ἀνεκίγησε τὸν πόλεμον εὐμαρῶς. Στρατηγοῖς τε συνενεχθεὶς ἐς μάχας τοῖς ἀρίστοις Σύλλα μὲν ἤττητο καὶ Λου-

ტასპეს ძისა¹, სპარსთა მეფისა, მერვე² [თაობა] მითრიდატესი, რომელიც გადაუდგა მაკედონელებს და დაათუძნა პონტოს სამეფო. მან იცოცხლა 68 თუ 69 წელი და აქედან 57 წელი იმეფა, რადგან ის ობოლი იყო, როდესაც ძალაუფლება მის ხელში გადავიდა. მან დაიპყრო მეზობლად მცხოვრები ბარბაროსი [ტომები] და სვეითთაგანაც ბევრი დაიმორჩილა. რომაელებს 40 წლის მანძილზე გაცხარებით ეომებოდა და ამ ომის დროს ბევრჯერ დაიპყრო ბითვინია და კაპადოკია; დაარბია აზია, ფრიგია, პაფლაგონია, გალატია და მაკედონელები, შეიჭრა ელადაში, [სადაც] ბევრი და ღირი [საქმეები] ჩაიდინა, ფლობდა ზღვას კილიკიიდან იონიის [ზღვამდე], ვიდრე სულამ არ გამოჰკეტა ის ისევ თავის მიმეულ სახელმწიფოში, მას მერე, რაც [მითრიდატეს] დაელუბა 160000 [კაცის] ლაშქარი. მიუხედავად ასეთი მარცხისა, მან სულ ადვილად წამოიწყო ისევ

* ὄγδοος] ἐκτος Palmerius p. 161 coll p. 424, 2°, sed cf. Plut. Demetr. 4.5. et v. Th. Reinach, Trois royaumes d'Asie mineure p. 180 sqq.; Rostovtzeff. Cambridge Anc. History 9 p. 218; 'an § 29 pro ἐκτον scribendum ὄγδοον?' (Schw.).

** κτισσάμενον (Hel. et Palm. p. 161, 'debebant κτισσάμενος' (Schw.).

¹ რუსულ თარგმანში: Даруи Гнстаен.

² იხვლითურ თარგმანს აქ აქვს შენიშვნა: In Section 9, supra, Mithridates Eupator is called the sixth in line from the first of that name, which is probably the truth".

κούλλου καὶ Πομπηίου, πολλὰ
καὶ τῶνδε πλεονεκτίαςας πολλά-
κις, Λούκιον δὲ Κάσιον καὶ Ὀπ-
πιον Κόιντον καὶ Μάνιον Ἀλύ-
λιον ἀγματούτους ἐλῶν περιήγε-
το, μέχρι τὸν μὲν ἔκτεινεν, αἷτιον
τοῦ πολέμου γενόμενον, τοὺς δὲ
ἀπέδωκε τῷ Σύλλῳ. Ἐνίκα δὲ
καὶ Φιμβρίαν καὶ Μουρήγαν καὶ
Κότταν ὕπατον καὶ Φάβιον καὶ
Τριάριον. Ἐὸ φρόνημα δ' ἦν ἄε!,
κἂν ταῖς συμφοραῖς, μέγας καὶ
φερέπονος. Οὐδεμίαν γέ τοι κατὰ
Ῥωμαίων ὁδὸν* ἐς ἐπιχείρησιν,
οὐδ' ἡττώμενος, παρέλειπεν, ὃς
καὶ Σαυνίταις** καὶ Κελτοῖς συ-
νετίθειτο καὶ ἐς Σερτώριον ἐπεμ-
πεν ἐς Ἰρήριαν. Τρωθεῖς τε τὸ
σῶμα πολλάκις ὑπὸ πολεμίων καὶ
ἐτέρων*** κατ' ἐπιβουλάς οὐκ
ἀπέστη τινὸς**** οὐδὲ ἄς, καί-
περ ὧν πρεσβύτης. Οὐ μὴν οὐδὲ
τῶν ἐπιβουλῶν τις αὐτὸν ἔλαθεν,
οὐδ' ἡ τελευταία, ἀλλ' ἐκὼν ταύ-
της ὑπεριδὼν ἀπώλετο δι' αὐτήν.
Οὕτως ἀχάριστον ἡ πονηρία, συγ-
γνώμης τυγχάνουσα. Φονικὸς δὲ
καὶ ὠμὸς ἐς πάντας***** ἦν καὶ
τὴν μητέρα ἔκτεινε καὶ τὸν ἀδελ-
φὸν καὶ τῶν παιδῶν τρεῖς υἱοὺς

ომი. იგი ბრძოლებში სულ საუ-
კეთესო მხედართმთავრებს ხედე-
ბოდა: იგი დაამარცხეს სულამ,
ლუკულუსმა და პომპეუსმა, მაგ-
რამ ბევრჯერ ესეც სჯობ-
ნიდა ხოლმე მათ. ლუციუს კა-
სიუსი, კვინტუს ოპიუსი და
მანიუს აკვილიუსი ტყვედ ჩა-
იგდო და თან დაატარებდა,
ვიღრე ერთი არ მოჰკლა¹,
რადგან ის იყო ომის მიზეზი,
ხოლო ორი დანარჩენი სუ-
ლას არ გადასცა. მან სძლია
ფინიკია, მურენა, კონსული
კოტა, ფაბიუსი და ტრიარიუ-
სი. სულით, თვით უბედურების
დროსაც, ის მუდამ დიდი და
მხნე იყო. დამარცხებულსაც კი,
არც ერთი გზა არ დაუტოვებია,
რომ რომაელებს თავს დასხმო-
და. იგი უთანხმებოდა სამნიტებ-
სა და კელტებს, გაუგზავნა [კა-
ციები] სერტორიუსს იბერიაში.
ხშირად იყო ის დაჭრილი მტრი-
სა თუ სხვა ბოროტმხრახ-
ველთა მიერ, მაგრამ არა-
სოდეს არ დაუხვევია უკან
თუმიცა უკვე მოხუცებული იყო.
მართლაც და არცერთი შე-
თქმულება მას არ გამოჰპარ-

* ὁδὸν (ὁσον) Reiske.

*** Σαυνίταις Schw.; εὐανίταις libri.

*** 'prossis ἐταίρων' (Mend.).

**** τινὸς (ἐγχειρήματος) vel sim. ci. Reiske.

***** ἐς πάντα i.

¹ იეგლისური თარგმანის მიხედვით ეს მოკლეული არის მანიუს აკვილიუსი; რუსულ თარგმანში კი — ლუციუს კასიუსი (?). უნდა იყოს „მანიუს აკვილიუსი“ (ზღრ. § 21).

καὶ τρεῖς θυγατέρας. Τὸ σῶμα
 δ' ἦν μέγας μὲν, ὡς ὑποδείκνυσ-
 σιν ὅσα ὄπλα αὐτὸς* ἐπεμψεν ἐς
 Νεμέαν τε καὶ Δελφοὺς, εὐρωστος
 δὲ, ὡς μέχρι τέλους ἐππεύσα! τε
 καὶ ἀκοντίζα: καὶ χίλια στάδι-
 α τῆς ἡμέρας, περιμερόντων αὐτὸν
 ἐκ διαστημάτων ἑππων, ὄραμεῖν.
 Καὶ ἄρμα ἤλαυνεν ἐκκαίδεκα ἑπ-
 πων ἑμοῦ. Καὶ παιδείας ἐπεμέ-
 λετο Ἑλληνικῆς, διὸ καὶ τῶν
 ἱερῶν ἤσθητο** τῶν Ἑλληνικῶν
 καὶ μουσικῆν ἡγάπα. Καὶ σῶφ-
 ρων ἐς πολλὰ καὶ φερέπονος ὦν
 περὶ μόνας ἡττάτο τὰς τῶν γυ-
 ναικῶν ἡδονάς.

ნით დადიოდა, შუბს ისროდა
 1000 სტადიონს გადიოდა, ოლონდ ისე, რომ ღრო და ღრო
 იცვლიდა ცხენებს. მას დაჰყავდა ეტლი, რომელშიაც ერთბაშად 16
 ცხენი ება. იგი მისდევდა ელინურ განათლებას. ამიტომ იყო, რომ
 ელინური სარწმუნოების საქმეებისა ესმოდა და მუსიკა უყვარდა.
 იგი გონიერი იყო ყველაფერში და მომთმენი, სისუსტეს მხო-
 ლოდ ერთში იჩენდა — ქალებთან სიაპ-ტკბილობა უყვარდა.

113. Ὁ μὲν δὴ Εὐπάτωρ τε
 καὶ Διόνυσος ἐπικληθεὶς Μιθριδά-
 τῆς ὧνε ἐτελεύτα, καὶ Ῥωμαῖοι
 μαθόντες ἐώρταζον ὡς ἐχθροῦ
 δυσχεροῦς ἀπηλλαγμένοι. Φαρνά-
 κῆς δὲ Πτολεμαῖου τὸν νέκυν τὸν
 πατρὸς ἐς Σιώνην ἐπὶ τρήρσας
 ἐπεμψε καὶ τοὺς Μάνιον ἐλόγτας
 ὀμυγρὰ τε πολλὰ, ὅσα ἦν*** Ἑλ-
 ληνικά τε καὶ βαρβαρικά, θεόμει-

ვია, — ეს უკანასკნელიც კი არა, —
 მაგრამ მან თავისი ნებით
 ის უგულვებელყო და კიდევაც
 დაიღუპა ამის გამო. ასე
 უმადურია მანკიერება, როცა
 მას აპატიებენ. იგი ძალიან
 სისხლისმყოფარე და უღმო-
 ბელი იყო ყველას მიმართ:
 მოჰკლა დედა და ომა, ხო-
 ლო [თავის] შვილთაგან — სამი
 ვაჟი და სამი ასული. ტანად
 დიდი იყო, რაზედაც მიუთითებს
 [მისი] იარაღი, რომელიც გა-
 გზავნა ნემეასა და დელფოში;
 [ჯანმრთელობით] ისეთი მაგარი
 იყო, რომ სულ ბოლომდე ცხე-
 და ერთი დღის განმავლობაში

113. ასე აღესრულა მითრი-
 დატე, რომელსაც კიდევ ევა-
 ტორსა და დიონისესაც უწო-
 ლებდნენ. რომაელებმა რომ ეს
 შეიტყვეს, იხეინეს, რადგან
 საზარელი მტრისაგან განთა-
 ვისუფლდნენ. ფარნაკემ მა-
 მის გვამი ტრიერით სინოპე-
 ში გაუგზავნა პომპეუსს, აგრეთ-
 ვე ისინიც, ვინც მანიუსი შეიპ-

* αὐτὸς] αὐτοῦ ci. Roos.
 ** ἦοθητο] ἦπτετο ci. Schw.
 *** ὅσα ἦν susp. Mend., sine causa.

νος η τής πατρώας ἀρχῆς η Βοσ-
πόρου γε βασιλεύειν μόνου, ἦν
τινα καὶ Μαχάρης ὁ ἀδελφὸς
αὐτοῦ βασιλείαν παρὰ Μιθριδά-
του παρελήφει. Πομπήϊος δ' ἐς
μὲν τὸ σῶμα τοῦ Μιθριδάτου χο-
ρηγίαν ἔδωκε καὶ θάψαι βασι-
λείῳ ταφῇ τοῖς θεραπευτήρσιν
αὐτοῦ προσέταξε καὶ ἐν Σινώπη
τοῖς βασιλείοις ἐγθῆσθαι τάφοις,
ἀγάμενος αὐτὸν τῆς μεγαλουργίας
ὡς τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων
ἄριστον· Φαρνάκην δέ, ἀπαλλά-
ξαντα πόνου πολλοῦ τὴν Ἰταλίαν,
φίλον καὶ σύμμαχον Ῥωμαίοις *
ἐποίησατο καὶ βασιλεύειν ἔδωκεν
αὐτῷ Βοσπόρου χωρὶς Φαναγο-
ρέων, οὗς ἐλευθέρους καὶ αὐτο-
νόμους ἀφήκεν, ὅτι πρῶτοι μα-
λιστα οἷδε ἀναρρωνυμένῳ τῷ
Μιθριδάτῃ, καὶ ναῦς καὶ στρα-
τὸν ἄλλον καὶ ὀρμητήρια ** ἔχον-
τι, ἐπεχείρησαν ἡγεμόνες τε τοῖς
ἄλλοις ἀποστάσεως ἐγένοντο καὶ
Μιθριδάτῃ καταλύσεως αἵτιοι.

რომლებიც გამოვიდნენ მითრიდატეს წინააღმდეგ, როდესაც [ეს უკანასკნელი] ისევ მოლონივრდა და მოეპოვებოდა ხომალდები, ახალი ლაშქარი და სიმაგრეები. ისინი წინ წაუძღვენ სხვებს [მითრიდატესგან] განდგომის საქმეში და მითრიდატეს დალუპვის მიზეზები გახდნენ.

114. Аὐτὸς δέ, ἐνὶ τῷδε πο-
λέμῳ τὰ τε ληστήρια καθήρας
καὶ βασιλέα καθελῶν μέγιστον
καὶ συννεχθεὶς ἐς μάχας, ἄνευ

ყრო, და [ასევე] მრავლად მიველე-
ბი, ელინებიცა და ბარბაროსებიც,
თანაც მეფობას სთხოვდა ან მა-
მეულ სახელმწიფოში, ან მხო-
ლოდ ბოსფორში, რომლის მე-
ფობაც მისმა ძმამ, მახარემ, მი-
იღო მითრიდატესაგან. პომპეუსმა
მითრიდატეს გვამის [დაკრძალვი-
სათვის] დიდი სახსრები გაიღო ¹
და მის მსახურებს უბრძანა, და-
ეკრძალათ იგი მეფურად და სი-
ნოპეს სამეფო აკლდამაში მოე-
თავსებინათ, რადგან აღტაცებუ-
ლი იყო მისი დიდი მოღვაწეო-
ბით და თავისი ღროის მეფეთა
შორის იგი საუკეთესოდ [მიაჩნ-
და]. ფარნაკე, რომელმაც იტა-
ლია ამოდენა უბედურებისა-
გან იხსნა, რომაელთა მეგობ-
რად და მოკავშირედ გახადა
და უბოძა ბოსფორის მეფო-
ბა, გარდა ფანაგორიისა, რო-
მელსაც მან თავისუფლება და
დამოუკიდებლობა მიანიჭა, რად-
გან ესენი პირველები იყვნენ,

რომლებიც გამოვიდნენ წინააღმდეგ, როდესაც [ეს უკანასკნელი] ისევ მოლონივრდა და მოეპოვებოდა ხომალდები, ახალი ლაშქარი და სიმაგრეები. ისინი წინ წაუძღვენ სხვებს [მითრიდატესგან] განდგომის საქმეში და მითრიდატეს დალუპვის მიზეზები გახდნენ.

114. თვითონ [პომპეუსმა] ამ ერთი ომით მოსპო მეკობრეობა, დაამხო უდიდესი მეფე და პონტოს ომს თუ არ ჩავთვლით,

* Ῥωμαίων ci. Mend.

** ὀρμητήριον V.

¹ რუსულ თარგმანშია: „устроил пышные похороны“ (?).

του Ποντικου πολέμου, Κόλχοις
 τε και Ἀλβανοῖς και Ἰβηρησι και
 Ἀρμενίοις και Μήδοις και Ἀρα-
 ψι και Ἰουδαίοις και ἑτέροις ἔθ-
 νεσιν ἑώοις, τὴν ἀρχὴν ὤρισατο
 Ῥωμαίοις μέχρις Αἰγύπτου. Ἐς
 δὲ Αἰγυπτὸν αὐτὴν οὐ παρήλθε,
 καίτοι στασιάζουσαν ἐς τὸν βα-
 σιλέα * και καλοῦντος αὐτὸν αὐ-
 τοῦ βασιλέως και πέμψαντος αὐ-
 τῷ δῶρα και χρήματα και ἐσθη-
 τας ἐς τὸν στρατὸν ἅπαντα, εἶτε
 δεύσας μέγεθος ἀρχῆς ἔτι εὐτυ-
 χούσης, εἶτε φυλαζάμενος ἐχθρῶν
 φθόνον ἢ χρησμών ἀπαγόρευσιν,
 εἶτε ἑτέροις λογισμοῖς, οὗς ** ἐξοί-
 σω κατὰ τὰ Αἰγύπτια. Τῶν δὲ
 εἰλημμένων ἔθνων τὰ μὲν αὐτό-
 νομα ἠψίει συμμαχίας οὕνεκα, τὰ
 δὲ ὑπὸ Ῥωμαίοις εὐθὺς ἐτίγγετο,
 τὰ δ' εἰς βασιλεία *** διεδίδου,
 Τιγράνηι **** μὲν Ἀρμενίαν και
 Φαρνάκη ***** Βόσπορον και
 Ἀριοβαρζάνη Καππαδοκίαν και
 ὅσα προεῖπον ἕτερα. Ἀντιόχῳ δὲ
 τῷ Κομμαγηνῷ Σελεύκειαν ἐπέ-
 ρεψε και ὅσα τῆς Μεσοποταμίας
 ἄλλα κατέδραμεν. Ἐποίη δὲ και
 τετράρχας, Γαλλογραικῶν μὲν, οἱ
 γὺν εἰσι Γαλάται Καππαδόκαις
 ὄμοροι, Δηϊότχρον ***** και ἑτέ-

კოლხებთან, ალბანებთან, იბე-
 რებთან, არმენიელებთან, მიდი-
 ელებთან, არაბებთან, იუდევე-
 ლებთან და სხვა აღმოსავლელ
 ხალხებთან წარმატებული ბრძო-
 ლებით განავრცო რომაელთა
 ძალაუფლება ეგვიპტემდე. თვი-
 თონ ეგვიპტეში ის არ შესულა,
 თუმცა [ეგვიპტე] ამბობებული
 იყო მეფის წინააღმდეგ და ეს
 მეფე მას ეპატიებოდა, უგ-
 ზაენიდა საჩუქრებს, ფულს
 და მთელი ლაშქრისათვის ტან-
 საცმელს. მაგრამ [არ შევი-
 და] ან იმიტომ, რომ შეეშინ-
 და ჯერ კიდევ წარმატებული
 სახელმწიფოს სილიდისა, ან ერი-
 დებოდა მტრების შურს, ან მის-
 ნობით იყო გაფრთხილებული,
 ან კიდევ სხვა რაიმე მიზეზი
 ექნებოდა, რასაც ვაღმოვცემ
 ეგვიპტის შესახებ მოთხრობაში.
 დაპყრობილ ხალხთან ზოგს და-
 მოუკიდებლობა მისცა მოკავში-
 რეობის პირობით, სხვები მაშინ-
 ვე რომაელთა [ქვეშევრდომე-
 ბად] აქცია, ზოგიც კიდევ სამე-
 ფობად გადასცა: ტიგრანეს —
 არმენია, ფარნაკეს — ბოსფორი,
 არიობარზანეს — კაპადოკია და
 სხვა [მხარეები], რომლებზედაც

* *βασιλέα* est Ptolomaeus Auletes.

** *οἷς* i.

*** *ἐς βασιλέας* Schw., qui tamen ipse confert p. 396,25 *ἐπαναστά-
 σεις ἐπὶ τὰ βασιλεία*

**** *τιγράνη* corr. in—*νει* V.

***** *φαρνάκη* corr. in—*και* V, *φαρνάκει* B.

***** Deiotarum, qui iam tetrarcha fuit (cf. p. 486,7 sq.), regem
 fecit Pompeius, cf. Strab. 12,3,13 p. 547.

ρους, Παφλαγονίας δὲ Ἄτταλον
καὶ Κόλχων Ἀρίσταρχον* θυ-
νάστην. Ἀπέφηγε δὲ καὶ τῆς ἐν
Κομάνοις** θεᾶς Ἀρχέλαον***
ἱερέα, ἕπερ ἔστι δυναστεία βασι-
λική, καὶ τὸν Φαναγορέα Κάστο-
ρα Ῥωμαίων φίλον. Πολλὴν δὲ
καὶ ἑτέροις χώραν τε καὶ χρή-
ματα ἔδωκε.

გონიაში [დანიშნა] ატალოსი, ხოლო კოლხთა დინასტად — არის-
ტარქე. კომანაში არქელაოსი გამოაცხადა ქალღმერთის ქურუმად,
რაც სამეფო ხელისუფლებას [ედრება], ხოლო ფანაგორიელი კას-
ტორი — რომაელთა მეგობრად. სხვებსაც დაუროგა მრავლად მა-
წუბი და ფული.

115. Καὶ πόλεις ᾤκισεν ἐν
μὲν Ἀρμενίᾳ τῇ Βραχυτέρα Νι-
κόπολιν ἐπὶ τῇ νίκῃ, ἐν δὲ Πόν-
τῳ Εὐπατορίαν, ἣν αὐτὸς μὲν δ
Εὐπάτωρ Μιθριδάτης ἔκτισε καὶ
Εὐπατορίαν ὠνόμασεν ἀπ' ἑαυ-
τοῦ, ὑποδεξαμένην δὲ Ῥωμαίους
καθηγήρει καὶ δ Πομπήιος ἐγεί-
ρας Μαγνάπολιν ἐκάλει. Ἐν δὲ
Καππαδοκίᾳ Μάζακα, ὑπὸ τοῦ
πολέμου λελυμασμένην ἐς τέλος,
ἤγειρεν αὐθις. Καὶ ἑτέρας πολ-
λαχρῶν κατενεχθείσας ἢ βεβλαμ-
μένας διωρθοῦτο περὶ τε τὸν
Πόντον καὶ Παλαιστίνην καὶ Κοί-
λην Συρίαν καὶ Κιλικίαν, ἐν ἣ
δὴ καὶ μάλιστα τοὺς ληστὰς συ-
νήκισε, καὶ ἡ πόλις ἡ πάλαι Σό-

ზემოთ იყო ლაპარაკი. ანტიო-
ქოს კომაგენელს მან ჩააბარა სე-
ლევკია და მესოპოტამიის სხვა
[ნაწილები], რომლებიც კი მან
მოარბია. დეაოტარე და სხვები
მან ტეტრარქებად დაუყენა გა-
ლოგრეკებს, რომლებიც ახლან-
დელი ვალატები არიან, კაპა-
დოკიელების მეზობლები; პათლა-

გონიაში [დანიშნა] ატალოსი, ხოლო კოლხთა დინასტად — არის-
ტარქე. კომანაში არქელაოსი გამოაცხადა ქალღმერთის ქურუმად,
რაც სამეფო ხელისუფლებას [ედრება], ხოლო ფანაგორიელი კას-
ტორი — რომაელთა მეგობრად. სხვებსაც დაუროგა მრავლად მა-
წუბი და ფული.

115. მან ქალაქებიც დააფუძ-
ნა მცირე არმენიაში¹ — ნიკოპო-
ლისი, [რომელსაც დაარქვა სახე-
ლი თავისი] გამარჯვების სასახე-
ლოდ², პონტოში — ევპატორია,
რომელიც თვითონ ევპატორმა
მითრიდატემ ააშენა და ევპა-
ტორია უწოდა თავისი [სახე-
ლის] მიხედვით; მაგრამ როდე-
საც ის რომაელთა ხელში გადა-
ვიდა, დაანგრია. პომპეუსმა ის
ისევ აღადგინა და მაგნოპოლი-
სი უწოდა. კაპადოკიაში აღად-
გინა კელაე მახაკა, რომელიც
სრულიად დაინგრა ომისაგან.
მან ბევრგან აღადგინა სხვა [ქა-
ლაქები], დანგრეულები და და-
ზიანებულიები, პონტოში, პალეს-
ტინაში, კილისიისა და კი-

* Ἀρίσταρχον] cf. Head, Hist. nummorum² p. 496.

** Κομανοίς (sic) Palmerius p. 161, κομμαγηνοίς libri.

*** Ἀρχέλαον] filium sc. Archelai, qui dux fuerat Mithridatis, cf. Wilcken, RE 2 p. 450 n. 13.

¹ რუსულ თარგმანში: „в Ближней Армении“.

² Νίκη — ნიშნავს „გამარჯვებას“.

λο: νῦν Πομπηίουπολις* ἔστι. Ἐν δὲ Ταλαύροις, ἦν τινα πόλιν ὁ Μιθριδάτης εἶχε ταμειῖον τῆς κατασκευῆς, δισχίλια μὲν ἐκπώματα λίθου τῆς ὄνυχιτιδος λεγομένης ἐβρέθη χρυσοκόλλητα καὶ φιάλαι καὶ ψυκτῆρες πολλοὶ καὶ ῥυτὰ καὶ κλίνας καὶ θρόνοι κατάρχοσμοι καὶ ἱππων χαλινοὶ καὶ προστερνίδια καὶ ἐπωμίδια, πάντα ὁμοίως διάλιθα καὶ κατάχρυσα, ὧν ἡ παραδόσις διὰ τὸ πλεθθος ἐς τριάκοντα ἡμέρας παρέτεινεν. Καὶ ἦν τὰ μὲν ἐκ Δαρείου τοῦ Ὑστάτου**, τὰ δὲ ἐκ τῆς Πτολεμαίων ἀρχῆς, ὅσα Κλεοπάτρα Κῶις παρέθηκε καὶ Κῶιοι Μιθριδάτῃ δεκῶκεσαν*** τὰ δὲ καὶ ὑπ' αὐτοῦ Μιθριδάτου κατεσκευάσθη καὶ συνείλετο, φιλοκάλου καὶ περὶ κατασκευῆν γενομένου.

ლებმა² მიიბარა, ხოლო კოსელებმა მითრიდატეს მისცეს. დანარჩენიც მითრიდატემ გააკეთებინა თავისთვის ან კიდევ მოაგროვა, რადგან ჭურჭელიც ლამაზი უყვარდა.

116. Ἀγγοντος δὲ τοῦ χειμῶνος διέδωκεν ὁ Πομπῆιος ἀριστεία τῶν στρατῶν, καθ' ἕκαστον ἄνδρα χιλίας πεντακῶσιαις Ἀττικὰς καὶ

ლიკიაში, სადაც მან უმთავრესად დაასახლა მეკობრეები; ქალაქი, რომელსაც ძველად სოლო ეწოდებოდა, ეხლა პომპეოპოლისი არის. ქალაქ ტალავროში, სადაც მითრიდატეს საჭურჭლე ჰქონდა, აღმოჩნდა 2000 სასმისი, ეგრეთწოდებული ონიქსის ქვისა, ოქროთი მოჭედილი, ფიალები, ბლომად [ღვინის] გასაცივებელი ჭურჭლი, ყანწები, შემკული სარეცლები და საფარდლები, ცხენების ლავებები, სამკერდულები და სამხრეები, ყველა—პატიოსანი თვლითა და ოქროთი მოჭედილები, რომელთა ჩაბარებაშიც მათი სიმრავლის გამო 30 დღეს გასტანა. [ამ ნივთთაგან] ზოგი დარიოსისა იყო, ჰისტასპეს ძისა¹, სხვები—პტოლემადოსთა სახელმწიფოდან იყო, რომლებიც კლეოპატრამ კოსელებმა² მიიბარა, ხოლო კოსელებმა მითრიდატეს მისცეს. დანარჩენიც მითრიდატემ გააკეთებინა თავისთვის ან კიდევ მოაგროვა, რადგან ჭურჭელიც ლამაზი უყვარდა.

116. ზამთრის ბოლოს პომპეუსმა ლაშქარს ჯილდო დაურიგა, თითოეულ კაცზე 1500 ატიკური [დრაქმა], და ამის შე-

* Πομπηίουπολις] ita O, πομπηιόπολις i, illud etiam Steph. Byz. s. v. Σόλοι, Eustath. ad. Dionys. Per. 875; Πομπηιόπολις Strab. 14,3,1 p. 664; 14,5,8 p. 671; Πομπηιοπολίται Inscr. Gr. ad res Rom. pertinentes 3 p. 869, 5; 871,5.

** τοῦ ὑστάτου vertit C.

*** παρέδοσαν i.

¹ რუსულ თარგმანშია: „Дарий Гистасп“.

² რუსულ თარგმანშია: „кеосцы“.

τοῖς ἡγουμένοις αὐτῶν ἀνὰ λόγον*· καὶ φασι γενέσθαι τάλαντα μύρια καὶ ἑξακισχίλια. Αὐτὸς δ' ἐς Ἐφεσον καταβὰς διέπλευσεν ἐς τὴν Ἰτάλιαν καὶ ἐς Ῥώμην ἠπειέγετο, διαρρῆς ἐν Βρεντησίῳ** τὸν στρατὸν ἐς τὰ οἰκεία· ἐφ' ὅτῳ μάλιστα ὡς δημοτικῶ τοὺς Ῥωμαίους ἐξέπληξεν. Καὶ αὐτῷ προσίοντι ἀπήντων ἀτά μέρως, πορρωτάτω μὲν οἱ νέοι, ἐξῆς δὲ, ὡς ἐδύναντο καθ' ἡλικίαν ἕκαστοι, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ βουλή, θαυμαζούσα τῶν γεγονότων· οὐ γάρ πῶ τις ἐχθρὸν τηλικούτον ἐλὼν τοσάδε ἄνθρωποι καὶ μέγιστα ἔθνη προσεληήθει καὶ τὴν Ῥωμῶν ἀρχὴν ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ὠρίκει. Ὁ δὲ ἐθρήμβευσεν ἐπὶ λαμπροτάτης καὶ ἧς οὔτις πρὸ τοῦ δόξης, ἔτη ἔχων πέντε καὶ τριάκοντα, δύο ἐφεξῆς ἡμέραις***, ἐπὶ πολλοῖς ἔθνεσιν ἀπὸ τε τοῦ Πόντου καὶ Ἀρμενίας καὶ Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας Συρίας δλης καὶ Ἀλβανῶν καὶ Ἡνιόχων καὶ Ἀχαιῶν τῶν ἐν Σκύθαις καὶ Ἰβηρίας τῆς ἑώρας. Καὶ παρήγεν ἐς μὲν τοὺς λιμένας ἑπτακοσίας ναῦς ἑντελεῖς, ἐς δὲ τὴν πομπὴν τοῦ θριάμβου ζεύγη καὶ φορεῖα χρυσοφόρα**** καὶ ἕτερα χάσμου ποικίλου καὶ τὴν Δαρείου τοῦ Ἰσ-

საბამისად მათ შეთაურებსაც. ამბობენ, [სულ] 16000 ტალანტი [დახარჯაო]. თვითონ ეფესოში ჩავიდა, იტალიაში გასცურა და რომისაკენ გაეშურა, ხოლო ლაშქარი კი ბრუნდინიუმშივე შინ გაუშვა. ამ დიდი დემოკრატიული საქციელით განაცვიფრა რომაელები. ის რომ [ქალაქს] მიდიოდა, [მცხოვრებლები] ნაწილ-ნაწილ ეგებებოდნენ. ყველაზე შორს წამოსულიყვნენ ახალგაზრდები, ამათ მოჰყვნენ ვისაც როგორ შეეძლო, ასაკის მიხედვით; ხოლო ყველაზე ბოლოს მისი საქმიანობით გაკვირვებული სენატი [გამოვიდა], რადგან არასოდეს არავის დაუძარცვებია ასე დიდი მტერი. ამასთანავე ამდენი და ასე დიდი ხალხები არ დაუპყრია და რომაელთა ძალაუფლება ევფრატამდე არ განუვრცია. იგი, ჯერ მხოლოდ 35 წლის კაცი, თავისი ბრწყინვალე სახელის გამო, როგორც მანამდე არავის [ლირსებია], ტრიუმფით შევიდა [ქალაქში]. ტრიუმფი ორ დღეს გრძელდებოდა. ამ [მსვლელობაში მონაწილეობდნენ] მრავალი ხალხები პონტოდან, არმენიიდან, კაპადოკიიდან, კილიკიიდან, მთელი სირიიდან, ალბანთაგან, ჰენიონ-

* ἀνάλογον Οἱ, corr. Mend.

** βρεντησίῳ V.

*** ἡμέρας i.

**** χρυσόφορα ci. Reiske.

τάσπευ κλίνην και τὸν τοῦ Εὐπά-
τορος ἀντὸν θρόνον και σκήπτ-
ρον ἀντὸν και εἰκόνα δατάπηχυν
ἀπὸ στερεοῦ* χρυσαίου παρήγε
και ἐπισήμου ἀργυρίου μυριάδας
ἐπτακισχιλίας και πεντακοσίας
και δέκα, ἀμάξας δὲ ἑπτακισ-
χίλους τὸ πλῆθος και νεῶν ἑξήκοντα
και πλῆθος αἰχμαλῶτων τε και
ληστῶν, οὐδένα δεδεμένον, ἀλλ'
ἐξ τὰ πάτρια ἐστειλμένους.

რეთვე მოჰქონდათ მისივე კვერთხი და რვაწყროიანი გამოსახულება
მთლიანი ოქროსი, 75100000 ვერცხლის მონეტა, ურიცხვა იარა-
ლითა და ხომალდთა ქიმებით დატვირთული ურმები, [მოჰყავდათ]
უამრავი ტყვეები და მეკობრეები, [რომელთაგან] არაეინ ყოფი-
ლა შებორკილი, არამედ [ყველა] თავისი სამშობლოს [წესის
მიხედვით] იყო გამოწყობილი.

117. Ἀὐτὰν δὲ τοῦ Πομπηίου
πρωτόγον, ὅσοι τῶν πεπολεμημέ-
νων βασιλέων ἡγεμόνες ἦ παιῖδες
ἢ στρατηγοὶ ἦσαν, οἱ μὲν αἰχμά-
λωτοι ὄντες, οἱ δὲ ἐξ ἄμαξων
δεδεμένοι, τριακόσιοι μάλιστα και
εἴκοσι και τέσσαρες. Ἐνθα δὲ
και ὁ Τιγράνους ἦν παῖς Τιγρά-
νης και πάντε Μιθριδάτου, Ἄρ-
ταφέρνης τε και Κύρος** και
Ὁξάρτης και Δαρείος και Ξέρ-
ξης, και θυγατέρες Ὁρσάβα-
ρίς*** τε και Εὐπάτρα. Παρήγε-
το δὲ και ὁ Κόλχαν σκηπτοεχὸς
Ὁλμάχης**** και Ἰουδαῖων βα-

თაგან, აქველთაგან, რომლებიც
სკვითებში არიან, და აღმოსავ-
ლეთის იბერიიდან. მან ნავსად-
გურებში შემოიყვანა 700 სავ-
სე ხომალდი, ხოლო ამ საზეი-
მო მსვლელობისას მოჰქონდათ
ეტლები და ტახტივანები ოქ-
როთი და სხვა ნაირნაირი სამ-
კაულებით შემკობილები, დარი-
ოს ჰისტასპეს ძის სარეცელი და
თვით ევპატორის ტახტი. აგ-

რეთვე ევპატორის ტახტი. აგ-
რეთვე ევპატორის ტახტი. აგ-
რეთვე ევპატორის ტახტი. აგ-

117. ხოლო თვითონ პომ-
პეუსს წინ მიუძღოდნენ ისინი,
რომლებიც დაპარცუნებული მე-
ფეების მთავრები, შვილები ან
სარდლები იყვნენ. ამათგან ზო-
გი ტყვეები იყვნენ, ხოლო
ზოგიც მძევლებად იყვნენ მო-
ცემულები, [რიცხვით] სულ
324. აქ იყო ტიგრანეს შვილი
ტიგრანე, მითრიდატეს ხუთი
[ვაჟი]: არტაფერნე, კიროსი, ოქ-
სათრე, დარიოსი და ქსერქსე
და ასულები: ორსაბარისი და
ევპატრა. მოჰყავდათ აგრეთვე
კოლხთა სკვებტუხი ოლთაქე, იუ-

* στερεοῦ] στέρονου i C.

** Cyrtus C.

*** Ὁρσόβαρις in nummis, cf. Iusti, Iran. Namenbuch s. v.

**** Athalces C.

σλευς Ἀριστόβουλος καὶ οἱ Κιλ-
κων τύραννοι καὶ Σκυθῶν βασι-
λῆιαι γυναῖκες καὶ ἡγεμόνες τρεῖς
Ἰβήρων καὶ Ἀλβανῶν δύο καὶ
Μένανδρος ὁ Λαοδικεύς, ἰππάρ-
χης * τοῦ Μιθριδάτου γενόμενος.
Τῶν δὲ οὐκ ἀπικομένων εἰκόνας
παρεφέροντο, Τιγράνους καὶ Μιθ-
ριδάτου, μαχομένων τε καὶ νικω-
μένων καὶ φευγόντων. Μιθριδά-
του δὲ καὶ ἡ πολιορκία καὶ ἡ
νύξ, ὅτε ἔπρευγεν, εἰκαστο καὶ ἡ
σιωπή**. Ἐπὶ τέλει δὲ ἐδέχθη
καί, ὡς ἀπέθανεν, αἱ τε παρθε-
νοι αἱ συναποθάνειν αὐτῷ ἔλθμε-
ναι παρεζωγράφητο, καὶ τῶν
προαποθανόντων υἱέων καὶ θυγα-
τέρων ἦσαν γραφαὶ θεῶν τε βαρ-
βαρικῶν εἰκόνας καὶ κόσμοι πάτ-
ριοι. Παρεφέρετο δὲ καὶ πίναξ
ἔγγεγραμμένων τῶνδε· „νῆες ἐά-
λωσαν χαλκῆμβολοὶ*** δακτύ-
λαι. Πόλεις ἐκτίσθησαν Καππα-
δοκῶν δακτύ, Κιλικῶν δὲ καὶ Κοί-
λης Συρίας εἰκοσι, Παλαιστίνῃ
δὲ ἡ νῦν Σελευκίς****. Βασιλεῖς
ἐνικήθησαν Τιγράνης Ἀρμένιος,
Ἀρτώκης Ἰβηρ, Ὀροϊζης Ἀλβανός,
Δαρειὸς Μῆδος, Ἀρέτας*****
Ναβαταῖος*****, Ἀντίοχος Κομ-

დეველთა მეფე არისტობულე,
კილიკიელთა ტირანები, სკვითე-
ბის მეფეთა ქალები, იბერთა სამი
მთავარი და ალბანთა — ორი,
და მენანდრე ლაოდიკიელი, მი-
თრიდატეს ცხენოსანი ჯარის
სარდალი რომ იყო. არ მყოფ-
თა გამოსახულებები მოჰქონ-
დათ, [მაგალითად] ტიგრანე-
სი და მითრიდატესი, რომლე-
ბიც იბრძოდნენ, დამარცხდნენ
და გაიქცნენ. წარმოდგენილი
იყო მითრიდატეს ალყის შემო-
რტყმაც და ღამით საიდუმლოდ
გაქცევა. ბოლოს ნახევნები
იყო, როგორ მოკვდა; გამო-
ხატულები იყვნენ აგრეთვე მისი
ასულები, რომლებმაც მასთან
ერთად სიკვდილი არჩიეს; და-
ხატულები იყვნენ მისი ვაჟები
და ასულები, რომლებიც მას-
ზე უწინ დაიხოცნენ; [მოჰქონ-
დათ] ბარბაროსული ღმერთე-
ბის ხატები, სამშობლოს წეს-
ზე გამოწყობილები; მოჰქონდათ
აგრეთვე ფირფიტა, რომელზე-
დაც ეწერა: „ხელში ჩაგდებულია
სპილენძის ქიმიანი 800 ხო-
მალდი. კაპადოკიელებში აგე-

* ἰππαρχος Mend. ex a.

** σιωπή] Σινώπη Reiske et Emperius, Σινόρηξ Bruins (v. ad p. 320,5) p. 101 coll. § 463.

*** χαλκῆμβολοὶ error Appiani, cf. Kromayer (v. ad p. 432,9) p. 431 and. 11, et de numero navium captarum eundem p. 430 and. 10.

**** ἡ νῦν Σελευκίς corrupta.

***** ἀρέτας V.

***** ναυαταῖος O.

μαχηνός“. Τοσαύτα μὲν ἀδήλου τὸ διάγραμμα, αὐτὸς δὲ ὁ Πομπήιος ἐπὶ ἄρματος ἦν, καὶ τοῦδε λιθοκολλήτου, χλαμύδα ἔχων, ὡς φασιν, Ἄλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, εἰ τῆ πιστόν ἐστιν· ἔοικε δ' αὐτῆν εὐρεῖν ἐν Μιθριδάτου, Κῶων παρὰ Κλεοπάτρας λαβόντων. Εἶποντο δὲ αὐτῶ μετὰ τὸ ἄρμα οἱ συστρατευσάμενοι τῶν ἡγεμόνων, οἱ μὲν ἐπὶ ἱππων, οἱ δὲ πεζοί. Πάρελθὼν δ' ἐς τὸ Καπιτώλιον οὐδένα τῶν αἰχμαλώτων ἔκτεινεν ὡς ἕτεροι τῶν θριάμβους παραγαγόντων, ἀλλ' εἰς τὰς πατρίδας ἔπεμψε δημοσίοις θαπνήμασι, χωρὶς τῶν βασιλικῶν· καὶ τούτων μόνος Ἄριστοβουλος* εὐθύς ἀνγρέθη** καὶ Τιγράνης ἕστερον. Ὁ μὲν δὲ θρίαμβος ἦν τοιόσδε***.

გი ამხედრებული და ზოგიც ქვეითად. როდესაც [პომპეუსი] მივიდა კაპიტოლიუმში, ტყვეთაგან არავინ მოჰკლა, როგორც სხვა ტრიუმფით შემოსულები სჩადიოდნენ ხოლმე; არამედ სახელმწიფო ხარჯზე დააბრუნა სამშობლოში [ყველანი], გარდა სამეფო [ჩამომავლობის ტყვეებისა]. ამათგანაც მხოლოდ არისტობულე იქნა მაშინვე ზოკლული, უფრო შემდეგ კი—ტიგრანე. ასეთი იყო [პომპეუსის] ტრიუმფი.

118. Ὡς μὲν Ἑωμαῖοι Βιθυνοὺς καὶ Καππάδοκας ὄσα τε αὐτοῖς ἄμορα ἔβηγε ἐπὶ**** τὸν Πόντον κατοικεῖ τὸν Εὐξείνιον, βασιλεῖα Μιθριδάτην τεσσαράκον-

ბულია 8 ქალაქი; კილიკიელებში და კილი-სირიაში — 20, პალესტინაში—ეხლანდელი სელევკისი. ძლეულნი არიან მეფეები: ტიგრანე არმენიელი, არტოკე იბერი, ორომეხე ალბანი, დარიოს მიდიელი, არეტა ნაბატეელი, ანტიოქოს კომაგენელი“. ამას იუწყებოდა [ეს] წარწერა, ხოლო თვითონ პომპეუსი ეტლით მიდიოდა, რომელიც პატიოსანი თვლებით იყო მოკედილი და როგორც ამბობენ, ალექსანდრე მაკედონელის ქლამიდი ეცვა, თუკი ეს დასაჯერებელია. ჩანს, იგი იპოვა მითრიდატეს [ქონებაში], რომელიც კოსელებს ჰქონდათ მიღებული კლენობატრასაგან. მის ეტლს მიჰყვებოდნენ დიდებულთაგან ისინი, ვინც მასთან ერთად ლაშქრობდნენ, ზოგიც ამხედრებული და ზოგიც ქვეითად. როდესაც [პომპეუსი] მივიდა კაპიტოლიუმში, ტყვეთაგან არავინ მოჰკლა, როგორც სხვა ტრიუმფით შემოსულები სჩადიოდნენ ხოლმე; არამედ სახელმწიფო ხარჯზე დააბრუნა სამშობლოში [ყველანი], გარდა სამეფო [ჩამომავლობის ტყვეებისა]. ამათგანაც მხოლოდ არისტობულე იქნა მაშინვე ზოკლული, უფრო შემდეგ კი—ტიგრანე. ასეთი იყო [პომპეუსის] ტრიუმფი.

118. ამგვარად რომაელებმა, რომლებმაც ორმოცდამეორე წელს დაამარცხეს მეფე მითრიდატე, დაიმორჩილეს და ქვეშევრდომებად გაიხადეს ბითვი-

* ἀριστόβολος Β.

** Ἄριστ. εὐθύς ἀνγρέθη] error Appiani, cf. Wilcken. RE 2 p.

907 p. 6.

*** post τοιόσδε lacunam cum Nauck sumpsit Mend.

**** ἐπὶ] περι Nauck, fort. recte.

τα δύο ἔτεσι μάλιστα καθελόντες, ὑπηγάγοντο σφίσις ὑπήκοα εἶναι. Ἐπὶ δὲ αὐτῶν πολέμῳ καὶ Κιλικίας τὰ μήπω σφίσι* κατήκοα καὶ Συρίας τὴν τε Φοινίκην καὶ Κοίλην καὶ Παλαιστίνην καὶ τὴν ἐς τὸ μεσόγαίον ἐπὶ ποταμὸν Εὐφράτην, οὐδὲν τῶν Μιθριδάτην προσήκοντα, ῥύμῃ τῆσδε τῆς νίκης προσέλαβον καὶ φόρους τοῖς μὲν αὐτίκα, τοῖς δὲ ὕστερον ἔταξαν. Παφλαγονίαν τε καὶ Γαλατίαν καὶ Φρυγίαν καὶ τὴν ἄμορον τῆς Φρυγίας Μυσίαν καὶ ἐπὶ τοῖσδε Λυδίαν καὶ Καρίαν καὶ Ἰωνίαν καὶ ὅσα ἄλλα Ἀσίας τῆς περὶ τὸ Πέργαμόν ἐστι, καὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν, Μιθριδάτου περισπάσαντος, ὀξέως ἀνελάβοντο· καὶ τοῖς πολλοῖς αὐτῶν, οὕτω σφίσις ὑποτελέσειν οὖσις, ἐπέθηκάν τε φόρους. Δι' ἃ μοι καὶ μάλιστα δοκοῦσι τόνδε τὸν πόλεμον ἡγεῖσθαι μέγαν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν νίκην μεγάλην νίκην** καλεῖν καὶ τὸν στρατηγήσαντα Πομπήιον Μέγαν τῆς ἰδέας φονῆς μέχρι νῦν ἐπονομάζειν, ἐθῶν τε πλήθους ἕνεκα, ἃν ἀνελάβον ἢ προσέλαβον, καὶ χρόνου μήκους, τεσσαρακονταετῶς γενομένου, τόλμης τε αὐτοῦ Μιθριδάτου καὶ φερεπονίας, δυνατοῦ σφίσις ἐς ἅπαντα ὀφθέντος,

ნიელები, კაპადოკიელები და ევქსინის პონტოსთან მცხოვრები მათი მეზობელი ხალხები. ამავე ომში გამარჯვებით წაქეზებულებმა დაიპყრეს კილიკიისა და სირიის ის ნაწილები, რომლებიც არასოდეს მათი ქვეშევრდომი არ ყოფილა და ფინიკია, კილისორია, პალესტინა და მდინარე ეფრატს აქეთ მდებარე ქვეყანა, რომელიც აგრეთვე არასოდეს არც მითრიდატეს ჰკუთვნებია. მათ ხარკი დაადეს, ზოგს მაშინვე და ზოგს მოგვიანებით. პაფლაგონია, გალატია, ფრიგია, ფრიგიის მომიჯნავე მიზია, აგრეთვე ლიდია, კარია, იონია და აზიის დანარჩენი ნაწილები, რაც პერგამოსთან არის, ძველი ელადა და მაკედონიაც, რომლებიც მითრიდატეს ჰქონდა მიტაცებული, მაშინვე დაიბრუნეს. მეტი წილი [ამ ქვეყნებისა], რომლებიც უწინ მათი მოხარკე არ ყოფილა, ეხლა დახარკეს. მე ვფიქრობ, სწორედ ამიტომ იყო, რომ ეს ომი დიდად იყო მიჩნეული და მას რომ გამარჯვება მოჰყვა, იმასაც დიდი გამარჯვება უწოდეს; ხოლო [ამ ომის] მხედართმთავარს, პომპეუსს აქამდე თავის ენაზე დიდს უწოდებენ¹ ბევრი

* ὑπήκοα-σφίσι om. O, hab. iC.

** νίκην alterum om. iC.

¹ იხილეთ თარგმანს აქვე შენიშვნა, რომელიც მიუთითებს ტუქსტის უკანასკნელი აბზაცის შენიშვნაზე. იხ. ქვემოთ გვ. 232.

ერის დაპყრობისა და შემოერთების, [ომის] ხანგრძლივობის, — 40 წელს რომ გრძელდებოდა, — და თვით მითრიდატეს სიმაძაცისა და შეუპოვრობის გამო, — რადგან მან დაუმტკიცა მათ, რომ იგი ყველაფრის შემძლე იყო.

119. φ νῆες μὲν ἦσαν οἰκείαι πολλαίς* πλείους τετρακοσίων, ἑπτεῖς δ' ἔστιν ὄτε πεντακισμῦριοι καὶ πεζῶν μυριάδες πέντε καὶ εἴκοσι καὶ μῆχαναὶ καὶ βέλη κατὰ λόγον, συνεμάχουν δὲ βασιλεῖς καὶ δυνάσται ὄτε Ἀρμένιος καὶ Σκυθῶν τῶν περὶ τὸν Πόντον, ἐπὶ τε Μαϊώτιδα λίμνην καὶ ἀπ' ἐκείνης ἐπὶ τὸν Θράκιον Βόσπορον περιπλέοντι. Ἔς τε τοὺς Ῥωμαίων δυνατοὺς, στυσάζοντας ἀλλήλοις τότε μάλιστα καὶ Ἰβηρίαν ἀνιστάντας ἐπὶ Ῥωμαίους, περιέπεμπε καὶ Κελτοὶς φιλιαν ἐτίθετο, ὡς καὶ τῆδε ἑσβαλῶν ἐς τὴν Ἰταλίαν, ληστῶν τε ἐνεπίμπλη τὴν θάλασσαν ἀπὸ Κιλικίας ἐπὶ στήλας Ἡρακλέους, οἱ πάντα ἄμικτα καὶ ἄπλωτα ταῖς πόλεσιν** ἐς ἀλλήλους ἐποίουν καὶ λιμὸν ἐπίπνον ἐξειργάσαντο ἐπὶ πλεῖστον. Ὅλωσ τε οὐδὲν ἀνδρὶ δυνατὸν ἐξέλιπεν ἢ πράττων ἢ διανοοῦμενος, ὡς μέγιστον δὴ τότε τὸ κίνημα ἐξ ἀνατολῆς ἐπὶ δύσιν γενόμενον ἐνοχλῆσαι πᾶσιν ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἢ πολεμουμένοις ἢ συμμαχοῦσιν ἢ ληστευομένοις ἢ γειτονεύουσι***. Τοσσόδε εἰς

119. [მითრიდატეს] ხშირად ჰყავდა 400-ზე მეტი საკუთარი ხომალდი, ცხენოსნები ჰყავდა ხოლმე 50000-მდე, ქვეითები — 250000 და მანქანები და სასროლი იარაღიც — ამის შესაბამისად. მოკავშირეებად ჰყავდნენ მეფეები და მმართველები, როგორებიც არიან — არმენიის [მეფე] და იმ სკვითთა [მმართველები], რომლებიც ცხოვრობენ პონტოსთან, მეოტისის ტბასთან და აქედან მოკიდებული თრაკიის ბოსფორამდე. მის ჰქონდა ურთიერთობა რომაელთა წარჩინებულებთან, რომელნიც მაშინ ერთმანეთს შორის უშულოდნენ და რომლებმაც მოაწყვეს იბერიაში ამბოხება. რომაელთა წინააღმდეგ; იგი დაუმეგობრდა კელტებს, რათა ამგზითაც შეჭრილიყო იტალიაში; მან ზღვა კილიკიიდან ჰერაკლეს სტელეზამდე მეკობრეებით აავსო, რომელთაც მოსპეს ყოველგვარი ურთიერთობა და მიმოსვლა ქალაქებს შორის და დიდი ხნით მძიმე შიმშილი გამოიწვიეს. ერთი სიტყვით, არაფერი დაუტოვებია, რაც კი ალა-

* πολλαίς om. iC.

** ταῖς πόλεσιν] τοῖς πλέουσιν ci. Mend.

*** γειτονεύουσι] λιμαίνουσιν ci. Schw.

οὗτος πόλεμος καὶ ποικίλος ἐγένετο καὶ ἐς τὰ μάλιστα* λήγων** συνήνεγκε Ῥωμαίοις ὠρισαντο γὰρ ἐπὶ τῷδε τὴν ἡγεμονίαν ἐκ οὐσεως ἐπὶ ποταμὸν Εὐφράτην. Διελεῖν δ' αὐτὰ κατὰ ἔθνος οὐκ ἦν, ἴσους τεπραχθέντα καὶ ἀλλήλοις ἀναπεπλεγμένα. Ἄδὲ καὶ ὡς ἐδύνατο αὐτῶν κεχωρῖσθαι, κατὰ μέρη τέτακται.

ეს ერთი ომი ასე მრავალფეროვანი იყო. მისმა დამთავრებამ განსაკუთრებით დიდი სარგებლობა მოუტანა რომაელებს. მის შედეგად იყო, რომ [რომაელებმა] თავისი ძალაუფლება დასავლეთიდან მდინარე ეფრატამდე განავრცეს. შეუძლებელია ეს [ამბავი] ცალკე ხალხების მიხედვით დაგვეყო, რადგან [ყველაფერი] ერთად ხდებოდა და ერთმანეთთან იყო გადახლართული. ხოლო ის, რაც შეიძლებოდა მათ შორის გამოყოფილიყო, [ამ თხზულების] ცალკეულ ნაწილებშია განლაგებული.

120. Φαρνάκης δ' ἐπολιόρχει Φαναγορέας καὶ τὰ περὶ οὐκισα τοῦ Βοσπόρου, μέχρι τῶν Φαναγορέων, διὰ λιμὸν ἐς μάχην προελθόντων, ἐκράτει τῆ μάχῃ καὶ βλάβας οὐδέν, ἀλλὰ φίλους ποιησάμενος καὶ λαβῶν δμηρα ἀνεχώρει. Μετ' οὐ πολὺν δὲ καὶ Σινώπην εἶλε καὶ Ἄμισον ἐνθυσμιζόμενος*** καὶ Καλοῦσιψ**** στρατηγούσιντι ἐπολέμησεν, ᾧ χροβνψ Πομπήιος καὶ Καῖσαρ ἐς ἀλλήλους ἦσαν*****, ἕως αὐτὸν

მიანისათვის არის შესაძლებელი, რომ არ გაეკეთებინა ან არ განეზრახა, რათა ეს უდიდესი მოძრაობა, რომელიც აღმოსავლეთიდან დასავლეთამდე გავრცელდა, როგორც იტყვიან, არ მოეხვია [თავს] ყველასათვის, ან ომში არ ჩაება, ან მოკავშირედ, მეკობრეობის [მსხვერპლად], ან და მეზობლად არ გაეხადა.

ეს ერთი ომი ასე მრავალფეროვანი იყო. მისმა დამთავრებამ განსაკუთრებით დიდი სარგებლობა მოუტანა რომაელებს. მის შედეგად იყო, რომ [რომაელებმა] თავისი ძალაუფლება დასავლეთიდან მდინარე ეფრატამდე განავრცეს. შეუძლებელია ეს [ამბავი] ცალკე ხალხების მიხედვით დაგვეყო, რადგან [ყველაფერი] ერთად ხდებოდა და ერთმანეთთან იყო გადახლართული. ხოლო ის, რაც შეიძლებოდა მათ შორის გამოყოფილიყო, [ამ თხზულების] ცალკეულ ნაწილებშია განლაგებული.

120. ხოლო ფარნაკემ ალყა შემოარტყა ფანაგორიას და ბოსფორის მახლობლად მდებარე [ქალაქებს], ვიდრე დამშეული თანაგორიელები არ გამოვიდნენ საბრძოლველად და მან არ სძლია ისინი ამ ბრძოლაში; [ფარნაკემ] მათ არაფერი დაუშავა, პირიქით მეგობრებად გაიხადა, მძევლები გამოართვა და წავიდა. დიდხანს არ გაუვლია, რომ მან სინოპე აიღო და განზრახული რომ ჰქონდა ამო-

* μάλιστα| μέγιστα B.

** λόγων B.

*** ἐνθυσμιζόμενος] ἐναυσιδάμενος Emperius, sed cf. Cass. Dion. 42,46,3.

**** Καλοῦσιψ Schw., auctorem corrigens; est Cn. Domitius Calvinus, cf. Münzer, RE 5 p. 1419 n. 43.

***** ἦσαν Mend., ἦσαν Oi.

Ἄσανδρος*, ἐχθρὸς ἴδιος, Ῥωμαίων οὐ σχολαζόντων, ἐξήλασε τῆς Ἀσίας. Ἐπολέμησε δὲ καὶ αὐτῷ Καίσαρι· καθελόντι Πομπήιον, ἐπανίοντι ἀπ' Αἰγύπτου, περὶ τὸ Σικότιον ὄρος**, ἔνθα ὁ πατήρ αὐτοῦ Ῥωμαίων τῶν ἄμφι Τριάριον ἐκεκρατήκει· καὶ ἡττηθεὶς ἔφευγε σὺν χιλίοις ἑπτεβυσιν ἐς Σινώπην. Καίσαρος δ' αὐτὸν ἴπ' ἀσχολίας οὐ διώξαντος, ἀλλ' ἐπιπέμφαντος αὐτῷ*** Δομίτιον, παραδοὺς τὴν Σινώπην Δομιτίῳ ὑπόσπονδος ἀφείθη μετὰ τῶν ἑππέων. Καὶ τοὺς ἑππους ἔκτεινε πολλὰ δυσχεραϊνόντων τῶν ἑππέων, ναυσὶ δ' ἐπιβάς ἐς τὸν Πόντον**** ἔφυγε καὶ Σκυθῶν τινας καὶ Σαυροματῶν συναγαγῶν Θεοδοσίαν καὶ Παντικάπαιον κατέλαβεν. Ἐπιθεμένου δ' αὐτῆς αὐτῷ κατὰ τὸ ἔχθος Ἄσανδρου οἱ μὲν ἑπτεὶς ἀπορία τε ἑππῶν καὶ ἀμαθία πεζομαχίας ἐνικῶντο, αὐτὸς δὲ ὁ Φαρνάκης μόνος ἡγωνίζετο καλῶς, μέχρι καταρῶνθαι ἀπέθανε, πεντηκόντουτῆς ὧν καὶ βασιλεὺς***** Βοσπόρου πεντεκαίδεκα ἔτεισιν.

სოც აელო, ომი გაუმართა მხედართმთავარ კალვინუსს (ამ დროს პომპეუსი და კეისარი ერთმანეთს ებრძოდნენ), ვიდრე ასანდროსმა, მასმა პირადმა მტერმა [ფარნაკე] არ გაძევია აზიიდან, მაშინ როდესაც რომაელები სხვაგან იყვნენ დაკავებული. იგი შეებრძოლა თვით კეისარსაც (რომელმაც დაამარცხა პომპეუსი და ეგვიპტიდან ბრუნდებოდა) სკოტიოსის მთასთან, სადაც მისმა მამამ დასძლია რომაელები, რომელთაც ტრიარითუსი მეთაურობდა. დამარცხებული [ფარნაკე] ათასი მხედრითურთ გაიქცა სინოპეში. კეისარს არ ეცალა და ამიტომ არ მისდია, სამაგიეროდ გაგზავნა მის წინააღმდეგ დომიციუსი. [ფარნაკემ] გალასცა დომიციუსს სინოპე, დაუზავდა მას და წავიდა თავისი მხედრებთან. მან დაახოცინა ცხენები, თუმცა მხედრებში ამან დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია, ჩაჯდა ხომალდებში და პონტოში გაიქცა¹. [აქ] მან შეაგროვა ვინმე სკვითები და სავ-

* Ἄσανδρος] cf. Latyschev (v. ad p. 490,26) 2 p. XXXV sqq.; Minns, Scythians and Greeks p. 591 sqq.; Rostovtzeff, Journ. of Hellen. Stud. 39 (1919) p. 88 sqq.

** circa Scirobiam montem C.

*** αὐτὸν ἰ.

**** Πόντον] Βόσπορον ci. Schw.

***** βασιλεύσας ci. Reiske, sed v. ad p. 400,12.

¹ ასეა ბერძნულ ტექსტში. ინგლისურ თარგმანში აქ არის: Bosphorus და არის შენიშვნაც; „The text says „to the Euxine“, but Pharnaces, being at Sinope, was already at the Euxine. So Schwoighäuser suggests „to the Bosphorus“.

რომატები და აიღო თეოდოსია და პანტიკაპეონი. მას კვლავ თავს დაესხა მტრობით ასანდროსი. რაკი უცხენოდ იყვნენ და ქვეითად ბრძოლა კი არ იცოდნენ, [ფარნაკეს] მხედრები დამარცხდნენ. ხოლო თვით ფარნაკე მამაცურად იბრძოდა მარტოკა, ვიდრე ქრილობებისაგან არ მოკვდა 50 წლისა, ბოსფორის მეფედ კი 15 წლის განმავლობაში იყო.

121. Ὡδὲ μὲν δὴ καὶ Φαρνάκης ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς, καὶ αὐτοὺς τὴν βασιλείαν Ἰάσιος μὲν Καίσαρ ἔδωκε Μιθριδάτῃ τῷ Περγαμῶν, συμμαχήσαντι· οὐ προθύμως ἐν Αἰγύπτῳ· ὅν δ' εἰσὶν οἰκεῖοι*, Πόντου δὲ καὶ Βιθυνίας πέμπεται τις ἀπὸ τῆς βουλῆς** στρατηγὸς ἐτήσιος. Τὰ δ' ἑτέροις ὑπὸ τοῦ Πομπηίου δεδωμένα δὲ μὲν Ἰάσιος ἐπιμεψάμενος τοῖς ἔχουσιν, ὅτι Πομπηῖον κατ' αὐτοὺς συνεμάχου, δμως ἐφύλαξε πλὴν τῆς ἐν Κομόνοις*** ἑρῶσύνῃς, ἣν ἐς Λυκομήδην**** μετήνεγκεν ἀπὸ Ἀρχελαίου****. πάντα δὲ οὐ πολὺν ὕστερον, καὶ τὰδε καὶ ὅσα Ἰάσιος Καίσαρ ἢ Μάρκος Ἀντώνιος ἔχειν ἑτέροις ἐδεδώκασαν, ἐς στρατηγίας Ῥωμαίων περιήλθην ἀπὸ τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος, ἐλόντος Αἰγυπτὸν, ὀλίγης ἔτι Ῥωμαίων προφάσεως ἐς ἑκάστους δεομένων. Ὅθεν αὐ-

121. ანგვარად დაემხო ფარნაკეს ხელმწიფობა და მისი სამეფო გაიუს კეისარმა გადასცა მითრიდატე; პერგამოსელს, რომელიც მასთან ერთად იბრძოდა დიდი მოწადინებით ეგვიპტეში. ეს [მხარეები] ეხლა [რომის] საკუთრებაა და პონტოსა და ბითონიაში ყოველწლიურად ვინმე მმართველი იგზავნება სენატის მიერ. რაც შეეხება სხვებს, რომელთაც პომპეუსის მიერ ჰქონდათ ბოძებული [სამფლობელოები], გაიუს [კეისარი] თუმცა კი გაჯავრებული იყო ამ მფლობელებზე, რადგან ისინი პომპეუსთან ერთად იბრძოდნენ მის წინააღმდეგ, მაგრამ მაინც დაუტოვა მათ [მინიჭებული ძალაუფლება], გარდა კომანის საკუთრუმოსი, რომელიც არქელაოსს წაართვა და ლიკომედეს გადასცა. მაგრამ დიდხანს არ გაუვლია, რომ [ყველა ის მხარე], რომ-

* *οἰκείοι* pacati, sc. incolae regionis, quae olim sub Mithridate fuerat.

** *ἀπὸ τῆς βουλῆς* om. IC.

*** *ἐν κομμαγηνοῖς* O.

**** *Λυκομήδην*] *νικομήδην* IC. cf. Cass. Dion. 51,2; Strab. 12, 3,35 p. 558.

**** *Ἀρχελαίου*] ost filius Archelai, quem Pompeius (v. p. 525,7 sq.) Comanis profecerat, cf. Wilcken, RE 2 p. 450 n. 14.

τοῖς τῆς ἡγεμονίας ἐπὶ τῷδε τῷ Μιθριδατείῳ πολέμῳ προελθούσης ἐς τε τὸν Πόντον τὸν Εὐξείνιον καὶ ἐπὶ ψάμμον τὴν πρὸς Αἴγυπτου καὶ ἐς ποταμὸν Εὐφράτην ἀπὸ Ἰβήρων τῶν παρὰ στήλαις Ἑρακλείοις εἰκόντως ἢ τε νίκη μηγάλῃ καὶ ὁ στρατηγῆσας Πομπήιος Μέγας ἐκλήθη. Ἔχουσι δ' αὐτοῖς καὶ Αἰβύην, ὅση μὲχρι Κυρήνης (Κυρήνην γὰρ αὐτὴν Ἀπίων βασιλεὺς τοῦ Δακιδῶν γένους νόμιος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν), Αἴγυπτος ἐς περίοδον τῆς ἐντὸς θαλάσσης ἔτι ἔλειπεν*.

სრულიად შესაფერისი იყო, რომ გამარჯვებას დიდი ეწოდა და [ომის] მხედართმთავარს, პომპეუსსაც—დიდი¹. რაკი [რომაელებს] ეპყრათ ლიბიაც, რომელიც კირენემდე ვრცელდება (ხოლო თვით კირენე აპიონ მეფემ, რომელიც ლაგიდთა გვარის უკანონო შვილი იყო, [რომაელებს] დაუტოვა ანდერძით), ეგვიპტე და იყო დარჩენილი ხმელთაშუაზღვის აუზში [დასაპყრობი].

---

* ἔλειπεν i subscriptio: ῥωμαϊκῶν μιθριδάτεος, ἢ Β, ἀππιανοῦ μιθριδάτειος V.

¹ ინგლისურ ტექსტს აქვს შენიშვნა: This is an anachronism. The title of Great was bestowed upon Pompey by Sulla, in consequence of his victory over the Marian faction in Africa, in the year 81 B. C. შტრ. ზემოთ, გვ. 227 შენიშვნა.

პირთა სახელები

ა

- აგამემნონი (*Ἀγαμέμνων*) ტროის ომის გმირი, ბერძენთა მთავარსარდალი 117, 118.
- ადრიანე (*Publius Aelius Hadrianus*) რომის კეისარი 117—138 წწ. 9, 10.
- აქტე (*Ἀκτήης*) კოლხიდის მეფე, ცნობილი არგონავტების მითის მიხედვით 24, 26, 199.
- ავგუსტუსი, ავგუსტუს კეისარი იხ. ოქტავიანუს ავგუსტუსი.
- ავლუს გაბინიუსი (*Aulus Gabinius*) სულას ხელქვეითი სამხედრო ტრიბუნი. 139—140, 140.
- ავტოლიკოსი (*Ἀὐτολίκοσ*) ერთ-ერთი არგონავტი. იგი ჰერაკლესთან ერთად ლაშქრობდა ამძონების წინააღმდეგ; ამ დროს დაიპყრო სინოპე, რომლის მცხოვრებლებიც მას შემდეგში თაყვანს სცემდნენ 166, 167.
- ასინიუს პოლიონი (*Asinius Pollio*) ძვ. წ. I ს-ის გამოჩენილი რომაელი მოღვაწე 13, 14.
- ათენა (*Ἀθήνα*) ღმერთქალი, ბერძენთა ერთ-ერთი მთავარი ღვთაება. ლათ. *Minerva* 117.
- ათენიონი (*Ἀθηναίωσ*) ამბოხებულ მონათა მეფე სიცილიაში ძვ. წ. 101 წელს 128.
- ალექსანდრე (*Ἀλέξανδρος*) 1. ეგვიპტის მეფე, პტოლემეაძოს ფილომეტორისა და კლეოპატრას შვილი, ცხოვრობდა დაახლ. II—I სს-ის მიჯნაზე 73. 2. დიდი, მაკედონელი (*Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών*) მაკედონიის მეფე, მაკედონიის იმპერიის დამაარსებელი. ცხოვრობდა 356—323 წლებში 33, 49, 50, 67, 167, 177, 226.
3. პაფლაგონიელი (*Ἀλέξανδρος ὁ Παφλαγών*) მითრიდატეს მოკავშირე. მითრიდატემ ნიკომედესს მიუგზავნა ის ჰკვლელად 124. მითრიდატემ რჩეული მეომრები და ხომალდები დაუტოვა კიზიკოსიდან ლამფსაკოსში გაქცეულ მხედართმთავრებს და მათ შორის ალექსანდრეს 155. ლუკულუსმა ლემნოსთან მიიმწყვდია ალექსანდრე სხვა მხედართმთავრებთან ერთად 156. ლუკულუსმა შეიპყრო ალექსანდრე (და სხვა მხედართმთავრები) 157.
- ანდრონიკოსი (*Ἀνδρόνικος*) ატალოს II ფილადელფოსის მოციქული რომში; ნიკომედესის მომხრე 45, 46.
- ანტიგონოსი (*Ἀντίγονος*) ალექსანდრე მაკედონელის სარდალი. შემდეგ მფლობელი მაკედონიის იმპერიაში შემავალი მრავალი მხარისა. ცხოვრობდა დაახლ. 380—301 წწ. 50.

- ანტიოქოსი** (*Ἀντίοχος*) 1. სირიელთა მეფე ძვ. წ. 223 წ-დან. დიდად წოდებული. კავონსელები როდოსელების მოხარკენი იყვნენ მისი ომის შემდეგ. 71. აობრებდა მცირე აზიის და რომაელებმა გააძევეს იქიდან 131.
2. კომაგენელი (*Ἀντίοχος ὁ Κομμαγηνός*). პომპეუსი ეომებოდა მას და შემდეგ მასთან მეგობრობა დაამყარა 204. პომპეუსმა მას ჩააბარა სელევკია და მესოპოტამიის ნაწილი 26, 32, 33, 36, 221, 226.
3. ღვთისმოსავი (*Ἀντίοχος ὁ Ἐυσεβής*) კილიკიის მეფე 94—83 წლებში 203, 205.
- ანტიპატროსი** (*Ἀντίπατρος*) ალექსანდრე მაკედონელის სარდალი. ალექსანდრეს კუთვნილ ქვეყანას მართავდა პერდიკასის შემდეგ (321—319 წწ.) 50.
- ანტონიუსი** (*Ἀντώνιος*. ლათ. Marcus Antonius) ცნობილი რომაელი სახელმწიფო მოღვაწე, ერთი ტრიუმვირთაგანი. იულიუს კეისრის მომხრე. ცხოვრობდა 83—30 წწ-ში 232.
- აპიანე** (*Ἀππιανός*), ბერძენი ისტორიკოსი, ჩვენი ძეგლის ავტორი, ცხოვრობდა დაახლ. 90—170 წწ. 9—11, 13—18, 22, 23, 25—29, 31—36, 38—40, 52, 70, 199.
- აპიონი** (*Ἀπίων*) კირენეს მეფე, ლაგიდთა ჩამომავალი 33, 232.
- აპოლოდორე** (*Ἀπολλόδορος*), ბერძენი ისტორიკოსი, ცხოვრობდა დაახლოებით ძვ. წ. 180—109 წწ., ჰქონდა სხვადასხვა სახის შრომები, რომლებითაც უსარგებლია აპიანეს 22.
- არეტა ნაბატეელი** (*Ἀρέτας Ναβαταίος*), ნაბატეელ არაბთა მეფე. მას ეომა პომპეუსი და სძლია 26, 33, 36, 204, 226.
- არხოართესი** (*Ἀρχαγόρτης*) 1. კაპადოკიის მმართველი. იგი ჩამოახრჩო პერდიკასმა (დაახ. 320-იან წლებში), 38, 49. მის მაგიერ ამ ხალხს დაუყენეს ევმენეს კარდიელი 49—50.
2. მითრიდატეს ძე, რომელიც მამამ კაპადოკიაში გაგზავნა გასამეფებლად 52, 58.
- არხოზარზანესი** (*Ἀρχοζαρχάνης*) კაპადოკიის მეფე 95—63 წწ-ში; მითრიდატემ იგი რამდენჯერმე გამოაძევა სამეფოდან და ომების დროს იგი ხშირად ჩიოდა რომში 51, 52, 56, 58, 60, 61, 123, 125, 129, 136, 141. მითრიდატემ თავისი ოთხი წლის ქალიშვილი დანიშნა მასზე 140. სამეფო ძალაუფლება დაუბრუნა მას პომპეუსმა 25, 32, 220. პომპეუსმა დაუბრუნა მას კაპადოკია და დამატებით მისცა სოფენე, გორდიენე, კილიკიის ქალაქი კასტაბალა და ზოგი სხვა ადგილი 33, 204.
- არისტარგორე მილეტელი** (*Ἀριστάρχορος ὁ Μιλήσιος*), მილეტის ტირანი 500—496 წლებში 38.
- არისტარქე**, არისტარქი, არისტარხე, არისტარხი (*Ἀριστάρχος*) კოლხთა დინასტი, მთავარი, პომპეუსის მიერ დანიშნული 27—32, 34, 221.
- არისტაონი** (*Ἀριστάων*) ათენელი ტირანი, მითრიდატეს თანამედროვე 33, 79, 80, 81, 82, 94, 94—95.
- არისტობულე** (*Ἀριστοβούλος*) იუდეველთა მეფე, რომელსაც ეომებოდა პომპეუსი 204. პომპეუსმა ის დაამარცხა და ტრიუმფის დროს თან ჰყავდა. რომში 33, 35, 225. ტრიუმფის შემდეგ მოჰკლეს 226.

- არიხტონიკოსი** (*Ἀριστεύκωσις*) ევმენეს II-ის უკანონო შვილი, ერთბანს პერგამონის სამეფო დანისკუთრა (133—130 წწ.). მასზე გაიმარჯვა მითრიდატემ 54. ეფესელები რომაელთა წინააღმდეგ ბრძოლაში ეხმარებოდნენ არისტონიკოსს ოთხი წლის განმავლობაში, ვიდრე ის ტყვედ არ ჩავარდა 132.
- არკათია**, **არკათიასი** (*Ἀρκαθίας*) მითრიდატე ევპატორის ერთ-ერთი შვილი და სარდალი 34, 62, 63, 89, 97.
- არხაკე პართელი** (*Ἀρσάκης ὁ Παρθύσιος*), მითრიდატე ევპატორის მეგობარი, პართელთა მეფე 59.
- არტაფერნე** (*Ἀρταφέρνης*), მითრიდატე ევპატორის შვილი, რომელიც პომპეუსმა ტრიუმფის დროს თან წაიყვანა რომში, როგორც ტყვე 35, 2C9, 224.
- არტემიდე** (*Ἄρτεμις*) ბერძენთა ღმერთქალი, უმთავრესად ნადირობისა. აქ—არტემიდეს ტაძარი ეფესოში 71.
- არტოკე** (*Ἀρτάκης*) იბერთა მეფე. ევტროპიც „მეფობით“ იხსენიებს 31. იგი აღბანთა მეფესთან ერთად 70000 კაცით ჩაუსაფრდა მტკვართან პომპეუსს 24, 159. პომპეუსმა დაამარცხა იგი, რის შესახებაც ეწერა ფირფიტაზე, რომელიც მისი ტრიუმფის დროს მიჰქონდათ 26, 33, 36, 226.
- არქელაოსი** (*Ἀρχέλαος*) 1. მითრიდატეს სარდალი, 88—83 წლებში ბევრი ბრძოლა გადაიხადა. ებრძოდა სულას და ქერონეასთან დამარცხდა. დარდანის ზავის დადების შემდეგ მითრიდატეს ეკვი შეეპარა მის ლაღატში. შეშინებული არქელაოსი მას გაექცა და მურენას შეეკედლა. 20, 33, 37, 62—64, 78—82, 84—92, 96—104, 110—113, 119—121, 126, 127, 136.
2. კომანის ქურუმი, სარდალ არქელაოსის ძე, რომელსაც პომპეუსმა მიანიჭა ეს თანამდებობა 32, 221.
3. კომანის ქურუმი, ქურუმ არქელაოსის ძე. იულიუს კეისარმა მას წაართვა კომანის ქურუმობა 231.
- ასანდროსი** (*Ἀσανδρός*), ბოსფორელთა მეფე. ძვ. წ. I ს-ის მეორე ნახევრის მოღვაწე. პირადი მტერი ფარნაკესი, მითრიდატეს ძისა 230, 231.
- ასკლეპიოდოტოსი** (*Ἀσκληπιόδοτος*) ლესბოსელი, მითრიდატეს მეგობარი, მისი დაქირავებული ჯარის სარდალი; შემდეგში აწყობს შეთქმულებას მითრიდატეს წინააღმდეგ და თვითონვე გასთქვამს 104, 110.
- ასკლეპიოსი** (*Ἀσκληπιός*) ილიადის მიხედვით მკურნალი ბასილევსი თესალიიდან. შემდეგში გაღმერთებული. აქ—მისი ტაძარი პერგამონში 71, 129.
- ატაბიროსი** (*Ἀταβύριος*) ზეესის ზედწოდება, მომდინარე როდოსზე მდებარე მთის სახელისაგან. აქ იყო ზეესი ტაძარი 76.
- ატალოსი** (*Ἄτταλος*) 1. მეფე პერგამონისა, წოდებული ატალოს II ფილადელფოსად, რომაელთა მეგობარი და მოკავშირე, უთანხმოება აქვს პრუსიასთან, მეფობდა 159—138 წწ. 39, 43, 44, 45, 46, 47, 48.
2. წოდებული ფილომეტორად (ვარ. ფილოპატორად), პერგამონის მეფე 138—133 წლებში. ანდერძის თანახმად მან რომაელებს დაუტოვა თავისი ქვეყანა 131.
3. ატალოსი, რომელიც პაფლაგონიაში დანიშნა მმართველად პომპეუსმა 32, 221.

ატიდიუსი (*Attidius*, ლათინ. *Attidius*) სამშობლოდან გაძევებული რომაელი სენატორი, რომელმაც მითრიდატეს შეაფარა თავი. ლალატისათვის მეფემ ის მოაკვლევინა 178.

ბ

ბაგახი (*Bachus*) კაპადოკიელი პოლიტიკური მოღვაწე, მითრიდატეს მომხრე-მითრასმა და ბაგოასმა დაახლ. 97 წელს გააძევეს არიობარზანესი კაპადოკიიდან და იქ არიარათესი დააბრუნეს 52.

ბაგოხი (*Bachus*) მითრიდატეს საკურისი, რომელსაც მითრიდატემ ერთ-ერთი მარცხის დროს დაახოცვინა თავისი დები, ცოლები და ხარტები 165.

ბარბახი (*Barbas*, ლათ. *Barba*) ლუკულუსის ხელქვეითი სარდალი, რომელმაც 72 წელს დაიპყრო პრუსიასი და ნიკეა 156.

ბასილუსი (*Basilus*, ლათ. *Lucius Basilus*) სულას ხელქვეითი სამხედრო ტრიბუნი (ლეგიონის უფროსი), რომელმაც ორქომენოსთან ბრძოლის დროს გამოიჩინა თავი 113.

ბერძენიშვილი ნ. 28, 29.

ბითვიხი (*Bithys*) ზევისა და თრაკეს შვილი, ბითვინიის ეპონიმი 41.

ბიტოატოხი (*Bitontes*) კელტების მეთაური, მითრიდატეს თანამოლაშქრე. მისი ხელით მოკვდა მითრიდატე 37, 215.

ბრუტიუსი (*Bruttius Sura*, ლათ. *Bruttius Sura*), ლეგატი მაკედონიაში; დაამარცხა მითრიდატეს სარდალი მეტროფანესი საზღვაო ბრძოლაში; ებრძოდა ქერონეასთან არქელაოსს და არისტოინს, გაილაშქრა პირეის წინააღმდეგ 61.

გ

გაბინიუსი, იხ. ავლუს გაბინიუსი.

გაიუს კეიხარო, იხ. კეისარი.

გაიუს მანილიუსი (*Gaius Manilius*) სახალხო ტრიბუნი ძვ. წ. 66 წელს. მისი წინადადებით დაეველა მითრიდატეს წინააღმდეგ ბრძოლის წარმოება-პომპეუსს 21.

გაიუს პომპილიუსი (*Gaius Popilius*, ლათ. *Gaius Popilius*) ფლოტის სარდალი. იცავდა პონტოში შესავალს ბიზანტიონთან 62.

გალბა (*Galba*, ლათ. *Galba*) სულას ხელქვეითი სარდალი ებრძოდა არქელაოსს 100.

გელიუსი (*Gellius Poplicola*, ლათ. *Lucius Gellius Poplicola*) რომაელი სახელმწიფო მოღვაწე. პომპეუსმა დააყენა იტალიის დამცველად მკობრებ-თაგან 186.

გიორგი მონაზონი, IX ს-ის ბიზანტიელი ქრონოგრაფოსი 205.

გნეუს ლენტულუსი (*Gneus Lentulus*, ლათ. *Gneus Lentulus*) პომპეუსმა და-ნიშნა ლუციუს გელიუსთან ერთად იტალიის დამცველად (მეკობრებ-თან ბრძოლის დროს) 186.

გორგია (*Gorgias*) განთქმული ბერძენი სოფისტი, ცხოვრობდა დაახლ. 480 — 375 წწ. 30.

გორდიოსი (*Gordius*) მითრიდატეს სადალი, რომელიც ებრძოდა მურენას 138.

გრაკხუხები (*Gracchi*) ძვ. წ. II ს-ის ცნობილი რომაელი პოლიტიკური მოღვაწეები, ძმები 11.

დ

- ღამაგორასი** (*Δαμαγώρας*) როდოსელი ნეაარქოსი, რომელსაც სახლგაო ბრძოლა ჰქონდა მითრიდატესთან 75.
- ღარიონი** (*Δαριών*) 1. მითრიდატეს ძე. იგი თავის და-ძმებთან ერთად ტყვედ ჩაუვარდება ფანაგორიელებს 209. პომპეუსის ტრიუმფის დროს სხვა ტყვე-მძევალთა შორის ისიც არის 35, 224.
2. სპარსთა მეფე, აქემენიდი, დარიოს I, ჰისტასპეს ძე, მეფობდა 521—485 წწ. 215, 222, 224.
3. დარიოს III სპარსთა მეფე, ცხოვრობდა 380—330 წწ. ებრძოდა თილიმე და ალექსანდრე მაკედონელებს 33, 49.
4. დარიოს მიდიელი, მიდიელთა მეფე, ასტიაგეს ძე. ებრძოდა პომპეუსს. პომპეუსმა იგი დაამარცხა და ტრიუმფის დროს ამის შესახებ ეწერა ფირფიტაზე 26, 33, 36, 204, 226.
- დელოტარე** (*Δηλοταριος*) გალატელთა ტეტრარქი ძე. წ. I ს-ში; ევტროპი მას rex-ს (მეფეს) უწოდებს 31. მითრიდატეს სარდალს, ევმაქოსს თავს დაესხა და ბევრი ამოუხოცა 153. იგი ტეტრარქად დანიშნა (საფიქრებელია—დამტკიცა) პომპეუსმა 32, 221.
- დეიგილის თრაკიელი** (*Δειγίλιος ὁ Θρακίς*), თრაკიელთა მეფე, პრუსიასის მოყვარე. მან პრუსიასს 500 ჯარისკაცი მისცა 47.
- დილენიუხი**, აპიანეს მთარგმნელი 17.
- დიმიტრაკისი** (*Δημητριάκης*) 34, 35.
- დიოგენეხი** (*Διογένης*) მითრიდატეს მხედართმთავრის, არქელაოსის შვილი 111.
- დიოდორე ხიცილიელი** (*Διοδόριος ὁ Σικελιάτης*) ოქტავიანუს ავგუსტუსის დროის ბერძენი ისტორიკოსი 12, 14, 22, 39.
- დიოკლე** (*Διοκλῆς*) მითრიდატეს მოციქული, რომელიც ლუკულუსის მხარეზე გადავიდა 158.
- დიომედე** (*Διομήδης*) „ილიადის“ მიხედვით, ტროის ომის მონაწილე ბერძენი გმირი 41, 117.
- დიონ კახიხი** (*Δίων ὁ Κάσιος ὁ Κοκκήσιος*) ბერძენი ისტორიკოსი, ავტორი რომის ისტორიისა, ცხოვრობდა 155—235 წწ-ში 12, 22.
- დიონიხე**, იხ. მითრიდატე ევპატორი.
- დიონისიოხი** (*Διονύσιος*) 1. ჰალიკარნასელი, ძე. წ. I -ის მოღვაწე, ისტორიკოსი და რეტორი. წყარო აპიანესათვის 12—14, 22, 39.
2. საკურისი; მითრიდატეს მომხრე. ებრძოდა სხვა მხედართმთავრებთან ერთად ლუკულუსს და როდესაც შეიპყრეს, თავი მოიწამლა 155—157.
- დიოფანტი** (*Διοφάντης*) III ს-ის ბერძენი ისტორიკოსი და კომენტატორი 22.
- დიომიციუხი** (*Δομίτιος*, ლათ. Gneus Domitius Calvinus) რომაელი მხედართმთავარი, რომელიც ებრძოდა ფარნაკეს, მითრიდატეს ძეს, დაამარცხა ის და ჩაიბარა სინოპე 230.
- ფონდუა** ვ. 28, 29.
- ფორილაოხი** (*Φορβύλαος*), მითრიდატე პონტოელის სარდალი. სტრაბონის დიდელის პაპა 62, 110.
- ფრომიქატიხი** (*Φρομικαίτης*) მითრიდატეს სარდალი 85, 97.
- ფუმბაძე** მ. 28, 29.

0

ზევესი (*Alcyon*) ათენის მეფე. ეპონიმი ეგეესის ფილესი. აქ—ეგეესის ზღვა 186. აფერეტი, იხ. მითრიდატე.

ევმაქოსი (*Eumachos*) მითრიდატეს მხედართმთავარი, რომელიც მითრიდატემ გალატიაში გაგზავნა სატრაპად, მაგრამ მალე გამოადგეს გალატელებმა 34, 105. სხვა დროს მას თავს დაესხა დემოტარე და ბევრი კაცი დაუხოცა 153.

ევმენესი (*Eumenes*) 1. კარდიელი, ალექსანდრე მაკედონელის მხედართმთავარი. შემდეგ იყო კაპადოკიის მმართველი 50.

2. პერგამოსის მეფე, ევმენეს II. მითრიდატეს დროს რომაელთა მოკავშირე 120, 131.

ევპატორი, იხ. მითრიდატე ევპატორი.

ევპატრა (*Eupatra*) მითრიდატეს ასული. იგი თავის და-ძმებთან ერთად ტყვედ ჩაუვარდა ფანაგორიელებს 209. პომპეუსის ტრიუმფის დროს ისიც არის სხვა მძევლებსა და ტყვეებს შორის 35, 224.

ევრიპიდე (*Euripides*) სახელგანთქმული ბერძენი ტრაგიკოსი, ცხოვრობდა 480—406 წწ. 67.

ევტროპი (*Eutropius*) ახ. წ. IV ს-ის რომელი ისტორიკოსი 27, 28, 30, 31.

ენგელსი, ფრ. 9.

ენეასი (*Aeneas*) აფროდიტესა და ანქიზეს შვილი, ტროის ომის მონაწილე; მიჩნეული რომაელთა მამამთავრად 10.

ენსლინი ვ. 13.

ესქილე (*Aeschylus*) სახელგანთქმული ბერძენი ტრაგიკოსი, ცხოვრობდა 525—456 წწ-ში, 29, 38.

3

ვაიხმანი 30.

ვალერიუსი (*Valerius Antias*) სულას დროინდელი რომელი ისტორიკოსი, აპიანეს წყარო 12, 15.

ვარიუსი (*Marcus Varius*), სენატორი. სერტორიუსმა გაუგზავნა ის მითრიდატეს და ამის მერე ის მითრიდატესთან ერთად იბრძვის რომაელების წინააღმდეგ. ტყვედჩაუვარდნილი იგი მოაკვლევინა ლუკულუსმა 142, 145, 155—157.

ვარონი (*Marcus Terentius Varro*) ძველი წელთაღრიცხვის I ს-ის მოღვაწე, დასტოვა მრავალმხრივი ლიტერატურული მემკვიდრეობა. წყარო აპიანესათვის 14, 15.

ვესტა (*Vesta*, ლათ. *Vesta*) კერის ღვთაება (გადატანით — ოჯახის მფარველი ღმერთქალი). აქ—„მრჩეველი ვესტა“ (*Βουλαία 'Βεστία*): ათენის საბჭოში (*Βουλή*) იყო საკურთხეველი და გამოსახულება ამ ღმერთქალისა (აქედან სახელწოდება—*βουλαία 'βεστία*) „მრჩეველი ვესტას“ ტაძრები იყო შემდეგ სხვაგანაც და მათ შორის—კავნოსელებში 71.

ზ

ზევისი (*Zeus*) ბერძენთა მთავარი ღმერთი 29, 41, 48, 76, 152; მეომარი ზევისი (*Ζηραίος Ζεός*) 139, 144.

ზენობიოსი (*Zenobios*) მითრიდატეს მხედართმთავარი; მან ჩაატარა ოპერაცია კიოსელებთან 105—107. ეფესელებმა ის დაიპირეს და მოკლეს 108.

თ

- თანხმობის ქალღმერთი, ლათ. Concordia—აქ თანხმობის ქალღმერთის ტაძარი (*Oμοιοία νιάς) ტრალისში 72.
- თეოფანე მიტილენელი (*Θεοφάνης ὁ Μυτιληναῖος*) პომპეუსის ისტორიკოსი და მხლებელი. აპიანეს წყარო 12—13, 15, 22.
- თეოფილე (*Θεόφιλος*) პაფლაგონიელი, რომელმაც ტრალისში ამოყლიტა იტალიელები 72.
- თერმოსი (*Θέρμοσις*) ვალერიუს ფლავუსის მიერ პროპრეტორად დანიშნული ძვ. წ. 85 წ. 115.
- თრაკე (*Θράκη*) ოკეანეს ასული, ბრძენი და ჯადოსანი ნიმფე. ბითეისის დედა 41.

ი

- იამპოლხი ხ. 36.
- იზიდა (*Ίσις) ეგვიპტელთა ღმერთქალი, რომლის კულტი აღექსანდრე მაკედონელის დროიდან შემოდის ელინისტურ ქვეყნებში (და კერძოდ თვით საბერძნეთში). აქ—იზიდას ტაძარი როდოსზე 77, 78.
- ინაძე მ. 20, 28.
- იო (*Ίώ) ინაქეს ასული, ზეუსის სატრფო. ეპვიანობით შეპყრობილი ჰერა სდევნიდა მას; მან ძროხად გადაქცეულმა გასცურა სრუტე, რომელსაც ამის მერე დაერქვა „ბოსფორი“ (ნიშნავს „ძროხის სრუტეს“) 196.
- იუბა (*Ίούβας) ნუმიდიის მეფის ძე, ისტორიკოსი, ცხოვრობდა ძველი და ახალი წელთაღრიცხვების მიჯნაზე 22.
- იუდეისი 13.
- იულიუს კეისარი, იხ. კეისარი.

კ

- კალეინუხი, იხ. დომიციუსი.
- კალიდუხი (*Καλίδιος*, ლათ. Calidius) რომის სენატის მოციქული მურენასთან მითრიდატეს საჩივრების გამოსაკვლევად 137.
- კაპანაძე დ. 29.
- კასიუხი (*Κάσιος*, ლათ. Cassius) 1. ლუციუს კასიუსი (*Λούκιος Κάσιος*) აზიის პროკონსული ძვ. წ. 90 წლიდან, მითრიდატეს მოწინააღმდეგე. ეზმარება ნიკომედესს და არიობარხანესს მითრიდატეს წინააღმდეგ ბრძოლაში. ამარცხებს მას მითრიდატე 38, 52, 61, 66, 67, 73, 217.
2. ლუციუს კასიუს ჰემინა (*Lucius Cassius Hemina*) ნაკლებ პოპულარული ძველი რომაელი ისტორიკოსი, აპიანეს წყარო 12, 14.
- კასტორი (*Κάστωρ*), ფანაგორიელი, ებრძოდა მითრიდატეს; შემდეგ პომპეუსმა რომაელთა მეგობრად გამოაცხადა 32, 208, 221.
- კატონი (*Κάτων*, ლათ. Marcus Porcius Cato) უფროსი, გამოჩენილი რომაელი მოღვაწე, ცხოვრობდა 234—149 წლებში 48.
- კაქარავა ო. 28.
- კეისარი (*Καῖσαρ*, ლათ. Gains Iulius Caesar) იულიუს კეისარი, გამოჩენილი რომაელი მოღვაწე, ცხოვრობდა 100—44 წლებში. 12—14, 32, 230—232.

კიროსი (*Κύριος*) მითრიდატეს ძე, რომელიც პომპეუსის ტრიუმფის დროს მიჰყავდათ მძევალთა და ტყვეება შორის 35, 224.

კლავდიუსი (*Quintus Claudius Quadrigarius*) ძე. წ. I ს-ის რომელი ისტორიკოსი, აპიანეს წყარო 14, 15.

კლეოპატრა (*Κλεοπάτρα*) 1. ანტიოქოს დიდის ასული. პტოლემეაოს ფილომეტორის მეუღლე. დედა ალექსანდრესი. ცხოვრობდა ძე. წ. II ს-ში 73, 222, 226.

2. მითრიდატეს ასული, ტყვედ ჩაუვარდა ფანაგორიელებს, ვაჟაკურად მოიქცა და მამამ გამოიტაცა 209.

კლსთენე (*Κλυσθένης*) ლესბოსელი. მითრიდატეს მეგობარი 109.

კონფრატოევი ს. 17, 67, 95.

კონსტანტინე პორფიროგენეტი (*Κωνσταντίνος Πορφυρογενετης*) ბიზანტიის კეისარი 912—959 წლებში, ავტორი რამდენიმე ორიგინალური და კომპილაციური ნაშრომისა 16.

კორა (*Κόρη*) ღმერთქალი, იგივე პერსეფონე 152.

კორნელიუს სულა, იხ. სულა.

კორნელიუს ცინა, იხ. ცინა.

კოტა (*Κόττας*, ლათ. *Marcus Aurelius Cotta*) რომელი სახელმწიფო მოღვაწე, 74 წელს—კონსული, სარდალი მითრიდატესთან მესამე ომში, მან ქალკედონთან ბრძოლაში სისუსტე გამოიჩინა, იგი დაამარცხა მითრიდატემ 21, 33, 146, 147, 217.

კრატროსი (*Κρατρός*) მითრიდატეს სარდალი 62—63.

კრიტიასი (*Κριτίας*) ათენელი ტირანი, ფილოსოფოსი, ცხოვრობდა ძე. წ. V ს-ში 33, 79.

კრატუგერი ო. 17.

კურიანი (*Κουρίαν*) რომელი მოღვაწე, რომელიც სულამ გაგზავნა ნიკომედიესისა და არიობარხანესის თავ-თავის ქვეყნებში დასაბრუნებლად 129.

ლ

ლაომედონტი (*Λαιμέδων*) სირიის მმართველი, გადმოაჯდო ანტიგონოსმა. წარმოშობით მიტილენელი. ცხოვრობდა ძე. წ. IV ს-ში 50.

ლატიუვეი ვ. 18.

ლენტულუს მარცელინუსი (*Λέντουλος Μαρκελλίνος*, ლათ. *Lentulus Marcellinus*) რომელი მხედართმთავარი. პომპეუსმა დანიშნა ეს (და პუბლიუს ატილიუსი) ლიბიის, სარდინიის, კორსიკისა და მახლობელი აუნძულეების მცველად მეკობრეთა წინააღმდეგ ომის დროს 186.

ლეტო (*Λητώ*) ტიტანთა ასული, აპოლონისა და არტემიდეს დედა. მას თავყანს სცემდნენ როგორც ღმერთქალს. აქ—ლეტოს წმინდა ქალაქიაში 78.

ლივიუსი (*Titus Livius*) განოჩენილი რომელი ისტორიკოსი, ცხოვრობდა ძე. წ. 59—ახ. წ. 17 წწ-ში, აპიანეს წყარო 12—15.

ლიკომედე (*Λικουμήτης*) კომანის ქურუმი. გააუს იულიუს კეისარმა არქელაოსს წაართვა და მას მისცა ეს თანამდებობა 231.

ლობი 186.

ლოლიუსი, **ლუციუს ლოლიუსი** (*Λούκιος Λόλλιος*, ლათ. *Lucius Lollius*) რომელი მხედართმთავარი. მეკობრეებთან ბრძოლისას პომპეუსმა დანიშნა ეგვესის ზღვისა და ჰელესპონტის მცველად 186.

ლუკულუსი (*Λούκιος*, ლათ. *Lucius Licinius Lucullus*) ძვ. წ. I ს, რომაელი სახელმწიფო მოღვაწე და სარდალი (დაიბ. ძვ. წ. 106 წ.). სხვა ბრძოლათა გარდა იგი იყო მთავარსარდალად მითრიდატეს წინააღმდეგ შეაბამე ომში და ებრძოდა სომეხთა მეფე ტიგრანეს (71—68 წლებში) 15, 21, 36, 39, 86, 87, 113, 122, 143, 147—149, 153, 155—161, 163—170, 172—176, 178, 179, 190, 217.

ლუციუს გელიუსი, იხ. გელიუსი.

ლუციუს კორნელიუს სულა, იხ. სულა.

ლუციუს ლიცინიუს მურენა, იხ. შურენა.

ლუციუს მაგიუსი, იხ. მაგიუსი.

ლუციუს სისენა, იხ. სისენა.

მ

მაგიუსი, ლუციუს მაგიუსი (*Λούκιος Μάγιος*, ლათ. *Lucius Magius*) შუაეკი სერტორიუსსა და მითრიდატეს შორის, სერტორიუსის სიკვდილის შემდეგ ისევ რომაელების მხარეზე გადადის 142, 148.

მალიუსი, ლუციუს მალიუსი (*Λούκιος Μάλλιος*, ლათ. *Lucius Mallius* ან *Manlius*) რომაელი სენატორი, რომელიც დაიღუპა მითრიდატესთან ბრძოლაში 73 წელს 147.

მალიუს ტორკვატუსი (*Μάλλιος Τορκουάτος*, ლათ. *Manlius Torquatus*) მეკობრეებთან ომის დროს პომპეუსმა დანიშნა ის ესპანეთისა და ჰიბრალტარის დამცველად და გამგებლად 185.

მანიუსი, მანიუს აკვილიუსი (*Μάνιος Ἀκίλιος*, ლათ. *Manius Aquilius*) მარიუსის ლეგატი. ებრძოდა მითრიდატეს. საბოლოოდ მითრიდატემ დაანარცხა და მოჰკლა 20, 52, 61, 65—68, 123, 124, 217, 218.

მანკაპოსი (*Μανκᾶσιος*) ტიგრანეს მიერ ტიგრანოკერტის მცველად დაყენებული, რომელიც ვერ გაუმკლავდა რომაელებს 169, 172.

მარიუსი (*Μάριος*, ლათ. *Gaius Marius*) ცნობილი რომაელი სახელმწიფო მოღვაწე, სულას მეტოქე, ცხოვრობდა 156—86 წწ 114, 129.

მარკუს ავრელიუს კოტა, იხ. კოტა.

მარკუს ანტონიუსი, იხ. ანტონიუსი.

მარკუს ვარიუსი, იხ. ვარიუსი.

მარკუს პომპონიუსი, იხ. პომპონიუსი.

მარქსი კ. 9.

მასანახესი (*Μασσαρότης*) ნუმიდიის მეფე, რომაელთა მეკობარი 120.

მახარე (*Μαχάριος*) მითრიდატეს ძე, რომელიც მამამ ბოსფორის მეფედ დასვა. შემდეგ მან მეგობრობა დაამყარა რომაელებთან. როდესაც მითრიდატემ მის საშფლობელოში შესულა დააპირა, შეშინებული მახარე გაიქცა და მერე თავი მოიკლა 23, 24, 33, 140, 158, 168, 196—198, 219.

მედეა (*Μήδεια*) კოლხიდის მეფის, აეტის გრძნეული ასული; არგონავტების ბეღადის, იახონის მეუღლე 67.

მელიქიშვილი გ. 28, 29.

მემნონი (*Μένων*) ბერძენი ისტორიკოსი, ცხოვრობდა ძვ. წ. I ს-ში. 22, 31.

მენანდრე (*Μένανδρος*) 1. განთქმული ბერძენი კომედიოგრაფი. ცხოვრობდა დაახლ. 343—293 წლებში 76.

2. ლაოდიკიელი, მითრიდატეს ჰიპარხოსი 25, 36, 225.

მენასი (*Μηνάς*) პრუსიასის მოციქული რომში ძვ. წ. 150 წ. გადაუდგა პრუსიასს და მისი ძის ნიკომედესის გამეფებას შეუწყო ხელი 44—46.

მენდელსონი 177.

მენოფანე (*Μηνόφανης*), მითრიდატეს სარდალი. იგი არიგებს მითრიდატეს, რომ ფარნაქეს აპატიოს ლალატი 212.

მესხია შ. 28, 29.

მეტელუს ნეპოტი (*Μετελλος Νέπτος*, ლათ. Quintus Caecilius Metellus Nepos), პომპეუსის ლევატი, რომელიც სახელმწიფო მოღვაწე. პომპეუსმა დანიშნა ის მეკობრეებთან ბრძოლის დროს ლიკიის, პამფილიის, კვიპროსისა და ფინიკიის დამცველად 187.

მეტროდორე სკეპსიელი (*Μητροδωρος ο Σκεψιος*) ფილოსოფოსი, მწერალი და სახელმწიფო მოღვაწე, ცხოვრობდა ძვ. წ. II ს-ში 22.

მეტროფანესი (*Μητροφάνης*) მითრიდატეს სარდალი, რომელიც სძარცვავდა ევბეას, დემეტრიასსა და მაგნეზიას. შემდეგ ის გააქცია რომაელმა ბრუტუსმა 80, 81.

მითრასი (*Μιθριάς*) კაპადოკიელი. ამან და ბაგოასმა გააძევეს არიობარხანესი და დააბრუნეს არიარათესი, მითრიდატეს ძე 52.

მითრიდატე (*Μιθριδάτης*) 1. დიპკრო კაპადოკია და პონტო და დაარსა აქ სახელმწიფო. ეს იყო დაახლ. 292/80 წლებში, გარდაიცვალა 266 წ. 50.
2. მითრიდატე V, ევოგეტე (*Ευεργέτης*), რომაელთა მოკავშირე, პირველი პონტოს მეფეა შორის, ცხოვრობდა 150—120 წწ. 51.

3. მითრიდატე VI ეპატორი, იგივე დიონისე (*Ευπάτορ, Διονύσιος*) ევოგეტის ძე, ცხოვრობდა 132—63 წლებში 11, 14—25, 27, 31—39, 41, 50—82, 85—87, 89, 97, 103—110, 113, 114, 116, 118—123, 127, 129, 130, 132, 134—149, 151—162, 164—166, 168, 170, 172—180, 189—201, 203, 206—219, 221, 222, 224—228, 232.

4. მითრიდატე ეპატორის ძე, რომელიც ეპატორს სთხოვეს კოლხებმა მეფედ. მამამ იეკვა, მალატობათ და შეილი ნოჰკლა, თუმცა აზიში ფიშბრისა წინააღმდეგ ომში დიდად გამოადგა მას უწინ 22, 23, 135.

5. პერგამოსელი (ბ *Περγαμους*) პერგამოსის მეფე, რომელიც წარმატებით იბრძოდა იულიუს კეისართან ერთად ევკიპტეში და ანტიომ კეისარმა ძვ. წ. 47 წელს მას უბოძა ბოათორის ხელნწიფობა. მოკვდა ბრძოლაში ასანდროსთან 231.

მითრიდატისი (*Μιθριδάτης*) მითრიდატეს ასული. ევკიპტის მეფის დანიშნული. მოიწანლა თავი მამას დაძარცვება შესდევ 214.

მითრობარხანესი (*Μιθροβαρξάνης*) ტიგრანეს სარდალი, რომელიც ტიგრანო-კერტასთან შეებრძოლა ლუკულუსს 169.

მინიონი (*Μινίων*) ამირნელი, მითრიდატეა მეგობარი, მეტე მის წინააღმდეგ შეთქმულებაში ჩაება 109, 110.

მინუციუს რუფუსი (*Μινουκίος Ρούφος*, ლათ. Minucius Rufus) რომის ფლოტის სარდალი, რომელიც იცავდა ბიზანტიონთან პონტოში შესასვალს 62.

მონიმე (*Μονίμη*) მითრიდატეს ცოლი, სტრატონიკიელი ფილოპოიმენის ასული, 69, 108. მისი ეპითეტი უნდა იყოს „სტრატონიკისი“ 78.

მუნაციუსი (*Μουνάτιος*, ლათ. *Munatius*), რომაელი სარდალი. მან ქალკიდასთან დასკრა მითრიდატეს მხედართმთავარი ნეოპტოლემოსი 87.

მურენა (*Μουρηνας*, ლათ. *Lucius Licinius Murena*) მითრიდატეს მეორე ომის დროს სარდლობდა რომაელებს. იგი დაამარცხა მითრიდატემ 15, 21, 85, 101, 135—138, 140, 183, 217.

6

ნემანეს არმენიელი (*Νεμάνης* ὁ Ἀρμένιος) მითრიდატეს სარდალი. ჩვეულებრივ ფიქრობენ, რომ ფორმა „ნემანეს“ „მენოფანეს“ მცდარი გადმოცემაა 66.

ნეოპტოლემოსი (*Νεοπαύλεμος*) მითრიდატეს სარდალი, არქელაოსის ძმა 62—64, 66, 87.

ნეპოტი (*Cornelius Nepos*) ძვ. წ. I ს-ის რომაელი ისტორიკოსი 22.

ნიკანორი (*Νικάνωρ*) კაპადოკიის სატრაპი ძვ. წ. 320-იან წლებში 50.

ნიკოლოზ დამასკელი (*Νικόλαος ὁ Δαμασκησός*) ბერძენი ისტორიკოსი, რომელიც ცხოვრობდა ძველი და ახალი წელთაღრიცხვების მიჯნაზე. აპიანეს ერთ-ერთი წყარო 15, 22.

ნიკომედესი (*Νικομήδης*) 1. პრუსიასის ძე, ბითონიის მეფე 149—128 წლებში, გარდაიცვალა 128—115 წლებს შორის 33, 44—48, 51.

2. ნიკომედესის ძე, ფილოპატორად წოდებული, ბითონიის მეფე, დაახლ. 105—74 წლებში. მითრიდატემ რამდენჯერმე ჩამოაგდო ტახტიდან. მას რომაელები ესმარებიან 49, 51, 52, 54—58, 60—67, 123—125, 129, 146.

3. ნიკომედეს ფილოპატორის შვილიშვილი, რომელმაც რომაელებს უანდერბა თავისი ქვეყანა 49.

ნისა (*Νίσσα*) მითრიდატეს ასული, კვიპროსის მეფის დანიშნული. მამის დამარცხების შემდეგ მოიწამლა თავი 214.

ნოვოსადსკი 5. 11.

ნონიუსი (*Νώνιος*, ლათ. *Nonius*) ფიმბრიას მოკავშირე, მისი ხელკვეითი ოფიცერი 128.

ნულუსი (*Νούβος*, ლათ. *Nudus*) კოტას ნავარქოსი 146, 147.

ნუმა პომპილიუსი (*Νουμάς Πομπίλιος*, ლათ. *Numa Pompilius*) რომაელთა მეორე მეფე 70.

ო

ოღისევები (*Ὀδυσσεύς*) ტროის ომის ერთი მთავარი მონაწილე ბერძენი გმირი 117.

ოლთაკე (*Ὀλθαίκης*) კოლხთა სკვებუხი, რომელიც პომპეუსის ტრიუმფის დროს ტყვეთა და მძევალთა შორის იმყოფებოდა 25, 35, 36, 224.

ოლკაბასი (*Ὀλκιάβας*, ვარ. *Ὀλκιάβας*) სკვითი, ლუკულუსის მომხრე. მერე მითრიდატეს მხარეზე გადავიდა 161.

ოპიუსი, კვინტუს ოპიუსი (*Κόιντος Ὀπίλιος*, ლათ. *Quintus Oppius*) ახიის პროკონსული, ებრძოდა მითრიდატეს, ლაოდიაქასთან შეიპყრო მითრიდატემ 61, 68, 217.

ორილი ალბანთა მეფე, იხ. ორომხე.

- **ოროზზე** (*Ὀροζήης*) ალბანთა მეფე, რომელიც იბერთა მეფე, არტოკესთან ერთად ჩაუსაფრდა პომპეუსს მტკვართან 24, 33, 199. პომპეუსის ტრიუმფის დროს ფირფიტაზე ეწერა მისი სახელი დაძლეულ მეფეთა შორის 26, 33, 36, 226.
- **ორსაბარისი** (*Ὀρσάβρις*) მითრიდატეს ასული, პომპეუსის ტრიუმფის დროს ტყვეთა შორის მიჰყავდათ 35, 224.
- **ოქსათრე** (*Ὀξάθρης*) მითრიდატეს ძე, ფანაგორიაში ტყვედ ჩაუვარდათ რომაელებს. მითრიდატეს ტრიუმფის დროს მიჰყავდათ ტყვეთა და მძევალთა შორის 35, 209, 224.
- **ოქტავიანუს ავგუსტუსი** (*Σεβαστὸς Καίσαρ*, ლათ. *Caesar Octavianus Augustus*) პირველი რომაელი იმპერატორი. იულიუს კეისრის მემკვიდრე, ცხოვრობდა ძვ. წ. 63—ახ. წ. 14 წ-მდე, 11, 14, 32, 39, 40, 204, 232.

3

- **პავლუს კლავდიუსი** (*Paulus Claudius*) ახ. წ. I ს-ის მოღვაწე, აპიანეს წყარო 14.
- **პალადიონი** (*Παλλάδιον*) ათენას (პალადას) ქანდაკება, რომელიც ტროაში ზეციდან ჩამოვარდნილად იყო მიჩნეული 117.
- **პაპე 76**, 136.
- **პელოპიდასი** (*Πελοπίδας*) მითრიდატეს მოციქული რომაელებთან, მითრიდატეს სარდალი 53, 54, 56—58, 61, 78.
- **პერდიკასი** (*Περδικκας*) ალექსანდრე მაკედონელის სარდალი, ალექსანდრეს შემდეგ მართავდა მაკედონელებს 49, 51.
- **პერიკლე** (*Περικλῆς*) სახელგანთქმული ათენელი სახელმწიფო მოღვაწე, ცხოვრობდა 500—429 წლებში 82, 94.
- **პერსევსი** (*Περσεύς*) მაკედონელთა მეფე. ფილიპეს ძე, რომელიც ებრძოდა რომაელებს; იგი შეიპყრეს რომაელებმა, ეს მოხდა 171—167 წწ-ში 42.
- **პისისტრატე** (*Πισιστρατὸς*) კიზიკელთა მხედართმთავარი, რომელიც ებრძოდა მითრიდატეს 150.
- **პითაგორა** (*Πυθαγόρας*) განთქმული ბერძენი ფილოსოფოსი, ცხოვრობდა ძვ. წ. VI ს-ში 33, 79.
- **პლატონი** (*Πλάτων*) ცნობილი ბერძენი ფილოსოფოსი, ცხოვრობდა 427—347 წლებში 29.
- **პლოტიუს ვარუსი** (*Πλωτίος Οὐάριος*, ლათ. *Plotius Varus*) სიცილიისა და იონიის ზღვის მცველად დანიშნა პომპეუსმა გეოპრებებთან ბრძოლის დროს 186.
- **პლუტარქისი**, **პლუტარქე** (*Πλούταρχος*) ძვ. წ. I ს-ის ბერძენი მწერალი 12, 13, 22, 117.
- **პოლიბიოსი** (*Πολύβιος*) III—II სს-ის ბერძენი ისტორიკოსი, მსოფლიო ისტორიის ავტორი. აპიანეს წყარო 11—14, 30, 39.
- **პომპეუსი 1.** (*Πομπήιος*, ლათ. *Gneus Pompeius Magnus*) ცხოვრობდა 106—48 წლებში. სახელგანთქმული რომაელი მოღვაწე და მხედართმთავარი. მან დაამარცხა მითრიდატე. საქართველოში ილაშქრა ძვ. წ. 65 წელს 15, 21—32, 34—38, 143, 179, 180, 184, 185, 187—192, 194, 198—208, 210, 217—219, 221, 222, 224, 226, 227, 230—232.

2. პომპეიუს ტროგუსი (Pompeius Trogus) ძველი და ახალი წელთა-
აღრიცხვის მიჯნაზე მცხოვრები რომაელი ისტორიკოსი 22.
- პომპონიუსი (Πομπόνιος, ლათ. Pomponius) 1. ლუკულუსის ხელქვეითი რომაელი, ცხენოსანი ჯარის უფროსი. დაპყრობილი ჩაუვარდა ხელში მითრადატეს 160.
2. მარკუს პომპონიუსი—პომპეუსმა დანიშნა ლიგურიელთა ქვეყნისა და კელტთა ზღვის გაშვებლად მეკობრეებთან ბრძოლის დროს 186.
- პოსეიდონი (Ποσειδών) ბერძენების ერთ-ერთი მთავარი ღმერთი; ზღვისა და წყლების ღმერთი 144.
- პოსიდონიოსი (Ποσειδώνιος) ბერძენი მეცნიერი და ისტორიკოსი, ცხოვრობდა 140—56 წლებში, აპიანე სარგებლობდა სხვა წყაროების შემწევობით მისი ცნობებით 12, 13, 15, 22.
- პროსერპინა (Proserpina), ბერძენების პერსეფონე. დემეტრეს ასული და პლუტოსის მეუღლე 152.
- პრომეთეუსი (Προμηθεύς) იაფეტის ძე, ტიტანი. ზეუსის მიმართ სხვადასხვა შეცოდებებისათვის ის მიაჯაჭვეს კავკასიონს. აპიანეს გადმოცემით, ამისი ნაბეა უნდოდა პომპეუსს 24, 26, 198.
- პრუსიასი (Προσιάς) 1. ბითინიის მეფე, მოხსენებული მემნონთან (პრუსიასის დამაარსებელი) 31.
2. ბითინიის მეფე 182—149 წლებში, წოდებული „მონადირედ“ 39, 42—48, 51.
- პუბლიუს ატილიუსი (Πούβλιος Ατίλιος, ლათ. Publius Atilius) პომპეუსის ლეჯატი, პომპეუსის მიერ ლიბის, სარდინიის, კორსიკისა და მახლობლად მდებარე კუნძულების გამგებლად დანიშნული მეკობრეებთან ბრძოლის დროს 186.
- პუპიუს პიპონი (Πούπιος Πίσιος, ლათ. Marcus Pupius Piso Frugi) ძე. წ. I ს-ის რომაელი სახელმწიფო მოღვაწე. აქ—პომპეუსმა დანიშნა ბითინიის, თრაკიის, პროპონტიდისა და პონტოს სრუტის დამცველად მეკობრეებთან ომის დროს 186.

უ

უბელაოვი ხ. 17.

რ

რატანო პ 28, 29.

რეინაკი თ. 15, 16, 19.

რესოსი (Ῥήσιος) თრაკიელთა მეფე, რომელიც დიომედემ ტროასთან მოჰკლა 41.
როსი 177, 186, 190, 195, 206.

რუტილიუსი (Ῥουτίλιος, ლათ. Rutilius) 1. სულას ხელქვეითი ოფიცერი 128, 129.

2. რუტილიუს რუფუსი (Rutilius Rufus) ძე. წ. I ს-ის მოღვაწე, ისტორიკოსი 14, 22.

ს

სალუსტიუსი (Gaius Sallustius Crispus) ძე. წ. I ს-ის რომაელი ისტორიკოსი 12, 14, 15, 22.

სანიკიძე ლ. 19.

ხევასტიანოვა ო 14, 15, 17.

სერვილიუს ისავრიელი (*Σερβίλλιος Ίσαυριός*, ლათ. Publius Servilius Vatia Isauricus), პრეტორი. 78—74 წლებში ებრძოდა მეკობრეებს 183.

სერტორიუსი (*Σερτόριος*, ლათ. Quintus Sertorius) ძვ. წ. I ს-ის სახელმწიფო მოღვაწე, ესპანეთის მმართველი. ებრძოდა რომაელებს. მესამე ომის წინ მითრიდატე მისი ზოკავშირე რყო 34, 141—143, 145, 148, 155, 217.

სექსტილიუსი (*Σεξτίλιος*, ლათ. Publius Sextilius) ლუკულუსის ხელქვეითი ოფიცერი, რომელიც ძვ. წ. 69 წელს იბრძოდა ტიგრანოკერტასთან 169, 170.

ხეიდა (*Σισίβας*) X ს-ის ცნობილი ლექსიკოგრაფი 16.

სიზენა (*Σισύαιος Σισυυῆς*, ლათ. Sisenna, Lucius Cornelius) ძვ. წ. I ს-ის რომელი ისტორიკოსი, აპიანეს წყარო 15. პომპეუსის ლევატი, პელოპონესის, ატიკის და საბერძნეთის სხვა ნაწილების გამგებლად დანიშნული მეკობრეთა ომის დროს 186.

სინტრიკოსი (*Σίντρικος*) პართელთა მეფე ძვ. წ. 77—69 წწ-ში 211.

სობადაკოსი (*Σωβάδακος*) სკვითი, რომელიც მითრიდატეს მარცხე იბრძოდა, დააბეზღეს და შეპყრობილ იქნა მითრიდატეს მიერ 161.

სოკრატე ხრესტოსი (*Σωκράτης ὁ Χρυσός*) ბითვისელი, ნაკოვედუსის ძმა, რომელიც მითრიდატემ ძვ. წ. 91 წელს გაამეფა ბითვისინაში 52, 55, 124.

სოფოკლე (*Σοφοκλής*) სახელგანთქმული ბერძენი ტრაგიკოსი, ცხოვრობდა 496—406 წლებში 29, 38.

სოფოკლისი 35.

სპარტაკი (*Σπάρτακος*, ლათ. Spartacus) წარმოშობით თრაკიელი; გლადიატორი, ძვ. წ. 70-იან წლებში ამბოხებულ მონათა და გლადიატორთა მეთაური 211.

სტრაბონი (*Στραβῶν*) ძვ. და ახ. წელთაღრიცხვების მიჯნაზე მცხოვრები ბერძენი ისტორიკოსი, ავტორი „ისტორიისა“ და „გეოგრაფიისა“ 12, 13, 22, 26, 35.

სტრატონიკე (*Στρατωνική*) მითრიდატეს ერთ-ერთი ცოლი თუ ხასა 216.

სტრატონიკისი (*Στρατωνικής*), 78. მითრიდატეს ცოლი, იხ. მონიმე.

სულა (Publius Cornelius Sulla) ძვ. წ. I ს-ის ცნობილი რომაელი საზოგადო მოღვაწე, შედარაშთავრობდა მითრიდატესთან პირველ ომს 13, 15, 21, 22, 33, 37, 69—70, 72, 74, 81—101, 103, 105, 106, 110—118, 120—123, 127—131, 133—137, 139, 141, 143, 163, 180, 216, 217.

⊙

ტაქსილოსი (*Ταξιλλος*) მითრიდატეს სარდალი, 73 წელს პაფლაგონიის წინააღმდეგ გაილაშქრა 144, 148.

ტერენტიუს ვარონი (*Τερέντιος Ουῆριος*, ლათ. Aulus Terentius Varro) ლევატი აზიაში; მეკობრეებთან ბრძოლის დროს პომპეუსმა დანიშნა სიცილიისა და იონიის ზღვის მცველად 186.

ტიბერიუს ნერონი (*Τιβέριος Νέρος*, ლათ. Tiberius Nero) პომპეუსმა დანიშნა ესპანეთისა და ჰიბრალტარის გამგებლად მეკობრეებთან ომის დროს 185.

ტიგრანე (*Τιγράνης*) 1. ტიგრანე II არმენიის მეფე 97—56 წლებში. მითრიდატეს მოკავშირე და მისი სიძე 18, 21, 25, 25—26, 31—33, 35, 36, 59, 141, 158, 165, 168, 170, 173—175, 200—205, 207, 220, 224—226.

2. ტიგრანე არმენიის მეფის ძე, მითრიდატეს ასულის შვილი. პომპეუსის ტრიუმფის დროს ისიც მიჰყავდათ მძევალთა და ტყვეთა შორის, შემდეგ მოჰკლეს რომაელებმა 25, 35, 36, 201, 224, 226.

ტიმაგენე (*Τιμαγένης*) ძვ. წ. I ს-ის ისტორიკოსი 22.

ტიმოთეოსი (*Τιμόθεος*) მითრიდატეს ექიმი 177.

ტიტუს ლივიუსი (*Titus Livius*) გამორჩენილი რომაელი ისტორიკოსი, ცხოვრობდა ძვ. წ. 59—ახ. წ. 17 წლებში. აპიანემ გამოიყენა მისი ისტორია თავისი შრომისათვის 15, 22.

ტიამბნერი 16.

ტრაიანე (*Caesar Nerva Traianus Augustus*), ცხოვრობდა 53—117 წწ-ში, რომის კეისარი 98—117 წწ-ში 9, 11.

ტრიარიუსი (*Τριάριος*, ლათ. *Triarius*) ლუკულუსის ხელქვეითი ოფიცერი. დაიხურა აპამედა 73 წელს; მითრიდატემ დაამარცხა ის ხელასთან 155, 176, 217, 230.

ტრიფონი (*Τριφών*) მითრიდატეს საკურისი 208.

უ

უატი 174, 199, 206.

ურუშაძე აკ. 177.

ფ

ფაბიუსი 1. კვინტუს ფაბიუს პიქტორი (*Quintus Fabius Pictor*) პირველი რომაელი ანალისტი, წერდა ბერძნულად. მიჩნეულია აპიანეს წყაროდ 12, 14.

2. (*Φάβιος*, ლათ. *Fabius*) ლუკულუსის ლეგატი, რომელიც დაამარცხა მითრიდატემ 175, 176, 217.

ფანიუს ლუციუსი (*Φάνιος Λούκιος*, ლათ. *Lucius Fannius*) იბრძოდა რომის წინააღმდეგ. შემდეგში ლუკულუსის ლეგატი არმენიაში. სერტორიუსმა გაუფრავა მრჩეველად მითრიდატეს 142.

ფარნაკე (*Φαρνάκης*) მითრიდატე ევპატორის ძე, მამის მიერ ბოსფორში მეფედ დასმული, მოაწყო მამის წინააღმდეგ შეთქმულება, ბოსფორის ერთი უკანასკნელ მეფეთაგანი (მეფობდა 63—47 წწ-ში) 21, 22, 25, 30, 32, 211—214, 218—220, 229—231.

ფესტუსი. ფესტი (*Sextus Pompeius Festus*) III ს-ის რომაელი ისტორიკოსი 27, 28, 30, 31.

ფილოპატორი, იხ. ნიკომედესი.

ფილოპომენი (*Φιλοποίμην*) სტრატონიკელი, ეფესელთა მოურავი, მითრიდატეს ერთ-ერთი ცოლის მონიმეს მამა 69, 108.

ფილოტიმოსი (*Φιλοτίμος*) სმირნელი, მითრიდატეს მეგობარი, შემდეგ მითრიდატეს წინააღმდეგ შეთქმული 109.

ფილოქტეტე (*Φιλοκτετής*) ჰერაკლეს მეგობარი, განთქმული მშვილდოსანი, თესალიელთა წინამძღოლთაგანი ტროის ომში 156.

- ფიმბრია (*Φιμβρία*, ლათ. Gaius Flavius Fimbria) ვალერიუს ფლავუსის კვე-
სტორი. მოჰკლა ვალერიუს ფლავუსი; დაანგრია ტროა. დაამარცხეს
მითრიდატემ და სულამ, რის მერეც თავი მოიკლა 114—117, 121, 122,
127—129, 135, 147, 148, 217.
- ფირეკი 167, 177, 186, 190, 195, 206.
- ფლავიუს არიანე (Flavius Arrianus) ახ. წ. II ს-ის პოლიტიკური მოღვაწე,
ავტორი რამდენიმე მნიშვნელოვანი შრომისა 20, 28.
- ფლავუსი (*Φλάβιος*, ლათ. Gaius Valerius Flaccus) ცინას თანამმართველი,
გაიგზავნა აზიაში მითრიდატესთან საომრად. მოჰკლა ფიმბრიამ
114—116.
- ფოინიქსი (*Φοίνιξ*) მითრიდატეს ხელქვეითი ოფიცერი, სამეფო გვარის კაცი 160.
- ფოტოხი (*Φώτιος*) კონსტანტინოპოლის პატრიარქი IX ს-ში, ავტორი მნიშვნე-
ლოვანი შრომების, „ბიბლიოთეკისა“ და „ლექსიკონისა“ 9, 16.
- ფრაატე (*Φραάτης*) პართელთა მეფე ძვ. წ. I ს-ში 201, 205.

ძ

- ქხერქსე (*Ξέρξης*) მითრიდატეს ერთ-ერთი ვაჟი, რომელიც ფანაგორიელებმა ჩა-
იგდეს ტყვედ და შემდეგ პომპეუსის ტრიუმფის დროს ტყვეთა და
მძევალთა შორის მიჰყავდათ 35, 209, 224.
- ქსიფარეხი (*Ξιφάρης*, ვარ. *Ξιφარბიუს*) მითრიდატეს და სტრატონიკეს ვაჟი, რო-
მელიც მამამ თავისი ხელით მოჰკლა 206, 207.

შ

- შვარცი ე. 12, 13, 16.
- შლოსერი 9.

ც

- ცინა, კორნელიუს ცინა (*Κορνήλιος Κίννας*, ლათ. Lucius Cornelius Cinna)
რომაელი პოლიტიკური მოღვაწე (127—84 წწ-ში), მარიუსის თანა-
მოაზრე და სულას მოწინააღმდეგე 114, 129.
- ციცერონი (Marcus Tullius Cicero) სახელგანთქმული რომაელი ორატორი და
სახელმწიფო მოღვაწე, ცხოვრობდა ძვ. წ. 106—43 წწ-ში 22.

ხ

- ხრესტოსი, იხ. სოკრატე.

ჯ

- ჯანაშია ს. 27, 28.
- ჯავახიშვილი ივ. 27, 28.

ჰ

- ჰანაკი 12.
- ჰანიბალი (*Ἡννίβας*) კართაგენის სახელგანთქმული სარდალი: II პენიკური
ომის ხელმძღვანელი, ცხოვრობდა ძვ. წ. III—II სს-ში. აქ იხსენება
მისი ბრძოლა ესპანეთში 10, 11, 16, 210.
- ჰერა (*Ἥρα*) ზეუსის მეუღლე, ბერძნების ერთ-ერთი მთავარი ღმერთი 196.
- ჰერაკლე (*Ἡρακλῆς*) ბერძენთა გმირი, ზეუსის და ალკმენეს შვილი, განთქმული
თავისი 12 თავგადასავლით და მოგზაურობებით. აპიანესთან იხანეიება

- მისი კოლხებში ყოფნა და მისი ბრძოლა ამაძივნების წინააღმდეგ 24, 26, 166, 198.
- ზერმოკრატე (*Ἐρμોકράτης*) მითრიდატეს ხელქვეითი სარდალი, როდესაც მან პაფლაგონიის წინააღმდეგ გაილაშქრა ძვ. წ. 73 წელს 144.
- ზეროდოტე (*Ἡρόδοτος*) გამოჩენილი ბერძენი ისტორიკოსი, ცხოვრობდა ძვ. წ. V ს-ში 29, 38, 118.
- ზიერონიმოსი (*Ἱερώνυμος*) წარმოშობით კარდიელი, ისტორიკოსი, ცხოვრობდა ძვ. წ. III ს-ში. დაუწერია დიადოხოსებისა და ეპიგონების ისტორია 449.
- ზინცი 13.
- ზისტასე (*Ῥυστάσης*) დარიოს I-ის, სპარსთა მეფის მამა 215—216, 222, 224.
- ზიუსიკრატე (*Ῥυσικράτης*) ამისელი მწერალი, მითრიდატეს ისტორიის ერთ-ერთი წყარო 22.
- ზომეროსი (*Ῥομηρός*) უდიდესი ბერძენი პოეტი, „ილიადისა“ და „ოდისეის“ ავტორი, ცხოვრობდა ძვ. წ. IX ს-ში 29, 34, 41.
- ზორტენზიუსი (*Ῥορτήσιος*, ლათ. *Quintus Hortensius Hortalus*), ცნობილი რომაელი ორატორი და მხედართმთავარი, ცხოვრობდა 114—50 წლებში. აქ—როგორც სულას ხელქვეითი სარდალი ებრძვის არქელაოსს 100.

Александр (Македонский) 177.
 Аншиан 11, 14, 15, 17, 36.
 Аристарх 30.
 Варрон 14.
 Гайдукевич 30.
 Героним из Кардии 14.
 Гистасп
 Дарий, сын Гистаспа 18.
 Дарий Гистасп 18, 216, 222.
 Дион Кассий 12.
 Кора 152.

Ливий 14, 104.
 Машкин П. А. 19.
 Митридат (Евпатор) 12, 104, 110.
 Моммзен Т. 11, 19.
 Новосадский П. 12.
 Плутарх 11.
 Полибий 14.
 Сепастьянова О. И. 14, 15.
 Сулла 89, 101.
 Цезарь 14.
 Ямпольский З. П. 36.

A

Adathas 160.
 Antiochus X Eusebes 203.
 Antiochus XIII Asiaticus 205.
 Antonia 183.
 Antonius Marcus 183.
 Appian, Appianus 9, 12—14, 39,
 117, 142, 156, 179, 191, 199,
 225, 226
 Archelaus 221, 231.

Ariobarzanes II Philopator 204.
 Aristarchus 31.
 Arrianus 101.
 Athalces 224.
 Athenion 128.
 Attalus Philopator 131.
 Attilius 178.
 Autenrieth—Kacgi 29.

Bandelin E. 72.
Bellienus 183.
Berg 90, 95, 103, 125, 173.
Bithocus, Bitocus, Bittitus 214.
Bitschofsky 134, 142, 215.

Castor Rhodius 203.
Castor, tetrarcha Galatorum 208.
Cicero 128.
Cinna L. 186.
Clemens Alexandrinus 206.

Deiotarus 31, 220.
Demetrius 216.
Dio, Cassius 59, 111, 191, 194, 199,
229, 231.

Emperius 123, 181, 200, 225, 229.
Ensslin W. 13.

M. Fabius Hadrianus 175.
Fabricius W. 142, 195, 199.

Gelzer 142.
Georges 31.

Hannak Em. 9, 12.
Hcad 221.
Herodot 97.
Hicks 134.

Iacoby F. 203.
Jordan R. 117.

B

Bittitus 215.
Boisacq E. 29.
Borghesi 186.
Bruins 225.

C

Clodius Sextus 128.
Cobet 96, 177.
Concordia 72.
Cyrus 224.

D

Diodorus 191.
Dionysius Perieget 222.
Gn. Domitius Calvinus 229.
Drumann 156, 168, 166, 208.

E

Eustathius 222.

F

Frontinus 160, 191.

G

Goetzeler 128

H

Hinz C. H. 13.
Hirschwälder 101.
Holder 214.
Honigmann 194

I

Iusti 224.

Keil 108.
Klebs 128.

Latyshev 30, 31, 161, 230.
Loeb 16.

Magie 122.
Mallius, Manlius 147.
Manius 112.
M. Marius 142.
Marquardt 204.
Mazco 168.
Memnon 65, 144, 156.

Naber 214.
Nauck 55, 70, 72, 79, 96, 97, 125,
144, 173, 182, 184, 193, 195, 200,
201, 211, 226.

Oberhummer 121, 122.

Palmerius 42, 117, 121, 156, 216, 221.
Pape W. 29, 195.
Petrus Candidus Decembris 17.
Pharnaces 230.
Pherecydes 206.
Phraates 173.
M. Pupius Piso Frugi 186.
Planudes 111.

Reinach, Théodore 19, 62, 142, 145,
185, 219.
Reiske 63, 69, 74, 96, 103, 106, 115,
120, 149, 160, 166, 169, 177, 201,
202, 206, 211, 217, 223, 225, 230.

K

Kromayer 225.

L

Loesch 50, 72, 90, 161.
Lucullus 158, 178, 200.

M

Mendelssohn L. 16.
Metrobarzanes 168.
Minns 230.
Mithridates Eupator 15, 19, 117,
174, 207, 216, 221, 231.
Mommsen 185, 204.
Münzer 142, 147, 229.

N

Neumann K. 199.
Nicomedes Philopator 145.
Nöldeke 141.

O

Orosius 206.

P

Plutarch, Plutarchus 13, 111, 152,
154, 159, 160, 165, 169, 178, 183,
200, 216.
Polybius 89.
Pompeius 31, 183, 220, 231, 232.
Pomponius 160.
Proserpina 152.
Ptolemæus 66.
Ptolemaeus Aulotes 220.

R

Roos A. G. 17, 68, 75, 80, 82, 92,
113, 123, 139, 156, 169, 218.
Rostovtzeff 216, 230.
Ruge 73.

Schwartz E. 13.
Schweighäuser J. 16, 230.
Sextilius 183.
Sinatruces 201.
Sobodacus 161.
Sölch 155, 156.
Stähelin 201, 209.

Thucydides 157.
Tiberius 204.

Vallent 215.
Valesius N. 156.

Walser L. 11.
Wesseling 76, 77, 192.
White H. 14, 17.

Xenophon 195.

Zangemeister 206.
Zeiss 150.

S

Stephanus Byzantius 222.
Stephanus, Carolus 16.
Strabo 62, 63, 165, 220, 222, 231.
Stratonice 207.
Suida 63, 208.
Sulla 101, 111, 232.

T

Tigranes 209.
Tomaschek 195, 210.

V

Viereck P. 17.

W

Wilcken 203, 205, 221, 226, 231.
Wifstrand A. 86.

X

Xiphares 207.

Z

Zerdik 97, 112, 114, 134, 168, 200.

ხალხებისა და ტომების სახელები

ა

- აგარები (*Ἄγαροι*) სკვითური ტომი 175.
- ადრამიტონელები (*Ἀδραμιτιονῆες*) მიზიის ქალაქის, ადრამიტონის მცხოვრებლები 71.
- ათენელები (*Ἀθηναῖοι*) 33, 78, 79, 83, 87, 93, 167.
- ალბანები, ალბანელები (*Ἀλβανοί*) ალბანიის (იბერიის აღმოსავლეთით მდებარე ქვეყნის) მცხოვრებნი 24, 25, 27, 31, 33, 35—37, 199, 220, 223, 225.
- ამაძონები (*Ἀμαζόνες*) ტომი, რომელიც, გადმოცემათა თანახმად, შედგებოდა მხოლოდ ქალთაგან. ეს ქალები მამაცი მეომრები იყვნენ. ისინი ცხოვრობენ მდ. თერმოდონტთან, შავი ზღვის სამხრეთით. აგრეთვე—იბერიელთა მეზობლად პომპეუსის ლაშქრობის დროს 144, 166, 200.
- ამისელები (*Ἀμισῆοι*) ქ. ამისოს მცხოვრებლები 159, 167, 168.
- აპამეელები (*Ἀπαμειῖες*) აპამეის მცხოვრებლები 155.
- არაბები (*Ἀραβῆες*) არაბეთის მცხოვრებლები 25, 33, 204, 220. ნაბატეელი არაბები (*Ναβαταῖοι*) 33, 204.
- არგონაეტები (*Ἀργοναῖται*) ხომალდ „არგოს“ მეზღვაურები, რომლებმაც იმგზავრეს საბერძნეთიდან კოლხიდაში ოქროს საწმისისათვის 23, 24, 26, 195, 198.
- არმენიელები (*Ἀρμένιοι*) არმენიის მცხოვრებლები 23, 25, 55, 143, 173, 203, 220.
- აქეელები (*Ἀχαιοί*) 1. ერთ-ერთი ეოლიური ტომი. ჰომეროსი აქეელებს უწოდებს საერთოდ ბერძნებს 24, 26, 80, 156, 196.
2. შავი ზღვის სანაპიროზე, კოლხებს ზემოთ მცხოვრები ტომი, რომელიც, ბევრი სხვა ბერძენი ავტორისა და აპიანეს აზრით, ბერძენი აქეელების ნაწილს წარმოადგენს 23, 24, 26, 81, 140, 144, 196, 224. აპიანე მათ სკვითების აქეელებსაც უწოდებს 25, 197.
- აქემენიელები, სპარსთა სამეფო დინასტია 558—330 წწ-ში 19.

ბ

- ბასტარნები (*Βασταρναί*) გერმანელი მოდგმის ტომი, რომელიც ცხოვრობდა ისტროსიის (დუნაის) გადაღმა, დნესტრის მიდამოებში 59, 144, 147.
- ბერძნები (*Γραικοί*) 26
- ბითონიელები (*Βιθυνῖοι*) ადრე ასე ეწოდებოდათ აზიაში მოსულ თრაკიელებს, შემდეგში მცირე აზიის ქვეყნის, ბითონიის მცხოვრებლებს 44, 46—49, 52, 55, 59, 63, 64, 97, 226—227. თრაკიელი ბითონიელები 41.

ბოხოფორელები (*Βοσφοριανοί*) ე. წ. კიმერიის ბოხოფორის მცხოვრებლები 22, 23, 28, 31, 135, 136.

8

გალატები, გალატელები (*Γαλάται*) მცირე აზიის ქვეყნის, გალატის მცხოვრებლები 32, 34, 52, 61, 97, 104, 105, 125, 153, 221.

გალოგრეკები (*Γαλλογραικοί*) ეხლანდელი გალატელები, კაპადოკიელების მეზობლები 32, 221.

ღ

დარდანები (*Δαρδανείς*) მაკედონელთა მეზობელი ტომი 121.

დიოსკურები (*Διοσκουροί*) ზეუსის შვილები. ასე ეწოდებოდნენ კასტორსა და პოლიდეკსს. გადმოცემის მიხედვით, ისინიც ერივნენ არგონავტებში 23, 24, 26, 195, 198.

ე

ევროპელები (*Ευρωπαίους*) ევროპის მცხოვრებლები 206.

ევროპელი იბერები, იხ. იბერები.

ელინები (*Ἑλληνες*) ბერძენ ტომთა საერთო სახელი, ბერძნები 24, 41, 52, 59, 98, 125, 126, 196, 197, 219. აქ იხსენიებიან აგრეთვე ის ელინები, რომლებიც პონტოს ნაპირზე ცხოვრობენ 59.

ენეტები (*Ἐνετοί*) მაკედონელთა მეზობელი ტომი 121.

ეფესელები (*Ἐφεσίοι*) მცირე აზიის ქალაქის, ეფესოს მოსახლეობა 69, 71, 107—109, 131.

თ

თებელები (*Θηβαῖους*) ბეოტიის ქალაქის, თებეს მცხოვრებლები 119.

თემისკირელები (*Θεμισκίρδους*) თემისკირის მცხოვრებლები 159.

თესპიები (*Θεσπιείς*) ბეოტიის ქალაქის, თესპიეს მცხოვრებლები 80.

თრაკიელები (*Θρακίαις*) თრაკიის მოსახლეობა 41, 55, 59, 97, 125, 144.

თრაკიელი ბითონიელები, იხ. ბითონიელები.

ი

იძიგები (*Ἰδίζυες*) საერომატთა ტომი 144.

იბერები (*Ἰβήδες*) 1. აღმოსავლეთ საქართველოს, იბერიის მცხოვრებლები ძველად. აპიანეს აზრით, ისინი ზოგს ევროპელი იბერების წინაპრებად მიაჩნდათ, ზოგს მათ მოახალშენებად, ზოგს კიდევ წხოლოდ თანამოსახლედ. 66/65 წლებში მითრიდატეს მოუხდა მათთან (და ბოტენებთან) ბრძოლა. იბერები (და ალბანები) ჩაუსაფრდნენ პომპეუსს მტკვართან და შეეებრძოლნენ 23—27, 31, 33, 35—37, 195, 199, 220, 225. აზიის იბერები 26, საქართველოს იბერები.

2. ესპანეთის იბერები 23, 26, 232. ევროპელი იბერები—იგივე ესპანეთის იბერები.

ილუმეელები (*Ἰλυσμαῖους*) სამხრეთ იუდეის მცხოვრებლები 205.

ილიონელები (*Ἰλιείς*) ილიონის მცხოვრებლები 116, 117, 130.

ინდოელები (*Ἰνδοί*) 177.

ისავრიელები (*Ἰσαυροί*) მცირე აზიაში მცხოვრები პიზიდიელთა მონათესავე ტომი 153.

იტალიელები (*Ἴταλοι*) 60, 70—73, 79, 98, 119, 173.

იტურელები (*Ἴτουροι*) პალესტინის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში, იტურაიაში მცხოვრები ხალხი 205.

იუდეველები (*Ἰουδαῖοι*), პალესტინის მცხოვრებლები, ებრაელები 9, 25, 33, 35, 204, 220, 224—225.

კ

კავნოხელები (*Καννοῖοι*) კარიის ქალაქის, კავნოსის მოსახლეობა 71.

კაპადოკიელები (*Καπαδόκες*) 32, 36, 50, 51, 83, 97, 116, 221, 225, 227.

კართაგენელები (*Καρχηδόνοι*) ჩრდილოეთი აფრიკის ძველი ქალაქის, კართაგენის მცხოვრებლები 51.

კელტები (*Κελται*) დაახლოებით ახლანდელი საფრანგეთის ტერიტორიაზე ძველად მოსახლე ხალხების სახელი, რომელთაც გალებსაც უწოდებდნენ. 10, 22, 37, 185—186, 210, 211, 215, 217, 228.

კვიპროსელები (*Κύπριοι*) კუნძული კვიპროსის მცხოვრებლები 44, 182.

კიზიკელები (*Κισιῖκοι*) პროპონტიდამი მდებარე ქალაქისა და კუნძულის მცხოვრებლები 150—155.

კილიკიელები (*Κιλικες*) კილიკიის მცხოვრებლები 35, 36, 152, 225, 226.

კოლხები (*Κόλχοι*) ძირითადი ტომი, რომელიც ცხოვრობდა კოლხიდაში, დას. საქართველოში. აპიანეს შეფასებით, ისინი კარგი მეომრები არიან 17, 59. ძვ. წ. 83 წელს მითრიდატემ გაილაშქრა მათ წინააღმდეგ და მათ მეფედ მისი ძე მოითხოვეს 22, 23, 135. პომპეუსი მათ წარმატებით ებრძოდა 25, 220. პომპეუსმა მითრიდატეს კოლხებამდე მისდია და მერე კოლხებიც მოიარა 198. კოლხთა ქალაქია დიოსკურია 25, 194, 195. კოლხთა სკეპტუხი იყო ოლთაკე, რომელიც პომპეუსის ტრიუმფის დროს ტყვეთა და მძევალთა შორის მიჰყავდათ 35, 36, 224. კოლხთა დინაბად პომპეუსმა არისტარქე დანიშნა 27, 28, 30—32, 34, 221. აქელები კოლხებს ზემოთ ცხოვრობენ 140.

კორალები (*Κόρινθοι*) საერომატული ტომი 144.

კოხელები (*Κόχοι*) კუნძული კოსის მცხოვრებლები 72, 222, 226.

ლ

ლაგიდები (*Λαγίδαι*) ეგვიპტელთა სამეფო დინასტია ალექსანდრეს შემდეგ ძვ. წ. 305—30 წწ-ში 232.

ლაკონიელები (*Λακωνες*), იგივე ლაკედემონელები, ლაკედემონის (პელოპონესის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილის) მცხოვრებლები 80, 81.

ლამფსაკელები (*Λαμψακῶσι*) მიზიის ქალაქის ლამფსაკოსის მცხოვრებლები 155.

ლაოდიკელები (*Λαοδικαῖες*) ლაოდიკიის მცხოვრებლები 67, 68.

ლევკოსიერები (*Λευκωσῖδοι*) ტავროსის მთებთან და პონტოსთან მცხოვრები ტომი 23, 144.

ლესხოხელები (*Λεσχοῖοι*) კუნძულ ლესბოსის მცხოვრებნი 109.

ლიგურიელები, ლიგურიელთა ქვეყანა (*Λιγυστινιοι*) ძვ. წ. I ს-ისათვის ალბებსა, ტირენის ზღვასა და მდ. პოს შორის მდებარე ქვეყნის მცხოვრებლები 185, 186.

ლიკიელები (*Λύκιοι*) ლიკიის მცხოვრებნი 69, 73, 78, 130, 131.

ა

- მაგნეზიუმები (*Magnesium*) ქ. მაგნეზიის მცხოვრებლები 69.
- მაკედონელები (*Macedonians*) მაკედონიის მცხოვრებლები, ნაკედონელი ზელი-სუფლები 42, 49, 50, 98, 121, 177, 197, 216.
- მეხობაოლიხელები (*Messolians*) ლიდის ქალაქის მცხოვრებლები 108.
- მიდიელები (*Midians*) მიდიის მცხოვრებლები 25, 220.

ბ

- ნაბატელები იხ. არაბები.
- ნიკომედიელები (*Nicomediens*) ქ. ნიკომედიის მცხოვრებლები 48.

ვ

- პამფილიელები (*Pamphylia*) პამფილიის მცხოვრებლები 182.
- პართელები (*Parthians*) პართიის მცხოვრებნი 173, 201, 203, 205.
- პაფლაგონელები (*Paphlagonians*) მცირე აზიის შავი ზღვის სანაპიროზე მცხოვრებნი ხალხი, რომელთა ქვეყანასაც ერქვა პაფლაგონია 69.
- პელიონელები (*Pelionians*) 83.
- პენონები (*Pionians*) წარმოშობით ფრიგიული ტომი 197.
- პერგამონელები (*Pergamenes*) მცირე აზიის ქალაქის, პერგამონის (პერგამონის) მცხოვრებლები 71, 110.
- პიზიდიელები (*Pisidians*) მცირე აზიაში, ტაეროსის მთებში მცხოვრებლები 153.
- პონტოელები (*Pontians*) პონტოს სამეფოს მცხოვრებლები 22, 97, 167, 173, 182.
- პტოლემეაოხები (*Ptolemaeans*), იგივე ლაგიდები, სამეფო დინასტია ეგვიპტეში 305 - 30 წწ-ში 222.

რ

- როდოსელები (*Rhodesians*) კუნძულ როდოსის მცხოვრებლები 70, 71, 73-78, 86, 87, 130, 131.
- რომაელები (*Romans*) აპიანე ამ სიტყვას ხმარობს აგრეთვე რომელთა მმართველობისა და ხელისუფლების აღსანიშნავად 20-25, 27, 28, 31, 32, 38-40, 42-44, 46-49, 51-53, 55-59, 65, 67-72, 78, 81-84, 88-90, 94, 95, 99-106, 111, 112, 116, 117, 120-123, 125, 127, 130, 133, 135, 136, 138, 140-143, 145-149, 157, 162, 163, 170, 174, 175, 177-180, 183-185, 189-191, 193, 196, 198, 205, 207, 210-212, 214, 216-221, 223, 226, 228-230, 232.

ს

- საერომატები (*Sacerdotes*) ტომი, თუ ტომთა ჯგუფი, რომელიც ცხოვრობდა კავკასიის ჩრდილოეთით სკვითების მეზობლად. ჩვეულებრივ ამ სახელწოდებას უკავშირებენ ხოლმე სარმატებისას 65, 125, 144, 230-231.
- სამნიტები (*Sannians*) ერთ-ერთ იტალიური ტომის სახელწოდება 10, 217.
- სარმატები (*Sarmatians*) სკვითების მონათესავე ტომთა გაერთიანება, რომელიც ძვ. წ. III ს-მდე ცხოვრობდა ტანაისის (დონის) აღმოსავლეთით, ხოლო შემდეგ მიიწვედა დასავლეთისაკენ. აპიანე ამ ხალხს იხსენიებს ტანაისის, ისტროსის და მეოტისის ტბის ირგვლივ მცხოვრებ ტომთა შორის 59.

- ხელევაკილები (*Σελεσκιადαι*) სელევკოსის მემკვიდრეები 19.
ხინოპელები (*Συναπειζ*) ქ. სინოპის მცხოვრებლები 166, 167.
ხინტები (*Συριαι*) მაკედონელთა მეზობელი ტომი, ორაკიული მოდგმის ხალხი 121.
ხირიელები (*Σύροι*) 131, 182.
სკვიოები, სკვითური ტომები (*Σκισθια*) საერთო სახელი სხვადასხვა ტომებისა, რომლებიც აპიანეს ამ ტექსტის მიხედვით პონტოსთან ბინადრობენ და მითრიდატეს მეგობრები და მოკავშირეები არიან. თავის დროზე ზოგი მათგანი დაიპყრო მითრიდატემ 23—25, 31, 32, 35, 55, 59, 97, 125, 143, 158, 196, 210, 216, 224, 225, 228, 230.
სკვითი აქეელები იხ. აქეელები.
ხმირნელები (*Σμυρναῖοι*) მცირე აზიის ქალაქ სმირნის მცხოვრებლები 109.
სპარხები (*Πέρσαι*) ანუ სპარსელები 139, 167, 216.

ტ

- ტავრები (*Ταυροι*) სკვითური წარმოშობის ტომი, რომელიც დღევანდელი ყირიმის ტერიტორიაზე ცხოვრობდა 23, 59, 143.
ტელმისელები (*Τελμισαῖοι*) ლიკიის ქალაქის ტელმისოსის მცხოვრებნი 73.
ტრალელები, ტრალიხელები (*Τραλιανοί*) კარიის ქალაქის, ტრალისის მცხოვრებლები 72, 108.

ფ

- ფანაგორიელები (*Φαναγορῆς*) ბოსფორის ქალაქის, ფანაგორიის მცხოვრებლები 209, 229.
ფრიგიელები (*Φρύγες*) ფრიგიის მცხოვრებლები 52, 67, 97.

ძ

- ქართველური ტომები 19.
ქიოხელები (*Χιοι*) კუნძულ ქიოსის მცხოვრებლები 105—108, 121, 130.

ხ

- ხალიბები (*Χάλιβες*) აქ იხსენიება მხოლოდ, როგორც მითრიდატეს მოკავშირე ტომთაგანი 23, 143.
ხოტენები (*Χατῆσι*) ხოტენის მცხოვრებლები 23, 195.

ჰ

- ჰენიოხები (*Ἡνιοχοι*) მითრიდატეს მოკავშირე ტომი დას. საქართველოს ტერიტორიაზე, რომელმაც ლტოლვილი მითრიდატე კარგად მიიღო (ჩანს, ისინი აქეელთა მეზობლად ცხოვრობენ) და რომლის წარმომადგენლები პომპეუსის ტრიუმფის დროს თან ჰყავდათ 23—25, 144, 196, 223—224.
ჰიპაპელები (*Ἱπαιθησι*) ლიდიის ქალაქის, ჰიპაპას მცხოვრებლები 108.

Κεοσπυ 18, 222.
Κοῦχι 140.

Κοσπυ 18
Ριμπλαε 105.

Amisinus 167.
Bebryces 66.
Greeks 230.

Macedonians 177.
Parthi 201.
Scythians 230.

გეოგრაფიული სახელები

ა

- აზიდოსი (*Ἄβιδος*) ქალაქი ჰელესპონტთან 122.
- აღანა (*Ἄβανα*) ქალაქი კილიკიაში 189.
- აზია (*Ἄσια*) 1. აზიის კონტინენტი 23, 26, 55, 61, 126, 133, 144, 195, 196.
2. რომის პროვინცია მცირე აზიის დასავლეთ ნაწილში (პერგამოსი და მისი მიდამოები) 38, 39, 43, 52, 60, 61, 67, 69—74, 110, 114, 116, 119, 122, 125, 129—131, 134, 135, 137, 141, 142, 155, 168, 179, 180, 190, 216, 227, 230.
3. მცირე აზია 21.
- ათენი (*Ἀθήναι*) საბერძნეთის დედაქალაქი 83, 93, 94, 109.
- აკადემია (*Ἀκαδημία*) ბალი ათენის ახლოს, სადაც პლატონის ფილოსოფიური სკოლა იყო 83.
- აკარნანია (*Ἀκαρνανία*) მხარე საბერძნეთში (ეპირსა და ეტოლიას შორის) 186.
- ალექსანდრია (*Ἀλεξάνδρεια*) ქალაქი ეგვიპტეში 87.
- ალპები (*Ἄλπεια ὄρη*) 197.
- ამასტრიხი (*Ἀμαστρίξ*) ქალაქი პაფლაგონიაში 53, 54, 166.
- ამისო (*Ἀμισός*) ქალაქი პონტოში, ატიკური წარმოშობისა, ეხლანდელი სამსუნი 49, 158, 159, 167, 168, 229—230.
- ამნეფოსი (*Ἄμνεϊός*) მდინარე პაფლაგონიაში 63.
- ანტიკარაგოსი (*Ἀντικαραγός*) ციხე-სიმაგრე კილიკიაში 188.
- ასიუპოსი (*Ἀσιούπος*) მდინარე, რომელიც კიზიკოსთან ერთვის პროპონტიდან 154.
- აპამეა (*Ἀπάμεια*) ქალაქი ბითონიაში 67, 155.
- არაბეთი (*Ἀραβία*) 11.
- არაქსი (*Ἀράξης*) მდინარე სომხეთში 24, 199.
- არმენია (*Ἀρμενία*) ზოგადად სომხეთი, რომლის მეფე იყო ტიგრანე 18, 21, 23, 25, 32, 33, 101, 141, 174, 178, 220, 223, 228. ტერიტორია მცირე არმენიის გარდა 203.
მცირე არმენია (*Βραχυτέρα Ἀρμενία*) არმენიის დასავლეთი ნაწილი, რომელშიაც შედიან გორდიენე და სოფენე. აქვეა ქალაქი ნიკოპოლისი 62, 178, 202, 204, 221.
- არტაქსატა (*Ἀρτάξατα*) იგივე არტაშატი, ქალაქი სომხეთში, ტიგრანეს რეზიდენცია 200.
- ატაბერიოსი (*Ἀταβήριος*) მთა როდოსზე 77.
- ატაკა (*Ἄτακη*) 82, 90, 186.

- აფხარაოი** (*Ἀφάρδος*) მდინარე, რომელიც გადალახა არმენიიდან წამოსულნი მითრიდატემ. ჩვეულებრივ აიგივებენ მდ. კოროხთან 23, 195.
- აკაის დიმიე**, იხ. დიმიე.
- აკაია** (*Ἀχαΐα*) სახერძნეთის, კერძოდ თესალიის ნაწილი 189.

ბ

- ბებრაცია** (*Βεβραΐα*) ძველი სახელი ბითონიისა, რომელიც მდებარეობდა ბოსფორის სრუტესთან 41.
- ბეოტია** (*Βοιωτία*) მხარე შუა სახერძნეთში 80—82, 96, 97, 113, 186.
- ბერნიკე** (*Βερνίκη*) ქალაქი ეპირში 45.
- ბიზანტიონი** (*Βυζάντιον*) ქალაქი თრაკიაში, ბოსფორთან, ახლანდელი კონსტანტინოპოლის ადგილას 41, 62.
- ბიფიასი** (*Βιφύαδ*) მდინარე ბითონიაში 41.
- ბითონია** (*Βιθυνία*) ქვეყანა პროპონტიდაში. რომაელთა ბატონობის ბანაში გავრცელდა მისი ტერიტორია. უწინ იმ ტერიტორიას ბებრაცია ეწოდებოდა 41. მისი მეფე იყო პრუსიასი 31, 42. ბითონიაში ამეფებენ ნიკომედესს 33, 45, 47, 48, 51. რომაელები ნიკომედესს აბრუნებენ ბითონიაში 52; სულამ ბრძანა ნიკომედესის ბითონიაში დაბრუნება 129. მითრიდატესთან პირველი ომი რომაელებისა ბითონიის საზღვარზე 61, 65. სერტორიუსმა მითრიდატეს სხვა ქვეყნებთან ერთად ბითონიაც აღუთქვა 142. მითრიდატე შეიჭრა ბითონიაში 145. ბითონია მითრიდატეს გამგებლობაში გადავიდა 146. ლუკულუსი გაეშურა ბითონიაში 157. ბითონიის მცველად პომპეუსმა მეკობრეებთან ბრძოლის დროს აუპიუსს პიზონი დანიშნა 186. მითრიდატემ იგი ბევრჯერ დაიპყრო 216. სენატი იქ ყოველწლიურად ვინემ მმართველს გზავნიდა 39, 231. მისი გამგებელია კოტა 38, 20, 21, 153.
- ბოსფორი** (*Βόσπορος*) 1. ელინისტური სამეფო შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე. იგი დაიმორჩილა მითრიდატემ 140. მისი მმართველია მახარე 158. მახარე მისი მეფეა 168. მითრიდატეს სურს იქ შეჭრა 196. ფარნაკე რომაელთაგან ღებულობს ბოსფორს და იქ გამეფდა 219, 220, 229, 231. 20—25, 30, 32, 33.
2. თრაკიის ბოსფორი—ახლანდელი ბოსფორის სრუტე 196, 228.
- ბრუნდიზიუმი** (*Βρουνδέσιον*, ლათ. Brundisium) ქალაქი კალაბრიაში. იტალიის სამხრეთ ნაწილში 114, 183, 187, 223.

გ

- გალატია** (*Γαλατία*) ქვეყანა მცირე აზიაში პაფლაგონიის სამხრეთით 51, 137. მითრიდატემ გალატიაში გაგზავნა სატრაპი, რომელიც გალატელებმა გამოაძევეს 34, 105, სერტორიუსმა (სხვა ქვეყნებთან ერთად) მითრიდატეს აღუთქვა გალატიაც 142. მითრიდატემ ბევრჯერ დაარბია ის 216. მითრიდატეს დამარცხების შემდეგ რომაელებმა დაიბრუნეს გალატიაც 227.
- გალია** (*Gallia*) დასავლეთ ევროპის ნაწილი რაინს, ალპებსა, პირენეებსა და ოკეანეს შორის, დაახლოებით ახლანდელი საფრანგეთის ტერიტორიას მოიცავდა 10, 12.

გორდიენე (*Γορδιανός*) მცირე არმენიის ნაწილი, რომელიც პომპეუსმა მისცა ტიგრანეს შვილს, ტიგრანეს 202 პომპეუსმა ის გადასცა არიობარზანეს 204.

ღ

დაკია ქვეყანა, რომელსაც ტრანსილვანიისა და ვლახეთის ტერიტორია ეკირა, დაახლოებით ახლანდელი რუმინეთის ფარგლებში 11.

დელოხი (*Δήλος*) ეგეესის ზღვაში კიკლადის ერთ-ერთი კუნძული 33, 78, 79.

დელფო (*Δελφοί*) ქალაქი ფოკიდაში, განთქმული აპოლონის ტაძრითა და სამისნოთი 118, 218.

დემეტრიასი (*Δημητριάς*) ქალაქი თესალიაში 80.

დემე (*Δήμη*) ადგილი დასავლეთ აქაიაში 189.

დინდიმოხის შაა (*Δινδύμοις*) მწვერვალი კიზიკოსთან მცირე აზიის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში 153, 154.

დიოხკურა (*Διοχούρα*) ქალაქი კოლხიდაში, სადაც მითრიდატემ გაატარა ზამთარი 66/65 წელს 23, 195.

ფორპატი 16.

ე

ეგეესის ზღვა (*Αἰγαῖον*) 186.

ეგეობტე (*Αἰγυπτος*) 10, 11, 25, 40, 55, 56, 59, 72, 214, 220, 230—232.

ეგება (*Ἐββοῖα*) კუნძული ეგეესის ზღვაში 80, 186.

ეუპატორია (*Ἐπαυροῖα*) ქალაქი პონტოში, მითრიდატემ ააგო ამისოს მახლობლად 158. დანგრია, როდესაც რომაელთა ხელში გადავიდა, პომპეუსმა ის აღადგინა და მაგნოპოლისი უწოდა 221.

ევროპოსი (*Ἐβροπιος*) არხი ეგებასა და ბეოტიას შორის 103.

ევროპა (*Ἐβρώπη*) 23, 26, 55, 126, 144, 196.

ევფრატი (*Ἐβφοράτης*) მდინარე 21, 23, 38, 143, 168, 194, 195, 203, 205, 223, 227, 229, 232.

ევქსინის პონტო (*Ἐβξεινος πόντος*) შავი ზღვა 107, 227, 232.

ელადა (*Ἑλλάς*) საბერძნეთი 60, 78, 81, 95, 105, 110, 118, 126, 135, 136, 180, 216, 227.

ელევზინი (*Ἐλευσίς*) ქალაქი ათენის მახლობლად, განთქმული დემეტრეს ტაძრით და დემეტრეს მისტერიებით 83, 86.

ეპიდავროსი (*Ἐπίδαυρος*) ქალაქი საბერძნეთში, არგოლიდაში 118.

ეპირო (*Ἐπειρος*) საბერძნეთის ნაწილი, თესალიის დასავლეთით 45.

ეპიფანია (*Ἐπιφανεία*) ქალაქი კილიკიის სამხრეთ საზღვარზე 189.

ერიოთრა (*Ἐριούρα*) მეწამული ზღვა 106.

ესპანეთი 10, 11, 26, 38.

ეტოლია (*Ἄττωλική*) საბერძნეთის ნაწილი აკარნანიასა და თესალიას შორის 82.

ეტრურია (*Ἑτρωρία*) ცენტრალური იტალიის ნაწილი ტირენიის ზღვის პირას 183.

ეფესო (*Ἔφεσος*) იონიური ქალაქი მცირე აზიაში 69, 131, 223.

3

ვატიკანი 16.

ზ

ზაკინთოხი (*Zákynthos*) კუნძული და კუნძულზე ქალაქი იონიის ზღვაში 104.

თ

თბილისი 9, 20, 29

თებე (*Θήβαι*) ქალაქი ბეოტიაში 82, 83.

თემისკირა (*Θεμισκίρα*) ქალაქი და დაბლობი პონტოში, მდ. თერმოდონტის შესართავთან 159.

თეოდოსია (*Θεοδοσία*) შავი ზღვის პირას ციხე-სიმაგრე და ქალაქი ხერსონესში; ის აიღო ფარნაკემ 21, 209, 231.

თერმოდონტი (*Θερμοδόνη*) მდინარე პონტოში, რომელიც მიედინება თემისკირის დაბლობზე. აიგივებენ ახლანდელ თერმე-ჩაისთან 144, 159.

თერმოპილე (*Θερμοπύλαι*) გასასვლელი თესალიიდან ლოკრიდაში. განთქმულია ძვ. წ. 480 წელს მომხდარი ბრძოლით ბერძნებსა და სპარსელებს შორის. აპიანე იხსენიებს მითრიდატეს სარდლის, არქელაოსის ლაშქრობასთან დაკავშირებით 96, 97.

თესალია (*Θεσσαλία*) კუთხე ჩრდილო-საბერძნეთში 82, 96, 113, 115, 176.

თრაკია (*Θράκη*) ქვეყანა საბერძნეთის ჩრდილოეთით. რომაულ ხანაში ჰემოსის მთებამდე, ახლანდელ სტარაპლანიანამდე აღწევდა 41, 122, 186, 197, 228.

ი

იახოხი (*Ίαχός*) ქალაქი კარიაში 134.

იბერია (*Ἰβηρία*) 1. ესპანეთი 10, 16, 38, 141, 143, 145, 185, 210, 217, 226.

2. კართლის, აღმოსავლეთ საქართველოს სამეფოს სახელი ანტიკურ წყაროებში 29.

აღმოსავლეთის იბერია, იგივე 25, 224.

იერუსალემი (*Ἱερουσόλυμα*) ქალაქი პალესტინაში 204.

ილიონი (*Ἰλιον*) ქალაქი ტროაში 41, 117.

ილირია (*Ἰλλυρία*) ქვეყანა მაკედონიის დასავლეთით 11, 16.

იონია (*Ἰωνία*) საბერძნეთის ნაწილი მცირე აზიის დასავლეთ სანაპიროზე 11 66, 69, 227.

იონიის ზღვა (*Ἰόνιον*) ხმელთაშუა ზღვის ნაწილი იტალიასა და საბერძნეთს შორის, გვიან ხანებში იგი იგულისხმებოდა ადრიატიკის ზღვის სახელშიაც 186, 216.

ისტროხი (*Ἰστρός*) მდინარე დუნაი 59, 144.

იტალია (*Ἰταλία*) 10, 60, 69, 79, 81, 119, 125, 132, 135, 145, 179, 183, 186, 190, 197, 210—212, 219, 223, 228.

კ

კახეჯარა (*Καχέϊρα*) ქალაქი პონტოში 159, 160.

კავკახია 18.

კავკახიონი, კავკასიონის მთები (*Καυκάσιον ὄρος, Καυκάσιον*) 24, 26, 198, 199.

კავნოხი (*Καυνοός*) ქალაქი კარიაში. აქ—კავნოსის ქარი (*Καυνοχόν πνεύμα*) 76.

კაპადოკია (*Καππαδοκία*) ქვეყანა მცირე აზიაში, რომელსაც ჩრდილოეთით შავი ზღვა საზღვრავდა, სამხრეთით — ტავროსის მთები, დასავლეთით

მდ. ჰალისი, აღმოსავლეთით — არმენია. მითრიდატეს პირველი ომის უშუალო მიზეზი კაპადოკიის ტახტისთვის ცილობაც იყო. მისი მეფე, არიობარხანესი მითრიდატემ რამდენჯერმე გამოაძევა, ერთხელ კიდევაც თავისი ძე, არიარათესი დასვა იქ მეფედ. სერტორიუსმა მითრიდატეს სხვა ქვეყნებთან ერთად კაპადოკიაც აღუთქვა. მითრიდატემ ის ბევრჯერ დაიპყრო 20, 25, 32, 33, 38, 49—52, 54, 56, 58, 61, 123, 129, 130, 136—138, 140—142, 162, 163, 179, 204, 216, 220, 221, 223.

კაპიტოლიუმი (*Καπιτώλιον*, ლათ. *Capitolium*) რომში აკროპოლისი, რომელზედაც იყო ცნობილი იუპიტერის ტაძარი, წოდებული კაპიტოლიუმად 226.

კართაგენი (*Καρθεδών*) ქალაქი ჩრდილო აფრიკაში 10.

კარია (*Καρία*) ქვეყანა მცირე აზიის სამხრეთ ნაწილში 227.

კასპიის ზღვა (*Κασπία θάλασσα*) 24, 199.

კასტაბალა (*Καστάβαλα*) კილიკიის ქალაქი 204.

კელტთა ზღვა (*Κελτική θάλασσα*) ახლანდელი ლიონის უბე 186.

კვიპროსი (*Κύπρος*) კუნძული ხმელთაშუა ზღვაში, მცირე აზიის სანაპიროსთან 122, 187, 215.

კიზიკოსი (*Κυζίκος*) კუნძული პროპონტიდამი. იქვე იმავე სახელის ქალაქიც 147, 149, 150, 153, 154, 163, 170.

კილიკია (*Κιλικία*) ქვეყანა მცირე აზიის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში, ტავროსის სამხრეთით 25, 33, 49, 123, 153, 182, 188, 189, 203—205, 216, 221—223, 227, 228.

კლდოვანი კილიკია (*Τραχεία Κιλικία*) კილიკიის მთიანი ნაწილი 182, 189.

მთიანი კილიკია იგივე კლდოვანი კილიკია 188.

კილი-ხირია (*Κοίλη Συρία*) ე. წ. დაბლობი სირია, რომელიც თავდაპირველად მოიცავდა ტერიტორიას ლიბანსა და ანტილიბანს შორის, ხოლო შემდეგ ფინიკიასა და პალესტინასაც 36, 205, 221, 226, 227.

კირენე (*Κυρήνη*) ჩრდილო აფრიკაში მდებარე ქვეყანა 33, 232.

კირნოზი (*Κύρνος*) მდ. მტკვარი 24, 199. ამავე ფორმას ხმარობენ აპიანეს გარდა პლუტარქოსი და დიონ კასიოსიც. იხ. კიროსი, მტკვარი.

კიროზი (*Κύρος*) მდ. მტკვარი 199.

კიფხელა (*Κύψελλα*) ქალაქი თრაკიაში 122.

კლაზომენე (*Κλαζομεναί*) იონიის ქალაქი სმირნის უბესთან 134.

კოლხეთი, კოლხიდა (*Κολχίς*) დასავლეთ საქართველოს სამეფოს სახელი ანტიკურ წყაროებში 20, 21, 24—30.

კომანა (*Κόμανα*) ქალაქი კაპადოკიაში, განთქმული თავისი ტაძრით, რომლის ქურუმი იყო ჯერ არქელაოსი და შემდეგ ლიკომედე 32, 136, 165, 221, 231.

კორხიკა (*Κόρνος*) კუნძული 186.

კოსი (*Κώς*) კუნძული ეგეისის ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში. იკარიის ზღვაში 72, 73.

კრავოზი (*Κράβος*) ქალაქი და ციხე-სიმაგრე კილიკიაში 188.

კვლი ხარია, იხ. კილი სირია.

ლ

- ლამფხაკობი (*Λάμψακος*) ქალაქი მიზიაში 154, 155.
ლემნობი (*Λήμνος*) კუნძული ეგეესის ზღვაში 156.
ლენინგრადი 29.
ლერონტონკეფალე (*Λερόντων Κεφαλή*) ქალაქი ფრიგიაში 66.
ლიბია (*Λιβύη*) ძველად ბერძნები ასე უწოდებდნენ აფრიკას 10, 11, 16, 60, 186, 232.
ლიდია (*Λυδία*) ქვეყანა მცირე აზიის დასავლეთ ნაწილში 227.
ლიკია (*Λυκία*) ნახევარკუნძული მცირე აზიის სამხრეთ სანაპიროზე, კარიასა და პამფილიას შორის 67, 75, 186.
ლიკობი (*Λύκος*) მდინარე, რომელიც მიედინება ფრიგიაზე და ერთვის მდ. მაანდროსს, აიგივებენ თანამედროვე ჩორუკ-სუსთან. მის მახლობლად ბინადრობენ ლაოდიკიელები 68.

მ

- მაგნეზია (*Μαγνησία*) ქალაქი კარიაში 69, 80, 130.
მაგნოპოლისი (*Μαγνησιολίς*) ასე უწოდა პომპეუსმა მის მიერ აღდგენილ ქალაქს მითრიდატეს ევატორიის ადგილას 221.
მაზაკა (*Μάζακα*) ქალაქი კაპადოკიაში 221.
მაკედონია (*Μακεδονία*) ქვეყანა ბალკანეთის ნახევარკუნძულის ჩრდილოეთ ნაწილში 11, 12, 34, 80—81, 89, 97, 121, 126, 186, 197, 227.
მალხი (*Μαλλός*) ქალაქი კილიკიაში 169.
მეგარა (*Μέγαρα*) ქალაქი მეგარისში, კორინთოს ყელზე 83.
მეოტისი, მეოტიისი ტბა (*Μαιώτις, Μαιώτις λίμνη*) აზოვის ზღვა 23, 31, 59, 196—198, 228.
მესოპოტამია (*Μεσοποταμία*) წინა აზიის ქვეყანა, რომელიც მდინარეებს — ეფრატსა და ტიგრისს შორის მდებარეობდა 32, 221.
მიდია (*Μηδία*) ქვეყანა, კასპიის ზღვის სამხრეთით. ეჭირა დაახლოებით ახლანდელი სამხრეთ აზერბაიჯანის, გილანის, დასავლეთი მახანდერანის და სხვ. ტერიტორია. მის მეფეს, დარიოსს ეომა პომპეუსი 33, 204.
მიზია (*Μυσία*) მხარე მცირე აზიის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში 67, 227.
მიტილენე (*Μυτιλήνη*) ქალაქი კუნძულ ლესბოსზე 60, 116.
მტკვარი 199. იხ. კირნოსი და კიროსი.
მცირე აზია, იხ. აზია.
მცირე არმენია, იხ. არმენია.

ნ

- ნემეა (*Νεμέα*) ადგილი არგოლიდაში, რომელიც განთქმული იყო ზევსის ტაძრით და შეჯიბრებებით 218.
ნიკეა (*Νίκαια*) ქალაქი ბითუნიაში 47, 156.
ნიკეფორიონი (*Νικηφόριον*) გამაგრებული ადგილი ქალაქ პერგამოსთან 44.
ნიკომედია (*Νικομήθεια*) ქალაქი ბითუნიაში 48, 116, 155.
ნიკოპოლისი (*Νικόπολις*) პომპეუსის მიერ აგებული ქალაქი მცირე არმენიაში 11, 203, 221.

ნიმფონი (*Nύμφαιος*) ქალაქი შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე. ზეოსონდესში 21, 209.

ნისეა (*Nίσαια*) ქალაქი მეგარისში, კორონტოს ყელზე 83.

ნუმიდია (*Numidia*) აფრიკის ნაწილი 12.

ო

ოლაპია (*Ὀλύμπια*) ქალაქი ელიდაში. პელოპონესის ჩრდილო-დასავლეთ ბზარეში. განთქმული იყო იმით, რომ ძვ. წ. 776 წლიდან ყოველ ოთხ წელიწადში ერთხელ ეწყობოდა სპორტული შეჯიბრებები 118.

ორქომენოზი (*Ὀρχομενός*) ქალაქი ბეოტიაში 20, 110, 111, 118.

პ

პალესტინა (*Παλαιστίνη*) ქვეყანა წინა აზიაში, ხმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე. იგი პომპეუსმა უბრძოლველად დაიმორჩილა, აღადგინა იქ ქალაქები, ააგო ქ. სელევკისი 36, 205, 221, 226, 227.

პამფილია (*Παμφυλία*) ქვეყანა მცირე აზიის სამხრეთ სანაპიროზე, რომელსაც, როგორც რომის პროვინციას, საზღვრავდა ჩრდილოეთით გალატია და კაპადოკია, დასავლეთით ლიკია და მცირე ფრიგია, აღმოსავლეთით კლდოვანი კილიკია, სამხრეთით—ხმელთაშუა ზღვა. მითრიდატემ ისიც დაიმორჩილა თავის ომების დროს 49, 67, 122, 186—187.

პანტიკაპეონი (*Παντικαπαιος*) ბოსფორის სამეფოს მთავარი ქალაქი, მდებარეობდა დაახლოებით ეხლანდელ ქერჩის ადგილას. აპიანეს ცნობით ის იყო პონტოს შესართავთან, ის იყო ევროპელთა სვაქტო ადგილი. მითრიდატემ აიღო ის, შემდეგ აიღო ის ფარნაკემ 21, 206, 231.

პართია (*Παρθία*) სახელმწიფო კასპიის ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. ის, როგორც დამოუკიდებელი სამეფო, არსებობდა ძვ. წ. III ს-დან ახ. წ. III ს-მდე 11.

პარიზი 16, 29.

პარიონი (*Πάριος*) ნავსადგური მიზიაში, ჰელესპონტთან 18, 154.

პაროზი (*Πάρος*) კიკლადის ერთ-ერთი კუნძული ეგეისის ზღვაში და ან კუნძულზე იმავე სახელწოდების ქალაქი 18, 154.

პასარგადე (*Πασαργάδαι*) სპარსეთის ქალაქი 139.

პატარა (*Πάτρα*) ქალაქი ლიკიაში, განთქმული აპოლონის სამისნოთი 78.

პაფლაგონია (*Παφλαγονία*) ქვეყანა მცირე აზიაში, შავი ზღვის სანაპიროზე, აღმოსავლეთით მას ემეზობლებოდა პონტოს სამეფო (მდ. ჰალისი მყოფა და მათ), ხოლო დასავლეთით—ბითონია. მითრიდატე მას ბევრჯერ დაესხა თავს და დაარბია 61, 65, 121, 125, 144, 216. სერტორიუსმა პაფლაგონიაც აღუთქვა მითრიდატეს 142. შემდეგ დაიბრუნეს რომაელებმა 227. პომპეუსმა იქ ატალოსი დანიშნა გამგებლად 32, 221.

პელოპონესი (*Πελοπόννησος*) ბალკანეთის ნახევარკუნძულის სამხრეთი ნაწილი 186.

პერგახოზი (*Πέργαμος, Πέργαμον*) ქალაქი მიზიაში, მცირე აზიის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში. დედაქალაქი პერგამოსის სამეფოსი. განთქმული თავისი ბიბლიოთეკით, არქიტექტურით და ა. შ. აქ—რომის პროვინციაში, აზიაში შედის 43, 44, 52, 66—68, 122, 129, 227.

პილო: (Πιλάμ) იგივე დელფო, მხარე და ქალაქი ფოკიდაში 118.

პირეა (Πειραιεύς) ათენის ნავსადგური 81—83, 88, 90, 93, 95—97.

პიტანე (Πιτάνη) ნავსადგური მიზიაში 116.

პომპეოპოლისი (Πομπειοπολις) ქალაქი კილიკიაში, რომელსაც ძველად სოლი ეწოდებოდა 222.

პონტო (Πόντος, Ποντική ἀρχή, Ποντική χώρα) მცირე აზიაში, შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე მდებარე სახელმწიფო, რომელსაც ესაზღვრებოდა არმენია და ბითინია. მას ეჭირა ის ტერიტორია, რომლის დიდი ნაწილი ქართველური ტომებით იყო დასახლებული 18—21, 25, 39, 49—51, 65, 73, 110, 121, 127, 135, 142, 157, 166, 174, 216, 219, 221, 223, 231.

პონტო (Πόντος) შავი ზღვა 22—24, 32, 33, 41, 54, 59, 62, 67, 196, 198, 206, 209, 228, 230.

პონტოს სრუტე (στέμα τῶν Πόντων) პონტოში შესასვლელი, ე. ი. ბოსფორია სრუტე 186.

პროპონტიდა (Προποντις) ზღვა, რომელიც არის ჰელესპონტსა და თრაკიის ბოსფორს შორის, ახლანდელი მარმარილოს ზღვა 186.

პროტოპაქიონი (Πρωτοῦ Παχίου) ბებრიკთა ქალაქი ბითინიაში 66.

პრუსიასი (Προυσιᾶς) ქალაქი ბითინიაში, რომელსაც უწინ კიოსი ერქვა 156.

რ

რინდაკოსი (Ῥινδακος) მდინარე მცირე აზიაში, მიზიასა და ბითინიას შორის 153.

როდოპე (Ῥοδόπη) მთები თრაკიაში 144.

როდოსი (Ῥόδος) კუნძული ეგეესის ზღვაში 67, 73, 86, 122. მითრიდატე ებრძოდა როდოსელებს, მაგრამ ვერ დაიპყრო კუნძული 76, 78, 105, 106.

რომი (Ῥώμη) 9—11, 20—23, 25, 27, 28, 39, 40, 43, 44, 47, 52, 60, 70, 114, 115, 124, 129, 135, 137, 140, 142, 143, 147, 187, 215, 223.

ს

საბერძნეთი 11. იხ. ელადა,

სამოთრაკე (Σαμοθράκη) კუნძული ეგეესის ზღვაში, იმავე სახელწოდების ქალაქითა და ნავსადგურით. აქ—ქალაქი 134.

სამოსი (Σάμος) კუნძული ეგეესის ზღვაში, მცირე აზიის დას. სანაპიროს მახლობლად 134.

სანგაროსი (Σαγγάριος) მდინარე მცირე აზიაში, რომელიც მიედინება ბითინიის ტერიტორიაზე და ერთვის შავ ზღვას 65.

სარდინია (Σαρδῆναι) კუნძული ხმელთაშუა ზღვაში 186.

საქართველო 18—22, 26—29.

სელევკია (Σελευκεία) ციხე-სიმაგრე მესოპოტამიაში. პომპეუსმა ის ჩააბარა ანტიოქოს კომაგენელს 32, 221.

სელევკისი (Σελευκίς) „ქალაქი პალესტინაში, პომპეუსის მიერ აგებული“, — ასე წერია ტექსტში. მას ახლავს გამოცემლის შენიშვნა, „ეს ადგილი შეიყენილია“ 36, 226.

სენანეთი 26.

სინოპე (*Συναπυ*) ქალაქი შავი ზღვის სამხოეთ. სანაპიროზე, პონტოს სამეფოა დედაქალაქი მითრიდატე ეპატორის დროს. ლუკულუსმა აიღო სინოპე, გააპარტახა და შერე ისევ დაასახლა 166—163. ავტოლოყოსმა, რომელიც ჰერაკლესთან ერთად ლაშქრობდა ამაძონების წინააღმდეგ, დაარსა ის 166. ერთ-ერთი მარცხის დროს მითრიდატე შეეფარა სინოპეს 157. მითრიდატეს გვამი სინოპეში დაკრძალეს 22, 218, 229. კეისართან დამარცხებული თარნაკე სტოვებს სინოპეს და მიდის პონტოში 230.

სინორეგა (*Σινωριεγα*) ციხე-სიმაგრე მცირე და დიდი არმენიების საზღვარზე. მითრიდატეს აქ დიდძალი ფული ჰქონდა შენახული 23, 194, 206. მას აიგებებენ სტრაბონის სინორიასთან, პტოლემეაფოსის სინიორასთან და სხვ.

სირია (*Συρία*) წინა აზიის ქვეყანა. ძველად სამარეთ-აღმოსავლეთით ესაზღვრებოდა მას ბაბილონია, ჩრდილო-დასავლეთით—კილიკია, ხოლო ჩრდილო-აღმოსავლეთით — არმენია. პომპეუსმა ის დაუმორჩილა რომს, მანამდე ერთხანს მისი ნაწილი ტიგრანე არმენიელს ეპყრა 14, 14, 25, 50, 55, 59, 87, 203, 205, 207, 208, 223, 227. დაბლობი სირია იხ. კილი-სირია.

სიცილია (*Σικελια*) უდიდესი კუნძული ხმელთაშუა ზღვაში 10, 162, 186.

სკეითების კარი (*Κλειψα Σχυθων*, Скифские Запории) 198.

სკეითთა (*Σχυθια*) სკეითური ტომებით დასახლებული ქვეყანა, რომელიც დიდ ტერიტორიას მოიცავდა კავკასიისა და შავი ზღვის ჩრდილოეთით 18, 25.

სკიათოსი (*Σκιάθος*) კიკლადის ერთ-ერთი კუნძული ეგეისის ზღვაში და მასზე მდებარე მისი თანამოსახელე ქალაქი 81.

სკორობახის მთა (*Σκορὸβας ἄρος*) ბითინიისა და პონტოს საზღვარზე 65.

სკოტიონის მთა (*Σκοτιον ἄρος*) სინოპესთან, ვარიანტში აქაც არის—Scorobanum montem—ე. ი. „სკორობახის მთასთან“ 230.

სმირნა (*Σμύρνα*) ქალაქი მცირე აზიაში 29.

სოლო (*Σόλοι*) ქალაქი და ნავსადგური კილიკიაში, რომელიც დაანგრია ტიგრანემ და შემდეგ პომპეუსმა იქ ქალაქი პომპეოპოლისი ააშენა 222.

სოფენე (*Σοφηνή*) აპიანეს ცნობით, მცირე არმენიის ნაწილი, განაგებდა მას ტიგრანეს ძე და შემდეგ პომპეუსმა იგი მისცა არიობარხანესს. კაპადოკიის მეფეს 202, 204.

სტრატონიკეა (*Στρατωνικεα*) ქალაქი კარიაში. იგი დაიპყრო მითრიდატემ და ფულადი სასჯელიც დაადო 69.

ბ

ტბეროხი (*Ταβρος*) ქედი, რომელიც სამხრეთ-დასავლეთიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთისაკენ ჰყვებს მცირე აზიას 131, 204.

ტალავრა (*Τάλαυρα*) ქალაქი პონტოში, სადაც მითრიდატეს ვანძი ჰქონდა დაცული 222.

ტანაიხი (*Τάναϊς*) მდ. დონი 59.

ტიგრანოკერტა (*Τιγρανάκερτα*) ქალაქი არმენიაში, რომელიც ააშენა ტიგრანემ 141. ლუკულუსმა აიღო ის 169, 170, 172.

ტიგრანოპოლისი (*Τιγρανάπολις*) იგივე ტიგრანოკერტა 141.

ტიხეონი (*Τίσιον*) მთა თესალიაში 90.

ტროა (*Τροία, Τροάς*) ქვეყანა მცირე აზიის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში, მიხიაში 23, 24, 117, 140, 196.

ფ

ფანაგორია (*Φαναγόρειο*) მნიშვნელოვანი ქალაქი შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე, დედაქალაქი ბოსფორის სამეფოსი. ერთ-ერთი მთავარი სავაჭრო პუნქტი კიმეროის ბოსფორზე. როდესაც პომპეუსმა ბოსფორის მეფობა ფარნაკეს უბოძა, ფანაგორიას თავისუფლება მიანიჭა. ძვ. წ. 61 წელს ის აიღო ფარნაკემ 21, 208, 219, 229.

ფინიკია (*Φινίκη*) ხმელთაშუა ზღვის პირას მდებარე ძველი ქვეყანა აზიაში, მითრიდატეს დამარცხების შემდეგ პომპეუსმა აზიის სხვა ქვეყნებთან ერთად ისიც დაუმორჩილა რომს 56, 122, 187, 205, 227.

ფოკიდა (*Φωκία*) მხარე შუა საბერძნეთში 97.

ფრიგია (*Φρυγία*) ქვეყანა მცირე აზიაში, ბითონიის სამხრეთით და მიზიისა და ლიდიის აღმოსავლეთით. რომაელებმა ძვ. წ. 89 წელს წაართვეს მითრიდატეს ფრიგია, რომელიც მას ქრთამით ჰქონდა მოპოვებული 52, 54, 56, 58, 123, 124. მითრიდატესთან ომის დროს მურენა გაიქცა ფრიგიაში 137, 138. მითრიდატემ დაარბია ფრიგია 67, 216. ლუკულუსთან ომის დროს ევმაქოსმა დაარბია ფრიგია 153, 154. მითრიდატეს დამარცხების შემდეგ რომაელებმა დაიბრუნეს ის 227. ლეონტონკეფალე ყველაზე უკეთ გამაგრებული ადგილია ფრიგიაში 66—67.

ძ

ქალკედონი (*Χαλκηδών*) ქალაქი ბითონიაში, თრაკიის ბოსფორთან, ბიზანტიონის პირდაპირ. მითრიდატემ ძვ. წ. 73 წელს აქ დაამარცხა რომაელები 115, 146.

ქალკიდა (*Χαλκίς*) ქალაქი კუნძულ ევბეაზე 84, 87, 98, 103, 104, 112, 113.

ქაპრონეა, ქერონეა (*Χαιρώνεια*) ქალაქი ბეოტიაში, ფოკიდის საზღვართან. აქ დაამარცხა სულამ ძვ. წ. 86 წელს მითრიდატეს ლაშქარი. რომელსაც არქელაოსი სარდლობდა 20, 81, 98, 103.

ქიოხი (*Χίος*) კუნძული ეგეისის ზღვაში 105.

შ

შავი ზღვა 26. ის. პონტო.

შტრახზურგი 16.

ხ

ხერსონესი, ქერსონესი (*Χερσονήσος*) 1. ნახევარკუნძული თრაკიის ზღვასა და ჰელესპონტს შორის, ახლანდელი გალიპოლის ნახევარკუნძული 55.

2. ნახევარკუნძული ტავრიდისა, ახლანდელი ყირიმი 198.

3. ქალაქი ტავრიდის ხერსონესში, შავი ზღვის პირას, რომელიც აუჯანყდა მითრიდატეს 21, 209.

ხმელთაშუა ზღვა (*Ἰνδός Πάλασσα*) 182, 232.

ხოტენე (*Χωτηνη*) აპიანეს განსაზღვრით, არმენიის ერთ-ერთი ნაწილი მითრი-
დატეს ლაშქრობების დროს. სპეციალისტების აზრით (ტომაშვილი, **BE**
3 p. 2445, ს. ჯანაშია, *შრომები*, II, 92, 95), ეს არის იგივე ხორხენე
(იხ. სტრაბონი). მისი მცხოვრებლები იბერიელებთან ერთად ებრძვიან
მითრიდატეს, რომელიც ამის მერე გადადის მდ. აფსაროსზე, ე. ი.
ხოტენე (და იბერიის რალაცა ნაწილი) ამ დროისათვის აქ. აფსაროსზე
სამხრეთით არის სუარაუდებელი 18. 23. 195.

3

ზალისი (*Ἰαλις*) მდინარე მცირე აზიაში, რომელიც შვე ზღვას ეროვის სინოპესა
და ამისოს შორის, თანამედროვე ყიზილ-ირმაკი 131, 137.

ზაამოსი (*Αίμος*) ქედი თრაკიაში, ახლანდელი ბალკანი 144.

ბელესპონტი (*Ἐλλήσποντος*) ახლანდელი დარდანელის სრუტე 186.

პერაკლეა (*Ἡράκλεια*) ქალაქი პონტოში 166

პერაკლეს ხტელები (*Ἡράκλειαι σιηλαί*) ჰიბრალტარის სრუტე 182. 184, 185,
228. 232.

Азербайджан 36.

Азия 130.

Ближняя Армения 18, 221.

Воспор 135.

Воспорское царство 30.

Нассос 134.

Каппадокия 62.

Кардия 14.

Кельтское море 186.

Колхида 30.

Лягурийское море 186.

Малая Армения 18.

Минск 12.

Наксос 134.

Парос 154.

Понт 110.

Рим 12, 19, 200.

Хотенейская. Армения 18. 195

A

Acampsis 195

Africa 232.

Amisus 158.

Armenia 195.

Asia 142.

Asie Mineure 216.

B

Bithynia 66.

Bosporus 230.

Bosporus Cimmerius 207. იხ. Cimmerian Bosporus.

C

Cambridge 216.

Cappadocia 62, 136.

Chotene 195.

Cimmerian Bosporus 135. იხ. Bosporus Cimmerius.

Colchis 140.

Comana 231.

Eupatoria 158.

Galatia 81.

Iena 13.

Kertsch 206.

Leipzig 13.

Palus Macotis 206.

Panticapaeum 206.

Paris 15.

Scorobas mous 230.

Sea of Azov 206.

Wien 9, 12.

E

Euxine 230. ob. Pontus Euxinus.

G

Gallic waters 186.

I

K

L

Ligurian waters 186.

P

Pont, Pontus 15, 19, 136.

Pontus Euxinus 161. ob. Euxine.

S

Sinope 230.

W

შეცდომათა განყოფილება

გვ.	ქვეშა-დან	ზეშა-დან	არის	უნდა იყოს
21	8		ნიმფეა	ნიმფეონი
22	17		დიონისე	დიონისიოს
„	17		დიმა-	ტიმა-
51	7		Μεθόδε	Μεθόδε
61	13		დაიყო	და იყო
78		11	პატაროს	პატარას
83	1		ნისეს	ნისეას
115	18		ქალდეკონში	ქალკედონში
122	2		ყ.	რ.
186		20	ლიკიას პამფი-	ლიკიას. პამფი-
195		2	Χατῆσις	Χατῆσις
195		19--20	დიოსკურიასი ²	დიოსკურასი ¹
208	2		Galatarum	Galatorum
222		5--6	ტალავრონი	ტალავრაზი

რედაქტორი ალ. გამყრელიძე
ტექრედაქტორი შ. ძოწენიძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 19/XII 59 წ. კალაღდის ხომა 60X92¹/₁₆
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 13.63. ნაბეჭდი თაბახი 17.
უე 06622. ტირაჟი 5000 სტამბის შეკვეთა 1077

ფასი 10 მან. 20 კაპ.

სტილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გამომცემლობის სტამბა, თბილისი, ი. კავკაიასის პროსპექტი, 1.